

ХУДАЙДАД ИБН ТАШ-МУХАММАД ӨЛ-БУХАРИ

БУСТАН ӨЛ-МУХИББИН

**Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі
«Әзірет Сұлтан» Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығы
Ясауитану ғылыми орталығы**

ХУДАЙДАД ИБН ТАШ-МУХАММАД ӘЛ-БУХАРИ

БУСТАН ӘЛ-МУХИББИН

Баспаға дайындаған және қазақ тіліне аударған:

Улугбек Жунисбаев

Түркістан 2025

Кітап Ясауитану ғылыми орталығы ғылыми кеңесінің шешімімен басылымға ұсынылған.
Протокол № 7, 21.11.2025 ж.

ӘОЖ 398
КБЖ 82.3
К-18

Худайдад ибн Таш-Мухаммад әл-Бухари. Бұстан әл-мухйббйн / Баспаға дайындаған және қазақ тіліне аударған: Улугбек Жунисбаев; жауапты редакторы: Нұрлан Мусағалиұлы Дүкенбаев. – Түркістан: «Әзірет Сұлтан» Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығы, Ясауитану ғылыми орталығы, «Хикмет» баспасы, 2025. – 396 б.

Редакциялық алқа мүшелері:

С. Моллақанағатұлы – «Әзірет Сұлтан» Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығы, Ясауитану ғылыми орталығының басшысы;

Ш. Жүнісбаев – әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Исламтану бағытының докторанты.

Рецензенттер:

Ә.Қ. Муминов – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ислам тарихы, өнері мен мәдениетін зерттеу орталығының (ИРСИКА) бас ғылыми қызметкері;

Т. Қыдыр – филология ғылымдарының кандидаты, доцент, Қазақстан мұсылмандары Діни басқармасы жанындағы Ислам ғылыми-зерттеу институтының директоры.

ISBN 978-9965-23-655-6

Худайдад ибн Таш-Мухаммад әл-Бухари – XVIII ғасырда Бухара әмірлігінде өмір сүрген, Ясауия тариқатында айрықша орны бар, бірақ есімі уақыт өте ұмытылған тұлға.

Оның түркі (шағатай) және араб тілдерінде жазған «Бұстан әл-мухйббйн» атты шығармасы сопылықпен қатар фикһтық және ақидалық мәселелерді қамтиды. Бұл еңбектің үш нұсқасы белгілі: екеуі Өзбекстандағы Шығыстану институтында, біреуі Қазақстандағы «Әзірет Сұлтан» Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығында сақталады. Бұл басылымда «Бұстан әл-мухйббйнның» үш нұсқасы негізінде жасалған критикалық тексті, оның қазақ тіліне аудармасы глоссариймен беріліп отыр. Басылым көрсеткіштермен жабдықталған.

Ясауия тарихы мен XVIII ғасырдың саяси-әлеуметтік, мәдени өмірін зерттеуде құнды дереккөз болып табылатын бұл еңбек ғалымдарға, магистранттар мен студенттерге, сондай-ақ көпшілік оқырманға арналған.

ӘОЖ 398
КБЖ 82.3
К-18

ISBN 978-9965-23-655-6

МАЗМҰНЫ

Алғы сөз.....	5
Кіріспе	6
Аңдатпа.....	14
«Бустан әл-мухиббин» мазмұны	15
[I ТАРАУ].....	20
[Кіріспе].....	20
[Тарикат әдептері]	21
Құдай мен құлдың арасындағы перделер	21
Әһлі тарикаттың ұстанатын ұстанымдары.....	22
Махаббат және хауф.....	22
Махаббат пен хауфтің пайдасы.....	24
Аллаға жету жолының баяны	25
Тарикат намазы.....	27
Тарикат пен хақиқаттың оразасы.....	27
Тарикат зекеті	28
Тарикат қажылығы	28
Мүридтердің әдебі.....	30
Сопылар мен әһлі тарикаттағылардың қателікке ұрынуының баяны	32
Қателіктердің баяны.....	34
[II ТАРАУ]	37
Мүридтердің әдебі.....	37
Бірінші бап: Тәубенің шарттары мен бұзылуы және шайтанның айласы Тәубенің түрлері	37
Екінші бап: Зухд	45
Үшінші бап: Таджрид	45
Төртінші бап: И‘тиқадының әһлі сунна уәл-джама‘аттың и‘тиқадына сәйкес болуы керегі жөнінде	46
Бесінші бап: Тақуалық және мүридке тақуалықты таңдаудың лазымдығы	47
Алтыншы бап: Сабырлық	47
Жетінші бап: Муджаһада, күрес	50
Сегізінші бап: Батырлық.....	51
Тоғызыншы бап: Жомарттық	51
Сараңдықтың баяны	52
Оныншы бап: Футувват (Жәуанмәрттік) туралы	52
Он бірінші бап. Сидқ туралы, яғни шыншылдық туралы	53
Он екінші бап: Пайдалы ілім мен хикмет ілімі	53
Он үшінші бап: Сопының пәни сипат болуы.....	60
Он төртінші бап: Сопының алғыр сипат болуы	61
Он бесінші бап: Мүридтің маламатлы және қаландари сипатта болуы.....	63
Он алтыншы бап: Толық, кәміл ақыл	65
Он жетінші бап: Мүридтің тарикат әдебі бойынша әдепті болуы.....	66
Он сегізінші бап: Көркем мінез-құлық.....	70
Он тоғызыншы бап: Мүридтің жан-тәнімен шайхының еркі мен басшылығына мойынсұнуы	70
Жиырмамыншы бап: Істерді Алла тағалаға сеніп тапсыру	71
Уирдтардан және тамақтанып болғаннан соң дұға жасаудың баяны.....	72
Ми‘раж түні намазының баяны.....	73
[III ТАРАУ]	74
Барлық момындардың әдептерінің баяны.....	74
Бірінші бап: Құдай тағаламен сұхбаттың әдебі.....	74
Екінші бап: Халықпен араласу, сұхбаттасу әдебі	79

Ұстаз және мұғалімдермен қарым-қатынас әдебі	79
Ата-ана алдындағы міндеттер	80
Халайықпен араласу, сұхбаттасу әдебі	83
Мешіттің әдептері	91
Намаздың әдептері	98
[V ТАРАУ]	107
[Зікір туралы бөлім]	107
Өңлі қылу пен ‘узнәттің әдептері	107
Заһири және батини зікірдің баяны	114
Зікірдің түрлері	117
Зікірдің сауабы мен дәрежесі	118
Зікірдің артықшылықтары мен қасиеті, алқа зікірге отырудың ерекшелігі	118
Ең жаман мәжіліс қайсы, соны білмектің лазымдығы.....	121
Хақиқи зікір нышаны	121
Ара зікірі туралы тарау	122
Кейбір зейіні әлсіз жамағаттар мен надандар жөнінде.....	127
Құдайдың махаббаты пен ышығы – ара зікірінің жемісі жөніндегі тарау.....	129
[VI ТАРАУ]	134
Маңызды және әр алуан мәселелер	134
Глосарий	181
Көрсеткіштер	198
Кісі аттарының көрсеткіші	198
Географиялық атаулардың көрсеткіші	204
Шығарма атауларының көрсеткіші.....	205
Терминдер көрсеткіші.....	212

Алғы сөз

Құрметті оқырман қауым!

«Әзірет Сұлтан» Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығының жанындағы Ясауитану ғылыми орталығы рухани мұрамызды жинау, сақтау және ғылыми айналымға түсіру ісін маңызды міндет әрі қасиетті борыш деп біледі. Қолдарыңызға тиіп отырған Шайх Худайдад ибн Таш-Мухаммад әл-Бухаридің «Бустан әл-мухиббин» атты еңбегі – қазақ даласы мен күллі түркі дүниесінің рухани тарихынан орын алатын аса құнды дереккөз.

Бұл кітап – Ясауия тариқатының XVIII ғасырдағы өміріне, оның ілімдік жүйесі мен рухани тәжірибелеріне, сол кезеңнің діни-әлеуметтік ахуалына қатысты тың мәліметтер беретін бірегей еңбек. Ұлт руханияты үшін маңызы зор осындай мұралардың сақталып, ғылыми түрде жарық көруі – Ясауи жолы дәстүрінің үзілмей жалғасуының айғағы.

Худайдад шайхтың шығармалары уақыт өте шаң басып, кеңестік кезеңдегі үзіліс салдарынан ғылыми айналымнан тыс қалды. Бүгінгі басылым – сол асыл мұраларды қайта тірілтіп, халқымыздың игілігіне ұсынуға жасалған нақты қадам. «Бустан әл-мухиббиннің» үш түрлі нұсқасын салыстыра отырып дайындалған бұл критикалық мәтін – зерттеушілерге, дінтанушыларға, филологтарға, магистранттар мен жас ғалымдарға мол мүмкіндіктер ашады.

Еңбекті баспаға әзірлеу барысында автордың мәтіндік дәстүрін, тілдік ерекшелігін және тарихи контекстін барынша сақтау назарда болды. Қазақ тіліндегі толық аудармасы мен ғылыми аппараттың (глосарий, көрсеткіштер) берілуі – кітаптың қолданылу аясын кеңейтіп, оны практикалық әрі академиялық зерттеулерге ыңғайлы құралға айналдырады.

Ясауия жолы – түркі халықтарының рухани болмысының өзегі. Осы жолдың өкілдері қалдырған әрбір мұра – ұлттың тарихи жадына, дүниетанымына, мәдени құндылықтарына қызмет ететін қазына. Ясауитану ғылыми орталығы алдағы уақытта да мұндай қолжазбаларды зерттеп, жариялауды тұрақты түрде жалғастыра береді.

«Бустан әл-мухиббин» еңбегінің қазақ оқырманына жол тартуы – Ясауи мұрасын жан-жақты ғылыми тұрғыда қайта зерделеудің жаңа кезеңінің бастауы боларына сенеміз.

Бұл басылым кітапты әзірлеп, ғылыми негізде жарыққа шығаруға еңбек сіңірген құрастырушыларға, аудармашыларға, редакция алқасына және жобаны жүзеге асыруға қолдау көрсеткен барша қызметкерлерге алғыс айтамыз.

Ұлт руханиятына қызмет ететін бұл еңбек оқырманға терең ой, нұрлы білім, рухани байлық сыйлайды деп үміттенеміз.

С. Моллақанағатұлы
Ясауитану ғылыми орталығының басшысы

Кіріспе

Заманында даңқы тек түркі әлемі ғана емес барша мұсылман әлеміне мәшһүр болған Йасауи мұрасы өте бай. Сол асыл мұраны көздерінің қарашығындай сақтап, қорғап, ұрпақтан ұрпаққа жеткізуші Ахмад Йасауи бабамыздың ізбасар мұрагерлері, «Хакқа жеткен дана», әйгілі шайх, әулиелер аз болған жоқ. Сол ерен ерлердің алған аманат пен берген серттеріне адалдығы мен оларды танып құрмет қылған таза көңіл, ақ ниетті жәрдемшілерінің арқасында әділет пен бауырмалдықты, ізгілік пен адам сүйгіштікті дәріптеп, күллі әлемге үлгі болған Алтын Орда, Османлы, Қазақ хандығы секілді мемлекеттер салтанат құрды. Бұл елдердің рухани да, мәдени де тұрғыда өрлеуінің, көркеюінің, гүлденуінің негізінде Ахмад Йасауи бабамыздың Пайғамбардан (с.а.у.) аманатқа алған ілімі жатыр. Бұл ілім елге, бұқара халыққа, осы күнге ауызша тарағаны ауызша, жазбаша тарағаны жазбаша аман-есен жетті. Бірақ тарихтың қиын сындарынан әрең жеткен сол ілімді кеңестік жүйенің салдарынан пайда болған жасқаншақ, жалтақтығымызбен жете тануға, түсінуге, білуге қорқақтап отырғанымыз жасырын емес. Оның үстіне жығылған үстіне жұдырық болып, шеттен келген «дәні кетіп сабаны қалған» жалаң танымдар мен ғұрыптар өз гауһар қазынамызға жатырқап, бөтенсіп қарауға мәжбүр етіп отыр. Сондықтан да Йасауи бабамыз бен ізбасар мұрагерлерінің еңбектерін әлі де ғылыми тұрғыда зерттеп, талдап елдің игілігіне пайдалануына жұмыс жасау бүгінгі таңның ең маңызды мәселелерінің бірі деуге болады. Ахмад Йасауи бабамыз бен ізбасарларынан жеткен сол асыл мұралардың ішінен Бабамыздың атаулы «Диуан-и хикмет», «Пақырнама», әлі табылмаған «Фатауа-йи танбиһ» немесе «Танбиһ әз-заллин», «Рисала дәр адаб-и тариқат», Сығнақидің (р.ғ.) «Манақиб-и Ходжа Ахмад Йасауи», Данешмәнд Зарнуқи (р.ғ.) бабамыздың «Мир’ат әл-кулуб», Хазинидің (р.ғ.) «Джауаһир әл-абрар», «Рийаз әл-абхар» секілді, Ысхақ ата әл-Қазығұртидің «Хадиқат әл-‘арифин» (XIVғ.), сондай-ақ XVIII-XIX ғғ. Йасауи жолының көрнекті өкілдері Мухаммад Молла-Шәріптің «Худжджат әз-закирин», Шайх Худайдад Таш-Мухаммад әл-Бухаридің «Бустан әл-мухиббин» атты шығармаларын айта аламыз. Бұл шығармаларды оқып талдап зерттеу Ахмад Йасауи мен оның шығармаларының ғана емес, XIX-XXғғ. өткен қазақ ақын-жырауларының, ойшылдарының да туындыларының мәнін теологиялық тұрғыдан тереңірек танып, бір-бірімен байланыстылығын кеңінен түсінуге мүмкіндік береді.

Х.А. Йасауи және оның құрған Йасауийа тариқатының түрік халықтары тарихында, әсіресе қазақ халқы тарихында алар орны ерекше. Дегенмен тариқаттың доктринасы мен ритуалдық және теориялық негізіне қатысты деректер өте аз. Сондықтан Йасауилік жайында табылған әрбір дерек өте құнды. Солардың ішінде жоғарыда аты аталған Шайх Худайдадтың да еңбектері жаңа табылған дерекке жатады. Шайх Худайдадтың туындылары алғаш рет 2002 жылы Өзбекстан Республикасы Ғылымдар академиясы Ә.Р. Беруни атындағы Шығыстану институтында (ары қарай: ӨзР ҒА Ә.Р. Беруни ат. ШИ) XVIII-XX ғғ. қатысты сопылық шығармаларды каталогтау жұмысы кезінде оның үш шығармасының сипаттамалары жасалынды¹. Худайдадтың шығармалары Йасауитану зерттеулері

¹ Каталог суфийских произведений XVII-XX вв. из собраний Института востоковедения им. Абу Райхана ал-Беруни Академии наук Республики Узбекистан / Составители: Б.Бабаджанов и др. / Ред.кол.: Б.Бабаджанов, У.Берндт, А.Муминов, Ю.Пауль. – Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2002. – 360 с.

тұрғысынан жаңа мағлұматтар береді. Оның еңбектері Йасауиға тариқаты зерттеулерінде Хазинидің «Джаухир әл-абрар», Исхақ Ата ибн Исма‘ил Атаның «Хадикат әл-‘арифин», Мухаммад ‘Алим Сиддиқидың «Ламахат мин нафахат әл-кудс» және Мухаммад Шариф Хусайнидің «Худжджат әз-закирин» еңбектері сияқты маңызға ие.

Шайх Худайдад ибн Таш-Мухаммад ‘Азизан әл-Хорезми суммә әл-Бухари өз дәуірінің атақты сопыларының бірі, Йасауиға тариқатының шайхы. Орта Азия халықтарының рухани өмірінде өзіндік орны бар бар тұлға. Дегенмен уақыт өте келе аты ұмыт қалған. Шайх Худайдадтың өмірі мен ғылыми мұрасы жайында деректер өте сирек кездеседі және мәліметтер шашыраңқы түрде берілген. Осы деректер негізінде Худайдадтың өмір жолын жүйелеп көрсетуге тырысамыз. Сондай-ақ Шайх Худайдадты XVI ғасырда өмір сүрген және бір Йасауиға тариқаты шайхы Шайх Худайдад Уәлимен шатастырмау қажет, екеуі екі бөлек тұлға.

Шайх Худайдадтың туған жылы нақты белгісіз. Шамамен XVIII ғасырдың алғашқы ширегінде туылған. Қайтыс болған уақыты турасында Бұхара әмірі Музаффардың (1860-1885) ұлы Насир ад-дин әл-Ханафи әл-Бухари «Тухфат әз-за’ирин» атты еңбегінде Шах-Мураттан алты ай кейін һиджри 1215-жылы қайтыс болған деген дерек қалдырған. Демек Шах-Мурат һиджри 1215-жылдың реджеп айының он бесінде (1800-жылдың 30-қарашасы) қайтыс болған болса, Шайх Худайдадтың қайтыс болған уақыты һиджри 1216-жылдың мухаррам/сапар (1801-жылдың мамыр-маусым) айына тура келеді².

Шайх Худайдад негізінен Жаңа Хорезмде (Үргеніш) Таш-Мухаммад ‘Азизан әл-Хорезмидің отбасында дүниеге келген. Өмірінің басым бөлігін Бұхарада өткізгендігі үшін деректерде көбіне «Шайх Худайдад Бухари» ретінде кездеседі. Әкесінің тегіндегі ‘Азизан сипатына қарағанда әкесі де Йасауи жолындағы шайх болғандығы белгілі. Шайх Худайдад жағдайы жоғары отбасында дүние есігін ашса керек, Бұхараға орныққанда ол жерде көлемді оқу комплексін тұрғызған (бұл турасында төменде толығырақ). Худайдадтың немересі ‘Умар Ишан да Йасауиға шайхы болған. ‘Умар Ишан Йасауилік пен Нақшбандиға жолын қатар ұстанған, кейінірек атажұрты Үргенішке оралып, сонда мүридтер тәрбиелеумен айналысқан.

Шайх Худайдад бастапқы білімін өз жұртында алып, кейінірек Бұхараға келіп қырық жыл Мир-Араб медресесінде діни білім алған. Одан кейін тасаввуф жолына бет бұрып, Лутфаллаһ ‘Азизан атты шайхқа *интисаб* еткен. Шайхының *иджазат* және *ишаратымен* Бұхараның Пиримаст ауданындағы Қули Адина (қаладан 38-40 км қашықтықта орналасқан) қыстағына барып, ол жерде ханака құрады. Шайх Худайдадтың тариқат жолындағы силсаласы келесідей: өзі, Лутфаллаһ ‘Азизан, Фазлаллаһ ‘Азизан, Мухаммад Шариф Хусайни, Мухаммад ‘Алим Сиддиқи, Пирим Шайх, Шайх Худайдад ‘Азизан, Жамаладдин ‘Азизан Бухари, Хадим Шайх, Мәудуд Шайх, ‘Али Шайх, Әламин Баба, Садыр Ата, Зеңгі Ата, Хаким Ата, Ходжа Ахмад Йасауи.

Шах-Мураттың (Бұхара билеушісі) билігі тұсында біржолата Бұхараға орнығу үшін көшіп келеді. Бұхарадан он екі танап жер сатып алып, мешіт, медреседе, тахаратхана сондай-ақ оқушылардың жатып-қонуы үшін қырыққа жақын

² Исмоилов М. Шайх Худойдоднинг «Бахр ал-‘улум» асари Марказий Осиёда тасаввуф тарихига оид мухим манба (XVIII асрнинг иккинчи ярми): тарих фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун тақдим этилган диссертация. – Ташкент, 2006. - 160 б. (жарияланбаған диссертация).

худжрадан құралған оқу комплексі құрылысын бастайды. Кейінірек кешен орналасқан бүкіл аудан оның атымен Халифа Худайдад махалласы деп аталып кетеді³. Бұхара махаллаларын зерттеген тарихшы Ольга Сухарева сол кездерде әр жұма сайын ханакада жария зікір орындалып тұрғанын жазған⁴.

Шайх Худайдаттың Бұхараға қайта оралуы сол тұстағы Шах-Мурадтың жүргізген саясатымен байланысты. Ол *дінді бидғадтардан тазалау* ұраны аясында кейбір жамағат шайхтарын ұстанымдарынан қайтарып, өз дегенімен жүргізуге тырысты. Райынан қайтпағандарды қуғынға ұшыратып, тіпті кейбірін өлім жазасына кескен болатын. Деректерде Ислам Шайх сияқты кейбір тасаввуф шайхтері елден сүргін етілгендігі жазылған. Араларында Шайх Худайдадтың да болуы ықтимал. Мұндағы мәселе, сол кезде Бұхара әмірлігіндегі екі негізгі сопылық жол өкілдері – Нақшбандийа мен Йасауийа арасында кейбір сопылық мәселелерде елеулі келіспеушіліктер орын алып, тіпті бөлінушілікке дейін жеткен. Осы карама-қайшылықтан құпия (хафи) зікір орындаушы өкілдері Нақшбандийа шайхтары дауыстап (джаһр) зікір орындаушы Йасауийа тариқаты өкілдеріне қарсы шығып, оларды бид‘атшылықпен айыптаған болатын. Өздері де осы жолдағы билік өкілдері де оларды қолдап, қуаттаған еді. Мысалы Шах-Мурад Нақшбандийаның Муджаддидийа тармағының шайхы Сафардың мүриді еді. Тіпті шайхынан *иршад хатты* да алған болатын. Бірақ өзі мүрид тәрбиелеумен айналыспағаны деректерден мәлім.

Йасауийа тариқатының жалпы джаһрилердің белді өкілі ретінде Шайх Худайдад жақтастарының орындап жүрген діни рәсімдерінің, сондай-ақ діни ұстанымдарының шариғатқа қарсы еместігін дәлелдеу мақсатында, қарсылық ретінде көлемді еңбектер жазуды өзіне борыш санап, біршама шығармаларды жазып қалдырған болатын. Худайдад өз шығармаларында жалпы сопылыққа кеңінен тоқталып, жария зікір, сәма‘, рақс сияқты сопылық ритуалдарды шариғат тұрғысынан дәлелдеуге тырысқан. Еңбектерінде фикхтық (құқықтық) әдістерге де көптеп жүгініп, осылайша полемикалық әдебиеттің қалыптасуына негіз болды.

Шайх Худайдад жалпы он шақты еңбек жазып қалдырған. Олар: «Бахр әл-‘улум», «Фирдаус әл-‘улама», «Бустан әл-мухиббин», «Писанд-и зикр-и джаһр», «Танбиһ әз-заллин», «Тариқа-йи усул илаллах», «Джами‘ әл-бахрейн» сияқты еңбектер. Бұлардың алғашқы төртеуі бүгінгі күнге дейін жеткен.

1. «Бахр әл-‘улум». Шамамен мың параққа (980 парақ) жуық арап тілінде жазылған көлемді еңбек. Шайх Сухравардидің «Иршад әл-муридин» атты еңбегіне жазылған *шарх* (комментарий) болып есептелгенмен, онда автордың өзіндік оригинал пікірлері де жетерлік. Шығармада негізінен тасаввуфтық терминдерді ашып қарастыруға көп көңіл бөлінген. Еңбектің жалғыз нұсқасы ӨзР ҒА Ә.Р. Беруни ат. ШИ-да сақтаулы.

2. «Фирдаус әл-‘улама». Осы күнге дейін жеткен жалғыз нұсқасы ӨзР ҒА Ә.Р. Беруни ат. ШИ-да сақтаулы. 80 парақтық нұсқада шығарма аяқталмай қалған. Автор есімі де көрсетілмеген. Жазылған жылы мен көшіруші есімі де сақталмаған.

³ Кюгельген А., фон. Расцвет Накшбандия-Муджаддидия в Средней Трансоксании с XVIII до начала XIX вв. опыт детективного расследования // Сборник статей памяти Фритца Майера / Составитель А.А. Хисматулин. – Санкт-Петербург: Филологический факультет С.-Пб.ГУ, 2001. – С. 275-330.

⁴ Сухарева О. Квартальная община позднефеодального города Бухары (в связи с историей кварталов). – Москва: Наука, 1976. – 370 с.

Бірақ мазмұны жағынан «Бахр әл-‘ulum»-мен бірдей. Соған қарап Худайдадтың еңбегі деп топшылаймыз және кейінірек автор еңбекті толықтырып жазған.

3. «Писанд-и зикр-и жахр». Осы күнге дейін жеткен жалғыз нұсқасы ӨзР ҒА Ә.Р. Беруни ат. ШИ-да сақтаулы. Арап және парсы тілдерінде жазылған бұл еңбекте жалпылама сопылықтағы зікір мәселесіне тоқталады. Сондай-ақ Йасауиліктегі ара зікіріне көбірек орын берген.

4. «Бустан әл-мухиббин». Бұл шығарманың үш нұсқасы осы күнге дейін жеткен. Екі нұсқасы ӨзР ҒА Ә.Р. Беруни ат. ШИ-да (5455/II, 9163), тағы бір нұсқасы Қазақстан Республикасы, Түркістан қаласында орналасқан «Әзірет Сұлтан» Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығында сақталған (КК 3704). Түркі (шағатай диалектісі) және арап тілдерінде қосарлана жазылған бұл еңбекте сопылық мәселелермен қатар сол дәуірдегі фикхтық (құқықтық), тіпті ақидалық (сенімдік) мәселер де қатар қарастырылған.

Шайх Худайдад өз заманының ірі тұлғасы, атақты шайхы. Бірақ, өкінішке орай уақыт өте келе аты ұмыт болып, зерттеуші ғалымдар арасында лайықты бағасын ала-алмай отыр. Әйтпесе Йасауилік тарихында мұншалықты көп еңбек жазып қалдырған автор жоқтың қасы. Оның бір шығармасының өзі мың параққа жуықтайды және жоғарыдан белгілі болғандай еңбектерінің басым бөлігін арап тілінде жазған. Орта Азия тасаввуф тарихында арап тілінде осыншама мирас қалдырған автор да кездеспейді. Қаншалықты дәрежедегі ғалым болғандығы осыдан-ақ белгілі. Сондықтан да шайх Худайдадтың баға жетпес ғылыми мирасын зерттеп, зерделеп ғылыми айналымға енгізу Йасауитану ғылымы тұрғысынан кезек күттірмес мәселелердің бірі болды.

Осы орайда белгілі өзбекстандық ғалымдар Б. М. Бабаджанов пен М. Т. Қадырова шайх Худайдад ибн Таш-Мухаммад әл-Бухаридің «Бустан әл-мухиббин» еңбегінің ӨзР ҒА Ә. Р. Беруни атындағы Шығыстану институтында сақталған екі қолжазбасын салыстыра отырып, 2006 жылы біріккен текстологиялық басылым ретінде жариялағаны белгілі. Олардың басылымды дайындау барысында пайдаланған екі негізгі нұсқа – шартты түрде «БМ-1» (Шығыстану институтының қолжазбасы, негізгі фонд №1, инвентарь № 5455/II) және «БМ-2» (Шығыстану институтының қолжазбасы, негізгі фонд №1, инвентарь № 9163) деп белгіленген. Зерттеушілер осы екі нұсқаның кодикологиялық сипаттарын, мәтін құрылымын, тілдік-грамматикалық ерекшеліктерін, қолжазбалар арасындағы вариативтілікті, сондай-ақ автордың стилі мен суфийлік ритуалдардың легитимдігіне қатысты талқыларды қамтитын кешенді талдау блоктарын қолданған.

2006 жылғы басылымды қазақ тіліне аудару жұмыстары барысында бізге қолжазбаның үшінші нұсқасы табылды. Бұл қолжазба 2010 жылы шілде айында Оңтүстік Қазақстан облысы Сарыағаш ауданының тұрғыны Н. Нұрмахашев тарапынан «Әзірет Сұлтан» мемлекеттік тарихи-мәдени қорық-музейінің жазба ескерткіштер қорына тапсырылған. Мұражай берген тіркеу нөмірі – КК 3704. Кітаптың атауы – «Бустан әл-мухиббин», шығарма авторы – Шайх Худайдад ибн Таш-Мухаммад әл-Бухари деп көрсетілгенімен, қолжазбаның алғашқы үш-төрт беті (кітаптың атауы, муқаддима, бастау бөлімі) су әсерінен қатты жабысып, мүлде ашылмайтын күйде болған. Көшірген адамның аты да көрсетілмеген. Көшіру жылы – 1237/1821-1822. Қолжазбаның бет өлшемі – 17,5×11,5 см, мәтін көлемі – 13×7 см. Әр бетте 15 қатар жазу бар, жазу түрі – настағлиқ. Қолжазба мәтіні «5а»-дан басталып, «279б»-да аяқталады.

Жоғарыдағы екі өзбекстандық нұсқаға сүйене отырып, үшінші нұсқаның мәтінін оқуда біршама қиындық туғызған, әсіресе парақтары (2а–5б) түгелдей жабысып қалған және су тигендіктен қатты бүлінген беттердегі (34а, 35б, 91а, 103б, 104а және т.б.) сөздер мен сөйлемдерді тануда «БМ-1» мен «БМ-2» үлкен көмек көрсетті. Сонымен бірге үшінші қолжазбаның мазмұны алғашқы екі нұсқадан мағыналық тұрғыдан айырмашылықсыз екенін атап өткен жөн. Барлық өзгешеліктер тек көшіру барысындағы қалыпты қателер: бірлі-екілі сөздердің түсіп қалуы, өте сирек жағдайда сөйлемнің қалып қоюы сияқты редакциялық ауытқулардан тұрады.

Жалпы шағатайша, түркі жазылғанда мағынасы да, оқылуы да бірдей, бірақ екі түрлі жазылған сөздер өте көп. Бірінші, оқушы мәтіндегі кейбір сөздерді мағынасына қарай харекелерді өзі қойып оқып отырса, келесі кітаптағы мәтіндегі дәл сол сөзді дайын тұрған (ا، ی، و) әріптерімен оқып кете береді. Мысалы:

تورور – تورور، بياننده – بياننده، المَقْعَه – المَقْعَه، ييار – ييار، قليب – قليب،

яғни: «трур – турур», «бәйаннде – бәйанинде», «алмқға – алмақға», «ипар – иипар», «килб – қилиб» деп жазылулары екі түрлі болғанымен оқылулары екінші жазылған түрдегідей бірдей.

Тағы осындай түрки, шағатайда «ғ» немесе «қ» әрпінің қайсысымен жазылса да мағынасы да, сөздің жазылуы да қате болмайтын сөздер қаф (ق) және ғайн (غ) әріптерімен екі кітапта екі түрлі беріліп отырады.

Мысалы:

توتغان – توتغان، قيتغان – قيتغان، اسمانداق – اسمانده غي

«Тутған – тутқан», «қайтқан – қайтған» «асмандақи – асмандағи». «Барыс», «жатыс» септіктерінде келетін мәтіннің ішіндегі көптеген сөздер бірінде осылай «ده»، «غ» деп «е» әріпімен келсе, бірінде «دا»، «گا»، «كا» деп «әліп» яғни «а» әрпімен келеді. Дәл осылай «тиб – диб», «тиган – диган» деп екі мәтінде екі түрлі жазылғанымен мағынасы өзгермейтін сөздер жетерлік. Сондай-ақ «дур – турур», «бирле – бирлан» секілді мағынасы еш ауыспайтын, өзгермейтін сөздер екі мәтінде ауысып келіп отырады. Сондықтан да екі қол жазбаның негізінде басылып шыққан кітап пен қолжазбаны салыстыру барысында мұндай мағынасы өзгермейтін сөздерді бөліп көрсетпедік. Сондай-ақ шығарманың қайсы бірінде ұлы тұлғаларды «радиййа Аллаһу анһу» деп сахабалармен шатастырса, енді бірінде «рахматуллаһи ‘аләйһи» деп дұрыс келтірген. Оны шығармада сілтеп келтірген еңбектері арқылы оларды ғалымдар екенін анықтап «рахматуллаһи ‘аләйһи» деген сөзді ғана қалдырдық. Етістіктің жіктелуіне, шақтарына, райларына байланысты қате кеткендерді де бәрін салыстырып жаза бермей қайсы біріндегі дұрыс нұсқасын алдық. Кейде үш қол жазбада да қате кеткен жерлер болды. Тіпті Құранға сілтеме жасап отырып Құранның аятын жазуда үш қолжазба да шамалы жіберген қателер бар. Мұндай жағдайда үш жазбаның да қате кеткен жерлерін салыстырып көрсетпей бірден Құрандағы дұрыс нұсқасын алдық.

Сондықтан да аударма мен критикалық мәтінді дайындау барысында жақшамен берілген варианттар өте көбейіп кеткендіктен, зерттеу мен баспаға дайындаудың жұмыс тиімділігін арттыру мақсатында біз «БМ-3» нұсқасын негізгі мәтін ретінде алдық. Тек «БМ-3» ішінде мағынасы күңгірттенген, өрескел қате жазылған немесе физикалық зақым салдарынан оқылмайтын сөздер мен сөйлемдер кездескен жағдайда ғана «БМ-1» мен «БМ-2» нұсқаларынан салыстырып, оқылымының дұрысын қасына көрсетіп отырдық. Бұл шешімімізге еңбектің авторы шайх Худайдадтың шығармасының соңында арнайы қалдырған ескертуі де

негіз болды: «егер қате көрсеңдер, түзетіңдер» деген авторлық ремарка жалпы текстологиялық түзетуді заңды әрі ғылыми тұрғыдан дәлелді етеді.

Осылайша, қолжазбалар корпусын пайдалануда төмендегі принциптер жүйеленді:

«БМ-3» — негізгі мәтін, толық аударма соның негізінде жасалды;

«БМ-1» және «БМ-2» — қосалқы варианттық дереккөз, тек күмәнді жерлерді нақтылау үшін қолданылды;

мәтіндік ерекшеліктер шартты таңбалар арқылы белгіленді:

() — «БМ-1»,

// — «БМ-2»,

{ } — «БМ-3»,

[] — 2006 жылғы ҒА басылымы.

Жүргізілген осы текстологиялық жұмыс нәтижесінде дайындалған қазақша аударма мен критикалық мәтін «Ясауи антологиясы» ғылыми жобасы аясында төмендегі басылымда жарық көрді⁵.

Енді бұл еңбек үшінші мәрте жарыққа шығып отыр. Жаңа басылымда бұрынғыдай мәтінді жақшалармен берудің орнына, барлық варианттар сілтеме арқылы көрсетілді, бұл оқырманға мәтінді біртұтас оқу мен түсінуді жеңілдетеді. Сонымен қатар, арнайы глоссарий дайындалып, кісі аттары, шығарма атаулары, жер мен су атаулары, терминдер көрсеткіші берілді. Барлық кісі аттары, шығарма атаулары және терминдер ғылыми стильге сай, аударма ішінде халықаралық транслитерациямен таңбаланды.

Жүргізілген осы текстологиялық жұмыс нәтижесінде қазақ тіліне толық аударылған және ғылыми талаптарға сай критикалық мәтіннің үшінші, кеңейтілген басылымы дайындалды.

«Бустан әл-мухиббин» қазақшалағанда «(Құдайға) Ғашықтардың бақшасы» деген мағынаны береді. Жалпы көптеген сопылық жанрда жазған ұлы, әйгілі ғұламалар шығармаларының аттарын «бақшаға», «баққа» теңегенін жиі кездестіруге болады. Мысалы Иранның ұлы шайыры Са‘ди Ширази өз еңбектерін «Бустан», «Гүлістан» деп атаса, Исма‘ил ата әл-Қазығұрти «Хадиқат әл-‘арифин» («‘Арифтердің бақшасы»), Хазини (р.ғ.) «Рийаз әл-абһар» («Теңіздердің бақшалары») деп атайды. Шайх Худайдадтың шығармасының ішінде де «Раузат» («Бақша»), «Раузат әл-‘улама» («Ғұламалардың бақшасы»), «Раузат әз-зикр» («Зікір бақшасы») секілді кітаптарға сілтеме бергенін ұшырастырамыз. Шәкәрім Құдайбердіұлы да өзінің біршама шығармаларын топтап оған «Бәйшешек бақшасы» деген ат бергісі келгені осы тақырыптағы өлеңінің өн бойынан көрініп тұрады.

Шығарманың құрылымы: Мазмұны, кіріспе, негізгі бөлім және ауқымды түйіндемеден тұрады. Мазмұны үшінші қолжазба бойынша (8б), кіріспе – (8б-10б), негізгі бөлім – (10б-111б), түйіндеме – (111б-279б) арасындағы беттерді қамтыған.

Негізгі бөлім екі бөлімнен тұрады: Біріншісі 10 (12) фаслдан (бөлім), екіншісі 20 баптан тұрады. Бұл 10 (12) фасл мен 20 бапта автор мүридтердің әдептерін баяндадық деп көрсеткен (111б). Ол 10 (12) фасл «Құдай мен құлдың арасындағы перделер», «Әһлі тариқаттың ұстанатын ұстанымдары», «Махаббат және хауф» «Махаббат пен хауфтің пайдасы», «Аллаға жету жолының», «Тариқат намазы»,

⁵ Шайх Худайдад ибн Таш-Мухаммад әл-Бухари. Бустан ул-мухиббин (Ғашықтардың бақшасы) / Баспаға дайындағандар: Д. Т. Кенжетай, Б. С. Қорғанбеков, Ұ. Д. Жүнісбаев, Ш. Д. Жүнісбаев. — Шымкент: South Print Corporation, 2022. — 600 б.

«Тариқат және хақиқат оразасы», «Тариқат зекеті», «Тариқат қажылығы», «Мүридтердің әдебі», «Сопылар мен әһлі тариқаттағылардың қателікке ұрынуының баяны», «қателіктердің баяны» атты тақырыптардан тұрады. Ал онан кейінгі жиырма бап «тәубе», «зүһд», «таджрид», «әһлі сунна уа әл-жамағаттың ақидасы», «тақуалық», «сабыр», «муджаһада», «ерлік», «жомарттық және сарандық», «футувват» «шыншылдық», «пайдалы ғылым», «толық ақыл», «көркем мінез-құлық», «мүридтің шайхының еркіне мойынсұнуы», «Істерді Аллаға сеніп тапсыру» секілді басқа да сопылыққа тән жанрдағы тақырыптарды қамтыған.

Түйіндемесі бірнеше жеке тараудан тұрады: байанатлар (баяндаулар), фаслдар (бөлімдер), раддийалар (терістемелер). Автор байанаттарды (баяндаулар) екі бапқа бөледі: Бірінші бабын «Жаратушы және халықпен сұхбаттың әдебі, этикеті» деп атаса, екінші бапты «Халықпен сұхбат әдебі» деп айтады. Және ол әдепті «ауам мен хас», яғни қарапайым момыннан айрықша, ерен момындарға дейінгі жалпы момындардың әдебі дейді. Жаратушымен сұхбаттың әдебін «әдабу фи'ли» (амал жасау әдебі) және «әдабу қаули» (тілмен орындалатын әдеп) деп екіге бөледі. Және ол екеуінде тағы да «әдабу фи'ли даими» (ұдайы амал әдебі), «әдабу фи'ли мууаққат» (арнайы, белгілі бір уақыттарда амал жасайтын әдептер), «әдабу қаули даими» (тілмен ұдайы орындалатын әдептер), «әдабу қаули мууаққат» (тілмен белгілі бір уақыттарда орындалатын әдептер) деп екіге бөлген (1116-1216). Байанаттың (баяндау) «Халықпен сұхбат әдебі» деген екінші бабында автор: «Біліңдер, ей, достар! Екінші бап халайықпен сұхбаттасудың баянынан тұрады. Бұлар қырық тайпадан тұрады: 10-ы оның өзінен жоғары мәртебедегі жамағат, 10-ы өзінен төмендегілер, 10-ы өзімен парапарлар, 10-ы өзіне қарсы жыныстағы тайпалар. Бұл бап әр түрлі төрт топтан тұрады. Бұл төрт тайпаның әрқайсысымен жақсы қатынаста болу لازым», – дейді (1216-1226). Яғни мұнда адамзаттың ең ардақтысы Нәби 'аләйһи әс-сәламнан бастап төртінші өзіне қарсы келетін жамағатқа кіретін жәндіктердің өзімен де қатынасын түзеуді, дұрыстауды, әрқайсысына тән әдептілік көрсетуді баяндайды (1216-148а).

Түйіндемеде келетін фаслдар да бірнеше тақырыптан тұрады. Әуелгі бөлімде мешіттің әдептері, екінші бөлімде мешіттің *мустахаб*тары, үшінші бөлімде мешіттің ішінде *таджуиз*, яғни рұқсат етілген нәрселер, төртінші бөлімде мешітте *макруһ* болған нәрселер, бесінші мешітте харам болған нәрселер баяндалады (1486-167а). Бес уақыт намаз бен таһажжуд намазының әдептері де әр қайсысы жеке-жеке бөлім болып дайындалған (1486-185а). Бұл бес уақыт намаз бен таһажжуд намазының әдептерін баяндайтын бөлімнен кейін автор қылуатке енушілердің әдептерін жіті баяндаған. Онда «Қылуатке ену екі қысым: бірі заһир қылуаті, бірі батин қылуаті, яғни тариқат қылуаті» деп әрбірін жеке-жеке бөлім етіп қарастырады (185а-196а). Жоғарыда айтылған бөлімдерден кейінгі жеті бөлім зікір ғибадатына арналады. Ол бөлімдер «Заһир және батин зікірі», «Зікірдің түрлері», «Зікірдің сауабы мен дәрежесі», «Алқа зікірінің артықшылығы және ерекшелігі», «Хақиқи зікірдің нышаны», «Ара және Һу зікірінің баяны», «Құдайдың махаббаты мен ышығы – ара зікірінің жемісі» дейтін тақырыптардан тұрады (196а-224б).

Түйіндеменің соңғы тарауында «Маса'ил-и мутафарриқа-й муһимма», яғни «Маңызды түрлі тартысты мәселелер» дейтін тақырыппен келетін раддийалар (терістемелер) баяндалады (224б-279б). Негізінен, мұнда сопылық ғұрыптардың сипаттамалары мен шарифаттық негіздемелеріне, сонымен қатар, автордың өмір сүрген кезіндегі пікірталастардың негізгі пәніне айналған әр түрлі даулы мәселелерді қозғайды. Шайх Худайдад осы шығармасында «Шарифат пен тариқат

бабында бұл мәселелерді баяндау لازم және уәжіп...» деп, қырыққа жуық маңызды деп таныған мәселелерді дәлелдерімен қарастырған. Және ол дәлелдерінің барлығын дерлік шығарманың арабша блогында келтірген.

Осы мәтінді зерттеу барысында біз оны мазмұндық желісіне қарай **алты тарауға** бөліп қарастырдық. Тараулар арасындағы мағыналық тұтастық пен тақырыптық өзектілікті сақтай отырып, кейбір бөлімдердің атауларын зерттеушілік ыңғаймен нақтылап көрсету қажеттігі туды. Соның негізінде **I-тарауға** мазмұнына сәйкес «**Тариқат әдептері**», ал **V-тарауға** мәтіннің ішкі логикасы мен қарастырылған мәселелерге сай «**Зікір туралы бөлім**» деген атауларды өз тарапымыздан бердік. Бұл атаулар мәтіндегі ой ағымын айқындау, құрылымын жеңіл түсінуге жағдай жасау мақсатында енгізілді.

«Бустан әл-мухиббин» түркі және араб тілдерінде жазылған. Бұдан бөлек, кейбір арабша бөлімдерінде жалпы мазмұнына, мағынасына нұқсан келтірмейтін парсы тіліндегі сөздер мен пікірлер берілген. Кейде автор кейбір сұрақтарды түркі және арабшамен қатар парсы тілінде де келтіреді.

Мәтіннің арабша блогының қысқаша сараптамасына тоқталып өтелік. Олар, әдетте, түркіше блогынан кейін келтіріліп, негіздемесінің мына түрдегі қарапайым формуласымен басталады: *سندھ هذا*

Яғни автор қайсы бір негіздемелерінің шарифатқа сәйкестігін дәлелдеу мақсатында Құран аяттары мен хадиске жиі сілтеме жасайды. Бабажанов пен Қадырова екі қолжазбаның критикалық мәтінін дайындау барысында мәтіннің ішінде келетін Құран аяттарының жанына, жақша ішінде, тиісті сүрелер мен аяттарға дәлме-дәл сілтемелер жасап отырған, мысалы: (2:257).

Мәтіннің арабша бөлімдерінде автор, сонымен қатар, пайғамбарлар өмірінен келтірілген қиссаларға, тұтастай шығармалардан алынған басқа да тарихи тұлғалардың сөздеріне сілтемелер жасайды. Алайда, түркіше блогында сілтеменің авторларының орнына мынадай қарапайым фразаларды өте көп қолданады: «Ұлылар айтады», «әһлі тариқат айтады», әһлі ма‘рифат айтады, «хукәмалар айтады», «ғұламалар айтады», «әһлі ‘арифтер айтады», «әһлі ‘азиздер айтады», «әһлі суфийалар айтады» т.с.с. Сол себепті аударманың ішіне түркіше блогында айтылмаған тұлғалардың аттарын кіргіздік. Мысалы түркіше блогында: «Бағзы ұлылар айтады» деп келсе, арабша блогында: «Жа‘фар Әс-Садық айтады» деп келген. Соны аудармада тұлғаның аты айтылмай қалмасын деп «Бағзылардың бірі Жа‘фар әс-Садық айтады» деп бердік. Араб және түркі блоктарын салыстыра отырып, біз, блоктардың кейбірінде, екі тілдің біріне жасалған аудармасында бар, қайсы бір ғибрат сөз, фраза, сілтеме т.с.с. өте көп қалып қойған байқадық. Алайда, мәтіннің арабша блогы көп жағдайда әлде қайда кеңірек. Әсіресе, түйіндемеде келетін радиияларда (терістеме) бөлімнің тақырыптары ғана түркі, шағатай тілінде келіп, «дәлелі бар» деп, дәлелдерін тек арабша блогында аят-хадистерге, ғұламалардың пәтуаларына сүйеніп негіздеп беріп отырған.

Улугбек Жунисбаев

**«Әзірет Сұлтан» Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығының жанындағы
Ясауитану ғылыми орталығының ғылыми қызметкері**

Шыңғыс Жунисбаев

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Исламтану бағытының докторанты

Аңдатпа

Бұл басылым XVIII ғасырда өмір сүрген Йасауийа дәстүрінің көрнекті өкілі Худайдад ибн Таш-Мухаммад әл-Бухаридің «Бұстан әл-мухиббин» («Ғашықтардың бақшасы») атты шығармасын ғылыми айналымға ұсынатын жинақ. Кітапта сопылық ілімнің өзегі – жүрек тәрбиесі, ұстаз бен мүрид арасындағы байланыстың әдебі, зікірдің джаһри және хафи түрлері, намаз бен мешіт мәдениеті, сондай-ақ ақида мен фикһқа қатысты шекаралық мәселелер құран-хадиске және классикалық еңбектерге сүйене түсіндірілген. Осы арқылы еңбек рухани тәжірибе мен теориялық тұғырларды ұштастырып, Йасауийа жолының тәрбиелік әлеуетін айқын көрсетеді.

Жинақ Өзбекстан ҒА Абу Райхан Беруни атындағы Шығыстану институтында сақталған және «Хазірет Сұлтан» музей-қорығындағы бірнеше қолжазбаны салыстырмалы зерттеу арқылы әзірленді. Колляция нәтижесінде мәтін нұсқаларының айырмалары айқындалып, бұрынғы жарияланымдардағы олқылықтар толықтырылды. Кодикологиялық сипаттамалар мен транслитерациялық бірізділік сақталып, араб және түркі (шағатай) қабаттары негізінде ғылыми пайдалану үшін ыңғайлы мәтін дайындалды.

Құрылымына кіріспе, сыни мәтін, қазақша аударма, түсіндірмелер, сондай-ақ кісі, жер-су және шығарма атауларының көрсеткіштері енгізілді. Аппаратына терминологиялық глоссарий, дереккөздер тізімі және хадис-дәйектердің шығу тегі туралы мәліметтер берілді. Бұл шешім еңбек мазмұнын оқу-оқыту үдерісіне, музейлік экспозицияларға және пәнаралық жобаларға тікелей енгізуге мүмкіндік береді.

Кітап Йасауитануға, түркі сопылық дәстүріне және Орталық Азияның діни-мәдени тарихына қызығушы оқырманға арналған. Жинақ зерттеушілер мен оқытушыларға әдістемелік сүйеніш, магистранттар мен докторанттарға сенімді дереккөз бола алады. Мәтіндегі атаулар, терминдер және транскрипциялар қолжазбалардың түпнұсқалық қолданысына барынша жақындатылып берілді; бұл тәсіл авторлық дәстүрдің тарихи дәлдігін сақтауға қызмет етеді.

Бисмилләһ ир-Рахман ир-Рахим «Бустан әл-мухиббин» мазмұны

Муһликат және Құдай тағала мен құлдың арасындағы шымылдықтардың баяны

Сопының ұстанымдары туралы бөлім
Махаббат пен хауф, яғни қорқыныш туралы
Махаббат пен қауіптің пайдасы
Аллаға жалғану
Тариқат намазы
Тариқат пен хақиқаттың оразасы
Тариқат зекеті
Тариқат қажылығы
Мүридтердің әдебі
«Теріс ой тұжырымы» туралы бөлім

Бірінші бап. Тәубенің шарттары мен бұзылуы және шайтанның айласы.
Шариғат бойынша тәубенің ерекшеліктері

Екінші бап: Зухд

Үшінші бап: Таджрид

Төртінші бап: Әһлі сунна уа әл-жамағаттың ақидасы, сәуади а‘зам шариғат және сәуади а‘зам тариқат

Бесінші бап: Тақуалық

Алтыншы бап: Сабырлық

Жетінші бап: Муджаһада

Сегізінші бап: Батырлық

Тоғызыншы бап. Жомарттық пен сақылықтың үш халі,
Сараңдық

Оныншы бап: Футувват

Он бірінші бап. Сидқ, яғни шыншылдық туралы.

Он екінші бап. Ғылыммен шұғылданбаса ешқандай пайда жоқ, мұнда пайдалы ғылым мен хикмет ілімі баян қылынады, жамандардың жақсыларға қосылудағы мұқтаждықтары және оның бейнесі баян қылынады, хикмет аясындағы адамдардың үш мәртебелерінің баяны [37].

Он үшінші бап. Сопының пәни сипатта болуы.

Он төртінші бап. Асхабтардың әдептерінің баяны бойынша өте алғыр болу керектігі туралы.

Он бесінші бап: Мүридтің маламатлы және қаландари сипатта болып жүруі туралы және «футувват» қауымының баяны.

Он алтыншы бап. Кемел ақыл, яғни толық ақыл керектігі туралы.

Он жетінші бап. Мүридтің тариқат әдебі бойынша әдепті болуы.

Он сегізінші бап. Көркем мінез-құлық туралы.

Он тоғызыншы бап. Мүридтің шайхының еркіне мойынсұнуы туралы. Жиырмасыншы бап. Істерді Алла тағалаға сеніп тапсыру туралы.

Құлшылық пен тағамнан кейін дұға қылу әдептерінің баяны. Барлық қарапайым және арнайы момындардың әдептерінің баяны.

Бұл бөлімде әдептің бөлімдері мен детальдары баяндалатын болады, мұнда «әдабу қаули», яғни сөйлеу мен «әдабу фи‘ли» іс-әрекет әдептері баяндалады.

Екінші бап халықпен араласу, сұхбаттасу әдебі, соның әуелгісі ұстазбен және мұғалімдермен қарым-қатынас әдебі, ол – жиырма. Екінші қаулыда ата-ананың алдындағы міндеттері, ол сексен әдептен тұрады.

Таныстармен қатынасу әдебінің баяны, надандармен қатынасу әдептерінің баяны, қарапайым адамдармен қатынасу әдептерінің баяны. Сұхбат иелерінің құрбандықтарының әдептері, адамдардың үш дәрежесінің баяны.

Қарсылық қылушы қауыммен қатынасу әдептерінің баяны, ең төменгі тайпа өкілдерімен қатынасу әдептерінің баяны, қасарысушылар өкілдерінің баяны.

Және бұл бөлімде мешіттің әдептері баяндалады, ол бес бөліммен тамам болады. Әуелгі бөлімде мешіттің әдептері баяндалады.

Екінші бөлімде мешіттің мустахабтары баяндалады.

Үшінші бөлімде мешіттің ішінде тажуиз, яғни рұқсат етілген нәрселер баяндалады.

Төртінші бөлімде мешітте макруһ болған нәрселер баяндалады.

Бесінші мешітте харам болған нәрселер баяндалады [38].

Қазір мешіттің әдептерін баяндауды бастадық. Оны төрт мисбахда баяндаймыз: Бірінші мисбах, екінші мисбах, үшінші мисбах, төртінші мисбахтардан тұрады. Бұл бөлімдерде бес уақыт намаздың әдептерін баяндаймыз.

Әуелі таң намазының әдептері дәлелімен баяндалады.

Және төрт жағдайлардың баяны мынадай: бірінші жағдай, екінші жағдай, үшінші жағдай, төртінші жағдайлардан тұрады.

Бұл бөлімде бесін намазының әдептерін дәлелімен баяндаймыз.

Бұл бөлімде намаздыгердің әдептерін дәлелдерімен баяндаймыз.

Бұл бөлімде шам намазының әдептерін дәлелдерімен баяндаймыз.

Бұл бөлімде құптан намазының әдептерін дәлелдерімен баяндаймыз.

Бұл бөлімде таһаджуд намазының әдептерін дәлелдерімен баяндаймыз.

Бұл бөлімде әһлі қылуат пен ‘узнәттің әдептерін дәлелдерімен баяндаймыз.

Бұл бөлімде батини қылуат пен тасбих намазы дәлелдерімен, іштей оқитын намаз, тасбих намазы дәлелімен, жария және құпия, мүбтади және мүнтаһи, мүршид және мүридтердің тәмсілдері дәлелімен баяндалады.

Заһири және батини зікірдің баяны туралы бөлім дәлелдерімен

Зікірдің түрлері баяндалатын бөлім дәлелімен бірге.

Зікірдің сауабы мен дәрежесін дәлелімен баяндаудан тұратын бөлім.

Зікірдің ерекшелігін, артықшылығын дәлелімен және алқа зікірге отырудың ерекшелігін, артықшылығын дәлелімен баяндаудан тұратын бөлім.

Хақиқи зікірдің нышаны және осы мақамда мұсылман жолы һәм баяндалатын бөлім. Зікір төрт рүкінмен тірек қолға келеді. Бұл зікірдің дәлелі «‘Ауариф» және «Фасл әл-хитаб» деген кітаптарда анық түсіндірілген.

Ара зікірдің баяны және һу зікірінің баяны бұл бөлімде көптеген дәлелдерімен баяндалады. Және мұнда ара зікірінің ерекшелігі әнбие, әулие және әһлі ма‘рифаттардың нақылдарымен баяндалады [39]. Содай-ақ Сұлтан Ходжа Ахмад Йасауи (p.h.) заманындағы муджтаһидтердің ара зікірін қуаттауы баяндалған.

Кейбір білімсіз, әлсіз жамағаттар жөнінде баяндайтын бөлім (5а)

Және бұлардың сөздерінің терістігіне, шатақтығына, тұлдығына дәлелдер көп. Барлығы баяндалады. Жария зікірдің күштілігіне, қуаттылығына бұрығы өткен қазылар үкім шығарған.

Бөлім. Құдайдың махаббаты мен ышығы – ара зікірінің жемісі, шатшадыман хафиздер, олардың үндері ыстық махаббат пен ышықтан тұрады, оны «өсиет», «ғашықтық жырлар» да дейді, зауқтың оянуына себеп болады, шауқты арттырады. Жақсылық егелері мен жаманшылық егелері де бұл бөлімде баяндалады.

Бөлім. Зікіршілер «ара зікірін» бастарда Алламенен бастап, неше мәртебе «Хақ» сөзін «Хаақ» деп, фатқаға алифті қосып, созып айтады. Сонда да болса дұрыс. Немесе хафиздар түркі тілінде әндетіп тәлқин (Аллаға ғашықтық жырлар) айтарда «Жарым, Жарым, я жан Алла» дейді. Және бұлардың барлығы Алланың зікірінен. Бұлардың шариғи дәлелдерінің саны жоқ, яғни өте көп (5б). Зікіршілердің қимылдарында да сауап бар.

Тағы бір маңызды түрлі мәселелердің баянынан тұратын бөлім. Шариғат пен тариқат бабында оларды баяндау лазым және уәжіп. Оның кейбірі – ол-дүр парыз намаздар олардан соң сүннеті болса, және намаз өтеушінің уирді болса, ол уирдін оқып, одан соң сүннетке тұрмақ абзал.

Және маңызды мәселелерінің бірі – ол-дүр, діннің және дүнияуидің маңызы үшін әр парыздан соң «Әл-Хамдуні» оқу дұрыс. Басқа уақыттарда да кері әсер туғызбай оқу абзал.

Және бір маңызды мәселе, намаздарды отырып оқыса, не намаз оқитынын баяндау керек.

Және бір маңызды мәселе, үтір намазынан соң екі рақ‘ат нәпіл намаз отырып оқымаққа дәлел көп (6а).

Және бір маңызды мәселе, үтір намазынан соң үш мәртебе «Субхан әл-Малик әл-Қуддус» деп айту керек. Үшінші мәртеде жария айтуға рұқсат және ол мустахаб болады, дәлелі де бар.

Және тартысты мәселелердің бірі азан айтылған кезде «Мухаммад әр-Расулулла» дегеннен соң сұқ саусағымен екі көзін сүру керек. Кейбір надандар мен ақылсыздар мұны тыяды. Сүруге дәлел бар.

Және бір маңызды мәселелер – ол-дүр, бекіту, қабыл алу, мақұлдауды әр қалада бір тә‘амул жол бар дүр оны дәлелімен білмек лазым.

Және бір маңызды мәселелер – ол-дүр, жамағаттың қайталауы. Дұрыстығына дәлел көп.

Және бір маңызды мәселелердің бірі: «тахийат» және «шүкір» дейтін сәжделерді жасау дұрыс, дәлелі бар.

Және бір маңызды мәселелер – ол-дүр, сәлденің ұшын жіберіп намаз оқу, дәлелі де бар. Сәлдені жинау баяны (6б).

Және бір маңызды мәселе – тақуалық киімі мен сәлде туралы, дәлелі бар.

Және бір маңызды мәселе: дұға жасағанда қолын көкірегінің тұсына дейін көтеріп жайып тұру керек, содан соң жүзін сипау керек, дәлелі бар.

Және бір маңызды мәселе – уирд, оурад фазилаты, дәлелімен.

Және бір маңызды мәселелер – ол-дүр, кейбір сүннеттер парызымен бірге тәрк болса, оның қазасын қылу керек, дәлелі бар.

Және бір маңызды мәселелер – уирд тәрк болса, қазасын қылу керек, дәлелі бар.

Және бір маңызды мәселелер – ол-дүр, бесіннің сүннеті немесе таң намазынан соң парыздан бұрын, азаншы мешіттен шығып «намаз» немесе «қамат» десе, сүннеті бұзылмайды, дәлелі бар.

Және бір маңызды тартысты мәселе – кеселге ұшыраған адамдарды «жария зікір» алқасына кіргізу, дәлелі бар.

Басқа да маңызды пайдалы және маңызды мәселелер – ұстаз бен мұршидке, дін исламға құрмет қылу барша мұсылмандарға уәжіп, бұл турасында дәлелі нақты айтылған.

Және бір маңызды мәселелер – жаназа намазда намаз тамам болғанша екі қолын (7а) қосып тұру, дәлелі нақты анықталған.

Және маңызды мәселелер – жаназадан соң тікесінен тік тұрып дұға қылу, егер дұғадан соң халық қайтыс болған адамды «жақсы кісі еді» десе, сауабы өте үлкен, бәлкім ол қайтқан адам мағфират етілер, дәлелі көп.

Және маңызды мәселелер Ходжаган р.ғ жолының сопыларының баяны, оның да дәлелдері айтылған.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр, мұсылман зікір мәжілісінде, немесе ұлық кісімен жүздескенде, немесе ол кісімен қоштасарда бас киімін шешсе, үлкен сауап болады, бұл жайында да нақты дәлелдер келтірілген. Қорқып, мойынсұнғандықтың белгісі намазда екі аяғының арасы ашық, төрт бармақ сиятындай және әйелдер аяқтарын жабыстырып тұруы сүннет, еркек немесе әйел баласы бұл мәселеге қарсы амал етсе макруһ болады. Бұл жайында нақты дәлелдер бар.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр, имам әрқашан намазды бітіргеннен кейін парыз намазынан соң дұғаны қауымға қарап отырып жасасын. Парыздан соң сүннет болсын, болмасын қауым бір кісі болса да қыбылаға қарап отырмасын, дәлелі көп.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр, ішімдіктерді қатты және жай иіскеп мұрынға тартатын болса оны «нас» немесе «упәришга» дейді. Бұл шарифатта харам, ешқандай да мубах емес, дәлелдері келтірілген.

Және маңызды мәселе – темекінің түтінін тарту харам, дәлелі де бар. Және маңызды мәселелер – ол-дүр, халайықтың арасында мисуакты қай жерінде сақтау керектігін білмейтіндер бар, оны түсіндіріп беру لازым (7.1а). Дұрысы жасалған қорапқа салып, белге байлап алу керек. Бұл мисуак туралы мәселе көп. Баршасының деректері ин ша Алла баяндалады.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр, тағамға қоспай жесе де пиаз бен сарымсақты шикідей жеген дұрыс.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр, мазанды кетіrmесе де бит пен бүргені өлтіруге рұқсат, дәлелі бар.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр, мүбәрәк «Алла» сөзін дәріптеп, ұлықтап айтқан кезде алдыңғы «и» әрпінің ықпалымен «а» дауысты дыбысы «э» болып айтылып, ләмнің фатхасына екпін түсіріп айтса, өте көркем дыбысталып, Алла еске алынады. Осылай дыбысталуымен бірге намазхан «Аууаһу Акбар» деп намаз бастап, ада қылса бұл намаз дұрыс та тура және бұзылмайды, дәлелдері көп.

Және маңызды мәселелер (7.1б) – ол-дүр намазхан Алла тағалаға ортақ сөз мысалы «Аууаһу Акбар» деген сөзді тәкбір тахримаға бірге қосып «Ар-Рахим әл-Акбар немесе Аууаһу Акбар» деп Тәрбиеші егеміздің затия сипатын ниет қылғаннан соң, намазханның бұл намазы дұрыс болады, дәлелдері бар.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр, періштелер неден жаралған, қандай мақұлық, өледі ме мұның да деректері бар.

Және маңызды мәселе: мұсылман шөлде жауынның себебінен топырақ немесе құрғақ киім таба алмаса, басқа еш мүмкіншілік болмаса лайға таяммұм соғып намаз оқи беруге болады, дәлелі де бар.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр шөлде су таба алмай қолын жеңінен шығарып таяммұм қылуға зиян қылар деп қорықса, жеңінің үстінен мәсіх тартса болады. Егер бұл жағдайда қолының жібіне шейін мәсіх тарту керек болып (8а) таяммұммен шектелсе де дұрыс дейді, дәлелдері бар.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр парызды оқып болғаннан соң калима таибаны айтса дұрыс, бұл – дәлелімен.

Және барлық маңызды мәселе – ол-дүр, бір пара қарсы жамағаттар дау-жанжал қылады: «Біздер ол кісілерденбіз, біздерге мүршидтің жетекшілігі қажет емес» деп. Бұл қарсы топтың бұл сөздерінің бекер екендігіне жан-жақты дәлелдер бар.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр қылықтың жеті түрінің баяны, дәлелімен бар.

Және маңызды мәселе – арнайы, ерекше адамдардың қырыққа жеткеннен кейінгі өмірінің баяны, дәлелімен бар. Кітаптың соңы, һәм болды. Алла біледі (8б).

[I TAPAУ]

[Kіpіcne]

Бисмилләһ ир-Рахман ир-Рахим**Өзіңе ғана сүйенеміз, Я Карим!**

Жақсы еске алу әуелі Ол, Ұлық Тәрбиешіге лайық. Оның зікірі жүректі нұрға толтырып, адамды мас қылады, құлшылыққа қуат беріп, күнәні жуады. Тілімен Алланың зікірін айтқанда, әркімнің көңілінде Аллаға деген шауқ болса – ол ең бақытты пенде. Ұлылар айтады: «Әркім бұл дүниеде Хақтың кәламімен рахат тапса, ертең бейіште Хақтың сәлемімен ләззәт табады» дейді. Ұлылар мінәжат еткенде былай дейді: «Тәңірім! Бұл дүниеде маған не нәрселер нәсіп қылған болсаң, кәпірлерге бергін. Әрнәрсе ақыретте нәсіп қылған болсаң, момындарға бергін. Маған бұл жаһанда зікірің жетеді, о дүниеде дидарың мен сәлемің жетеді». Оның зікірі – күшті де ұлық (9а) Оның сыйы – қадим, оның кәламі – шырын, Оның хабарының зәрулерінің әр зәресі ғаламға – дәлел, Оның жомарттығына әр жерде патшалар мен патшалардың патшасының пенделік тоймастығы оның маңдайында ашық та анық тұр. Әр жерде дәруіш болса Маулә ‘Азза уә Джалләнің зауқы мен шауқы оның көңілінде қатты құштарлықпен жарқырап, нұр шашып тұрады. Хазіреті Пайғамбарымызға рахмет пен сәлем жолдаса – Хақ Тағала оларды барша халайықтан бөлек және айрықша етіп, Мухаммад Мұстафа (с.а.у.) ат қойып, карам опаның (мызғымас сенімнің) кені қылып, шыншылдық пен тазалықтың қазынасы етіп, қағидасын жомартық пен сақилық қылып, қанын кіршіксіз таза қылып дүние және ақыреттің зейнеті қылды. Тағы сол сияқты үй-ішіне, сахабаларына рахмат жолдаса олардың әр біреуі Хақ жолын бастауда жұлдыздай жарқырап жол көрсетеді. Бірақ Құдай тағалаға мақтау мен Мұстафа с.а.у-ға сәлемнен кейін (9б) белгілі болсын, кейбір достар бір нұсқа болса, онда Хаққа барар жол баян болса деп арзу қылады. Бірақ бұл жол мүбтадиға жеңіл, мүнтаһиға қажет болғанда баяндалады. Және онда атаулар, рәсми ілімдер, яғни әдет-ғұрып ілімі, әһлі сопының зікір, тасбих, уирдке байланысты ілімдері мен амалдары үйретіледі. Және онда тариқат ілімі, бид‘ат және сопылардың қайткенде қателікке, адасушылыққа ұрынатындары да үйретіледі. Бұл әмір шәріпке әлсіз болсақ та, Хақ Тағаланың мейірімі мен рахматынан үміт қылып, сопылардың момындарға жанашырлығы күнә еместігі жүзінен Хақ Тағаланың ризасы үшін қабыл қылдық. Өйткені Нәби ғ.с-нің «Хатта нутасбиту би-азиали лутфик» деген айрықша дұғасына амал қылып, қадам қойдық. Бұл нұсқа (10а) достардың талаптарына сай және барлығының мақсатына лайықты болар деген үмітпен, қолдары жетуіне Хақ Тағала жәрдем етсін дей отырып, бұл нұсқаға «Бұстан әл-мухиббин» деген ат қойдық.

[Тарикат әдептері]

Құдай мен құлдың арасындағы перделер

Біліндер, ей, достар! Хаққа барар жолда қауіп-қатер кедергілер бар. Оларды білмек лазым. Өйткені олар – торушы. Шайх әл-имам Шиһаб ад-дин әс-Сухраварди өзінің «Иршад» деген кітабында: «Хақ пенен пенденің арасында перде көп» дейді. Осы кітаптың шархында Имам Абу Бакр әл-Касаниден (р.һ.) нақыл келтіріп айтады: «Шындықта құл мен Хақтың арасында нұр мен қараңғылықтан болған мың мақам бар». Кейбірі жетпіс дейді, кейбірі жүз дейді, кейбірі мың дейді, кейбірі жетпіс мың, төрт жүз мың хал дейді. Бұлар тәкаппарлық пен жүректің қатайуына соқтырады. Бұл халдер Хаққа жетудің, танудың қайғысының кемуінің және Хаққа назар салуының әлсіреуінің белгісі. Үмітсіз пенделерге бұл себеп болады. «Фатауа әл-кутта»: «Бұл саяздықтың баршасы – ма‘рифатқа надандықтан, бұл надандық – ғафылдықтан, ғафылдық – дүниеге ынтықтықтан, дүниеге ынтық болу (106) – әуейлік пен әуестіктің күштілігінен, әуейлік – нәпсінің қуаттылығынан, нәпсінің қуаттылығы – Құдайға деген сенімнің әлсіз болғандығынан болады. Сенімнің әлсіздігі – жүректі қалың перде қаптағаннан және Хақтан алыс болғандықтан болады. Перде мен Хақтан алыстық – тәкаппарлық пен жүректің қаттылығынан. Жүректің қаттылығы – күнәға бой алдырғаннан. Күнәға бой алдыру – безу мен жеккөруден тұрады. Безу – Қожайынның (Құдайдың) құлына аз жәрдем етуінен және нашар қарауынан туындайды. Бұл жаман сипаттар. Құл мұндай мақтаулы және құлға жақсы болатын сипаттарға қайшы келетін сипаттармен қиындыққа тап болады» дейді. Хақтан алыстық пен үмітсіздіктің себептері көп. Оның негізгі себебі – кісі айыптарын көріп, өз айыбын байқамайды. Және өз айыбын айтпайды, өзгелердің айыбын паш етеді. Нәпсісінен есеп алмайды. Мәселен кеш батқаннан кейін өзіне «Ей, надан! Бүгін өміріңді қандай тағатпенен өткердің», күндіз болса: «Ей, надан! Бұл түн өміріңді қандай тағатпенен өткіздің» деп нәпсіге ескертіп, нәпсіні тергеуге алса. Одан есеп алып (11а) өзінді ақырет есебіне дайындамайынша, бір күн-түнде адамзат жиырма төрт мың мәрте нәпсіге ереді. Осы дүниеде нәпсінді тергеп, оны бақылауға алулықпен өткізу керек. Бұлай болмаса, бір күн-түніміз үшін жиырма төрт мың сұрақтың астында қалып, жауапқа тартыламыз. Ер ол дүр: ғафылдықтан шығып, сақтықпен ақыретке барады. Кейбіреулер уақытын тиімді пайдалана білмесе, өмірлерін ғафылдықпен өткеріп, зая қылады. Дүниеде ғафыл болғандар ақыретте қасіретке ұшырайтынын білмейді. Жүрегі қатты болғандардың орны ақыретте «дир» деген тозақ. Алла тағала: «Жүрегі қаттыларға Уайл деген шұңқыр болсын» (39:22), – дейді. Бұл – талас-тартысқа анық дәлел. ‘Али карамаллаһу уаджһаһу: «Ғафылдық – күпірліктің бір мақамы» дейді. Сол себептен тарикат ұлылары: «Момынның хазір болуы – кәпірдің ғафыл болуы» дейді. ‘Али разы болсын Алла тағала одан тағы да: «Жүрек егер қататын болса жасаған күнәсіне қайғырмайды» дейді. Бұл «Джами‘ әл-‘улум» деген кітаптан алынды (116), (116-126).

Әһлі тариқаттың ұстанатын ұстанымдары

Біліңдер, ей, достар! Шайх әл-ислам Зия ад-дин Абу-н-Наджиб әс-Суһраварди сопылықтың әдептері турасында былай дейді: «Кейбір адамдар бұл жолға қадам қоярда сопылардың ұстанатын қағидаларының қандай екенінен мүлдем хабарсыз. Сенімдерімізді оларға дұрыс қалыптастырып, олардың ізінен еруіміз тура болу үшін, ең алдымен әһлі сулуктің ішкі-сыртқы әдіс-тәсілдері мен тәртіп, тәлім, жосықтарын (12б) ақидалары мен әдептерін, танымдары мен әңгімелерін жете түсіне білу қажет. Болмаса, Хаққа жету мүмкін емес. Өйткені көп пікірталастырушылар шындықты іздеушілердің халін білместен, арандатушы азғындардың бүлікшілігін байқамай, қатты адасушылыққа түсіп, бүлікшілердің қатарына қосылып, теріс жолға кірді. Бұлар сырт көрінісінде есеппен уақытқа басшы болып, халықтың назарына өздерін әдемі қылып, ізгі амалдармен айналысып жүрген болып көрінгесін, ерен момындар мен қарапайым адамдар бұларды әрекеттеріне қарап, басшы және жетекші санап, артынан ереді. Күллі әдет – тозақтық екенін білмейді. Сондай-ақ бұл мәселе «Хақа'икда» жарияланған. Бұл тайпаның надандары әһлі салихтың салихтарына не зарар қыла алады. Олардың жүрген жолымен жүрмей тұрып құтылудан үміт етеді. Шындықта кеме құрғақ жер бетінде қозғала алмайды». Әһлі ма'рифат айтады: «Кісі тариқатқа надандықпен қадам қойса, ерушілерімен бірге ақымақ болғаны» (13а). Бұл жағынан бұл тайпа бұл надандықпен Құдайға жетерміз деп әһлі сүннеттен шығады. На'узу биллә минһа. Имам Қаланисидан қалған ұлық «Фатауа иршад» деген кітапта Хатим әл-Усамадан шындықта ол (Хатим әл-Усама) айтты деп бір нақыл келтіреді: «Әркім талап қылса Құдайды құр кәламмен зухдсыз және фикһсыз, ол қауым – дінсіздер. Егер талап қылса Құдайды тек құр зухдпен кәламсыз және фикһсыз бид'атшыл қауымнан болады. Ал егер талап қылса Құдайды құр фикһпенен кәламсыз және зухдсыз бүлікші, бүлдірушілерден болады. Егер талап қылса Алла тағаланы тафанныңмен (әһлі Алланың кәсіби шеберлігі) сөз жоқ, барша бид'ат пен адасушылықтан құтылып, шәк-шүбәсіз Хақ Тағалаға жалғанады» дейді. Заңдылығында осындай. Ей, сүйіктілер! Біліңдер! Шындықта кәсіби шеберлік дегеніміз – махаббат және қорқынышпен Хақты тану. Әл-Фадил Ибн әл-Айаз (одан Алла тағала разы болсын) ол турасында: «Кімде-кім таныр болса Алла тағаланы хауфсіз жалғыз махаббатпен – өз-өзіне разы болулық және еркінсулікпен һәлек болады, ал кімде-кім таныр болса Оны (Алланы) махаббатсыз тек жалғыз хауфпен ол кезде алыстаулық, бөтендік, жабайылық секілді дертке ұшырап, Одан ажырайды, ал кімде-кім таныр болса Оны хауф және махаббатпен бірге онда Алла тағала ол құлды дос тұтып, құрметті қылып, өзіне жақын қылып, түсінігін кеңейтіп ғылымын арттырады. «Фатауа әл-Худжджатта» міне осылай делінген (13б), (13б, 14а).

Махаббат және хауф

Бұларды баяндау лазым болды. Біліңдер, ей, сүйіктілер! «Шарх әл-иршадта» махаббаттың мағынасы туралы көп пікірталастар бар. «Халисат әл-хақа'икта» айтылатын оның негізгі мағынасы: «Шындықта махаббат Алла тағала тарапынан бір от дүр. Шұғыласы момынның, Құдайдың достарының

жүрегіне түсіп, көңіліндегі жаман ойлар мен бұзық пиғылдарын өртейді» делінген. Бағзы ұлылар (Хаким): «Махаббат – дерт және ауру дүр, оның шифасы да бар» дейді. Және сол кітапта «Алла тағала Дауд ғ.с-ға: «Уа, Дауд! Кімде-кім менің махаббатымды талап ете отырып, ол түнде ұйықтар болса – кәззаб дүр. Күллі ғашықтар өз ғашығымен оңаша қалуды жақсы көреді емес пе?» деп уахи қылды» дейді. Тағы сол жоғарыда айтылған кітапта Йахйа ибн Му‘аз (р.з.) айтады: «Әркімде Хақтың махаббаты болса, нәпсісімен күреседі». Және сол кітапта Хазіреті Сиддиқ (р.з.) айтады дейді: «Кімде-кім Хақтың махаббатын тапса, дүние талабын тыйып, барлық халайықтан жабайы болады». Сол кітапта тағы Йахйа ибн Му‘аздан (р.з.) нақыл етеді: «Махаббаттың қасиеті ол дүр зәредей болсын махаббатпен бұр күн тағат қылса, жетпіс жыл махаббатсыз тағат қылғаннан артық» деп. (146). Бағзы әһлі ма‘рифат (Абу-л-Хайр) айтады: «(حب) хубб – екі әріп дүр. «ح» – «ха» және «ب» – «бә». Әрқайсысында мағына бар. «Ха» – рухтан тұрады, «бә» – бәдән, яғни тәннен тұрады. Кісі Алланың махаббатын талап қылса, рухымен тәннен шығуы уәжіп». Мұның дәлелі «Халисат әл-хақа’иқта». Бағзы ұлылар айтады: «Сүйіктілердің мақамы көп. Негізгілері – әрқашан сергектік және мұңлылық, дүние рахатын тәрк етулік». Бағзылар айтады: «Құдайдан басқаның бәрінен азат, еркін болмағанға дейін Хақтың махаббатын таппайды».

Әһлі ма‘рифат айтады: «Хауф ол дүр – көңілдегі уасуасты және нәпсі қалауларын өртейтін от». Бағзы ма‘рифат егелері (Ибн әл-Джәла’) айтады: «Хауф – Алла тағаланың қамшысы. Оныменен нәпсі түзеледі. Бейәдептіктен қайтады. Нәпсінің бейәдептігіне тосқауыл болып, көңілді ғафылдықтан, сырды қараңғылықтан шығарады». «Шарх әл-иршадта» Йахйа ибн Му‘аз разы болсын Алла тағала одан қорқушылардың мақамының нешеме белгісі бар. Оны лазым қылу керек. Ұдайы уайым-қайғы, қорқыныш, мұң басып, көп жылау, жалынып, жалбарынып зарлаумен күн-түнді өткізу (15а) және рахаттан қашу. Әл-Фазыл (ph): «Хауфтың қасиеті – әркім Хақтан қорықса, ешкім оған зарар жеткізе алмайды. Әркім Хақтан өзгеден қорықса, ешкім оған жәрдем ете алмайды» дейді. Бағзы ‘арифтер айтады: «Қорқыныштың нышаны: Алладан басқадан жүз қайтарып, Хаққа ден қойып, Хақ зікірімен дос болады. Хақ зікірінен өзге зікірлерден жабайы болып қашады». Бағзы әзіздер айтады: «Қорқыныш нышаны: қызмет дариясына нәпсісімен кіріп жүзеді. Хузн және қорқыныш дариясына жүрекпен кіріп жүзеді. Махаббат дариясына рухыменен кіріп жүзеді. Мушаһада дариясына сырыменен кіреді. Мұндай қорқатындардың іші-тысы Хақпен болады. Одан басқамен болмас. Ей, достар! Махаббат пен хауф бұ жолда лазым. Бірақ, хауфсіз махаббат жалғыз бұл жолға жарамайды. Өз-өзіне разы болулық індетіне ұшырайды. Өйткені, Шайх Мансурдың махаббат, ышығы үстем болып, Хақтың сырын паш (15б) етіп, кереметтер көрсетіп, харқи ‘адәт, яғни таңғажайып құбылыстарды қорқыныштың кемдігінен жария қылды. Сол үшін Хақ Тағала: «Менің сырымды жасырмадың» деп, оның һәм сырын әшкере қылып, тәліптерге ескерту болсын деп шарифат ‘иззәті, яғни шарифат құрметі үшін сыртқы саясатқа кіріптар қылды. Шайх Сан‘ан ышық пен махаббаттың

үстемдігінен кәпір балаға ұшырады. Көп дәруіштердің махаббаты үстем болып, қорқыныштары кем болғаны үшін бәлелерге душар болып, теріс жолға түсіп, шайтанның міллетіне кіріп, тариқат шеңберінен шығып, пірінің жетекшілігінен ажырап қалды. Бұл мәселенің баянын түсіндіретін болсақ, бұл нұсқаға сыймайды. Бірақ, хауф те жалғыз бұл жолға лайық емес. Өйткені хауф жалғыз болса, аурудың асқынуына соқтырады. Сол үшін жарандар бұл жолда шарифат пен тариқатты әдемілеп, махаббат пен хауфті мекем тұтып, Хақ жолына күреспен кіріп, зауқ және шауқпен Хаққа (16а) жалғанды. Ин ша Алла біз ғаріптерге де олардың жолдарымен жүргеніміз لازым (арабш. 166-176).

Махаббат пен хауфтің пайдасы

Ей, достар! Махаббат пен хауф бұ жолда لازым. Бірақ қорқынышсыз махаббат жалғыз бұл жолға жарамайды. Индеттің тарауына, күшеюіне душар болады. Өйткені, шайх (Мансурдың) махаббат, ышығы үстем болып, Хақтың сырын паш етіп, кереметтер көрсетіп, харқи ‘адәт, яғни таңғажайып құбылыстарды қорқыныштың кемдігінен жария қылды. Сол үшін Хақ Тағала: «Менің сырымды жасырмадың» деп, оның һәм сырын тәліптерге ескерту болсын деп, жария етті. Заһир шарифат ‘иззәті үшін ашық жазаға ұшыратты. Шайх Сан‘ан ышық пен махаббаттың үстемдігінен кәпір балаға ұшырады. Көп дәруіштердің махаббаты үстем болып, қорқынышы кем болғаны (176) үшін бәлелерге душар болып, әдепсіздік көп тарады. Оның баянын қылар болсақ, бұл нұсқаға сыймайды. Бірақ хауф те жалғыз бұл жолға лайық емес. Өйткені хауф жалғыз болса, аурудың асқынуына соқтырады. Сол үшін әһлі сопылар бұл жолда шарифат пен тариқатты әдемілеп, махаббат пен қауіпті мекем тұтып, Хақ жолына күреспен кіріп, зауқ және шауқпен Хаққа жалғанды. Ин ша Алла біз ғаріптерге де олардың жолдарымен жүргеніміз لازым. «Джами‘ әл-баһрайнның» авторы баз бір шығармалары мен «Фатауа әл-Худжджатта» кейбір ‘арифтердің нақылдарын келтіреді: «Кімде-кім құлшылық қылар болса Алла тағалаға тек жалғыз махаббатпен ешбір қорқынышсыз – өз-өзіне разы болулық және еркінсулікпен һәлек болады, ал кімде-кім құлшылық қылар болса Оған (Аллаға) тек жалғыз хауфпен ешқандай махаббатсыз ол кезде алыстаулық, бөтендік, жабайылық секілді дертке ұшырап Одан ажырайды, ал кімде-кім құлшылық қылар болса Оған хауф және махаббатпен бірге, онда Алла тағала ол құлды дос тұтып, құрметті қылып, өзіне жақын қылып, дәреже беріп ғылымын арттырады. Махаббат үрейшілдің, жасқаншақтың үрейінен, қорқынышынан жоқ болып кетпейді, немесе махаббаттың себебінен үрей мен қорқыныш та мүлдем жоқ болып кетпейді, бірақ ол жүректе махаббаттың артып кеткендігінің себебінен махаббат үстем болып қорқынышы мүлде аз болады. Ол махаббат мақамында болғанда махаббаттың мастығынан үрей, қорқыныш мүлде болмай қалмайды, тек үрейдің қоспасы аз ғана қалып ғашықтардан алыстайды. Сүю үстем болатын болса, адам ұрпағын шыдай алмайтын таным билеп алады. Шындықта үрей оны теңестіріп жүрекке әсерін жеңілдетеді.

Түсініксіз болып қалмасын, әуелгі бөлімде махаббат пен хауфтің мағынасы баян қылынды. Бұл бөлімде бұлардың пайдаларын баян қылдық. Қайталау емес (18а-б).

Аллаға жету жолының баяны

Мақсатымыз жетекшілер сипаттарын оларға еруміз дұрыс болу үшін баян қылмақ еді. Бірақ оны жоғарғы сөйлемдерде баян қылдық. Енді Аллаға жету жолының кезі дүр. Оны баян қылмақ керек. «Иршадта» бұл, Аллаға жету жолы (18б) – үшеу дейді: Шариғат, тариқат және хақиқат. Бұлардың ғылымы бар. Әр бірінің ғылымын білмей амал қылса, немесе ғылымын біліп амал қылмаса – пайдасыз. Ей, достар! Бұл үшеуін мысалменен баян қылайық. Шариғат кемеге ұқсар, тариқат теңізге ұқсар, хақиқат – теңіз түбіндегі інжу маржанға ұқсар. Егер дүр керек болса, ол кемеге мініп, теңізге шығып, түбіне сүңгіп дүрді алады. Кімде-кім бұл тәртіпті тәрк қылса Алла тағалаға жете алмайды. Олай болса бірінші тәліпке шариғатты білу уәжіп, әуелі шариғат киімімен өзінді безеп, әдемілеп, әсемдемесеңіздер шариғатсыз тариқатқа қадам қойып болмас. Шариғат білмей, Алла тағаланың фарыз еткендерінен бір фарызды немесе сүннеттерден бір сүннетті тәрк қылған бір кісіден аспанға ұшқанын, немесе дарияның үстінде жүргенін, немесе отқа кіргенін, басқа да кереметтерге ұқсас нәрсені көрсендер иланып қалмандар, дәруіш пен шайқылыққа жарамайды. Ол кісі – сиқыршы дүр. Және бұл әрекетті – сиқырлық дейді. Олай болса шариғатты біліп, оған амал қылу керек. Шариғат киімімен Хаққа амал қылынса, оның нұры көңілге орнап, жарқырап (19а), ішкі айыптар көрінеді. «Шарх әл-иршадта»: «Адамның жүрегіндегі қараңғылықты кетірудің мағынасы – күнә мен ғафылдықтың себебінен ішкі дүниеде пайда болған ит, шошқа, арыстан, аю, жылан, шаян және басқа түрлі суреттегі шайтани жаман қылық, айыптарды білу. Нәпсі мен шайтан бізді оларға таби‘ қылдырар. Бір мәрте сәжде қылдырып, бір мәрте руку‘ қылдырар. Біз ғафылдықпен білмеспіз. Қазір кісінің айыбын дастан қылып айтамыз, ал өз айыбымызды нәпсіміз жеңіп, ғафылдықпен білмейміз. Бірақ шариғатпенен ішкі дүниемізде бұл зарар қылып жатқан не нәрселер екенін білеміз. Шариғат – ол шырақ. Оныменен бұл дұшпандарды сезіп, байқаушыларды «көкірек көзді көсемдер» дейді. Ақиқат, мұндай кісінің белгісі – өз айыбын көріп, кісінің айыбын жабады. «Наме Хақтың» авторы айтады:

چون بیاری طهارت ظاهر
باطنت نیز حق کند ظاهر

Яғни, «шариғатпенен амалыңды түзетсең (19б), ішің де пәк, таза болады, яғни ішкі қаралық тазарып зиянды нәрселер көрінеді, бірақ ол зиянды нәрселер тер төгіп, азап шекпегенге шейін шариғат амалыменен жоғалып, ажырап кетпейді. Ол азап шегу – тариқат ілімі мен амалы. Тариқат ілімімен оларды кетіру үшін амалдың ең маңыздысы – нәпсіні күреске салу керек. Оның төрт зынданы бар. Бұл нәпсіні күрескер жанын қолға алып, рийазат оғымен дұшпандарды сол зынданға салады. Аталар рийазаттың оғын – батинның қылышы дейді. Ол – жария зікір дүр. Оны ұлылар – ара зікірі дейді. Нәпсі аммараның мойынын сол ара зікірімен кеседі. Сол үшін оған

«ара зікірі» деп ат қойған. Оны Хақ Тағаланың «арасы» дейді. Кісінің жүрегінің тірі болулығының шарты – жария зікір. Жария зікір болмаса, жүрек тірі болмас. Жүрек тірі болмаса, құпия зікірге қол жеткізе алмай, лас ой дертіне ұшырайды. Бұл айтылған төрт зындан – аштық, сергектік, сөйлемей, халықтан (20а) қашу. Осы төрт зынданмен нәпсінің сипаттары әлсірейді. Көркем амал мен жүректің тазалығы осы төрт зынданның әрбіреуімен жүректегі нәпсіге түсірілген қысымнан қолға келеді. Түгелдей адамның көзін тұмшалаған перделерден тазарғандықтың белгісі – адам баласының ішкі дүниесі тазарған кезде жүретін жолдың нұрының жарығы жарқырап тұрады. Бұл мәселелер «Әсас әл-муридин» деген кітапта айтылған. Ин ша' Алла арабшасында баяндалады. Біліндер, ей, достар! Алла тағала адам баласын үш нәрседен жаратты: бірі – нәпсі, бірі – жүрек, бірі – рух. Үш мақұлыққа үш ілімді тапсырып міндеттеді: Нәпсіге – шариғатты, жүрекке – тариқатты, рухқа – хақиқатты. Бұл үш ілім парыз болды. Олай болса білін, ей достар! Шариғат, тариқат, хақиқаттың мағыналарын білу қажет болды. Шариғаттың мағынасы Құдай тағала мен Оның Елшісінің әмір еткендерін айтады. Мысалы: иман, таһарат, намаз, ораза, хадж, зекет, халалды талап қылып, харамнан қашу, жақсылыққа шақыру, жамандықтан тыйу. Бұлардың баяны шариғат кітаптарында көп. Талап қылушылар бұл мәселелерді сол кітаптардан іздесін немесе шариғат ғұламаларынан сұрасын. Бірақ тариқат мағынасы (20б) – айрықша сақтық және батыл шешім. Бұларды біліп амал қылмақты «тариқат» дейді. Әһлі ма'рифат айтады: «Тариқаттың мағынасы – шын көңілімен және (Алланы) қазір тұтып амал қылу». «Танбиһта»: «Тариқатта иманның екі жағы бар: бірі Алла тағаланың әрекеті – һидайат пен тауфик, бірі – пенденің әрекеті, тілімен қайталап, көңілімен илану.

«Раузатта»: «Әһлі тариқаттың тазаланатын заты ол дүр күнә-қылмысты тәубе және истиғфардың суымен жуып, жүрегін 'адауат пен қиянаттан пәк қылады. Бірақ әһлі тариқат пен әһлі ма'рифаттың тазаланатын заты – төрт ағзасын төрт нәрсемен жуу. Жүзін – көзінің жасымен, тілін – Алланың зікірімен, жүрегін – Алладан қорқынышпен жуады, күнәсін – тәубеменен жуады. Бағзы әһлі ма'рифат (Йахйа ибн Му'аз) айтады: «Әбден тазарып, ізгі, салихтан болып достыққа лайық болу үшін нәпсіні төрт суменен бірге жуу керек: жүзін ұяттың суымен, тілін шынайы кешірім сұрау суымен, өзге ағзасын қызмет суымен, жүрегін өкініш (21а) суымен жуу керек. Баязид (p.h.) айтады: «Әйелдер әр айда бір немесе екі мәртебе тазарып отырады. Біздер еш ғұмырымызда тазармаспыз» деп. Барлығы «Халисат әл-хақа'иқтан» алынды. Бұл сөзден әһлі тариқат мазхабында ер адамдар да хайыз болатыны белгілі болды. Оны білмек لازم. Бірақ, тариқат хайызына ыластанған кісі бұ дүниенің суымен тазармас. Тариқатқа кірген кісі дүниені көңілімен сүйсе, махаббатпен дүниемен айналысса, мысалы сондай рең-жүзі әдемі бойжеткендер мен бозбалаларға заукпен назар салса және басқа да зұлымдық сипаттағы қылықтар даңғойлық, рия жасаушылық, тәкаппарлық, жаулық, дұшпандық, көре алмаушылық, өсек, кек, жаман ой, ғайбат, дөрекілік және осыларға ұқсас нәрселерге бой алдыратын болса, тариқат хайызына ұшырап, дүниенің суымен тазара алмайды. Бірақ, жетекшісінің қызметінде, жаңадан

тәубе қылып, олардың әмірімен бұл жоғарыда келтірілген қылықтарымен ұдайы күресуге мықты болса ғана тазарады (216). Ей, достар! Абай болыңдар! Шариғат хайызында намаз, ораза харам. Тариқат хайызында Құдайдың зікірі тасбих, тәһлил, тахмид және басқа да тағат, құлшылықтар харам (22а-24а).

Тариқат намазы

Білің, ей, достар! «Раузатта» тариқат намазының ниеті мына жолдан тұрады дейді: Оң жағында бейішті, сол жағында тозақты, арқасында ‘Азра’ ил ғ.с-ді, аяғының астында сырат көпірін, алдында қабірді, басының үстінде (24а) мизан таразысын, бұлардың барлығын даяр білсін. Құранды қирағат қылғанда Алланың алдында амал дәптерін оқып тұрғандай білсін. Арасатта заһир қыбласы – Қағба бағыт, батин қыбласы – «Ахаду Самадийат» деп білсін. Азан шақырғанды бірінші сүр үрленген тәрізді, тәкбір айтқанды екінші сүр үрленген тәрізді, ал намазда екі жаққа сәлем бергенді Алла тағала: «Бір тобы жаннатта, бір тобы тозақта болады» (42:7), – дегеніндей халайықтың екі жаққа айрылғаны тәрізді білсін.

Тариқат пен хақиқаттың оразасы

Біліңдер, ей, достар! Тариқат оразасы ол дүр ағзасын харамнан және бос әурешіліктерден, менмендік, көре алмастық, сараңдық сықылды зұлымдық әрекеттерден сақтасын. Бұлардың әрқайсысы тариқат оразасын бұзады. Шариғатта ораза уақытқа байланысты, яғни кезі, уақыты жеткенде ашып, жабады. Бірақ, тариқатта мәңгі, яғни өмірінің соңына дейін. Әһлі шариғаттың ораза тұтудан мақсаты – күн батқаннан кейін барып ішіп, жеу. Қуаныштары – айттың кешінде ай көру. Бірақ, әһлі тариқаттың мұраты – әлгі оразасынан жаннатта тойлау. Қиямет күнінде олардың сыйы – Алланың дидары. Бірақ, әһлі тариқаттың оразасы (саум әл-хақиқат) ол дүр – жүрегін Алладан басқаға махаббат қылудан сақтау (24б). Ал егер, жүрегінде Алладан басқаға махаббат пайда болса, саум әл-хақиқатты бұзады. Оған бұл оразаның қазасын өтеу керек болады. Қазасын өтеуі сол Аллаға махаббат қылып, Оның ризалығын табуға қайту. Ақыретте бұл оразаның сыйы – Алланың дидары. Мұның бәрі «Асрардан» алынды.

Білің, ей, достар! Діни мәселелердің әр үкімдері шариғат кітаптарында баяндалған. Ол мәселелерді тариқат муджтаһидтері бөлек баяндайды. Мысалы, намаз, ораза, хадж, зекет, сауда-саттық, басқа да баршасы баяндалады. Бұл тариқат мәселелерінің үкімдері кеңінен тараған кітаптарда аз. Оны «Раузат әл-‘улама», «Фатауа әл-хадж», «Қут әл-қулуб», «‘Ауариф», «Минһадж әл-Ханафи» және «Танбиһ» деген бағзы, негізгі кітаптарда баяндаған. Жоғарыда айттық, ілімін білмей амал ету – бос әурешілік. Олай болса, әһлі тариқатқа амалы бекер болмас үшін тариқат мәселелерінен білмек لازم. Өйткені ұлылар тариқат кітабын оқып, біліп амал қылады. Сондай-ақ бұл сөз «Фатауа суфийа» деген кітапта жазылған. Тағы да Султан әл-‘арифин шайхымыз Ахмад Йасауи «Фатауа-йи танбиһ» деген кітаптарында айтады (25а): «Тариқатқа ғылымын білмей қадам қойып, надандықпен тариқаттамын десе, ол – ақымақ, ергендері де – ақымақ» дейді. Олай болса, әркім ақымақ және надан болып тұрып, данамын десе, жаһанда одан өткен өтірікші болмас.

Сондықтан ақымақтан қашу уәжіп. Пайғамбарлардың өзі де (Алланың оларға сәлемі болсын) ақымақтардан қашқан. Өйткені олардың мәжілісі – шайтанның мәжілісі. Пірлер мен жетекшілер олардан бизар. Әркім жетекшісіне қарсылық қылса, орынбасарымен талас-тартысқа барса, шайтан немесе есектің мақамында тұрады. Ертең қиямет болғанда әһлі тариқат жетекшілеріне қарсылық қылған жамағатты тариқат мәжілісінен шығарып қуалайды. Періштелер отты күрзілермен басына ұрып әһлі тариқаттан алыс қылады. Әсіресе бұл ақыр заманда адасқандар, ақымақтар, діннен безгендер пайда болды (256). Пір насихатын тұтпастан, піріне қарсы іс қылып, діннен безіп, өзі сықылды Құдайдан безгеннің қызметіне барып, одан «рұқсат алдым» деп шайқылыққа таласар. «Фана’ мақамына бардым, маған ладуни ғылым келді» деп, қиын тасаввуф сөздеріне, бәлкім аят, хадистерге нәзік және нақты мағыналар береді. Әр заман өздерін мойынсұнбайтын менмен қылып, «бұл мағына, хал бізге нәсіп болды» деп, өркөкірек шайтан және жанжалшыл Фир‘аундай шайтанның тағына мініп, ғаршыға шығып «шайхпын» деп жар салады. Ей, достар! Жетекшіден рұқсаты болса да даушылдардан қашыңдар. Сондай-ақ, Фир‘ауннан жақсымын десе, әлбетте ол Фир‘ауннан жаманырақ тұрады дейді. Әһлі ма‘рифаттар айтады: «Әркім ғаріп-міскіндей болса – ол жақсылықтың белгісі, егер дау, ұрыс-жанжал (26а) қылса, жақсылықтары босқа кетеді». Құдайшыл адамдарда талас-тартыс, дау-жанжал болмайды. Шайтан дәруіштерді қарапайымдардан гөрі көбірек азғырады. Әсіресе, пірден безгендерді қаттырақ. Себебі құбылғаннан кейін оның пірі – шайтан болады. Оған пәлсапалық ілімді азғырып үйретеді. Тасаввуфтардың сырларына, аят, хадистерге мағыналар беруді ойына салады. Не нәрсе айтса, шайтандікін айтады. Соның ілімі бойынша айтады. Мұқият болыңдар! Ондай жамағаттан қашыңдар. Олардың сұхбаты пайғамбарларға зарар қылған (арабш. 266-27а).

Тариқат зекеті

Білің, ей, достар! Әр ағзаның, тәннің, дененің зекеті бар. Мәселен Бишр Хафи (rh) айтады: «Көздің зекеті – ғибратпенен назар салу, тілдің зекеті – калима «лә иләһә иллалланы» айту, құлқынның зекеті – харам және сол сияқты нәрселерден тыйылу, жүздің зекеті – құдіретті күшті Раббыға (шын жүректен)⁶ сәжде қылу, қолдың зекеті – налынып, жалынып (27а) қажетін тілеу, аяқтың зекеті – онымен жүріп, тағатқа бару, жүректің зекеті – ма‘рифаттың шарттарына опа қылу, сырдың зекеті – махаббат шекарасын сақтау. Барлығы «Халисат әл-хақа’иқтан» алынды. (276).

Тариқат қажылығы

Қажылық – екеу. Бірі шарифат – қажылығы, бірі тариқат – қажылығы. Шарифат қажылығы – белгілі, әрі әйгілі. Алайда тариқат қажылығын (276) баяндау – уәжіп. Оның Қағбасын «сыр» дейді. Жүректе болады. Алланың сыры сонда белгілі болады. Сол үші оған «сыр» деп ат қойды. Қағбаның жол азығы мен көлігі, ол – мәртебе. «Сахибу (қауләин, әс-сәқалайн) [талуин, әт-

⁶ БМ-2 де «әдеппен» деп берілген.

тәлқйни]» [сөздің майын тамызып, түрлендіріп, кеңітіп, тарқатып, ашықтап, мысалдап, әңгіменің шырайын келтіруші] оны дана мұршид дейді. Оны талап қылу керек. Қол беріп, тәуба қылғаннан кейін жүрегі тірілгенше мағынасына мұқият болып, тілімен зікір айту қажет. Сонан кейін барып Есімдеріне мән берумен, Сипаттары ашық сезілгенше батин зікірімен шұғылдану керек. Жамал, сұлу сипаттарының нұрымен сыр Қағбасы ап-айқын болады. Пірсіз кісі сыр иесі, жалтылдаған, жарқырған нұр сипат бола алмас. Хақ Тағала Ибраһим, Исма‘ил ‘аләйһима ас-салам екеуіне екі тайпа үшін Қағбаны тазалаңдар деп әмір қылды. Бұл мәселеге мына аят ашық дәлел: «Ән таһһира бәйтийа ли-т-та’ифийин» (2:125). Арнайы, ерекше пенделеріне: «Менің назар салар орныма лайық болуы үшін жүрек пен сырларыңызды менен басқадан тазалаңдар» деп әмір қылды. Мұның барлығы «Асрар» мен «Шарх әл-иршадта». Бұл тазалық Алланың зікірі және мұршидтің әмірімен қолға келеді. Олай болса мұршидті талап қылмақ لازم болды. Бұл талапқа Нәби ‘аләйһ ис-саламның әмірлері ашық дәлел: «Қытайдан болса да (28а), ажамнан болса да, Шамнан болса да жетекші болатын кемел шайх іздендер» дейді. Пайғамбар ‘аләйһ ис-салам: «Егер оны мен сендердің араларыңды терең дария, өртке оранған алқап алып жатса да кәміл шайхты талап қылып іздеп табыңдар», және «Кімде-кімнің шайхы болмаса, оның шайхы – шайтан» деп айтқандары дәлел, құжат бола алады. Сол үшін Имам А‘зам (р.һ.): «Адамға кәміл шайх іздеу – парыз. Шындығында ол, ол шайхтан Нәби ‘аләйһ ис-салам арқылы Алланы тануға қол жеткізгендей қол жеткізеді» дейді. Міне, осыдан шайхты іздеу парыз екенін білгін! Расул салла Аллаһу ‘аләйһи уа сәллам: «Кімде-кімнің шайхы болмаса, оның шайхы шайтан болады және кімде-кім мұршидіне ермесе, бәлкім оны жаратпай теріске шығарып, осы сықылды қылықтар қылып, сынау үшін жетекшілік қылуға шайхынан рұхсат беріліп, мұрид алып қол тапсыртып шайхпын деп жар салар болса, ол – адасушылардан, ергендерімен бірге ақымақ. Ол шайтанның мұриді. Дүние уа ақыретте шайтанның әскерінің қатарына кіргендерден болады. Мәңгі бақи шайтанның мақамында болады. Ал кімде-кім шайхына еліктеп, оған шайхы разы болар болса, ол пайғамбар мақамында болады. Күллі бәлелер мен барлық апаттардан аман қалады. Мысалы, есітпедің бе, шындықта ит Асхаб әл-кәһфқа еріп уа и‘тиқад қылып «Олар – жетеу, сегізіншісі – олардың иті» (18:22), – деп Алла тағаланың кәламында айтқандай Алла тағалаға жетті. Ит екеш ит Асхаб әл-кәһфқа еріп Аллаға жеткенде, шындықта адам ұрпағы да шайхты іздеп, қол тапсырып, шын көңілмен, ықыласпен, и‘тиқад қылып, әһлі Алла тағалаға қызмет қылса, Алла оның еткен еңбегін зая қылмайды. Ол діни уа дүнияуи да мақсатына жетеді. Алла тағала: «Я құлым! Мені кәміл шайхтың қасынан іздендер» дейді. «Кашф әл-асрарда»: Аллаһу тағала «Мені өте көп оқумен тани алмайсыңдар», яғни әр жаққа кезумен де, өте мол ілім жинаумен де тани алмайсыңдар, бірақ үнемі ұдайы зікір қылу және кәміл шайхқа қызмет қылумен Мені тануға қол жеткізесіңдер» дейді. «Худжджат әл-исламда» Абу-л-Хайрдан нақыл айтады. Абу-л-Хайр оның («Худжджат әл-исламның» авторының) мұршиді болған. Абу-л-Хайр айтты дейді: «Кімде-кім шайхын білмесе, Алла тағаланы білмейді», сосын «Кімде-кім істеген

күнәларына өкінер болса, күнә жасамаған адамдай болады». Сөйтіп шайх бізге тәубе үйретті. Оған қол тапсырдық. Ма‘рифатқа қол жеткізе алмайсыңдар, тек осы йақин ілімі иелерімен мәжілістес болумен қол жеткізесіңдер. Йақин ілім иесі деп кәміл шайхты айтады» – дейді. Сондай-ақ Нәби ‘аләйһис-сәлам: «Шайх қауымының арасында үмметімнің арасындағы пайғамбары секілді» – дейді. Осы хақиқатқа жеткізер жолдағы барлық нәрседен ең кемелі – шайх, сол үшін де мүридке құрметті мүршидті талап қылу керек. Себебі Мухаммад ‘аләйһ ис-сәлам ұлық, жоғары дәрежелерімен хақиқатқа жалғар жолдасты талап қылады, содан кейін барып жүзін Алла тағалаға қарай бағыттайды. Ол жолдасы Жабра‘ил ғ.с. еді. Кімде-кім мүршидті жолдас қылмай Аллаға қарай бағыт алған болса немесе оның шайхы бар болып, бірақ шайхы кемел шайхтың ижазатынсыз шайх болуға ынтық болған біреу болса, немесе оны сынау үшін рұхсат берілген біреу болса, сөз жоқ ол нағыз надан және ақымақ. Бәлкім ол кезде оның жолдасы дүние уа ақыретте шайтан болады. Мұндай мүридтердің көбісі қаңғып қателіктің, айланың, адасудың шұңқырына түсіп, далада қалды. Осындай діни масқара қылықтарымен шайхының еркінен ажырап, тәубелері бұзылып, осындай адамдардың тобына философтардың, теоретиктердің ілімін үйрететін шайтанның еркіне кірді. Олардан сақтанып, оларға ермендер!

Олай болса, алдымен мүршид керек, сонымен бірге жүрек тірі болу үшін жария зікір қылмақ لازым, одан соң құпия зікір ету керек, бірақ жүрек тірі болмаса құпия зікірге қол жеткізу мүмкін емес. Жүректің тірілігінің уағдасы ол-дүр фана’ мақамы нәсіп болады. Сол үшін «Фатауа әл-Худжджаттың» авторы: «Тірі жүректен өте күшті, терең ғылым пайда болады, өлі жүректен – надандық туады, одан сақ болыңдар» дейді. Жүректің тірілігінің шарты – жария зікір. Тәліп бұл мақамнан бұрын құпия зікірін айтса, лас ой дертіне ұшырап, даукестік, көре алмаушылық, менмендікке душар болып, зікірінен және рийазатынан будың бөлшегіндей де нәтиже таппайды (28б). Мұндай жамағатқа бұл індеттерден арылып, құпия және фана мақамына жетіп, ма‘рифат сырларының иесі болып, батини Қағбасы нұрға толып, Алланың сұлу дидарын, көркемдігін анық, ашық танып, сезу үшін әуелі жария зікір парыз-дүр. Сол үшін де мухиблар тариқат махаббатына қол жеткізбегенше ашық көзге көрініп тұратын Қағбаға бармады. Үйдің Иесін таппай, үйіне бармақ – әдепсіздік. Сол үшін «Таузих әл-фиқһ уә-л-ирадаттың» авторы: «Бірге тұрмағаннан кейін үйді кісі не қылсын» дейді (29а-30б).

Мүридтердің әдебі

Бұл бөлімде мүридтердің әдебін баяндаудың қажеті туды. Көп мүридтер әдепсіздіктің салдарынан діннен шығады. Кісі күнәнің себебінен емес, әдепсіздік қылып кәпір болатынын білмейді. Бұл мәселе «Фатауа әл-Худжджатта» айтылған. Оны білу – уәжіп. Әһлі тариқаттың ұлылары бұл баб бойынша жиырма әдепті дайындаған. Бірінші, барлық шарифат бұйрықтарына қарсы келгендігіне тәубе қылмақ. Екінші, «зуһд», яғни дүниеден жүз бұрмақ. Үшінші, таджрид, ол дегеніміз барлық туыстарынан кесілу, өйткені Хақ Тағала өз кәләмінде «Иннә мин азуаджикум уә ауләдикум

‘адууан ләкум» (64:14), яғни «Шындығында, әйелдерің мен балаларың сендерге дұшпан» дейді. Төртінші, инанышы әһлі сунна уәл-жамағатқа сәйкес болғай. Бесінші, тақуа болу керек. Алтыншы, реніш пен бәлелерге сабыр қылу керек. Жетінші, нәпсі, шайтанымен күресу (31а). Сегізінші, Хақтың жолында баһадүр болсын. Тоғызыншы, Хақтың жолында малы жомарттықпен жұмсалсын. Оныншы, футувваттік керек, яғни ешкімге жауықпайтын, қастаспайтын, дұшпандық, қылмайтын, көркем мінезділік керек. Он бірінші, сидқ, турашыл болсын. Он екінші, пайдасыз ғылымдармен шұғылданбасын, яғни жүректің ілімі – сыр ілімі, ма‘рифат ілімі, тарикат ілімі дейтін ілімдермен шұғылданып, мұнан өзге заһири және ресми ғылымдармен шұғылданбасын. Пайдасыз ілім екі түрлі: бірі – шарифат ілімі, оған амал етпесе, бірі – астрономия ғылымы және философия ғылымы. Он үшінші, пәни сипат болсын, яғни өзін баршадан кем көрсін. Он төртінші, алғыр болсын, яғни батин жолдарында парасатты, дана, зерек болсын. Он бесінші, бойында әһлі қаландармен бірге әһлі маламаттың сипаттары болсын, яғни нәпсінің істерінен арылып, адам баласына өкпе-реніштен (31б) саф болсын. Он алтыншы, ақылы толық болғай. Он жетінші, ол адамда ішкі сыртқы әдептері болсын. Он сегізінші, жақсы қылықты болғай. Он тоғызыншы, пірінің ырқына жан-тәнімен мойынсұнып, өлік есепті болсын, мысалы өлік ғұсылдандырушының еркі мен ықтиярына көнгеннен басқа ылажы жоқ. Жиырмасыншы, не іс болса Хақ Тағалаға тапсырсын. Әр уақыт мүрид бұл әдептерге «Садықтай» тура болса және шайх – епті, шапшаң, шебер, тәжірибелі дана болса, әрине мүрид мұратына, талиб талабына, қасид мақсатына, ‘абид Құдайына, мухиб Сүйіктісіне, ғашық Ғашығына жетеді.

Мақсаттарын қолына алып, шауқ шарабын ішіп, мас болып, қайран қалып, жүз мың хордан иеленеді. Бұл рахмат пен кеңшіліктің баршасы жетекші пірінің шарапатынан. Білің, егер зәредей де өзін ілімді, ақкөңіл, мейірбан санап, «бұл рахматтар маған тағат, ғибадаттарымның нәтижесінде жетті» деп көңіліне алса (32а), бұл шайтан лағинның салған ойы деп кесіп тастасын. Абай бол, жүз есе абай бол! Бұл жолда шайтанның пікірі мен уасуасы өте көп. Сопылардың осы тұрғыда көптеген ойлары қате және теріс болып, өзін таптым деп есептеп, өте қатты адасушылыққа түсіп, шайтанның уасуасына душар болып, жетекші пірінен ажырап, айырылысудың отына күйіп, жанады. Әрқашан шайтанның әскерінің тобына қосылып, діннен безгендердің қатарынан болып, адасушылыққа ұрынады. Оның белгісі тәліпке барша халайық сұмпайы, надан, әуре-сарсаңға түсіп, ғафылдықта жүргендей көрінеді. Ал өзін данарақ тұтады. Бұл – күнәнің әуелгісі, ең ұлығы. Оны – «лас пікір» дейді. Оның паналайтын жері – нәпсі мен шайтан паналайтын – тәкаппарлық. Бұл өмірімізде бұл бәлеге ұшырап, теріс жолға кеткен нешеме отырыстас адамдарды көріп білдік. Өз әрекетіне разы болып, кердеңсіп кетті. Бәлкім Құдайдан безгендерден болып, насихатты қабыл қылмай, жетекші пірден бөлініп кетті (32б). Біз де күнәға ұрынбай «Һаза фираку бәйни уә бәйнәк» [18:78] деген аяти кәримаға жүгіне отырып, мазмұнына амал қылып, тірі кезімізде ол діннен безгендерден ажырадық. «Әл-хамду лиллә! На‘узу биллә мин шуруури һәзәл мағрурин әл-муртадин

илә қийам ис-са‘ати!» Мағынасы: «Аллаға мадақ! Алладан осындай менмен, тәкаппар діннен безгендердің жаманшылығынан қияметтің сағатына дейін пана тілеймін!».

Ақыр заманда әулиелер табылмайды деп ойлама. Себебі «Тухфа» кітабында: «Пайғамбарымыз ‘аләйһ ис-сәлам дүниеден озғанда жер қозғалып, теңселіп кетеді. Сонда Алла тағала жерге: «Неге тынышсыздандың?» дейді. Жер: «Менің үстімде бұдан былай пайғамбарлардан ешқандай пайғамбар болмайды. Сондықтан да менің өз міндетімді атқаруға мұршам келмейді. Халайықтың басқан қадамдарының себебінен үстім күнә, қылмысқа толса, пайғамбарлардың басқан қадамдары бақыт, құт-береке әкелетін. Қияметтің таңы атқанша тыныштала алмаспын» дейді. Алла тағала: «Пайғамбарлардың мақамында, дәрежесінде болатын әулиелерді жараттық. Жердің беті ондай дәрежедегі адамдардан бос болмайды» дейді. Содан кейін барып жер өзіне келіп тынышталды» дейді. Олай болса, я, Алланы сүйетіндер! Әулиелерді іздеп, олармен бірге отырыңдар! «Мені талап қылған біреуді көрсең оған қызметкер бол» деп Алла тағала Дауд ‘аләйһ ис-сәламға уахи қылғандай оларға қызмет қылыңдар! Сондай-ақ «‘Ауариф» және «Фатауа Джами‘ әл-бахрайнда»: «Мұндай әдептен кейбір мүридтер тобы ғафыл қалып, дін бұзарлардың қатарынан болып, шайхынан ажырап, шайтанның әскерінің қатарына кірді, сөйтіп олардың дүние уа ақыреттегі мүршиді шайтан болды. «Худжджат әл-исламда»: «Адам ұрпағы күнә жасаумен кәпір болмайды, бірақ құрметті тәрк қылумен кәпір болады» дейді (33а), (406-416).

Сопылар мен әһлі тариқаттағылардың қателікке ұрынуының баяны

Ей достар! Бір нәрсенің екінші, керісінше жағын білмегенше, ол нәрсе жақсы белгілі болмайды. Сол үшін әуелі адастырушылықтың ілімін баян қылайық. Әһлі тариқаттағылардың адасушылығы ол дүр сыртымен тағатпен шұғылданып, жақсы көрініп, ішінен айла-қулыққа кіріптар болады. Оның белгісі көп. Соның бірі – тәліп күресіп, нешеме уақыт рийазатқа қадам қойып тағатпен шұғылданса, одан соң батынында хазір біліп ләззәт тапса, жан дүниесінде оның нәтижесіне қол жеткізсе, сондай-ақ бір жағдайларда кашуфат және тажалият көріп, кейбір уақыттарда мушаһадасында анық та ашық болса, содан егер тәліп «бұ сырлар шайхымның берекетінен емес» деп қиялданып, «өзімнің тырысуымнан болған» деп көңіліне алса (33а), одан соң көңілінде менмендік, тәкаппарлық пайда болып, «бұл халге менен өзгелер жеткен жоқ» дейтін болса, әлбетте бұл қиял шайтанның айласы болып теріс жолға түсуге себеп болады. Бәлкім, кей уақытта «пірімде де бұл хал жоқ» дегізіп, шайтан осы айласымен бұл мүридті діннен тайдырып өзіне мүрид қылып, пірінің тобынан шығарады. Сондай-ақ Хазірет ‘аләйһ ис-салам айтады «ұстазы жоқтың ұстазы – шайтан» деп. Олай болса енді оның шайхы – шайтан болды. Ей, достар! Хабардар болыңдар! Кашф және таджаллийатқа иланып көңіл беріп қоймаңдар. Сондай-ақ шайтан да таджалли және ‘арш болады. Пенденің одан құтылуы қиын. Және адасушылық ол-дүр мүрид менің дәрежем пірдің мақамы мен дәрежесінен жоғарырақ болса деп арзу

қылады. Бұл әлбетте шайтанның уасуасы. Және адасушылық ол-дүр (33б) мүрид: «Пір қызметінде күшті бір ғибадатқа қол жетпей жүр, жақсы болар еді, басқа жаққа барып тағат қылсам» деп ойға алып, шешім қабылдап, анда-мұнда барып тағатпен айналысады. Ол нәрсе нәтиже беріп, хазір қылса – нәпсі мен шайтаннан. Бұл – көңілге келген шайтанның уасуасы. Себебі бұл малғұнның мақсаты қулық, айласымен пір қызметінен айырып, сыртқа шығарып жүз мың айласымен оны пірден ажырату. Олай болса, көңілге келген нәрсе шайтанның айласымен қылған тағат болды. Ол, әлбетте, бос әурешілік. Өйткені оны шайтанның әмірімен қылды. Соңынан пірінің рұқсатымен барып тағат қылса да, пайда қылмас. Және тариқаттағы адасушылық – ол-дүр, тәліп Алланың зікірінен жүз қайырса, хайырлы істі, уағыз-насихатты қабыл қылмайды, тағатқа мейіл, әуесі бомайды, ұлыларға ізет, құрмет көрсетпейді (34а), кішілерге рахымы болмайды, көңіліне келген дауыстар ауруға ұшыратып, көңілі қараңғы болып, Құдайдан алыс болады. Және адасушылық – ол-дүр, жетекші піріне қарсылық тудырады. Әлбетте, бұл – әбестік. Ондай мүрид шайтан мен есектің мақамында болады. Бірақ әркім пірге қарсы келмей, әмірін орнына келтірсе, Пайғамбар мақамында болады. Мұқият болыңдар! Пайғамбар мақамында бола көріңдер! Олай болса, мүрид жетекші пірінің рұқсатынсыз әр іс қылса, немесе сөз айтса, әлбетте, нәпсіден немесе шайтаннан. Әлбетте, ол нәрселерден бас тарту керек. Болмаса, ақырында иманына нұқсан келтіріп, шайтанның айласына түсіп, піріне ықыласы азайып, Құдайдан алыс болады. Әсіресе, сопылар піріне ашық қарсы келіп, мойынсұнбай өзге пірге барса, әлбетте оның тәубесі дұрыс болмайды. Бәлкім жер жүзінің машайықтары жиылып оны жөнге келтіре алмайды. Бұрынғы піріне келіп, тәубе қылғанға шейін қабыл болмайды, мүрид араздасқаннан бұрын ол мүршидтен (34б) рұқсат, ижазаты болған болса да, тәубесі бұзылып, шайхылық қылуға жарамайды. Және адасушылық – ол-дүр, пірге қол тапсырып, уәде бермей тұрып, тариқатқа кіріп шайхқа қызмет жасамай жатып, «мен шайхты таптым, оны жетекшілікке алдым» деп таласып, тартысып жүреді. Әрине, мұның айтқаны дұрыс. Тапқан шайхы – шайтан. Өйткені Хазірет ‘аләйһ ис-салам айтады: «Ұстазы жоқтың ұстазы – шайтан», «Пірі жоқтың пірі – шайтан» деп. Және адасушылық – ол-дүр, сопы: «Шариғат ілімі тариқатқа зарар қылады» деп ілім ізденбейді. Бәлкім тағлым алмақты намыс қылады. Бұл сопы өзінің жаһилдығынан ғафыл тұр. Ғұламалардың сөздерін естімейді, өздерін адасушылыққа тастап, өзге тәліптерді бұл адасушылыққа серік қылып алатыны қатесіз. «На‘узу биллә мин зәлик әш-шарари уәз-зулумат». Мағынасы: «Алладан осы жаманшылықтар мен зұлматтардан пана тілеймін». Және адасушылық – сол, нәпіл және (35а) уақтылы құлшылықтарға жалқаулық, салғырт-салақтық, бостық қылады, тағат қылушыларды кінәлайды және «бұлар өздерін құртайын деп жүр» ғайбаттайды. Кейбір адасушылардың қылықтары: ішеді, жейді, халал мен харам бір-дүр деп, айырып, ажыратып жатпайды. Бұл инанышпен кәпір болады. Бұл – өте үлкен надандық. Кейбір адасушылардың қылықтары – ол-дүр, сыртымен тәубе қылып, ішкі дүниелерінде ішкі дүниелері сәйкесетіндермен кездесіп, сөздер

үйретіп, оны әбден жүректеріне сіңдіріп, «бұл сөздерді ешкімге жария қылмандар, бұл сөздің қадірін білмейді, ғұламаларға да жария етпеңдер, молдалар бұл сөзге қарсы тұрады. Бірақ ықыластыларға жеткізіп, жүректеріне құйындар, олар да кісілерге жария етсін» дейді. Сөйтіп бұл тайпаны осындай айласымен өзіне ықыласты қылып, бұл тайпаға теріс жол және мазһаби ибахатпен жүруді тағлым етеді. Бид‘ат пен адасушылыққа қарай азғырады. Пәлсапа ғылымы мен нәпсіге ергендерді тәлім етеді. Шарасыз (35б) бұл топ адасушы мен азғырушылардан болады. Шайтан жаңа сөздер үйрете отырып, «ғұламалардың өзі бұл жаңа сөзді естігенде қайран қалады» деп уасуас салады. Одан соң ол адасқандар бұл жаңа сөздерді әр түрлі дәлелдер келтіріп айта бастайды. Өз-өздерін мақтан тұтып, таңдана өз сөздеріне пікір қылып, пәлсапа ғылымдарымен тасаввуфтардың сөздеріне мағына, түсінік береді. Аят, хадистерге мағына беріп, ғұламалар және ізгілермен тәкаппарлық, астамшылықпен саудаласып, тасаввуфтардың сөздерінің сырын ашықтап, үнемі ойда болады. Бұл тайпаның барлық бұл айтылған сөздері мен істері – бос әурешілік. Өйткені, бұл сөздер мен мағыналардың баршасы – шайтаның уасуасы. «На‘узу билләһи мин шурур һәзиһи әт-та‘ифат әл-ахмақат әл-ләти йахзаруна әл-әнбийя ‘аләйһим әс-салам ‘ан сұхбатиһим». Мағынасы: «Алладан пана тілеймін, сұхбаттарынан әнбие ‘аләйһим әс-саламдар абай болған осындай ақымақ тайпалардың жаманшылығынан!». Олай болса, әй, тәліптер! Ондай тайпалардың сұхбаттарынан қаша көріңдер! Өйткені әнбие ‘аләйһим әс-саламдар қашып жүрген (36а). Олардың сұхбаты – тас қатырар у. Бұлар – Құдай жолының қарақшысы. Әр мүрид пірінің жүрегін ауыртса, ол да шайтанның азғыруына душар болады. Кейбір адасушылардың белгісі – халықтың арасына, ортасына кіріп, жағдайға қарай, таза өңделген, әдемі, жақсы бір пара бос, пайдасыз сөздер айтады, ешбір кісі не нәрселер оны тоқтатып, тыя алатынын білмейді. Егер бір кісі: «Не нәрсе айтып жатқандарыңызды білдік» деп айтса, олар жауаптарында айтады: «Біздің сөзімізді түсіне алмассыздар, түсіну үшін жамағатқа өте ауыр рийазат қылу керек» деп өз сөздеріне мақтанады. Бұл уасуаспен қиындыққа ұрынып, тура жолдан шығып, әллі сүннеттен бөтен болады. Бұның бәрі – оңбағандықтың нышаны мен ақымақтық, надандықтың белгісі. Және адасушылық – ол-дүр, бір жамағаттар: «Әулиелер әнбие ‘аләйһим әс-саламдардан жоғары» дейді (36б). Бұл – күпірлік. Егер барлық адасушылықтың түрлерін баяндап берсек ада болмас және бұл кітапшаға сымайды. Бұл жерге дейін негізгі адасушылықтың баяны еді, бірақ, қосалқы адасушылық мұнан да көп. Достарға оңай болу үшін, одан біраз мысал баяндап беру лазым болды.

Қателіктердің баяны

Кейбір адасушы сопылар: «Байлық – пақырлықтан абзал» дейді. Алла тағала: «Саликтердің пақыры – байлардан абзал» дегенін білмейді. Өйткені мына аятта: «Аллаһу хайру уә абқа» (87:17) деп хабар береді. Және кейбір адасушы тайпалар – ол-дүр, өздерінің сырт бейнелерін өте кедей, аянышты, бейшара қылып көрсетеді. Олардың әрекеттері мен сипаттары бұл тәрізді

болмау керектігін білмейді. Намысқа тырысып, бет-әлпеттерін әдет-ғұрыпқа сай түзеп, өздерін намазхан қылып безейді. Бұлардың сыртқы бейнелері осылай ерекше басқа болғанымен, ішкі дүниелеріндегі ойлары керағар болып Хаққа дұшпан болды. Сол себептен (37a) Хақ Тағала бұларға қиямет күні махшарда қатты ашуланып, жаулық тұтып, баршасының барар орнын тозақ қылады. Осы тайпаның кейбіреулері айтады: «Кәсіп – тәуекелден абзал-дүр» деп. Тәуекел Расул ‘аләйһ ис-саламның халі екенін білмейді. Сондай-ақ Хазірет с.а.у-нің дүр төгілген тілдерінен: «Тәуекел – мықтылар үшін, кәсіп – әлсіздер үшін» деген хадисі тарады. Және кейбір қауымдар айтады: «Ақыретке дүние талап болып та қол жеткізуге болады» деп. Шариғаттың рұқсат жолынан тұтып, дүниені талап қылып жинайды. Нәпсінің ләззатымен және шаһуани табиғатпен дүниеге қол жеткізеді. Бұл тайпа үнемі ғафылдықта жүргендіктен, Хақ Тағаланы дүниеден «таджрид» және «тафрид» болулықпен табуға болатынын білмейді, яғни дүниеге қызығып, байланумен және кедергілерге ілінумен Хаққа қол жеткізу мүмкін емес. Кейбір қауым машайықтар мен сопыларды ел танитынын, олардың Хақ Тағала қызметіндегі (37б) шарапаттары мен мәртебелерін, халық арасындағы абырой мен құрметтерін естіп жүреді. Сөйтіп бұл қауым да тырысып, «біздер де машайықтардан болайық» деп, дүние-малдарымен, атақ-құрметтерімен күреседі. Бірақ, ішкі жан дүниелері машайықтар секілді Хақ мейірімінен ләззәт, рахат таппайды. Сыртқы дүниесінде халық арасында абырой, құрметке ие бола алмайды. Рухтың азығы Алла тағаланың махаббаты екенін білмейді. Өз-өздерін жоғалтып, барынан айырылған. Бұлардан аман қылғанына Аллаға шүкір. Бұл қауыммен Тәңірі тағала қиямет күні жаулық қылады. Және бір қауым елдерді, қалаларды аралап, қыдырып әр неме көргенін, естігенін халыққа айтады, осы себеппенен дүние жинап, атақты, құрметті болып нәпсінің құмарлығы және құштарлығымен халайықты жаһаннам отына салмаққа себеп болады. Алладан пана тілеймін! Және бір қауым қызметкерлік есімі олардың атына қалып (38a), атақ пен құрметке жету үшін өздерін жомарт, сақи қылып көрсетеді. Сондықтан машайықтар осы тұрғыда атақ пен құрметті, дәулетті тәрк етуді ықтиярларына қалдырды, өйткені ғашықтық жолында мұндай пайдакүнемдік мақсат – харам. Және бір қауым: «Біздер әһлі таджридпіз, әр неме қолымызда болса береміз, тілімізде болса айтамыз» дейді. Бұл қауым Хақ пен жалғанды, адал мен арамды ажыратпайды, олардың бұл сөздері – ибахат үйіне кіретін бұзықшылық пен жаманшылықтың кілті. Алладан ол нәрселерден пана тілеймін! Және бір қауым ойын, әзіл-қалжың, күлкіні, мазақты ықтиярлары біледі. Бұл масаттықты – «инбисат», яғни көңіл көтеру дейді. «Инбисат» басты әдепсіздік екенін білмейді және ол әдепсіздіктің үлкені. Және бір қауым әулиенің кереметтерін естиді де, аш болумен, аз сөйлеумен шұғылданып күреседі. «Керемет – муджаһадамен (күреспен) келеді» деп бақылап отырады. Муджаһада (күрес) – керемет емес, «һидайат» жолы екенін білмейді (38б). Және бір қауым көп риязат қылып, ілімсіз күрес қылғанымен, парыз тағаттардың орындалуы, өтелуі, бұлардан мүмкін болмағандықтан, әлсіз, қуатсыз болады. Машайықтар дәрежеден дәрежеге

көтеріліп, күрес қылып, яғни нәпсілік қалауларын кемітіп, рухани азықтарының мөлшерін көбейткендіктерінен, мақсаттары оңайлықпен қолға келеді. Және бір қауым – ол-дүр, тауларда мекендеп рийазат қылып, күресіп, аштық пен машақатты мойнына алады. Және бұл қауым «бір жамағат «‘узләт» пен «қылуетті» (оңашалануды) шөлдерде өткізіп, ұлық рийазатпен шұғылданып жүруші еді» деп күмәндана бастайды. Бірақ бұл мекендерде кісі шайтанның шәрі мен нәпсінің қалауларынан аман болмас. Бұл қауым осы айтылған жаманшылықтардан машайық халіне жетпейінше және олардан жетекшілік болмағанға дейін, рухани азыққа (39а) қол жеткізбегенше аманшылықта болмайтындығын білмейді. Егер әркім бұл «‘узләт» пен «қылуеттің» шарттарын тамам қылмай, «‘узләт» пен «қылуетті» ықтияр біліп, бұл мекендерде тұратын болса, ол адам ауруға, дертке шалдығады. Ұлылар оны – «меланхолия» дейді. Және бір қауым – ол-дүр азықсыз шөлдерге шығуға көңіл аударып, нәпсілерін жоюды ықтияр қылады. Машайықтар Хақ жолында қадамдарын рухпенен қойғанын, бұ жолда махаббат және ышық арқылы күрес жүргізгенін, жүректерін тәуекел мен сенімге толтырғанын білмейді. Олардың назарында тоқтық пен аштық, жоқтық пен барлық бірдей, барабар. Және бір қауым жасандылық, қулықпен шұғылданып, сондай-ақ киімдері мен хирқаларын түр-түсіне дейін келтіреді. Халайық оларды сопылардан, пақырлардан деп білу үшін машайық сарайларында, сопылардың келісінде, қабірлерде отырады. Бұл әрекеттің барлығы – үлкен күнә. Бұл түрлерімен (39б) бұл қауым сопылардан бола алмайды. Қияметте шексіз ұлық қасірет пен өкініште қалады. Және бір қауым – ол-дүр дүниені талап қылып, заттай, ақшалай және басқа да нәрселерді қазыналарына толтырып жинап, жүректерін жиыстырып, нәпіл оразаларын басқа уақыттарда тұтады, қауіп пен қорқуды, жылауды сырт көзге бола жасайды. Бұл қауым: «Жақсы ғибадатқа пенде қол жеткізе алмайды, ойы, көңілі дүниеден ажырамайынша және бұл ерек адамдардың халі» деп болжалдап қояды. Хақиқи ғибадат – қызыққан және кедергі болған нәрселерінен кесілмейінше қолға келмейтінін білмейді. Және бір қауым ол дүр «фана’» мен «бәқа’» ұлық, негізгі мақам екенін естіп жүреді, сол үшін кісі нәзік, әлсіз, арық, аянышты болғанша жемек, ішпекті тәрк қылады. «Фана’» мен «бәқа’» баянында бұл негізгі бола алмайды. Бұл қауым «фана’» мен «бәқа’» – форма, суретте (ұзын қысқа, жуан жіңішке) болады» деп ойлайды (40а). «Фана’» – таухид сырындағы Хақтан келген рухтың хаты екенін білмейді.

Олай болса, анық, түсінікті болу үшін мүридтердің әдептерін бап пен бөлімдерге бөліп баяндайық. Ол жиырма баптан тұрады.

[II ТАРАУ]

Мүридтердің әдебі**Бірінші бап: Тәубенің шарттары мен бұзылуы және шайтанның айласы
Тәубенің түрлері**

Ол – Исламдағы парыздардың бірінен. «Фатауа әл-иршадта»: «Тәубе сопылардың рухани өсудегі сатыларының әуелгісі» делінген. «Фатауа қут әл-кулубта»: «Осы халыққа тәубеден асқан міндетті және тәубеге келмеуден өткен, оларға жазасы өте қатты болатын нәрселер жоқ. Сондықтан да адам ұрпақтарына тәубенің ғылымын фарыз қылды. Егер кісі парыз емес десе, кәпір болады. Егер бұл қаулыға разы болған біреу болса, ол да кәпір болады. «Халисат әл-хақа'икта»: «Барлық күнә қылғандарға күнәлар кішігірім болсын, үлкен болсын тәубе қылу – парыз. Тәубені тәрк қылуға үзір жүрмейді» дейді (41б).

Тәубе үш түрлі болады: Ашықтан-ашық жасап жүрген күнәға тәубе қылып қайтуды қарапайымдардың (қара халықтың, жалпы мұсылмандардың) тәубесі дейді. Жаман мінез-құлықтарына ішінен тәубе қылып қайтуды ерек, салих адамдардың тәубесі дейді. Құдайдан ғафыл болғандығы үшін тәубе қылуды – арнайы, ерек адамдардың ішіндегі ерендердің тәубесі дейді. Тәубенің шарттарының белгілері үшеу: Өткен күнәларға өкініп, пұшайман болу, күнәларынан бас тарту және сол күнәні ешқашан орындамаймын деп берік те бекем шешім қабылдасын. Бұл үш шарт тарапына назар аударуға нышан керек. Нышан сол дүр кім тәубе қылғанда қасірет тартып, өкініп, опық жегеніне әрқашан жылап, налып, қорқып дірілдеп, өз-өзін қор санап, өткен күнә-қылмыстарының қаралығы жүрегінен пәк болып, Хақтың махаббаты онда орнағанша өмірінің ақырына дейін жалынып, жалбарынумен болсын. Күнәларының қаралығы көңілінен кетіп таза болмаса, Хақ махаббаты жүрегіне келмейді (42а), (42а-42б).

Тәубенің бұзылуы болады. Көп жамағат оны білмейді. Оның баяны былай: Біліңдер! Тәубенің бұзылуларының түрі көп, бірі – сол-дүр сопы көңілімен бір пара істер етеді, оны хатарат (ой кешу) дейді. Мысалы, рийазат, нәпіл тағаттар және басқа да бұйрықтар сопының назарларына жақсы көрінеді. Оны пірінің рұқсатымен, я рұқсатынсыз ықтияр қылады. Мысалы, оның көңіліне «тағат пен ғибадат пір хұзырында, шын мәніндегідей, нәтижелі болмай жүр, пір қызметінен (42б) бөлініп, бір шетте тағатпен шұғылданғаным дұрыс болатын шығар» деген ой келуі мүмкін. Содан осы ойына бекіп, бір бөтен бұрышқа барып құлшылықпен айналысады. Ұлық Алланы хазір білуге, фуиуз, кушуфтарға, бәлкім әулиелер мен салихтардың фана', мақам, таджаллийат секілді ахуалдарына қол жеткізеді. Мұның бәрі – қателік, адасулық. Белгілі болсын, бұл суық ой мен шүбә – шайтанның салған уасуасы. Өйткені, малғұн әрқашан «сопыларды пірінің жауабымен, я пірінің жауабынсыз пірінен ажыратсам» деген пікірде тұрады. Бұл сопы одан соң

барып бір шетте құлшылық еткенімен, тәубесі бұзылады. Күдік жоқ, кімде бұл әрекеттің әсері мен әлеметі байқалса, ол жамағатта болса да, анық та ашық шайтанның иландырған ізімен жүріп, пірден бөлініп, діннен шығады. «Ұстазы жоқтың, ұстазы шайтан», яғни пірден бөлінген соң, пірі шайтан болады. Онан соң оны шайтан билеп, таңсық, тың христиандық, философиялық ғылымдарға құштар етіп, соған қол жеткізгізіп айла, қулыққа кіріптар қылады. Бұл сопы осы қол жеткен жетістігіне, ғылымдарға мәз болып, арнайы орталар мен мәжілістерде білгішсініп, өз-өзін көрсетіп аят, хадиске, тасаввуф өкілдерінің сөздеріне мағына бере бастайды. Сонда исламның ғұламалары, казилары оның айтқан сөздері мен халдерін көріп қайран қалып «бәлкім ол ладуни ғылымға қол жеткізген шығар» деген ойға дейін қалады (43а). Әйтсе де, бұл ғылымдардың баршасы шайтанның уасуасынан тұрады. Ей, тәліп, абай бол! Ешқашан азғын сопының хал-жағдайына, сөздеріне шын иланып қалмаңдар, ешқашан онымен мәжілістес болмаңдар! Бәлкім қашыңдар! Өйткені хз. ‘Иса (ғ.с.) ол діннен безгендер мен ақымақтардан қашып жүрді. Оның сұхбаты пайғамбарларға зарар қылса, сіздер мен біз ғаріптерге әлбетте зарар келтіреді. Бәлкім ол тас қатыратын – у. Бұл – сиқыр мен истидраж. Және ол өзін сиқыршымын дер. Оның пірі – дүние-ақыретте шайтан. На‘узу биллә (Алладан пана тілеймін)! Және қайсы бір сопы өз пірін немесе пірінің сипатын, немесе асхабтарын, немесе сөзін, немесе уағыз-насихатын, немесе тағамы мен оның әулеттерін, малын айыптаса тәубесі бұзылады. Өйткені бұлардың барлығы – (пірге) қатысты нәрселер. Бұл мүршидке тән қатысы барлардың әрқайсысына айып тағу – Пайғамбарымыз ‘аләйһ ис-сәламға әдепсіздік қылу болады (43б). Өйткені Хазірет (ғ.с.) айтады: «Шайх – қауымының ортасында олардың Пайғамбары сияқты» дейді. Міне бұл мәтін мұндай қуынушыларға, талас тудырушыларға – анық, айқын дәлел.

Тәубенің бұзылуларының бір түрі – әр сопы өз-өзіне ықтият, абай болып алды-артын ойламастан, өз білгенімен жүріп, өз дегенін қылар болса, тәубесі бұзылады, немесе мүрид пірдің рұқсатынсыз пірлік қылса, шайхылық қылса, адасып тәубесі фасад болады және шайхылыққа жарамас. Бәлкім жоғарыда еске алынған шайтанның азғыруына кіріптар болып, пірден ажырап қалар. Бірақ, қайтадан тәубе қылып, сенімге кірсе, шайхылығын тастап, ынсап қылса басқа. Егер ынсап қылмай, піріне қарсы шығып, басқа пірге ант беріп, шайхпын десе, онысы бекершілік, расында ол түзелмес. Жер жүзінің шайхтарынан тәубе алып, рұқсат тапса да, абырой таппай, шайхылыққа жарамай, шайтанның азғыруына кіріптар болып, шайтанға еріп, діннен тұл қалар. Қияметте оның мекені шайтанның әскерімен бірге «заққұм» ағашының астында болады. Егер тірісінде бұрынғы піріне барып тәубе қылса, аман қалады. Және егер кімде-кім тариқат әдептерінің бірін тәрк қылса, тәубе фасад болады (44а). Өйткені тариқаттың үкімдері мен рүкіндері бәрі әдептен тұрады. Сопыдан әдеп кетсе, тариқаттан және сопылық бағыттан шығады. Жаңа тәубе لازم болады. Осылайша, кісі, жоғарыда айтылған тәубенің үш шартындағыдай, «жалпы» немесе «хас» тәубе қылып және фасад қылса, және тәубе қылса ин ша Алла қабыл болады. Бірақ пенде

тәубесіне мың мәртебе болса да, ықылассыз келсе, ол тәубе өтірік тәубе болады. Бірақ ықылас жайында ин ша Алла баяндаймыз.

Мұндай оқиғалар ғұламалардың арасында өте көп болған. Әсіресе әмірлермен арада. Мысалы Имам Суфийанмен (p.h.) болғандай жағдай. Һарун әр-Рашид жас кезінде әкесінің мәжілісін тастап, әкесінің досы, жоғарыда айтылған имамға барып насух тәуба қылып, дүниені, дүниеге қызығушылығын тәрк етіп, оған қызмет қылады. Әкесі Ахмад шах дүниеден озған соң әмірлер мен ғалымдарға арқа сүйеп сұлтан, ел билеуші болып, әкесінің орнына таққа отырады. Оны құттықтауға, сәлем беруге бір топ ғұламалар мен жоғарыда айтылған құрметті имам келеді. Һарун Рашид хат жазады. Онда өткенде сәлем беріп кеткендегідей тағы бір келіп кетсе жақсылықтың бір нышаны болар еді дегендей жағымпазданып жазылады. Бұл хат жеткен соң Суфийан (p.h.) оған жауабында: «Сенің бұл әрекетіңнен Алла сақтасын! Сен хақиқатқа бел буғанды тәрк етіп, болмасқа бет бұрып, тәубенді бұздың. Себебі тәубенің мағынасы – дүниені тәрк етіп, артымызға тастап, Мәулаға қарай бет бұрып, қадам басуымыз. Ал сен қазір дүниеге бет бұрып, қадам басып, Мәуләны тәрк етіп, артыңа қалдырдың. Бұлай тәубені бұзудан Алладан пана тілеймін! Шындықта Алла тағала тәубені бұзушылардың амалын түземейді» дейді. Барлығы «Фатауа Джами‘ әл-бахрайннан» алынды. Имам әл-Қаширидін (p.h.) «Раузат» атты еңбегінде: «Хақты және Хақиқатты тапсам, танысам деген ішкі ізденіс жолындағы сертті, антты бұзу – әһлі заһирға оралу секілді» делінген. «Әл-иршадта»: «Жанжал, дау-дамай, қарама-қайшылықтан шығу үшін имамдардың тақуалыққа өте жақын деген сөздерін алсын, болмасты, арзанды тәрк етіп, мәңгілікті мақсат қылсын. Шыдықта ерік, ықтияр шарифатта – әлсіздерге, мұқтаждар мен жұмыс бастылықтарға, ол топтар тек Субханаһу уа тағаланың хаққын өтеуден, орындаудан өзге әрі аса алмайды. Осы себепті мүрид хақиқат дәрежесінен шарифаттың ерік, еркіндік беретін дәрежесіне түсер болса, Аллаға берген сертін бұзды, онымен Алла тағаланың арасындағы нәрселер тоқтатылды» дейді. Хақиқатты іздеуге бел бууды тәрк етудің бірі – заһири ғұламалардың тариқат тәубесінен кейін шарифи мәселелердің пәтуасымен шұғылдануы. Себебі шарифат пәтуаларында: «Ғұламалар ғылым заһирға қол жеткізгеннен кейін фикһи пәтуалармен көп айналыспау керек. Өйткені онымен айналысу жүректің қатаюына ұрындырады. Қатқан жүрек – Алладан алыс болады» дейді. Сондай-ақ «Фатауа суфийада»: «Хақиқатты іздеуге бел бууды тәрк етудің бірі – әйелді біреуден артық таңдау. Тәубенің бұзылуларының бірі – сопының шайхының разылығына керағар әрекеттер қылып және разылығына қайшы әңгімелер айтуы. Мейлі бұл би‘ат қылған шайхы тарапынан сынамақ немесе сынамай-ақ әмір қылынған насихаты, уағыз болса да, егер шайх бұдан былай мұндай әрекеттер мен сөздердің барлығынан тыйған болса, мүрид шайхының разылығына сай болуға мұқият болу керек. Себебі оның разылығы – нақ Алланың және оның Елшісінің разылығы. Ал оның шайхының наразылығы – нақ ол екеуінің, Алла мен Елшісінің наразылығы. Бұл разылыққа керағар тірлік – Алла тарапынан мүршидінің разы болуының шарапатынан енетін рахмат пен сырлардың

ашылуына бөгет болатын себептердің бірі. Рахмат есігі жабылған кезде ол мүридке шайтан үшін ашылған негізгі есіктердің бірінен саналатын лағынет есігі ашылды. Сөйтіп жоғарыда баяндағанымыздай оған шайтанның азғыруына есік ашылады. Ол шайтан одан ешқашан ажырамайтын оның жолдасы болады. Одан кейін барып малғұн қақпанына түсіретін жоғарыда айтылған ілімдерді үйретіп, бұл сопының жүрегіне айлакерлікті, менмендікті, тәкаппарлықты өзімшілдікті сіңіреді. Содан соң бұл сопы шайтанның уасуас салуымен ізгі ғалымдарға, тіпті мүршиді болса да тіл тигізіп, құрметсіздік қылып, өзін маңызды санап, сөздер айтады. Осылайша ол ғалымдардың кеңесіне құлақ аспай, тіпті мүршидінің де уағызын біде-бір қабылдамай, сопылық жолдан тайған кәпір болды. Оның тәубесі тек өлтіру ретінде қабылданды. Және ол мүридтің бұл сөздері – Аллаға баратын жолды бөгейтін себептерден. Алладан мұндай дін бұзар, пәк Алла тағалаға жеткізетін жолды кесушілердің сөздері мен әрекеттерінен пана тілеймін. Барлығы «Фатауа Джами' әл-бахрайннан» алынды. Және сол кітапта мүридтерге шайхының разылығына қайшы келетін әрекеттер қылмауы керек. Керісінше өзін шайхының разылығы үшін риязат қылып, михнат тартып, жафа шегуге арнасын дейді. Егер мүрид шайхының ойынан шет қалып, шығып қалатын болса, жер жүзінің барлық машайықтары жиылса да оны түзей алмайтындай бұзушыға, бүлдірушіге айналады. Сондықтан да мүрид шайхының жүрегін ауыртудан аулақ болу керек. Осы бапта және жолда керектілердің ішінде бұл нәрсе маңыздылардың ең маңыздысы. «Шарх әл-масабихта»: «Кімде-кім шайхына келеңсіздік тудырар болса, кемелдікке жету жолын және оған арақатынасын қиып тастады. Ешқандай шайх оны түзей алмайды. Себебі бид'атшы мұндай келеңсіздік тудырулық және бид'атшылықпен амалды жойып, жоғары дәрежеден ең төменгі дәрежеге түседі. Бұл шайтанның мекені. Адасқан бид'атшы мұндай зиян келтірушілікпен түзелмейді. Себебі әһлі Алланың шырқын кетіру Алла мен оның Елшісін шырқын кетіруге себеп болады. Ал кімде-кім осылай етер болса, ол адам – Алланың және Оның Расулісінің жауы. Ол шайтанға жолдас болған кезде Алланың жауы болады. Сол себепті барлық адам ұрпақтарына Алланың жауымен күресу уәжіп болды. Себебі күллі Алланың жауы – мұсылмандарға жау болады. Ол жөнінде Алла тағала: «Шындықта шайтан – сендерге жау. Олай болса оны жаулыққа тұтыңдар»(35:6), яғни соғысыңдар – дейді. «Назм әл-Фикһта»: «Шындықта шайтанмен соғысу исламның фарыздарының бірінен» дейді. «Фатауа әл-Худжджатта»: «Шындықта адам ұрпағы күнә жасаумен кәпір болмайды, бәлкім құрметті және әдепті тәрк етумен кәпір болады» дейді. «Фатауа әл-иршадта»: «Сыртқы көркем әдеп – ішкі дүниенің әдебінің көркемдігінің белгісі. Кімде-кімнің Алланың бұйырған әдептерімен әдебі түзелсе, Аллаға махаббат қылушыладың жұмласынан болады, ал егер ол Алланың бұйырған әдептерін және оны танып білуді бірге тәрк етсе, һәлек болушылармен бірге һәлек болады. Кімде-кімнің уақытқа тиісті әдебі реттелмесе, уақыты оны өте жек көрді. Құл тағатпен, құлшылықпен жаннатқа жетеді, ал тағат, құлшылықтың ішіндегі әдеппен Алла тағалаға жетеді. Әдепті тәрк ету – алыстауға, қашықтауға себеп

болады. Шындықта шарифат әдепті талап етеді. Кімде-кімнің әдебі болмаса, ол адамда шарифат жоқ, иман жоқ, таухид жоқ. Кімде-кім әдепке немқұрайлы қараса – сүннетке нұқсан келтіруге ұшырайды, ал кімде-кім сүннетке немқұрайлы қараса – фарызға зиян келтіруге ұрынады, ал кімде-кім фарыздарға жеңіл қараса – ма‘рифаттан мақұрым қалады. Әдепті тәрк етудің нәтижесі – зиян келтірулікке себеп болады. Шындықта мұсылманға зиян келтіру – Алла мен Оның Елшісіне зиян келтіргенмен бірдей. Ал кімде-кім Алла мен оның Елшісіне зиян келтірсе – шындықта аспан мен жер және ол екеуінің ішіндегілер оған лағынет айтады. Бұл жөнінде «Раузатта» айтылған. «Қут әл-қулубта»: «Әнас рази Аллаһу тағала ‘анһудан жеткен хадисте: «Егер құл Қағбаны және оның сүйегін таспен бұзып, содан кейін өртеп жіберген болса да оның күнә-қылмысы – менің достарымның ішіндегі досыма құрметсіздік қылғаннан ауыр емес» дейді. Сонда арабтар: «Әулиелер – кімдер?» дегенде Пайғамбар ғ.с.: «Момындардың барлығы – Алла тағаланың достары. Кімде-кім өз заманының машайыхын жеңіл санап, құрметсіздік қылса ақыретте қор болады, ал өз заманының сұлтанын жеңіл санап, құрметсіздік қылса, ол осы дүниеде қор болады. Бұл жеңіл санамаулық – машайықтың хаққына мұтлақ لازым, ал мүршидтің хаққына – одан да өте лазым» дейді. «Тухфа» кітабында: «Мүридке, бәлкім басқа да мұсылмандарға ол әулиелерді зиярат қылған кезде олардың назарымен сыртқы және ішкі жан дүниелері түзеліп көркем болатын және өз жүректерімен таза ой ойлауға мүмкіндік алатын олардың артықшылықтары мен ерекшеліктерін пайдалану керек. Олардың разылығына қайшы келер әрекетке бармай керісінше осы тайпаның ойының пайдасына жетуге тырысу керек» дейді. «Тахауаның» авторы айтады: «Бұл тайпаны мойындамау – нағыз құрметсіздік. Бәлкім оның өзінің ұятсыздығы, жеркеніштілігі – қылған құрметсіздігінен де өте басым». Шайтанның айласының бірі – мүрид шайхының дәрежесінен жоғары дәрежені тілейді. Бұл – мүридтің ойына тастаған шайтанның уасуасы. Себебі мұндай тілек аятқа қайшы. Ол турасында Алла тағала: «Алладан, әрі Елшісінен ілгері кетпендер» (49:1), – дейді. «‘Ауарифте»: «Мүрид шайхының дәрежесінен жоғары дәрежені талап қылатын ойды жүрегіне келтірмеу керек. Керісінше барлық ең жоғары дәреженің шайхы үшін болғанын жақсы көру керек. Шайхына құрметті марапаттау мен керемет сыйлықтар берілсе екен деп арман қылу керек. Алла тағала: «Міне солар Алла тура жолға салғандар. Ендеше олардың нұсқаған нұсқауларын басшылыққа ал» (6:90) – дейді. Шайхынан жоғары дәрежеде болсам деген мұндай тілек – ол шайхтың ізінен ерулігінің нұқсан болғанының белгісі, ерулігінің және қол бергендігінің бұзылғандығы. Бәлкім мәңгі бақытсыздықтың нышаны. Мүридке тәубе қылып, кешірім сұрау міндетті болды. Егер де тәубе қылмай, жүрегіне жоғарыда айтылған суық ойлар кешіп, тілімен де шығарар болса бұл турасында баяндағанымыздай шайтанның азғыруына ұшырайды. Шайтанның бұлай азғыратыны туралы мұнан да көп баяндаулар – «муғалита», яғни сопының қателіктерге ұрынуы туралы баяндауда келеді. Шайтанның және айлаларының бірі – мүридке шайхымен келіспеушілік тудыру. Себебі «Фатауа танбиһта»: «Кімде-кім шайхымен келіспеушілік білдірсе, ол шайтан

мен есектің мақамында болады. Ал кімде-кім шайхынан бұрын сөйлер болса, ол қаншық иттің мақамында болады. Ал кімде-кім шайхын құрметтер болса пайғамбарлар ‘аләйһим әс-саламдардың мақамында болады» дейді. Шариғат тәубесін баяндауды бастадық. Кімде-кім тәубе қылып, сонан кейін тәубесін бұзып, сонан кейін қайта тәубе қылса екінші мәрте, үшінші мәрте соңына дейін, егер тәубе аталған үш шартқа сай болса ғана қабыл болады. Екінші, үшінші тәубелер алдыңғы бұзған тәубені түзеуші екендігінде күмән жоқ. Барлығы «Раузатта» баяндалған. «Фатауа мифтах әл-футухта»: «Расында егер ол тәубе қылып, сонан кейін тәубе қылған күнәсіне қайта оралар болса, сонан кейін екінші мәрте ықыласпен тәубе қылса, онан кейін де тәубесін мың-мың мәрте бұзған болса да, ықыласпен тәубе қылса, тәубесі қабыл болады. «Буста» тәпсіріндегі Һуд сүресінің тәпсірінде бағзы салихтар: «Күнәдан, қылмыстан түбегейлі бас тарттым, бет бұрдым, қойдым демей истиғфар айтып, кешірім сұрау – өтірікшілердің тәубесі» дейді. Себебі күнә-қылмыстан түбегейлі бас тартудың, бет бұрудың жоқтығы – ықыластың жоқтығын білдіреді. Сондықтан да тәубеміз және басқа да құлшылықтарымыз бірге қосылып қабыл болуы үшін мұны ықыласпен қылуға міндеттіміз. «Халисат әл-хақа’иктың» сегізінші бабында: «Ықылас дегеніміз – Алладан басқаға аян болмайтын бір мезетте сөзбен, іспен және жүрекпен жүзеге асырылатын әрекет» дейді. Джунайд: «Ықылас дегеніміз – Алла мен құлдың арасындағы сыр. Оны жазатын періште де білмейді. Күнәні қалап тұратын құмарлық, құштарлық, көңілі ауулық деген болмайды. Оны – тәубені бұзатын (инфекция, жұқпа) [дұшпан] да болмайды» дейді. Адим айтады: «Ықылас дегеніміз – іс-әректіңізге деген көзқарасыңызды өзгерту». Хузайфа айтады: «Ықылас дегеніміз – құлдың іс-әрекетінің сыртқы және ішкі дүниесінде теңесуі».

(446), (446-50a).

Біліңдер, ей достар! Тәубенің түрлері көп. «Халисат әл-хақа’иктың» жиырма бесінші бабында Зуннун Мисри (rh): «Әр ағзаның тәубесі бар. Жүректің тәубесі жаман ойларды тәрк қылудан тұрар, яғни Хақтан өзге не нәрселерді болсын көңілге келтірмеу. Көздің тәубесі – қарауға харам етілген нәрселерден көзді сақтау. Құлақтың тәубесі – құлақты харам нәрселерді естімектен сақтамақ. Қолдың тәубесі – қолды харам нәрселерден сақтамақ. Аяқтың тәубесі – жаман жерлерге барудан сақтамақ. Шайхымыз Ахмад Йасауидің (p.ғ) «Танбиһ» кітабында: «Нәдамәт, өкіну – тәубенің рүкні немесе шарты. Оның әр әрпінде мағына бар. Нәдамәттың (ندامت) «нун» әрпі нұрдан тұрады, د «дәлі» дәулеттен тұрады, ل «әліпі» ұлфаттән (достықтан) тұрады, م «мимі» махаббаттан тұрады, ت «тәсі» һидаяттан тұрады (50a). Яғни әр уақыт иман нұры көңілге шұғыла ұрып, һидаят етсе, ақыретінің қамын ойлайтын, тілейтін дәрежеге қол жеткізіп, махаббаттың әсері берік болады» дейді. Одан соң тәубе әсері көріне бастайды. «Халисат әл-хақа’икта»: «Өкінушінің әлеметі әрдайым жылап, өткен күнәларын есіне алып, Хақ Тағала оны дос тұтқанша қайғырып жүреді. Одан соң оның орны – қарб мақамы «ма сауаны» ұнатады. Алладан басқаның бәрін ұмытып, өзін құлшылыққа арнайды. Түрлі болған нәрселерді ойланып және ол нәрселерге

қайта көңілін беріп сырын ұрлатпауды қадағалайды» дейді. Біліндер! «Фатауа әл-иршадта»: «Кім тәубені кейінге қалдырып, күнәні жеңілдікке санаса ұлық күнә болады» дейді. «Қут» деген кітапта: «Құдайдан қорқатындардың бір белгісі кіші күнәнің өзін үлкен күнә санайды» дейді. Алла тағала Құранда: «Кімде-кім Алланың белгілерін ұлықтаса – міне осы шындықта жүректің тақуалығынан» (22:32), – дейді. Шибли (rh): «Тәубені кейінге қалдыру – үлкен күнә. Шындықта күнәһар: «Жылдың соңына дейін тәубе етермін» дейтін болса, оның мағынасы – бір жыл бойы күнә жасап жүре берем дегені» дейді. «Ауариф» деген кітапта: «Егер тәубе түзелсе – инабат, яғни серт беру түзеледі» дейді. Ибраһим Адһам айтады: «Егер құл шын тәубе қылса – ол муниб болады. Себебі инабат, серт беру – күнәдан жүзін бұрудың екінші дәрежесі. Тәубенің иесін – таиб, ал инабат, серт берушінің иесін – муниб дейміз. Серт берушіні адалдыққа бет бұру дейді. Тәубе мен инабат, яғни серт берудің айырмашылығы – «тәубе» деп іс пен сөздің қарама-қайшылығынан іс пен сөздің сәйкесуіне қарай қайтуды айтады, ал «серт беру» деп халқ болған нәрседен Хакқа қарай қайтуды айтады дейді. Сондай-ақ «Шарх әл-маназил» кітабында: «Инабат, яғни серт беру мен адал болуға бет бұру тәліптер үшін ортаңғы мақам екендігінде шәк жоқ» дейді. Біліндер, ей достар! Тәубе үш түрге бөлінеді. Бірінші – тәубе, екінші – инабат, серт беру, уәде қылу, үшінші – әдеп (әубатун – қайту). Егер кісі ақырет қорқынышынан қорқып тәубе қылса, оны – «тәубе иесі» дейді. Егер кісі сауап үміт қылып тәубе қылса, оны – «инабат иесі», яғни серт, уағда иесі дейді. Егер сауап үміт қылып та емес, о дүние қаупінен де емес, бәлкім Құдайдың әмірі үшін тәубе қылса, оны – «әдеп (әубат) иесі» дейді. Барлығы «Саликтердің мақамы» деп аталатын кітапта. Абу ‘Али әд-Дикақ (rh) бағзы бір шығармаларында айтады: «Инабаттың мағынасы халқ болған нәрседен Алла тағалаға қайту болғанда бұл дегеніміз ғәріптікке түсу және ақыретке сапар қылу. Ал бұл шын мәнінде Аллаға қарай қадам басулық. Сол себепті «Фатауа әл-Худжджатта айтады»: «Қияметте ең бақытты халық – Аллаға маххаббат қылу жолында табанды болғандар. Шындықта ақыреттің мағынасы – Аллаға қарай қадам басып, Онымен жүздесу бақытын сезіну» дейді. Ирадәт пен инабаттың мағынасы – ақырет сапарын ықтияр қылу. Шәк жоқ (50б), дүние сапары жолдассыз болмайды, ақырет сапары да жолдассыз болмайды, ол – кемел мүршид. Мысалы, Муса ‘аләйһ ис-сәламға ақыретке сапар қылуға жолдас табуы әмір етіліп, пәк Алла тағаланың әмірімен мүршиді Қызыр ‘аләйһ ис-сәлам болған секілді. Ақырет сапары – Аллаға, махаббаттың сара жолына нық қадам қойу. Оны «сәйру илә Алла», яғни «Құдайға қарай сапар шегу» дейді. Бұл мүршидтің сұхбаты ақыреттің қайғысы мен дертіне медет, дауа болады, жойылуға айналғандарды аман алып қалады және әлем Аллаға қарай бет түзейді. Бұл шайхқа и‘тикад, сенім білдіруіміз – ерекше берілу, жақсы көруден тұрады, және ғафылдықтан шығарға себеп болады. Жазадан, азап тартудан және муһликаттан (жойылудан) тезірек аман қалу үшін Оған шынайы, пәк сенім білдіру өте лазым. Сонда адастырушылықтан да таза болады. «Сахиб әл-Худжджаттың» авторы бағзы бір шығармаларында: «Шындықта тәубенің шарттары және

белгілері тәубе қылған адам қасірет тартып, өкініп, қайғы шегіп, қорқып егіліп жылап, зарлап тілеп сынық болу. Неғұрлым қасірет тарту мен өкініш оты күшейген сайын соғұрлым күнәларының жойылуын арттырады. Өйткені күнә жасағанның себебінен жүректі қараңғылық басты. Енді жүректе осы қараңғылықты кетірмей Алланың махаббаты болмайды. Ал қараңғылықты кетіру текке өмірінің соңына дейін өткен күнәларға қасірет тартып, өкініштің отымен өртеп, үнемі налынып, жалынып, зарлап тілеумен ғана қолға келеді. Есітпедің бе пайғамбарлардан бір пайғамбар Алладан Исра'ил ұрпақтарының біріне шапағат етуді сұрағанда Алла тағала оған: «Ұлықтығымыз және ұлылығымызбен ант етемін! Жүректерінде күнәнің ләззәты тұрғанға дейін және оны жасауға құштарлықтары ауып тұрса, тіпті барлық аспандағы жамағат оның хаққы үшін шапағат етсе де оның тәубесін қабыл етпеймін» дейді. Әһлі тариқат арасында «тәубе қылған соң күнәні ұмытпақ лазым ба, әлде ұмытпау керек пе?» деген келіспеушілік бар. Шайх Джунайд (р.ғ): «Күнәні ұмытпаса дұрыс емес» дейді. 'Абд Аллаһ Тустари (51а): «Күнәні ұмытса, тәубе дұрыс емес» дейді. Ұлылар екі 'азиздің де сөздерін дұрыс дейді. Джунайд: «Күнәні ұмытсын» десе, 'Абд Аллаһ Тустари: «Келе жатқан заманда күнәні ұмытпасын, өткен заманда болған күнә тұру керек» дейді. Дауд (ғ.с.) өткен қатесін хазір тұтыб неше жылдар жылады. Адам (ғ.с.) өткен қатені жадында ұстап үш жүз жыл жылаған. Ұлылар: «Лағынетке ұшырағандар – жүзі қара болып, малы кем болу емес, бәлкім лағынет сол – күнәға батып, күнәдан арылмай, күнә үстіне күнә қылар және сол себептен Құдайдан алыс болар» дейді. Тағы да ғұламалар: «Тәубе қылғаннан кейін, ол адамда тәубе әсері болмаса, оның тәубесі тәубе болмас» дейді. Және «Кім тәубе қылғаннан кейін дұшпандарын ырза қылмаса, таиб, яғни өкініш білдірушіден емес, тәубе қылғаннан кейін ғылым ізденбесе, өкініш білдірушіден емес, тәубе қылып, тілін сақтамаса, өкініш білдірушіден емес, тәубе қылып, жақсы қылығы болмаса өкініш білдірушіден емес, тәубе қылып, әлі дүниесін ойлап, армандап, қиялдауын, дүниесін есептеп санауын қоймаса, өкініш білдірушіден емес (51б), тәубе қылып, кеңшіл болмаса – өкініш білдірушіден емес» дейді. Әр уақыт бұл өкініш білдірушінің мақтаулы қасиеттері болса, оны шын «таиб» (өкініш білдіруші, налушы) дейді. Тәубенің ерекше, арнайыларын баян қыламыз. Егер өкініш білдіруші жігіттікпен өлсе (тәубесіне мықты болып деген мағынада), оны мұсылмандардың қабірстанына қойса, қырық жылға ол көрстаннан қабір азабы көтеріледі. «Халисат әл-хақа'иқ» деген кітапта бұл мәселені Нәби ғ.с.-нан нақыл қылып айтқан. Және Хазірет (ғ.с): «Әр уақыт қандай да момын тәубе қылса, оның азғындықта өткен әрбір күніне Алла тағала жүз жылдық құлшылықтың сауабын жазады, және оған тағат қылған мың шаһидтің сауабын жазып, қиямет күнінде мың тәж берер. Қиямет күнінде оның қабірінен пейіш тарапына бір есік ашылады. Бір періште оңында, бір періште солында, бір періште алдында, бір періште арқасында оны пейішке бастап ертеді» дейді. Әр өкініш білдіруші «насух тәубесіне» қол жеткізсе (52а) ол тәубе ешқашан саналмас (күнә жасамаған деген мағынада). Оны арнайы,

ерекше, хас тәубе дейді. Хақ Тағала да ол күнәні мүлде ұмытып, күнәдан сақтайды (526-54a).

Екінші бап: Зуһд

Ей достар! Дүниені тәрк қылғанды зуһд дейді. Ұлылар «Халисат әл-хақа'иктың» бесінші бабында: «Зуһд дегеніміз – дүниені танып, оны тәрк қылу, немесе құрбан ету» дейді. Және сонда кейбіреулері айтады: «Шындықта зуһд дегеніміз дүние және оның ішіндегілерді тәрк етіп және дүние иелерін дұшпан тұту» дейді. Пайғамбар 'аләйһ ис-сәлам айтады: «Алла тағаланың қасында дүниеде зуһдтіктен абзал нәрсе жоқ» дейді. Пайғамбар 'аләйһ ис-сәлам айтады: «Фарыздарға амал қыл да 'абид бол, Алланың бұйыртқанына разы бол да заһид бол. Дүниені тәрк ет – сонда Алла тағала сені дос тұтады, адамдардың дүниесімен шаруаң болмасын, сонда адамдар сені дос тұтады» дейді. Ғибадат ішінде абзалы – дүниені тәрк ету. Құдай үшін дүниені тәрк қылса, Құдай Тағала оны дос тұтады. Халайықтың дүниесімен шаруасы болмаса, халайықтар оны дос тұтады». Кейбір Ұлылар (Абу Хафс (ph) айтады: «Харамнан тыйылу, бас тарту – парыз. Мубахтан бас тарту – фазилят. Халалдың өзінен тыйылу – құрбат» дейді. Кейбір Ұлылар (Ибраһим ибн Адһам) айтады: «Зуһд үш әріптен тұрады: ۛ «за», «һа», «әл»». «За» – дүниенің зейнетін тәрк ету, «һа» – һауаны (Нәпсі қалауларын) тәрк ету, «әл» – дүниені тәрк қылу». Башар әл-Хафидан (ph) зуһд туралы сұрайды. Ол: «Зуһд деп дүниені тәрк етуді айтады. Зуһд дегеніміз – шындықта басқа нәрселерге қарағанда Аллаға көп махаббат қылу» дейді. Фадил ибн 'Айаз зуһд туралы сұрайды. Айтады: «Зуһд дегеніміз – Нәби 'аләйһ ис-сәлам мен Хулафа' ар-рашидиндердің (Алла разы болсын олардан) әрекеті. Ол дегеніміз басында бір жақсы жағдайлар болса қатты қуанбау және дүние заттарынан бір нәрсе қолдан кеткенде қатты қайғырмау. Білгін! Шындықта сенен кеткен нәрсе саған берілген нәрседен өте абзал» дейді. Барлығы «Халисат әл-хақа'икта» (546), (546-55a).

Үшінші бап: Таджрид

Таджридтің мағынасы – үй-ішін, бала-шағаларын, туыстарын, жақындарын болсын, Алладан басқаның бәрін көркем түрде, жүрегінен шығарып тастау (55a). Өйткені бұлар – дұшпан. Алла тағала бұлардан Құранда хабар берген: «Иннә мин азуаджикум уа ауладикум 'адуан ләкум фахзуруһум» (64:14). Ұлылар айтады: «Ақиқи таджрид сопы екі дүниеден көңілін пәк және таза қылмағанша, лайық ғибадатқа жарамас. Өйткені Алла тағала мына сөзінде «Фахлә' нәғләйк» (20:12) деп хабар берді. Бұл аятта хазірет Мусаға: «Уа, Муса! Мешітке кірерде жүрегіңді ұлық Алладан басқалардан босатып, пәк қылып барып құлшылық, ғибадат қыл» деп әмір қылды. «Мәназил әс-са'ирин» деген кітапта бұл мәселе нақты берілген. «'иддат ар-раса'ил» деген кітапта Муса ғ.с-ға: «Фахлә' нә'ләйк», яғни «көңіліңнен үй-ішінді, перзенттеріңді және бұдан өзгелерді шығар, одан соң ғибадат қыл деген» дейді. «Мәназил әс-са'ирин» кітабының таджрид бабында «Алла тағала Муса ғ.с-ға: «Фахлә' нә'ләйк» дейді. «Халә'а нә'ләйк» – екі дүниені де жүректен шығарудың, яғни ақиқи таджридтің белгісі» дейді (556).

Төртінші бап: И‘тиқадының әһлі сунна уәл-джама‘аттың и‘тиқадына сәйкес болуы керегі жөнінде

Біліңдер, ей достар! Мүридтің сенімі әһлі сунна уәл-джама‘аттың сенімдеріне сәйкес болуы керек. Бұл әһлі сүннетті фақиһтар «сауаду а‘зам» дейді. «Шарх әл-иршадта» ол екіге бөлінеді: Бірін – «сауаду а‘зам шарифат» дейді, бірін – «сауаду а‘зам тариқат» дейді. Ол жөнінде ‘Абд Аллаһ ибн Мас‘удтан Алла разы болсын одан риуаят қылады. Ол айтты дейді: «Пайғамбар (ғ.с.) бір түзу сызық тартты да: «Бұл – Алла тағаланың діні». Одан соң оң мен солға көп сызық тартты да: «Әрбір сызықтың үстінде шайтан тұрып, халайыққа келіндер деп шақырады» деді де Алла тағаланың сөзін оқыды: «Күдіксіз Менің тура жолым осы. Енді соған еріндер, басқа жолға түспеңдер. Ол сендерді Алланың жолынан айырады» (6:153). Сәуад әл-а‘замның әһлі – Алланың Елшісі (салла Аллаһу ‘аләйһи уә сәллам), сахабалар (разы болсын Алла тағала олардан), оларға ерген таби‘индар, таба‘а әт-таби‘индар, жетекшілер, және оларға ерген діннің жетекшілері, дінге табанды болғандар (мута‘ахирундар), одан кейін оларға діннің фақиһтары мен біздің кезге дейінгі мұсылман жамағаты. Осы – Алланың Елшісі салла Аллаһу ‘аләйһи уә сәлламның діні. Кімде-кім жамағаттан бөлінсе – сәуад әл-а‘замнан бөлінгендей. Ал ол дегеніміз – әһлі сунна уә әл-джама‘атқа және шарифатқа қарсы келушілік. Сәуад әл-а‘замда олардан бір қарыс та ажырамау және не де болса олармен бірге көру керек. Бірақ, сауаду а‘зам тариқат тайпасы Алланың әміріне, Расул Алланың сүннетіне, хулафа’у рашидиндердің жолына мықты, берік, тұрақты болып, муджтаһидтердің имамдарының жетегіне еруді өздеріне уәжіп деп біледі. Жер жүзі олардан (56а) барлық уақытта да ешқашан бос қалмайды. Қияметке шейін әркім олардың ізінен ерсе, оң жолға барар. Егер соңынан ермей бас тартса, жолдан тайып, теріс жолға түсіп, шайтанның уасуасына кіріптар болып, діннен безгендердің қатарынан болып, «сауаду а‘зам тариқаттан» шығып, шайтанға мүрид болып, шайтанның әскерінің қатарына қосылып, арасатта «заққұм» деген ағаштың астында, шайтанның әскерімен бірге отырады. Хадисте: «Алланың әмірі келгенге дейін Алланың әміріне, расул Алланың сүннетіне, хулафа’у рашидиндердің жолына мықты, берік үмметімнен жетекшілердің болуы жүрегін тазартқысы келетін таһириндердің хаққы үшін тоқтамайды» делінген. Және бір келесі хадисте: «Барлық ғасырда үмметімнен «сабиқундар» болады» дейді. «‘Ауарифте»: «Барлық ғасырда және заманда халықты өте көркем түрде шақырып, ерте білетін, ақиқатқа табанды ғұламалар толастамайды. Олай болса муттақиндарды басшы, жетекші етіндер. Халықтың ішінде шығармаларының тарауы, афақта нұрларының тарауы тоқтамайды. Кімде-кім оларға ерсе – тура жолға түсті, ал кімде-кім олардан бет бұрса – адасып, дұшпандық қылды. Олар пайғамбарымыздың заманынан осы күнге дейін жалғасып келе жатқан машайықтар» дейді. Ендеше, я тәліп! Сопылық жолға түсу үшін дұрыс емес нәрселерден ғафыл болма. Сенімдерімізді оларға дұрыс қалыптастырып, олардың ізінен еруіміз тура болу үшін, заһири және батини ‘ақидалары мен әдептерін, танымдары

мен әңгімелерін жете түсіне білу қажет. Өйткені көп пікірталастырушылар шындықты іздеушілердің халін білместен, арандатушы азғындардың бүлікшілігін байқамай, қатты адасушылыққа түсіп, бүлікшілердің қатарына қосылып, шайтанның азғыруымен теріс жолға кірді (566), (566-576).

Бесінші бап: Тақуалық және мүридке тақуалықты таңдаудың лазымдығы

Біліңдер, ей, достар! Діннің айналысы және құлшылықтың қабыл болуы тақуалық және тыйылулықпен болады. Ол жөнінде Алла тағала: «Алла сөзсіз тақуалардың амалын қабыл етеді» (5:27), – дейді. Тағы да Алла тағала: «Соңыра тақуа болғандарды құтқарамыз» (19:72), – деп ақыреттің азабынан құтылып, жаннатта мәңгі өлмей тірі жүріп, Аллаға жақын болып, құрмет пен ұлылыққа жету – Алла тағала қызметіндегі тақуалық жолы, – дейді. Ол турасында Алла тағала: «Тақуалар үшін әзірленген» (3:57), «Нәтижесінде соңғы табыс тақуалар үшін» (28:83), «Шындықта Алланың жанында ең құрметтілерің – тақуа болғандарың» (49:13), – дейді. Алла тағаланың жәрдемі де әсіресе тақуаларға тән. Ол турасында Алла тағала: «Шындықта Алла тағала тақуалармен бірге ...» (16:128), – дейді. Бәлкім Алланың махаббатына, мәңгілік бақытқа тақуалықпен қол жеткізеді. Ол турасында Алла тағала: «Сондай иман келтіріп тақуа болғандар. Оларға дүние тіршілігінде де, ақыретте де қуаныш бар ...» (10:63,64), – дейді. Бұл турасында Нәби ғ.с-нің хадисінде: «Пенде тағатты көп қылғанымен, оның тұрысы мысалы жай (576) зат сияқты болса, аяқтары тізеге шейін құрысып тұрса, нәтиже болмас, бәлкім тақуалықпен, қорқып тәртібімен орындамаса қабыл болмас» дейді. Мұнда үлкен сыр бар. Шындықта намаз, ораза, барлығы – жүректегі мерез үшін дәрі дәрмек. Дәрі дәрмек жүректегі мерезге ем болмайды, егер де тақуалық қылып, қорқып орындамаса. Сондықтан да Алла тағала құлшылықтарды жүрекке ем болуы үшін тақуалық қылып, қорқып оқуға әмір етті. Егер ғибадат тек осындай шартпен орындалмаса мерезге пайда бермейді. Бәлкім ауруы әуелгіден бетер асқынып кетеді. Мысалы дәрігердің нұсқауының шарттарын дұрыс қадағаламай денеңнің басқа жерлеріндегі ауруларына тағайындаған дәрілерді басқа жерге пайдаланған секілді. Муджтаһидтер бұл сырға бір ауыздан тоқтаған. Ей достар! Бұл бап туралы аят пен хадистер көп. Тіпті, «Минһадж әл-муттақиннің» авторы елу үш аятпен, сахих хадистермен, муджтаһидтердің сөздерімен бекіте отырып: «Терең үнілуге әлсізбіз, қысқартып беріп отырмыз» деп кешірім өтінеді (58а), (58а-58б).

Алтыншы бап: Сабырлық

Біліңдер, ей, достар! Сабырдың мағынасы көп. «Халисат әл-хақа'иктың» жиырма екінші бабында ілім иелері: «Сабыр дегеніміз өте ауыр, жанға бататын жайсыз қиындықтар келгенде нәпсіні түрмеге салу» дейді. Бағзы хабарларда: «Кедейлікке сабырлық еткендер олар қиямет күні Алланың қасында отырады» дейді. Әс-Суһайл: «Сабыр деп Алла тағаладан қуанышты күтуді айтады, ол қызмет қылудан және одан да көбірек нәрселерден абзал» дейді. Тағы сол хабарларда Нәби салла Аллаһу 'аләйһи уә сәллам: «Сабыр түбі – жеңіс, қайғы-қасіреттен кейін міндетті түрде қуаныш келеді» дейді.

Негізгі мағынасы: адамның басына мұсibatтар, көптеген бәлелер келеді, сансыз қиыншылық туады, тәнінде ешбір кездеспеген, шегі жоқ кеселдер пайда болады. Осылардың ауыртпалығына, ащылығына ол пенде сабыр қылып, шүкір қылса, оны Алла тағала «сабырлылардан» деп Өзіне жақын етіп, мұқаррабтардан қылады. Пайғамбар (ғ.с.) айтады: «Ғибадаттың абзалы сабырменен болады. Қуаныш (59а) пен бақытқа, жеңіске сабырменен жетеді. Иманның жартысы сабыр, жартысы шүкір» деп. Және айтады: «Сабырлық, жұмсақтық, сақилық, осының барлығы – әнбиелердің (ғ.с.) қасиеттері. Кімде-кімді Алла тағала әнбиелерге тән қасиетке ие қылса, олармен бірге жаннатқа кіргізеді» дейді. «Сабырдың ең төменгі дәрежесі басына келген бәлеге шамдануды тәрк ету» дейді. Міне бұл «Хақа'иктың» ішінен теріп алынған ең негізгісі.

«Шарх әл-мәназилде»: «Сабыр дегеніміз – нәпсіні жамандықтан қайтару және тыю. Әрбір қарапайым адам басынан өткізіп жатқан бәлелерге шамданып, бұлданар болса әдепсіздік болады. Бірақ жамағаттағы сырлас достарына айтып, бөліссе дұрыс. Алла тағала Құран кәрімде: «Мен қайғы мұңымды Алла тағалаға айтамын» (12:86), – деген Йа'куб 'аләйһ ис-сәламның халін хикаят қылады. Егер адамда мазасыздық жасырын болып, қиыншылықтың кетуі үшін Құдайдың дәрегейіне арызданар болса, бұл – аянның көрінісі, ал егер мазасыздық жасырын болмаса – сабыр емес ризалықтың белгісі.

«Мәназилде»: «Сабырлылық үш дәрежеден тұрады: Бірі – қияметте азап пен шаттық бар деп және Хақ Тағаланың пәрменіне қарсылық қылғандық болар деп иманынан айырылмас үшін, нәпсіні қателік пен күнәлардан сақтау. Бірақ пенде Құдайдан қорқыныш пен азап үшін сабыр қылмай, бәлкім Құдайды хазір біліп, Ол Құдайдан ұялып, нәпсісін күнәдан сақтаса, бұл абзал болады. Сол үшін ұялу – Алланы «хазір» деп білудің, азаптан қорқу – нәпсіні сақтаудың әлеметі. Ұялу – тектілердің сипаты, хауф, қорқыныш – қайырымдылардың сипаты. Сабырлылықтың екінші дәрежесі – құлшылықты шарттары және рүкіндерімен (59б) ұдайы тиянақты, ұқыпты, тұрақты түрде ықыласпен орындап отыру. Сабырдың үшінші дәрежесі – жақсы сыйды тосып, рухтың қуанышқа кенелуін күту, қолдан келер қайран жоқ екеніне мойынсұнып – бәлені жеңілдету, өткен күндердегі нығметтерді еске алып – бәлеге сабыр қылу. Нәпсінің осы дәрежелеріне байланысты «Асбиру» (3:200), яғни бәлеге сабыр қылу, «Сабиру» (3:200), яғни күнә-қылмыс жасаудан аулақ болу тұрғысынан сабырлық қылу, «Рабиту» (3:200), яғни құлшылытарды үзбей орындап отыруда сабырлық қылу деген аят енді. Сабырлықтың ең әлсізі «ас-сабру лил-ләһи» – ол жай қарапайым адамдардың сабыры, одан жоғарысы «ас-сабру бил-ләһи» – ол муридтердің сабыры, одан жоғарысы «ас-сабру 'алә Аллаһи» – ол саликтердің сабыры. «Халисат әл-хақа'икта» Алланың Елшісі салла Аллаһу 'аләйһи уә сәллам: «Сабыр – иманнан» дейді. «Қут әл-қулубтың» сабырдың мақамдарын ашықтайтын бөлімінде ұлылар: «Алла тағала сабырлыларды мұттақиндардың имамы етті, осы арқылы дінде Алланың оларға деген көркем сөзі тәмамдалып толықты деп Субханәһу айтты дейді: «Сабырлық еткендері үшін олардан әмірімізбен

тура жолға салатын имамдар шығардық» (32:24) және «Міне, Раббыңның Исра'ил ұрпақтарына берген керемет уағдасы олардың сабырлық танытқандарының нәтижесінде толық орындалды» (7:137), – дейді. Расул салла Аллаһу ‘аләйһи уә сәллам: «Шындықта сен ұнатпайтын нәрседе сабырлық танытуда көптеген жақсылық бар» дейді.

Масих Рух ул-Лаһи ‘аләйһ ис-сәлам: «Сендер әсте ұнатпайтын нәрселеріңе сабыр етпейінше жақсы көретін нәрселеріңе қол жеткізе алмайсыңдар» дейді. Бағзы сахабалар (Алла разы болсын олардан) айтады: «Алла тағаланың жаратқандарының ішіндегі шифа мен ізгілікке тап қылар нәрселері – тақуалық пен сабырлықта». Хз. ‘Али карама Аллаһу уаджһаһу: «Сабыр – иманның басы, мысалы, дененің басы секілді. Дененің басы болмаса, дене болмайды, сабыр болмаса, иман болмайды» дейді. Және айтады: «Сабыр екі нәрсеменен қолға келеді: бірі – Құдайдан қорқу мен тақуалық, екіншісі – нәпсіқұмарлықты тәрк ету. Құдайдан қорқулық – діннің түзелуіне жеткізсе, нәпсіқұмарлық – діннің бұзылуына соқтырады. Бұл екі мәселені біліп, амал қылса, халайыққа уағыз айтуға лайық» дейді. Осыған орай, ‘Али карама Аллаһу уаджһаһу бұл екі мәселені Хасан Басридан сұрады. Жауап берген соң, уағыз айтуға әмір қылды. Оны білмегендерге уағыз айтуға тыйым салды. Бұл «Қут әл-қулубтың» ішіндегі ең негізгілерінің бірі. Шайх Хасан Басри, шайх Шақиқ Балқи және Малик ибн Динар Раби‘аға көңілін сұрауға барды дейді. Хасан Басри Раби‘аға (ұлылар) айтыпты: «Әркім Хақтың бәлесіне сабыр қылмаса, ол – садық (шыншыл) емес» деп. Шақиқ Балқи (Бағзылар) айтыпты (60а): «Әркім Хақтың бәлесіне шүкір қылмаса, ол садық емес» деп. Малик ибн Динар (бағзылар) айтыпты: «Әркім Хақтың бәлесінен ләззәт таппаса, садық емес» деп. Раби‘а олардан да асырып айтты. Олар сен де бірдеңе демейсің бе дегенде (Бағзылар): «Әркім Хақтың бәлесімен дос болмаса, садық емес» дейді. Абу Ләйстің «Фәтуалар» деген кітабында осы мақамға сәйкес: «Шындықта Алла тағала қиямет күні төрт түрлі адамды төрт түрлі адамдардың тобына дәлел қылады. Байларға Даудтың ұлы Сулаймән ‘аләйһима әс-сәламды дәлел қылады. Байлар: «Саған құлшылық қылуыма байлығым мұрша бермеді» дейді. Алла тағала: «Сулаймәннен өткен бай болған жоқсың, сонда да оның байлығы маған құлшылық қылудан тосқан жоқ» дейді. Құлға Йусуф ‘аләйһ ис-сәламды дәлел қылады. Құл: «Басыбайлы құл болдым, құлдық мені құлшылық етуден тосты» дейді. Алла тағала оған: «Шындықта Йусуф ‘аләйһ ис-сәламның құл болғандығы маған құлшылық етуге кедергі еткен жоқ қой» дейді. Кедейлерге ‘Иса ‘аләйһ ис-сәламды дәлел қылады. Кедейлер: «Шындықта жоқтық, таршылық саған құлшылық етуден тосты» дейді. Алла тағала: «Сен ‘Иса ‘аләйһ ис-сәламнан өткен кедей ме едің, ол сонда да құлшылығын тастаған жоқ қой» дейді. Ауруға Айуб ‘аләйһ ис-сәламды дәлел қылады. Ауру айтады: «Саған құлшылық етейін десем ауру болдым» десе, «Сенің ауруың Айубтың ауруынан да қатты ма еді, оның ауруы маған құлшылық етуге бөгет болған жоқ қой» дейді. Ешбір адамның қиямет күні Алланың алдында сылтауы жүрмейді. Нәтижеге жеткендердің мысалы: әһлі шариғат бәлеге сабыр етсе, әһлі тариқат бәлеге шүкір қылады, әһлі хақиқат бәледен ләззәт табады. Әһлі

ма‘рифат пен әһлі махаббат бәлелерге әрі дос болып, әрі бірге болуды талап қылады. Ұлылар айтады: «Сабыр үш бөлімнен тұрады: Бірінші парыздарға сабыр қылу, Хақ Тағала оған үш жүз дәреже береді. Екінші харам еткен нәрселерге сабыр қылу, Хақ Тағала оған алты жүз дәреже береді. Үшінші күнә жасаудан сақтанып сабыр қылу, оған жеті жүз дәреже береді». Біреу хз. Нәби ‘аләйһи әс-саламға арыз қылады: «Малым таусылды, тәнім кеселге ұшырады» деп. Сонда Хазірет: «Хақ Тағала кімді дос тұтса, алдымен бәлеге душар қылады. Одан соң сабыр береді және оны сабырлылардың дәрежесіне қол жеткізгізеді» деп жауап берді. ‘Али карама Аллаһу уаджһаһу айтады: «Бір кісіні сұлтан зұлымдық қылып өлтірсе, ол адамға Хақ Тағала дін жолында шаһид болғанның дәрежесін (60б) береді». Пайғамбарымыз айтады: «Құдайдың қызметінде жүріп, дәреже тапқан кісі ол дәреже мен мақамға амал мен тағат арқылы жетпейді, алайда бәлеге душар болғандығымен жетеді». Ұлылар: «Пенде ықтияр, ерік, тәуелсіздік мақамын тек сабырлықпен ғана таба алады» дейді. Алла тағала Пайғамбарымыз ‘аләйһ ис-саламға сабырлы болуды, шынында, әмір қылды. Яғни «Пайғамбарлар сабыр қылғандай сабыр қыл!» деді. Сондықтан әр пендеге ауыр бәлелерге сабыр қылу – уәжіп. Бұрынғы өткен салихтар әр кез кесел мен қиыншылыққа тап болғанда: «Осы себепті күнәмыз жуылатын болды» деп қуанатын еді. Нәби ‘аләйһ ис-сәлам: «Үш нәрсе дүние ақыреттің хайырлы рызықтарынан: Қазаға риза болу, бәлеге сабыр қылу, молшылық, кеңшілікте дұға қылу (61а), (61а-63а).

Жетінші бап: Муджаһада, күрес

Біліңдер, әй, достар! Сопыға ұмтылу, тырысу, күресу لازم тұрады. Яғни нәпсіні барлық мұраттарынан және әдеттерінен тыйып, оны жүгендеу – мүридке لازم және уәжіп. Мұны «Иршадта» баяндаған. «Халисат әл-хақа’икта» бұл бап турасында Пайғамбарымыз (с.а.у.) айтады: «Пайғамбарлардан соң құрметті орынның абзалы – муджаһидтердікі». Және ‘аләйһ ис-сәлам айтады: «Күрестің абзалы – нәпсімен күрес». Осыған орай Пайғамбар (ғ.с.): «Кіші джиһадтан үлкен джиһадқа оралдық» дейді. Бұл – «Халисат әл-хақа’иктың» ішінен алынған ең маңыздыларынан.

«Иршадта»: «Бұл күрес үш істі қолға алғанда нәтиже береді: Тамақты бет алды жей бермей, қатты ашыққанда жеу, өте қатты зәру болмаса сөйлемей, ұйқысы қатты қысқанда болмаса, ұйықтамау. Бұл айтылғандар – күрестің ең төменгі мәртебесі (дәрежесі).

Ортаңғы дәрежесінде «Халисат әл-хақа’икта» айтқандай төрт нәрсені қолға алу керек: Мінәжат, өзінді есепке алу, Алланың жаратқан жаратылыстарына пікір қылу, адамдарды тамақтандыру, сусындандыру секілді қажеттіліктерімен шұғылдану.

Ал муджаһид мақамына жету үшін болатын күрестің ең жоғары мәртебесі жөнінде Ибраһим Адһам: «Салихтардың дәрежесіне жету үшін, алты нәрсенің есігін жауып, алты нәрсенің есігін ашу керек (63б). Бірінші, дүнияуи нығметтің есігін құлыптап, қиыншылықтың есігін ашу; екінші, құрметтіліктің есігін құлыптап, қорлық, ғаріптіктің есігін ашсын; үшінші, рахат есігін құлыптап, тырысулықтың, талаптанудың есігін ашсын; төртінші,

ұйқының есігін жауып, ояу, сергектіктің есігін ашсын; бесінші, дәулет, байлықтың есігін жауып, пақырлықтың есігін ашсын; алтыншы бос арман, қиялдардың есігін жауып, өлімге дайындықтың есігін ашсын» дейді.

«Қутта» Ұлылар айтады: «Нәпсінің төрт зынданы бар: нәпсіні сол зынданға салмайынша, бұл айтылған күрес дұрыс болмайды. Ол әуелі – аштық, екінші – ояулық, үшінші – сөйлемей, төртінші – халуәт, яғни халықтан қашу. Бұл төртеуден жүректе көркем өнер пайда болады» (64а), (64а-64б).

Сегізінші бап: Батырлық

Біліңдер, әй, достар! Мүрид – нәпсі мен шайтанның айла, өнерінен қорықпай, қарсылық қылу үшін шыңдалған баһадүр, яғни айбынды, батыл, ержүрек болу керек. Бұл жолда жын, шайтан, инси көп деп пікір етіп ойлап, беті қайтпасын. Мүридке олардың зиянкестіктеріне, қаһарларына баһадүрлікпен таудай қозғалмай, риязатпен, зауқ, шауқ оғымен олармен күресіп, ұдайы ұрыс қылу لازым. Бұл бап жайлы арабша, парсыша деректер көп. Әр тәліпке қажет болса, «Мурсад» деген кітаптан іздесін (65а).

Тоғызыншы бап: Жомарттық

Біліңдер, әй, достар! Мүридке қайырымдылық жасау және исар, яғни құрбан ете білу қажет. Өте ауыр қиыншылықтар мен кедергілерге тап болмас үшін сараң болмасын. Бағзы жағдайларда, дүние, ақыреттік нәрселерден кеңшілік қылып, бас тарта білу керек. Бағзы жағдайда, Хақ ризашылығы үшін жаннан кешіп бекерге желге ұшыру да керек.

Бұл бөлім кеңпейілділік, исар (құрбаншыл), сақылық деп аталатын үш хал туралы. Егер малы, дүниесі бар біреу тек кейбір малдарын ғана қайыр-садақа етсе, оны «сақи» дейді. Егер малының көбірегін қайыр садақа етсе, «базл», «кеңпейіл», «қайырымды» дейді. Егер бар малын қайыр садақа етсе, оны (65б) «исар» дейді. Бұл мәселенің деректері жоғарыда айтылды. Пайғамбарымыз (с.а.у): «Момынның әлеметі: малын жомарттықпен сыйлайды және кісіні ыза етпейді. Осы қасиеттері болмаса, халик, яғни азып-тозып құритындардан болады» деп үш мәртебе айтты. Ма‘рифат иелері айтады: «Малын өзіне, ата-анасына сарп қылса, ертең қияметте одан есеп-қисап алады. Бірақ момындарға тағам қылып берсе, оның хисабы болмайды. Хақ Тағала одан сауал алуды дұрыс көрмес». Жаннаттың есігінде бір періште: «Әр пенде бұ дүниеде хайыр садақа етсе, ақыретте сый ақысын табар» деп дауыстап шақырып тұрады. Жомарттық иманнан тұрады, иман жаннатқа кіргізеді. Хақ Тағала: «Жомарттардан қабір азабын көтеремін және қияметтің қиыншылығынан һәм оларды сақтап, әрқашан кешіріп, жаннатқа жіберемін» деп хабар береді. Және Пайғамбарымыз (ғ.с.) Хақ Тағала айтты дейді: «Мен жомарт пен қайырымдыларды жаннатқа кіргізермін, сараң тойымсыздарды (66а) жаннатқа кіргізбеспін, сараң, тойымсыздар – кәпірлерден. Әһлі кәпірлер жаһаннамда болады. Сақылық пен жомарттық, кеңпейілдік – иманнан. Әһлі иман нағым жаннатында тұрады». Және айтады: «Адамдардың мырзасы – сақы, жомарттар. Олар Құдай мен жұмаққа жақын тұрады. Надан жомарт – сараң құлшылық етушіден Құдайға достырақ». Және

«жауанмәртты Хақ Тағала бір құрма қайыр садақа берсе де дос тұтады. Жылан өлтірген болса да, бәһадүрлікті дос тұтады» дейді. Және: «Сақылар Құдайдың жанында тұрады. Мен оларға дос боламын. Сараңдар тозақта болады және оған Ібіліс дос болады» дейді. Хақ Тағала Муса ғ.с-ға: «Кімде-кім кеңпейіл жомарттардың тайпасынан болса, оларды өлтірме, олар да сақылар» деп уахи етті. Енді белгілі болды: жомарт адам кәпір болса да, жомарттылығы оған жәрдем береді екен. Және Хақ Тағала жомарттардан разы болады. Хадисте келеді: «Жомарттық – бұтақтары дүниеде тұрған бейіштегі бір ағаш (666). Егер әрбіреу оның бұтағынан ұстаса, ол бұтақ оның қолынан тұтып пейішке кіргізер» дейді (68а-68б).

Сараңдықтың баяны

Ұлылар: «Сараңдық – күпірліктің нәтижесі, күпірлік – кәпір болуға алғашқы қадам және жаман, күдікті, күмәнді ойының куәсі» дейді. Бағзылар айтады: «Сараңдар – қатыгездікті, рақымсыздықты көксейтіндер. Және әркім де болса, құлшылықтарын адамдарға білдіруді дұрыс көрсе, оның сараң екенінен хабар береді». Немесе «кім де болса, нәпсісіне еретін болса, ол да сараң болады. Жомарт – нәпсісіне қарсылық қылады» дейді. Пайғамбарымыз (с.а.у): «Момында сараңдық та, жаман мінез-құлық та болмайды» дейді. Расул (ғ.с.) айтады: «Үш тайпаны Құдай мен Расул дос тұтпайды және оларға Алла тағала, періштелер және барлық адам баласы лағынет айтады. Олар: сараң, тәкаппар және көп тамақ жейтіндер. Екі тайпаны Алла тағала достым дер: бірі – көркем мінездіні, бірі – баһадүр кісіні». Әһлі башарат, яғни қуанышты, жақсы хабар иелері (Пайғамбарлар мен әулиелер) айтады (67а): «Сараңдар ішінде сұмпайылар, көзбояушылар екі тайпа-дүр: бірі – кісінің малына сараңдық қылады, бірі – Пайғамбарымызды (с.а.у.) еске алғанда, салауат жолдауға сараңдық қылады». Бағзылар айтады: «Сараңды ғайбат қылған дұрыс. Оған назар аударса, жүрек қатайды, ақымаққа назар аударса, рух әлсірейді. Әркім амалы мен жақсылықтарын халайық білуін дұрыс көрсе, сараңдардан болады». Ұлылар айтады: «Сараңдық – дәулеттілерге жараспайтын әдет, ашушандық, ұстамсыздық, яғни асығыстық – сұлтандарға жараспайтын әдет. Дәулеттілерге құрмет қылып, кедейлерді қорлау, кемсіту – Хақ Тағаланың рахматынан үмітсіздік». Бағзылар айтады: «Төрт нәрсе ұятты: асығыстық – ғұламаларға, жалғаншылық – қазыларға, кәсіпкерлік, саудагерлік – әйелдерге, сараңдық – патшаларға». Және айтады: «Сараңдардың үш белгісі бар: орынсыз, әдепсіз істерді жақсы көреді, халыққа жақсылылық жасауды ұят деп санайды (67б), жалғаншыларды мақтап, мадақтайды, шыншыл, турашылдарды жамандайды» (арабш. 69а-69б).

Оныншы бап: Футувват (Жәуанмәрттік) туралы

Біліңдер, ей, достар! Мүридке әрқашан Құдай мен Расулдің бұйрықтарын орындау لازым. Әһлі сопылар оны футувват дейді. Оның мағынасы туралы неше түрлі пікірлер бар (69б). Маңызды мағыналарынан біраз мысалдар келтірейік. Бағзылар ыза қылудан сақтануды, қайырымдылық жасауды, шағымдануды тәрк қылуды футувват дейді. Бағзы ұлылар нәпсіні рахаттанудан, ләззәт алудан қайтаруды футувват дейді. Пайғамбарымыз

(с.а.у.): «Мен мінез-құлықты түзетіп, көркемдеу үшін пайғамбар болдым» дейді. Бағзылар: «Футувваттің түпкі мағынасы Хазіреттің (с.а.у.) осы сөзінде айтылған» дейді. Бағзы ма'рифат иелері: «Әһлі футувват ешбір кісіге жау болмайды» дейді. Бағзылар: «Әһлі футувват дүние-ақыреттен жүз қайтарады» дейді. Бағзылары айтады: «Нығметтерді жариялап, меһнаттарды жасырады». Кейбір ма'рифат иелері айтады: «Жамандық қылғанға жақсылық қылады, жақсы көрмеген кісісіне малынан кеңшілік, жомарттық қылып береді, көңілінің хошы келмеген кісімен де жақсы сұхбат қылады». Бойында осындай қасиеттерді қалыптастырған кісіні «әһлі футувват» деп атайды (70а), (70б).

Он бірінші бап. Сидқ туралы, яғни шыншылдық туралы

Біліңдер, ей, достар! Шыншылдық, туралық – Алла тағаланың қылышы. Жер жүзінде әр нәрсеге қылыш тиер болса, бөліп кесіп түседі. Бағзы ұлылар айтады: «Шыншылдық – Хаққа жан-тәнімен берілу» (70б). Бағзылар айтады: «Шыншыл ешкімге қызғаныш қылмайды». Алланың расулі (с.а.у.) айтады: «Туралық, шыншылдық жақсылыққа бастайды, жақсылық жаннатқа бастайды». Бағзылар: «Сидқтың белгісі: жан дүниесі мен сыртқы дүниесі бірдей болады» дейді. Бағзы ұлылар: «Шыншылдық барлық істердің – өзегі, негізі. Шыншылдықпен істердің тәртібі бүтін тұрар, бәлкім, бұл – Пайғамбарлықтан кейінгі екінші дәреже» дейді. Ол турасында Алла тағала Құранда: «Олар Алла тағаланың нығметіне бөленген пайғамбарлармен, шыншылдармен ... бірге болады» (4:69), – дейді. Яғни Ұлылар айтады: «Шыншылдардың көңілдері Хақтың нұрыменен жарық болады, егер Алла тағала шайтанға оны хабардар қылса, күйіп жоқ болады». Ұлылардың бірі айтады: «Түсімде аспаннан бір періштені көрдім. Менен: «Шыншылдық дегеніміз не?» деп сұрады. Мен: «Антына, сертіне опа қылу, берік болу» дедім. Олар: «Рас айтасың» (71а) деді де, сол сағат аспанға көтеріліп кетті». Исламның рүкіні төртеу: шыншылдық, сенім, разы болу және махаббат. Бағзылар айтады: «Әрқашан Алламенен болуға шыншылдық, туралық қана жеткізеді». Әһлі ма'рифат айтады: «Кісі ұдайы парызды ада қылмаса, уақтылы парыз ада болмас, (яғни басқа парыз ғибадаттары мойнынан түспейді, орындалды деп есептелінбейді немесе қабыл болмайды) ұдайы парыз – ол шыншылдық». Бағзылар айтады: «Садықтардың, яғни шыншылдардың халінің ең шегі – Әнбие ғ.с-нің ахуалының әуелі, басы. Бірақ Әнбие ғ.с-нің халінің шегі жоқ» (71б), (71б-72а).

Он екінші бап: Пайдалы ілім мен хикмет ілімі

Біліңдер, ей, достар! Мүридке пайдасыз ғылымды бастап оқымау لازم (72а). Пайдасыз ғылымды бағзылар екі, бағзылар үш түрлі болады дейді: бірі – амалсыз ғылым және ғылымына амал етпейтін ғалымның ғылымы, бірі – астраномия ғылымы, бірі – философия ғылымы. Пайдалы ғылымды білмегенше, бұл мәселе жақсы мағлұм болмас. Өйткені «Минһадж әл-‘абидінде» Хақ Субханаһу уә Тағала Дауд ғ.с-ға: «Я, Дауд! Пайдалы ғылым үйрен!» деп уахи қылады. Дауд (ғ.с.): «Пайдалы ғылым нендей ғылым-дүр?» дегенде, Хақ Тағала: «Пайдалы ғылым ол-дүр менің Ұлықтығымды, Ұлылығымды, Кемел құдіретімді біліп, маған жақын болса» деді. «Фатауа әл-

Минһаджда» бағзылар айтады: «Пайдалы ғылым – сол ғылым-дүр оның Алла тағаладан, ақыреттен қорқынышы зор болып, оның дүниеге құштарлығы кем болады. Әр ғылым адамды дүниеден жүз қайтартып, ақыретке бейіл қылдырмаса, бәлкім одан надан жақсырақ тұрар». Олай болса пайдасыз ілімнен Алла сақтасын деп пана тіле. «Минһадж әл-‘уммалда» бағзылар: «Пайдалы ғылым деп ‘илм калб, ‘илм асрар, ‘илм таухид, ‘илм акбар (72б), ‘илм батин, ‘илм биллә, ‘илм хақа‘иқ, ‘илм йақиндерді айтады». Хақ Тағала Дауд ғ.с-ға: «Я, Дауд! Халыққа пайдалы ғылым үйрет! Оларды маған жақын қыл! Олар да менің Ұлықтығымды, Ұлылығымды білсін. Әр кім бұл ғылымға жаһил болып, маған келіп жолықса оны азаптаймын» деп әмір қылды.

Бұл ғылымның белгілерін баяндайық. «Шарх әл-иршадта» «Хақ Тағала бұл ғылымға кімнің қолын жеткізсе, ол адамда сыпайылық, ұстамдылық, жұмсақтық, көркем мінез, достық, жәрдемдескіштік секілді қасиеттер пайда болады. Сөйтіп ол тақуаларға имам болады. Өйткені ұлылардың бірі Хасан: «Ғылымның атасы – достық пен жәрдемдескіштік, уәзірі – жұмсақтық, киімі – ұстамдылық» дейді.

Және Хақ Тағала Дауд ғ.с-ға уахи қылды: «Я, Дауд! Мені талап қылмай ғалым болғандар – оларды дүние мас қылғандар. Олар саған махаббат жолында тосқауыл қылады. Оларды (83а) «мүридтерді торушы» дейді. Олай болса, пайдалы ғылым арқылы ғалым болған жамағатты талап қылу (73а) лазым. Хақ Тағала оларды құрметті қылып, ма‘рифат шырағымен олардың көңілдерін жарық қылады. Махаббатқа мас қылып, оларға ислам жолын ашады. Тауфиқты оларға жолдас қылып, олардың батынын уағыз, насихатқа толтырады, сөйтіп оларға сыртқы уағыздың қажеті жоқ. Бұл ғылымның ерекшеліктерін баян қылайық. Бұл ғылым – бір нұр-дүр, ғафылдықтан шығарады. Бұл ғылымды тыңдағаннан жүрек тіріледі. Бұл ғылым осы ғылымның ғалымдарымен бірге отыру арқылы қолға келеді. Пайғамбарымыз с.ғ.с. айтады: «‘илм йақинді үйреніңдер! Ол ғылымды үйренудің сауабы үлкен. Ол ғылымнан дәріс беру – тасбих, ол ғылымды талқылау – джихад, оны талап қылу – ғибадат, білмегендерге тағлым бермек – садақа, осы ғылым иелеріне айту – құрбат. Бұл ғылымның ғалымдарының ұйықтағаны жаһилдардың, надандардың намаз оқығанынан (73б) абзал. Бұл ғылымды пікір қылу ораза тұтқанмен парапар. Бұл ғылым – момынның досы, жұмсақтық – уәзірі, ақылға салу – оның дәлелі, амал қылу – оның сүйеніші. Жылы шырайлылық пен қайырымдылық – оның ата-анасы, жақсылық – оның бауыры, сабырлылық – оның әскерінің падишахы. Егер кісі бұл ғылымды білсе және оған амал қылмаса⁷ Құдай жолына Абу Қайстың тағындай алтынды қайыр-садақа қылғаннан абзал. Ал егер амал қылса аспандағы жамағаттардың арасында мәшһүр болып, құрметті болады (84а). Бұл ғылымды кісі талап қылса, періштелер оған рахмат жібереді, оның тіршілігінде берекет болады, Оның ырзығы кем болмайды, бұл ғылым оған құт болады. Алла тағала Дауд ғ.с-ға: «Уа Дауд! Сен маған жақын болуың

⁷ БМ-1, БМ-2 нің түркіше блогында «амал қылса» деп келсе, арапша блогында үш қолжазбада да «амал қылмаса» деп келеді.

үшін пайдалы ғылым үйрен. Менің ұлылығымды, ұлықтығымды білгейсің (74a)! Әр кісі бұл ғылымнан үлес алмай, жаһил болып алдыма келсе, оны қатты азаптаймын» деп уахи қылды. Хадисте келеді: «Бір кісі ғалымдардан тәлім ала отырып, оған амал етпесе, ол кісі жасырын зина қылып, буаздығы белгілі болып халыққа күлкі, масқара болған бір әйелге ұқсар. Бұл ғалым қияметте Хақ Тағала қызметінде халайықтың көз алдында малғұн болып, ұятқа қалады. Біліңдер, ей, достар! Хауариундар ‘Иса ‘аләйһ ис-сәламға: «Бізге ‘илм әкбарды үйретші» депті. Сол кезде ‘Иса ғ.с.: «Бұл ғылым үш нәрсемен қолға келеді: Құдайдан қорқуменен, Одан ұялумен, Оған ырза болулықпенен» деген екен. Бұл «Халисат әл-хақа’иқтан» теріп алынған ең негізгілерінің бірі. «Қут әл-қулубта» Алланың расулі салла Аллаһу ‘аләйһи уә сәллам ‘илм йақинді үйренуге әмір етеді. Ол пайдалы ілімнің ең негізгілерінің бірінен, яғни әһлі йақиндермен мәжілістес болуға әмір етеді. Себебі йақин ілімі ол ілімнің затымен танысумен қолға келмейді. Оны тек муқининдердің қасынан табасың. Алла тағала Дауд ғ.с-ға: «Егер пендем ғылым жолынан қашса, оны алып кел. Себебі ғылым – ауыр ғибадаттардың өзінен де абзал» деп уахи етті. Расул (ғ.с.) айтады: «Бұл ғылымды бауырларға насихаттау керек (арабш. 84б). Егер бұл ғылымды бір-біріңізден жасырсаңыздар, қиянат қылушылардан боласыздар. Малға қиянат еткеннен ғылымға қиянат еткенің жафасы ақыретте (74б) қаттырақ болады». Пайғамбар ғ.с. айтады: «Ертең адам ұрпақтарының басына сондай заман келеді. Кімде-кім Алланың дидарын талап қыла ғылым іздесе, ғаріп болады». Хабарда келеді: «Білімсіз кәпірге жақынырақ тұрады». Нәби (ғ.с.) айтады: «Не нәрсенің болсын жолы бар. Жаннатқа апарар жол – ғылым». Бағзы ұлылардың бірі Абу әл-Асуад айтады: «Жаһанда ғылымнан ұлық еш нәрсе жоқ. Не үшін? Патшалар – хукім етуші адамдарға, ғалымдар хукім етеді патшаларға». Ей достар ‘Али карама Аллаһу уаджһаһу айтады: «Ғылым үш әріптен тұрады: «айн» (ع) ‘иллиййуннен тұрады, «ләм» (ل) лүтфтен тұрады (яғни мейірімділік), «мим» (م) мүлктен тұрады. Әркімде бұл үш сипат болса, оны дүние ақыретте ең жоғары дәрежеге, ұлы мақсат пен ең жоғары талапқа жеткізеді. Ибн ‘Аббас (р.з.): «Шындығында, ол (Пайғамбар ғ.с.): (арабш. 85a) «Кімде-кім ғылыммен бір сағат түнде айналысар болса, барлық түні бойы тағат қылғанның сауабын табады» деді» дейді. Ұлылардың бірі Хасан әл-Басри айтады: «Бұл ғылым – мирастардың абзалы». Бұл ғылымның әдебі – киімдердің әдемісі, тақуасы – ақырет азығының жақсысы, ғибадаты – ақырет бұйымдарының абзалы, оның амалы – сүйеніштерінің негізгісі, көркем мінезділігі (75a) – мұқаррабтардың жақсысы, жұмсақтық – уәзірлерінің абзалы, қанағаттылығы – дәулеттілердің абзалы, тауфиқы – досы, бара жатқан жолдастарының жақсысы, өлімді есте ұстауы – әдепті жамағаттың таңдаулысы, таңдануы, ғажапқа қалуы – мадақтауда, көңілдері – ма‘рифатта, амалдары – босаңсымау, табандылық. Ғажап қауымдар ойын күлкімен отырғанда ақырет азығы түссе «Жол жүреміз!» – деп дауыстап әмір қылады. Бағзы ұлылардың бірі Жа‘фар әс-Садық р.з. айтады: «Жүрек топырақ сықылды. Ғылым – ондағы көшет. Оны талқылау, ақылға салып ойлану – оны суғару болып табылады. Әр уақыт су болмаса көшеттер міндетті түрде

курамай ма?»). ‘Али карама Аллаһу уаджһаһу айтады: «Ғылым – арық, өзен сықылды болса, хикмет – бір дария, теңіз сықылды. Ғұламалар өзен, дария, теңіздердің айналасында, жағасында жүреді, ал даналар дарияның ортасында сүңгіп, тереңіне бойлайды. ‘Арифтер құтқару кемесінің ішіне кіріп саяхат қылады. Бағзы ма‘рифат иелері айтады: «Бұл ғылым жолдасына: «Мен ғаріпін, мен ең жоғарғы әлемнен келдім, харам әулісіне (құдайдың хұзыры) кіргенше менімен бірге сабыр қыл (756). Онда барған соң барлық халайықтан артықша сені құрметті қыламын» дейді.

Біліңдер, ей, достар! Ұлылар айтады: «Жаман қылықты, жаман әрекетті жамағаттар жақсылық өкілдеріне мұқтаж болса, екі тайпаның түзелгені, ал керісінше жақсылықтың өкілдері жаманшылық өкілдеріне мұқтаж болса онда екі тайпаның бұзылғаны». Бұл – таңдаулы ұлылардың сөзі. Біліңдер, ей, достар! Ұлық күнә – надандықпенен ғибадат қылу. Көп пенделердің надандықпен амал, ғибадат қылғандығынан күпірлік пайда болады, оның бұл екі әрекеті, мысалы Ібіліс ‘аләйһи ла‘нә сияқты тозаққа тартады. Көптеген пенделер күнә қылады (856), бірақ ғылымменен оның дайындығын қылып, тәубеге келіп, өкінгендіктен бұл әрекеті оларды мысалы Адам (ғ.с.) сияқты бейішке тартады. Ұлылардың бірі ‘Умар ибн ‘Абд ал-‘азизден хикаят етілді. Шындықта ол Куфадағы Макхул әш-Шамиға (p.h.) жазған еді: «Ей, достар, ғылым алыңдар! Халайық арасында құрметті боларсыздар. Одан соң амал қылыңдар Алланың қасында құрметті болмақ үшін». Дауд (ғ.с.) халайықтан қашып, Хаққа ғибадат қылды (76а). Хақ Тағала: «Уа, Дауд! Халықтың ішіне шық! Халыққа тағлым бер! Ғылым беру – дүние және оның ішіндегі бәрінен артық» деп әмір қылды. Бағзы ма‘рифат иелері айтады: «Нәпсі – рухтың арқасында тірі, рух – зікірменен тірі, зікір – жүрекпенен тірі, жүрек – ақылменен тірі, ақыл – білімменен тірі. ‘Абд Аллаһ мұбаракқа бір кісі: «Хақ Тағала саған, ертеңге шейін не іспен шұғылдансаң, соны ерте аласың деп мағлұм қылса, не істер едің?» – деді. Ол: «Ғылым талап қылар едім. Өйткені Хақ Тағала Нәби ғ.с-ға көптеген нәрселер сыйлай отырып, оларды көп талап етуге әмір етпеді. Бірақ ілімді сыйлай отырып өте көп талап қылуды әмір қылды» деді. Сондай-ақ Құранда хабар берді: «Айт: Раббым, ғылымымды арттыр» деп. Ұлылардың бірі Әс-Сирри p.h. айтады: «Жер жүзінің қазынасынан ғылым абзал тұрады». Өйткені малды жұмсасаң кемиді, ғылымыңды жұмсасаң көбейеді және ғылым иесін апаттан сақтайды және ғылымның қасиеті өте көп, мысалы, Құдай жолында халыққа жарық беріп тұратын шырақтай. Даналар айтады (86а): «Шындығында, біреу пайдалы ғылым және әдеппен айналысса, онда (76б) ұстап алғысы келген, ұстай алмайды, ұры, қарақшылар зарарын тигізе алмайды. Әдемі, кәміл жолдас және уәзір болады, дүние мен ақыреттің тірегі, әрқашанғы бағдаршысы». Ей, достар! Ғылымды талап қылу лазым. Беделді ұлылардың бірі Әс-Суһайл ибн ‘Абд Аллаһ Тустари p.h. айтады: «Барлық дүние өлікке тең, ғылым болмаса, ғылым жай құжат пен дәлел ғана, егер оған амал қылынбаса, барлық амалдар босына, егер ықылас болмаса, ықылас – ғылымды толықтау үшін, жеткізу үшін үннің, дауыстың негізгі үлкен қуаты. Әһлі ма‘рифат ұлыларының бірі Мухаммад ибн Әл-Фазыл әл-Балхидан (ph) бақытсыздықтың белгісін

сұрайды: Ол: «Бақытсыздықтың нышаны үшеу: бірі: Хақ Тағала оған ғылым береді, бірақ іліміне амал етуді оған харам қылады, бірі: амал береді, бірақ оған ықыласпен орындауды харам қылады, және бірі: салихтармен сұхбат қылуға қол жеткізгізеді, бірақ оларға қызмет етуді бұйыртпас» дейді. Бағзы ұлылардың бірі Ахмад ибн Хадрауийа айтады: «Ислам төрт нәрсеменен құлдырайды: білгеніне амал қылмайды, білмегеніне амал қылады, адамдарды ғылым үйренуден тыяды». Өзіздердің бірі Абунасыр р.һ. айтады: «Кісі ғылымнан бір сөз естігеннен кейін (77а), мың-мың мәрте, мысалы, әуелгі кезде естігендей мойынсұнып тұрақты түрде ақырына шейін орындамаса (86б), ол кісіні ғылым иесі демес». Ұлылардың бірі Хаким айтады: «Амал менен ғылымның бір-біріне қатысы мысалы рух пенен тән сияқты. Бір-бірімен жолдас болмағанша, жеке ешқайсысының пайдасы жоқ». Бағзы ұлылардың бірі факиһ Абу әл-Ләйс р.һ. айтады: «Ғылымның шырағын көңілінің қараңғылығына түсір, оны нәпсіңнің қалауларына бола жақпа. Оны халайыққа жарық беріп, өзін жағып күл болып желге ұшқан білте сықылды қылма». Бағзылар айтады: «Ғылым – шапағатшы болады оған егер амал қылса; жау болады оны егер зая қылса». Бағзылар айтады: «Адамдағы жақсы, хош иіс – ғылым. Ақырет қорының абзалы – тақуалық, ең көркем кеңпейілділік, адамгершілік, ұждандылық, ерлік, батылдық – өзіне қатыссыз нәрселерді тәрк ету, ең мол байлық – қанағатшылдық, дәулеттіліктің шегі – әркімнің ісіне мұрнын сұғуды, әрнәрсеге артық әуестікті, бос сөзді тәрк ету, ал рахаттанудың шегі – аз сөйлеу». Бағзы даналар айтады (77б): «Ғылым – өлі. Тірілуін талап қылу керек. Талаптан соң да әлсіз болады, қуаты – таза, тура, шын, дұрыс болулығымен толады. Содан кейін сүйіспеншілік оянады, талқылаумен перде көтеріліп ғылым анық, ашық, күмәнсіз түсінікті болады. Күмәнсіз, анық, түсінікті болғанан кейін де пайдасыз болады, бағзы нәтижеге жете алмас. Оның нәтижесі амалменен туылып көбейеді». Бағзылар айтады: «Ғалым – Хақтан қорқып, халайықтан ұялады». Бағзылар айтады: «Ғалым – дәрігер. Дәрі-дәрмегі – шындық, шыншылдық, жанашырлық, мейірімділік, аяушылық, насихат». Бағзылар айтады: «Ғалым сол-дүр адамдарды шайтанының уасуасынан құтқарады». Бағзы каламшылар айтады: «Ғалым (87а) – ол-дүр жұмсақтық, ұят, тағатшылдық, жетілулік, сақтық, тазалық, керекті жақсылықтарды беріп, жаманшылықтарын тастау, насихатшылдық, байсалдық, шыншылдық, ұстамдылық сықылды мінез-құлықтарды қалыптастырады». Бағзылар айтады: «Ғалым – сол-дүр, іші-сырты пара-пар болады». Бағзылар айтады: «Ғалым – сол-дүр, көңілі сынық, өте жұмсақ болады». Бағзылар айтады: «Әрнәрсә ғылымға мұқтаж болады, ғылым екі нәрсеге – жұмсақтық пен әдепке мұқтаж болады. Расул (с.а.у.) айтады: «Жеті қат аспан және ондағылар және мұқарраб періштелер күндіз-түні үш тайпаға – ғұламалар (78а) мен үйренушілерге, амал етушілерге истиффар айтады, яғни олар үшін кешірім сұрайды». ‘аләйһ ис-салам айтады: «Жұлдыздар – аспанның көркі, ғұламалар – үмметімнің көркі». Расул (с.а.у.) айтады: «Ғалым бір сағат төсегіне сүйеніп ғылымға үңілсе, құлшылық қылушының жетпіс жылдық тағатынан абзал». Және айтады: «Құдайдың қызметінде бір ғалым мың шаһидтен құрметті, қияметте Алла тағала уәкіл болып, оның

әрбір сөзіне нұрын төгіп және оның амалнама дәптеріне мың жылдық тағатты жазады. Және Құдай Тағаланың қызметіндегілер – амал етуші ерлер мен әйелдер. Олардың сыйы – жаннат». Расул (с.а.у.) айтады (876): «Ғалымдар дүниеде Пайғамбарлардың ізбасары, қияметте дін жолында шаһид болғандардың жұмласынан». Және айтады: «Ғалымның ізінен намаз оқыса, Пайғамбардың (с.а.у.) ізінде намаз оқығанмен тең, әркім Пайғамбар (с.а.у.) ізінен намаз оқыса, барлық күнәларын Құдай Тағала мағфират қылады». Және Пайғамбарымыз (с.а.у.) айтады: «Мен адам ұрпақтарының ішінде басшысымын, менен соң адам ұрпақтарының басшысы – ғұламалар. Оның ғылымы халыққа тарайды, халыққа жетеді, әлемге жайылады. Және менен кейін бір басшы, сол кісі Хақ ризасы үшін өмірінің соңына дейін күресіп өтеді». Және Пайғамбарымыз (с.а.у.) айтады: «Ғалым тақуалардың имамы болу үшін олардың көңіліне дүниеге деген құштарлықты (786) харам еттік». ‘аләйһ ис-салам айтады: «Қиямет қайым болмақтың шарты – надан құлшылық етушілер және пасық ғалымдар пайда болады». Ибн ‘Аббас айтады: «Егер ғалымдар адамдарға сабақ берсе, мына төрт тайпа оларға истиғфар айтады: Аспанда – періштелер, ауада – құстар, жерде – төрт аяқтылар, дарияда – балықтар». ‘Али карама Аллаһу уаджаһу айтады: «Діннің гүлденуі төрт нәрсемен қолға келеді: ғалымдар ғылымға амал қылумен, надандар ғылымды үйренуге намыс қылмаулықпен, дәулеттілер Құдайдың Хақын бермектікпен, пақырлар ақыретті дүниеге сатпастықпен». Ибн ‘Аббас (р.з.) айтады: «Қиямете Хақ Тағала ғұламаларды бір төбенің үстіне жинап былай дейді: «Ей, ғұламалар! Сіздерге көп жақсылықтар қылатын болдым (88а). Достарым, сіздер Нәби және Расулдардан соңғы құрметті пенделерімізсіздер. Мен сіздерден разымын. Құрмет қылмай (79а), айыптарыңды паш етуге ұяламын. Бұл – халайық ішінде Кәрімдігіме лайық емес. Ей, періштелер! Куә болыңдар! Мен бұларды жарылқадым» деп мархамат қылар. ‘Умар ибн әл-Хаттаб (р.з.) Абу Ка‘абты (р.з.) көрді. Оған Әнас және көп жамағат еріп бара жатыр еді. Оларға дүре көтерді (соқты). Абу Ка‘аб арыз қылды: «Уа, ‘Умар! (Уа момындардың әміршісі!) Не өнер көрдіңіз?» – деп. ‘Умар (р.з.): «Бұл қылықтарыңыздағы ердірушінікі фитна, ерушінікі қорлық-дүр» деді. Әнас ибн Мәлік (р.з.) айтады: «Ғұламалар абай, сақ болып жүруге ұмтылса, ал ақылсыздар дау, жанжал шығаруға ұмтылады». Мәлік ибн Әнас (р.з.) Мұстафа ғ.с-нің өсиеттерін насихат қыларда Мұстафа (с.а.у.) ғылымы мен хадистерінің және сахабалардың шығармаларының құрметі үшін әдемі, жақсы көйлек киіп, хош иіс әтірлерден сеуіп шығып айтушы еді. Бағзы әһлі ма‘рифаттан: «Ғұламалар уағызынан пайда ала алмаймыз, мұнда не сыр бар?» – деп сұрады. Олар: «Уағыз айтушылар – әтек, тыңдаушылар – бедеу» деп жауап берді. Табибтер қиянатқа кіріптар болып, уға қарсы дәрі мен әселдің орнына сеспей қатыратын у береді» (796). Хаким (р.һ.) айтады: «Адам ғылымымен нәпсісін көркейтпеу керек, керісінше нәпсісін құрықтау арқылы ғылымын ұштау керек». Және айтады: «Ғылым тағат қылғанға зейнет береді, күнә қылғанды күйдіреді. Ғұлама күнәға батқан болса, дариядағы сынған кеме сияқты, сөйтіп өзі көп халайықпенен батып кетсе керек». Ибраһим ибн Джунайд

айтады (886): «Текті кісі билікке қол жеткізсе де төрт істі намыс қылмай істейді: бірі – атасы мен анасы үшін мәжілістен тұру, бірі – мейман үшін қызмет қылу, бірі – ғылым алып жүрген ғалымына қызмет қылу және бірі – білмегенін білгеннен сұрау». Және Йахйа ибн Му‘аз (р.һ.) айтады: «Барлық ғұламалар Мухаммадтың (с.а.у.) үмметіне ата-аналарына қарағанда әлдеқайда көбірек, артығырақ мейірбан тұрады. Өйткені ата-аналары оларды дүниенің отынан, апатынан сақтаса, ғұламалар оларды ақыреттің отынан, азабынан сақтайды» (80а). Хикая: Бір адам Имам Хасанға қарап: «Әй факих!» деп еді, Хасан ашуланып: «Қай жерден көріп тұрсың факихты? Факих деген дүниені тәрк қылып, ақыретінің қамын жасаса керек. Және Алла тағаланың әмірін орындап, Алла тағаланың тыйғандарынан сақтанады» деді. Бір кісі имам Суфийан ибн ‘Ийнатқа: «Я, Аба Мухаммад! Дүниені тәрк еткен ғалымды көруді арман, арзу қыламын» деді. Суфийан қолын көтеріп: «Айхай! Бұл заманда ондай ғалым жоқ қой» деп жауап берді. Абу Са‘ид әл-Балхиға (р.ғ): «Неге бұрынғы өткендердің сөзі кейінгілердің сөзінен өтімді болған екен?» депті. Ол: «Шындығында, олар айтатын кезде алға мына үш мақсатты қоятын болған: исламды күшейтуді, өздерін құтқаруды және Хақтың ризашылығын табуды. Ал біздің мақсатымыз болса нәпсіні көркейту, дүниелік игіліктерге қол жеткізу және халықтың қошеметіне бөлену сияқты үш нәрсеге құралған» депті. Әһлі ма‘рифаттың ұлыларының бірі Абу Йазид (р.һ.) айтады (89а): «Үш кедергі ең күшті кедергілерден: Бірі – заһидтің зуһдтігі, ‘абидтің ғибадаты, ғалымның ғылымы. Ұлылардан сұрады: «Әулие, ғалым, надан дегеніміз кімдер?» «Әулие ол-дүр, батины заһирынан абзал болады, Ғалым ол-дүр, батины мен заһиры бірдей болады, надан ол-дүр, батины мен заһиры бір-біріне қарама-қайшы болады». Ибн Мұбарак айтты: «Һижра жыл санауына екі жүз жиырма жыл болғаннан соң, жер жүзінде риясыз ғибадатшы ғалым қалмады» деді. Бір Әзіз (Раби‘ ибн әл-Хашим) айтады: «Неткен ілімім бар деп оны (80б) халайық білуін жақсы көрсе, ол кісі шайтанға тұтқын болғаны». Әзіздердің бірі Халид ибн Сайх айтады: «Имам Йусуфтің жанына бардым. Жылап тұр еді. «Не үшін жылап тұрсыз?» деп сұрадым. «Бұл жылауыммен фирдаус жаннатын үміт етіп жылап тұрғаным жоқ, патша, сұлтандарға жолдас болғаныма жылап тұрмын» деді. Хикаят қылады: Имам Йусуф ол уақыт қазы еді. Жанына Хасан ибн Зияд келді. Мәселелерді еске алды. Оның еске түсіре алмай қатты ойланып қалғанын көріп, Хасан: «Уа, Абу Йусуф! Халифаның тағамы зейініңді бұзыпты. Зейінің өзіңе келу үшін еттен жасалған тағамыңа қарағын» деді (89б).

Нақылдарда айтады: «Бани Исра‘илдің заманында кішкентайлар үлкендердің алдында жүрсе, надандар ғалымдардың алдында жүрсе, жер жарылып, оларды жұтып қоятын еді» деп.

Бір адам Хасан Басриға: «Маған өсиет айт» дейді. Сонда ол: «Әркім ізет пен құрметті тәрк қылса жазалану күні жыламаққа кіріптар болғай, әркім әдепсіз болса, сыйға бөленер күні өкініште қалғай (81а), әркім ғылымына амал қылмаса, ақыретте қараңғылыққа кіріптар болғай» дейді. Әһлі ма‘рифат айтады: «Ең қатты өкініш, жан тапсырар уақытта, ғылымына амал қылмаған ғалымға болады, қияметте өтірікші болған патшаға болады». Йахйа ибн

Са'ид айтады: «Кісіге сөйлеу, уағыз айту ауыр, қиын болса, онда насихат қылу, уағыз айту лазым. Әр уақыт кімде-кім насихат қылуға, уағыз айтуға хошы, зауқы (болмаса) [болса] онда айтпасын. Өйткені алдыңғы жағдайда нәпсіге қасарысу болса, соңғысында хадиске деген құрмет тұр».

Әһлі ма'рифат айтады: «Хикметтің діңі, өзегі – төртеу: Бірі – ма'рифаттан ләззәт таппақ, бірі – қызмет қылудан өзін бақытты сезіну, бірі – сұхбаттан достық табу, бірі – айрылып, ажырап қалудан қорқу».

Хикмет ілімін баян қылайық. Абу Бакр Уаррақ айтады: «Хикмет үшеуден тұрады: Жоғары әлемдік хикмет, ол – Құран, Пайғамбарлық хикмет (90а), ол – сүннет (81б), ыждаһаттық хикмет, ол – қызмет».

Бағзылар айтады: «Хикметті аш құрсақ жүрумен және ғылым талап қылумен таптым, исламның нұрын түнгі намаздардан, халықтың айбатын Жаратушының айбатынан таптым. Әркім хикмет ілімімен дүниені талап қылса, одан ғылым мен хикмет кетеді».

Мансур ибн 'Аммар (p.h.) айтады: «Хикмет 'арифтердің көңілінде шындық (тасдик) тіліменен, заһидтардың көңілінде ерекше (тафдзил) тілменен, ғибадатшылардың көңілінде жәрдем (тауфик) тіліменен, мүридтердің көңілінде ой-пікір (тафаккур) тіліменен, ғұламалардың көңілінде еске алу (тазаккур) тіліменен айтылады».

Йахйя ибн Му'аз айтады: Хикмет көңілге аспаннан түседі және хикмет ол көңілде мынадай төрт мінез ерекшеліктері болатын болса қайта көтеріліп кетіп, тұрақтамайды: бірі – дүниеге көңілі болса, бірі – ертеңнің қамын бүгін жесе, бірі – бауырына қызғаныш қылса, бірі – мақтау мен мансапты жақсы көретін болса».

'Али ибн әл-Катиб: «Хикмет сөзін есітіп (82а), қабыл қылмаса, ол кісі дінін сатқандардан болады, ал егер амал етпесе, мұнафық, екі жүзді болғаны» дейді.

Бағзы даналар айтады: «Ғалымдар – сама' (шаттық) және риуаят иелері» дейді. Хақим мен фақихтар – ма'рифат, хақиқат иелері. Даналар ғылым, фикһ, хақиқат иелері болып ғылыммен шұғылданады» дейді.

Суһайл ибн 'Абдаллаһ (90б) Тустәри айтады: «Даналардың тілі – Хақ Тағаланың ғылымының қазынасының кілті» дейді.

'Абд Аллаһ ибн Марзук: Ей, достар! Даналардың сөздері мен шығармаларын сенім, ықыласпенен қабыл қыла көріңдер! Тура жолда болып, оларға махаббатпенен қызмет қылсаңыздар, мүршид мәртебесіне жетесіздер. Даналардың ерекше жақсы қасиеттері: сөздері – шындық, амалдары – жақсылық, ұяттары көп, дүние құмарлықтары аз, аманатқа қиянатсыз, адамдарға турашыл, жақсылықтарды таратушы, тағаттары қабыл, күнәдан араз, Раббысының (82б) ризасын талап қылушы, жақсылықтары мен құрбандықтарын жасырушы, еш кісі оларға жаулық қылмайды, олар да еш кісіге жаулық қылмайды. Барлығы «Халисат әл-хақа'иктың» ішіндегі ең негізгілері (83а), (91а).

Он үшінші бап: Сопының пәни сипат болуы

Біліңдер, ей, достар! Сопы пәни сипат болуы керек. «'Ауарифтің» авторы «Иршад» деген кітапта айтады: «Саликтардың бақи мен пәни туралы

танымдары көп. Бағзылардың шаһуаты пәни болады, яғни дүниеге деген құштарлықтарын байлап тастайды. Бағзыларының жаман мінез-құлықтары жойылады, мысалы қызғаншақтық, тәкаппарлық және бағзы дұшпандықтары секілді. Әһлі тариқаттың ұлылары бұл мәселені «Халисат әл-хақа'икта» өте жақсы анықтап, ашықтап түсіндіреді: «Надандықтан құтылу (надандықтың пәни болуы) (91a) – ғылыммен шұғылдануға айналады (ғылымның бақи болуына өзгереді), ғафылдықтан құтылу (ғафылдықтың пәни болуы) – зікір етушілікке айналады (зікірдің бақи болуына өзгереді), күнәдан тыйылу – құлшылыққа ұласады, күмәнды сейілту – сенімді арттырады, дүние құмарлықты тыю – дүниені тәрк етуге әкеледі, тойымсыздықты тыю қанағатқа ұласады, сараңдықтан құтылу – жомарттыққа жеткізеді, нығметке күпірлікті жою – шүкіршілікке жалғасады, аштыққа төзу – сабырлыққа жеткізеді, ашуды жеңу – разылыққа жеткізеді, риядан құтылу – ықылас табуға, өтірік айтудан құтылу – шыншыл болуға, тәкаппарлықты жою сыпайылыққа жеткізеді, Алладан басқаның бәрін тәрк ету – тек Құдаймен бірге болуға қол жеткізеді. Ибраһим ибн Шайбан айтады: «Нақты әрі белгілі болсын, бұл «пәни» мен «бақи» ғылымының негізі, қуаты, күші – уахданиятқа жетуге, яғни көңілді, жүректі бірлеуге ықылас тауып, Құдайға нағыз құл болуға жетуге ұласу (91b). Егер мүрид бұл айтылған пәни мен бақидың мағынасына жетіп, амал қылмаса, және жоғарыда айтылған «пәни» мен «бақи» сипаттары бойынан табылмай, бәлкім өз алдына «мен пәни мен бақи иесімін» деп жоғарыда айтылған ұстанымдар өтірік деп иланып, дау қылса, әлбетте бұл мүрид теріс жолға түсіп, өзімшілдікке, рия мен тәкаппарлыққа кіріптар болып, сазайы шайтанның уасуасы болады. Ал-'ийазу билләһ, яғни шайтанның шәрінен пана тілеймін (92a-92b).

Он төртінші бап: Сопының алғыр сипат болуы

Ей, достар! Мүрид өте алғыр болу керек. Алғырлықтың мағынасы көп. Негізгі мағынасы тапқыр, зерек, дана, қырағы болу, яғни мүрид зеректік, даналық, тапқырлық, қырағылықпен жетекші піріне қызмет қылуы керек. Мысалы, пірі мазасыз уақытта жолықпағаны, бармағаны жөн, ал кең жайдары уақытта барып жолықсын. Бұл уақыт – шарапатты, қайырлы уақыт. Хақтың рахметі пірінің батинынан тасып, мүридінің көңіліне (92b) орнайды. Мәңгі ғұмырында ондай мейірімге, кешірімге қол жеткізбес! Пірінің сырларын әшкерелеу, мағлұм қылу – әдепсіздік. Мүрид өзінің сырын пірге ашу лазым. Хақ Тағала бұл мүридке керемет пен кашафатты нәсіп қылса, суреттеу, бейнелеу жолыменен, немесе ишарат жолымен жетекші піріне мағлұм қылу лазым. Бұларды жария етпесе, әдепсіздік болады. Уағында, не ояу кезінде, не ұйқысында бір кішкене, үзік нәрселер көрінер, бұларды һәм піріне мағлұм қылмақ лазым. Өйткені мүршид ол нәрселердің шайтаннан, немесе Құдайдан екенін ажыратып, сақтандырады. Бұлардың зәредейін жетекші пірінен жасырар болса, кешірім, мейірім жолы оған жабық болады, Хақтан келе жатқан рахмат оған келмес. «Мунтахиб нәуадир әл-ма'арифте»: «Әр рухани файз (рухани шалқып тасулық) бен сырлардың ашылуын пірінің себебінен жетті деп білу керек. Файздың (рухани шалқып тасулық) шынымен де басқа машайықтан жеткенін көрсе де, оны да пірінің шарапатынан деп

білу керек. Файзды (рухани шаттықты) басқа пірден деп білу – үлкен қателік» дейді. Жетекші пірінің рұсатынсыз істер қылса, мысалы сондай жемек, ішпек, нәпіл намаз, нәпіл ораза сықылды тағаттар қылу, сапарға шығу – әдепсіздік болады. Бұл айтылған әдептің баршасын зеректік алғырлықпен қылу керек. Егер өз бетінше пірге білдірместен өзінікін дұрыс деп иланып (93а) амал қылса, пірдің дәнекерлігі арқылы келе жатқан Құдайдың рахматының жолы жабылып, бұл мүриттің батины, жүрегі асылы кеңімес. Адамзатқа өкпе, ренішке көңілінен орын беріп, риязаттары зая болып, шайтан тарапынан уасуас жолы ашылады. Одан соң мүридтің көңілінде менмендік, мақтаныш, өз-өзіне ризалық пайда болып, теріс жолға кетер, бәлкім бұл мүрид «мен пәни мақамы, кашф мақамы және таджалли мақамына қол жеткіздім» деп шатақ шығарар. Ей, достар! Бұл мақам – шайтанның мақамы-дүр. Бұл мүридтің піріне ықыласы кем болғандығынан болады. Әркімнің пірге ықыласы дұрыс және сенімі толық болса, ол Пайғамбар мақамында болады.

«Джами' әл-бахрайнның» авторы бағзы шығармаларында: «Білгін! Тәліп шайхқа қол беріп, оған ергеннен кейін, шайтанның айласын, қалай азғыратындарын, қалай уасуас салатындарын, қайтіп соқырайтатынын, 'арш уа таджаллиін білу керек. Бұл бапта шайтанның мұндай айдалары өте көп. Солардың бірі шайтан аталған тәліптің (ізденуші) сол бір нәрселерге нәпсісінің бейілділігі мен тәуелділігін пайдаланып, бәрі бұл жолдың мүдделеріне сәйкес келмейтін, жүрегіне ойлар тастайды. Ол – шайхы тыйған нәрселер. Шайтан назарына бұл нәрселерді өте жақсы қылып көрсетеді. Ол бұл зауқ пен халді Алладан деп ойлайды. Негізінде ол олай емес. Бәлкім ол зауқ пен хал екеуі – табиғи және нәфсани зауқ. Ал тәліп (ізденуші) болса ол зауқты рухани зауқ деп ойлап, оны күшейтеді. Содан кейін ол мүршидінен оқшауланып, жалғыз қалуды құп көреді. Оны мүршидіне айтпайды. Мұның бәрі бұзық ойлар мен қиялдар. Ол – шайтанның уасуасының белгілері. Тәліптің (ізденуші) толық бақытсыздығы – өз бетінше әрекет етуді таңдауы. Бәлкім, шайхының қызметіне сәйкес емес әңгімелер айтады. Және ол шайхымен кеңеспейді де. Бұл – орасан, зор байлық пен ұлы бақыттың одан қашқанының белгісі. Бұл – шайхтан бас тартып, шайтанның мақамына бейілділік дегенді білдіреді. Қияметтің басқа қасіреттері, өкініштері бұл қасіреттің, өкініштің жанында жай бекер болып қалады. Шайтанның және айдаларының бірі мүридтің шайхымен келіспеулігі. Сол себепті «Фатауа танбиһта»: «Кімде-кім шайхына қарсы келсе ол шайтанның, есектің мақамында болады. Кімде-кім шайхынан бұрын сөйлер болса ол қаншық иттің мақамында болады. Ал кімде-кім шайхын құрметтер болса ол пайғамбарлық мақамда болады» дейді. «Мухтар әл-фатауа» шархында (түсіндірмесінде): «Ей, Тәліп! Менменшілдікке, тәкаппарлыққа ұрынып қалмас үшін кушуфтар мен таджаллийаттарға сеніп қалма. Ол екеуі шайтанның жолынан саналады. Себебі Ібіліс пен шайтан – 'арш (мас болу) уа таджаллийат (көрініс). Тәліп (ізденуші) асма'у сипаттың таджаллийатында (көріністерінде) болып тұрған кезде малғұнның билігінен, үстемдігінен шыға алмайды. Кімде-кім бұл екеуінің тәжалиятынан өз-өзін тоқтатса, ол Зати

таджаллийатқа (көріністеріне) қол жеткізеді. Ол (Зати таджаллийат) малғұнның үстемдігінен, билігінен сақтайды. Бұған қол жеткізулік – тек Әнбийа ‘аләйһиму әс-сәламдардың хаққына тән (93б-96а).

Он бесінші бап: Мүридтің маламатлы және қаландари сипатта болуы

Ей, достар! Сопылар әһлі маламат және әһлі қаландарлық сипатта болу керек. «‘Ауарифтің» тоғызышы бабында бағзылар: «Маламат халіндегі сопы жақсылықтарын көрсетпейді және жүрегінде жамандықты бүкпейді» дейді. Әһлі маламаттың сипаты ол-дүр (96а), тамам ағзаларының тамырларын ықылас шәрбатымен толтырып, жүрегінің сусынын қандырады. Шыншылдық және тазалықпен жүрегін тап-таза қылады. Бұл ахуал және амалдармен ләззәт тауып, әрқашан сырларын халайықтан жасырады. Егер бұл сырын біреу біліп қойғандай болатын болса, одан, мысалы, күнәһарлар күнәларын жасырып қашқандай қашатын болады. Олай болса, бұл әһлі маламаттың тірегі мен сенімі, заһири және батини көрінісі шынайы ықыластан тұрады. Шайх ‘Усман Мағраби айтады: «Ықылас – ол-дүр, онда нәпсінің ләззәты болмайды. Оны «қарапайым ықылас» дейді. Арнайы, ең негізгі ықылас – ол-дүр, оның не ықыласқа, не шыншылдыққа, не тағат, не ғибадатқа сенімі (үміті) болмайды және дүниеге де мейіл емес. Олай болса, бұл шайхтың сөзінде маламати менен сопы арасында айырмашылық болды. Сондай-ақ әһлі маламат халықты халі мен (амалынан) [ғылымынан] шығарады. Ал сопы өзін де халі мен (амалынан) [ғылымынан] шығарады. Яғни (амалы) [ғылымы] мен халіне қарамайды. Ол – һәм мәжлис (бірге болады, бірге отырады), және ол сопы – мухаллис (құтқарушы). Сол себепті әһлі ма‘рифат (Абубакр әз-Зиқак): «Әр мухалластың (құтылушы) ықыласына нұқсан – ықыласын назарға келтіру. Ықылас – Алланың сыры. Әр кез Алла тағала пендесіне ол нығметті берсе, оны жариялап, риуаят қылады» дейді. Олай болса, ықылас – әһлі маламаттың халі, мухаласат әл-ихлас (өзгенің де ықыласын ояту) – сопының халі. Бұл хал сопыға пәнилік сипаттардан, ғайбаттан, көзбояушылықтан (96б) құтылатындығынан хабар береді. Әһлі маламат халін құпия қылғанының бір қыры – бөтендердің абыройын қорғауды міндетіне алады. Осынау қырынан сопыдан мәртебесі ілгері тұрады. Енді әһлі маламат пен әһлі қаландардың парқын баян қыламыз. Әһлі маламат ғибадаттарын жасыра отырып амал қылады, ал әһлі қаландар әдеттерін бұза отырып амал қылады. Әһлі маламат барлық жақсылықтарды ұстану арқылы даналыққа қарай қадам басады. Бірақ ахуал мен амалдарын халықтан жасырады. Бет-әлпеттерін, әрекеттері мен киімдерін қарапайымдардың қатарынан қылып, шарифаттың рұқсатымен амал қылады, Құдайға жақындықтарына және даналықтарына қарамастан, істеріне, жұмыстарына бар күшін салады. Бірақ, әһлі қаландар, сыртқы әлпеттеріне, киімдеріне мән беріп қарамайды. Әдеттерін бұза отырып амал қылады. Кісілер білсін, білмесін жағдайларын жақсылап жайластырмайды. Бұлардың мақсаты жүрегі мен батинын таза, нұрлы қылу. Дүние және оның ішіндегі заттардан, нафсани істерден аулақ, бизар тұрады. Сыртын түзеп, «әһлі маламаттанбыз» деп оларға өздерін қатысты көрсететін жамағаттар бар.

Хирқа киіп (97а), «сопы деген халықтан боламыз» деп арзу қылады. Дау-жанжалға, атаққұмарлыққа жол ашып, әһлі фитнадан болып, теріс жолға кетеді. Ибахатты мубах біліп, шарифатты қарапайымдар сықылды әдетке айналдырып, нақ діннен безген, дінбұзар, Құдайсыз болады.

Егер Алла құлын құтқаруды қаласа, оның ықыласынан ықыласындағы риякерлікті алып тастайды. Сонда ол құтылмаған, бірақ ықыласты болады. Осыған сай ықылас маламатидің жағдайы. Ал ықыластағы мухаласа (тепелендік) сопының жағдайы. Мухаласадағы халыстықтың бар болуы мухаласадағы ықыластың жемісі. Ол қайиумымен қийам түріндегі рәсімдерінен құлдың пәни болуы. Тіпті, ол ғайып болуы қийамының көрінісінен. Ол әсерлерден көздің истиғрақ болуы. Және перделердің ластығынан халас болуы. Және ол ықылас шеңберіндегі халыстық ақиқатты сезбей отырып маламати мен сопының жағдайының көрінісі. Маламатидің халін жасыру мына екі түрде болады: Біріншісі жоғарыда ашықтағанымыздай сидк (растау) пен ықыласты анықтау. Екіншісі халді перделеп тұратын күнә басқалар тарапынан басқа түрден. Шындығында кім сүйіктісімен жалғыз болуды қаласа одан басқарлардың хабар табуы жараспайды. Бәлкім шынайы махабатта сүйіктінің сүйіктісі туралы хабар тарату макруһ болса керек. Сондықтан сопының жолында кемшілік пен себептер бар. Бұл дегеніміз сопылықта маламати алға шығады да, сопыдан кейін жүреді. Маламатидің негізгі қағидаларының бірі шындығында зікір төрт қысымнан (бөлімнен) тұрады: Тілмен зікір, жүрекпен зікір, сырмен зікір, рухпен зікір. Бұл «‘Ауарифтегі» теріп алынған негізгілерінен. Тоғызыншы бапта бар. Ал қаландарияға келер болсақ жүректерінің тазалығы, мастық олардың байлығы. Олар қарым-қатынастағы, мәжілістердегі әдептерімен әдеттерді бұзады, шарттарды ыдыратады. Жүректерінің таза майдандарында саяхаттайды. Олардың парыздардан басқа намаз, оразасы сияқты амалдары азаяды. Шарифатта рұхсат етілген мубах нәрселерді дүние ләззәттарынан пайдалануды тартынбайды. Рұхсатқа қарай отырып қысқартуы да мүмкін. Ниеттерінің шындықтарын да талап етпейді. Сонымен қатар олар бір нәрсе жыйу, жинау, көбейтуге мән бермеу жағын ұстанады. Олар ғашықтардың, заһидтердің, ‘абидтердің рәсімімен рәсімделуді қаламайды. Жүректерінің тазалығымен Алламен бірге болуды қанағат тұтады. Осымен қысқартады. Оларда өздерінің ұстанған жолы жүректердің тазалығынан басқа артық талап болмайды. Маламати мен қаландаридің арасындағы айырмашылық – маламати ғибадатты жасырған күйде орындайды, қаландари ғибадаттарды бұзып орындайды. Маламати барлық жақсылықты ұстанады. Және ондағы артықшылықты көреді. Бірақ амалдары мен ахуалын жасырын ұстайды. Киім кешегі, әрекеттерінде қатардағы халық сияқты жүре береді, бірақ істері жасырын жағдайда болады. Сонымен қатар артықшылықты талап еткені көрініп тұрады. Барлық құл жақындайтын істер мен әрекеттерде. Қаландари шарттарға байланбайды. Халін біреу біліп қойса да, назар аудармайды. Білмесе де бәрібір. Тек жүрек тазалығы – оның байлығы. Ал сопы заттарды орнына қояды. Уақыттарды және күйлерін барлығын іліммен жоспарлайды. Халық олардың орнына, олар оның орнына өте береді. Жасыратын нәрсені

жасырады. Ашып көрсететін нәрсені ашып көрсетеді. Ақылды, таза таухидті, кемел ма‘рифатты қатыстыра отырып, шыншылдыққа, ықыласқа назар аудара отырып барлық істерді өз орнында орындайды. Тағы бір фитнаға ұшыраған қауым бар олар өздерін «маламатия» дейді. Сопы атану үшін сопылық киім киген. Өте тәкаппар. Қателіктерін сопылық киімменен жасырған. Көрінісі басқа, мақсаты басқа. Мубах істерді істейтіндердің жолындамыз дейді. Жүрегіміз Аллаға қарай таза дейді. Осы – олардың жеңісі. Шариғатпен сәнделіп, жалпы халық пен таяз кісілерді алдап, өздеріне ертуде. Міне бұл барып тұрған илхад, зиндиқ, аб‘ад. Бұл «‘Ауарифтегі» негізгілерінен. «Шарх әл-иршадта»: «Мулахида деген жамағат хақтан теріске қарай бейімделгендер» дейді. Оларда дін жоқ. Зындықтың тәубесі қабыл болмайды. Бұл – «Хауаши ‘ақа’ид ән-нәсәфияда». «‘Ауарифте» өздерін бір бөлігі «Қаландариміз», бір бөлігі «Маламатиміз» дейтіндер бар дейді. Біз маламатидің халін атап өттік. Расында ол – сүннет пен әсәрларға (сахабалардың сөздері мен істеріне) мықты болған, жабысқан, ықылас пен тасдиқтары көрінген өте құтты хал, әзіз мақам. Ал фитнаға ұшырағандар олай емес. Хафиз ад-динің зерттеулерінде «Маламатия» өзі бөлек ағым емес. Маламатияның жағдайлары, халдері – шариғатқа сай. Олар дұрыс ілім иелері. Олар биік мәртебедегілер. Тариқат әулиелері – Алланың шырағымен олардың қолы жарық.

Қаландарлар жүзімнің жапырағынан жасалаған «бәнжді» жейді. Апиын мен хашхаш – харам. Білгін! Қаландарлар үшін жүректерінің тазалығы, мастық олардың басты байлығы. Олар қарым-қатынастағы, мәжілістердегі әдептерімен әдеттерді бұзады, шарттарды ыдыратады. Жүректерінің таза майдандарында саяхаттайды. Бұл ахуал – оларға тиесілі. Мүридтеріне де. Мақсат – олар ниеттің шындығын талап етпейді. Біздің заманымызда бір тайпа өздерін «қаландариямыз» дейді. Апиын мен хашхаш пайдаланады. Және олардан шариғатта рұхсат етілмеген бір сөздер мен қылықтар көрінеді. Олар – «Қаландария» да емес, оларға ерушілер де емес. Аллаға сол тайпаның жаманшылығынан сақтай гөр деп сиынамын (976-100).

Он алтыншы бап: Толық, кәміл ақыл

Біліңдер, ей, достар! Мүридке кәміл (тола) ақыл керек. Егер ақылында нұқсан (100а) болса, яғни ақылы әлсіз болып, нәпсі болса, ол ақыл нәпсіге тұтқын болады. Ақырет жолында күреске жарамсыз. «Халисат әл-хақа’иктың» біріші бабында ғұламалар айтады: «Кәміл ақыл иесін дүние-ақыреттің өкініші мен қасіретінен құтқарады». Бағзылар айтады: «Кәміл ақыл ол-дүр, нәпсі мен шаһуатты тәртіпке келтіріп, жүректі күмән мен бос ұмтылыстардан арылтады». Пайғамбарымыз (с.а.у.) айтады: «Хақ Субханаһу уә Тағала ақылды жаратып, әмір қылды: «Отыр!» – деді, отырды. «Тұр!» – деді, тұрды. «Ілгері кел!» – деді, келді. «Кейін тұр!» – деді, кейін тұрды. «Сөйлегін!» – деді, сөйледі. «Назар қыл!» – деді, назар қылды. «Ұғып ал!» – деді, ұғып алды». Одан соң: «Ұлықтығыммен, ұлылығыммен, даңқыммен, патшалығыммен, мәртебемнің жоғарылығымен, ғаршыға үстемдігіммен, жаратқан жаратылыстарыма күдіреттілігіммен ант етемін! Тамам мақұлықтан сені артық көріп құрметті қылдым. Сен арқылы таныламын, сен

арқылы бағындырамын, сен арқылы беремін, сен арқылы сөгемін, сен арқылы сауапқа кенелтіп сен арқылы жазалаймын» деді». Имам Хасан Басри айтады: «Өз-өзіне мықтылардың ақылы бір топ адамдардың ақылынан артығырақ тұрады». Өйткені хан әмірін тұтып, нәпсісін тыйып, оның үкіміменен болады. Немесе шүкіршілік қылып, өзінің ақылының үні, даусы, айқайының өзіменен-ақ ғалым болады. Бірақ көптеген адамдар (1006) Құдайдың әмірін тұтпай, нәпсіге тұтқын болып, дүниеде күнәһар болып, ақыретте қасіретке ұшырайды. Бағзы сахабалар айтады: «Ақылына билетіп, нәпсі мен һауасын тұтқын қылған сондай адамға қуаныш, ол адам дүние-ақыретте қадірменді, құрметті болады. Керісінше нәпсісіне билетіп, ақылы тұтқын болғандарға өкініш. Олар дүниеде күнәға батып, ақыретте қасіретке ұшырайды» дейді. Ұлылар айтады: «Ақылдың да тән сияқты мүшелері мен сипаттары бар. Ақылдың басы – тауазылық (кішіпейілділік), көзі – ұяттылық, тілі – шыншылдық пен туралық, жүрегі – таза ниет, қолы – рахмат, қадамы – өкініш, сұлтаны – әділет, аты (көлігі) – опа, қаруы – көркем мінез, малы – әдеп, қоры – күнәдан сақтану, жол азығы – әмір ма‘руф, дәлелі – Һидайатулла». Хақ Тағала ақылды бейнелеп, он нәрсемен оны әсемдеді: басын сабырменен, көзін ғибратпенен әсемдеді. Жүзін ұятпенен, құлағын қауіп және үмітпен, тілін зікірмен, жүрегін нұрменен, қарнын хикметпенен, арқасын ғылымменен, екі қолын жомарттықпен, екі аяғын саналықпен. Йахйа ибн Му‘аз айтады: «Алла тағала пенделерге (101а) екі құжат берді. Бірі – ашық, бірі – құпия. Ашық құжат – әнбиелер, құпия құжат – ақыл». Даналар айтады: «Ақыл – ағаш, жемісі – ғылым мен жұмсақтық». Және айтады: «Ақыл иесі қауымының арасында Пайғамбардың үмметінің арасындағы Пайғамбары сияқты». Бұл «Халисат әл-хақа’иктың» ішінен теріп алынған негізгілері. Ақылдың қасиеті шексіз. Бұл нұсқада бұдан да артығырақ мысалдар келтірсек көп болар деп, қысқарттық (101б), (101б-102б).

Он жетінші бап: Мүридтің тариқат әдебі бойынша әдепті болуы

Біліңдер, ей, мүрид және сопы болған достар! Тариқат бабында әдептілік керек. Кісі күнә қылмақтықпен кәпір болмайды, әдепсіздіктен кәпір болады. Әсіресе, мүрид шайхына әдепсіздік қылып қоймауды қадағалауы, назарға алуы лазым. Шариғатта білмей әдепсіздікке жол берсе, кешіріледі, бірақ тариқатта білмей әдепсіздік қылса, кешірілмейді. «Раузат әл-‘уламада» бұл мәселе нақты анықталған. Мүрид шайхының мәжілісіне барса (102б), өте кішік болғай. Төменірек орын болса, сонда отыру керек, бірақ тым көп шектен де шықпасын. Ашық, емін-еркін және орынбасарларынан жоғары отыруды, жоғары болмақтықты һәм көңілге келтірмесін. Мұндай нәрселерден көңілін таза, саф қылсын. Егер бір бауыры ізеттілік, сынықтық қылып, өзінің жоғары жағынан орын берсе, қабыл қылсын. Егер шайх кейбір ұлық серіктерінен жоғары отыруға әмір қылса, әмірін жерге қалдырмай, абдырап қалмай, соншалықты ол жерге отыруға лайық болмаса һәм, өтіп барып отырсын. Және шайх мәжілісінде немесе бір жерде отырар болса куәлікте отырғандай болып отырсын. Және шайх мәжілісінде денелерін қимылдатып тынышсыз қылмасын. Және шайх бір нәрсені әмір қылса немесе тыяр болса, батылы жетпей, дағдысы бойынша «бұл әмір қате болар» деп

пікір қылып ойланып жатпастан бостық қылмай орындасын (103а). Абай бол! Мұндай сақтықты тастап, бұл әмірді ұлы бақыт, ұлы керемет біліп, мойынсұнулықпен өте жоғары ықыласпен қыла көрсін. Басшы машайық және жоғары дәрежеге жетеді. Хазірет с.а.у-нің дәнекерлігімен олар нәпсі мен һауасына еріп сөйлемейді. Өйткені «уэ ма йантику ‘ан ил-һауа», яғни «Пайғамбар (с.а.у.) өз нәпсісінің қалауымен ешқандай сөз айтпаған» деген бұл сөзге ақиқат, анық дәлел. Сол себепті күшті шайх хз. ‘Иса (ғ.с.) мақамында тұрады. Әр әмірді Хазірет с.а.у-нің әміріндей біліп сөйлейді. Тауили белгілі болып, шындығында қате болса да, оның тауилине үңілмей-ақ сол қалпында, айтылған күйінде қабылдау лазым. Өйткені ұлылар айтады: «Мүршидтің қатесі мүридтің дұрысынан абзал тұрады». Бұл мәселе «Минһадж әл-муттақинда» баяндалған.

Және әдеп – ол-дүр шайх мәжілісінде андып, күтіп, бақылап отырмақ керек. Ата шайхтан (103б) не сөз шықса да, бір нәрседен тыйған немесе әмір, уағыз, насихат, одан басқа да болсын «есітіп қалайын, мүршидтің сөзі Хақтың сөзіне дәнекер» деп ықыласпен, таза сеніммен тыңдамақты уәжіп білсін. Анық білсін, шайхтың аузынан сөз шыққан болса, әлбетте, нәпсіге еріп айтқан жоқ. Хақ Тағаланың ұлы әлемінен шайхтың көңіліне құйылып, бізге шайхтың дәнекерлігі арқылы естіледі. Олай болса, әр уақыт шайх сөйлегенде бар жан-тәнімен ол мәртебеліні хазір біліп, ол өзін оның сөзін естімекке дайын қылсын. Шайх тілінде жария болған әмір болсын, тыйым болсын, ақыл айту болсын барлығын көңіліне мықтап бекітсін.

Әдеп – ол-дүр шайхының сарқытын кісіге бермесін, өзі жесін.

Және әдеп – ол-дүр мүрид шайхқа дүние, сауда-саттық жайынан сөйлесер бұрын, әуелі шайхының оның сөзін тыңдауға көңіл-күйі қандай екенін, сондай-ақ мүмкін болса, «сөздің хайырлысы қысқа да нұсқа болса» дегенге амал (104а) қылып, мақсатын түсіндіріп, қысқа қылып қана айту керектігін білсін.

Және әдеп – ол-дүр, шайхпенен сөйлесер болса, дауысын жоғары көтермесін, ұлылар арасында даусын жоғары көтеру – әдепті тәрк қылғанның бір түрі.

Және әдеп – ол-дүр шайхтың мәжілісінде сөйлемей лазым.

Және әдеп: шайхтан ешқандай пайдасы жоқ нәрселерді сұрау әдептіліктен емес. Немесе шайх орнынан тұрып, бір жерге бара жатқан болса, «сіз қайда барасыз?» – демек, бұларға ұқсас нәрселерді сұрау әдепсіздік болады.

Және әдеп – ол-дүр тамам ықтиярын пірге беру керек. Ешбір жұмысты дүнияуи, уа ақыреттік болсын, мысалы, жемек, ішпек, алмақ, қоймақ, барлық тағат-ғибаттарын, артық намаздарын, оразасын, джиһад, хадж, тилауат, зікір, дұға, қамқорлық баршасын пірінің рұқсатынсыз жасамасын.

Және әдеп – ол-дүр басына бір қиын жағдайлар түссе оны пірге маслихат қылсын, пірмен кеңеспей, өз қалауын қылмасын. Бұл беделді және ерекше адамадардың жолы.

Және әдеп (104б) – ол-дүр шайх бағзы дүнияуи істерді онымен маслихат қылып кеңессе оның да шешімін, түйінін, кесімін шайхтың ықтиярына

қойсын. Егер шайх бұл жайлы кеңінен тарқатып кеңес қылса, ойланып, жауабын әдепті дауыспен ізет көрсетіп жеткізсін. Асылы, тариқатта ешбір істі шайхтың кеңесінсіз бастамайды.

Және әдеп сол, шайхтың жалғыз, оңаша отырғанын көріп, ол талап қылмайынша әдепсіздік жасап, тез жолығып, зиярат қылуды ықтиярында қылмасын.

Және әдеп – ол-дүр егер шайх дем алар кезде бірге бола беруді әмір етпесе, жақын жерге жатпастан, басқа жайда жатсын.

Және әдеп – ол-дүр шайхының хұзырында қалжындау әдепсіздік болады. Шайхының айбаты көңілден кетіп, ықыласы жойылар. Егер шайх өзі ибахат және қарапайымдылық жүзінен ықтияр қылса, Раббысының мейірімін жаулап алулық бөгеттеліп және бекітіліп қалмас үшін заһирында мойынсұнған түрде амал қылып, батинында, яғни ішкі дүниесінде шайхының айбатын сақтасын.

Және әдеп – ол-дүр мүрид (105а) шайхының хұзырында шайх сөйлер кезде, «мыналарды да айтсаңыз абзал, дұрыс болар еді» демесін. Нағыз мүрид ма‘рифат ғылымында өз-өзін айрықша көрсетпес үшін өз нәпсісінен хабардар болсын. Әдемілікті, адамгершілікті, көркем сөйлеушілікті тек өз бойынан ғана көріп, ұстазға жақындылығы мен берілгенділігіндегі кішіпейілділігінен, сыпайылығынан ажырап қалмасын.

Және әдеп – ол-дүр зерттеу ғылымдарын шайхынан сұрамасын. Бірақ жай түсінік алу тұрғысынан ізеттілік жолымен сұраса болады. Бірақ шектен шықпай өз халін біліп сұрасын. Және бір пара нәрселердің жағдайы белгілі болмаса, шайхының халінен барлау жасамасын.

Және әдеп – ол-дүр өз хал-жағдайына еш қатысы жоқ нәрселерді сұрамасын. Өте зәру болғаннан өзге нәрселерді сұрау әдептілік емес.

Және әдеп – ол-дүр шайхының айла-өнерінен қорықсын. Өйткені машайықтың сөздерінен, әрекеттерінен айла-өнер пайда болады. Шыншыл тәліп пен ықыласты мүридтерге, шайхының хұзырында (105б) тұрса да немесе сыртта жүрсе де, нәпсісіне сақтық қылып, ағза және дене мүшелерін бақылап, тілінен немесе әрекетінен әдепсіздікке жол бермеуінен хабардар болуы уәжіп-дүр. Егер бейәдептік қылған жағдайда шайх оған аса мән бермеген сыңай танытып, жұмсақтық қылса, ұялтып кінәламаса, бірдеңе демесе, мүрид бұл шайхының айласы екенін жақсылап ұқсын. Біліндер, ол мүрид болуға жарамас және ұзаққа бармайды. Сол үшін де ұялтып, соңына түсіп тыймайды. Оны ұялтып, кінәлап, жазалайтын болса, онда қиындықтардың шешіліп, сырлардың ашылуына қол жеткізуге болатындығының ишарасы.

Және әдеп сол, нағыз мүрид шайхына: «Тәрбиеші мен мүршид жетекшілік жөнінен, қиыншылықтарды шешіп беру тұрғысынан, жолбасшы болу жағынан еш кісі бұл әзізге дүние-ақыретте парапар бола алмайды. Бақыттылық, ма‘науи керемет бұл әзізге таби‘ болмақтықпен байланысты. Мәңгілік қасірет пен мәңгілік үмітсіздікке бұл шайхтан ажырап, алыс болмақтықпен ұшырайды» деп пәк сеніммен иман келтіргей.

Және әдеп – ол-дүр «шайх үнемі заһир, батинымыздан (106а. 1.) үнемі хабардар тұр» деп сенімді болсын, «еш жағдайда, еш уақытта ахуалымыздан бейхабар, ғафыл емес-дүр» деп, «не нәрсе бізден айтылған, жасалған болса, соның бәрінен де хабары бар» деп анық білетін болсын. Шайхынан қорқып, тітіреп тұрсын. Шайхының көңіліне лайық болмаған істерден құпия және ашық түрде бас тарту, сақтану لازم. Мысалы, оның көлеңкесі шырақтың себебінен, немесе басқалай да болсын пірінің денесіне, немесе көрпешесіне, немесе көлеңкесіне түсетін жерде тұрмасын. Жайнамазына аяғы тимесін, дәрет алған жерлеріне дәрет алмасын. Немесе ол кісіге тән ыдыстарды пайдаланбасын. Шайхының хұзырында су ішпесін, тағам жемесін, әркімменен сөйсеспесін, әр тарапқа аяқ созбасын, түкірмесін. Бірақ пірі жоқ кезде рахмат жолының жабылуына бұлар себеп болмайды. Және шайхының шалқып-тасып жайдары, көңілді халін көріп әдепсіздікке (106б. 1.) қадам қоймасын.

Және әдеп – ол-дүр, қиындықтардың шешіліп, сырлардың ашылуы тек пір қызметінде-дүр деп сенімді болсын. «Мақсұтқа жету үшін оның басқан ізінің жолында жанымыз пида болсын» деп мықты, берік болсын. Бұл ниеттің растығының нышаны – сол-дүр шайхы оны қуса да шайхының қазынасының есігінен ықыластылығымен жүзін бұрмайды, мойынсұнулық және мұқтаждылығымен табалдырығынан бөлекке кетпейді. Өйткені ол шайхының сынағы. Бұл бапта шайхтардың емтихандары көп.

Және әдептің бірі: үнемі мәртебелі шайхын тосып, көңілі сонда болғай. Қас қағым сәтте көңілі шайхынан бос, ғафыл болмағай. Оның жолы ол-дүр шайхының екі қасының арасын әрқашан, әр уақытта шайхымыз хазір деп назарға алады. Оның тарапына рабытамен тура (мұстақим) болады. Бұл көңіл қою мен рабыта әрекетінің шайхының назарына ілігуге көп пайдасы бар.

Және әдеп – ол-дүр шайхының кең, көңілді және көңілсіз, ашулы күйінен хабардар болу керек (106а. 2.). Көңілді отырғанында зиярат қылып, ашулы, қаһарлы кезінде зиярат етпекті қоя тұрсын.

Және әдеп – ол-дүр шайхты мойындамайтын халықпен жолдас, сұхбаттас болмасын.

Және әдеп – ол-дүр шайхының сырларын әшкерелемеу керек.

Және әдеп – ол-дүр шайхтан керемет көрсетуді сұрамасын. Осыған қатысты шайх Абдулқадырдан бір нақыл бар: «Мүридің заһир, батинында бір жағдай болса, оны шайхқа баяндасын, бұл әрекеті себепті шайхтың батинынан мейірім-шапағат пен рахмат есігі ашылып, мүридке құйылады. Бірақ оның (шайхының) сырын жарияламасын, өйткені (рахмат есігі) жабылып қалады» дейді.

«Науадир әл-ма‘арифтің Мұхтасарында» айтады: «Сансыз ойлар мазалап уасуасқа түссе де, пірден ерекше, айрықша кереметтер көрсетуін сұрау әдепсіздік болады. Себебі мұғжизаны пайғамбалардан кәпірлер талап қылса, кереметті әулиелерден мүнкірлер талап етеді».

Және әдеп – ол-дүр шайхтың сөздері мен әрекеттеріне наразылық, қарсылық қылмасын. Егер осы себепті бір түсінбеушілікке тап болса, хазіреті Қызыр ғ.с. мен хазіреті Муса ғ.с-ның қиссасын ойына алсын.

Қожа Парса айтады: «Әһлі Аллаға қарсылық (106б. 2.) – құрметсіздік болады. Әрқандай күнә бұл тайпадан пайда болса, оның шарасы пайда болады. Бірақ шайхқа қарсылық қылса, оның (мүридтің) дайындығының жоқтығы. Бәлкім жер жүзінің машайықтары тырысса да оның ақыреттік дайындығын жасай алмай, дәрменсіз қалады. Дәлеліне келетін болсақ әдеп шәріптің тәпсірі өте көп. Бұл трактатқа сыймайды. «Лә джурм әдабу асхаб» атты кітаптан қысқартып алдық және «Танбиһат әл-муридин» деген кітапта да бұл мәселе айтылған. Талаптанушыларға қажет болса сол кітаптардан іздесін (107а).

Он сегізінші бап: Көркем мінез-құлық

Білің, ей, достар! Мүридтің мінез-құлқы өте көркем болуы керек. «Халисат әл-хақа'иқ» деген кітапта Хазіреті Нәби (ғ.с.) айтады: «Көркем мінезді болу – сіздерге уәжіп. Солар әрқашан жаннатта тұрады. Жаман мінез-құлықтан бас тартыңдар. Жаман мінезділер әрқашан тозақта болады». Хақ Тағала Муса ғ.с-ға: «Егер сен дүниеде жақсы атты болғың келсе, қияметте сұрау алынбай дұғам қабыл болсын десең көркем мінезді бол» деп уахи қылған (107б).

Расул (с.а.у.) айтады: «Әр күнәнің Алланың қасында, қабыл қылса, кешірімі бар, бірақ мінез-құлқы жаман болатын болса, кешірілмейді» (107а).

Хасан Басри (р.ғ.) айтады: «Әркімнің мінезі жаман болатын болса, өз нәпсісін азаптайды».

‘Али (р.з.) айтады: «Су тұзды еріткен секілді жақсы мінез күнәні жояды».

Расул (ғ.с.) айтады: «Алла тағала Ибраһим ғ.с-ға уахи қылды: «Жолдасың кәпір болса да, мінезінді көрсетпе». Йахйа ибн Му‘аз айтады: «Жақсы мінез – көркем-дүр, оған көп күнәлар зарар қыла алмайды, жаман мінез – күнә-дүр, оған көп жақсылықтарың пайда қыла алмайды».

Бағзы ма‘рифат иелері (Абу Бакр әл-Уарак) айтады: «Пайғамбарлыққа парапар нәрселер бар ол – көңіл тазалығы мен көркем мінезділік».

Бағзылар айтады: «Көркем мінезділік – дүниеде рахат, ақыретте жаннат». Аби Хазимнен: «Рахат дегеніміз не нәрсе?» – дегенде, «Рахат – дүниеде көркем мінезді болу, ақыретте жаннатта болу» деді.

Әс-сәуриден толық көркем мінез туралы сұрағанда: «Ашуды жұту, ашуға еге болу» деді.

Бұлар «Халисат әл-хақа'иқ» деген кітаптан теріп алынды (107б), (107б-108а).

Он тоғызыншы бап: Мүридтің жан-тәнімен шайхының еркі мен басшылығына мойынсұнуы

Білің, ей, достар! Мүридке шайхының әмірін тұтып, тамам ықтиярын пірінің ықтиярына (108а) беріп, мойынсұнып оның еркінен шықпау لازم. Не нәрсені болсын пірі әмір қылса, мойынсұнып қабыл алып, жан-жігерімен бағынып, разы болсын. Еш сырттай да, көңілімен де наразылыққа мүмкіндік бермесін, пірінің еркіне қарсылық қылмасын. Әр уақытта пірінің бағзы ахуалынан оған мәлім болмай қиын, қайран қаларлық нәрселер болып жатса, Муса ғ.с. мен Қызыр ғ.с-нің қиссаларын мүрид ойына алсын. Қиссалары

олардың мынау еді: «Қызыр (ғ.с.): «Менімен сұхбаттас, жолдас болып, маған ерудің шарты – менің ісімнен айып таппайсың және қарсылық қылмайсың» деді. Хазіреті Муса (ғ.с.) оны қабыл қылды. Хазіреті Қызыр (ғ.с.) қарсы шығарлық нәрселер жасады. Кісі өлтірді. Мұсылманшылыққа теріс көрінетін істер қылды. Еш нәрсеге қарамастан, бұл істерді жасағанына ықылас білдіріп, қарсылық, наразылық қылмады». Мүрид деген сондай болсын.

Мұның дәлелі: «‘Ауарифте»: «Мүрид еркінен айырылған болу керек. Егер нағыз мүрид шайхтың билігіне, сұхбатына, берген тәрбиелеріне мойынсұнар болса, шайхтың жүрегінен мүридтің жүрегіне хал, нұр құйылады. Шамның шамнан алып тұтанғаны секілді. Шайхтың сөзі мүридтің жүрегіне жетеді. Сонан соң шайхтың сөздері халді салыстырып қарап, аманатты сақтаушы нәрсеге айналады. Хал, нұр мүридке сұхбат және шайхтың сөздерін есту арқылы өтеді. Бұл тек өзін шайхпен шектеген, нәпсі қалауларынан бас тартқан мүридке ғана болады. Яғни, өзінің қалауын тәрк етіп, қалау еркін шайхына бергенге. Құдайдың біріктіруімен шайх пен мүридтің арасында рухи және фітри (табиғи; нәресте кезіндегі) тазалыққа қатысты байланыс орнайды. Сөйтіп мүрид осылайша қалауын тәрк етіп, қалауын шайхқа, пәк Аллаға қалдырғанға дейін байланыстары, бірге болулары тоқтамайды. Ол шайхтан бір қағиданы қалай түсінсе, Құдайдан да солай түсінетін болады. Мұның барлығы ізгілерге тән хайырлы байланыс. Мүрид қалауын тәрк етпейінше және қалауын шайхына мойынсұндырмайынша, рухани еркіне қол жеткізе алмайды. Барлығы «‘Ауарифте». Тандалып және ықшамдап берілді.

«Нифас әл-фунунда»: «Ішпек, жемек, кимек, ұйықтау, алу, беру, нәпіл ғибадат, зікір, Құран оқу секілді шаруалардан ешбір шаруаны пірдің рұхсаты және ықтиярынсыз жасамау керек» дейді (1086), (1086-1096).

Жиырмасыншы бап: Істерді Алла тағалаға сеніп тапсыру

Ей, достар! Мүрид әр кез күрес жүргізгенде, алдынан сондай қиыншылықтар шығады. Хақ Тағала мейірім-шапағат қылып мүсibat жіберіп, дүниенің қайғысын кетіріп, ақырет қайғысына салады. Шексіз қиыншылықтар төнер. Бұл садық мүрид ол барша қиыншылықтарды «Хақтың мейірбандылығы» деп біліп, өзін Хаққа тапсырсын. Бұл халді «тафуид ул-әмри илә Аллаһ», яғни «Істерді Алла тағалаға сеніп тапсыру» дейді. Бұл хал себебімен Хақ Тағала бұл сопының барша қиыншылықтарын жеңіл қылып, жоғары дәреже беріп, мұқарраб құлдарынан қылады.

«Раузат әл-‘уламаның» он екінші бабында Алла тағала Мусаның (с.а.у.) қиссасы турасында Құранда: «Мені қоя беріндер, Мусаны (ғ.с.) өлтірейін. Ол Раббысына жалбарынсын» (40:26), – деп, Муса ‘аләйһ ис-сәламның «Істерімді Аллаға сеніп тапсырдым» (40:44), – деп жазалаған хикаяға дейін айтады. Алла тағала пайғамбары Мұхаммад ‘аләйһ ис-сәламға хабар беріп айтады: «Я, Мухаммад! Шындықта Муса шаруасын маған тапсырып, Фир‘аунға барар кезде қауымы оған: «Барма! Шындықта ол сені қорлап өлтіреді» дейді. Муса: «Ісімді Аллаға тапсырдым, Фир‘аунның өлтіру алаңында маған жасамақ зияндығынан, басқа да қорлықтары мен дөрекі сөздерінен Алланың мені қорғап, керісінше Алланың оларға дайындап

отырған, яғни Фир‘аун мен оған ергендерді дүниеде азапқа батырып, ақыретте отқа өртейтініне иман келтірдім» дейді. Я, Мухаммад! Егер кімде-кім үмметіңнен маған ісін осылай сеніп тапсырар болса – дүниенің апаттары мен ақыретте тозақтың отынан сақтаймын» дейді. Сондай-ақ мұны Йа‘куб пайғамбардың (ғ.с.) Йусуф ғ.с.-ді бауырларымен бірге жіберген кезде Аллаға тапсырып, Алла тағаланың қиындықтарды көтергені туралы оқиғасы қуаттайды. Сондай-ақ Ибраһим ғ.с. және басқа пайғамбарлар да (ғ.с.) дүние-ақыреттің бәлелерінен істерін пәк Аллаға сеніп тапсыруларының себебінен құтылды. Бұл – жоғарыда айтылған «Раузаттың» ішіндегі фақиһтардың (p.h.) жазғандарынан теріп алынған ең негізгілері (109б), (109б-110а).

Уирдтардан және тамақтанып болғаннан соң дұға жасаудың баяны

Біліңдер, ей, достар! Әһлі хас жамағаттың уирдтары бар. Уирдтарын бітіргеннен кейін әнбие ‘аләйһим ас-саламдарды, әулиелерді, машайықтарды ұлықтап дұға қылады. Және дұғаларына аят-хадистерді, салихтардың есімдерін және әһлі хастың сипаттарын қосып өлең, немесе қара сөзбен мадақтайды. Сондай-ақ тамақтанып, сусынданып, дастархандарын жинағаннан соң да дұға қылады (110а).

Дәлелі мынадай: Әһлі хауас (ғалымдар, салихтар) қауымына, яғни олардың мақамына, ұстамына тән нәрсе уирдтерін (арнайы берілген қосымша құлшылық, дұға) бітіргеннен соң әнбиелерге, әулиелерге салихтарға, машайықтарға дұға қылады. Дұғаларына өлеңмен немесе қара сөзбен аяттар мен хадистерді, салихтардың есімдерін қосады. Оларға барынша мадақ, мақтау айтады. Тіпті өздерінің тариқаттарының іргесін қалаған, сол тариқатқа еңбек сіңірген ертеректегі кейбір машайықтарды да қайталап мадақ, мақтауларына қосады. Осылай жасаған амалдары себепті рахат хош иіске, рухани шаттыққа кенеледі. Ол жөнінде Ну‘ман (p.h.) хаққына айтылған әһлі уаридаттың (шығармаларын өлеңмен жазатын ғалымдар, салихтар) уаридаттарында: «Ну‘манды еске алуды қайталап тұр, Шындықта оны еске алып тұрған сайын жұпар иісі аңқып жер дүниені алады» дейді. Ұлық Алланың сөзі: «Ағарған таңға, Құрбан айының алғашқы он кешіне серт!» (89:1,2). Мухаммад ‘аләйһ ис-сәламның есімін жиі қайталаудың артықшылығын, ерекшелігін көрсеткендей осы күндерді құрметі үшін үш жерде атап өтіп, оның оны көп қайталаудың ерекшелігін көрсеткен. Мұны «Раузат әл-‘уламаның жетпісінші бабында баяндаған. Олар мұны алдыңғы қатарлы адамдардың заманынының муджтаһидтерінен бастап осы күнге дейін сәләф (ерте кезең ғалымдары) пен халәфтың (кейінгі кезең ғалымдары) ешбіреуінің (Алла разы болсын барлығынан) жоққа шығармағандығынан жасады. Кімде-кім мұны теріске шығарса иджма‘ (ғалымдардың бір мәмілеге келіп шығарған пәтуалары) мен истихсанды (жақсы іс) бұзған болып саналады. Сондықтан оған тәубе қылу және истиғфар айту (кешірім сұрау) міндет болды. Өйткені ол уәжіпті тәрк етті. Иджма‘ға еру уәжіп. Ол турасында Хаким Садр әш-Шәһидтің де бағзы шығармаларында айтқанындай, адамдардың көптеп жасауымен атақты болған нәрсеге еру уәжіп болады. Кімде-кім осыған сүйенетін болса сауапқа кенеледі. «Бахр әл-

фатауада» айтқандай. Білгін! Тамақтанып болғаннан кейінгі дұға әуелі дастарханды жинап болғаннан-соң барып жасалады. Ол әһлі сүннеттің тәртібі. Сондықтан басқа мазһабтың тәртібіне қайшы келмес үшін дастарханды жинамай тұрып дұға жасамау керек. Барлығы «Фатауа Джами‘ әл-‘улумда айтылынған. Сондай-ақ оны «Тахийяттың» авторы бұл мәселені әл-‘Аллама аш-Ширазиден (p.h.) келтірген (110б-111а).

Ми‘раж түні намазының баяны

Ми‘раж түні намазы ережеп айының жиырма жетінші кешінде оқылады. Хазірет (с.а.у.) ми‘раж кешінде барлық періштелер мен әнбиелердің аруақтарына имам болып, он екі рақ‘ат намазды бір сәлеммен оқыды.

Оның дәлелі: «Кімде-кім ережеп айының жиырма жетінші кешінде ми‘раж түні намазының барлық рақ‘атында фатихаға Құраннан бір зәм сүре қосып, екі рақ‘аттан он екі рақ‘ат намаз оқып, сәлем бергеннен кейін мың мәрте «Субхан Алла, уә лә Иләһә иллә Алла, уә Аллау Акбар» деп және мың мәрте «истигфар» айтса және шын жүректен дүние, ақыреттік қалауларын сұраса, ораза ұстағандардан болып табылып, шындығында, Алла тағала тілеген барлық дұғасын қабыл қылады» дейді. Ол түні сегіз рақ‘аттан көп болса да бір сәлеммен бітіретін нәпіл намаздар оқылуына рұқсат екеніне хадистен дәлел келтіруге болады. «Халисада» да өте дұрыс деп, оны теріске шығармайды (111а), (111а-111б).

[III ТАРАУ]

Барлық момындардың әдептерінің баяны

Білің, ей, достар! Мүридтің әдептерін жоғарыда тәмамдадық. Енді барлық қарапайым және айрықша момындардың әдебін баяндаймыз. Бұл әдепті Жаратушымен және халықпен сұхбаттың әдебі, этикеті дейді. Бұл екі баппен тәмам болады.

Бірінші бап: Құдай тағаламен сұхбаттың әдебі

Білің, ей, достар! Иеңіз, сондай Ие-дүр, сіздерден дәл қазір, осы тұрысыңызда, сапарда, ұйықтағанда, ояу кезіңізде, тірі кезіңізде, өлгеннен кейін де бөлек болмайды. Ол сіздің тәрбие беруші Иеңіз және Жаратушыңыз! Өрқашан (111б) оны еске алсаңыздар, сізбен бірге болады. Өйткені айтады: «Кім Мені зікір етсе, сонымен отырамын» деп. Өркез күнәнің себебінен көңіліңіз сынық, қайғыда болса, Иеңіз сізбен бірге. Өйткені Алла тағала: «Мен қияметтің азабынан қорыққан, көңілі сынықтардың қасындамын» дейді. Бұл әдеп – ұлы әдеп-дүр. Әсіресе, әһлі сопыға бұл әдеп лазым. Себебі ұлылар айтады: «Сопылардың күллі әрекеті әдептен тұрады. Өр кісі мақсатына әдеппенен жетеді. Өр кісі әдепті тәрк еткеннен мақрұм қалады. Ашық жақсы әдеп көрсеткен әр кісінің, ішкі жан дүниесінде де жақсы әдептің нышаны бар. Өр кісі Хаққа жақсы әдепті болса, ол Алланың сүйіктілерінің тобынан».

Бағзылар айтады: «‘Арифтерден әдеп тәрк болса, әһлі һаликтен болғаны. Зуннун айтады: «Өр мүрид әдептіліктен шықса, мүридтік туыстықтан, бауырлықтан шығып, сенім шеңберінен кетеді». Ұлылар айтады: «Пенде тағатпен жаннатқа жетсе, әдеппенен тағат қылу арқылы Хаққа жетеді». Ұлылар айтады: «Өр кісіде таухид жоқ болса, иман жоқ. Өр кісіде иман жоқ болса, таухид жоқ. Иман шарифатпен болады (112а). Өр кісіде шарифат жоқ болса – иман жоқ. Таухид, шарифат әдеппенен болады. Өр кісіде әдеп жоқ болса, шарифат та жоқ, иман да жоқ, таухид те жоқ. Бағзылар айтады: «Құдай Тағаланың қызметінде кімде шарифат әдебі болмаса, еш мақам және хал жоқ. Әлбетте, сыртын сылап түзер. Алла тағала сырт келбетінді әдеп бойынша әдемілеп, әсемдемеуді мубах еткен емес. Және айтады: «Әдеппенен ғылым түсінікті болады, ғылыммен амал дұрысталады, амалмен хикметке қол жеткізеді, хикметпен зуһдтыққа қол жеткізеді, зуһдтықпен дүниені тәрк етушілікке жетеді, дүниені тәрк қылумен ақыретке ұмтылушылық пайда болады, ақыретке ұмтылулықпен Құдайдың қызметіндегі мәртебеге қол жеткізеді». Және айтады: «Алламен сұхбаттасумен көркем әдептілікке қол жекізеді. Ұдайы айбатпен, бақылаушылықпен, Расул Алламен сұхбатта болулықпен сүннетке еруге қол жеткізеді. Заһири ғылымды міндетіне алумен және Алланың достарына серік болып құрмет көрсетіп, оларға қызмет қылулықпен көркем мінезге қол жеткізеді. Ұлылар айтады: «Жиырма жыл болды, оңаша, жалғыз болсақ та аяғымызды (112б) созбадық». Олай болса, көркем әдеп – Алламен болу.

Шайх Сарир айтады: «Бір кеште аяғымды михраб тарапына создым. Бір дауыс келді: «Уа, Сарир! Падишахтар секілді отырсын» деді. Одан соң аяғымды жиып: «Ия, Акрам әл-Акрамин! Сенің құрметің үшін ешқашан аяғымды созбаймын» дедім. Сол үшін жоғарыда айтылған шайхтың мүриді шайх Джунайд жетпіс жыл бойы күндіз, кешке Хақ Тағаладан әдеп сақтап, ыждаһат қылды.

Әдепті бөлшектеп салыстыру

Білің, ей, достар! «Минһадж әл-муттақиндағы» пәтуаларда (117а): «Әдеп екі түрлі болады. Бірі – адаб фи‘ли, бірі – «адаб қаули. Бірақ, адаб фи‘ли жоғары тұрады. Өйткені адаб фи‘ли Аллаға махаббат қылуға себеп болады» дейді. Алла тағала айтады: «Егер Алланы жақсы көрсеңдер онда маған еріндер, сонда Алла да сендерді жақсы көреді...» (3:31), – дейді. Және ұлылар айтады: «Әркім адаб фи‘лимен Хаққа мұқарраб болса, Алла тағала оның көңілін махаббатымен тартады. Және адаб фи‘лисыз адаб қаули арқылы мұқаррабтық жемісі болмайды. Бәлкім үмітсіздікке, алыс болулыққа соқтырады. На‘узу биллә мин зәлик. (Мағынасы: Алла сақтасын бұл нәрселерден). Ол турасында Алла тағала: «Істемейтін нәрселерінді айтпаңдар. Алланың қасында ең жек көрінішті нәрсе – істемейтін нәрселерін айту» (61: 2, 3), – дейді (113а). Бұл екі түрлі әдептің әрбірі екі бөліктен тұрады. Адаб фи‘лидың бір бөлігі – ұдайы (амалдарды тұрақты, үнемі орындау), бір бөлігі – уақтылы, уақытында орындап отыру және шарасыз әдеп – дәл уақытында орындай алмай қалған кездер болады.

Адаб фи‘ли да’ими – Ұдайы жасайтын әдеп

Ұдайы жасайтын әдеп жиырма сегіз әдеп болды. Бірінші іштей және сырттай Құдайға көңіл қойып, Одан басқадан жүз қайтару керек. Бұл әдеп Пайғамбарымыз ғ.с-ға тән. Ол турасында Хақ Тағала мына аятта хабар береді: «Көңілін (Құдайдан, ізгіліктен) басқа ешнәрсеге бұрған жоқ» (53:17). Екінші, таза жүрек керек. Үшінші, сырға берік болғай. Төртінші уақытты бос өткізбеу, тиімді пайдалану. Бесінші, бөтен ойды қуалау. Алтыншы, әйел, бала-шағаның нәпақасын табу (117б). Жетінші, зуһдтық, тақуалық, Құдайдан қорқулық керек. Сегізінші, жан-тәнімен Алла тағалаға шүкірлік қылу керек. Тоғызыншы, бас, қол, аяқтарына ие болу керек, яғни тамам сыртқы ағзалары шарифат пен тариқатқа сәйкес болу керек. Оныншы, Алланың сипатына және жаратқандарына үнемі пікір қылуға ынталы болсын. Он бірінші, барлық жағдайларда Хаққа малын құрбан қылсын. Он екінші, айбаттың жәрдемімен өз-өзін қор санап жуас, сыпайы болсын, ұяттың жәрдемімен сынық болсын. Он үшінші, ұрандап Алла тағалаға тағзым етуді талап қылу. Дін үшін бұл халді, бұл кейіпті, бұл бейнені әрқашан жария зікірдің шарапатынан табады. Өйткені «Джами‘ әл-‘улум» деген кітапта айтады: «Жария зікір – мысалы, азан сияқты ұрандардың бірі». Кейбір фикһ кітаптарда: «Жария зікір – мысалы тәлбийа секілді ұрандардың бірі» дейді. Он төртінші, барлық уақытта Алла тағалаға тәуекел етсін. Он бесінші, қажырлы, жігерлі болсын. Он алтыншы, тағаттың күшімен наразылық, қарсылықты тәрк етсін. Он жетінші, барлық халайықтан көңілі қалып, үмітін үзсін. Он сегізінші, бойынан Алла тағаланың сипаттарын тапсын. Он тоғызыншы, Алла

тағаланың әулиелерін дос тұтсын, бұл жамағатты дұшпан тұтқан халықты дұшпан тұтсын. Жиырмасыншы, өте абай, сақ, сезімтал болсын, оның өте көркем жоғары дәрежесі – Алла тағаланы көріп тұрғандай ғибадат қылу, ал төменгі дәрежесі: «Құдайды көре алмасам да, Құдай мені көріп тұр» деген ниетте болсын. Бәлкім әдет істерде де осындай сезімталдық керек (114а), мысалы, сондай әрекет ету, дем алу, сөйлеу, үндемеу, ішпек, жемек, ұйықтамақ, ояулық барша кезде өте күшті сақ, сезімтал болсын. Жиырма бірінші, ұдайы нәпсіні шектеп, тойдырмай жүру, яғни нәпсінің күшейуіне және жанаярлығына назар салмасын, бәлкім әр уақыт нәпсіні тежеп, шектеп (118б): «Ей, надан нәпсі! Жақсылығыңды паш етіп, жаманшылығыңды ұмытасың» деп жазалап, сөгіп, кінәласын. Егер тәліп өзінің ішкі, сыртқы айыптарынан хабардар болмаса, бұл тәліп өз айыбына жаһил, надан екенін білсін, кісі өз айыбына надан болса, жаһанда одан өткен ақымақ кісі болмайды, ақымақтықтан артық еш айыбы жоқ. Олай болса, кісі өзін лайықты, пәк, иманды көрсе, ол надандық пен жаһилдіктің нышаны. Сол үшін Хақ Тағала ол нәрсені мына сөзімен тыйды: «Өз-өздеріңді мақтамаңдар» дейді. Бұл аят – бұл бапқа дәлел және құжат. Жиырма екінші, істемеген нәрселері үшін мақтау алуды жақсы көрмеу. Жиырма үшінші, ішкі және сыртқы қылықтарын бірдей білсін, яғни үміт пен қауіп, сүйіспеншілік пен ашу, мақтау мен даттау, алу мен беру баршасын парапар білсін. Жиырма төртінші, ұдайы жасайтын әдеп ол-дүр өле-өлгенінше Құдайдың зікірін ғана айтып, беталды сөйлемегуге мықты болсын. Жиырма бесінші, барлық жағдайда ықыласты, шыншыл болсын. Жиырма алтыншы, сабырлы болсын. Жиырма жетінші, қорқынышта болсын. Жиырма сегізінші, үмітті болсын.

Адаб фи‘ли муакқат – Уақытында жасайтын әдеп

Адаб фи‘лидың екінші бөлімі – уақтылы. Ол тоғыз әдептен тұрады. Бірінші, Құдайдың әмірін тұтып, тиыл дегенінен тиылу. Екінші, уақтылы уирдтерді өзінің мойнына алған болса, тәрк етпестен және қысқартпастан ұқыптылық қылсын. Үшінші, дұғаның рүкіндері мен шарттарын (118б) ықылас жүзінен қадағалау. Төртінші, шарапаты тиетін уақыттар мен мекендерді құлшылық пен құлдық ұру үшін талап қылу. Бесінші, уәдеге опа қылу. Алтыншы кашф, ашылған сырлар мен патшалықтың ғажайыптарына мушаһада болғанына өте көп ілтипат қыла бермеу. Жетінші, ғайыпқа беріліп, ма‘науи сырлар ашылып жатқанда, үндемей, сөйлемей тыныштықты сақтау керек. Бұл хал мүридтің және кісінің көңілінде пайда болса, зікір айту жөн емес, егер мұндай халде болмаса, зікір айтпау жөнсіздік. Бұл турасында құдси хадисте Субханаһу уа тағала: «Мені көрген кезінде зікір етпе, ал көрмеген кезде есімімді қайталауды тоқтатпа» дейді. Сегізінші, жемек, ішпек, кимек уақытында Құдай тағаланың жомарттығын, мейірбандығын көру (арабш. 119а). Тоғызыншы, оңаша, жалғыз, жеке қалғанда, сұхбатта, жамағаттың ішінде болғандағыдан да өте жақсы болу керек. Осы әдеп жөнінде Пайғамбар ғ.с.: «Егер біреуің ораза ұстайтын күн болса, оның ораза ұстап жатқанын адамдар білмеуі үшін басы мен сақалын майлап, ернін сүртсін» дейді.

Адабу қаули да’ими – Ұдайы тілмен орындалатын әдеп

Мысалы, зікірдің тасбих, таһлил, мақтау, мадақтау, тәкбір, ұлықтау секілді түрлері және мұнан да өзге зікірлер. Өйткені Паруардигардің үнемі, әрқашан қылу керек зікірлері көп. Сондай-ақ Му‘аз р.з. Пайғамбар ғ.с.-нан: «Алла тағалаға ең сүйікті амал қандай амал?» деп сұраған кезде, Пайғамбар с.а.у.: «Дүниеден өтіп кеткендеріңше тілдерің Құдайдың зікірімен ылғалданып тұрсын» дейді.

Адабу қаули муакқат – Тілмен уақтылы, уақытында орындалатын әдеп

Бұл үш мақаммен тамам болады.

Әуелгі мақамында он төрт әдептен тұратын мінежат пен дұғалар жөнінде баяндалады. Бірінші, дұғаны шарттары және рүкіндерімен бірге жасау керек. Мысалы, дұғаның басында және соңында Құдайға мақтау, мадақтау, ұлықтау, Пайғамбарға салауат айтылу керек, барлық қажеттерін сұрау керек және сұраушы мен тыңдаушы «Әмин!» деуі керек, бірақ күнә мен қылмысқа қайта оралмақ ойы болып иман сұраса, мүмкінсіз нәрселерді тілесе, құрметті шарифатқа қарсы шығу болып табылады. Екінші, Алла тағаланың атын айта отырып жалбарыну (115б). Мысалы, «Аллаһумма Рабби дж‘әлни муқим ас-саләт». Негізі аятта: «Рабби дж‘әлни муқим ас-саләт» (14:40). «Аллаһумма Рабби лә тәзәрни фардән уә әнтә хайр ул-уарисин», аятта: «Рабби лә тәзәрни фардән уә әнтә хайр ул-уарисин» (21:89). Үшінші, Құранда: «Айт!» деп келетін бұйрық сөзді қоспай айту. Мысалы, «Уә кул Рабби (119б) зидни ‘илман» (20:114), «Уә кул Рабби ғфир уәрхәм» деген дұғалардың «уә кул» сөздерін алып тастап айту керек (23:118). Төртінші, қиын уақыттарда дұғаны уасила үшін салихтар қылсын. Бұл жөнінде Бухари мен Муслимнен жеткен сахих хадисте Пайғамбар с.а.у. айтады: «Үш адам кетіп бара жатқанда жауын жауып кетіп олар таудағы үңгірге барады. Үңгірдің аузын тас басып қалып олар бір-біріне: «Алла үшін жасаған ізгі амалдарыңа қараңдар да сол ізгі амалмен Аллаға жалбарыныңдар, бәлкім Алла сендерді бұл жерден құтқарады» дейді. Бесінші, қабыл болу үшін Алла тағаланың кәләмін ұстаздар қылғаны дұрыс. Мысалы, мынадай дұғаны «Аллаһумма иннә сами‘нәкә тақулу мә хәсәнә ‘ала әл-мухсинин мин сабили уә Аллаһумма ғфирләнә уәрхамнә». Мағынасы: «Аллаһым мухсининдерге не нәрселер көркем екенін айтқаныңды естідік. Бізді рахым қылып кешіре көр». Алтыншы, дұғада күнәні мойындау. Жетінші, «Рабби ғфирли уә һаб мулкән» (38:35), – деп, Алла тағала Құранда айтқандай, әуелі кешуді талап қылу. Сондай-ақ Расул (ғ.с.) айтады: «Рабби ғфирли уә туб ‘алә...» деп. Сегізінші, «Айнә мә уә‘әдтәни» деп Нәби (ғ.с.) айтқандай жақсылықты астарлап, тұспалдап қылу керек (120а). Не болмаса, Нух (ғ.с.) айтқандай: «Рабби иннә-бни мин әһли, уә иннә уә‘дкә әл-хәкқу уә Әнтә әхкам ул-хәкимин» (11:45), – деп, немесе ‘Иса (ғ.с.) айтқандай: «Ин ту‘аззибһум фәиннәһум ‘ибадука, уә ин тағфир ләһум фәиннәкә Әнтә әл-‘азиз ул-Хәким» (5:118) деп. Тоғызыншы, Расул ғ.с.-ның аузынан шыққан шынайы дұғалармен дұға қылу керек. Оныншы, «Бақара» сүресінің ақырында Хәк Тағала: «Раббәнә лә ту‘әқизнә...» (2:286), – деп айтқан секілді ықшам әрі өте әдемі етіп келтіріп дұға қылу керек, мақсұтқа дәлел болады (116а). Он бірінші, дұғаны егер бір басшы,

жетекші адам болмаса, күліп, мәз-мәйрам болған күйде қылмасын, егер сондай бір басшы, жетекші адам болса солай қылса жарасады. Шибли р.һ.: «Хаққа мәз-мейрам күйде дұға қылу – әдепті тәрк етулік» дейді. Бірақ бұл қатып қалған нәрсе емес. Шындықта мәз-мейрам күйде дұға жасау рұхсат және әмірмен болса ол әдептен тысқары емес. Себебі Муса ғ.с. әуелгіде дүнияуи қажеттерін мәз-мейрам күйде сұраудан өз-өзін ұстады. Бірақ, Хақ Субханаһу оның дәрежесін көтеріп өзіне жақын қылғанда оған мәз-мейрам күйде дұға жасауға рұхсат берді. Шындықта Алла тағала оған: «Менен егер тұз да болсын сұрасаң міндетті түрде дұғанды қабыл етемін» деді. Он екінші, «Раббәнә заләмнә әнфусәнә, уә ин ләм тағфирләнә уә тәрхәмнә ләнәкунәннә мин әл-хасирин» (7:23) (мағынасы: «Тәрбиешіміз біз өз-өзімізге зұлымдық қылдық, егер кешу етіп, рахым етпесең, қасіретке ұшырағандардан боламыз») деп Адам ғ.с. секілді төмендік, қорлық, жаманшылықты өзіне қатысты қылып, жақсылықтарды Хақ Тағалаға қатысты етіп, дұға қылсын. «Күллі жақсылықтар Сенің Күдірет қолыңда, жаманшылық Сенің тарапыңда жоқ» деп барлығы хақиқатында Алла тағаладан болса да Адам ғ.с. осы дәрежедегі әдепке мұқият болды. Раббысы дұғасын қабыл қылып, Ібіліс малғұн жайына кетті. Әдептердің жақсысы – осы әдеп (1206). Он үшінші, бәле келсе, Муса ғ.с. секілді Құдайдан ғана қорған, пана тілеп, жағыну керек. Одан өзгеден жәрдем сұрауды талап қылу дұрыс емес. Он төртінші, «Аллаһумма я али Ибраһим уә Исма‘ил уә Исра‘ил...» деген сияқты қабыл болу үшін өзінің дұғасына бір кісінің дұғасын уасила қылу керек.

Екінші мақам үш әдептен тұрады. Бірі – кезінде «осы күні тоқ болсаң, ертеңгі күні аш боласың» деп Расул (ғ.с.) айтқан илһамды еркімен тандаған кедейді байдан ілгері тұту (1166). Екінші, «Раббәнә заләмнә...» (7:23), – деп, жалбарынған кезде, Адам ғ.с. сияқты күнәні мойындап кешірім сұрау керек. Үшінші, «ин кунту қултуһу фәқәд ‘алимтәһу» (5:116) (мағынасы: «егер мен солай деген болсам, сөз жоқ, оны Сен өзің білген болар едің») деп ‘Иса ғ.с. жауап берген сықылды, «Ол айтпаған нәрсені айтпаймын» деп, бағыныштылық әдебін қылмақ үшін, дұғаны Алла тағаланың ғылымы тарапына тапсыру керек.

Үшінші мақам төрт әдептен тұрады. Бірінші, нәпсісіне әсерлі, жағымды болмас үшін жақсы істерді жасадым деп дәлелдер айтуға Алла тағаладан ұялсын (121а). Мысалы, Пайғамбар ғ.с.: «Қадір түнін көрдім, бірақ ұмытып кетіп, отбасымның бірі мені оятты» дейді. «Алла тағала мен үшін жерді жинады. Мен оның шығысы мен батысын көрдім. Бірақ ешкімге айтпадым. Осы әдепті сақтап сыр шашпау керек екенін білдім» дейді. Осылайша Раббысына әдеп көрсетті. Неткен өте көркем әдеп. Алла тағала Құранында оған былай деп үн қатты: «Айқастың алдында оларға топырақ шашқаныңда, анығында, оны сен шашпадың, алайда оны шашқан Алла еді» (8:18), – дейді. Екінші, Алла тағаладан қорқып, өзі қабыл етпегенше, уағызды айтпасын. Үшінші, ол кісінің хал-жағдайын білмейінше және рұқсаты болмайынша, ара түспесін және сұрақтың астына алмасын. Алла тағала Нұх ғ.с-ға: «Уа, Нұх! Ол, шындығында, сенің жанұяңнан емес. Өйткені ол сенімі мен іс-әрекеттері дұрыс адам емес еді. Олай болса, өзің білмейтін мәселені қозғап, маған

өтініш айтпа» (11:46), – дейді. Төртінші, дұға қылу мен кешу сұрауын дәметкен ол кісі үшін кешірім тілеуді батыл, асығыс түрде талап қылмасын. Керісінше Йа‘куб ғ.с.-нің ұлдарына жеделдетілмеген түрде: «Сендер үшін алда кешірім сұраймын» (12:98), – дегені секілді оның уақыты мен рұқсаты бар. Өйткені ұлылар «Кашшафта»: «Истиғфарды қабыл болуына сенімді болу үшін кейінірек сахар уақытында немесе жұма кешінде жасау керек» дейді. Мұның барлығы «Минһадж әл-Ханафиден» теріп алынған ең негізгілері (117a), (1216).

Екінші бап: Халықпен араласу, сұхбаттасу әдебі

Біліңдер, ей, достар! «Минһадж әл-Ханафидің» екінші бабы халайықпен сұхбаттасудың (1216) баянынан тұрады. Бұлар қырық тайпадан тұрады. Шайх Наджм ад-дин ‘Умар ән-Нәсәфи р.һ. оның 10-ы өзінен жоғары мәртебедегі жамағат, 10-ы өзінен төмендегілер, 10-ы өзімен парапарлар, 10-ы өзіне қарсы жыныстағы тайпалар. Бұл бап әр түрлі төрт топтан тұрады. Бұл төрт тайпаның әрқайсысымен жақсы қатынаста болу лазым. Өйткені хабарда Ибраһим ғ.с-ға: «Ей Халилім! (1276) Ғаршының түбінде көлеңкеде, жаннатта маған жақын болып, панамда болуың үшін әр тайпамен өте кішіпейіл бол» деп махаббат жүзінен мархамат қылған уахи келді. Әуелгі топ – өзінен жоғары тайпалар. Құрмет көрсете отырып сұхбаттасу әдептері он төрт түрлі адамдарға жасалады: Бірінші, Нәби ғ.с-ға көрсететін әдеп. Ол жөнінде Құранда Алла тағала: «Алла тағалаға және Елшісіне бағыныңдар» (4:59), – дейді. Екінші, өз іштеріңдегі басшыға, жетекшіге және оның үкімдеріне. Ол турасында Алла тағала: «Өз іштеріңнен болған басшы, жетекшілерге бағыныңдар» (4:59), – дейді. Үшінші, сейіттер (Мухаммад ғ.с-нің ұрпақтары) мен Хазірет ‘Алиден тарайтын ұрпақтарды құрметтеп сұхбат қылу әдебі. Алла тағала Құранда: «Мен сендерден бұл үшін сауап-сый сұрамаймын, тек туысқандарыма деген достық-сүйіспеншілікті ғана қалаймын деп айт» (42:23), – дейді. Төртінші ғылым иелері ғұламалармен өте көркем қарым-қатынаста болып, сұхбат қылу. Алла тағала: «Білмегендерінді зікіршілерден сұраңдар» (16:43), – дейді (122a). Бесінші, ұстаздармен. Алтыншы, машайық және мүршидтермен. Алла тағала Құранда: «Ол екеуі біз оған өз тарапымыздан ерекше рақым сыйлаған әрі өз тарапымыздан ерекше ілім үйреткен таңдаулы бір ерен құлымызды тапты» (18:65), – дейді. Жетінші, ата-анасы, бабаларымен. Алла тағала Құранда: «Ата-анаға жақсылық жасаңдар...» (2:83) Сегізінші, ағайын әпке, ағаларымен. Тоғызыншы, нағашыларымен. Алла тағала Құранда: «Жақын туыстарыңа жақсылық жасаңдар» (4:36), – дейді. Оныншы, әйелдері ерлерінің әдептерін қорғап, қадағалау керек. Алла тағала Құранда «Ер адамадар әйелдерге басшы. Себебі Алла оларды біреуін біреуінен артық етіп жаратты» (4:34), – дейді.

Ұстаз және мұғалімдермен қарым-қатынас әдебі

Және біліңдер, ей, достар! Мұғалімдер мен ата-аналарының әдептерін баяндаймыз. Әуелі мұғалімдердің әдебін баяндаймыз. Бұлардың хақы «әдеп бабында» ата-аналарының хақынан артық (128a). Бұл екі қаулымен ада болады. Әуелгі қаулыда ұстаз бен мұғалімдердің әдебін баяндаймыз. Ол

жиырма екі әдептен тұрады: Әуелі ұстаз хақын ата-ана хақынан ілгері тұту. Екінші, олармен амандасу, сәлем беру. Үшінші, олардың қасында аз сөйлеу. Төртінші, олардың рұқсатынсыз сөз сөйлемей. Бесінші, олардың көзқарастарына, пікірлеріне, шешімдеріне қарсы нәрселерді ишарат қылмағай. Алтыншы, «пәленнің сөзі сіздің сөзіңізге қарама-қайшы болып тұр» деп айтпасын. Жетінші, олармен мәжілістес болғанына өте қуанышты, ырза болсын (122б). Сегізінші олардың хұзырында әр тарапқа жалтақтай бермесін, бәлкім басын ауыр қылып, намазда тұрғандай әдеппен тұрсын. Тоғызыншы, ойлары шашырап қиналып, қаймығып, қайғырып, мұңайып жүріп оларға көп ілтипат қыла бермесін. Оныншы, мұғалім, ұстаз орнынан тұрғанда оған да тұру лазым. Он бірінші, олардың сөздері мен сауалдарына қапалық, ренжу болмасын. Он екінші, жолда олар үйіне, бөлмесіне жеткенше сөз сұрамасын. Он үшінші, олардан күшті, мықты кісіні білмесін. Он төртінші, олардың есіктерін қақпасын (128б). Бәлкім шығуын тоссын. Абу ‘Абид: «Ешқашан ғалымның есігін қаққан емеспін» дейді. «Кәшшафта» Құдай тағала Құранда: «Қайтыңдар! Яғни есіктің кіре беріс алдында тосып тұрмандар» деген дейді. Он бесінші, оларға лайықты құрмет көрсетсін. Егер одан әріп үйренсе де оған жан-тәнімен беріліп, қызмет қылып, жәрдем етсін. Он алтыншы, жан-тәнімен оларға тірі кездерінде де, дүниеден қайтқаннан кейін де дұға қылсын. Он жетінші, мұғалімінен малын аянбасын. Он сегізінші, олардың сыртқы қателіктері мен дұрыс емес нәрселерін көрген кезде «олар сырлар ғылымын жақсы біледі» (123а) деп, хазіреті Муса мен Қызыр ‘аләйһима ас-саламдардың қиссаларын ойына алып, еске түсіріп өзін надан санап, олардан күмәнданбауы керек. Аят: «Кеменің ішіндегілерді суға кетсін деп тестің бе?» (18:71). Ол өзінің ілімінен бірдеңені жасырған болса, оның кемшіліктеріне қарамасын делінді. Егер оның кемшіліктеріне қарап, кемшілікке мән беретін болса, бұл нәрсе оның ілімін үйреніп, батасын алудан құр қалдырады. Он тоғызыншы, бір істі оларға әмір қылмасын, бәлкім олардың әміріне құлдық ұрсын, аурудың жанашыр дәрігердің кеңесіне мойынсұнғаны секілді насихатқа құлақ ассын. Жиырмасыншы, ұстазы ықтияр қылған ғылымды, кітаптарды ғана таңдап, қалап, іздеп, өзінің пікірін, ойын, көзқарасын олардың пікір, көзқарастарына сай қылсын. Өйткені ұстазының қатесі өзінің дұрысынан пайдалы. Жиырма бірінші, өзінің дәрежесі жетпеген ғылымнан сұрамасын, мысалы сарфпен (морфология) енді танысып жатқан бастауыш сынып дәрежесіндегі оқушының Құран мен (129а) хадистің сырларын сұрағаны секілді болмасын. Жиырма екінші, олардың сырларын паш етпесін, олардың сырларынан хабардар болуды да талап қылмасын.

Ата-ана алдындағы міндеттер

Біліңдер, ей, достар! Бұл сексен әдептен тұрады. Қырығы тірі кезінде, қырығы қайтыс болғаннан кейін. Әуелгі қырық әдептің он әдебі – тәнге қатысты. Бірінші, оларға ықыласпен қызмет қылу. Екінші, жан-тәнімен оларға құрмет қылу (123б). Мысалы, олардың хұзырында басы жалаң болмасын, бір жайға сүйенбегей, аяқтарын созбасын, арқасын бір нәрсеге

тіреп тұрмасын, қолын таянып, малдас құрып отырмасын. Үшінші, әр нәрсені әмір қылған кезде шарифатқа сәйкес болса, орындау керек. Төртінші, шарифатта бұйырмайтын әр нәрседен тыйса, яғни қылма десе, қылмасын. Бесінші, олар ризалық бермесе хаджылық, ғазуат болса да сапарға бармасын. Шайх Наджм ад-дин ән-Нәсафи р.һ. «Таджрид» деген еңбегінде: «Шындықта кейінгілер ата-ана ризалық бермесе де ілім талап ету үшін сапарға шығуға рұқсат етеді» дейді. Алтыншы, олар көрінген кезде тік тұру керек және алдарынан күлімсіреп шығу керек, олар отырса да, олардың қызметінде тұрып тұруы керек, олардың рұқсатынсыз отырмасын. Жетінші, олардың отырған жерлерінде отырмасын. Сегізінші, олармен бірге жолда жүргенде ілгері жүрмесін (129б). Егер қараңғы түн, немесе лай, қауіпті жерлер болса, ондай жағдайларда ілгері өтіп жүрсе дұрыс болады (124а). Тоғызыншы оларға құрмет және рахметпен назар қылу. Қабағы ашылмай тұнжырап қарау – әдепсіздік. Алланың Елшісі с.а.у.: «Ешбір бала ата-анасына мейіріммен назар салмайды, егер ондай бала бар болса, ата-анасына мейіріммен назар салатын, Алла тағала оның әрбір мейіріммен назар салғанына қабыл болған хаджылықтың сауабын жазар еді» дейді. Сонда сахабалар: «Егер күніне жүз мәрте назар салса да ма?» дейді. Алланың Елшісі с.а.у.: «Ия, Алла ұлық! Алла пәк!» деп жауап берді. Иман бөлімінде Әл-Байһақи риуаят қылған. Оныншы, олардың қызметінде болғанына қуанышты болу керек, әркез олар бір нәрсе тапсырса, нәпіл намазда тұрса да кейін қалдырмай қабыл қылып, дайын болсын. Және бір әдеп бар, әсіресе, атасына қатысты, яғни ілімі атасынан артық болса да ұлы атасына имам болмасын.

Келесі он әдептің тілге қатысы бар: Бірінші, олармен жұмсақ, жылы сөйлесу керек. Ол жөнінде Құранда: «Ол екеуіне зекіме де ол екеуіне сыпайы сөз сөйле» (17:23), – дейді. Са‘ид ибн әл-Мусаййаби «Әл-қаулу кәрим, яғни сыпайы сөйлеу дегеніміз қожайынын ренжітіп алған әлсіз, қорғансыз қызметшінің қатал, ашулы қожайынымен сөйлескені секілді сөйлесу керек» дейді. Екінші, олардың дауысынан дауысын жоғары көтермесін. Үшінші, оларға сөйлемесін. Төртінші, аттарын айтып шақырмасын, бәлкім тағзым, құрметтері білінуі үшін ата, апа, әміршім деп айтсын. Бесінші, жағаласып, жарысып сөйлемесін, яғни олар сөзін айтып болған соң барып сөйлесін (130а). Алтыншы, сөз қайтармасын. Жетінші, бұйырып, тыйым салып сөйлемесін. Сегізінші, олардың сөзіне тоқтау салмасын. Тоғызыншы, оларды сөкпесін. Хадисте келгендей «Біреудің ата-анасына тіл тигізбесін, егер тіл тигізсе онда өз ата-анасына тіл тигізгені» дейді. Аятта келгендей «Оларға «уф» демесін Оныншы оларға (өзіне дұға қылғандай) іштей, сырттай дұға қылсын. Өзіне берген нығметке шүкір қылғандай, ол екеуіне берген нығметке де Аллаға шүкірлік етсін. Алла тағала Құранда Сулайман ғ.с-нің қылған дұғасы жөнінде: «Раббым, маған және әке-шешеме берген нығметтеріңе шүкір етуімді, әрі өзің разы болатын ізгі амалдар жасауымды нәсіп ете көр де, мархамат етіп, ізгі құлдарыңның арасына кіргіз!» (27:19), – дейді. Және Алла тағала: «Маған және ата-анаңа шүкір қыл» дейді (124б). Бағзы таби‘индар: «Аллаға шүкірлік – күніне бес уақыт намазыңды оқу, сол

секілді ата-анаға шүкірлік ету – ол екеуіне күніне бес мәрте дұға қылу. Білгін, шындықта олардың тірі және дүниеден озғандарынан кейін дұға қылу хақ. Оларға тірісінде және дүниеден озғаннан кейін барлық намаздан соң кешірім сұрап дұға қылу керек. Алла тағала Құранда: «Раббым! Олар мені бала күнімде қалай мәпелеп өсірген болса, Сен де оларды дәл солай мейіріміңе бөлей көр» дейді. Сондай-ақ «Танбиһ әл-фиқһта» да осылай делінген.

Келесі он әдеп көңілмен болады: Бірінші, оларға рахым қылғай. Алла тағала: «Олардың алдында барынша мейірімді, мейлінше тіл алғыш, кіші пейіл бол!» (17:24), – дейді. Екінші, оларды дос тұтсын. Үшінші, олардың қуанышына ол да қуанышты болсын (130б). Төртінші, олардың қапаланған, режіген нәрселеріне олар да қапалы, ренжулі болсын. Бесінші, олардың мұң-қайғыларына ортақ болсын. Алтыншы, көп сөйлейтіндікдерін жақтырмай тұрмасын, әрекеттеріне тоқтау салмағай. Жетінші, айтқандарын түсініп, жақсылап тыңдап, маңызды біліп, пәрменін құп алып, көңілі жарқын, шад болғай. Сегізінші, олардың жапа қылғанына ашуланбасын, бәлкім соған мәз болғай. Тоғызыншы, оларға жақсылық қылса да тыңдамайтындықтарынан қорықсын. Оныншы, бұларға әрқашан жақсылық қылуды ниет қылсын, және олар оны перзенті болғаннан кейін әлсіздігі, ақылының кемдігі үшін азаптап, қинаса да «ешқашан бұларды азаптап, қинап азғындық, оңбағандық қылмаймын» деп мақсат етсін.

Келесі он әдепті бұларға малы және дүниауи заттарменен қылу керек: Бірінші, өздерінің киімдерінен бұрын олардың киімдерін дұрыстасын (125а). Екінші, жақсы тағамды әуелі өзінен және бала-шағасынан бұрын оларға берсін. Үшінші, бір дастарханда тағам ішерде тағамның жақсыларын олардың алдына қойсын. Төртінші, оларға дүние-ақыретте пайдасы тиетін ілім меңгерсін. Бесінші, оларға лайықты, мәсіх тартуға оңай аяқ киімдер даяр қылсын (131а). Алтыншы, кезінде қажеттеріне жұмсау үшін бұлардан басқа да нақты заттарды сайлап қойсын. Жетінші, ақшаны, малды олардың қолына берсін, аянып қалмасын. Сегізінші, оларға ас дайындап, оларды шақырсын. Тоғызыншы, кей кездерде ата-анасының жақын бауырларына, достарына да ас әзірлеп, оларды шақырып тұрсын. Оныншы, егер бұлар бір ауруға душар болса, ем издесін. Емге, дәріге өз малын садақа қылсын.

Ендігі қырық әдеп ата-анасы қайтыс болғаннан кейін тұрады. Бірінші, оларды шығарып салуға, жерлеуге асығу керек (125б), өйткені сүннет. Екінші, оларды сүннет жолымен жуу (131б). Үшінші, оларды сүннет жолымен кесу. Төртінші, кесіннің дұрыс, дұрыс еместігіне, күмәнділігіне ықтият болғай. Бесінші, кесінді пішкенде ысырап та қылмасын, тым үнемдеп қысқартып та жібермесін. Алтыншы, егер кесіндерді несиеге алған болса, оның ақысын өлікті шығарардан бұрын төлеуге асықсын. Жетінші, намаз, оразаларының підия, ысқаттарын жаназадан бұрын өтесін. Сегізінші, олардың жаназасын жалынып, жалбарынып, қорқып, дірілдеп оқығай. Тоғызыншы, сол уақытта оларға өте көп дұға қылғай. Оныншы, оларға жыламасын, өзге жылағандарға да тоқтау айтсын. Он бірінші, тонын жырту, жағасын жырту, оны лақтырып тастау секілді әрекеттерге бармасын. Он екінші, жүзін ұрып, бетін жырттып, дауыс көтеріп жылауды қойсын. Он

үшінші, бұл мақамда рәсімделмесе де лахад қазсын, егер зәру болса, (қазғандарды) разы қылсын. Он төртінші, дұшпан, жау жоқ жерден лахад қазсын. Он бесінші, лақада оларды өз қолымен қойсын. Он алтыншы, лахад қазғандарды және өзге жәрдем қылғандарды да қабір басында разы қылсын (132a). Олардың ақысын да кем қылмасын. Он жетінші, оларды жақсылардың, ізгілердің қабірстанына қойсын. Он сегізінші, оларды жаманшылық жасағандардың, дін бұзарлардың арасына қоймасын. Бид‘атшылардың да арасына қоймасын. Бұл іске душар болса алыс сахараға қойсын. Он тоғызыншы, үйінің, әулісінің, бау-бақшасының ішіне қоймасын, бәлкім сахараға қойған анағұрлым артық, сол дұрысырақ болады. Жиырмасыншы қабірлерін биік қылсын, бірақ тең төрт бұрышты және жалпақ қылмасын. Жиырма бірінші, олардың қабірін топырақ, қам қыш және таспенен қаласын. Ағаш, піскен қышпен қаламасын. Жиырма екінші, нан, халуа таратып садақа берсін. Жиырма үшінші, олардың парыздарын ада қылсын. Жиырма төртінші, олардың өсиеттерін орындасын. Жиырма бесінші, оларға сауабы жету үшін нәпіл намаз оқысын. Өйткені хабарларда (126б): «Әркім ата-анасына дұға қылмаса, дүниеде ол перзентінің рызқы кем болады» дейді. Жиырма алтыншы, олар үшін нәпіл ораза тұтсын. Жиырма жетінші, олар үшін нәпіл садақа берсін. Жиырма сегізінші, әр уақытта оладың қабірлерін зиярат қылсын. Хадисте: «Кімде-кім ата-анасының қабірлерін әр жұмада зиярат қылса Алла тағала оған ізгі амалдардың сауабын жазады» дейді. Жиырма тоғызыншы олардың зияратынан соң (132б), олар үшін құран тилауат қылып дұға жасасын. Отызыншы, ата-анасы тәлім қылған зікір және басқа да қайырлы істер мен разы болатын ахлақтарға амал қылсын. Ол нәрселерде тәсір, нұр өте көп. Отыз бірінші, әдетке айналған жаман мінездерін, қылықтарын тастасын. Отыз екінші, тіршіліктерінде істеген әрбір амалдарында олардың ризалығы болатын шарифат әдептеріне сай амалдарды уасила етсін. Отыз үшінші, дау-жанжалға, ұрысқа себеп болатын амалдарды тәрк қылсын. Отыз төртінші, өз ата-анасын сөктіруге себеп болмас үшін, ешкімді, ешкімнің ата-анасын сөкпесін (127a). Отыз бесінші, олардың бауырларына барып тұру. Отыз алтыншы, олардың достарына барып тұру. Хадисте: «Кімде-кім қабірдегі әкесін сағынып көргісі келсе, әкесінің туыстарына барып қайтсын» дейді. Отыз жетінші, туысқандары мен жақсы араласқан адамдарын дос тұтсын. Отыз сегізінші, рамазанның айт намазынан бұрын олардың пітір оразаларын ада қылсын. Отыз тоғызыншы, құрбан айтта олардың атынан құрбандық шалсын. Қырықыншы (133a) ата-анасы жақсы көрген тағам, сусындарды садақа етсін. Өйткені олар әр садақада соны дәметеді (127б), (133б).

Халайықпен араласу, сұхбаттасу әдебі

Білің, ей, достар! Халайықпен сұхбат, қарым қатынас қылу төрт түрден тұрады. Әуелгі түрі жүз екі әдеппен баяндалды. Екінші түрі – өзімен тең, парапар жамағаттың әдептері. Осыны бастайық. Ол он әдептен тұрады. Бірінші, бірге туған аға-іні бауырлары, екінші, бірге туған әпкелері, үшінші, (140б) өзге бауырлары, туыстары, төртінші, жақын көршілері, бесінші, бөтен,

алыс көршілері, алтыншы, сапарда жолдас болған жамағаттар, жетінші, дін жолында серік болған құдайшыл, адал жамағаттар, сегізінші, достар мен сырластар (133б), тоғызыншы, таныстар, оныншы, серіктестер мен қызметтестер. «Худжджат әл-исламның» авторы: «Бұл жамағаттар үш сыныптан тысқары емес: бірі – адал достар, бірі – таныстар, бірі – надандар» дейді. Олай болса, олардың сипаттарын және сұхбаттарының жағдайларын үш сынып бойынша баяндаймыз. Әуелгі сыныпта бауырмалдық немесе адал, нағыз достықтың жолы жайлы баяндаймыз. Бірақ, ей, бауырлар! Бұлардың хұқықтарын екі міндетте баяндаймыз. Әуелгі міндетте бұлардың сұхбаттарының хұқығын баяндаймыз. Әуелі, сұхбаттың шарты мен оның тура, түзу, дұрыс болулығын талап қылу керек. Болмаса ол кісіні, егер бауырлыққа мінезі, жүріс-тұрысы, әңгімесі тура келмесе, бауыр тұтпандар. Өйткені Расул ғ.с.: «Әрбір адам өз досының дінінде болады» дейді. Олай болса, әркім сенімен дос, бауыр болуды қаласа, сенімен дін тағлымы мен дүние істерінде серік болуын назарға ала көр. Бұл бапта мына бес негізгі қасиеттеріне көңіл аудару керек:

Бірінші, ақылдылығына көңіл аудару керек (134а), себебі, ақымақтан жақсылық келмес. Олардың нышаны – пайдасын тигізгісі келсе де, саған зарар тигізуге, қиыншылық әкелуге бейіл болады (141а). Сол үшін Ұлылар айтады: «Надан достан, дұшпан болса да, дана жақсы» деп.

Екінші, жақсы, көркем мінезділермен жолдас болу керек. Жаман мінезді адаммен сұхбаттас болу дұрыс емес. Жаман мінез ашу мен нәпсіге ергеннен пайда болады. Ондай кісі ашуланған уақытында өз-өзін ұстауға, нәпсісіне ие болуға әлі келмейді. ‘Алқама әл-‘Утарида ажалы жақындаған кезінде өзінің ұлына өсиет етеді: «Балам, егер біреумен дос болуды қаласаң сондай адаммен дос бол, егер сен оның қызметін жасасаң, ол сені қорғайтын болсын. Онымен сөйлессең, сені әрлеңкіреп, әсерлеңкіреп тұрсын. Егер онымен бірге отырсаң, сені қажеттіліктермен қамтамасыз ететін болсын. Сондай адаммен дос бол, егер қолыңды жақсылыққа созсаң, ол да созсын. Егер сенде жақсылықтарды көрсе, ескеретін болсын. Егер сенен жамандықтарды көрсе, оны тосатын/жасыратын болсын. Сондай адаммен дос бол, егер бір нәрсе айтсаң, сөзіңді мақұлдайтын болсын. Егер бір жұмысты бастар болсаң, көмектесетін, егер сол жұмыста екі ойлы болсаң, таңдасатын болсын.

Үшінші, дүниеге құштар еместігін назарға алу керек. Дүниеге құштарлық – ол адамды тас қатыратын у. Себебі мінез ұқсауға, еліктеуге бейіл болады. Бәлкім, мінез ойламаған жерден бір-біріне жұғады. Олай болса, дүниеге байланғандармен бірге отыру дүниеге деген қызығушылық, құштарлығыңды арттырады. Ал заһидпен бірге отырмақ дүниені тәрк етуіңе күш береді.

Төртінші, достың ізгі-салих болғаны жөн. Пасықтар сұхбаттасуға жарамайды. Мұндай кісілер Құдайдан қорықпайды, ғафылдықтан оянбаған. Ондай кісіден тартынып жүру лазым. Алла тағала пайғамбарына (ғ.с.): «Біз жүрегін Бізді зікір етуден ғафыл қылғандар мен әуейіне еріп, ісі шектен асқан біреулерге бағынба» (18:28), – дейді. Пасықтардың сұхбатынан сақтан. Расында пасықтық пен күнәні ұдайы көру – жүрегіңе күнәнің әсерін

арттырып, оны жеңіл қабылдайтын боласың. Сондықтан да жүректерге ғайбаттың күнәсі елеусіз болып қалады. Оны түсінбейді. Егер олар Фақихқа қарсы алтын сақина мен жібек киімді көрсе, оны жоққа шығару – қаттырақ болар еді. Ал ғайбаттың күнәсі онан да ауыр.

Бесінші, достың шыншыл екендігіне қарау керек. Шыншылдармен бірге отыру лазым, өтірікшілермен бірге отыру дұрыс емес. Олардан менмендік (1346), тәкаппарлық, мақтаншақтық секілді қылықтар жұғады. Ол бір сағым секілді. Алысты саған жақын, жақынды алыс қылады. Медреселер мен мешіттердегі адамдарда да осы мінез белгілері кездесуі мүмкін. Сізге оқшаулану және оңашалану секілді екі нәрсенің бірі қажет болады. Ол нәрседе сіздің иманыңыздың қауіпсіздігі, жүрегіңіздің тыныштығы бар. Ал серіктерімен болатын байланысқа келетін болсақ, шама-шарқынша үйреткен мінез белгілері бар адамдармен жолдас болсын. Себебі бауырлар үш түрлі болады: Ақыреттік бауырың – мұнда бір-біріңе дін ұстауға қамқор болуды қадағалайсың. Дүниелік бауыр – араларыңда жақсы мінез құлықты ұстануды қадағалайсың. Енді бір бауыр бар оның жаманшылығынан, зұлымдығынан аман болу үшін сақтанып жүру. Білгін, расында адам ұрпағы бұл мәселеде үш түрлі болады: Бірінің мысалы азық-түлік, тамақ секілді, оны қажетсінбей, айналып өте алмаймыз. Басқасы ауру сияқты. Оған еш қандай қажеттілігің жоқ болса да кейде онымен бір нәрсеге ұшырайсың. Ол сондай адам, онда достық та, пайда да жоқ. Құтылуға бет бұру керек. Егер осылай етсеңіз, үлкен пайда көресіз. Бұл дегеніміз оның зұлымдығы мен халдерінен не алатындығыңды білу. Сондықтан одан аулақ бол. Бақытты адам – басқалардан (қателігінен, теріс әректтерінен) сабақ алған. Момын – момынның айнасы. ‘Иса ғ.с-ға айтады: «Әдепті кім үйретті» деп. Сонда: «Әдепті ешкім үйретпеді, наданды көрдім де содан үйрендім» дейді. Рас айтады (ғ.с.). Егер адамдар өзгелердің бойындағы көрген жаман нәрседен аулақ болса, (әдептері кемелденіп), [әдепсіздіктерінен сабақ алып], тәрбиешіге мұқтаж болмас еді.

Сұхбаттасушылардың құқықтарының қадағалануы, ескерілуі, назарға алынуы

Әр уақыт сұхбаттасушылар бас қосқанда, олар әдепті сақтасын. Пайғамбар (ғ.с.) айтады: «Екі бауыр сұхбат қылғанда, бір-бірін жуып тазалайтын екі қолға ұқсайды» дейді. Сондықтан Пайғамбар (ғ.с.) және басқа әнбиелер, машайықтар сұхбат иелерін талап қылады. Мүридтер мен басқа тәліптер екі дүниенің бақытына қол жеткізу үшін машайық, ғұлама, ‘арифтермен жүздесуді талап қылады. Себебі салихтардың, ғұлама машайықтардың назарлары пайдалы у қайтарғыш болып табылады. Олардың назарлары – махаббат назары. Бұл жамағат – Алла тағаланың әскері (1426). Басқа адамдар олардың назарларынан ғажап халдер мен шексіз кемелдік табады. Алла тағаланың күдіретін мойындап, назар салып қарамайсың ба? Кейбір улы жыландар, олардың назары кісіге түскенде, өлтіріп жібереді. Кейбір арнайы, ерекше адамдардың назарында мархамат назары бар. Бір назарының өзінен (135a) мәңгі, шексіз хал, кемелдік, ояныс пайда болады. Шайхымыз Ахмад Йасауи p.h. айтады: «Шындықта Алла тағаланың сондай

күлдары бар әр уақыт бір кісіге назар қылса, одан ол кісі бақыт табады» дейді. Хазірет Расул (ғ.с.) айтады: «Ең жақсы жолдас екі түрлі болады: бірі – Хақ Тағаланы дос тұтушы, бірі жолдасына шын дос және сүйеніш бола алады» деп. Ей, достар, біліңдер! Нағыз сұхбат иелерінің, бұл жамағаттың әдебі: жоқ-жітіктерге сұрамастан бұрын малдарын құрбан қылады, ең болмағанда, қажетінен басқасының бәрін жомарттықпен жұмсайды, сыр сақтайды, жолдастарының айыбын жабады, халайықтың жамандағанын естісе де, мақтағанын естісе де, жақсылықтарын айтса да үндемей, сөйлемей жүре береді. Айтқан сөздерді, әңгімелерді дұрыстап ұғып, зейін қойып тыңдайды. Ұрыс-жанжалды, шәк, күмәнді (жанды жеріне тиюді) тәрк қылады. Әдепті, жақсы жолдасты талап қылады. Ондай адамға айтқызбай мақтау айтып, түсінбеушілік тудырмай, жағынып жақындау керек. «‘Ауарифте» осылай баяндаған. (143а). Ишарамен, мейіріммен насихат қылу керек. Ұялтып, кінәламау керек (135б). Қателігін кешіру керек. Тірісінде де, өлгеннен кейін де дұға қылып тұру керек. Қайтыс болғаннан кейін әйел, бала-шағаларына және бауырларына жақсылық, опа қылу керек. Ол қуанғанда қуанып, ол мұңайғанда мұңайу керек. Жан жолдасқа сәлемді бірінші беру керек. Сөйлегенде сөзін айтып болғанша үндемей, одан кейін барып жауап беру керек. Жолдасының сөзінің арасына киліге бермесін. Бір нәрсе айтпақ болғанда, жүзін жүзіне бұру керек. Тәкаппарлар сықылды теріс қарап тұрмау керек. Ұлық Алла: «Ешкімге мұрныңды шүйірме» (31:18), – дейді. Қандайда бір зәруліксіз оны тастап, қалдырып, хабарласпай кетпеңіз. Мұның өте қатты азап екені Алла тағаланың «Әлбетте оны өте қатты қинаймын» (27:21), – деген сөзінің тәпсірінде айтылған (143б). Яғни «оларды бір-бірінен ажыратамыз» дейді. «Кәуашта» Алла тағаланың «Раббымыз! Бізге шамамыз келмейтінді артпа деген» (2:286), – деген сөзін келтіреді. Ол дегеніміз – жақыныңнан алшақта болулық. Ол жоқ кезде хаттар жіберіп тұр. Егер жолдасың алыс жерге барып, одан хат келсе, оның жауабын міндетті түрде жазып жіберу керек. Пәк Алла «Сендерге сәлем беріліп, игі ниет білдірілгенде, сендер одан да артық ниет білдіріп, одан жақсы сәлем беріңдер» дейді (4:86). Еш себепсіз, қиындық, кедергісіз аралары бөлініп, суып кетпесін. Не нәрсені өзіне дұрыс көрсе, досына да соны лайық көрсін. Болмаса аралары ажырайды. Бұл – жолдасы мен өзінің арасында дүние-ақыретте құтыла алмайтын күнә. Жақын достардың арасындағы әдеп міне осындай (136а).

Таныстармен қатынасу әдебі

Бірақ бұл жамағат сондай тайпа-дүр сені мен олардың арасында достық, туыстық байланыс жоқ, жаулық та болған емес. Олай болса, бұл тайпаны сенің білгеніңнен, немесе олар сені білгенінен пайда жоқ. Алайда Алланың Елшісі ‘аләйһ ис-сәлам хадистерінің бірінде: «Достарың көп болсын! Шындықта сендер бір-біріңе шапағатшысыңдар» дейді. Сонымен бірінші санаттағыдай дос деп санамағандардан, яғни таныстардан сақтан, өте абай бол! Білгін, жаманшылықтың көп не бір түрлері солардан шығады (144а). Достық тек тілдерінде, жүректерінде достық ешқашан жоқ. Олай болса бұлармен өте сирек кездескейсің. Әр уақыт оларға көпшілікте, мешіттерде,

калада, мазарларда ұшырассан, әр бірін назарыңда төмен көрмегін. Сенен олардың жақсы болуы ықтимал. Дүние халдерін көріп, оларға тағзым көзімен де назар салмағын. Олай етсең, һалек боласың. Өйткені Хақ назарында дүние мен оның ішіндегі нәрселер өте төмен. Әр кез дүниені көңіліңмен «ұлық» деп білсең, әлбетте, онда Хақ назарынан түсесің. Егер олар сенімен жанжалдасып дауласса (1366), сен де жауласпағын. Сенің шамаң келмейді. Оларға сабыр қылғайсың. Парапар болма. Дінің әлсірейді. Олардың құрметтілерінің сыртымен өзінді мақтағанына, достықтарын білдіргеніне алданып, жұбаныш таппай-ақ қой. Олардың іші-тысы бір деп дәмеленбе. Сыртыңнан ғайбаттағанына таң қалып, ашуланбағын. Өйткені ынсап қылсаң бұлардың қылықтарын достарыңнан, бауырларыңнан, ұстаздарыңнан, ата-аналарыңнан да табасың, бұлар да сыртыңнан көп нәрселер айтады (1446). Бұлардың мал, дүние, байлық дәулет бермектігінен қатты қызығып, дәметуді біржолата үзгін. Өйткені дәмеленуші көп жерде үмітсіз және қор болады. Сондай-ақ ‘Али карама Аллаһу уаджһаһу: «Дәмелену – қорлық» дейді. Кейбіреуі айтады: «Дәмелену – індет» деп. Көп кісі қажетін сенен талап қалса, оның қажетін берсең, шүкір қыл. Егер бұл жағдайда құлықсыздық, селқостық қылып, бар болып бермеген болсаң, суысып кетпеуің үшін, ұялтып кінәлап, мұң-зарыңды шақпа. (Егер біреуден қажетінді сұрасаң, егер ол қажетінді шешіп берген болса, шүкір қыл. Ал егер құлықсыздық, селқостық танытса, оны сөгіп, кінәлама. Мүмкін бір себебі бар шығар дегін.) Мысалы, момындардай кешірімді талап қыл (137а). Айыбын іздейтін мұнафықтай болма. Надандарға уағыз айтпа. Олардың сенен қабыл еткенін білмейсің. Және олар есітпейді де. Бекерге ұятқа қалып, қайран қаласың. Олар сенің бұл әрекетіңе дұшпандық қылады. Әр уақыт жамағат бір мәселеде қателік қыла жүріп, әр кісі ілім талап етсе, абай бол, оларға ғылымды тағлым қылмағайсың. Өйткені олар ғылымды сенен пайдаланып, өзіңе қайтып жаулық қылады. Егер олар күпірлік қылып, күнәға белшесінен батқан болса, онда амал жоқ жанашырлық мейіріммен шындықты жеткізгейсің. Күштеп, зорлап, мәжбүрлеуші болма, ол – тәкаппарлықтың әлеметі. Өзің де күнәға батуға душар боласың. Және бекер, бос сөздер айтып жатқанда кетіп қалғын. Сондай-ақ Алла тағала Құранда: «Бос сөз естігенде, олар одан теріс айналып: «Біздің істегендеріміз өзімізге, сендердің істеген істерің өздеріңе, сау болып тұрындар, надандарға тәуелді болмаймыз» [28:55] дейді (145а). «Кәшшафта»: «Есендік болсын» деуі – момындардың жұмсақ сөзбен көркем түрде оларды тәрк етуі, «жақын болуды қаламаймыз» деуі – ақымақтардың сұхбатына араласқымыз келмейді дегені дейді. Әр уақыт олардан керемет, жақсылық көрсең оған шүкір қыл. Әр кез жаманшылық көрсең, Құдайға тапсырып, Хақтан олардың жаманшылығынан пана тіле (1376). Алла тағала: «Олар жасылықпен жамандықты жойып кетіреді» (28:54), – дейді. «Кәшшафта»: «Жұмсақтықпен ыза, өкпе, ренішті» кетіріңдер дейді. «Менің қадірімді, бағамды білмейсіңдер, менің ақымды ада қылмадыңдар, маған лайық құрмет көрсетпедіңдер» деп кінәлаушы болма. Бұл сөздер – ақымақтардың сөзі. Халайық арасында одан өткен ақымақтық жоқ. Өзінің пәктігін баяндап, өзіне мақтау айтады. Біліңдер, ей достар! Алла тағала еш пенденің басына бәле

келтірмейді, егер бұрын жасаған күнә, қылмысы болмаса. Олай болса, әр күнәға истиғфар айтып, тәубе қылып Құдайға қайту керек. Менмендікке салынып, ақымақтарға қосылып, Хақтан алыс болып, Құдай ұрмасын. Хақ Тағаланың тарапынан сенің ақыр соңында мұндай жағдайға тап болғаның нәпсіңе ергеніңнің нәтижесінен. Бұл – абырой, бедел мақамы емес, кешірім мақамы. Ынсапты кісіден талап қылма (145б). Егер олардың арасында болсаң, олар шын, хақ, рас сөз айтып жатса тында, бекер, бос сөздер айтылған жағдайда құлақ аспағын. Бірақ сақ бол, бұл заманның ғұламалары пікірлес. Олар ұрыс, жанжал, талас-тартысқа бейім тұрады (138а). Сырттары түзік, іштері бұзық. Олармен сұхбатта болсаң – зияны, байланыс, қатынаста болсаң, кесірі тиеді. Алладан ондай зиян, кесірі тиетіндерден пана тілеймін! Бұл үкімдер – сырттай шын дос болып көрінетін жолдастар хақында. Олай болса, саған жаулық қылатын ондай кісімен жолдас болуға неге бола береді. Олай болса, жаулық ойлаған дұшпаныңнан бір мәртебе сақтансаң, жаулық ойлаған досыңнан мың мәртебе сақтанғайсың. Ұлы даналар айтқандай, «Досың мен дұшпаныңа кемсітпей ризалық жүзінен жолыққайсың (146а), менмендік қылмай ізет қылғын, дөрекілік қылмай, кішіпейілділік жаса. Барлық істеріңде ортасын ұста. Қандай жағдай болмасын, ниетінді ешбір жауыздыққа бұрма».

Надандармен қатынасу әдептерінің баяны

Егер надандармен отырыстас бола қалсаң, Алла сақтасын, онда өте үлкен азапқа және қиын жағдайға тап болғаның. Бағзы ұлылар: «Мен оны аяусыз жазалаймын» (27:21), – деген Алланың сөзінің, пайғамбары Сулайман ‘аләйһ ис-сәламға қатысты аяти кариманың тәпсірі – түсінбейтіндерге, ұқпайтындарға ұғындырудың, жеткізудің өте қиын екенін, қатты азапқа салатынын меңзеп отыр» дейді. Бағзы ұлылар: «Зынданның ең қарғыс атқаны – ұқпайтын, қақпайтындармен қатынасу, байланысу» дейді. «Әл-Кәшшафта»: «Отырыстар мен мәжілістерде оларға тән қылатын әдеп (138б) – оларға сездірмей, олармен көп сөйлесуді тәрк етіп, олардың әрекеттеріне аз мейіл қылу» дейді. Олай болса, Алла тағала кәламында: «Олардан өте көркем түрде бөлініп, кетіп қал» дегендей, қандай жағдай болмасын, сондай көркем түрде, олардан қамырдан қыл тартқандай бөлініп кетіп қалу керек. «Кәшшафтың» авторы: «Өте көркем түрде ажырап, кетіп қалу дегеніміз – көңіліңді басқа жаққа аударып, әдемі келіспеушілікпен, бойыңды ұстамдылықпен, жазасын беруді тәрк етулікпен оларға қарсы тұру» дейді. Бағзы ұлылар (Абу әд-Дарда’) айтады: «Ол қауымның жүзіне күліп қарап, жақсылықпен назар қылып, көңіліміз оларға лағынет қылсын» дейді. Еріксіз әңгімелесе қалған жағдайда олардың аузынан жаман сөз шықса, мән бермеген дұрыс. Сандырақ сөздерінен ешқашан қорықпайық. Оларға өте көп жолығудан, кездесуден, жаман, лас, пайдасыз нәрселерінен абай болу керек. Мейіріммен (139а), жылы жұмсақ сөздермен оларға насихат қылып көру керек (146б), олардан үміт қылсақ, қабыл алар. Қабыл алмаса, көңілден шығарып тастау керек. Егер кездейсоқ олар қатысатын жиындарға, арнайы орталарға баратындай болып қалсақ, ол жағдайдағы ұстанатын әдеп, бірінші, ол жерге кірмей-ақ қой, амал жоқ қатысқан болсаң, өзіңнен өзге тарапқа көңіл аударма, оң-солыңа

жалтақтама, әркез сен тәкаппардың тәкаппаршылдығына қарсылық білдірсең, халайық саған мейіл қылып, жабысар болса, оған назар қылмағын. Әр уақыт қыбылаға қарап отыруға мұқият бол. Көп қобалжып, қыстанбағайсың. Бармақтарыңның дауысын шығарып сықырлатудан, сақалыңды, жүзінді, мойыныңды бекерге, босқа сипаудан, қасудан, саусақтарыңды құлағыңа тығудан сақ болғайсың. Аузы-мұрныңның суын тарта берме, тістеріңді шұқылама, қалтаңа көп қол сала берме. Қол-аяқтарыңды қайта-қайта созып-тарта беруден абай бол. Адамдардың (1396) жүзіне сұстанып қарама. Және оларға қарай керіліп, созылып, есінеме. Бірақ әңгімең дұрыс, тура болғай, сөздерің жатық, ұйқасты болсын. Әркім білгішсінбей, риясыз жақсы сөз, әңгіме айтса, құстай самғап ұш. Бұл сөздерді қайталап айтуын сұрама. Күлмей, үнсіз, тыныш отырғын. Әулеттеріңе, өлеңдеріңе, сөзіңе, шығармаларыңа, өзге де өзіңе маңызды тұратын нәрселерге таңдандыру мақсатында әңгіме айтпа. Қатындардың сәнденгені сияқты сәнденбе, тозып, ескіріп кеткен киімдер киетін құлдар секілді де болма. Әр аптада әуліңді және оның маңын тазалап, сыпырып тұр. Хадисте: «Алла – таза, пәк, сондықтан тазалықты жақсы көреді» дейді (147а). Менмендіктеріңді басыңдар. Қажеттіліктеріңді табандап талап етпе. Бір адамды ашуын келтіріп зұлымдыққа итермелеме. Отбасыңа да, бала-шағаңа да, тіпті өзгелерге де малыңның мөлшерін білдірме. Егер олар оны аз деп тапса, сенің қадірің кетеді; ал егер көп деп тапса, олардың көңілін ешқашан толық разы ете алмайсың. Оларды (малың туралы) қаталдықсыз, бірақ дәрменсіздіксіз жасырып жүр. Өз құлың және күніңмен әзілдеспе. Сұсыңыз/айбатыңыз/қадір-қасиетіңіз төмендейді. Егер жанжалдассаң кешіре сал. Өзіңнің надандығың мен асығыстығыңнан сақтан. Дәлелің туралы ойлан. Қолыңды көп сермендете берме. Тізеңді бүкпе, яғни, сенің қасыңда олармен тартысқан жағдайда. Егер бұл сені ашуландырса сөйле. Егер саған сұлтан жақын келсе өткір шекарада бол. Өшіп кеткен/жоғалған/ізсіз жолдастан сақтан/алыс бол. Өйткені ол өте қауіпті дұшпан. Дүниеңді абройыңнан жоғары санама. Пайғамбар с.а.у. хадисінде былай дейді: «Адам не нәрсеменен абыройын қорғаса, сол нәрседе оған садақа жазылады». Мухйи Суннат өзінің «Шарх-и суннат» кітабында келтірген.

Өзінен төмен дәрежедегі жамағаттар

Бірінші, басшыға – бағынышты қызметкерлері (140а). Екінші, намазда имамға – арттағы ұйыған қауымы. Үшінші, ерлеріне – әйелдері (147б). Төртінші ата-анаға – бала-шағалары. Бесінші, қожайынға – құлдары. Алтыншы, ұстаздар мен мұридке – шәкірттері мен мұридтері. Ұстаздың шәкіртпен қатысты әдебі: Төзімділік, жұмсақтық, құрметті мәртебесіне тән салмақтылықпен, айбарлы кейіпте отыру, тәкаппарлықты және әзілді тәрк ету, қамқорлылық, кішіпейілділік, мейірімділік. Ақылсыз, зердесіздерді көркем жетекшілікпен түзеулік, «Білмеймін» дейтін қытымырлықты, мұрын шүйірулікті тәрк ету, сұрақ қоюшыға бар ынта-ықыласын, ынта-жігерін, зейінін сарп етіп, қойған сұрағын түсіну, қателесекен жағдайларда дәлелді нәрселерді қабылдап, оған қайтумен хаққа мойынсыну. Оқушыны зиянды ілімнен тыю. Оны фарыз ‘айнды өтеуден бұрын, фарыз Кифайаны өтеумен

айналысуын тоқтату. Оқушыны тыюдан, оған төнуден бұрын әуелі өз нәпсісіне ие болу. Жетінші, жетімдер, сегізінші, міскіндер, тоғызыншы, қарыз берушілерге – қарыздарлар. Алла тағала: Егер қарыз алған адам қысылып тұрса, жағдайы оңалғанша, оған мұрсат беріндер» (2:280), – дейді. Оныншы – шеттетілген, аласталған адамдар.

Өзіне қарсы келетін жамағаттар

Бірінші – ащы тілді яһудилер (148а), Екінші – христиандар. Үшінші – күнә жасаушылар. Бұлардың арнайы әдептері бар. Төртінші – ат, есек, жалпы барлық сен мінетін немесе оған жүгінді артатын түйе және қашыр секілділер. Оның жем-шөбін беруің керек. Көтере алмайтын жүкті артпауың керек. Оны себепсіз ұрмауың керек. Бесінші – өгіздер және сиырлар. Бұлардың да жем-шөбін беру керек, күші жетпейтін жұмысқа салмауың керек. Алтыншы – бауыздауға болатын хайуандар. Оларды темірден басқа пышақпен бауыздап және телміртіп, көздерін жәудіретіп қаратып қойып, күттіріп, пышақты салмай қинамауың керек. Жетінші – құстар. Оларды қамап қойып азаптама. Сегізінші – қойлар. Сегізінші – мысық. Оны дәмеленіп қарап тұрған нәрсесінен айырып, азаптамаңыз. Тоғызыншы – иттер. Оны себепсіз ұрмаңыңыз, өлтірмеңіз жеп жатқан тамағынан айырмаңыз. Алла тағала Құранда: «Мұқтажға және мұқтаж емеске жегізіндер» (22:36), – дейді. Оныншы – құмырсқа секілді басқа да зиянды емес жәндіктер. Егер сіз қырық санаттағы Алланың жаратқандарымен қарым-қатынас кезіндегі әдептер мен құқықтарын түсінсеңіз, әңгіме ұзаққа созылады және ол үшін кітап қалдырылар еді. Мұнда әр бөлімнен жеткілікті түрде атап өттік. Бұл – «Минһадж әл-Ханафиден» (ph) теріп алынған ең негізгілері (148б).

[IV ТАРАУ]

Мешіттің әдептері

Біліңдер, ей, достар! Әрқашан бұл айтылған әдептерді орындап әдепті болсаңыздар, одан соң отандарыңызда болып тағат қылыңыздар. Білің, тариқат отаны, яғни тағат, ғибадат үйі үшеу: бірі – мешіт, бірі – шөл жазира, бірі – қабірстан. Бұл отандардың ол әдептерін білмек керек. Әдепсіздікпен қылған тағат нәтиже бермейді, Хақ дәрегейіне лайық болмайды, бәлкім діннен шығады. «Джами‘ әл-бахрайнда»: «Намазға тұрғаннан кейігі сопылықтың әдебі – үкімдерін білу. Күллі тағаттардағы әдеп – құлшылықта жүректің әзір болуы» деп айтылған. Себебі «Танбиһта»: «Тариқатың мағынасы – әзір болған жүрекпен амал қылу» дейді. Сондай-ақ «Шарх әл-ихтийардың» авторы «Таһарат» кітабындағы истинжа (нәжіс болған жерді тазалау) бөлімінде: «Дәрет алардағы сопылардың әдебі – дене мүшелерін жуып жатқанда жүрегінің әзір болуы» деген. Базбір салихтардан: «Егер дәрет алған кезде жүрегің әзір болса, намазда да жүрегің әзір болады, ал егер дәретте жүрекке әзір болуды ұмытып кетсең, намазда жүрегің уасуастан босамайды» деп айтатынын естідім. Фақиһ Абу-л-Ләйс (р.һ.) пәтуаларында: Пайғамбар ‘аләйһ ис-сәлам: «Сіздердің ешбіреулеріңіздің намаздарыңыз Алла тағала әмір еткендей дәрет алмайынша өтелмейді» дейді. Тағы да сол кітапта пайғамбар ‘аләйһ ис-сәлам: «Осылай орындалмайша намаз қабыл болмайды» деп хабар береді. Сондықтан құлға үлкен қылмыстарынан басқа қателіктері мен күнәларының жуылуы үшін намазды алдын-ала әзір болып өтеуге тырысу керек. «Раузат әл-‘уламаның» отыз бірінші бабында, ол: «Кімде-кім дәрет алса, дәрет алғандай қылып алсын, сонан соң барып намазға тұрып, руку‘тарын, сәжделерін және ондағы оқитындарын өтесін» деп айтып отырушы еді дейді. «Намаз айтады: Мені бөтен ойлардан қорғағаныңдай Алла да сені қорғасын деп. Сөйтіп сақталған, қорғалған түрінде аспанға көтеріледі. Ол намазда жарқыраған нұр болады. Оған аспанның есіктері ашылып, иесіне шапағат ету үшін Алланың хұзырына жеткенге дейін көтеріледі. Ал егер де намаздың дәретін, руку‘тарын, сәжделерін, ондағы оқитындарын дұрыс өтемесе, ол тағат: «Құдай-ау бұл пендең мені зая қылды, Сен де оны зая қылғайсың» деп арыз қылып, қияметке шейін теріс дұға қылады. Содан соң зая болған түрімен аспанға көтеріледі. Ол намазда нұр болмайды. Төменде аспанның есіктері жабық болады. Содан кейін халықтың киімі бүлінгендей бүлініп, осы бүлінген намазымен иесінің жүзіне ұрады». Мұны «Джами‘ әл-бахрайынның» шаһид бабында баяндаған. Әуелі мешіттің әдебін баяндаймыз. Өзге тағатхананың әдептері оның үкімінде болады. Әл-Ханафи р.ғ-дің «Минһаджында» «Мешітке бару және одан қайту әдебіндегі тоғыз міндет – ол екі жолмен баяндалады.

Бірінші – үйден мешітке барудың әдебі

Әр уақыт бір құл мешітке барар болса, жамағат намазға баруға ниет қылсын. Үйінің есігінен шығарда «Рабби адхилни мудхала сидқин уа

ахриджни мухраджа сидкин уа идж‘ални мин ләдунка султанан насира» (17:80), – деп, оң аяқпен (149а) үйден шығып, «Бисмилләһир Рахманир Рахим» деп «Тауаккәлту ‘алә Алла, лә хәулә уә лә қууатә иллә Билләһ ил-‘алии ил-‘азимді» айта барсын. Қатты алшаң басып жүрмесін, қадамдарын қысқа аттасын. Өйткені әр басқан қадамына жақсылық келіп, жаманшылықты кетіреді. «Мені тозақтың отынан құтқарып, Сенен өзге күнәларды кешетін ешкім жоқ болғандықтан күнәларымды кешіруіңді сұраймын» десін. Хадисте «Кімде-кім намаз оқуға барарда осылай дейтін болса, Алла тағала ол үшін намаз оқып болғанша (158б) алдында тұрып Құдайдан кешірім сұрап тұратын жетпіс мың періштені бекітеді» дейді. Мешіттің есігіне барғанда: «Иләһи, рахметіңнен үміт қылып, пендең есігіңе келді, жазаңнан қорқып пақырың және ғәрібің есігіңе келді, тұтқының есігіңе келді» деп айту керек. Одан соң, «Бісмилләһир Рахманир Рахим» деп, салауат айтып оң аяқпенен кіру керек. Және «Бісмиллә, уәс-сәләму ‘алә Расулиллә, Аллаһумма-ғфир ли зунуби уа-фтах ли әбуаба рахматикті» айтсын.

Екінші – мешіттен шығып, үйге қайтудың баяны

Мешіттен шығар кезде есіктің жанына келгенде: «Алла Сенен Іблістен және оның әскерінен пана тілеймін, Аллаһумма салли ‘алә Мухаммад уа ‘ала али Муххаммад, мені таспен атып қуылған шайтаннан сақтай гөр» десін. Сол аяғымен есіктен шығып бара жатып «Бісмиллә, уәссәләму ‘алә Расулилләһи» және салауат айтып, Алла менің күнәларымды кешіре гөр, маған фазылыңның есіктерін аша гөр» деген дұғаларды айтсын. «‘Ауарифта» шайх: «Намаз оқитын кілемнің үстіне және намазға да тұрарда оң аяқпен кірсін. Мешітке кіргенде не айтқан болса, соны айту керек. Намаз оқитын кілемнің үстінен шыққанда осылай мешіттен шыққандағыдай сол аяғымен шығу керек. Сопының намаз оқитын кілемі – оның үйі және мешіт секілді» дейді. Сопының тағатханасы (149б) мешіт үкімінде тұратынын біл. Егер келген жолдан басқа жолмен кетсе абзал болады (159а). Мысалы Нәби (ғ.с.) Қағбаға барарда, шығарда солай қылатын еді. Өйткені әр жолда бөлек нығметтар бар. Әр бір жол ол пенде үшін Хақ Тағаладан кешірім сұрайды. Жақсылық тілейді. Алланың елшісі: «Кімде-кім мешітке жамағатпен намаз оқуға барар болса барар-қайтардағы басқан әрбір қадамдары оның күнәларын өшіріп, әрбір басқан қадамдары үшін жақсылық жазады» дейді. Үйіңе кіргенде: «Құдайдың атымен бардық, Құдайдың атымен шықтық Аллаға, Раббымызға тәуекел еттік, Аллаһумма салли ‘алә Мухаммад уа ‘алә али Мухаммад, Алла сенен хайырлы кіруді және хайырлы шығуды сұраймын» дегін. Сонан соң үй-ішіңе сәлем бер. Мұның бәрі «Минһадж әл-Ханафидің» (рһ) ішінен теріп алынған ең негізгілері.

Енді мешіттің өздерінің әдептерін баяндаймыз

Бұл төрт бөлімнен тұрады: әуелгі бөлімде әдеп, екінші бөлімде мустахаб, үшінші бөлімде мубах, төртінші бөлімде макруһ болатын нәрселер баяндалады.

Бірінші бөлім: Әдеп

Мешітке кірген бойда «Әс-сәләму ‘аләйнә уә ‘алә ‘ибади л-Ләһи с-салихин» деп «тахийат намазын» (мешіт ақысы, мешітке сәлем намазы)

оқымағанша отырмасын. Негізгі риуаятта бір күнде бір мәртебе оқыса жетеді. «Қадихан» мен «Кунйада» осылай делінген. Әр кірген сайын лазым емес (159б). Егер мешітке парыз намаз үшін немесе ұю үшін кірсе де, мойнынан түседі. Тахийат намазы оқылды болып саналады. Егер ниет етпесе де, мешітке уирд намаздарын ада қылу үшін немесе сүннет оқу үшін кірсе, мойнынан түседі (150а). Егер жаназаны мешітке оқыса және тилауат сәждесін ада қылса, немесе тахийат сәждесін және шүкір намазын қылса, мешіт ақысы мойнынан түспейді. Егер макруһ уақыттарда мешітке кірсе, немесе сүннетті үйінде оқып келген болса, жамағат оқып жатқанда, немесе мешітке дәретсіз кірсе, мешіт ақысын оқуға болмайды. Төрт мәртебе «Субханалла, Уәлхәмду лил-Ләһи, уә лә Иләһә иллә Аллаһу, уә Аллаһу Акбар» десе, теріс болмайды, мешіт ақысының өзі төрт рет мойнынан түседі. Одан соң парызға қамат түсіргенше «нийати и'тикаф», яғни дүние тіршілігін, барлығын ойынан шығарып оңаша, жалғыз қалуға ниет қылып отырсын. Бұл ниетте сегіз амалды ескерсін. Әуелгі ниеті зиярат болғай, яғни Құдайды зиярат қылмақ ниеті. Әр кісі мешітке отырғанда, шынымен, Алла тағаланы зиярат қылды. Әркім Хақты зиярат қылса, Хақ Тағала оны құрметті қылады. Екінші амал – «мурабит», яғни намаздан соң намазға ынтызарлық қылсын. Үшінші амал – «тарәһһуб», яғни құлағын, көзін, барлық ағзаларын әдепсіздіктен, бос, бекер нәрселерден сақтасын (160а). Нәби (ғ.с.) айтады (150б): «Үмметім мешітке отырғанда өте тақуа, яғни Құдай Тағаладан қатты қорқып отырады» деп. Төртінші амал – «халуәт», жалғыз, оңаша болу, яғни ақыретті ойлау үшін жаман жұмыстарын, істерін, тіршілігін ойынан шығарып тастау. Бесінші амал – «таджарруд», яғни жалғыздылық, дүниеден кесілу, жалаңаш қалу, яғни Құдайды еске алу үшін бәрінен азат болып, дүниеден мұтылып, мешітке отыру. Оны «Алла жолындағы күрескер» дейді. Алтыншы амал – «пайдалы ғылым», яғни жақсылыққа шақырып, жаманшылықтан тыятын тағлыммен шұғылдансын. Жетінші амал – «Алла тағала үшін бауыр болу», яғни Хақтың разылығы үшін мешітке момындармен бір жүрек, бір бауыр болып отыруды өзіне міндет етсін. Бұл халді «ақыреттің қоры, қазынасы» дейді. Сегізінші амал: Құдай Тағаладан ұялып күнәні тәрк қылсын. Кісі мешітке осындай ниетпен отырса, оны «дана тақуалардың жұмласынан» дейді. Осы себепті кісі мұқаррабтар мақамына жетеді. Сол сияқты «Ихйа'да»: «Алла тағала үшін ең жақсы жер – мешіттер. Дүниедегі жердің жақсысы – ол мешіт. Ал орынның, жердің жаманы – базар» дейді. Пайғамбар (ғ.с.) айтады: «Кімде-кім мешітке барса – Алла тағала оған жаннаттан орын дайындайды» дейді. Бұл айтылған амалдар ислам дәстүрлерін қадағалау болып табылады. Өз-өзін тәрбилеу, өз-өзін дайындау мешітке деген құрмет болып саналады. Міне осылардың барлығын толығымен орындаған болса, Хақ Субханәһу уә Тағәләдән шын қорыққанының белгісі. Са'ид ибн әл-Мусаййаб: «Кісі мешітке отырғанда – Хақпен бірге отырады (151а) (160б). Әлбетте Хақпен бірге болып, хазір білген адам қалтырамай, қорықпай тұрмайды. Мұндай кісіге лайықты нәрсе – жақсылыққа, бақытты болуға шақырғаннан басқа еш сөз айтпау» дейді. Алла тағала: «Алланың рұқсат еткен үйлерін көтеру» («Нұр» сүресі, 36), яғни

құрметтеу, «және оның ішінде Өз атының зікір етілуі» («Нұр» сүресі, 36) керек дейді. Хасан айтады: «Алла тағала оны ғимарат ретінде «көтеру» («ән турфаға») бұйырған жоқ, бірақ құрметтеуді бұйырды» дейді. Сол сияқты «Кәшшафта»: «Мешіттің әдептері мен үкімдері төрт мисбахпен егжей-тегжей түсіндірілгені бойынша жасаңыз» дейді.

Екінші бөлім (Бірінші мисбах): Мустахаб баяны

Барлығы – жиырма төрт. Бірінші, мешітке барарда және қайтарда сауап талап қылып қадамын санағай. Екінші, мешітке кірместен бұрын етігін топырақпен тазартсын. Үшінші, жалаң аяқ кірсе өте жақсы болады. Жалаң аяқ кіру құрметке жатады. «Ахкафта»: «Жалаң аяқ кіру – жақсы іс» дейді. «Мултақитте»: «Аяқ киімімен кіру – әдепсіздік» дейді. Өйткені Хақ Тағала Құранда: «Фахлә’ нә’ләйк» (12:20), яғни «Кебісінді шеш» дейді. Бірақ «Әл-Мухит» деген кітаптың авторы «Кебісінді шеш» деп мешітке кірердегіні емес, намаз оқитын жерге тұрардағыны айтқан дейді. Кейбір әһлі ма’рифат «Кебісінді шеш» дегендегі Алланың мұраты: дүние және оның ішіндегілерді махабатыңнан, жүрегіңнен шығарып тастап намаз оқып, ғибадат қылмақты айтқан дейді. Сонымен бұл талас жоғарыда белгілі болды. Төртінші, «Бісмілләһир Рахманир Рахим» деп және салауат айтып, Хақтың рахматын үміт қылып, оң аяғымен кіріп, сол аяғымен шығу керек. Бесінші, мешітке кірерде қорқып (161a), қалтырап, дірілдеп, құрмет тұтып сынықтықпен кіру керек (151b). Есікті дуалға ұрмасын. Аяғын тасырлатпасын. Төбеге және әр тарапқа жалтақтай бермесін. Тыныш, қорланып, қорқып кірсін, өйткені бұл – ізгілердің амалы. Алтыншы, хазірлерге сәлем берсін. Егер намаз оқып жатса, немесе мешітте ешкім болмаған жағдайда былай айтпақ керек: «Әссәләму ‘аләйнә, уә ‘алә ‘ибадилләһ ис-салихин» (мағынасы: «Алланың бізге және салих құлдарына сәлемі болсын».) Жетінші, жоғарыда белгілі болғандай, мешіт ақысын оқысын. Сегізінші, мешітте дұрыс отырудың жөнін біліп отырғай. Мысалы, кісі болмаса, имамның орнына барып, қарама-қарсы отырсын, егер мешітте жамағат болып, михрабта қыбылаға қарап отыру мүмкін болмаса, алдыңғы саптың оң жағында отырсын, ол жерде де отыруға мүмкіндік болмаса, сол жағында отырсын. Бұл үкім екінші, үшінші, ақырғы сапқа шейін. Егер имам болса, оның орны михрабта. Бұл айтылған жағдайлардың баршасы намазға тұрмағандағы орындалатын әрекеттер. Бірақ, егер намазға (152a) тұрса қай тараптағы сапта болса, сонда тұрмақ керек. Егер саптың барлығы тола болса, саптың оң тарапына мейіл қылсын (161b). Хадисте: «Кім имамның арқасында тұрса, жүз рақ‘ат намаздың сауабын табады, ал егер оң жағында тұрса, жетпіс бес рақ‘ат намаздың сауабын табады, ал егер сол жағында тұрса, елу рақ‘ат намаздың сауабын табады, ал өзге саптарға тұрғанда, жиырма бес рақ‘ат намаздың сауабын табады» дейді. Тоғызыншы, мешіттен шыққанша и‘тикаф, яғни ешкімді, ешнәрсені, ештеңені ойламауға ниет қылсын. Оның жолы жоғарыда айтылды. Оныншы, намаз уақыты болмаса, Алланы зікір етсін немесе Құран тилауат қылып отыру керек. Он бірінші, Құран, зікір немесе уағыз тыңдасын. Ал егер бұлардың баршасы бір уақытта жүріп жатса, уағыз тыңдауды таңдасын. Он екінші, еш нәрсеге сүйенбей, жүзін қыбылаға беріп отырсын. Он үшінші,

намаздан соң зікір қылу үшін тізерлеп отырсын. Он төртінші (1526), әр жұмада мешітті хош иісті қылсын. Он бесінші, мешітті шаң-тозаңнан, өрмекшінің шылауынан жақсылап тазалау керек. Он алтыншы, қоқыстан тазалау керек, яғни мешітте қоқыс болса, тазалау керек, бірақ мешітке қоқыс сырттан кірер болса, оны тазарту уәжіп. Он жетінші, сасық иісті шикі пияз, сарымсақ секілді бұларға ұқсас нәрселерден сақтану керек. Он сегізінші, қараңғы түндерде мешітке бару (162а). Он тоғызыншы сапардан келгенде әуелі мешітке түсу – мустахаб. Жиырмасыншы, жөндеу, яғни бұзылған, бүлінген жерлерін қалпына келтіру. Бұл – діннің ең жақсы істерінен. Біліндер, ей, достар! Мешіттің қайсы бір жерін түзеп жөндесең, мешіт салғанның сауабын табасың. Оны біліп қойыңдар. Сондықтан мешітті түзеуге, жөндеуге кіріскейсіздер. Өйткені мешіттің нұқсан болған жерлерін дұрыстаса (153а), немесе сыпырса, немесе тазаласа, шырақ жағып нұрландырса, немесе мешітті құрметтесе, ғибадатқа даяр қылып қойса, немесе зікір айтса, немесе дәріс, немесе уағыз айтса, немесе хош иісті етсе, бұлардың баршасы мешітті қалпына келтіріп, мешіт салғанның сауабын табады (162б). Жиырма бірінші, намаз оқыр кездерінде топырағына тартынбай сәжде қылсын. Жиырма екінші, әлдекім сауда жасаса, оған: «Құдай Тағала бұл саудагерлігіңе ешқашан пайда бермесін» десін. Жиырма үшінші, бұрынғылардың жолына қарсы өлең оқыған ол кісіге: «Әрине, Алла тағала бұл ісінді қабыл алмайды, өйткені хабарда келгендей, мешіт бұл іс үшін салынған жоқ» деп айтқай. Жиырма төртінші, зәрулік болмаса қылыш, пышақ, найза сықылды қаруларды өзінде ұстамасын. Ал егер зәрулік болған жағдайдың өзінде, қылыштасып, найза шаншып, пышақ ұрмасын. Әдеп дегеніміз – осында бұйырылғандай, немесе тектілікке тән пышақты алып жүру. Мұны Пайғамбар (ғ.с.) бұйырған.

Үшінші бөлім (екінші мисбах): Мешіттің ішінде тажуиз, яғни рұқсат етілген нәрселер

Ол – жиырма екі (153б). Бірінші, мүлде дәретсіз отыруға болады. Бірақ, бұл жағдайда бір нәрсе жоғалса кепіл болады. Бірақ мешітте и‘тикаф, немесе Құран оқу, немесе зікір салу, немесе уағыз есту үшін, немесе намаз оқуды күтіп отырған болса, Ханафи, Шафи‘и мазхабтарында мустахаб болады. Бірақ адамдарды күтіп отырса, немесе дүние істері үшін отырған болса, бір қаулыда «макруһ» деген. Екінші, ғәріптерге, мүсәпірлерге (жолаушыларға) ұйықтауға рұқсат. Хасан Басри (р.һ.), Шафи‘и (р.һ.), ‘Ата’ ибн әл-Мусаййаб (р.ғ.): «Зарары жоқ» дейді. Үшінші – дәрет алу (163а). Ибн ‘Умар, Ибн ‘Аббас және Тавустардың пікірлері бойынша, мына шарттары болса, дәрет алуға рұқсат: мешіттің ішінен дәрет алатын орын жасалған болса және дәл сол жерде намаз да оқылмайтын болса, бірақ бұлай болмаса, макруһ болады. Егер бір ыдысқа дәрет алса, макруһ емес, бірақ Имам Мәлік мазхабында сөзсіз макруһ болып саналады. Төртінші, и‘тикаф қылу үшін бір жайды өзіне дайындап, ұқыптылық қылса, дұрыс болады (154а). Бесінші, ақысыз тағлым беру, ал егер ақы талап қылатын болса макруһ болады. Алтыншы, егер аяқтарын қыбылаға қарай созбаса, арқасымен жатуға болады. Жетінші – қыбыладан басқа жаққа аяқты ұзату. Сегізінші – аяқтарының дауысын

шығару. Тоғызыншы – мешітке кірген кісінің құрметі үшін тұру. Сондай-ақ кірген кісі үшін қари орнынан тұрса да макруһ болмайды, әсіресе, ол кісі ғұлама, машайық болса, шынайы құрмет қылу керек. [Оныншы] – намаздан басқа уақытта Құран оқу, зікір салу үшін даусын қатты шығару. Он бірінші – адамдар намазға тұрғанша дәріс айту, дәріс қарау. Он екінші жазу – жазбақ. Егер кісі фикһ туралы жазып жатқанда, жанында қари (163б) дауыстап Құран оқыса, жазып отырған адам есіте алмаса, қариға күнә болады. Ұлы муджтаһидтер: «Жазып отырған адамға естімек лазым емес» дейді, бірақ маңыздысы, бұл бапта бір іспен айналысып жатқан жамағаттың (154б) жанында дауыстап Құран оқу – әдепсіздік. Он үшінші, бір кісінің кебісін жайнамаз үстінен алып, мина үстіне қойса дұрыс болады. Бұл жағдайдан кебіс иесі де хабардар болып, кебісі жоғалып кетсе, төлеу жоқ. Ал егер кебіс иесінің бұл жағдайдан хабары болмаса төлеу керек. Он төртінші, мешітте отырған алқа мешіттікі болып, олар зікір айтып жатса да, Құран оқып отырса да, и‘тикафта болса да намазхан мешіттің қонақтарының намаз оқығысы келгенде ол отырған халыққа, дауыстап ыңғайсыздық келтірулеріне рұқсат. Он бесінші – зілзала, немесе зілзала сияқты нәрселер болған жағдайларда мешіттен шығу. Мұны «Мултақатта» баяндаған. Он алтыншы – фитнадан қорқып мешітке тауарын қойу. Он жетінші – мешіттегі құстардың ұясын бұзу. Он сегізінші – му‘такиф болса да мешітте қарыздарын беру. Он тоғызыншы, тауарларынан қорықса, таяммұм алса болады. Мұны «Қунйада» айтқан. Жиырмасыншы, талап, арыздарын айтуға және сол секілді нәрселерге рұқсат (155а). Жиырма бірінші, қазылар қазылық ету үшін отыруына болады. Жиырма екінші, мешітте болғанға дейін қари болсын-болмасын азаншының азанына жауап бермесе болады (164а). Егер кісі үйінде болса, өзге мешіттен азан есітсе, ол азанға жауап беру уәжіп емес. Өйткені жауапты сөзбен қылғаннан, жауапты іспен қылған абзал және жоғары тұрады. «Хуласада»: «Егер мешітте азанды Құран оқып отырғанда есітсе, Құран оқып отырғанын тоқтатпасын» дейді. «Кифайада»: «Егер ол азанды естіген кезде мешітте Құран оқып отырған болса, ары қарай оқи береді» дейді. «‘уйунда» кейбіреулер: «Қарий азанды естісе, оған азанды тыңдау, жауап беру абзал болады» дейді. «Хилуа»: «Егер тілімен азанға жауап беріп, мешітке бармаса дұрыс емес, бұл жауабы саналмайды, ал егер мешітте болып жауап бермесе күнәһар болмайды» дейді. «Мултақитте»: «Мешітте кезінде Құранды қирағат қылуын тәрк етпесе болады» дейді. «Заһирийада» да осылай. «Уақи‘ада»: «Жауап бергені абзал» дейді. «Тәджнисте»: «Иджма‘ бойынша азан айтқанда сөйлесе, макруһ болмас. Егер азанға жауап беруді қаласа, азаншының «Хайя ‘аләс-салат уа хайя ‘аләл-фалах» дегенін айтпасын, оның орнына «Лә хаула уа ла қууата илла биллаһи ‘алийул ‘азимді» айтсын. Азаншы: «Әс-салату хайрун минә ән-науум» дегенде, «саддақта уа бәарта» дегенді айтады.

Төртінші бөлім (үшінші мисбах): Мешітте макруһ болған нәрселер

Ол – қырық бір. Бірінші – сауда-саттық және басқа да келісім-шарттар. Бірақ му‘такифке егер тұтынатын тауарларын дайындап алуға болса, макруһ емес (164б). Екінші – адастыратын, жолдан тайдыратын нәрселер айтпау. Үшінші – өлең және шығарма оқу. Бір риуаятта («Джами‘ әт-Тирмизиде»

Пайғамбар ғ.с-нан риуаят қылады): Мешітте өлең, шығарма оқуға рұқсат және дұрыс дейді. Төртінші – түкіру (155б). Бесінші – мұрнының суын тастау. Алтыншы – етік тігу. Жетінші – жас балаларға ақы алып сабақ беру. Сегізінші – жазу жазғанына ақы алу. Тоғызыншы – тігіс тігіп және өзге де кәсіптер қылып ақы алу. Мұны «Мултақат» пен «Хуласада»: «Мешіттің күтімінен өзге тігіс тігу үшін отыру макруһ» дейді. Оныншы – ұрысып-керісу, таласып-тартысу. Он бірінші – біреуді жазғыру, сөгу. Он екінші – намаз жұмадан алдын алқа құрып отыру. Мұны «Сунан әт-Тирмизиде» пайғамбар ғ.с. тыйған дейді. Он үшінші – күлмек және ойнамақ. Он төртінші – аяғының лайын мешіттің топырағына, дуалына, ұстынына үйкеп тазалау. Он бесінші – сапта бір-бірін иықтарымен қысу, итеру. Он алтыншы му‘такифтен басқаға тамақ ішіп-жеу. Он жетінші – дүние сөзін сөйлемек (165а). Халаф ибн Аййуб мешітте еді. Қызметшісі кірді де одан бірнәрселер сұрады. Ол шығып жауап берді де оған осы сыртқа шығып айтқаны жөнінде: Отыз жылдан бері мешітте сөйлеспедім әрі сөйлесуді теріс көрдім» дейді. Он сегізінші – халайық парыз оқып тұрғанда нәпіл оқу. Он тоғызыншы, зәкір мен тилауат қылушыдан басқаға даусын қатты көтеру макруһ болады. Жиырмасыншы, парызды жамағатпен азан айтылмай және қамат түсірмей ада қылу макруһ болады. Бірақ азан айтылмай, қамат түсірмей, әулі мен бақта ада қылса, макруһ емес (156а). Жиырма бірінші – намаз оқып тұрғандар мен құбыла қабырғасының екеуінің арасынан, ортасынан өту. Жалпы намазханның алдынан өтуге тиым – бірінші қатар мен құбыла қабырғасының арасындай мөлшерде болса. Ал одан алыс болатын болса өтуге болады. Жиырма екінші – мешіттің ауласында намаз оқу. Жиырма үшінші – мешітте жаназа намазын оқу. Оны «Тәджнис» пен «Хуласада» айтқан. Жиырма төртінші – мешіттің ішінде азан айту. Қамат түсіруге болады. Бірақ бір уақытта мешіттің ішінде қамат түсірудің қайталануы макруһ болады. Ол жөнінде «Хуласада» айтқан. Жиырма бесінші – жамағат намазға дайын тұрғанда мешіттен шығу. Тек мешіттің имамы немесе азаншысы болса ғана рұқсат, ал егер имам да азаншы да болмаса, егер осы таң, екінті, және шам намаздарын қамат түсіргеннен бұрын оқып қойса – шығуға рұқсат. Бесін мен құптан уақытында оқып қойса да айыпты болмас үшін жамағатпен нәпіл ретінде оқып шығу керек. Жиырма алтыншы – өзі үшін мешіттің ерекше бір жерін әшекей және басқа да нәрселермен әсемдеу. Бұл құрмет қылуды бұзу болып табылады. Мұны «Қунйада» баяндаған. /Жиырма алтыншы – мешіттің ішінде жатып ұйықтау/ (165б). Жиырма жетінші – үш тәулік бойы мешітте отырып қайғы шегу. Жиырма сегізінші – «Мултақатта» қайыршыға адамдардың алдын кесіп өтіп барып садақа беру – макруһ дейді. Егер отырған жерінде берсе, не алса, зарары жоқ. Біліп қой! Мешіт имамы, азаншы немесе «бай-мәрт» деп аталатын адамнан кедейлер үшін бір нәрсе сұралса, әрі олар бір-бірімен араласып кетсе барлығын өтеуді өз мойындарына алады. Ал егер өтеп берсе өз мүліктерінен өтеген болып саналады. Әрі ол олардың зекеті де бола алмайды. Бұл мәселе салихтар мен жақсылардан тұратын ілім иелері тап болған қиындық. Олар алдымен осыны кедейге толығымен бұйырып қана құтыла алады. Сол жағдайда ол оны

алумен өтеуді өз мойнына алған болмайды, тек қана өкіл болады. Жиырма тоғызыншы – жас бала-шағаларын мешітке қажетсіз кіргізу. Отызыншы – жындыларды мешітке кіргізу. Отыз бірінші – төрт аяқтыны мешітке керексіз кіргізу. Отыз екінші – мешіттің есігінің алдында азаншы тұрғанға дейін кіру үшін қамат түсіргенді күтіп отыру. Отыз үшінші – мешіттің бор немесе сабанынан киіміне жабыстыру және бір мақсатпен алып шығу. Отыз төртінші – ешбір зәруліксіз мешіттің ішінен жол қылу. Отыз бесінші – мешіттің есігін бекітіп тастамақ. «Кифайада»: Олар: «Біздің заманымызда мешіттің есігін жабатындай еш нәрсе жоқ, бірақ ол намаз уақыттарынан басқа уақытта ашылмайды» деді, дейді. Отыз алтыншы – мешіттің суретін салу, бірақ оны сылаудың айыбы жоқ. «Һидайада»: «Мешітті гипспен, тикпен және алтын сумен ойып жазғанда тұрған ештеме жоқ. Бірақ «Хуласада»: «Мешітті таза емес балшықпен, сондай-ақ таза емес сумен лай илеп төбесін жабу – мақруһ дейді. Отыз жетінші – мешіттің ішінде, я үстінде дәрет сындыру (157а). Отыз сегізінші – «Һидайада» айтқандай мешіттің ішінде, я үстінде жыныстық қатынас қылу немесе жыныстық қатынас жасауға ойы кету. Отыз тоғызыншы, мешіттің қыбыласында ғұсылхана, я монша болса, я ластанған құдық болса. Мұны «Мултақатте» баяндаған. Қырықыншы – мешіттің шырағын үйге алып бару (166б). Қырық бірінші – мешітке зікір салмай намаз оқымай кіріп шығу.

Бесінші бөлім (төртінші мисбах): Мешітте харам болған нәрселер

Бұл – сегіз. Бірінші – мешітке жүніб болып кіру. Екінші – хайыз болып кіру. Үшінші – нифас болып кіру. Төртінші – мақсатты түрде, ешбір зәруліксіз балшық, батпақ, лас нәрселер кіргізу. Бесінші – ыдыстан бөлек нәрсеге қанын ағызу. Алтыншы – мүшрікті мақсатсыз мешітке кіргізу. Жетінші – бір қаулыда зәруліксіз кіші дәрет сындыру. Сегізінші – му‘такифке жыныстық қатынас қылуға ойы кету немесе жыныстық қатынас қылу – харам (157б), (167а).

Намаздың әдептері

Біліңдер, ей, достар! Алдыңғы бөлімде мешіттің барлық әдептерін баяндадық. Енді бес уақыт намаздың әдептерін баяндаймыз. Ин ша Алла!

Таң намазы әдебі

Бірінші таңертеңгі намаздың әдебін және құлшық ету тәртіптерін баяндаймыз. «Минһадж әл-муттақинда» таң намазының әдебінің он бір уазипасын және таң намазын оқып болғаннан күн шыққанға дейінгі уирдтар мен зікірлердің тәртіптерінің қалай орындалатыны туралы баяндалған. Әр уақыт азаншы таң намазының азанын айтқан соң, оның дұғасын оқысын. Одан соң мына мінажатты қылсын: «Я, Ұлы Тәңірім! Бізге намаз уақытын әзір қылғаның үшін, бізді талап қылған азаныңның дауысы үшін, түніңді бізден өткергенің үшін (167а), күндізінді бізге әзір қылғаның үшін хазіреті Мухаммад саллаллаһу ‘аләйһи уә салламға уәде қылған мақтаулы мақамыңды сыйлауыңды сұраймыз. Өйткені сенің уағдаңда қайшылық

болмайды». Әр уақыт тәкбір айтылса, оның сөздерін біз де айтамыз. Намаз ниетінің баянын жоғарыда айтқанбыз. Солай ниет қылу керек. Барынша жамағатпен оқуға тырысындар. Әсіресе таң намазын. Себебі пәк Алла: «Таң намазына, әсіресе қиямда тұрып Құран оқылғанда періштелер куә болады» (17:78), – дейді. Пайғамбар ғ.с.: «Жалғыз оқығаннан, жамағат фазилаты жиырма жеті дәреже ілгері тұрады» дейді. Әр уақыт жамағатпен ада қылғаннан кейінгі ұлықтардың (Алла олардың рухын қасиетті етсін) құлшылығын білсеңіз, күн шыққанша отырғайсыз. Сахих хадистерде келгендей олардың құлшылықтарына серік болып, сауап алғайсыз. Бұл «Минһаджда» айтылғандардың ең негізгілері.

Ей, достар! Одан соң құдіретіңіз жетсе, «мусабби‘ати ‘ашар» (оннан жеті) атты дұғаны оқығайсыз. Бұл дұғаны Ибраһим Таймияға Қызыр ғ.с. үйретіп, осы дұғаны ертелі кеш айтуға өсиет етті. Ол он дұғадан тұрады. Оның әрбіреуі жеті мәртеден оқылады. Бірінші «Фатиха» сүресі, екінші «Нас» сүресі, үшінші «Фәлақ» сүресі, төртінші «Ықылас» сүресі, бесінші «Қул, йа айюһа әл-кафирун», алтыншы «аят әл-курси», жетінші «Субхана Аллаһи уа әл-хамду лил-Ләһи уа ла иләһа илла Аллаһу уа Аллаһу әкбар», жетінші мәртеде «уа ла хаулә уа ла кууата илла бил-Ләһи әл-‘алийи әл-‘азим, сегізінші «Аллаһумма салли ала Мухаммадин абдика уа расулика ән-нәбиййу әл-уммийу уа ‘ала алиһи барик уа сәллим ‘аләйһим⁸, тоғызыншы «Аллаһумма-ғфирли уа ли-уалидайиа уа лимән туалиду уа ли-Джами‘и әл-му‘минина уа әл-му‘минат уа муслимина уа әл-муслиमत әл-ахиа‘и минһум уа әл-әмуат», оныншы «Аллаһумма я, Рабби иф‘ал би уа биһим ‘ажилан уа әжилан фи әд-дини уа әд-дуниа уа әл-ахира, ма әнтә ләһу әһлун уа ла тәф‘ал бина йа Мәуләна ма нәхну ләһу әһлун, иннәка Ғафурун Хакимун⁹ Жәуадун Кәримун Рауфун Рахим». Ибраһим Таими бұл дұғаны Қызыр ‘аләйһи әс-саламнан үйреніп, осы дұғаны оқыған кезде түсінде жаннатқа кіріп, пайғамбарлармен кездесіп, жаннат тағамынан жеп болып оянып, бұл тағам мен дұғаның шарапатынан төрт ай дүние тағамын жемеді. Бұл «Минһаджда» айтылған негізгілерінен.

Одан соң, күн найза бойынан жоғары көтерілгенде, я одан да жоғарырақ болғаннан соң (1676), сол күйі мәжілісті бұзбай, екі рақ‘ат «ишрақ намазы» деп ниет қылып оқысын. Әр рақ‘атта «Әл-хамдіден» соң, бес мәртәбе «Қул һуә Аллаһу Ахадты» оқығайсыз. ‘умра қажылықтың сауабын табасыз.

Одан соң екі рақ‘ат истихара намазына ниет етіп оқу керек. Бірінші рақ‘атта «Қул йа айиуһа әл-кафирунді», соңғы рақ‘атта «Қул һуә Аллаһу Ахадты» «Әл-хамдуге» қосып оқып, ада қылу керек. Хақ Тағала оның әр ісінде жақсылық қылады. Бұл намаз – сүннет. Әдептен дәрежесі артық. Хадисте: «Әр ісінде осындай истихараның ниетін қылмақ керек. Одан кейін мына мінажатты айтсын: «Я, Ұлы Тәңірім! Сенен барлық сөзімізде, ісімізде, әрекетімізде жақсылық болуын сұраймыз. Бұл күнде менен тек өзге нәрселер

⁸ БМ-1, БМ-2 де «‘алайһи» деп жазылған.

⁹ БМ-1, БМ-2 де «Рахимун» деп жазылған.

байқалады, әр не нәрсені дос тұтып, не нәрсеге разы болар болсаң, оны маған қайыр еткейсің» деп сынықтық қылғай.

Одан соң күн жоғары көтеріліп күн шыққаннан кейін уәлилік дәрежеге жету үшін чашт (духа) намазын оқу керек (168а). Бұл намазды ұдайы орындамағанша, әулиелік мақамға қол жеткізе алмайды. Бұл намазды оқыған себепті, кісінің күнәсі дарияның көбігінен көп болса да, күнәдан пәк болады. Хадисте: «Әркім жақсы сөз айтса, садақа. Әр тасбих – садақа, әр мактау – садақа, әр таһлил – садақа, әр тәкбір – садақа, әмір ма‘руф – садақа, жамандықтан тыю – садақа» дейді. Бұл «чашт» (духа) намазын оқыған себепті, осы садақалардан есеп табады. Әр адамда үш жүз алпыс буын (немесе сіңір, буда) бар. Әр буыны үшін садақа беру لازым. Әр кісі бұл чашт намазын оқыса, ол пенделер үшін садақадан есеп табу لازым болған. Және бұл намаз – періштелер намазы. Бұл намазды «аууабин» («өкінушілер») деп атайды. Кейбіреулер намаз шам мен құптан арасында оқылатын намазды «аууабин» дейді. Хадисте: Бұл «чашт» (духа) намазының ең төменгі дәрежесі екі рақ‘ат болады» деп келген. Бірінші рақ‘атта «Аш-Шамс», «Ад-Дұха» сүрелері, соңғы рақ‘атта «Уәл-Ләйли иза йағша» сүресін «Әл-хамдуге» қосып ада қылу керек. «Манаһиж әл-‘уммалда» бұл намаздың (168б) сауабы ‘умра қажылыққа, ережеп намазына парапар болады делінген. Оны «рағайыб» намазы деп те айтады. Хадисте: «Әр кісі бұл рағайыб намазын оқыса оның күнәсі дарияның көбігінен, жамбырдың тамшысынан, таулардың ауырлығынан, барлық ағаштардың жапырақтарынан, тамшылардың санынан көп болса да күнәдан арылады» дейді. Пайғамбар ғ.с.: «Бұл кісі өз үй-ішінен ‘аси, күнәһар, тозақы болған жеті жүз адамға шапағат қылады» дейді. «Фатауа әл-Худжджат» деген кітапта бұл артықшылық, ерекшеліктер жарияланған. Және Құдай Тағала бұл намазды оқыған кісіге жетпіс рахмат назарымен қарайды. Әр назарында жетпіс қажетін бітіреді. Ең төменгі дәрежедегі қажеті – Оның мағфираты, яғни Құдай Тағаланың кешірімі. Бұл - Рағайыб намазының қасиеті. Яғни ережеп намазының. Кімде-кім Дұха намазын ұдайы оқитын болса осындай ерекшеліктерге ие болады. Сонымен қоса тағы бір ерекшелік кімде-кімге Дұха намазы уирд (тапсырма) ретінде алынған болса, берілуі қажет садақа бар, соның бірі адам ұрпағының үш жүз алпыс тамырынан және басқаларынан болған кедергі бар, адам ұрпағына барлық осы кедергілер үшін садақа беру لازым, міне осы уирд етіп алынған намаз сол аталған садақаның орнына өтеу болады. Біліндер, чашт (Духа) намазының толығы – он екі рақ‘ат, орташасы – төрт рақ‘ат. Бұл төрт рақ‘атты кім бір сәлеммен ада қылса, абзал болады. Әуелгі екі рақ‘атта «әл-Хамдуден» соң «аш-Шамс» және «әл-Ләйлі» сүрелерін қоссын. Сондай-ақ айттық соңғы екі рақ‘атта «ад-Дұха» және «Әл-ләм нашрахты» «Әл-хамдуге» қосып қосып ада қылса, жақсы болады. Қалған сегіз рақ‘атта «Әл-хамдуден» соң бестен «Қул һуә Аллаһу Ахад» сүресін қосып ада қылсын. Егер кісі бұл он екі рақ‘атты оқыса, Алла тағала оған жаннатта алтыннан болған бір сарай салады. Хадисте: «Егер кімде-кім чашт намазын оқымаса, «Қул йа айиуһал-кафирунды» қирағат қылмаса, мұнафықтардан болады» дейді. Мұның бәрі «Манаһиж әл-‘уммалдан» және машайықтарымыздың (ph) басқа да құнды

кітаптарынан теріп алынған ең маңыздылары. «Минһаджда»: «Бұл намаздың барлығында жақсылық бар. Кім қаласа азайтып екі, төрт бас қып оқысын, кім қаласа көбейтіп он екі бас қып оқысын» дейді. Бұл намазды «бақыт» деп білу керек.

Біліңдер, ей, достар! Күн шыққаннан күн батқанға дейін бұл намаздан жақсырақ құлшылық жоқ. Бірақ бұл намаздан соң жақсы құлшылық – төртеу. Кісі уақытын пайдалы ғылым алуға жұмсасын. Ол ғылымның ерекшелігі: оның Хақтан қорқуы басым және күшті болғай. Ойы тереңдеп және батини ғылымы көп болғай. Тәрбиеші егесіне қылған ғибадатының себебінен танымы күшейгей. Дүниеге ынтығы кеміп, ақыретке құштарлығы артқай. Амалдарының босқа, зая кетпеуіне ұқыпты, тиянақты болады. Шайтанның айла-өнерін, мекерін, сырын түгел білетін болады. Бірақ сондай бір ғұламалардың жамағаты бар – оларды ресми ғалымдар, дүние ғалымдары дейді. Олар шайтанның алдауына, айласына түсіп (1696), Құдайдың ашуына ұшырап, дінді дүние табуға, ғылымды сұлтандардың малын алу үшін пайдаланады. Жетім, міскіндердің малдарын, мүліктерін орынсыз сарып қылады. Өмірлерін атақ-абырой, құрмет, дүнияуи қызмет, мансап үшін бекер, бәлкім, харам нәрселерге сарп қылып, зая қылады. Әдепсіздікке, бид‘атқа, адасушылыққа бастаған бұл қылықтарымен мақтанып, Хақтан үмітті болады. Сол себепті бұл жамағатты «азғын ғалымдар» дейді. Әр кісінде пайдалы ғылым болмаса, әдепсіздікке бой алдырады. Аталған пайдалы ілімнің бұл саласы «Ихйа’» деген кітапта. Егер сіз осы пайдалы ілімнің адамдарынан болсаңыз ол ілімді меңгеріп, алған іліміңізге амал етіп, сонан кейін оны үйретіп, Аллаға қарай шақырыңыз. Кімде-кім бұл ілімді үйреніп, оған амал қылып Аллаға қарай шақырар болса ‘Иса ‘аләйһ ис-сәламның куәлігімен аспан патшалығында құрметке ие болады. Дін мәселелерінің бірін үйрену үстінде, дүниенің әр бір мәселесіне өте мұқият болыңыз. Егер сіз осы іліммен қалып қойған дүние мақсаттарыңызды емес, бәлкім осы ілім арқылы Алланың разылығынан басқа ешнәрсені қаламасаңыз расында бұл – исламның мәні. Бұл туралы Алла тағаланың мына аятының тәпсірінде айтылынды: «Ал егер жалтарсаңдар, сендерден жалақы сұрамадым ғой. Менің сый-ақым Аллаға тән. Сондай-ақ мұсылмандардан болуға бұйырылдым» (10:72). «Кәшшафта» Нұхтан (ғ.с.) хикаят қылады: «Мен сендерге дүниелік мақсаттардың ішіндегі бір мақсатпен емес тек Алланың ризашылығын үшін насихат қылдым. Сондай-ақ діннен тағлым беру үстінде бір нәрсе алмайтын, ол іліммен дүниені талап қылмайтын, ол іліммен тек исламның мәніне, талаптарына жетуді қалайтын мұсылмандардан болуға бұйырылдым. Түптің-түбінде барлық мұсылмандар осылай етуге бұйырылған. Сондықтан мен сені алдын алу үшін еске алып өткен, дін ұстанған жағдайларда болатын жаман ойлар мен ниеттерді тәрк етуге шақырдым. Білгін, расында шайтан сенің жүрегіңді жасырын аурумен жұтып қойды. Ол аурудың белгісі - дүниені және бедел, мансапты сүю. Оған алданбаңыз! Оған күлкіге қаласың. Бұзып, бүлдіріп, сонан соң мазақ қылады. Егер сіз өзіңізді зікірлерде, уирдтарда (арнайы тапсырылған дұға түрі), құлшылықтарда біраз уақыт сынап көрсеңіз, онда сіз одан жалығып

жалқауланбас едіңіз. Керісінше діндегі пайдалы ілімді меңгеруге деген құлшыныс пайда болар еді. Және ол ілім арқылы Ұлық, пәк Алланың разылығынан басқа өзге ешнәрсені қаламаған болар едіңіз. Бұл ілім – түзу ниетпен орындалған нәпіл ғибадаттардан да абзал. Бірақ, мәселе түзу ниетте. Себебі ниет түзу болмаулық – надандардың көрсоқыр болуы мен адамдардың қателігінің кені.

Екінші, жақсы құлшылық – ілім меңгеруге қабілеті жетпеген жағдайда, зікір, тасбих, Құран қирағат қылу, намаз, ораза, әсіресе үгіт-насихат сықылды міндеттелген құлшылықтармен шұғылданғай. Алла тағала: «Оларға: Дұғаларың болмаса, Раббым сендерді неге бағаласын, – деп айт» (25:77), – дейді. Дұға – ол Алланың Шұғара сүресіндегі мына аятындағыдай болуы тиіс: «Раббым, маған даналық бер де, ізгі құлдарыңа қоса гөр!» (26:83). Олар әр күн мен түнде Алла тағаланың тоқсан тоғыз есімін айтып жалбарынғанды жөн, дұрыс санады. Олар есімдері мен сипаттарын мағынасымен айтып жалбарынғаннан ләззәт алатын. Расында Алла тағала «Я Жаббар! (қайтадан қалпына келтіріп, жөндеп түзеуде күдіретті) Менің жүрегімді жөндеп қалпына келтіре гөр! Я Ғаффар! Менің күнәларымды кешіре гөр! Я Рахман! мені түзей гөр! Я Рахим! Маған рахым қыла гөр! Я Тәууаб! Тәубемді қабыл ала гөр! Я Сәлам! Мені өзіңе бой ұсындыра гөр!» секілді дұғаларды айтып жалбарынғанды жақсы көреді. Міне осы – құлдардың дәрежелері, салихтардың жөн-жосық, тәртібі. Осындай амалдармен жеңімпаздардан болады.

Үшінші құлшылық – мұсылмандарға пайда тигізіп, момындардың жүрегіне шаттық әкелетін нәрселерді жасау, немесе дін фақиһтарына, сопыларға, дін өкілдеріне қызмет қылу, немесе кедейлерді, жетімдер мен міскіндерді тамақтандыруға тырысу, аурулардың көңілін сұрау, жаназаға қатысу секілді ізгі амалдармен айналысу. Бұлар нәпіл тағаттардан абзал және артық. Шындығында бұл – құлшылық. Және бұл нәрселерде мұсылмандардың бір-біріне деген ақ жүректілігі мен ізгі ниеттілігі бар.

Төртінші – өзінің және әйел, бала-шағаларының күн көрісімен айналыссын.

Міне, ислам осылармен саламат болады. Діні мен діндарлығы саламат болуы үшін оның қол-аяғынан адамдар аман болсын. Мұндай кісі күнәға бармайды. Міне осындай іс-әректтерімен ол салик (сопылықтың үшінші сатысына жеткендер), сабиқун (басып озушылар) дәрежесіне қарай ілгерілеуге құқылы адамдардың дәрежесіне жетеді. Бұл дін дәрежесіндегі – төмен дәрежелер. Осыған амал қылу керек. Бұлардан тысқарысы – олар шайтандар. Алла дінін бұзатын немесе құлдың құлы ететін нәрселерден сақтасын. Бұл – құрдымға кеткендердің дәрежесі. Ешқашан бұл топтан, сыныптардан болмаңыз. Бұл «Минһадж әл-Ханафиден» теріп алынған ең негізгілері.(170а), (170б-175а).

Біліңдер, ей, достар! Күн қайтпастан бұрынырақ қийлула – сүннет

Егер түнде сахар тұрып, ояу болып, құлшылық қылған болса, осы сүннетке амал қылу керек. Қийлула дегеніміз – сахарға тұруға медет болу

үшін, бір сағат немесе екі сағат демалып, мызғып алу. Бұл ояулықты – қайырлы ояулық дейді. Бірақ кісі сахарда тұрып, ояу болып, бос сөз сөйлеп, бекер, бос істермен шұғылданып, бұзық, азғындармен бірге отырса оны «зиянды ояулық» дейді, қийлула демейді. Қийлула – сүннет. Онда нешеме пайда бар. Бірі сахар тұруға жәрдем болады, бірі тәні дем алып, жан дүниесі сергіп, шаттық пайда болғанның себебінен, Хақтың қызметіне мықты болып, ғибадат қылғай. Және бірі көңілі саф болып, ойы демалған себепті, зауқымен ғибадат қылады. Және бірі нәпсінің сұрауларынан саламат болады. Нәпсі жүректі қатайтады. Соның салдарынан, көп сөйлейтіндер сияқты Хақтан алыс болады. Өйткені нәпсінің әңгімесі – тілсіз сөйлеу. Әр уақыт кім қийлулаға қол жеткізіп, яғни түске дейін демалып алатын болса, дәрет алып, мешітке барып, бесін намазынан бұрын мешітке сәлем намазын оқу үшін, күн қайтпастан, бір сағат ілгері мызғып болып қойсын. Және бір әдеп: күн қайтқан соң бір сәлеммен төрт рақ‘ат намаз оқысын. Ол намазды «фи зауал», яғни «тал түстегі намаз» дейді. Бұл намазды бесін азанынан бұрын оқу керек. Оның әр рақ‘атында «Фатихадан» кейін үш мәрте «Аят әл-күрсіні» қирағат қылып ада қылу керек. Сондай-ақ Нәби ‘аләйһ ис-салам хадисінде: «Бұл уақыт – тал түс уақыты. Аспанның рахмат есіктері ашылып, жасаған амалдарың барып кіреді» дейді.

Бесін намазының әдептері

Білің, ей, достар! Енді бұдан соң бесіннің сүннетін оқу керек. Хадисте: «Кісі бесіннің сүннетін жақсылап оқыса, онымен бірге жетпіс мың періште қосылып оқып, бұл кісі үшін кеш батқанша Хақтан кешірім сұрайды» дейді. Егер мұрсат болса, таң намазының сүннеті мен парызының арасында оқыған айрықша, мықты дұғаны оқу керек. Одан соң жамағатпен парызды ада қылып, екі рақ‘ат сүннет оқысын. Бесін намазын болған соң, ғылыммен шұғылдансын, немесе мұсылманға жәрдем берсін, немесе Құран оқысын, немесе күн көріс тіршілігімен айналысын, немесе бауырларға зиярат қылсын, немесе аурудың көңілін сұрасын, немесе жаназаға дайын болсын, немесе құқықтарын ада қылумен шұғылдансын. Осылардың себебінен толық, кәміл дін табады (176а), (176а-177б)].

Намаздыгердің әдептері

Білің, ей, достар! Намаздыгердің уақыты кіргеннен соң, бұл намаздың әдептері бойынша парыздан ілгері төрт рақ‘ат сүннет оқылады. Оның артықшылығы, ерекшелігі көп. Хадисте: «Кімде-кім намаздыгерден алдыңғы төрт рақ‘ат намазға мұқият болып орындап жүрсе, Хақ Тағала оған жаннатта бір үй тұрғызады» дейді. Және бір риуаятта: «Хазірет ‘аләйһ ис-салам екі рақ‘ат қылып та оқитын еді» дейді. Онда бірінші рақ‘атта «Әл-хамдуден» соң «Әл-‘аср» сүресін төрт мәрте, одан кейінгі рақ‘атта үш мәрте, одан кейінгі рақ‘атта екі мәрте, ақырғы рақ‘атта бір мәрте оқып (177б) аяқтағаннан соң, парызды жамағатпен оқу керек. Бұдан соң нәпіл оқуға болмайды. Бәлкім зікір салу, Құран тилауат қылу, насихат айту керек. Бірақ бұлардың баршасынан дүниені тәрк еткен жамағатпен отыру абзал. Батыл және ықтият болуға үйрететін заһидтардың әңгімелерін тыңдау керек. Олардың сөздері мүридтерге нақты, батыл шешім қабылдауға қуат береді. Ей, достар! Өткен

өміріңіз өтті, өміріңізде дүниелеріңіз болды, сіздерге ақыретте құтылу үшін бұл өміріңізді сарп қылу – уәжіп. Соның себебінен шексіз нығметке бөленіп, Хаққа жалғаушы болып, Хақ Тағаланың панасында болғайсыздар. Әр демдеріңіз бағасы жоқ таптырмайтын гауһардай болады. Ол қуат болса және қайтып келмейді. Олай болса, әр күнде дүние соңына түсіп, дүние жинап, мәз-мейрам болған ақымақтар секілді болмаңдар. Олардың өмірлері қысқа болады. Оны білмейді. Малы, дүниесі көп болып өмірі қысқа болса не пайда, не қайыр? Сол себептен хазіреті Имам Хусайнның (р.з.) ұлдары: «Өміріңе нұқсан келіп, қиыларына несіне разы боласың? (178а) Дінің әлсіреп, малың көп болғанына сүйенбе. Ғылымың мен амалыңның көптігіне сүйен. Осы екеуі саған жолдас болып, қабірінде де сенімен бірге болады. Сенен ажырайтын үй-ішің, әйел, бала-шағаң, малдарың мен достарың» дейді (178б), (178б-179б).

Шам намазының әдептері

Біліңдер, ей, достар! Әр уақыт намаз шам уақыты болғандағы оның әдептері: оның азанын есітіп, жауабын бергеннен (179б) соң, «Уа, құдіреті күшті Құдайжан! Түнді бізге жерткергенің үшін, күндізді өткергенің үшін, бізді талап қылған азаныңның дауысы үшін, хазіреті Мухаммад саллаллаһу ‘аләйһи уә салламға уәде қылған мақтаулы мақамыңды сыйлағайсың» дегін. Одан соң парызды оқығайсың, парыздан соң сөйлеместен сүннет оқығайсың. Одан кейін таң намазындағыдай жаңадан калима шаһадатты айтқайсың. Сөйтіп түнгі келіп тұратын періштелер мен Кираман-Катибинге сәлем бергейсің. Одан кейін Хазірет саллаллаһу ‘аләйһи уә салламнің аруағына екі рақ‘ат намаз оқығайсың. Оны – Расулдың сыйы дейді. Оның қирағаты – «Әл-хамдуден» соң бір «Аят әл-күрсі», бес мәрте немесе үш мәрте «Қул һуә Аллаһу Ахад». Одан соң иманның мәңгі болуы үшін екі рақ‘ат оқысын. Оның қирағаты – «Әл-хамдуден» соң «Аят әл-күрсі», «Ықылас» және «Ма‘узатәйнді» бір мәртеден. Одан соң Хазірет ‘аләйһ ис-саламға салауат жіберіп, мына дұғаны да үш мәрте оқысын: «Алла, шындығында мен саған дінімді тапсырдым. Оны тірі кезімде де, опат болғанымда да, өлгеннен кейін де сақтағайсың». Егер шам намазынан кейін (180а) төрт рақ‘ат намаз оқыса, бұл да – сүннет. Ал егер алты рақ‘ат намаз оқыса, абзал болады. Сондай-ақ хадисте: «Кісі шамнан соң алты рақ‘ат намаз оқыса, жаман сөз сөйлемесе, он екі жыл намаз оқығанға пара-пар болады» дейді. Бұл намазды – «аууабин» намазы дейді. Егер құптанға шейін «и‘тикаф» ниет қылып оқыса көп фазилат жетеді. Бұларды Фатихадан соң Ықылас» сүресімен аяқтайды. Аууабиннің ең азы алты рақ‘ат болады (180б), (180б-181а).

Құптан намазының әдептері

Біліңдер, ей, достар! Құптан намазының әдептерінің баяны мынадай: әр уақыт құптан азанын естіген соң, екі азанның арасында тірі қылуы үшін төрт рақ‘ат намаз оқу керек. Егер парыз үшін дәрет алса, онда фазилат көп, бәлкім, әр парыз үшін мүмкіншілік болса, дәрет алу керек. Бұл – кәміл, толық, нұрлы, жемісті хал. Одан соң жамағатпен парызды орындау керек. Одан соң екі рақ‘ат сүннет оқу керек. Ал егер төрт рақ‘ат оқыса көп фазилат бар. Сондай-ақ хадисте: «Қадір түнінің қасиетіне пара-пар келеді» дейді. Бұл

төрт рақ'атты оқу жолы бірінші рақ'атта «Әл-хамдуден» соң «Аят әл-күрсіні» үш мәртебе, ал кейінгі рақ'аттарда «Әл-хамдуден» соң «Ықылас» пен «Ма'узатәйнді» бір-бірден оқу (1816) керек. Көп машайықтар бұл намаздан соң қажеттерін Хақтан сұрап, одан соң ұйықтамастан бұрын үтір намазын орындаған. Бұған ықтият болған (182а).

Құптаннан соң ұйықтаудың әдептері

Әрқашан құптан оқып болғаннан кейін, кісі дүние сөзіне және бекер істерге бой алдырса лайық емес, және әдептілікке жатпайды. Бұл уақыт – қасиетті уақыт. Күндізгі амалдардың соңы. Жақсы амалдармен аяқталғай. Егер түндер қысқа болса, ұйықтау керек. Егер түндер ұзақ болса, егер ғалым болса, ғылым оқысын немесе ұйқысы келгенше еске түсірумен, жазумен айналыссын. Егер салик болса, мың мәртебе «Лә иләһә иллалла» зікірін және Нәби 'аләйһ ис-саламға жүз мәрте салауат айтсын. Одан соң хазіреті Жабра'ил, Мака'ил, Исрафил, 'Азра'ил 'аләйһим әс-саламдарға және барша ғаршыдағылар мен періштелерге үш мәрте салауат айтып, ұйқысы келсе ұйықтасын. Төсегін қыбылаға қаратып салып, «қабір төсегі» деп отырып, төсегінің үстінде «Ықылас» сүресін және «Ма'узатәйнді» қирағат қылсын. Қолының аясына дем салып, басынап бастап барлық денесіне (182б) сұртсын. «Тағаттың қуаты» деп, үш мәрте ниет қылсын. Оң қолының аясына бетін қойып, оң жағымен жатсын. Көңілін хазір қылып өзін Хаққа тапсырсын. Ұйықтап кеткенше зікір айтып жатсын. Егер ояу болса, «Әл-хамду лилләһи әл-ләзи ахиана бә'дә мәмәтина уә иләйһи әл-бә'су уә ән-нушур» деп айтып, дәрет алып, тахийат намазын оқысын. Әр кісі бұл әдептерді сақтап дәретпен ұйықтаса, оны намазхандардың жұмласынан деп жазып, оянғанша ол кісінің рухы ғаршыға көтеріліп кетеді (183а), (183а-183б).

Таһаджуд намазының әдептері

Біліңдер, ей, достар! «Минһадж әл-Ханафида» «Парыз намазынан соң түннің ортасында оқылатын таһаджудтан өзге артық намаз жоқ. Олай болса, әрқашан таһаджудқа тұрсаң, бірінші, он мәрте тәкбір айтқайсың, он мәрте мақтау айтқайсың, он мәрте тасбих айтқайсың, он мәрте истиғфар айтқайсың. Одан соң, дәрет алып, тахийат намазын оқу керек. Жалынып, жалбарынып дұға қылу керек. Бұл уақытта дұға қабыл болады. Бірақ Құдайдан өзгені талап қылу, әдепке жатпайды. Одан соң, жүз мәрте истиғфар айту керек. Одан соң, ертеңнен кешке дейін болған халді пікір қылып, жақсы халге шүкір қылып, жаман халіне тәубе қылсын. Одан кейін ықыласпен он екі рақ'ат таһаджуд намазын оқысын. Алты сәлеммен ада болады. Әр рақ'атында бір «Әл-хамд», үш мәрте «Құл һуә Алла Ахадпен» орындалу керек. Әр төрт рақ'аттан соң он мәрте «Салауат әл-'ашараны», яғни «Әс-саләту уә-сәләму 'аләйкә, я, Расул Алланы» ақырына шейін оқу керек. Бұл салауатты арабшасында баяндаймыз. Ин ша Алла. (Арабшасындағы Салауат әл-'ашара): Әс-саләту уәс-сәләму 'аләйкә, я, Расул Аллах!, Әс-саләту уәс-сәләму 'аләйкә, я, нәби Аллах!, Әс-саләту уәс-сәләму 'аләйкә, я, хабиба Аллах!, Әс-саләту уәс-сәләму 'аләйкә, я, 'аләйкә я хайра халқи Аллах!, Әс-саләту уәс-сәләму 'аләйкә, я, сайида әл-мурсалин!, Әс-саләту уәс-сәләму 'аләйкә, я, шафи'а әл-мурсалин!, Әс-саләту уәс-сәләму 'аләйкә, я, расула Рабби әл-'аламин!, Әс-

саләту уәс-сәләму ‘аләйкә, я, сираджан мунира!, Әс-саләту уәс-сәләму ‘аләйкә, я, баширан уа назира!, Әс-саләту уәс-сәләму ‘аләйкә, я, шафи‘ан мушаффа‘а! Одан соң тақ болып, тағаттардың абзалынан болуы үшін, тағы екі рақ‘ат отырып намаз оқу керек (184а). Одан соң Тәрбиеші Иені зікір қылу керек, ұлы джихадтың сауабына қол жеткеру үшін, таң атқанша жалғыз болса, құпия зікірді, жамағат болса, жария зікірді қылсын. Ол құпиядан абзалырақ және міндеттірек. Алла тағала ол турасында: «Ей иман келтіргендер! Алланы өте көп зікір етіңдер» (33:41), – дейді. «Асрардың» жиырма бірінші бөлімінде: Түннің жартысы немесе түннің үштен бір бөлігінен кейін таһаджудқа ниет қылып намаз оқы. Одан, түнде тұрып намаз оқудан мақсат – джихад әл-әкбар, яғни ұлы джихадқа пара-пар. Құлшылық, тағатқа ыждаһат қылудың, тырысудың абзалы - сахар уақытында ыждаһат қылу делінген. Алла тағала: «Түнде тұрып ыждаһат қылып саған міндеттеген нәпіл таһаджуд намазын өте» (17:79), «Олар түн ішінде тұрып төсектерін тәрк етеді...» (32:16), – дейді (184б), (184б-185а).

[IV ТАРАУ]

[Зікір туралы бөлім]

Әһлі қылует пен ‘узнәттің әдептері

Оның дәлелі «Асрардың» жиырмасыншы бөлімінде қылуетке енушілер мен оңашаланушылардың баяны деген тақырыппен берілген. Біліңдер, ей, достар! Қылуетке ену екі қысым. Бірі – заһир қылуеті, яғни сыртқы сезім мүшелерінің қылуеті, бірі – батин қылуеті, яғни ішкі жан-дүниенің қылуеті, яғни тариқат қылуеті. Заһир қылуеті – нәпсіден, ағзасынан тарайтын қорлау, зұлымдық қылу секілді жаман пиғылдан мұсылмандарды сақтау (185а). Бұл турасында Нәби ‘аләйһ ис-сәлам: «Басқа мұсылмандар оның тілінен және екі қолынан зардап шекпесе, шын мұсылман сол адам» деген. Түйсігі, санасы, ойы секілді ішкі сезімдері ықылас ниетімен оянып, ашылғанша, өзіне әдет болған нәрселерді және бес сезім мүшесін кісендеп нокталау. Хақ ризашылығы үшін, нәпсінің жаманшылығын халықтан жою үшін өлместен бұрын өлу, қабірге кіру ниетімен қылуетханаға кіру керек. Мысалы, көзін сондай қиянаттан және харам назардан, аяғын харам жолға барудан, құлағын жаман сөз естуден, қолын харам нәрсе тұтудан, қарнына харам және шүбәлі нәрселерді кіргізбектен сақтасын. Ұлылар бұл әрекет масқара қылық болған себепті, ол қылықтардың иесін зинақорлардан санап, бұл әрекетті «зина» деп айтқан. Әр ағзадан мұндай күнә таралар болса, Хақ Тағала бір хабаши сияқты бақытсызды жаратады. Ол сурет ертең қиямет күнінде жолдас болып тіріледі. Ауыз, тілдерімен Хақ қызметінде куәлік береді. Егесін тұтып тозаққа кіргізіп азаптайды. Егер бұл кісі Алла тағала: «Уә нәһә ән-нәфсә ‘ан ил-һауа», яғни «Нәпсісін қалаған нәрселерінен тежеген болса» (79:40), – деп Құранда айтқандай, тәубе қылып, өз нәпсісін бұл харамдардан сақтаса, ол мақұлық бақытсыз кейпінен бақытты, қуанышты (185б), сүйкімді бозбала кейпіне еніп, егесін ақырет жаманшылығынан сақтап құтқарады. Оны жаннаттың «хор, ғилманы» дейді. Міне сонда күнәһардың қылуетке енуі ақтауға себеп болып, оның амалдары түзеліп көркем амал қылушылардан болады. Ол жөнінде Алла тағала: «Ақиқатында, Ұлық Алла көркем амал қылушылардың сауабын зая қылмайды және жоймайды» (9:120), «Ақиқатында, Ұлық Алланың рахметі көркем амал қылушыларға жақын» (7:52), «Кімде-кім Ұлық Раббысының дидарынан үміт етсе, ізгі амалдар қылсын» (18:110), – дейді.

Бірақ батин қылуеті, қылуетханаға кірер болса, көңілін ішпек, жемек секілді нафсани және шайтани нәрселерден тазартқай. Және үй-ішіне, әйеліне, жануарларына деген махабаттан және мансап, даңқтан көңілін түгел тазартқай. Және өз ықтиярымен сараңдық, тәкаппарлық, атаққұмарлық, басқа да жағымсыз қылықтарды көңіліне кіргізбесін. Нәби (ғ.с.) айтады: «Әйгілі, мәшһүр болу – апат, белгісіз болу, яғни ешкім сені білмесе – рахат» деп. Әркім қылуетте отырған соң, бұл жағымсыз қылықтарды көңіліне алса, қылуеті бұзылады. Жүрегі де, жүрегінде болған ізгі, көркем амалдары да зая болады. Жүрегі пайдадан, нәтижеден құр қалады. Алла тағала ол жөнінде:

«Шындықта Алла бұзақылардың амалын түземейді» (10:81), – дейді. Сырт көзге жақсы, ізгі амалдар, қылықтар жасап жатқан сияқты болып көрінгенімен, бұлар – бұзақылар. Нәби (ғ.с.) айтады: «Ашу иманды жояды, мысалы, сірке су әселді бүлдірген секілді». Сондай-ақ Нәби (ғ.с.): «Тәкаппарлық, менмендік иманды жояды» дейді. Және де Нәби (ғ.с.): «Ғайбат айту – зина жасаудан да ауыр күнә» дейді. Және Нәби (ғ.с.): «Ұйықтап жатқан фитнаны кім оятар болса, Алла тағала оған лағынет айтады» дейді. Және Нәби (ғ.с.): «Сараң ‘абид пен заһид жаннатқа кірмейді» дейді. Және Нәби (ғ.с.): «Рия – құпия ширк, яғни құпия серік қосу» дейді. Және Нәби (ғ.с.): «Өсекші жаннатқа кірмейді» дейді. Және мұнан да өзге жаман, жағымсыз мінез-құлыққа қатысты хадистер бар. Бұл қылықтардан өте сақ болу керек. Сопылықтан мақсат – қылуетпен, риязатпен, үндемеулікпен, зікірге байланумен, махаббатпен, тәубемен, көркем мінезбен, сеніммен, бұрынғы өткен ізгі сахабалар мен таби‘индардың, машайықтар мен амал қылушы ғалымдардың ізімен жүрулікпен нәпсінің қалауларынан құтылып жүректі тазарту. Егер момын қылуетте отырғанда тәубе қылып, оқып, үйреніп жатып осы айтылған шарттарды ұстанатын болса, Ұлық Алла амалдарын қабыл қылып, жүрегін нұрландырып, терілерін жұмсартып, тілі мен сыртқы және ішкі сезім мүшелерін тазартып, амалын өзінің хұзырына дейін көтереді. «Ұлық Алла Өзіне мақтау айтқан адамды естуші» дегендей, оның тілек, дұғаларын естиді, яғни Ұлық Алла оның дұға, тілектерін, Аллаға мақтау айтқанын, жалынып-жалбарынғандарын қабыл етіп, жақын құлдарынан қылып, дәреже береді. Ол жөнінде Алла тағала: «Көркем сөздер мен ізгі амалдар Оның дәргейіне көтеріледі» (35:10), – дейді. Көркем сөздің мұраты – Алланы зікір қылу және «бірлеу» үшін тілін бос сөздерден сақтау. Ол турасында Ұлық Алла: «Ақиқатында, Ұлық Алланы шын жүректен хазір деп біліп, намаз оқыған момындар құтылудың жолын табады, ондай момындар беталды, бос сөз сөйлемейді» (23:1-3), – дейді. Ұлық Алла ғылым мен амалды жақын рахметіне және дәрежелерін кешірімі мен ризашылығына көтереді. Қылует мәртебесіне жеткенде, ол адамның жүрегі теңіздей болады. Адамдардың ыза еткендігіне бұлданбайды. Ол жөнінде Нәби ‘аләйһ ис-салам: «Теңіз бол! Сонда саған ешнәрсе әсер етпейді. Нафсани қылықтарың сол теңізге тұншығып өледі, мысалы, Фир‘аунның теңізге батып тұншығып өлгені секілді. Ол теңізді ешқандай да бүлдірген жоқ» дейді. Сөйтіп шариғаттың саламатты кемесі сол теңізде жүзіп, қасиетті рухы теңіздің түбіне сүңгіп хақиқаттың дүріне жетеді. Сөйтіп теңізден ма‘рифаттың маржандары мен меруерттерін алып шығады. Ақиқатында, бұл теңізге заһир және батин қылуетін ұстанған адам ғана қол жеткізеді. Содан кейін, жүректің бұзылуы, бүлінуі мүмкінсіз болып насух тәубеге қол жеткізіп, амалдары ізгі, пайдалы болады. Алланың тыйған нәрселерін қасақана, әдейілеп істеуге бейіл болмайды. Истиғфар және өкініш қылумен бәрі кешіріліп, ұмыт болады (188a-190a).

Сондай-ақ «Асрарда» қылуеттегі арнайы орындайтын құлшылықтардың баянында қылуетке енуші қылуетте шама-шарқы жеткенінше ораза тұтып, мешітте жамағатпен бес уақыт намаздарды уақтылы сүннеттерімен,

шарттарымен үркіндерімен дұрыс, түзу оқу керек дейді. Қылуатке енушілердің және бір қылар құлшылығы – жоғарыда баяндаған сәске намазын орындағаннан соң, екі рақ‘ат «кафарат әл-баул намазын» ниет қылып оқиды. Қабір азабынан (186а) азат болу үшін, әр рақ‘атта «Әл-хамдуден» соң жеті мәрте «Иннә а‘тайнә» сүресін қосып оқу керек. Қылуатке енушілердің және бір қылар құлшылығы – «тасбих намазы». «Джами‘ әл-Фатауа», «Мултакат» және «Тәджнистің» намаз туралы бөлімінде тасбих намазының орындалуы жөнінде «төрт рақ‘ат тасбих намазына ниет етіп, тәкбір айтып, «Сүбхәна Аллаһумма» айтқан соң, он бес мәрте «Субхан Алла, Уәлхәмду лил-Ләһи, уә лә Иләһә иллә Аллаһу, уә Аллаһу Акбарды» айту керек. Қирағат қылған соң, он мәрте бұл тасбихты айтсын. Одан соң, тәкбір айтып руку‘қа барып, руку‘тың тасбихын ада қылған соң, он мәрте бұл тасбихты айтсын. Қаумедә және он мәрте бұл тасбихты айтсын. Сәждеде және он мәрте айтсын. Отырыста және он мәрте айтсын. Соңғы сәждеде және он мәрте айтсын. Енді қийамға тұрғаннан соң, қалған үш рақ‘атта қирағаттан алдын жоғарыда айтылған тасбихты он бес мәрте оқып, қалған руку‘, қаумеларда, сәжде, отырыстарда он мәртеден айтып, ада қылу керек. Бірақ бұл төрт рақ‘аттың қирағатынан бұрын он бес мәрте оқығаннан соң «Лә хаулә уә лә қууәтә...ні» он мәрте бірге қылып, қалған руку‘, қаумеларда, сәжде, отырыстарда да «Лә хаулә уә лә қууәтә...ні» бірге қылып, он мәртеден айтқан соң, бірге қылып ада қылу керек. Біздің заманымыздың имамдары және бұрынғы өткендер де осылай айтқан. Қай (186б) сүрені оқыса да дұрыс. Бірақ айрықша жетекшілердің орындайтыны: әр рақ‘атта он мәрте «Ықылас» сүресін қосып оқиды. Бұл намазды бір сәлеммен аяқтау керек. Бұл намазды оқып болғаннан соң не қажеті болса Хақтан сұрау керек. Қажеті, әлбетте, дұрыс болуы тиіс. Ең төменгі қажеті – пенденің күнәсінің кешірілуі. Оның жер жүзінен ұлығырақ күнәсі болса да кешіріледі.

«Фатауа суфийада» «Фатауа әл-Худжджаттан», сондай-ақ «Сихах әл-ахбар» мен «Фатауа әл-мас‘удияда» Ибн ‘Аббас р.з-дан риуаят қылады. Нәби ғ.с. ‘Аббас ибн ‘Абд Аллаһ ибн Абумуталибке: «Я, ‘Аббас! ... Егер сен мұны орындайтын болсаң Алла тағала әуелгі және ақырғы, бұрынғы және қазіргі, қателесіп және әдейі, кіші және үлкен, жасырын және ашық жасаған күнәларыңды кешіреді. Яғни, егер төрт рақ‘ат намаз оқитын болсаң деп оның қалай орындалатынын «Фәуа’ид» және «Кифайадағыдай» баяндап берді. Сонан соң барып «Шамаң келсе күніне бір рет оқы, оған шамаң келмесе аптасына бір мәрте оқы, оған да шамаң келмесе айына бір мәрте оқы, оған да шамаң келмесе жылына бір мәрте оқы, ал егер оған да шамаң келмесе өмірінде бір мәрте оқы» деді. Нәби ғ.с. немере ағасына «Кімде-кім бұл намазды оқитын болса, Алла тағала оның күнәсі құмның және аспандағы жұлдыздың санынан да көп болса барлық күнәсін кешіреді» деді. Бұл «Джами‘ әл-фатауа», «Мултакат», «Фәуа’ид», «Кифайаның» ішіндегі ең маңыздылары. Және бір риуаятта «Күн ауғанда тұр да (тасбих) намазын оқы. Шындықта егер сен дүниедегі ең үлкен күнәні жасасаң да осы намаз сені кешіруге себеп болады» дейді. «Қуттың» жұма бабында «Тасбих намазын екі мәрте күндіз және түнде оқу – мустахаб. Төрт бас намазда үш жүз тасбих

айтылатын ол намазды егер күндіз арасын бөлмей бір сәлеммен бітірсе, түнде екі сәлеммен оқып бітірсін» дейді. Және сол кітапта «Егер әр рақ'атта «Фатиханы» және «Қул Һуә Аллаһу ахадты» он мәрте оқитын болса, онда (оған берілетін сауаптың) санын екі есе арттырып, ол намаздың беретін пайдасын толық бітірді» дейді. Бұл «Қут» пен «Захираның» ішіндегі ең негізгілерінің бірі. Балхтың машайыхтары «Екінші саптағылар бірінші саптағылардың зікірін, үшіншідегілер екіншідегілердің зікірін, төртіншідегілер үшіншідегілердің зікірін есту үшін тасбихтарды дауыстап айту – сүннет» дейді. Абу Йусуф р.һ. «Күллі дауыстайтынның бәрін дауыстамай, күллі іштен айтатынның бәрін сыбырламай осы екеуінің арасында қылу керек» дейді. «Шарх әл-муқаддимада» «Бұл тасбих намазы сүннеттердің қатарына жатады» дейді. Кейбір ұлы машайықтар 'Али (р.з.) «Фатауа суфийада» «Тасбих намазын бесіннен бұрын оқысын» дегендей бұл намазды ишрақтан және құптанды оқып болғаннан кейінгі «уирдтың» арасында, екі кезде орындайтын «уирд», яғни үзбей орындап отыратын құлшылық қылған. «Канз әл-ахбарда» 'Али (р.з.): «Кімде-кім тасбих намазын оқыр болса ол пендеге Құдай тағала әр әрпі үшін жаннаттан төрт қала береді. Әр қаланың арасы мың жылдық жол болады. Құрылысының бір қышы қызыл жақұттан, бір қышы сары жақұттан. Тысынан іші, ішінен тысы көрініп тұрады. Оның атыраптары – шафраннан тұрады. Сырты жұпар аңқып, іші маржаннан тұрады. Әр қалада мың алтын сарайдан болады. Әр сарайда дүр, меруерттен жетпіс үй болады. Әр үйде лағыл, гауһармен әсемделген алтыннан тақ бар (187а). Әр тақтың үстінде жетпіс төсек салынған. Әрбір төсектің үстінде жетпіс екі хор қызы мен ғилмандар бар. Әрбірінің тәжі дүрден болады. Әрбір хор қыздарының сүйектерінің майы көрінетін жетпіс екі қабат киген көйлектері болады. Әрбірінің мың бұрымы және кекілі бар. Әр ғилманның мың қызметкері бар. Әрбір қызметкердің қолында нұрдан болған құмыра болады. Әрбір хор қызының қолында жүз дастархан, әр дастархан үстінде жетпіс екі табақ болады. Әр табақтың ішінде Алла тағаланың хұзырынан келген жетпіс түрлі тағам болады. Оларға есіктер ашылады. Әр есікте оларға қызметкерлер кіреді. Бір есіктен Алла үшін бауыр болғандар кіреді. Бір есіктен оларға періштелер кіріп оларға сәлем береді. Бұл Аллаһу 'азза уа жәлланың сөзі: «Періштелер әр есіктен кіріп келіп оларға былай деп тіл қатады: «Дүниедегі қиыншылықтарға сабырлық танытқандарың үшін сендерге тыныштық, есендік тілейміз! Осынау ақырғы ақырет мекені қандай керемет!». Жа'фар (р.һ.): Төрт рақ'ат намазды, ішінде тасбих қосып оқитын болсаңдар, Алланың алдына дүниедегілердің барлық күнәсін жинап келсең де мың, жүздеген тасбихтарың үшін кешіреді. Және сол тасбихты айтушыға Алланың қасынан жаннаттан бір ағаш береді. Тамыры алтыннан, бұтақтары дүрден, жапырақтары ...» дейді. «Фатауа суфийада» «Егер намаздың ішінде қателессе, қателескен жерінде он мәрте тасбих айтсын» дейді. Бұл намаздың ерекшелігі көп. Қысқартып ықшамдадық (190а-192б).

Қылуатке енушілердің уирдтерінің бірі – әр күнде жүз аят Құран оқу. Одан соң Құдайды зікір қылу керек. Егер жария зікір етушіден болса, жария

зікір айтсын, ал егер құпия зікір етушіден болса, яғни жүрегі тірі болса, құпия қылсын. Бұл жүрек сыр тілімен сөйлейді (1876).

Жүректің таза, әрі тірі болуының шарты – жария зікір. Өйткені Алла тағала: «Ей, иман келтіргедер! Алла тағаланы өте көп зікір етіп, мақтандар» (33:41) деп айтқандай, мүбтадилерге – жүрегі тірілгенше жария зікір لازم. Сондықтан «Назм» кітабының авторы бұл аятты жария зікірдің парызығына дәлел қылады. Олай болса, мүбтадиге жария зікір қылу لازم. Егер мақсаты «ғафылдар хабардар болсын, ұйқыдағылар оянсын» десе, жүрегі тірі болса да, мүнтаһилерге жария зікір бірінші тұрады. Бұл – дұрыс ниет пен арман-мақсаттардың бірінен. Мұндай мүбтадилер мен мүнтаһилерге ешқандай бапта мұндай ниетпен құпия бірінші орынға қойыла алмайды. Олай болса, құпия зікір жүрегі тіріліп, арам пиғылдардан көңілі босаған кісі үшін бірінші тұрады. Болмаса, жария зікір бірінші тұрады және абзал. Бәлкім, уәжіп, парыз болады. Сонымен ақиқатын баяндадық. Ақылдылар біледі. Надандар қайдан білсін. Хақ Тағала барлығына түсінік берсін (188а).

Дәлелі: «Асрардың» жиырма бірінші тарауында қылуатке енушілердің тағы бір уирдтерінің бірі – әр күнде жүз аят Құран оқу. Одан соң, Құдайды өте көп зікір қылу керек. Егер жария зікір етушіден болса, жария зікір айтсын, ал егер құпия зікір етушіден болса, яғни жүрегі тірі болса, құпия қылсын. Бұл жүрек сыр тілімен сөйлейді. Ол жөнінде Алла тағала: «Оны (Алланы) сендерді тура жолға нұсқағанындай етіп еске алыңдар» (2:198), – дейді. «Асрардың» (жетінші) [тоғызыншы] тарауында тура жолдан тайып кетпей, Аллаға жетудің жолы – шарифат үкімдері бойынша, күндіз-түні, Алланы жария және құпия түрде ұдайы зікір ету. Тәліптерге ұдайы зікір ету ең басты парыз болып саналады. Ол турасында Алла тағала: «Олар Алланы тұрып, отырып және жамбастап жатып зікір етеді және аспан-жердің жаралысына қарап пікір қылады...» (3:191), – дейді. Осы кітаптың алтыншы тарауында: «Шындығында, тағат қылудан мақсат – жүректі алаңдықтан тазарту. Оны «жүректің ғафылдығы» деп атайды. Ол нәрсе, адал бейнетіңмен тапсаң да, артығымен, көп ішіп-жей беруден, көп сөйлеуден, артық ұйықтаудан, дүниеге көңілді беруден және осылар сықылды нафсани қылықтардан пайда болады. Жүректі мұндай алаңдықтан тазарту үшін, алдымен, Алланы өте көп жария зікір ету керек. Сонда «хафи мақамы» – «фәнаға» қол жетеді» дейді. Ол турасында Алла тағала: «Шындығында, мүміндердің жүректері Алланы зікір еткенде дүрсілдейді» (8:2) яғни жүректерінде қорқыныш пайда болады дейді. Қорқыныш тек ғафылдықтан оянған жүректе ғана болады. Сөйтіп тазарған жүректе жасырын, байқала бермейтін жақсылық пен жамандықтар, Жаратушының сұлулығы мен ұлылығы бейнеленіп суреттелетін болады. Ол жөнінде Пайғамбар (с.а.у.): «Ғалым – бейнелеп суреттеуші, ал ‘ариф – жүректі тазартушы» дейді. Сырдың тазалығы дегеніміз – Алладан басқаға махаббат қылып ден қоюдан сақтану. Жүректің тазалығы мен оның тірі болуы, алдымен, Ұлық Алланы зікір қылуды өзіне міндеттеу және джаһрилық кәміл шайхтан тәлім алумен ғана қолға келеді. Міне содан кейін барып мүнтаһи мақамы болып саналатын Хафи мақамына жетеді. Ал ол фана’ мәртебісіне жеткенін білдіреді. Фәна

мақамының әлеметі өз нәпсісін сынаққа алады. Егер де, зәредей болсын, бойында менменшілдік болса, әлбетте, бұл мақамға жете алмайды. Бәлкім, ол содан кейін де сол мүбтади мақамында қалады. Сондықтан оған құпия жасауға тырысып қажеті жоқ. Осы кітаптың жиырма үшінші бабында фәнаның бар мағынасын «Халисат әл-хақа'иктан» алып көрсеткен болатынбыз. Қайта қараңыз. Қайталамай-ақ қояйық.

Енді осыны, көрзейіндерге түсінікті болу үшін, мысалмен түсіндіріп берейік. Шындығында, мүбтади тәліп, яғни дінді жаңа бастаушы, дінге жаңа енген тәліп емшектегі сәби секілді. Ал жария зікір болса, ол сүт есепті. Ол мунтаһи дәрежесіне жеткенде, жас жеткіншек, жасөспірім сықылды болады. Ал жүректің зікірі болса – тамақ, сусын тәрізді. Ал пірі, ұстазы, жетекші шайхы болса – анасы тәрізді. Ол баласына ерекше мейіріммен қарайтынына сөз жоқ. Сондықтан шайх мүридке сүт, я болмаса тағам берерде, оның мүбтади ме, мунтаһи ме екеніне мән беру керек. Ол – шайхқа қойылатын талап. Олай етуді білмеген жағдайда, оның анасы сықылды болуға жарамайды. Бәлкім, ол – шәкіртінің хақысына опасыздық қылатын оның жауы, әрі шайх мансабына да лайық емес. Сондықтан, ол мүридке әуелі әліппеден бастап, кейін әбжадты, кейін Құранды үйрететін мұғалімге жетектеп апаратын қамқор әке керек. Шынында, оқушының мұғалімдегі хақысы – ұстазы оның халін бақылай отырып, жұмсақтықпен, мейірімін төге отырып үйрету. Сол себепті шайх мүридке бірінші жария зікірді үйретуі тиіс. Ал егер ол ұстаз құпия зікір қылушылардың жолында болса, мүридті жария зікірді үйрену үшін, жария зікірді ұстанатын шайхтың қызметіне баруға әмір етуі керек. Бұл – оның оған жасаған қамқорлығы. Ал егер құпия зікірді ұстанатын шайх мүридті жария зікірді үйрену үшін басқа шайхқа жұмсамай, әуелі оған құпия зікірді үйретіп, жария зікірден тыятын болса, онда жоғарыда айтылғандай, көптеген керекті нәрселерден тыйып, опасыздық қылғаны. Шарифатта тамақтан шектеу – ол бекершілік. «Захира» деген кітапта: «Бәлкім ол шайх – күнәһар. Және ол жақсылықтан тыятын жамағаттың қатарына кіреді» дейді. Олар жөнінде Алла тағала: «Жақсылықтан тыюшы – шектен шыққан күнәһар» (68:12), – дейді. Осы мысал – жария зікірдің құпия зікірден алдын тұратынына айқын дәлел. Жарияның құпиядан алдын тұратынының соңғы дәлелі – «пікір», «терең ой» дегеніміз жапырақ пен жеміс секілді. Жүректің зікірі – ағаш сықылды, ал жария зікір – ағашқа ағып келетін суға ұқсайды. Жемістің ағаш болмаса, ал ағаштың су болмаса өнбейтіні белгілі. Сондықтан да ағаштың өнуі үшін судың керектігі секілді, бірінші жария зікірден бастау керек. Онан кейін барып, нәтижесінде оның жеміс беретіні секілді, құпия зікірге қол жеткізеді. Кім осы тәртіпті қадағаламастан, бірінші пікір жасауға көңіл қойса, қараңғыда жол таппай жүрген жүргіншідей болады. Сөз жоқ, оның ол жүрісінің зиянынан басқа еш пайдасы жоқ. Осыдан зікірден бұрын пікір жасаудың жасандылық екені белгілі болды. Бәлкім ол – бос ой. Шындығында Құранда Алла тағала: «Расында кейбір ойлар – күнә» (49:12), – деп түсіндірген, сол себепті ондай ойлардан сақтану парыз.

«Назм» кітабында калимат әл-ихластан кейін исламдағы парыздар қырық екі дейді. Солардың қатарында Алла тағаланы дауыстап зікір ету де

жатады. Ол жөнінде Алла тағала: «Алла тағаланы өте көп еске алыңдар» (33:41), – дейді. «Қут» және «Фатауа Жәлабида»: «Шындығында, зікірді дауыстап салу ешқандай да бид‘ат және харам емес. Ол зікірде жиылып, алқа құрып отыру лазым. «Шар‘тың» авторы оны «жанның бақшасы» деп атайды. Ол бақшаның жемісінен бұл дүниеде тек жария зікір орындаушылар ғана дәм тата алады. Ал, керісінше, құпия зікірде алқа болмайды. Шындығында, алқа – ши‘ар, яғни ұрандардың бірінен. Құпияға қарағанда, жария зікірде, онда не айтылып жатқанынан басқалар хабардар бола алады, яғни ести алады. Шындығында, құпиядан хабардар қылу, естірту бид‘ат. Бәлкім, құпияда бұлай дауыс көтеруді «Танбиһта» зікірдің апаты дейді. Ал кімде-кім жоғарыда айтылған жария зікірді, дауыстап айтуды зікірдің апаты дер болса, міне сол бид‘ат. Сондықтан да жария зікірді басқаларға естіртпеу мүмкін емес. Бұл – жария зікірдің артықшылықтарының бірінен. Шындығында, ол дұрыс мақсат пен ниетке жатады. Бұл жария зікірдің ақиқаттығы. Онда ешқандай апат болу жоқ. Сол сияқты «Қуттағы» пәтуаларда жария зікір турасында: «Шындығында, жария зікірде ниеті зікірді дауыстап салу болғандықтан ол абзал және оған жасалынған амал да жоғары тұрады. Ақиқатында, құпия салушы тек өзіне ғана пайда қылады, ал жария салғанда өзіне де және өзгеге де пайдасы жетеді. Адамдардың жақсысы – өзге адамдарға да пайдасы тиеді. Жария зікірде ниет көп. Шындығында, амалдың артықша, айрықша болуы ондағы ниеттің көп болуылығына байланысты. Адамдардың абзалы: амал еткенде ниеті көп болып, өте жақсы ізгі мақсатта болса. Жария зікірде әмір етілген ниеттердің бірі – өте көркем дауыспен, ырғақпен зікір қылу. Яғни зікірші өте қатты дауыспен және өте күшті соққымен зікір жасау керек. Ол – жария зікірдің шарты. «Асрар» деген кітапта: «Сонда ғана жария зікірдің нұрының себебінен құпия зікірге жол ашылып, жүректің мейірі қанып, тірілетін болады. Құлағы есітіп, жүрегі оянып, сөздерді ақылға салып ойланып, олардың мағынасына түсіне алатын болады» дейді. Бұлардың бәрі тек жария зікір арқылы ғана болады. Ұйқыдағылардың жария зікір арқылы оянаатынынан үміт қылуға болады. Ұлық Алланы зікір қылсын. Ол тірілуіне себеп болады. Ғафылдың бекер, бос әурешіліктерін көреді. Сергек жүреді. Қызмет қылуға ұмтылады. Құдайшыл, тақуа болуға қол жеткізеді. Пікірі молайып, әдеттеріне сақтық қылып, қарсылығын ұдайтады. Осылайша, амалы көбейеді. Егер құл осы ниеттерді ұстанатын болса, Алла тағалаға жақындап, өз нәпсісін біліп, мақсатын түзеп, Ұлық Алла разы болатын нәрселерге амал қылып, Мауләсына қарай жүзін бұрады. Сондықтан да бір амалдың өзінде он түрлі ниет болғандықтан, жария зікір абзал тұрады. Және сол он түрлі ниетіне он түрлі сауап бар. Хабарда: «Кімде-кім ұлық Алланың зікірін немесе Алланың аяттарынан бір аят тыңдайтын болса, қиямет күні оған бір нұр береді» дейді. Және бір хабарда: «Он түрлі жақсылық жазады» дейді. Ден қойып тыңдаушының сауабы – Құран оқушы және зікір салушымен бірдей. Кейбіреулер: «Құран оқушы мен зікір салушы бір әжір сауаптан алса, тыңдаушыға екі әжір сауаптан бар» дейді. Және соңғы біреуі: «Екеуін де дұрыс ден қойып тыңдайтын болса, тоғыз әжір сауап бар» дейді. Барлығы да өте дұрыс. Мұның бәрі жария зікірді

тыңдағаннан қолған келетін артықшылықтар екені «Қут» пен «Асрардан» теріп алынған ең маңыздылары. Ал, құпия зікір айтқанымыздай – фана' мәртебесінен кейін, жүрек тірілгеннен кейін және сыр тілімен сөйлей бастағаннан кейін қолға келеді. Ал егер екеуі де құпия зікірді жоғарыда айтылынған фәна мәртебесінен бұрын жасауға кіріссе бид'ат болады. «Назм әл-фиқһтың» авторы атап өткендей және «Асрарда» баяндағанымыздай құпияның өкіліне уәжіп, жарияның өкіліне фарыз болады. Оралмай-ақ қояйық. Себебі құпия зікір қылу – айтып өткеніміздей жүрек тірілмей мүмкін емес. Айтқанымыздай оның тірілуі жария зікірмен болады. Жария – жүректің тірілуі үшін шарт. Ең маңызды шартты теріске шығару – барлық шарттарды теріске шығарумен пара-пар. Жүректің зікірі мен құпия зікірге жүрек тірілмей жатып қол жеткізу мүмкін емес. Оны осы кітаптың он үшінші бабында «Халисат әл-хақа'иктан» алып айтқан болатынбыз. Заманымыздың кейбір машайықтары: «Егер олардың қолы мүридке тиіп немесе назар салған жағдайда, жүректері қозғалып зікір орындайды» дейді және осыны жүректің зікірі деп нанады. Олардың бұл инаныштары – бекершілік. Ақиқатында, жүректің зікірі, ол – сондай зікір, жолдастары да, басқалары да ешбірі хабардар бола алмайды. Кімде-кім құпия зікірінен хабардар етуді, оны білдіруді хақиқи зікір дейтұғын болса, жоғарыда айтылған мүршид пен мүридінің бұл әрекеттері «Танбиһта» айтқандай, адасуға және адастыруға себеп болатын дінбұзарлық. Бұл айтқандарды көңілінің сәулесі барлар ғана түсінеді. Сондай-ақ оны тариқат және сопылық ілімін білетіндерден басқа ешкім білмейді. Кімде-кім тариқат ілімін білмей тұрып, «мен тариқатшымын» дер болса, ол – артынан ергендерімен бірге, ақымақтардан (1926-196а).

Заһири және батини зікірдің баяны

Білің, Аллаға жетудің жолы – денені күндіз-түні шариғат үкімдеріне сай әрекет етуді қадағалап, ұдайы Алланың зікірін жария немесе құпия түрде қылу. Алланы үнемі зікір қылу – тәліптерге басты фарыз. Ол жөнінде Алла тағала: «Олар Алланы тұрып, отырып және жамбастап жатып зікір қылып, жаратқан жаратылыстарына пікір етіп ой жүгіртеді» (3:11), – дейді. «Назм» мен «Асрарда» «Шындығында, Алла тағаланы зікір қылудан мақсат – адал бейнетпен келсе де, артығымен, көп ішіп-жей беруден, көп сөйлеуден, артық ұйықтаудан, дүниеге көңілді беруден және осылар сықылды нафсани қылықтардан жүректе пайда болатын ғафылдық секілді адамның ішкі дүниесіндегі кірден тазарту. Алла тағала: «Шындығында, мүміндердің жүректері Алланы зікір еткенде дүрсілдейді» (8:2), – яғни жүректерінде қорқыныш пайда болады дейді. Қорқыныш тек айтылынған ғафылдық ұйқысынан оянған жүректе ғана болады. Олай болса құлға дәм-тұзы таусылмай тұрып дүниеде жүректі тірілтуші тәрбиешілерді іздеу – уәжіп. Дүние – егін егетін жер. Осы дүниеде егер егін екпесең, ақыретте оратын егіннен құр қаласың. Жүректің тазалығы мен оның тірі болуы, алдымен, Ұлық Алланы зікір қылуды өзіне міндеттеу және джаһрилық кәміл шайхтан тәлім алумен ғана қолға келеді. Міне содан кейін барып мұнтаһи мақамы болып саналатын Хафи мақамына жетеді. Ал ол, Алла тағаланың Құранда

«Оны (Алланы) сендерді тура жолға салғанындай етіп зікір етіңдер» (2:198), – дегеніндей Алла тағаланың зікіршілерді жетектеп тура жолға салып, фәна мақамына жеткізетінін білдіреді. Білің, ей, достар! «Джами’ әл-бахрдың» авторы батин зікірін «жүректің зікірі», «сыр», «рухтың зікірі», «құпия зікір», «ахфа әл-хафи» деп, неше түрлі қылып айта береді. Бұлардың барлығы батин зікіріне кіреді. Себебі құпия зікірдің әуелгісі – ол зикру әл-қалб, яғни жүректің зікірі. Оның шарты – жүректің тірі болуы. Ал ол дегеніміз – зікірдің зікірде фәна болуы немесе зікірдің ол зікір үстінде ұмтылуы, Хақтан, Алла тағаладан өзге ойына еш зат келмеу. Барлығы «Мәназил әс-са’иринде» Алла тағаланың «Ұмытып кеткенінде Рабыңды есіңе ал» (18:24), – деген сөзінің тәпсірінде келген. Ал бұлай ету жария зікір мен дем зікірінде шартты емес. Заһир зікірі деп «жария зікірді» айтады. Батин зікірінде дауыс, қимыл, зарубат, яғни басты бұлғап ишарамен төрт жаққа, жүрекке ұру тіпті болмайтынын алда нақтылаймыз. Заһир зікірінде бұл үш нәрсе لازم болады. Бірақ батин зікірі жүрек тірілмегенше, дұрыс емес. Жария зікірмен жүрек тірі болады. Оның себептерін түгел жоғарыда баяндадық. Зікірдің тағы бір «зикри нәфәс», яғни «дем зікірі» деген түрі бар. Оны орындау кезінде естуге болатындай, ешқандай сөз айтылмайды, дауыс та шығарылмайды. Бұл зікір жария зікірге де, құпия зікірге де жатпайды (196а), өйткені демнің зікірінде дауыстар шығару мен қимылдарды жасау ойша жүреді. Құпия зікірде болса, мұндай әрекеттер оймен де, айқын түрде де және түйсікпен де жасалмайды. Демек демнің зікірі – жария зікір мен құпия зікірдің ортасындағы саты, яғни жария зікірдің соңы мен құпия зікірдің басы. Алайда ұлылар сопыларға зікірдің қиындықтарынан ертерек өтіп, жүрегін тазартып, құпия және зікірді меңгеруге жолы ашылуы үшін, ондағы демнің зікіріндегі қимылдар мен соққыларды жария түрде жасауға рұқсат етеді. Мұның бәрі «нәфи исбат» деп аталатын «Лә иләһә иллә Алла» зікірінің қасиетіне, орындалуындағы ерекшеліктерге қатысты. Алла тағала айтқандай оның ерекшеліктері саналатыннан да өте көп. «Асрар әт-тәнзилде»: «Шындықта Алла тағала кәлима Лә иләһә иллә Алланы Құранның отыз жеті жерінде келтірген» дейді. Сол үшін ұлылар сопылардың жүрегін тазартып, оларға құпия жолы айқын болсын деп «нәфи исбат» (терістейтін-негіздейтін) – «Лә иләһә иллә Алланы», демді ұстау арқылы, үш соққымен (дарб/зарб), кейбіреулерде (бауырластықтарда) төрт соққымен өте көп орындайды. Алайда зикр чаһар-зараб (төрт соққылы зікір), ең әуелі, бұл зікірді Хазірет ‘Алиден (карама әл-уаджһаһу) қабылдаған Кубрауийа рухани силсаласының шайхтері тарапынан қолданған.

Бұл зікір былай орындалған: кемел мүршидтің бұйыруымен, мүрид жүзін құбылаға қаратып, тізерлеп отыруы керек (196б). Екі қолы намаз кезінде әт-тахийатта отырғандай етіп, екі тізенің үстіне қойылу керек. Сосын Пайғамбар ‘аләйһис-сәләмның рухына арнап салауат айтқай. Силсаланың (алдыңғы шайхтерінің) аруақтарынан жәрдем сұрағай. Сонымен қатар мүрид көңілін мүршидінің көңіліне барабар тұтып, яғни «Төрт соққылы зікір» деп аталатын, парсыша «чеһар зарб» деп айтылатын төрт жаққа қимылмен орындалатын бұл зікірді жүрегін шайхына түзеуден бастау керек. Сосын

аузын мықтап жауып, тілін таңлайына басып, тістерін тістеп, дем алмастан, демін кіндіктен жоғары тұсына ұстайды. Бұдан соң, толық кішіпейілдік және сынықтықпен, ізетпен, тілімен емес жүрекпенен, өз шайхының жүрегіне ұйып, зікірдің тәтті әсері және қызуы жүрегіне жету үшін демін жеткенше ұстап тұрады. Осы үлгімен ғана зікірдің рахаты оның жүрегінде із қалдырып, бүкіл денесінің барлық мүшелеріне әсерін тигізеді. Бұдан кейін ол басын жүрек тұсына қарата иіп және сосын оны жоғары қарата көтере отырып, оймен «ل» предлогын тарту керек. Бұл қимылмен ол, бойындағы шайтанды қуады. Бұл қимыл зарб-и аууал (бірінші соққы) деп аталады. Сосын «الله» сөзін басының қимылымен оң емшегіне қарата ұрсын. Мұны дүниеге деген махаббатты жоятын (197а) «екінші соққы» деп атайды. Сосын басты жылдам түрде жоғары қарай, оң жаққа «لا» сөзін ұрып тіктеу керек. Бұл «үшінші соққы» деп аталады. Сосын барып, الله сөзін сол жақ кеудеге, жүрек орналасқан орынға қатты соғу керек. Және бұл, «төртінші соққы» деп аталады. Осы кезде зікірдің ыстығы бүкіл денеге тарайды. Бірақ бұл демде, халде міндетті түрде шайхты хазір тұтып және осы зікірдің мағынасына мұқият болып әзір болса, нәтижесінде зікірдің барлық дәрежелерінен өтіп, жүректегі перделер осы зікірді ұдайы жасағанның себебінен көтерілетін болады. Егер ол мубтәди деңгейіндегі зікірші болса, зікірінде ойына Алладан басқа мұратты алмауға әзір болу керек. Егер ортаңғы деңгейдегі зікірші болса, зікірінде ойына Алладан басқа талапты алмауға әзір болу керек. Ал егер мунтаһи дәрежесіндегі зікірші болса, ойында Алладан өзге ешнәрсе болмауы керек. Зікірдің мұндай төрт соққылы әдісі Кубрауийа жамағатының тарапынан қолданады. Ал егер де «لا اله الا الله» формуласымен бір соққылысын (зікір) орындаса, немесе дәл осы нәфи исбат (терістейтін-негіздейтін) формуласын үш соққымен жасаса, яғни «иллә Алланы» қосып екі соққының орнына бір соққымен орындаса, онда бұл құпия зікірді (ахфа) ұстанатын топтардың дәстүрі болып табылады. Алайда, естерінде сақтаңдар, уа, достарым, бұл зікірді «жүректің зікірі» деп атамайды. Мұны «зикр нәфәс», яғни дем зікірі деп атайды. Үнемі осындай зікірмен шұғылданса, жүрек тыныштық тауып, ал жас шәкірт үзік дыбыстар естиді. Бірақ кейбір мұршидтер өз мұридін жүрегіне назар салғанының нәтижесінде немесе оған (мұридке) жақындап ұстау (мисас) нәтижесінде жүрегі қозғалысқа келіп, зікір орындай бастайды. Сосын көп мұридтер «зікірлері өзінің көздеген мақсатына жетті» деп бұған қатты қуанады (197б). Алайда абай болыңдар, және «жүректің зікірінің мақсатына жеттік» деп айтпаңдар. Жүректің зікірінің соңғы мақсатына жетуі үшін қаншама еңбек керек. Яғни жүрек ашық және жасырын әрекеттерден, ашық және жасырын дыбыстардан, ашық және жасырын талаптардан рухтың толық арылуы керек. Және де жүрегі Алладан басқа нәрселерден тазаруы керек. Және зікірші осы «чаһар зараб» зікірін орындауды жалғастыру себебінен оның «Мені» (Эгосы) тұздай еріп, мүлдем жоғалады. Тіпті оның зікірі де жоғалады. Ал егер де зікір (оның) зікірінің ішінде жоғалып кетсе, оның жүрегінде Алладан басқа ешнәрсе болмаса, ұлық Алланың сұлулығы мен ұлықтығына ден қоюлықпен жүрегі әбден толса, бұл шәкірттің жүрегі нағыз зікірге шомды деген сөз. Оны, енді,

«жүректің зікірі мен зікір ахфаны меңгерген» деп атайды. Олай болса ей, достар, зікір ахфадан Хақтан өзге ешқандай мақұлық хабардар бола алмайды, естімейді. Ал егер де зәкір өзі немесе басқа біреу одан хабардар болса, онда мұны «ахфа зікірдің апаты» деп атайды. Ұлылар айтады: «Жүректің зікірін нәпсі білмейді, сыр зікірін жүрек білмейді, рухтың зікірін сыр білмейді (198а), егер бұл зікірлерді бұлар білсе, барлығын «батин зікірінің апаты» деп айтады» дейді. Олай болса, кейбір жамағаттар: «Исми Затты, яғни Құдай Тағаланың есімін сол жаққа ұрса – жүректің зікірі, оң жаққа ұрса – рухтың зікірі, көкірегіне ұрса – сыр зікірі, тамағына ұрса – зикр хафи, басына ұрса – зикр хафи әл-ахфа, барлық ағзасына ұрса – зікірдің сұлтаны» деп таласып, дауласады. Бұл дау, талас-тартыс – бекерге, босына. Әлбетте, бұлардың күллісі – батин зікірі. Батин зікірінде соққы, сыртқы қимыл болмайды және ешбір кісі ол зікіршінің батин зікірімен шұғылданып жатқанын білмейді де. Бұларға илану, яғни батин зікірінде соққылар болады деп илану, сену дұрыс емес. Сондай-ақ «Танбиһ аз-заллинда» бұлардың күллісі адасушылықтан, ғафылдықтан бос емес екенін паш еткен. Ей, достар! Өздеріңізді ғафылдықтан құтқарыңыздар. Ғафылдардың орны «уаил» деген тозақта. Ғафылдардың белгілері бұл кітаптың монограммасында өте жақсы баяндалды. Оны қайта қараңдар. Ғафылдардан болмаңдар. Әһлі тариқат бойынша жүректің зікірінің мағынасы – жүрегіне үңіліп жаратылыстан Алланың ұлылығы мен сұлулығын көруден өзге ойды кіргізбеуді қадағалап бақылауда ұстау. Рухтың зікірі – жаратылыстан Алла тағаланың сипаттарының және Оның құдірет қолының іздерінің нұрларын көру. Сыр зікірі – Құдайдың сырларын көру. Зикр әл-хафи – ол дегеніміз ең ұлы мәжілістегі жалғыз Алланың затының сұлулығының нұрларының мағынасы. Зикр ахфа әл-хафи Хаққ әл-йақиннің ақиқатына назар салу. Зикр әс-султан – ол дегеніміз ақиқат ілімді бақылап отыру және бұл ілімге қол жеткізген адамның ешқашан Ол Алладан басқаға бұрылмауы. Ол турасында «Әл-Асрардың» жетінші бөлімінде баяндалған. Бағзы ұлылар «жүректің зікірі» деп пәни дүниеден жүз қайырып, мәңгі дүниеге қарай бет бұруды, «рухтың зікірі» деп ұлық Алланың сұлу дидарын көруді аңсауды, «зикр ахфа» деп кедергілерден құтылу (ғафылдықтан, нәпсінің теріс және халал да болса артық арзу тілектерінен құтылу), куәгермен мәңгі бірге болу (ұлық Алланы әрдайым хазір-нәзір тұту) және түндерде жарымен, досымен әңгімелесу, сұхбаттасуды (яғни ұлық Аллаға налынып, жалынып, зарлап тілеп мінәжат етуді) айтады дейді. «Халисат әл-хақа'икта» осылай баяндайды. Бағзылар жүректің зікірі деп Ол Алламен кездесудегі қуанышты жүректің зікірі дейді (198б) (198б-202а).

Зікірдің түрлері

«Раузаттың» сексен жетінші бабында зікір төрт түрге бөлінеді дейді: «дүниені зікір ету», «ақыретті зікір ету», «халықты зікір ету», «Мауләні зікір ету». Яғни дүние жайлы сөйлеу, ақырет туралы сөйлеу, халайық туралы сөз сөйлеу, Пәруардигәр турасында сөйлеу, яғни Құдай Тағаланы еске алу. Бұл төрт зікірдің нәтижесі бар. Оны білмек керек. Қайсысы пайдалы болса, соны таңдау керек. Мысалы, дүниені зікір ету көзді байлап, менменшілдікке

жеткізеді, халайықты зікір ету білімсіздікке, жек көрушілікке соқтырады, ақыретті зікір ету хор қызы мен жаннат сарайларына қол жеткізгізеді, Мауләні зікір қылу – нұрға шомып, қуанышқа кенеліп, Хақ дидарына ұшырауға жеткізеді. Олай болса, басқа зікірлерді қойып, Оны (Құдай Тағаланы) зікір қылуды таңдау керек. «Халисат әл-хақа'икта» кейбір әһлі ишарат зікірді жеті түрге бөледі: «Қолдың зікірі, аяқтың зікірі, көздің зікірі, құлақтың зікірі, жүректің зікірі, рухтың зікірі, тілдің зікірі» деп. Қолдың зікірі – әлсіздер мен кем-кетіктерге жәрдем беру. Аяқтың зікірі – ғалымдарға бару, яғни іліміне амал қылатын, пайдалы ғылымнан тәлім беретін ғұламаларға бару және оларға қызмет қылу лазым және уәжіп. Және жақын туыстар мен қарындастар, бауырларға зиярат қылу керек. Көздің зікірі – жиі жылау (202а). Құлақтың зікірі – әһлі ма'рифаттың сөздерін тыңдау. Жүректің зікірі – дүниеден бас тартып, «дар әл-бақидың», яғни мәңгі өмірдің қайғысында болу. Рухтың зікірі – Хақтың әсемдігі мен сұлулығына қатты құштар болу. Тілдің зікірі – Құран тилауат қылу, Пәруардигәрді еске алу, дұға қылу (202б), (202б-203а).

Зікірдің сауабы мен дәрежесі

«Халисат әл-хақа'икта»: «Кімде-кім әрқашан Хақтың зікірін айтып, Хаққа махаббат қылса, жоғары әлемдегі патшалықта болған жамағаттың қатарында болады» дейді. Ма'рифаттың ұлыларының бірі Абу 'Али әр-Рудбари айтады: «Зікірдің сауабының үш дәрежесі бар: тілменен зікір айтса он сауап, жүрекпен зікір айтса жеті жүз сауап, рухпен зікір айтса оның есебін еш кісі білмейді». Кейбіреулер (Имам әл-Харраз) айтады: «Тілі мен оның жүрегі ғафылдықта болса, ол зікірді «әдет зікірі» дейді, егер тілі зікір қылғанда, көңілі хазір болса, бұл зікірді сауап талап үшін болған зікір дейді, бірақ жүрегі зікір қылып, тілі тоқтағандағы зікірдің сауабын Хақ Тағаладан басқа ешкім білмейді». Бағзылар «Жүрекпен болатын Алланың зікірі – мүридтердің қылышы. Онымен жауларын өлтіріп, апат пен фитналардан құтылады» дейді. Әл-Кәттани: «Алла тағаланың әр күн мен түнде беретін сыйлықтары бар. Ең үлкен сыйлығы – барлық уақытта өзін еске алуға шабыттандырғаны» дейді. Бағзы бұрынғы өткендер «Қиямет күні сыйлықтар ашылған кезде, адамдар істеген амалдарының сауабын көріп еге болады. Сонда қауымдар сауабы зікірден асқан амалды көрмей қайран қалып: Біз зікірдің мұншалықты дәрежесі жоғары екенін білмедік қой, әттең білгенде оны тәрк етпеген болар едік» дейді. «Қиямет күні адамдардың жасаған амалдарының қайсысына қандай сауап берілгені белгілі болғанда, Алла тағаланы зікір еткеннен артық сауатың жоқ екенін көріп: «Дүниеде құлшылықтардың ішінде зікір айтудан жеңіл нәрсе жоқ еді» деп қатты өкініште қалады» дейді. Бұл «Халисат әл-хақа'иктан» теріп алынған ең маңыздыларының бірі (203а-203б), (203б).

Зікірдің артықшылықтары мен қасиеті, алқа зікірге отырудың ерекшелігі

«Раузаттың» сексен сегізінші бабында Хазіреті Нәби 'аләйһ ис-саламнан: «Жаннаттың нулы, сулы бақшасы қандай болады?» деп сұрағанда (203б), Пайғамбарымыз (с.а.у.): «Зәкірлердің мәжілісі» деді. «Қут әл-

кулубта» Абу Зарр-дан бізге риуаят қылады: «Зікір мәжілісінде бір сағат хазір болу – мың рақ‘ат нәпіл намазынан, мың ауру адамның көңілін сұрағаннан, мың мәрте жаназада болғаннан абзал» деп айтқан. Және кейбір бұрынғы өткендер: «Бір сағат зікір мәжілісінде хазір болу – он мәрте әһлі батилдардың мәжілісінде хазір болғандарының күнәсін жуады, және жетпіс мәрте нәпісі қалауының соңында кеткендердің мәжілісінде хазір болғандарының күнәсін кетіреді» дейді. Білгін! Зікірдің құптарлық, міндетті құлшылық екені секілді ол зікірді салушылардың алқасына қатысып отыру да құптарлық, әрі міндетті болып табылады және оған қатысты дәлелдер бар. Бұған ‘Умардан (Алла разы болсын одан) жеткен хадис жеткілікті болады. Алланың Елшісі с.а.у: «Қашан жаннаттың бақшасының қасынан өтіп бара жатсаңдар, онда тамақтанып, сусынданып мейірлеріңді қандырыңдар, – дейді. Сонда сахабалар: Жанатың бақшасы не? – деп сұрайды. Алланың Елшісі: Алқа зікір, – деп айтты» дейді. Имам Абу ‘Умар әл-Абһари рисаласында Пайғамбар с.а.у. Абу Дарда’ға: «Бір сағат зәкірлердің мәжілісінде болу – мың жыл ғибадат қылғаннан жақсырақ. Момындардан бір кісі зәкірлердің мәжілісінде отырса, Хақ Тағаланың рахматы ол кісіге лайықты деп саналып, ол олардың арасынан тұрмастан бұрын күнәсі кешіліп қояды» деген дейді. Және «Амалдарыңызды түзеңіздер, тағы да барлығыңды кешіремін» деген ғайыптан жүрегіне дауыс келеді. Және зікіршілердің мәжілісіндегі ерекше маңызды нәрселердің бірі: жер жүзіне осы алқаны іздеуге жіберілген періштелер түседі. Қай жерде зікір мәжілісі болса, міндетті түрде сонда болыңдар. Періштелер де сол зікірге отырғандармен бірге болып (204а), ол зәкірлерді қоршап тұрады. Бұлардың зікірін көріп аспанға барады. Хақ Тағала бұлардан: «Пенделерім не деп жатыр?» деп сұрайды. Періштелер: «Сені мақтап, пәктеп, ұлықтап, дәріптеп, жалынып, жалбарынып жатыр» дейді. Хақ Тағала: «Олар Мені көріп пе, әлде көрмеп пе?» дейді. Періштелер: «Сені көрген жоқ» дейді. Хақ Тағала періштелерге: «Егер Мені көрсе, одан да қатты жалынып, жалбарынар еді» дейді. Және Хақ Тағала: «Пенделерім Менен не сұрайды екен?» дейді. Сонда періштелер: «Жаннатыңды сұрайды», дейді. Хақ Тағала: «Жаннатымды көріп пе екен, әлде көрмеп пе екен?» дейді. Періштелер: «Жаннатыңды көрген жоқ» дейді. Хақ Тағала: «Жаннатымды көрсе еді, одан да қаттырақ сұрар еді» дейді. Және Хақ Тағала: «Еш нәрседен қорықпай ма екен?» дейді. Періштелер: «Тозақтан қорқады екен» дейді. Алла тағала: «Тозақты көріп пе, әлде көрмеп пе?» дейді. Періштелер: «Жоқ, көрмепті» дейді. Сонда Хақ Тағала: «Егер тозақты көрсе, тозақтан одан да қатты қорқып, өте көп налынып, жалынар еді» дейді (204б). Содан соң Хақ Тағала: «Ей, періштелер! Куә болыңдар. Мен оларды кештім» дейді. Сонда періштелер: «Бұл мәжілісте зікіршілерден басқа, бөтен, өз ісімен келген, бір күнәһар, бұзық біреулер бар еді» деп арыз қылады. Сонда Хақ Тағала: «Оларды да зікіршілердің шарапатынан кештім, бұл жамағатпен кім бірге отырса, бақытсыз болмайды» деп көп мейірбаншылық қылады. Ей, достар! Бұл зікірдің ең негізгі, маңызды ерекшелігі ‘Али (Алла разы болсын одан) Пайғамбар с.а.у-нан риуаят қылады: «Ғаршының түбінде қызыл жақұттан бір мұнара бар, оны «ұстын» дейді. Ұшар басы ғаршыға жетеді. Түбі мықты,

берік болып, жеті қат жердің астындағы хут деген өте үлкен балықтың арқасында тұр. Әр күнәһар пенде өте ықыласпен «лә иләһә иллә Алла Мухаммад әр-расул Алла» деп айтатын болса, ғаршы дірілдеп, ұстын тебіреніп кетеді. Алла тағала: «Уа, ғаршы, тыныш тұрғын» дейді. Ғаршы: «Мен қалай тыныш тұрамын, егер сен бұл зікір айтушыларды (205а) кешпесең» дейді. Сонда Алла тағала: «Куә болыңдар, ей, аспанда болғандар! Әлбетте, Мен бұл зікір айтушылардың үлкен-кіші, ашық және жасырын жасаған күнәларын кешіріп, мейірім-шапағат еттім» дейді. Бұл айтылынғандар «Раузат» пен «Қут әл-қулубтың» ішінен теріп алынған маңыздылары. Бұл айтылған фазилят – жария зікірде. Құпияда жоқ. Бұл зәкірлердің артықшылық, ерекшеліктері көп. Қысқартып беріп отырмыз (205б). Шындығында, періштелер құпия зікірді, яғни жүректің зікірін естімейді. «Раузат әл-‘уламаның» тоқсаныншы бабында: «Алла тағала: «Періштелер жүректегіні білмейді» деген дейді. Хадисте: «Шындығында, періштелердің жүректің зікірінен хабары болмайды, яғни естімейді» дейді. Сондай-ақ «Шарх хисн әл-хасин» мен «Раузатта» Нәби (ғ.с): «Алла тағала кейбір пайғамбарларына «Уа, құлдарым! Лә иләһә иллә Алла – менің құлдарым үшін қорғаным. Кімде-кім қорғанымға кірер болса, азабымнан аман қалады» деген, – дейді. Бағзы әһлі ишарат: «Дүниеде қорғанға тығылған адам жаудың қылышынан аман қалады, ал енді таухид қоршауына кірген адам қалайша әл-Кәрим ар-Ра’уф ар-Рахимнің азабынан аман қалмайды» дейді. ‘Умар (р.з.): «Пайғамбар (ғ.с): «Қиямет күні, халайықтың алдында үмметтерімнен бір адамдар құтылатын болады. Олардың алдына тоқсан тоғыз кітапты әкеліп қояды. Әр кітаптың үлкендігі көзіңнің жетер жеріндей болады. Онда күнәлары мен қателері жазылған болады. Содан оған: «Мыналардан теріске шығаратының бар ма, саған жала жауып тұрған болармыз» дейді. «Жоқ, уа, Раббым» дейді. Алла тағала оған: «Бәлкім үзірлі болған боларсың?» дейді. «Жоқ, уа» Раббым» дейді. Алла тағала: «Шындығында, сенің қылған бір жақсылығың бар. Сондықтан саған осы күні зұлымдық етпеймін» дейді. Сөйтіп жазуы бар бір парақ қағазды шығарады. Онда құлдың осы дүниеде бір мәрте болсын «әшһаду ән лә иләһә иллә Алла уә әшһаду әннә Мухаммадан ‘абдуһу уә расулуһ» деп айтқан сөзі жазылған. «Уа, Раббым! Мына кітаптармен бірге тұрған жазуы бар бір бет қағаз не?» деп сұрайды. Алла тағала: «Сен бүгін зұлымдыққа ұшырамайсың. Себебі таразыға кітаптардың барлығын қойсаң да мына жазуы бар бір бет қағаздан жеңіл тартады. Алла тағаланың есімінен ешбір нәрсе ауыр болуы мүмкін емес» дейді. Мұның бәрі «әр-Раузат» және «әл-Қуттан» теріп алынды. Му‘аз р.т.ғ: «Ешбір қауым Алла тағаланы зікір қылып отырмайды. Егер зікір қылып отырар болса, бір шақырушы періште: «Тұрыңдар, барлығың кешірілдіңдер» деп шақырар еді, – дейді». Өнас (р.т.ғ): «Ешбір қауым Алла тағаланы зікір қылып отырмайды. Егер зікір қылып отырар болса, онда олар орнынан тұрғанша «Тұрыңдар! Алла тағала сендердің барлық күнәларыңды кешірді және жаман жұмыстарыңның бәрін жақсылықпен ауыстырып қойды» дер еді дейді (205б-207б).

Ең жаман мәжіліс қайсы, соны білмектің лазымдығы

Біліңдер, ей, достар! Мәжілістердің жақсысы мен абзалы зікір мәжілісі екенін баянададық. Қаншалықты бақытсыз болса да, зәкірлермен бірге отырғаны үшін, бақыттылардың қатарынан болады. Енді барлық мәжілістердің ішіндегі ең бақытсызы қайсы екені достарға белгілі болып, бақытты мәжілісті ықтияр қылып, бақытсыз мәжілістен сақтанулары үшін, соны баяндаймыз. Әр нәрсенің зыддын (керісін) білмегенше, ол нәрсенің ақиқаты жақсы мағлұм болмайды. Сол үшін ең жаман мәжілістің де баяны белгілі болсын деп бастағалы отырмыз. «Қут әл-қулубта» Хасан ибн Суфийан «Егер бір жамағат мәжіліс қылып отырып, ол мәжілісте Құдайға зікір және Пайғамбарға (с.а.у.) салауат шәріп (207б) айтпай, тарқап кететін болса, қиямет күні олардың ол мәжілісін бос, керекіз мән-мағынасыз әңгімелерді былшылдап тарқаған мәжілістен есептейді. Абу Һурайра мен Абу Са‘ид (Алла разы болсын ол екеуінен): «Егер бір жамағат мәжіліс қылып, ол мәжілісте Алланы еске алмай, пайғамбар ‘аләйһ ис-сәламға салауат айтпай тарайтын болса, өлексенің иісін иіскеп, Джабрден (Алла разы болсын одан) болған рауятта өлген есектің иісін иіскеп тарқағандарға ұқсайды» дейді. Немесе өлексе жейтін құстардың бір нәжістің үстіне жиналып, шулап нәжіс жеп кеткеніне ұқсайды. Бұл жамағат қиямет күні қасіретке ұшырағандармен бірге болып, «уаил» деген тозаққа түседі. Ибн ‘Умар, Алла разы болсын одан: «Және біреу егер бір үй тұрғызып, ол жерде Құдайдың зікірі айтылмаса, және бір үй салынып, ол жерде Алланың зікірі болса, бұл үйлер – өлілер мен тірілерге ұқсайды. Өнас, Алла разы болсын одан: «Егер жер жүзінде бір мекенде Құдайдың зікірін жиналып айтатын болса, ай, жұлдыздың шұғыласынан жер иелері пайда алғандай, оның нұры, шұғыласы, жарығы аспан әлеміндегілерге түседі» дейді. Абу На‘им: «Адам ұрпақтары бір сағат зікірден бос қалса, ол қиямет күні Құдайдан ғафыл қалған сол сағаты үшін өкініп қасірет тартады» дейді. Анамыз бибі ‘Айшадан (р.з.) жеткен бір нақылда: «Әр жерде Құдайдың зікірі айтылса, Құдай Тағаланың рахматы енеді, жүрегі тыныштық табады, періштелер қоршап, оларға Құдай Тағаланың нұрын, сыйлығын рахматын жеткізеді (208а). Алла тағала да бұл жамағатты ғаршының үстінде еске алады» дейді. Ей, достар! Ешқандай бапта, еш халде, Құдайдың зікірінен бос қалу дұрыс емес. Бірақ, ей, достар! Зікіршінің зікірін тыйып, тоқтатқанның күнәсі зікірді тәрк қылғаннан үлкен (208б), (208б-209а).

Хақиқи зікір нышаны

Хақиқи зікір нышаны – әмір ма‘руф және нәһи мүнкәр уақытында амал қылып, Құдайды еске алады. Яғни күнәлі іске тап болғанда, бас тартып қашады, ал жақсы істерге тап болса, бұйрыққа мойынсұнып қызметті ынтышынтысымен қылмақ. Егер зікірді қылып жүріп бұлай ете алмаса, ол зікірдің ақиқат емес екені анық. Бәлкім бұл зікірді хадаси нафс дейді. Тура жолдағы мұсылманның белгісі: екі жаһанның істерінен құтылған болғай. Екі дүниенің қараңғылығынан шығып, Алланың нұрына ұмтылу керек. Нағыз тура жолдағы мүридтің көңіліне жеті қат аспан мен жеті қат жерде Құдайдан өзге ешнәрсе келмейді. Әр уақытта, ақыл-есінен адасқанға дейін Құдайды есінен

шығармайды. Құдайды зікір етпегеніңше, сен Оны еске ала алмайсың. Ол да сені еске алмайды. Оның сені еске алғаны: нәпсіңнен мүлде құтылғайсың. Егер кісі зікірді көп айтып, бұл халді таппаса, жүз қайырып, зікірді тәрк қылмасын. Өйткені бақыт бұл халмен бітпейді. Зікірдің нұрына шомған болса, бақыттың кемеліне дайын болғаны. Әр хал бұл жаһанда бетін беріп, қолыңа түспесе, өлгеннен (209а) соң ол жаһанда пайда болады. Әрқашан Құдай Тағала көңілімізден хабардар деп, ғафыл болмасын. Ұдайы зікірден малакуттың ғажайыптары келеді, ол – құрб мақамы.

Білің, ей, достар! Тілі ұдайы зікір қылу мен көңілі ұдайы зікірде болуды ұдайы зікір демейді. Бәлкім, ұдайы зікір – сол-дүр Құдай Тағала көңіліміздегіден әрқашан хабардар деп, ғафылдықтан сақтану, адамдарға өшпенділіктен, халайықты тілдеуден, бұрынғы-кейінгіні еске ала беруден, барлық нафсани әсер мен сезімдерге берілуден, ашулану мен жаман мінез-құлықтан, дүниеге құштарлықтан жүректі таза қылу. Не талап қылса да, Құдайды талап қылсын. Ақиқат зікір: ғафылдықтан қашып, Құдайдан еш ғафыл болмағай. Әрқашан көңілмен зікір қылу – хадаси нафс және ғафылдықтан бос емес. Олай болса, әрқашан өз-өзін қадағалау, сақтық – шексіз, үлкен байлық, нағыз жетістік. Бірақ ұдайы өз-өзін қадағалау байлығы кедергі, бөгеттерді және қызығушылық, әуестіктерін жүректерінен кесіп алып тастамайынша, нәпсісіне қарсылық етпейінше, бөтендермен сұхбатта сақ, абай болмайынша, қолға келмейді. Білің, ей, достар! Зікірдің (209б) төрт рүкіндері бар: Бірінші – ықылас, екінші – (тағзым) /тағлым/, үшінші – зікірден көңілді бірлеуге жету, төртінші – құрметпен зікір айту. Өйткені ықылассыз зікір – мұнафықтың зікірі, (тағзымсыз) /тағлымсыз/ зікір – бид‘атшының зікірі, көңілді бірлеуге жетуге талпынбай салынған зікір – пасықтардың зікірі, құрметсіз салған зікір – рия қылушылардың зікірі. Егер бұл төрт рүкіндердің баршасы пайда болса, сүйіктілердің зікірі болады. Білің, ей, достар! Калима таухидтің мағынасы: онда не арабша, не парсыша әріп болмас. Жүрек бұл мағынаға (калима таухидқа) орнығып бекісе, өзге нәрселерге жүрек жасандылықпен барады. Бұл – ұлы әмір. Өйткені жүректен уасуас болып қадалған тікендер түседі. Сонда зікір – тапсырылған аманаттың тұқымы. Ин ша Алла, көп айтып, жеңіске жетумен ол тұқым зая болмас. Әрқашан жүректің зікіріне мүмкіншілік тауып, тек Аллаға көңіл қойса, Хақты хазір білуге және мұқият, сақ жүретін халге жетеді. Зикри инсиден құдси зікірге өтіп, жоғарыда айтылған ақиқи пікірге жетіп, тәліпте шексіз даму, өсу пайда болып, зікірші – зікірге, зікір – пікірге фани болады. Бұл халде зікір (210а) – зикри Затқа айналады. Бұл жағдайда, бұл зікірді «құпия» және «жүректің зікірі» деп айтады. Бұл халге Құран тилауат қылумен де жетуге болады. Келіспеушілерге дәлелі «Фасл әл-хитаб» деген кітап пен «‘Ауариф» деген кітапта жария етілген. Іздеушіге қажет болса барып қарап оқысын.

Ара зікірі туралы тарау

Бұл зікірді ең әуелі төрт пайғамбар ‘аләйһим ус-салам жасаған. Олардың дауыстары бұл зікірді салғанда, айналадағы он сегіз елді мекенге дейін жететін болған. Сондықтан Хазірет Ходжа Ахмад Йасауи бұл зікірді хазірет

Қызыр ‘аләйһ ис-саламнан үйреніп, бұл зікірді ұдайы жасап, шәкірттерін Хаққа жалғады. Және біздің Қожам мұны: «Сөзсіз және кәріпсіз зікір» деп ат қойды. Бұл зікірдің негізі «Һу» дыбысының айтылуында, сондықтан түркі машайықтары мұны «Һу жады» немесе «Һу арасы» деп атаған. Таухид ағашының негізі, тамыры – «Һу». Һу зікірінің тамыры – момындар мен ғашықтардың жүрегі. Бұл ағаштың жемісі – ышық пен махаббат. Әркім нәпсіге ерсе, бұл жемістен ешқашан татпайды. Һудың қасиеті көп (210б). Дәлелінде баяндалады.

Парсыша «зекр-е арра», түркіше «Һу жады», «Һу аррасы», «зікір Һу» деп айтылатын мәшһүр зікірдің баянын бастадық. Бұл зікірді Зәкәрия, Ибраһим және хазірет пайғамбарымыз Мухаммад ‘аләйһим ус-сәламдар жария салғанда олардың дауыстары он сегіз фарсахқа дейін жететіндігі жөнінде құрметті имамдардың бірі пәтуаларында айтқан. Сондықтан тариқаттың, хақиқаттың сұлтаны шайх Ахмад Йасауи (р.һ.) Қызыр ‘аләйһ ис-сәламның үйретуімен ықтияр қылды. Сұлтан (Ахмад Йасауи) Алланың есімдерінен бір есімін айтуға рұқсат ететін бұл зікірді «сөзсіз», «кәріпсіз» зікір деп атады. Шындығында, Закарйя (ғ.с.) бұл зікірді жасағанда, онымен бірге ара мен ағаштар да зікір қылған. Ағаштар мен араның бұл зікірді салатынына таң қалмай-ақ қойыңыз. Ақиқатында, әлемде бар барлық нәрселер және адамдар, жындар, андар, құстар, барлық кендердің күллі зәрелеріне дейін, Құран-хадисте үкім етілгендей, тасбих, таһлил, зікір қылуға бұйрық берілген. Алла тағала Құранында: «Оған жеті қат аспан мен жер және ондағылар тасбих айтады. Оған мақтау айтпайтын ешнәрсе жоқ. Бірақ олардың айтқан тасбихтарын түсінбейсіңдер» (17:44), және «Алла тағалаға аспандағылар мен жердегілер тасбих айтады» (64:1), – дейді (211а).

«Һу» зікірін ашықтаудың баяны. Оның негізі «Һа» жеке түрі, оған созу үшін уау қосылған. Оның жазылу үлгісі шеңбер тәрізді. Оның басында да, аяғында да әріптер, сөз болмайды. Оның басы да, аяғы да көрсеткеніміздей. Онда Хаққа ишара қылатын ешқандай әріптер болмайды. Осы шеңбердің өзі Хақтың кім екендігін білдіреді. Бұл шеңбер барлық нәрседен бос, әрі таза. Бұл мынаның көрсеткіші: Яғни, ‘арифтің жүрегі екі дүниеден де бос болуы керек. Сонда шын ‘ариф Алла тағаланың хұзырына лайықты затқа айналады және бұған ұлы есімдерден қосатын болсақ ол есімдерді шеңберге салып қойған боламыз. Бұл шеңбер – тікелей, нағыз түрме және мекеме қорған. Кім осы «Һу» шеңберіне кіретін болса, ол екі дүниенің мәңгілік бақытына бөленген болады. Кім оған кірсе одан ешқандай тағат ғибадат қалып қоймайды (211б). Ол қатты дауыспен «Һу», «Һу» дейді. Міне жалпылама айтқанда ара зікір осы, инша Аллаһ. Шибли (р.һ.) біз саяхаттап жүрген кезде теңіз жақта бір жігіттерді көрдік. Олардың жүректері тәфаккурде (пікірде) еді. Сырлары тахайиурда (қайран қалу, таң қалу) еді. оған сәлем бердім. Ол «Һу» деді. Біз: «Тағамға қалай қарайсыз?» дедік. Ол: «Һу!» деді. Біз: «Сусынға қалай қарайсыз?» дедік. Ол: «Һу!» деді. Біз: «Киімге қалай қарайсыз?» дедік. Ол «Һу! Һу!» деді. Біз: «Саған біреу керек пе?» дедік. Ол: «Һу!» деді. Біз: «Кімге ғашықсың?» дедік. Ол: «Һу! Һу! Һу! Һу!» деп бірнеше рет қайталады. Сонымен демі үзіліп денесі жансыз қалды. Сөйтіп ол өзінің

толық махаббатына қолсылды. Бұл «Мажма' әл-'улумда». Бұл екі тайпа туралы: біріншісі ғашығына кездескісі келіп жүрген ғашық құлдар, екіншісі Алланың махаббатына мас болып жүрген құлдар туралы. Олар ышық, шауқ шарабына мәңгілік Даяшының Өзінен қол жеткізеді. Біз әһлі ма'рифат иелерінің сөздерінен нақыл еттік осы зікірді дәлелдеу үшін. Бұны жан құлағыңмен тыңда, тән құлағыңмен емес. Ма'рифат иелерінің ең ұлысы, яғни тариқат Сұлтаны Ходжа Ахмад Йасауи р.һ. былай дейді: «Бұл һу зікірі сөзсіз және әріпсіз болады». Мұны «Мажма' әл-'улум» кітабының авторы да қолдайды. Бұл зікірде сөз және әріптер болмайды жоғарыда айтқанымыздай. Аталған Сұлтан өзінің хикметтерінде бұл туралы ашықтап айтқан (212а).

Жарандар алқа құрып, ара зікірін бастаса, әуелі ол жерге үнемі Закарйя пайғамбар келеді. «Бағзы қалпе жарандардай күні-түні ара зікірін салмайынша, сол біреудің жүрегінің мұзы ерімейді және жүректен қараңғылық пердесі түрілмейді және ондағы (жүректегі) қызғаныш, жаулық, жалғандық өшпейді, тек һу зікірімен ғана тазаланады» дейді. Хазірет Сұлтан ол жөнінде өлеңмен орнектелген «Му'амаласында»: «Қараңғылық ішінде тұншыққан көңілді құтқарып, һуменен татын кетіреді» дейді. Яғни ара зікірі дегеніміз – осы һу. һу зікірі – таухид ағашының тамыры. Ол жөнінде Хакім ата 'аләйһ ир-рахма уәр-ридуан (Алланың оған рахымы және разылығы болсын): «Ма'рифат бақшасына кірдік, онда бір ағашты көрдік. Оның бұтақтарында ышық жемісі бар еді. Алла тағаланың әмірімен одан дәм таттық. Оның тамыры һу екенін көрдік. Ал суы тафрид пен таджридке тура, әділ, мықты болу. Топырағы ғашықтардың жүрегінде. Және ол жемістен нәпсісіне ергендер мен нәпсі құмарлыққа салынғандар дәм тата алмайды. Һудың мағынасы – ара зікірі» дейді. Шамс әл-'арифин түркі тілінде «Му'амалат Шамста»: «Бас иген құлың мұқият болып, «һу», «һу», «һу» деп зар еңіреп, һу демекте мағына бар екенін (212б) білдім. Әл-хамду лилләһ!» дейді. Яғни Һудың мағынасы басқа емес, ара зікірі екенін білдік дейді. Имам Сәһл ибн 'Абд Аллаһ әт-Тустари (р.һ.) кейбір шығармаларында ара зікірінің дәлелі және оның деректері турасында: «Шындығында, ғылым мен ғалымдар үш түрлі. Бірінші – заһир ғылымының ғалымы, ол оны әһлі заһирға үйретеді. Екінші – батин ғылымының ғалымы, ол әһлі батинға үйретеді. Үшінші – өзі мен ұлық Алланың арасындағы ғылымның ғалымы. Бұл ғылым турасында айтуға ешбір адамның құдіреті жетпейді. Ара зікірі жоғарыда айтылған үшінші ғылымның түріне жатады» дейді. Кейбір әһлі ма'рифат кең тараған назымдарының бірінде: «һу шарабынсыз нәпсі құмарлықтан кім құтылған екен, уа дариға, ол (нәпсі) һу есімімен қанағат тапты» дейді. Жоғарыда келтіргендей, нақты мысалдар мұнан да өте көп. Бұл зікірдің негізі осы ғылымның маманына беймәлім еместігіндей, «һу» сөзі екенінде шәк жоқ. Жоғарыда айтылған имамнан: «Сенің ғылымың қандай ғылым?» – деп сұрағанда, «Бұл ғылымды беталды өз қалауыңша әрекет етіп ізденумен уысыңа түсіре алмайсың, бірақ әдетке қайшы амал етумен, қиындыққа өзінді тастаумен қолға келеді. Кімде бұл ғылым болса, ол оны құрметті қылады» дейді. Жоғарыдағы имамның шәкірті Абу Талиб әл-Маккидің (р.һ.) де сөзі оны растайды. Яғни «Фатауа қутта» Пайғамбарымыздың (с.а.у.):

«Ақиқатында, заһири ғылым – апат, батини ғылым – рахат, ал заһири ғылым мен батини ғылымды екеуін қоса меңгерсең – (213а), бал, ара зікірі осы ‘илм әл-‘асәл, яғни бал ғылымының тобына жатады» деген дейді. Ал ол, белгілі болғандай, ‘илм әл-хақиқат, яғни ақиқи ғылымға жатады. Имам Хасан әл-Басриден (р.һ.): «Бір күні ол шайх Хабиб әл-‘Ажамидің (қуддиса сирруһу) келісіне келеді. Хабиб шам намазын оқып тұр еді. «Әл-һәмду» деп «һа»мен оқыды. Хасан осылай оқығанын есітіп оған ұйымай, намазды өзінше жеке оқыды. Сол түні Хасан пәк, Ұлық Алланы түсінде көрді. Хасан: «Уа, Рабым! Маған не үшін разы болдың?» деді. «Ей, Хасан! Сен Менің разылығымды таптың, бірақ оның бағасын білмейсің. Ол, шындығында, сенің намазыңды Хабибтің артында тұрып оқығандығында. Ол намазың – басқа бүкіл намаздарыңның хатымы, бәрін қамтушы» деді. Ақиқатында, ара зікірі басқа зікірлердің хатымының жұмласынан екенін білу керек. «Фатауа әл-хадиқатта»: «Хазірет Қызыр (ғ.с.) бір күні тәлім-тәрбие беру үшін, Ходжа Ахмад Йасауидің (р.һ.) келісіне келді. Ходжа Ахмад Йасауидің (р.һ.) барлық шәкірттері жиналды. Оларды қаралық басып отыр еді. Қызыр (ғ.с.) Хазірет Сұлтанға «Шәкірттеріңді істеген жаманшылықтарының себебінен жүректерін қаралық қаптапты. Сол себепті жүректері мейірімнен тұл болып тұр. Бұл қаралық тек ара зікірімен кетеді. Бұл ара зікірінің Закарийадан (ғ.с.) бері қарай келе жатқанын білу керек» дейді. Әһлі ма‘рифат жүректегі перделерді өртеуге және жүректегі алаң-елеңнен, яғни тынышсыздықтан құтылуға, басқа зікірлерге қарағанда, осы зікір ғана лайығырақ және абзал екенін көрді. (213б) Біз бұл зікірдің беретін әсерінен және негізінен ышық пен махаббаттың, зауқтың құралы екенін алдын-ала растадық. Шындықта ышық сондай бір зат – ешбіреу оны әсерінен, көлеңкесінен де таппайды. Өйткені ол көлеңкеден пәк. Жетпіс екі мазһабтың киімі де ол үшін жеткіліксіз. Адамдар мен жындардың және басқа да мақұлықтардың ешбіреуі де ышықтың сырын білмейді, алайда ғашық (Құдайға) барлық мақұлықтың сырын біледі. Ышық деген сондай бір зат патшалықтағылардың құлшылықтары, пікірлері мен зікірлері тек Оған деген махаббаттан тұрады. Оның қасиеті егесін қолынан тұтып, нәпсі Қағбасынан алып опалықтың үйіне отырғызады. Екінші мәрте қолынан тұтып, бұл опа үйінен алып, жапа шегуге отырғызады. Бұл әңгіме көлігі ақиқатқа баратын жолдың басында тұрған рухани сәбилер және ғафылдарға емес. Себебі олармен сәйкеспейді. Егер де біреуге ышықтың таңы атып, күні шығар болса таптырмайтын қасиетті ышыққа айналады. Жүректі қарайтып, кірлететін күнәнің көлеңкесіне де мүлде жоламайды. Егер ғашықтарда ғашық оты жанатын болса, ол барлық ақыл-ой мен білім деңгейіне ие болады. Осылайша сопылық хирқасына сөз келтірмей сөзден амалға көшеді. «Қал» мен «тілдің» кітаптарын өртеп (214а), тақуалардың намаз оқитын жайнамазын фәнаның қираған мекенінде сатып жібереді. Сол от құлшылық пен ғибадаттарға да тиіп, олардың бәрін түгелдей өртеп жібереді. Ақиқатында ара зікірі – таухид ағашының тамыры. Хакім атадан айтқанымыздай, оның жемісі – ышық пен махаббат. Атаның сол кітабында: «Я, міскін! Бұл зікірді жүрекпен жаса. Қалып (жүрекпен жасау үлгісі) сізді рухани жағынан баулиды. Яғни Жанан сізді түнде осы зікірмен

тәрбиелеп өсірсе, сізді осы зікір үшін қайғыртады, және осындай халде болуға табанды болыңыз» дейді. Егер сізден «Ха» және «Хай» немесе «Һа» және «Һай» деп естілсе, Қызыр ғ.с-нің тағлымымен Ходжа Ахмад Йасауи (р.һ.) осыны үнемі жасағандай барлығы – зікір. Осы араны нәпсі басына салындар дегенімізде болмыстарың Закария ғ.с-дей болды. Сен білгін! Шындықта бұл ара – пайғамбар ‘аләйһ ис-сәламның арасынан. Өзіңізді бұл зікірге Закариядай сүйреніз. Араны ағашқа салып аралағанда, еш күмәнсіз, ол қызып ысиды. Сол секілді осы зікірді қылған кезде жүрегің де қызып, ыситын болады. Сұлтан Ходжа Ахмад Йасауи зікірді қылғанда, жүректегі осы зікірдің оты жүректегі барлық майларды өртейтін. Сөйтіп шымылдықтар ашылып, осы зікірдің оты барлық ағзаларын қыздыратын. Шәк жоқ бұл ара – ышық арасы. Егер осы зікірді үнемі орындайтын болсаң (214б), болмысың пәни болып, жаңа, мәңгі-бақилық болмысқа ие боласың. Мұның бәрі имам Мухаммад ‘аләйһи әр-рахма уәр-ридуанның шығармаларынан алынды. Және бір шығармаларында: «Ақиқатында, бұл ара зікірі жүректің дерттеріне дауа болады, жүрекке жетуімен Алладан басқаның бәрінен, тіпті жақсылық пен жамандықтан да тазарады» дейді. Және бұл зікірден болған жылу, қызу – дауа» дейді. Сондай-ақ осы зікірдің отымен жалған болмысын өртеп, сөйтіп фана’ мақамына жетіп, онымен (ара зікірімен) жүректегі перделер көтеріледі. Бұл – жүрекке дауа беретіннің ең таңдаулысы. Рух та осы зікірмен қуаттанып, ғашықтар мен Ғашығының тұратын мекеніне көтеріледі. Осы зікірдің ыстығынан жүрегі нұрланған қанға толады. Ал ол – үрей мен қорқыныштан, қам-қайғыдан, жалғандық-жасандылықтан, ашудан, дүниенің уайымы мен қасыретінен құтылуға дауа. Және сол арқылы жүрекке шипа табуға және оның мәңгі, қиямет күніне дейін тірі болуына қол жеткізеді. Оның (жүрегінің) тірі болуының себептерінің бірі – зікірдің нұрлары, мысалы, өзінің тірі жүруіне кеудесіндегі жаны себеп болған секілді. Осы турасында Алла тағала: «Өлі жүректер зікірдің нұрымен тіріледі» дейді. Ал Пайғамбар ‘аләйһ ис-салам: «Барлық нәрсенің тазалайтын құралы бар. Ал, жүректің тазалайтын құралы – Алланың зікірі» дейді. «Раузатта» және «Халисат әл-хақа’иқта» берілген хадистерде бұл зікірдің ерекшелігі (215а) өте көп. Мысалы, «Ақиқатында, зікіршілер жүрегін тек осы ара зікірімен теседі. Егер оны теспесе, Алла тағала зікіршінің жүрегіне назар салмайды» дейді. Және «Ақиқатында, ғафылдықтың киімін тек сонымен (ара зікірімен) ғана жыртады» дейді. Және «Нәпсі аммараның мойны тек сонымен ара зікірімен ғана кесіледі» дейді. Және «Ақиқатында, ол зәкірлердің зауқын тек сонымен (ара зікірімен) ғана табады» дейді. Және «Ақиқатында, ол ғафылдық ұйқысын тек сонымен (ара зікірімен) ғана бұза алады» дейді, яғни «Оны сонымен ғана оята алады және нәпсінің жанашырлығын сонымен ғана тоқтата алады» дейді. Және «Ақиқатында, ол жүректің айнасын сонымен (ара зікірімен) ғана тазалай алады» дейді. Және «Ақиқатында, ол ғашықтардың ғашықтық тұлпарының біріне тек сонымен (ара зікірімен) ғана міне алады» дейді. Және «Ақиқатында, ол шауқ қамшысын тек сонымен (ара зікірімен) ғана ала алады» дейді. Және «Ақиқатында, ол ғашық ғашықтық тұлпарына тек сонымен (ара зікірімен) ғана мініп шаба алады, тәліп нәпсінің дүниеге

және оның ішіндегі нәрселерге деген құштарлығынан тек сонымен (ара зікірімен) ғана құтыла алады» дейді. Және «Ақиқатында, ол шайтанның уын тек сонымен (ара зікірімен) ғана қайтара алады» дейді. Және «Ақиқатында, ол уасуас тарататын үйді тек сонымен (ара зікірімен) ғана қирата алады, дейді. Және «Ақиқатында, ол ғашықтардың басынан өткізгенді тек сол ара зікірі арқылы ғана басынан өткізеді» дейді. Мұның бәрі «Шамс әл-а'има» жинағының ішінде айтылғанның ең маңыздылары. Фақиһтардың тұжырымдарынан, ақиқатында, бұл зікірдің Пайғамбарымыздан (с.а.у.) тарағанын көрдік. Содай-ақ «Бахраин» жинағында» әл-Джами' (Алла тағала оған және ата-анасына кешірім етсін): «Бұл зікір муджтаһидтердің иджма'сы бойынша көптеген ғасырларда дәлелденді (215б). Маңызды иджма'лар мен ғасырлардың бірі – Сұлтан Ходжа Ахмад Йасауидің ғасыры. Ара зікірі туралы иджма' Сұлтан Ахмад Йасауидің ғасырында қабылданды. Оның дәлелін жоғарыдағы хадистер мен жоғарыда айтылған пайғамбарлардың өмірінен алды. «Қут әл-кулуб» фәтәуаларында және хадисте былай делінген: Егер екі ғасыр бірін-бірі алмастырса, немесе ол (іс/амал) алғашқы үш ғасырдың бірінде орын алса, немесе бір ғасырдың ішінде айналымда болып, сол ғасырдың ғалымдары оны теріске шығармаған болса, әрі ол мұсылмандардың бір табақасы (тобы) теріске шығармайтын дәрежеде мәшһүр болған болса, онда ол қабыл етіледі және онымен дәлел (шариғаттық уәж) жүзеге асады». Бір адам Имам Зухридің құзырында бір хадис айтады. Ол: «Біз оны бұл кейіпте естімегенбіз» дейді. Ол адам: «Сен барлық хадисті естігенсің бе?» – дейді. Ол: «Жоқ» – деді. Ол адам: «Үштен бірін ше?» – дейді. Ол: «Жоқ» деді. Ол адам олай болса: «Жартысын ше?» дейді. Ол үндемейді. Ол адам: «Мұны сол естімеген жартысында деп есепте» дейді. Мұны Саид Жамал ад-Диннің: «Бухариден жеткен сахих хадистер жинағы тоғыз мың сексен екі» дегені де қуаттайды. Бұл зікірдің дәлелі жоғарыда айтылған сахих хадистердің ішінде болуы ықтимал. «Тухфат әл-мутакәллеминде»: «Кімде-кім иджма'ның уәжіп екенін теріске шығарса, ақиқатында, ол кәпір болады» дейді. Егер анық та айқын сөйлемдерге және соған сәйкес хабарларға және имамдардың иджма'сына қарсылық білдірсе, шындығында, ол күпірлікке барды. Ақиқатында, жоғарыда айтылған зікір соған сәйкес хабарлармен және барлық имамдардың иджма'сымен бекітілегеніне шәк жоқ. Бұған қарсылық білдіргендер бірауыздан күпірлікке барғанына шәк, шүбә жоқ (216а). Кейбір осы зікірді теріске шығарушылардың айтқандары бір жерден шықпайды және маңызды ештеңе де айта алмайды. Ақиқатында, осы бап турасында надандықпен айтатындардың барлығы ақымақтардың жамағатына кіргендердің қатарына жатады және «Фатауа Танбиһта»: «Сондайларға ергендер де ақымақ» дейді.

Кейбір зейіні әлсіз жамағаттар мен надандар жөнінде

Кейбір зейіні әлсіз жамағаттар мен надандар жария зікірді «бид'ат, оны салуға болмайды» деп өздерінің ондай пікірлеріне лайық Құран шәріптен мына аяттарды дәлел қылып келтіреді: «Раббыларыңнан жалынып жалбарына және құпия түрде тілендер!» (7:55), «Шындығында, Алла тағала шектен шыққандарды ұнатпайды» (2:190), және «Раббыларыңды жалынып,

жалбарынған және дауыстарыңды шығармай, құпия түрде ертелі-кеш еске алыңдар және ғафылдардан болмандар» (7:205), – деп. Муджтаһидтер әуелгі аяттың мағынасын былай деп ашады: «Тәдәрру‘ан уа хуфйатән», яғни «жалынып жалбарына және құпия түрде» дегенді – ашық дауыстап және іштей жасырын деген мағынада дейді. Ал «Инна Аллаһа лә иухиббул му‘тадин», яғни «Алла тағала шектен шыққандарды жақсы көрмейді» (2:190), – деген екінші аятқа «Алла тағала мұсылмандарға жаман дұға қылушыларды жақсы көрмейді» (2:190), – деп мағына береді (216б). Үшінші аяттың мағынасы намаздың қирағатының хақында. Бұл аят түспестен бұрын, намаздың үкімі қатты дауыстап оқу еді. Бұл аят түскен соң, барлық намазды құпия оқуға әмір болды. Және бұл үкім де мына аятпен мансұқ болды. «Уә лә тәжһәр би-саләтәкә уә лә тәхафәт биһа уәт-таби‘ бәйнә зәликә сәбилә» (17:110), яғни «Намазыңды өте дауыстап та және өте іштей де етіп оқымаңыз, осылардың ортасындағы жолды ұста» дейді. Барлық муджтаһидтер пәтуа шығарылып, мансұқ болған риуаяттарға амал қылуды бірауыздан күпірлік дейді. Кейбіреулері: «Әуелгі аят Меккеде түсіп еді, Исламның алғашқы кездері болатын. Кәпірлер мұсылмандардан басым болатын, мұсылмандар әлсіз еді. Пайғамбарымыз ‘аләйһ ис-салам Меккеден Мәдина шаһарына һижрат қылды. Исламның даңқы шықты. Өте көп зікір етуге әмір болды. Исламның құлашы кеңіп, мұсылмандар кәпірлерге үстем болды» дейді. «Буста», «Дурар», «Заһиди», «Мәдарак тәпсірлерінде: «Мәдинада «Әнфал» сүресі, «Шұғара» сүресінің соңғы төрт аяты, «Ахзаб» сүресі және «Жұма» сүресі түсті» дейді. «Байдауи» тәпсірінде де: «Ақиқатында, «Шұғара» сүресі Мәдинада түскен. Және онда өте көп зікір қылуға әмір еткен» дейді. «Әнфал» сүресіне келер болсақ, Ұлық Алла: «Әй, иман келтіргендер! (Дұшпандарың) бетпе-бет келген сәтте табанды болыңдар. Және Алланы өте көп еске алыңдар» (8:45), – дейді. «Шұғара» сүресінде: «Ақындарға азғындар ереді (26:224). Бірақ иман келтіріп, ізгі істер істеп, Алланы көп еске алғандар бұған жатпайды» (26:227), – дейді. Ал «Жұм‘а» сүресінде: «Намазыңды өтеп болғаннан кейін, шаруаларыңа тарап, Алланың шашқан рызық-несібесінен іздендер. Және Алланы өте көп еске алыңдар. Бәлкім құтыларсыңдар» (62:10), – дейді. Осы аяттардың барлығында өте көп зікір қылуға әмір берілген. «Фауаи’д» және басқаларында «Ахзаб» сүресіндегі «...Алланы өте көп еске алыңдар» (33:41), – деген аятты: «Түнде және күндіз, үйде және түзде, тоқшылықта және жоқшылықта, ашық және құпия барлық халде зікір қылу керек» деп тәпсірлейді.

Көрзейіндердің Алла тағаланың: «Дауыстарыңды Пайғамбардың (с.а.у.) дауысынан қатты көтермендер» (49:2), – дегенін дәлел қыла отырып, жария зікірді теріске шығаруына соңғы дәлел келтіре кетейік. Олар: «Шындығында, Алла тағала осы аятпен Нәби ‘аләйһ ис-саламның хұзырында дауыс көтеруге және қасында тұрып есімін тілімен айтуға тиым салған. Бұл аяттан Пайғамбардың (с.а.у.) хұзырында оның есімін дауыстап айту әдепсіздік екенін біліңдер! Алла тағала барлық мақұлықтың қасында хазір тұр. Сондықтан Оның есімдерін дауыстап айту және қатты дауыстап зікір қылу жаман әдептердің бірінен» дейді. Олардың келтірген бұл айғақтарына

«‘Ауарифтің» елу бірінші бабында: «Ол аяттағы тиымның себебі Пайғамбардың (с.а.у.) хұзырына ғана тән» деп жауап береді. Имам Мәуләна Садр ад-Дин әл-Һаруидің кейбір шығармаларында: «Ақиқатында жария, дауыстап айту екі түрге бөлінеді. Бірінші – «мәнһийун ‘анһ», яғни тиым салынған (жария). Ол – зікіршілер Алла тағала естісін деген ниетте дауыс шығаратын зікір болса, екіншісі – жаиз, мустахаб, мустахсән, яғни рұқсат етілген (жария). Бұл зікірде зікірші бірінші зікірде айтылған ниет бойынша дауыстап зікір қылмайды. «Қут әл-қулубтан» баяндағанымыздай ол ниетін – әл-ағрадз әс-сахихатқа, яғни басқалар есітіп, тыңдап пайда алсын, хақиқатқа келсін, тура жолға түссін, т.с.с., ниеттерге қарай түзейді. Ол ниет құпияға қарағанда жария зікірге ғана тән ақиқат. Екінші түрін ескере отырып, қандай да түрде болмасын жария зікірді тыймайды. Себебі жария зікір етуге бұйрық берілген. Ал егер Расул ғ.с.: «Зікірдің жақсысы – құпия», яғни мағынасы «құпия зікір – жария зікірден абзал» десе, оның жауабы – құпия зікір ол өзі еститіндей тілмен айтылмайды. Керісінше құпия зікір – тіл зікірі, жүрек зікірі, сыр зікірі, жан зікірлерінен кейін келеді. «Зад әл-музаккиринде» баяндағандай құпия зікірі ақыл, ілім, таным секілді игіліктердің арқасында білінілмейді. Бұл зікірдің иесі зікірі мен нәпсісінде пәни болып кетеді. Оның зікірін Ол ұлық, пәк Алладан басқа ешкім білмейді. Мысалы оның барлық ішкі және сыртқы ағзалары ұлық Алла тағаланы зікір етіп жатыр. Мұнан ол хабарсыз. Ал егер ол өзінің құпия зікірінен хабардар болса, ол зікір болмайды. Керісінше ол нәрсе «Асрардың» авторы сол «Асрарында» баяндағанындай батин, құпия зікірінің зиянға, апатқа ұшырағанының қатарынан саналады.

Кейбір муджтаһидтер жария зікірді Құран оқуға, азан айтуға, жұманың және айттың құтпасына, тәкбір ташриққа, қажылардың тәлбийасына ұқсатып теңейді. Өйткені, мұның бәрі – ши‘ар, яғни ұран және Ислам. Сондай-ақ «Әл-‘улум» деген жинақта бұлар баяндалған (217а). Бұрынғы өткен қазылар жария зікір мен Құранды әдемі дауыспен айтуға рұқсат екеніне үкім шығарып, ғасырлардан ғасырларға, бүгінгі күнге дейін амал етіп келді. Оны ислам елдеріндегі Меккеден Мәдинаға дейінгі, ол екеуінен басқа қалалардағы барлық қазылар еш біреуі теріске шығармай бірауыздан қолдады. Сопылардың пәтуалары мен аз ғана пәтуаларда: «Егер қазы ғұламалардың айтқандарына сүйеніп қазылық ететін болса, өте дұрыс, рас болғаны. Және ол шешімнің қияметке дейін бұзылуы мүмкін емес. «Мабсутта»: «Барлық нәрседе ғұламалар бір шешімге келмей, қазы оған рұқсат етсе, оның шешімі күшіне енеді» дейді. Сондай-ақ «Мухтарда» да осылай делінген.

Құдайдың махаббаты пен ышығы – ара зікірінің жемісі жөніндегі тарау

Өркім бұл зікірді ұдайы орындайтын болса, әсіресе, оларға арабтар «ділмар», «шешен» деп атайтын әсем дауысты хафиздердің үні қосылып, сүйемелдейтін болса, Құдайға деген ышығы күшейеді. Әһлі тариқат бұл хафиздердің айтқан лебіздерін «талқин», яғни «құлшылық дұғасы, ғашықтық жырлар» және «‘ишқийат», яғни «ғашықтық сыр» дейді. Бұл зікір мен хош

әуез қосылғаны себепті, махаббат пен ышық артады, қосылмаса, кем болады. Бұл екеуінің қосылғанын «достық», «көркем сұхбат», «көркем мінез» дейді. Бұл амал – Нәби ‘аләйһ ис-саламға ерген уақыттағы қылған амалдарымыздың кемелінің нышаны (220а). Және бұл хадистің мазмұнына сәйкес момынның жүрегі сырларға толып, екінші жағынан, амалдардың ең салмақтысы болып көңілдері мас болмаққа себеп болады. Әр бір қауым ең үлкен тағатқа қол жеткізуі тиіс. Оған қарсылық қылу – жаман мінез-құлықтың нышаны. Сондай-ақ Нәби ‘аләйһ ис-саламға Хақ Тағала: «Шындығында, Сен өте көркем мінез-құлықтың иесісің» (68:4), – дейді. Сондай-ақ «Раузатта» және «‘Ауарифтің» жиырма тоғызыншы бабында осы аяттың тәпсірінде адамдардың ішіндегі ең құрметті және ақылдысы, мінезі өте көркем болған деп баяндайды. Көркем мінезді болуға тырысу дегеніміз – дінінің толық, амалының ізгі, мінезінің көркем екендігін айтады дейді. Және сол кітапта тағы да кейбір ұлылар: «Хулукин ‘азимнің нышаны – ешкіммен жауласпау, ешкімді ренжітпеу» дейді. Намазға шыққанда құлшылық қылушыларға Құранды дауыстап оқумен жәрдем қылу керек. Зікірге де. Мысалы, жолда жүктерін түйе мен есектің артына лақтыра алмайтын жүгі ауыр, әрі серігі жоқ адамға көмек қажет секілді. Сол секілді хафиздер зәкірлерге жәрдем берсе немесе Құран оқитын қарилар көпшіліктің ішінде Құран оқуға көмек, жәрдем қылса, көп сауап болады. Бәлкім, парыз және уәжіп. Ақиқатында, Құран оқу мен зікір қылу – ақыреттік олжа. Дүнияуи нығметтен әлдеқайда үлкен, орасан, баға жетпейді. Ол турасында «Қут әл-кулубта»: «Ақиқатында, Ұлық Алланың сөзінің барлық әріптері Әл-Лаух әл-Махфузда. Олар Қаф тауынан өте үлкен. Егер періштелер бір әрпін қозғалту үшін жиналатын болса оған шамалары жетпес еді» дейді. Құран оқу және зікір қылу – ұлық әмір. Онда құпия сырлар, ғажап пікірлер мен түсініктер (ұғыну, терең бойлау, ақыл) бар. Тіпті «Қутта»: «Құранның әрбір аятында алпыс мың мән-мағына түсінік бар. Бәлкім ол мән-мағына, түсініктен де көп» дейді. ‘Алидан (р.з.) риуаят қылады: «Егер қаласам Фатиханың тәпсірін жетпіс мың түйеге артқан болар едім». Сонымен аятты құлға әуендетіп, көркем қирағатпен, мағынасына ой жүгіртіп, өзінің толық әлсіздігін түсінетіндей етіп оқып беру керек болса, тыңдаушылар болса осы зікірді айтушыларға оны елге таратуда жәрдем беруі қажет. Сонымен бірге «Қут әл-кулубта» Нәби ‘аләйһ ис-салам: «Жолдас, серік екі түрлі: жақсы жолдас, жаман жолдас. Жақсы жолдас: зәкірлерге, қариларға кісі жәрдем берсе, ол кісіні «жақсы жолдас» дейді, ал егер жәрдем қылмаса, «жаман жолдас» дейді» дейді. Олай болса, жәрдем берушілердің абзалы – зәкірлерге жәрдем етуші хафиздер. Өйткені хафиздердің берген жәрдемдерінің себебінен Хақтың махаббаты, ышығы пайда болады. Сондай-ақ хазірет Дауд ‘аләйһ ис-сәламның дауысының тәсірінен (220б) әр мәжілістерде отыз мың кісі Хаққа жанын беретін еді. Ауада құстар ұша алмай, ағатын сулар тоқтап, ағаштардың көк жапырақтары сарғайып кететін еді. Жер жүзінде адам ұрпақтарының ішінде, мысалы, хазіреті Дауд ‘аләйһ ис-саламдікі сияқты хош дауыс жоқ. Хазіреті Қызыр ‘аләйһ ис-сәлам да хош әуез, сахибу уәжд уә сәма‘ (жүрегі сыр мен шаттыққа толып шалқып тасып жүруші). Ақыретте, мысалы, Исрафил ‘аләйһ ис-

сәламдікі секілді дауыс жоқ. Ешқашан Қызыр ‘аләйһ ис-салам сопылардың мәжілісінде хазір болмайынша, шалқып-тасыған сәма‘ халі болмақ емес (221а). Нәби ‘аләйһ ис-сәлам: «Кімде-кім мұсылман бауырының қажетін өтесе, Алла тағала оның дүние уа ақыреттік жетпіс қажетін өтейді» дейді. Сопылардың қажеті – Алла тағала мен Оның Елшісіне (‘аләйһ ис-саләту уәс-сәлам) деген ышық махабат. Кім момынның жүрегін қуанту мен қажетін өтеудің сауабы жөнінде көбірек мәлімет алғысы келсе «Джами‘ әл-бахрайн» мен «Тариқу усул илә Аллаһ» кітабын оқуды талап қылсын (221а-222б).

Зікіршілер зикр-и арра, яғни ара зікірін бастарда алқа құрып, Жаратушының есімін бір неше рет қайталап, Алланы мадақтайды. Олар «حق» сөзін алиф кәрпімен «حاق» сияқты айтып шығарады. Және, бұлардың баршасы рұқсат және мүбәрак. Хафиздер тәлкінда (Аллаға ғашықтық жырлар) түркі тілімен «Йарым, Йарым, Жаным уа жан Алла, уа жан иллә Алла!» дейді. Бұлардың барлығы Алланың мүбәрак зікірінің қатарынан. Бұл бапқа қатысты шарифи дәлелдер өте көп. Зікіршілердің зікір салған кездегі ишарамен дене қимылдарын жасаудың сауабы шексіз.

Бірақ құпия зікірде ишарамен дене қимылдарын жасау – харам. Таза апат болып саналады. Себебін жоғарыда баяндадық.

Дәлелі мынадай. «Қамуста»: «Алиф әрпімен айтылатын әл-Хаақ (الحاق) – «әл-Уәсат», «әл-‘Аділ», «әр-Рабб», «әл-Мухит», «әл-Хафиз» деген мағыналарды береді» десе, «Кашф әл-асрари ли-Худжджат әл-исламда»: «Әл-Хаақ (الحاق) «Әл-Уажиб» немесе «Әл-Хақ» деген мағынаны береді» дейді. Сондай-ақ «Бахрайн» жинағында (222б): «Кейбіреулер зікіршілер зікір қылып жатқан кезде оларға жәрдем қылу үшін сүйемелдеушілердің айтатын кейбір сөздері мен зікірді ол екеуін мәкрух және оны шарифатқа қайшы деп ойлайтынын біліндер» дейді. Ақиқатында, ‘ажам тілінде: «Жарым, Жарым, я Жаным! Жан Алла! Уа, жан иллә Алла!» деп айтуы және соған ұқсас баршасы Алланың мүбәрак зікірінен саналады. Ақиқатында, бірінші айтылған сөзден мақсат – әһлі Хазірет иләһиаттың ынты-шынтысымен әһлі мәжіліс пен әһлі сұхбатты талап қылуы. «Минһадж әл-Ханафидің» жетінші бөліміндегі Жаратушымен сұхбаттың әдептерінде: «Білің, ей, достар! Иеңіз, содай Ие-дүр, сіздерден дәл қазір, осы тұрысыңызда, сапарда, ұйықтағанда, ояу кезіңізде, тірі кезіңізде, өлгеннен кейін де бөлек болмайды. Ол сіздің Тәрбие беруші Иеңіз және Жаратушыңыз! Әрқашан Оны еске алсаңыздар, сізбен бірге болады. Өйткені Субханаһу уа Тағала айтады: «Кім Мені зікір етсе, сонымен отырамын және Мен Мені зікір қылған зікіршілердің қасындамын». Әсіресе, дініне немқұрай қарағаныңа қайғыдан көңілің сынық болса, сонда Иеңіз Алла тағала: «Мен қияметтің азабынан қорыққан көңілі сынықтардың қасындамын» дейді. «Жарым!» дегеннің мағынасы «Жолдас!», «Дос!» дегенді білдіреді. Ол да – сөз жоқ, зікір. Ал енді екінші сөзге, яғни «Жаным!», «Жан Алла!», «Жан иллә Алла!» деген сөздерге келер болсақ, ол – «Тірі», яғни бізді тірілтуші, яғни «Хай Алла!» деген мағынаны білдіреді. Ол жөнінде Жалал ад-Дин Румидің (р.һ) (223а) жырларында: «Егер Жарының жаны жандары болса, онда Жанның жанымен дұшпан болу қашан оңай болыпты?» дейді. Әуелгі «Жан!» дегені – «Әл-Қудрат», яғни «Құдіретті»

деген мағынада, ал «Жаным!» дегені – «Бізге кәміл құдірет бере гөр!» дегені, ал «Жан иллә Алла!» дегені – «бізде өзімізде күш-құдірет жоқ, егер Алладан болмаса» деген мағынада дейді. Мұның бәрі «Хақа'иқтан» алынды. «Фатауа Мас'удияда» хазірет Нәби ғ.с-нің қайтыс болуы туралы баянында «Тәмһидте» «Жан Жананға, ұлық Аллаға шақырылған кезде» деп айтқадай: «Расул 'аләйһ ис-салам пәни дүниден мәңгіліке сапар шекті, «Жанын» Жананға тәслім қылды» дейді. Кімде-кім Алланы кітапта кездеспеген есіммен атаса, бірақ Оны жоғары дәрежеге шығаруда, пәктеуде кітапта кездесетін есіммен бір мағыналас болса, онда бұл атауды Алла тағалаға беруге рұқсат етіледі және бұл өте дұрыс. Ақиқатында, бұл сөздер – Алла тағаланың сипаттары. Ал Оның сипаттары шарифаттың бұйрықтарына негізделмейді. «Фатауа әл-Худжджатта» айтқандай, бұл айтылғандар – таңдап, теріп алынған. Сондай-ақ «Фатауа суфийада» имам Жа'фар әс-Садык (p.h.): «Жария зікір – исламның қуаты және ол жария зікірде денені қимылдату күнәні жояды. Мысалы, адамадардың бір-бірімен ырзалықтарын білдіріп амандасқандарынан, немесе қажылардың тәлбийа және зікірлер айтып, қажылыққа бара жатқандағы әрбір қимыл-қозғалыстарынан күнәлары төгілетіні секілді» дейді. Сондай-ақ «Шарх әс-самар» мен «Раузатта» осылай делінген. Жоғарыда «'Улум» жинағынан алып айтқанымыздай, «Ақиқатында, жария зікір – азан, тәлбийа және басқа да осыларға ұқсас нәрселер секілді, діннің ең маңызды ұрандарының бірінен (223б). Ақиқатында, жария зікірде денені қимылдату тағы лазым, міндетті екенін біліндер. Өйткені баяндағанымыздай, ырзалықтарын білдіріп, қол алысып амандасқаннан, азаншының оңға-солға қарап бұрылып, қимылдағанынан және «Раузат әл-'уламаның» алпыс бесінші бабында айтқанымыздай, қажылардың қажылыққа бара жатқандағы әрбір қимылдарынан күнәлар төгілетін секілді, жария зікірде де денені қимылдату күнәлардың төгілуіне, жойылуына себеп болады. Ақиқатында, Алла тағала Мухаммад салла Аллаһу 'аләйһи уә саламның үмметін бірінен кейін бірі келетін ражаб, ша'бан, рамазан, шәууәл, зул-қи'да, зул-хиджджа секілді алты аймен рызықтандырған. Әр айда жаңа сый бар. Шәууәл, зул-қи'да, зул-хиджджа айларындағы сыйларға келер болсақ, қажылар осы айларда байт әл-харамға қажылыққа жолға шығады. Жолға шыққандардың барлығы қадам басып, қимылдап, қозғалады. Мухаммад с.а.у-нің үмметіне берілген осы сыйдың құрметіне күнәлары төгіледі. Шәк жоқ, жария зікірдегі қимылдау, қозғалу осы жоғарыда айтылған дәлелдермен бекітілді. «Шарх әс-самарда» Имам Әби Жа'фардан (p.h.) бір нақыл айтады: «Шындығында, Пайғамбар с.а.у: «Алла тағала Исрафил ғ.с-ді жаратып, оған дауыстап зікір айтуға және сол зікірді қимылдап, қозғалып айтуға әмір берді, сонда ғаршы, күрсі, күн, ай барлығы естіді» дейді. Және «Алла тағала жаннатта бір тау жаратты. Және сол таудың ішіне жақұттан, маржаннан жетпіс мың қала жасады. Және ол қалалардың барлығы дауыстап, қимылдап, қозғалып зікір қылатын періштелерге толы болады. Және олар күніне отыз мың (224а) мәртеге дейін қозғалып, қимылдап зікір айтып, оның сауабын жерде қимылдап қозғалып зікір салушыларға бағыштайды. Және ол сауаптан дауыстап зікір қылуды,

зікірде қимылдауды тәрк қылғандар құр қалады» дейді. Әл-Джами‘ (ғәфара Аллаһу ләһу уә ли уәлидайһи): «Ақиқатында, мұқарраб періштелердің көпшілігіне дауыстап, қимылдап зікір айтуға бұйрық берілген. Зікіршілер ұлық Құрандағы Ұлық Алланың ұлы, көркем есімдерін айтуды бастаған кезде, Алланың әмірімен, кем дегенде, жетпіс мың періштелер барлығы осы зікірге қосылып, қимылдап, қозғалып зікір қылады. Және олардың қимылдап, қозғалып зікір қылғаны соншалық, олардың қимылы сәждеге, отырысқа жақын қалады» дейді. Олай болса бізге де солардың зікіріндегідей қимылдап, қозғалу – уәжіп. «Шарх ауради әл-фатхияттың» авторы асма’ әл-хуснаны түсіндіру тәпсірінде де осылай деген. Бұдан жария зікірде денені қимылдатып салу لازم екенін біл! Бұл бап туралы шариғатқа сәйкес дәлелдердің есебі жоқ. Зәкірлердің зікірді ишарамен салғандағы сауабы шексіз. Бірақ құпия зікірді ишарамен салу харам және таза апатқа ұрындырады. Оны жоғарыда баяндадық.

[VI ТАРАУ]

Маңызды және әр алуан мәселелер

Біліңдер, ей, достар! Оларды білуге тиісті тағы бір пара маңызды мәселелер бар. Бұл мәселелердің кейбірі – ол-дүр: парыз намаздарынан соң ол адамның сүннет намазынан бұрын уирді болса, бұл намазхан ол уирдін ада қылып, одан соң сүннетін оқыса абзал болады

Дәлелі мынау: имамдардың күні Әл-Халуа'и «Мухит» (2246), «Захира», «Муғни» деген кітаптарда былай дейді: «Ақиқатында, ол намазханның, егер парыздан кейін уирді болса, оны сүннеттен бұрын орындасын. Сонан кейін барып сүннетті оқуға тұрсын. Бұл имамның жеке және көпшілікпен оқығанына да қатысты. Өйткені «Бұстанның» «Зікірлер» бөлімінде: «Ақиқатында, Нәби 'аләйһ ис-салам сахабаларымен (Алла тағала оларға разы болсын!) бірге парыз намаздарынан соң дауыстап, үзбестен зікірлер, тасбиhtar айтатын еді» дейді. «Музмират» жинағында: «Нәби (с.а.у) парыз намазын өтеп болған соң, өте қатты дауыспен «Лә иләһә иллә Алла Мухаммад әр-Расул Алла» деп және мұнан да басқа зікірлер айтып, адамдардың жақсылыққа қарай ықыласын аударып, сөйтіп олар да жоғары дауыспен зікір айтатын еді» дейді. «Ғунийа» мен «Мухтасар әл-хәзанаттың» авторы имам әл-Бақали: «Шындығында, ең абзалы – дұға (зікір) қылып болғаннан кейін барып сүннет оқу» дейді. «Фатауа әл-Хорезмийада»: «Парыздың соңында алдымен дұға (зікір) қылып, сонан кейін барып сүннет оқу керек» делінген.

Және маңызды мәселелерінің бірі – ол-дүр негізгі риуаяттарда: діни және дүнияуи маңызды нәрселер үшін, әр парызды ада қылғаннан соң, қай уақытта болса «Әлхамдуні» оқуды іске асыру дұрыс.

Дәлелі мынадай. Дұға уақыттарының ізгісі – (225а) «'Айн әл-'улумда» (Ілімдер бұлағы) айтылынғанындай парыз намаздардан кейінгісі. Онда дұғаның қайта-қайта жасалуы келтірілген. Оның ең азы үштеу. Ал егер де барлығына тән мұқтаждықты сұраса, дұға етуші мен естуші «әмин» деп айтуда ортақ болады. Құран болса дұғаның ең абзалы. Ал Құрандағы ең абзал дұға, ол Фатиха сүресі. Оны маңызды істерде оқу 'ауам (бұхара халық) мен хауастың (ғалымдар) үрдісі болғандықтан әсте макруһ (жағымсыз іс) және бид'ат (дінге енгізілген жаңалық) болмайды. Әрі мутә'аххир (кейінгі кезең) ғалымдар оны истихсан (жақсы іс) деп бағалаған және көпшілік ғалым оған иджма' (ауызбіршілік) еткен. Ал кейбір ғалымдардың «Оны оқу бид'ат және макруһ болады» деп айтқандарына келер болсақ, ол джумһурдың (көпшілік ғалым) сөзі емес. Әрі ол мән берілетін іс те емес. Керісінше ол айыпталған нәрсе және онымен амал етілмейді. Өйткені, «Уикайяның» хашийаларының (түсіндірме) көбісінде де болғанындай тә'амул (қолданыстағы әдет) 'амали (іспен бекітілген) иджма' және ма'нән (жанама тұрғыда) хадис. Міне осы іспетті нәрсеге амал ету міндет болады. Садр әш-Шәһидтің де айтқанындай,

адамдардың көптеп жасауымен атақты болған нәрсеге еру міндет болады. Адамдардың барлығына оған еру міндет болады. «Фатауа зад әл-музәккиринде»: «Негізінде бұл мәселеде «Фатиха» сүресі діни және дүниелік барлық маңызды істер себепті Хз. Пайғамбарға (с.а.у.) түспестен алдын бірнеше рет түскен. Адамға (ғ.с.) тәубесі кешіккені үшін түскеніндей. Тіпті үш жүз жыл өтсе де тәубесі қабыл болмаған. Тәубесі қабыл болуы үшін Алла тағала аталмыш сүрені түсірген. Оған түскеннен кейін, онымен дұға етеді де (225б) тәубесі қабыл етіледі. Сол секілді Мусаға (ғ.с.) да түсті. Кейін ол бұл сүремен дұға етіп дұшпандарынан құтылады. Сол секілді Сулаймән ғ.с-ға да дүние мен ондағы нәрселердің берілу талабының іске асуы үшін түсті. Ол да осы сүремен дұға етуімен іске асты. Сол секілді оттың жағып жіберуінен қорғануы үшін Ибраһим ғ.с-ға да түсті. Сол секілді Хз. Пайғамбарға (с.а.у.) да маңызды істерін шешу үшін және қияметке дейін үмметінің де маңызды барлық істерін шешу үшін түсті. Осы себепті Алла тағалаға жету жолында барша адамға нас (аят пен хадис) пен иджма‘ға қайшы болмауы үшін парыз намаздарды өтеген соң барлық маңызды істері үшін Фатиха сүресін оқуды тастамау міндет делінген. Ал кімде-кім бұған қайшы амал жасаса, ол ‘аси (баскөтеруші) болады. Оған, иджма‘ны бұзған адамға тән жаза беру қажет болады» делінген.

Және бір маңызды мәселелер – ол-дүр намаздарды отырып оқитын болса қалай оқитынын баяндауы керек.

Әр муджтаһид қай түрде оқитынын баяндағанымен маңызды, орындалып жүрген, пәтуамен бекітілгені парыздарда қалай отырып оқып жүрсе, отырып оқығанда да солай етіп, нәпіл намазды ада қылу керек. Мысалы, үзір болған жағдайда парыз намаздарды ташаһудда отырған сияқты ада қылады. Отырып оқитын үзірсіз нәпілді де парыздағы секілді оқу керек (226а). Екі рақ‘ат отырып оқыған нәпіл намаз бір рақ‘ат тік тұрып оқығанмен бірдей екені белгілі болсын. Екі рақ‘ат жатып оқыған нәпіл намаз бір рақ‘ат отырып оқығанның орнына жүреді.

Дәлелі мынадай. Оны «Бахр әл-фатауадағы» түрлі мәселелер бөлімінде отырып нәпіл намаз оқу жатады деп атап өтті. Бірақ бұл мәселеде көптеген пікір-талас бар. Ал негізге алынатыны, ол «ташаһһудте» (намаз отырысында) отырғандай қийам (намаздағы тұрыс) орнында отыру болып табылады. Ол пәтуаның тандаулысы. «Мажма‘тың» шархында (түсіндірмесінде) да солай келтірілген. Ал бұл сөз Имам Зуфардан (р.һ.) жеткізілген. Адамдар да қазіргі кездері, оған сай амал етуде. «Һидайада» болса: «Нәпіл намаз Хз. Пайғамбардың (с.а.у.): «Отырып оқыған адам намазы, тұрып оқыған адам намазының жартысы» деген сөзіне сүйеніп тұруға қауқары болса да отырып оқи алады» делінген. Бірақ айтқанымыздай олар отыру кейпінде бір мәмілеге келе алмайды. Ал негізге алынатыны «ташаһһудте» отырғандай отыру болып табылады. Өйткені ол намазда машру‘ (діни амал) етіліп бекітілген. Науқас іспетті, егер ол намазда отыратын болса «ташаһһудте» отырғандай отырады. Бұл да бөлімдерде аталып өтті. Абу Ханифа (р.һ.): «Нәпілдерде ешбір үзірсіз отыру, парыздарда үзір себепті отыру іспетті» деген. «Кифайа» мен «Мажма‘ әл-бахрайн» шархында (түсіндірмесінде) (226б): «Турасына келер болсақ,

ешбір макруһ болмастан-ақ тұруға қауқарлы адамның отырып нәпіл оқуына рұқсат бар» делінген. Өйткені Хз. Пайғамбардың (с.а.у.) үтірден кейін үзірсіз отырып екі рақ‘ат оқығандығы риуаят етілген. Бірақ олар да отыру кейпінде бір мәмілеге келе алмаған. «Кифайада» фақиһ Абу-л-Ләйс (р.һ.) Зуфардың (р.һ.) сөзіне сай пәтуа берген. Ол да «ташаһһуд» жағдайындағы отырыс. Оны Шамс әл-А‘иммә Сарахси (р.һ.) да таңдаған. «Ниһайа» мен «Мухтасар әл-Хизанада» фақиһ Абу-л-Ләйстан (р.ғ) имам Зуфар (р.һ.) сөзіне сай «ташаһһудте» отырғандай отырады деген пәтуа бар. Ол оң аяқты тігінен тізіп, сол аяқты төсеп үстіне отыру. Ал «Джами‘ әл-‘улумда» Хз. Пайғамбардың (с.а.у.) сөзіне сүйеніп «Отырып оқыған адам намазы, тұрып оқыған адам намазының жартысы» делінген. Әдетте де солай. Осылайша кімде-кім жатып намаз оқыса, оған отырып оқыған адам сауабының жартысы беріледі. Мұның барлығы «Минһадж әл-‘уммалда» да болғанындай, қарымта мен сауап алу тұрғысынан ғана.

Және бір маңызды мәселелердің бірі – үтір намазынан соң екі рақ‘ат нәпіл намаз отырып оқу.

Мысалы, оны хазірет Нәби ‘аләйһ ис-сәлам ұдайы орындайтын. Нәби ‘аләйһ ис-саламның бұл ісі – барлық отырып оқитын намаздарға дәлел, әрі оның дәлелі көп.

Оның дәлелі. «Мажма‘ әл-бахрайн» шархында (түсіндірмесінде) ғалымдардың көпшілігі (227а) үтірден кейін екі рақ‘ат оқу туралы хадис үтірден кейін нәпіл намаздарды оқуға рұқсат екеніне дәлел деген тұжырымға келген. Оның мән-мағынасы үтір намазы нәпілдердің жолын кесуші емес екендігінде. Олардың кейбірі үтірден кейінгі екі рақ‘ат намаз, үтір сүннеті орнында жүреді деген. Әсіресе бұл үтірді уәжіп дегендер жайында. Ал олардың кейбірі күндізгі үтір шам іспетті сүннетімен бірге бекітілгені тәрізді, тура солай түнгі үтір де сүннетімен бекітілген деген. Ал оның түсіндірмесі үтірден кейінгі «Екі рақ‘ат» хадисі сахих хадис және ол барлық нәпіл намаздарды үзірсіз және макруһ болмастан-ақ отырып оқуға рұқсат екеніне дәлел болады. Алайда әуелгісі абзалырақ. Өйткені ол жұп болу тұрғысынан толық намаз және жұп болу тұрғысынан кем болған сондай намаз, үтірде болғанындай қосылуымен жұп болып аяқталады. Өйткені намаздың негізі жұп болу. Ал үтір болса оның әуелгісі толық жұп болса да, бірақ екіншісінің жұп болуы кем болып қалған. Өйткені ол бір ғана рақ‘ат болып тұр. Ал оған әсте намаз есімі берілмейді. Оның жұп болуы аталмыш екі рақ‘атпен бітеді. Ол намаздың жұп болуы үшін, күндізгі намаз іспетті үтірге қосу керек. Ал абзалы үтір (тақ) болу тұрғысынан екіншісі. Өйткені кімде-кім тақ етпесе, оның намазы жоқ болады. «Минһадж әл-‘уммалда» да осылай келтірілген. ‘Умар ибн Хусайн (Алла разы болсын одан): «Түрегеп тұрған адам намазы, отырып оқыған адамның намазынан абзалырақ (227б). Оның отырып оқыған намазы, түрегеп тұрып оқыған адам намазының жартысына тең түседі» деген. Әрі тақ етуші адам Алла тағалаға сүйікті болады. Ибн ‘Аббастың (Алла разы болсын) айтқанындай: «Алла тағала тақ, тақ етушіні сүйеді». Абу Һурайран (Алла разы болсын одан): «Алла тағала – тақ, тақ етушіні сүйеді. Ей, Құран иелері! Олай болса тақ етіп жүріңдер». Біз айтқан отырып оқылған

үтір намазына, егер үтір (тақ) қосылса ол жұп болады. Ал егер оған жұп қосылса, ол үтір болады. Осы себепті намаз оқушы адам парыз немесе нәпіл намазын өтеген соң, жұп намазы үтір немесе үтірі жұп болуы үшін осы екі рақ‘атты оқуды жалғастырып жүруі керек. Бұхара халық пен ғалымдар үрдісі Хз. Пайғамбар (с.а.у.) заманынан күнімізге дейін халәф (кейінгі кезең ғалымдары) пен сәләфтан (ерте кезең ғалымдары) ешбірінің бас тартпағанындай, аталмыш «екі рақ‘ат» хадисі де жоққа шығарылмайды. Ал ол жоққа шығарылса, ‘амали (іспен бекітілген) иджма‘ мен ма‘нән (жанама түрғыда) хадиске қайшы келген болады. Ал ғалымдардан кейбірінің «Екі рақ‘ат» хадисі «Қабыл етілмейтін, амал да етілмейтін хадис» деген сөздері, көпшілік ғалым иджма‘сы мен араларындағы үрдіс себепті негізге алынбайды.

Және бір маңызды мәселелер – ол-дүр: үтір намазынан соң үш мәртебе «Субхан әл-Малик әл-Қуддус» деп айту керек.

Үшінші мәрте айтқанда жария айтуға рұқсат және ол мустахаб болады. Одан соң екі мәрте сәжде қылу керек. Әр сәжде де «Суббухун (228а), Қуддусун, Раббуна уә Рабб ул-мәлә‘икәти уәр-рухты» бес мәрте айту керек. Бұл екі сәжденің арасында отырып бір мәрте «Аят әл-күрсіні» оқу керек. Бұны жасаумен дін жолында шаһид болғандардың мақамына қол жеткізеді.

Дәлелі мынадай. «Фатауа әл-Худжджатта»: «Хз. Пайғамбар (с.а.у.) үтір сәлемін жасап біткен соң «Субхана әл-Малик әл-Қуддус» деп үш рет айтатын. Әрі даусын соңғысында көтеретін» делінген. «Фатауа суфийа», «Фатауа әл-мудмират», «Худжджат», «Мултақат» және «Канз әл-‘ибадта» болғанындай. Үтірді бітірген соң бірден Имам Мухаммад (р.һ.) сөзіне қийас (салыстырылып) етіліп ұзын сәждемен сәжде етеді. Өйткені Хз. Пайғамбардың (с.а.у.) қызы Фатимаға (р.з.): «Саған жеңіл, бірақ сауабы мол бір нәрсе айтайын. Қандай да бір момын ер мен әйел үтірден кейін екі рет сәжде етсе, сәждесінде бес рет «Суббухун Қуддусун Рабб әл-Мала‘икәти уар-Рух» десе, кейін басын көтеріп бір рет Аят әл-Күрсіні оқыса, кейін сәжде етіп, бес рет «Суббухун Қуддусун Рабб әл-Мала‘икәти уа ар-Рух» десе, жанымды күдірет қолында ұстап тұрған Алла тағалаға ант етейін, ол орнынан тұрмай тұрып Алла тағала оны кешіреді. Алла тағала оған жүз қажылық пен ‘умра және шаһидтер сауабын береді. Алла тағала оған жақсылықтарын жазып тұратын мың періште жібереді. Ол құл азат еткендей болады. Алла тағала оның дұғасын қабыл етеді. Ол қиямет күні тозақтық болған жетпіс адамға шапағат етеді. Ал ол өлер болса, шаһид болып өледі» деген (228б).

Және түрлі маңызды мәселелердің бірі: Азан айтылған кезде «Мухаммад әр-Расулулла» дегеннен соң бас бармақ және сұқ саусағымен көзіне сүру керек.

Бұны жасаудың қасиеті мен фазилаты көп. Кейбір надандар мен әдепсіздер мұны тыяды. Мұның дәлелі: «Фатауа суфийада» бір араб Хазірет Расул Алланың (с.а.у.) ғұламалардың мәжілісінде айтылған хадисінен риуаят қылады: «Кімде-кім азаншы «Әшһаду әннә Мухаммадан Расул Алла» деген кезде «мархабан би-хабиби уә қуррат ‘айни бикә я, Расул Аллаһ!» деп бас бармағы мен сұқ саусағына үшкіріп, екі көзіне сүретін болса, соқыр болудан

аман болады» дейді. «Бустани науадида» айтылғандай, түкірігін шашыратпай ұқыппен үшкіру керек. «Зәнабийатта» Нәби ‘аләйһ ис-салам: «Кімде-кім азан шақырылғанда, Пайғамбарымыздың аты айтылғанда бас бармағы және сұқ саусағымен екі көзін сүретін болса, ешқашан көзі ауырмайды» дейді. Пайғамбар (ғ.с.): «Кімде-кім менің атымды естіген кезде бас бармағын екі көзіне қоятын болса, оны қияметте саптардан іздейтін боламыз. Сөйтіп ол пейішке бастап баратын болады» дейді. Ибн ‘Амил (р.з.): «Ақиқатында, Пайғамбар (ғ.с.): «Кімде-кім азаншы «Әшһаду әннә Мухаммадар Расул Алла!» деген кезде «Мархаба би-хабиби уә қуррат ‘айни бикә Мухаммад» деп екі бас бармағын алып екі көзін сүретін болса, соқыр болу мен көзі ауырудан аман болады» деген, – деп риуаят қылады. Әл-Джами‘ (ғафар Аллаһу ләһу (229а) уә ли уәлидайһи): «Бір шайх (р.ғ.) болды. Ғұмырының ақырына таман көз жанары әлсіреді. Көзі жас кезіндегі қалпына келсе екен деп тіледі. Пайғамбарымыздың (с.а.у.) өсиетін естіген кезде, солай жасап көрді. Көзі қайта қалпына келді. Тәрк етіп еді, көз жанары қайта әлсіреді» дейді. Ибн Ғунийя (р.һ.) Пайғамбарымыздан (с.а.у.) риуаят қылады. «Пайғамбар (с.а.у.) мухаррам айының оны күні жұма намазын оқып болғаннан кейін мешітке кірді де, ұстынның жанына барып отырды. Абу Бакр (р.з.) кірді де Пайғамбарымыздың (с.а.у.) жанына барып отырды. Біләлге (р.з.) азан шақырылсын деді. Әшһаду әннә Мухаммад ар-Расул Аллаға жеткенде Абу Бакр (р.з.) екі бармағымен екі көзін сүрді де «қуррат ‘айни бикә я, Нәби Алла!» деді. Біләл (р.з.) азанды шақырып болғанда Пайғамбар (с.а.у.) «Уа, Абу Бакр, егер кімде-кім сенің қылғаныңды қылар болса және шауқпен маған сенің айтқаныңды айтар болса, Алла тағала оның бұрынғы, кейінгі, қателесіп, қасақана, ашық және құпия жасаған күнәларын кешіреді және мен оның жасаған қылмыстарына шапағат етемін. Және кімде-кім менің атымды естіген кезде, бас бармағын екі көзіне қоятын болса, оны қияметте саптардан іздеп тауып, оны пейішке бастап алып барамыз» дейді. Барлығы «Фатауа суфийадан» теріп алынды. Әш-Ша‘бидің «Кифайасында» және «Ахбарда»: «Кімде-кім азанды естіген кезде азаншының айтқанын қайталап айтпайтын болса, өлім алдында оған калима шаһадатты айту қиынға соғады, ал егер азаншы қамат түсіргенде түсірген қаматты қайталамайтын болса, қиямет күні момындар Аллаға сәждеге қылғанда, ақиқатында, ол сәжде қыла алмайды» (229б) деді. «Саләт әл-мас‘удида»: «Пайғамбар (ғ.с.): «Азан шақырған уақытта кімде-кім сөйлер болса, иманына нұқсан келеді» деген» дейді. «Әл-Халисатта»: «Кімде-кім жүніб болса да, азанға жауап беруі керек» дейді. Өйткені «Саләт ән-нақшбида»: «Азанға жауап беру – азан айту емес» дейді.

Егер кісі жолда кетіп бара жатып азанның даусын естісе, тоқтасын. Ал егер тұрып тұрса, онда тізе бүгіп отырсын. Не нәрсе тағзымға жақын болса, азанға жауап ретінде соны жасасын.

Және бір маңызды мәселелердің бірі: шарият өкілдері «а‘лам бәд әз а‘лам» деп атайтын бекітушілер әр қалада бар. Оны білу лазым.

Дәлелі мынадай. «Джами‘ әс-сағир әл-хафида» шайхтарымыз (р.һ.) адамдардың жағдайлары өзгергендіктен қазіргі кезде «тәсуибтің» оқасы жоқ.

Әрбір өлке «тәсуиб» тәсілін сол өлке тұрғындары білетіндей кейіпте жасайды. Олардың кейбірі «Әс-Салат, әс-Салат», ал кейбірі «Қамат, қамат» дейді. Имам Абу Йусуф (р.һ.): «Азаншының «Әс-сәләму ‘аләйкә айюһа әл-Амиру уә Рахматуллаһи уә Баракатуһу, Хайя ‘алә әс-Салаһ, Хайя ‘әлә әл-Фәлах» деуі (230а) әміршілердің мұсылмандарға пайдасы тиетін іспен айналысатындықтары үшін оқасы жоқ» деген. Расында ол оны өз заманындағы әміршілер жайында айтқан. Өйткені олар басқару ісіне ден қоя айналысатын еді. Осы себепті олар жайында баяндаманы арттыруды құп көрген. Алайда қазіргі әміршілер олай емес. Осыған сай мұсылмандарға пайдасы тиетін іспен айналысатын барлық адамды, қазы мен муфти іспеттілерді ерекше баяндап тұруға болады. «Фатауа әл-Худжджатта»: «Егер азаншы кешіксе, ал мешіт жамағаты уақытында айтса, жарамды болады» делінген. Қысқасы азғана кешігу, қайыр егесіне жәрдем себепті макруһ болмайды. Имамның да орташа деңгейде күтуі олқылық емес. Өйткені ‘Алиден (Ала разы болсын одан) Кубрада риуаят етілгеніне қарағанда: «Азаншы қамат айтқанда имам қаласа қаматын бітіргенше күтеді, қаласа «қад қамат ис-салат» сөзін бітіргеннен кейінгі уақытқа дейін күте алады» делінген. Өйткені ол сахабалардан жеткізілген хабар.

Және бір маңызды мәселелер – жамағаттың қайталануында азан айтудың дұрыс болуы.

Оның дәлелі. «Уәсилату са‘адатындағы» пәтуалардан жеткізіліп: «жамағаттың қайталануында азан айту макруһ болады» делінген. Тек қана мешіт жол бойында орналасқан болса макруһ болмайды. Имам Абу Йусуфтан (р.һ.): «Ол әуелгі кейіпте болмаса макруһ емес». Турасы да солай. Қудури түсіндірмесінде Имам Абу Йусуфтың (р.һ.) соңғы айтқан сөзі: «Әуелгі имам орнында имам намазын оқымаса, мешітте тағы бір мәрте намаз оқу әбестік көрілмейді» деп баяндалған (230б). Алайда ол мешіттің бір шетінде намаз оқиды. Біздің жеткізгендеріміз адамдар үрдісі мен ондағы иджама‘ның ең қуаттысы және ең турасы. Ал барша адамға ол иджама‘ға еру міндет болады. Әрі оған қарсы шығу дұрыс емес. Өйткені иджама‘ы бұзу күнә және жамандық болады.

Және тағы кейбір маңызды мәселелердің бірі: тахийат (сәлем беру) және шүкір сәждесі дейді, жұма күні намаздігерден соң орындалса да дұрыс болады.

Дәлелі мынадай. «Фатауа суфийада»: «Мінәжат және шүкір сәждесін жасауға рұқсат бар, әсіресе жұма күні екінті намазынан кейін» делінген. Өйткені Алла тағала Құранда: «Сәжде қылушылармен бірге жан-тәніңмен сәжде қылғаныңды көреді» (26:219), – деген. Ал «Джами‘ әл-фатауада»: «Кімде-кім үтірді бітірген соң ұзын бір сәжде етсе» дейді. Самарқанд ғалымдарының кейбірі былай деген: Бұл құл да (р.һ.) Имам Мухаммадтың (р.һ.) сөзіне сай «Бұл ұзын сәжделер жарамды құлшылық болады» деген. Оған шүкір сәждесі негіз болады. Имам Ғазалидің «Хуласасының» сәжделер жайындағы алтыншы бөлімінде: «Шүкір сәжделері біздің пайымымыз бойынша» сүннет делінген. Ал сәһу мен тилауат сәжделері уәжіп болады. «Сират әл-мустақимда»: «Ол Хз. Пайғамбардың (с.а.у.) әдеті» делінген.

Иманыңыз жаңарып, нығметке бөленсеңіз оған шүкірлік ретінде сәжде қылыну керек.

«Фатауа суфийада» баян етілген хабарда Хз. Пайғамбар (с.а.у.) оны намазды бітірген соң мінәжат сәжделерінде айтқандығы нақты белгілі болды (231а). Ол сенімді (сиқа) және бекем (сәбит) рауилерден жеткізілген. «Джами‘ әл-Фатауада»: «Мәдиналықтарға қарағанда шүкір сәжделері жақсы іс» делінген. Бұл пікір – Имам Мухаммадтың (р.һ.) пікірі. Ал «Фатауа әл-Худжджатта»: «Құлдар шүкір сәждесінен, онда бағыну мен құлшылық болғандықтан тыйыла алмайды» делінген. Пәтуа да соған сай берілген. Расында Хз. Пайғамбардан (с.а.у.) және сахабалардан көптеген риуаяттар келген. Кәшшафиде»: «Бірақ сұлтанға қызметтің кезінде, ата-ананың, ұстаздың әміріне тағзымды және сол секілді нәрселерді сәлем беру ниетінде жасамайтын болса макруһ болады» дейді. Алайда ғалымдар бағыну мен сынықтықтың артуына сеп болатын сенімді құрметтердің дұрыстығына қатысты пәтуа берген. Себебі Нәби ‘аләйһ ис-сәламның заманында тағзым ету – сәлем беру мақсатында болған. Олай болса бұл әрекет заңды. Бірақ сәлем беру мақсатындағы тағзымның сауабы құлшылық қылу мақсатындағы тағзымдікіндей емес, өз алдына сауабы бар.

Сондай-ақ «Муфидта» да осылай келтірілген. «Кубрада» «Егер сұлтанға сәлем беру мақсатында сәжде етсе» деп баяндалған. Ол жағдайда ең абзалы – ол құлшылық қылу үшін емес, сәлем қылу үшін сәжде қылғаны. Осыдан-ақ сәлем ниетімен сәжде етудің, қорыққан болса күпірлік емес екені білінеді. Осылай «Сираджийада» баян етілген. «Кәшшафта»: «Сәжде екі түрлі болады. Олар құлшылық және сәлем сәжделері. Құлшылық сәждесінің Алла тағаладан өзгесі үшін жасалуы дұрыс емес (231б). Ал сәлем сәждесі болса әкеге, шешеге, ұстазға, мүршидке және осы іспеттілерге жасалына алады» делінген. Алайда ғалымдарымыз (Алла рахым етсін оларға) сәлем сәждесіне де тыйым салынған деген. Өйткені ол істе қазіргі кезде кәпірлерге ұқсау бар. «Заһириде» сәжделермен болған аталмыш сәлем, күнімізде біз үшін сәлем мен қол алысу іспетті. Ал шарифатымызда сәлем сәждесінің үкімі жойылған. Сөйтіп сәлем мен қол алысу, оның орнына бекітілді. Өйткені Адам мен Йусуф (‘аләйһима әс-сәлам) пайғамбарларға сәжде жасау, Сулаймән (ғ.с.) пайғамбарға иілу кітаптың нассымен (аятымен) рұхсат етілген. Кейін оның барлығы Хз. Пайғамбар Мухаммадтың (с.а.у.) тілімен үкімін жойды. «Ша‘биде»: «Шүкір сәждесі бізден алдыңғы шарифатта мубах еді. Алайда біздің шарифатымызда біреудің өзге біреуге сәжде етуі, қай кейіпте болса да дұрыс емес. Ал кім оны жасаса Алла тағалаға күпірлік еткен болады» делінген. «Ша‘би» мен «Уақи‘ат әл-хусамийада»: «Ғалым мен әділ сұлтанның қолын сүюге болады» делінген. Өйткені Суфийан әс-Сәуридің (р.һ.): «Ғалым мен әділ сұлтанның қолын сүю сүннет» дегені риуаят етілген. ‘Абд Аллаһ ибн Мубарактан «Басын сүю ше?» деп сұрағанда, «ол менің ойымша тамаша болар еді» деген.

Және бір маңызды мәселелер – сәлденің ұшын жіберу туралы

Және сүннеттері мен әдептері баяндалады. Оны оң қолмен жинаса абзал және өте жақсы болады (232а). Ал сол қолмен жинаса бид'ат болады.

Дәлелі мынадай. «Масабихта» «Киіну» бөлімінде 'Абд ар-Рахман ибн 'Ауфтан (Алла разы болсын) жеткен хабарда, ол: «Хз. Пайғамбар (с.а.у.) сәлде орап киді де, оны алды және арт жағына ұзатып жіберді» деді. Алайда бұл – ғариб (іске асуы түсініксіз) хадис. «Джами'та»: «Шайхтарымыздың барлығы сәлденің ұшын міндетті түрде алды жақтарына ұзатып жіберетін» делінген. Халифалары мен сахабалары да солай ететін. Біз олардан арт жаққа қарай ұзатып жіберу дегенді еш көрмедік. Мұның барлығы «Фатауа суфийада» бар.

«Тухфат әл-ахйарда» бағзы ұлылар имамдар мен бұрынғы өткен ғұламалардың (қаддаса Аллаһу аруаһаһум) еңбектерінде сәлдені алдына қарай жіберуді жөн санаған деп баяндайды. Және екі иықтың арасына жіберу туралы ол хадистер ол ғазуатта солай еткеніне дәлел болады дейді. Көлікке мініп жүрген кездегі және ғалымдар мен ұлылар жөн деп есептейтін «сәлдені алдына қарай жіберу» – хадистің үкімі. Ал алдына қарай жіберуді «мәртебе» санау ол одан кейін. Сәлдені екі иықтың арасына жіберуден мақсат – құлақтың себебінен. Өйткені фақиһтардың сөздері ол нәрсенің үкімін растайтын нәрсеге жақын. Сондай-ақ Қырық хадистің шархында (түсіндірмесінде) «Хазірет Пайғамбар ғ.с. құтба оқығанда ол Мубарактың басында (ақ) /қара/ сәлде болатын. Оны екі иықтарының ортасына босатып жіберетін еді» дейді.

«Бахр әл-фатауа» авторы пәтуасында «тәсуим» деген орамды босатып қою екенін білгін дейді. Ал оны жасамаса күнә да, одан туындайтын жамандық та жоқ. Өйткені ол жалпы алғанда қабылдау болып табылады. Бұған қоса намаз уақыттарында оны босатып қою сүннет те емес. Ал оның «сунан әл-һуда» (һидайат сүннеттерінен) екенін айту – анық нәрсеге қайшы. Керісінше ол, «Канздың» шархында (түсіндірмесінде) болғанындай нақ қателік болады. Бұл орамды бос қою, ол елде әдет болса ғана. Ал әдет болмаса оны жасамау орынды және жақсы болады. Ал егер халық мазақ етер болса, амал жоқ жасамау міндет болады. Бұған қоса орамды бос қою момындарды кәпір деуге және оған риза болуға себеп болса және итермелесе, жалпы алғанда өзгенің күпірлігіне риза болу кей риуаяттарға қарағанда күпірлік екендігінде күмән жоқ. Олай болса мұсылмандарды адасу мен күпірлік түбінде деп айыптауға жетелейтін амалды орындауға емес, момындар назарында жақсы болған амалмен шар'и үкімдерді орындау қажет болады (233а). «Ниһайа» авторының шарифат иесінен жеткізіп: «Момындардың жақсы деп бағалаған нәрселері Алланың құзырында да жақсы болады» деп айтқанындай, осымен жасаушыларға тән шарифат рұқсаты болған, орамның түсіндірмесі бітті. Алайда адамдар оны көрмейтін үйде немесе басқа бір жерде кейде жасауы, адамдар арасында «Орамды жасамау мұқияттылық пен тақуалық деп шарифаттың жеке әмірі деушілер» жайындағы түсіндірмеге келер болсақ, оны орындаудағы мақсат шарифатты құрметтеу және айбындылығын көрсету. Ал ол онымен іске асады.

Айыпталушы куәгерді адамдар жиынында баян етіп емес. Бұл мұқияттылық – ұлы және қастерлі іс. Ол көзбояушылық пен жағымпаздықтан да ұзақ. Әрі онда, әсте өзгені атап айыптау да болмайды. Сондықтан көптеген қазылар мен мұсылман ғұламалары ашық түрде (яғни көзі көрінетін амалдарда) тақуалық пен сақтық жолын ұстана отырып, оны толықтай тастау үшін емес, тек сақтану мақсатында (сол амалды) қалдырған. Бұл – ‘Фатауа әл-‘Умманда да осылай баяндалған. «Фатауа Қади Ихтийар уә Мәтлуб әл-муслимин», «Китаб әл-му‘тәбирати мин әл-Хуласа», «Мухтасар әл-хизана», «Канз әл-фатауа» мен өзгелерінде де мустахаб екені баяндалған. Ал біз енді сәлденің ұшын жинау мен бос қоюды түсіндіруге кірісеміз. Біле жүр, сәлденің ұшын жинау мен бос қою, сәлде орамы ішіне кіреді де тегіс етіледі, не болмаса үзіктері ішіне кіргізіледі. Екі жағдайда да дұрысы – оның оң қолмен жасалуы жақсы болады (233б). Ол да орамға ол екеуін кіргізу кейпіндегі оң жақтан бастау болады (ол кейінірек кеңінен түсіндіретініміздей «Назм әл-фикһ» авторының айтқанына сай болады) не болмаса үзіктерге ол екеуін кіргізу кейпінде оң жақтан бастау болады (ол «Мухтар әл-фатауа» авторының айтып түсіндіргеніне сай болады). Егер ол оның орамын тапқысы келсе, оны шешеді. Барша сипаттарымен ораған үлгіге сай, орағанындай шеш. Ал ол тек қана оң қолмен болады. Сәлденің ұшын жинау мен бос қоя салу, егер ол да шешу мәселесіне кіргізілсе оң қолмен болады. Бұған қоса сәлденің ұшын жинау мен бос қою шарифаттағы мустахабтарға жатады. Ал оның біршама әдептері бар. Олар жасырын болмағанындай, сәлденің оралуы мен шешілуіне кіргізілмейді. Сонда ол екеуінде сол қолмен орындаумен іске асатын, айыпты істерден дақ та болмайды. Ғалымдар адам ағзаларының жоғарғы жарты бөлігінен шығатын істердің, «Фатауа әл-муһимма» пен «Саләт әл-Мас‘удиде» да болғанындай оң қолмен жасалуы абзал деп иджама‘ еткен. «Хауаши әл-мишкат» авторы Абу әл-Хақ мырзамыз: «Сәлденің ұшының бос қойылуы сол қолмен жасалуы бид‘ат болады. Кімде-кім сәлденің ұшын жинауды сол қолмен жасауға болады десе, оның куәгер мен түсіндірме келтіруі керек болады» деген. Ғалымдар жоғарғы жарты бөліктен қиындықты жою үшін сіңгіруді тыс қалдырған (234а). Өйткені оның орны, «Муқаддиманың» шархында (түсіндірмесінде) болғанындай қиындық орны. Бұл мәселедегі негіз Хз. ‘Айша (р.а.) анамыздың сөзі. Хз. Пайғамбардың (с.а.у.) оң қолы таза нәрселер мен тағам үшін. Ал оның сол қолы әжетхана мен қиындықтан болған нәрселер үшін еді. Кейін сіңгіру қиындықты жою үшін. Ол істе сол қолды қолдану орынды болады. Бұл, сіңгірудің жайылу болғандығынан. Ал ол болса мұрындағыны деммен шашу демек. Осы себепті сіңгіруде әбестік жоқ. Ал мұрын түнеу орны. Хз. Пайғамбар (с.а.у.): «Сендерден біреу ұйқысынан ояңанда және дәрет алғанда үш рет сіңгірсін. Өйткені шайтан оның мұрнына түнеген» деген. Бұл оның сөзі, сәлдеге қайшы. Өйткені ол, онда қиындықтан дақ болмайды. Әрі жасыру да, айып та жоқ. Ал сәлдені орау және шешу, сәлденің ұшын жинау мен бос қою міндетті түрде оң қолмен болуы керек. Ал кімде-кім сол қолмен жасауға болады десе, оған қиындықты бекітіп, сәлде ұшындағы айыпты істерді келтіріп беруі керек. Ал оны мутәқаддим мен мутә‘аххирдан ешбірі айтпаған. Әрбір

қиындық бар жерде немесе айыпты әрбір іс, ол айтқанымыздай сол қолға тән. Ал сәлдеде, орау немесе шешуде қиындықтан дақ және айыпты іс болмайды. Ұшы да жиналып тұрсын немесе бос қойылсын, ол да солай. Оның барлығы мәңгі оң қолға тиісті болады.

Және бір маңызды мәселе – тақуалық киімі мен сәлде

Яғни дүниені кәсіп қылғандарға жетекші (2346) болғандарға сәлде және жайнамаз берген дұрыс, бірақ тәспі беру дұрыс емес. Дәруіш қатыссыз болса, оған тәспі беру дұрыс. Олай болса, тәспіні дүниені тәрк қылған және ақыретпен айналысқан ғалымға берсе дұрыс болады.

Дәлелі мынадай. «Фатауа Суфийада»: «Сәлдемен оқылған намаз, сәлдесіз оқылған намаздан жетпіс есе артық» делінген.

«Караһат әш-Шафида»: Пайғамбар ғ.с.-нің үш сәлдесі бар еді. Біреуі сегіз кез болатын, оның сыртынан тағы жарты кез тартып қоятын. Екіншісі он екі кез болатын, оның сыртынан тағы бір кез тартып қоятын, оны соғыста байлайтын. Үшіншісі он алты кез болатын. ... Оны жұмада және мереке күндері байлайтын. «Бәнай-и Мухаммадида» Мұстафа ғ.с. «Тірілерің тағып алу үшін, дүниеден озғандарың кебін ету үшін ақ сәлде тағындар, ақ сәлде – сендердің ең жақсы сәлделерің» деп әмір етті дейді. «Танбиһта» Ибн Жа‘фар «Мұстафа ғ.с. жеңіске жеткен күні басына қара сәлде тағатын еді» дейді. ‘Абд Аллаһ ибн ‘Али (р.з.) «Сары сәлде тағып, зағфаран түстес шапан киетін еді» дейді. Абу Һурайра (р.з.): «Мен Мұстафа ғ.с.-нің басынан ақ бас киім көрдім» дейді. ‘Абд Аллаһ (235а) ибн ‘Аббас (р.з.): «Мүбәрак Мұстафа ғ.с.-нің басынан үш түрлі бас киім көрдім. Ақ сәлде, өрнектелген бас киім және бұрышы бар бас киім. Мұстафа ғ.с. оны сапарға шыққанда киетін еді» дейді. Са‘ид ибн Са‘д ол екі дүниенің қожасы Мұстафа ғ.с.-нің өмірінің ақыры күндері сәлдесінің сыртынан жамылғы ретінде тігіп киген бас киімі туралы: Оның жүні өте жұмсақ, әрі өте нәзік еді. Мұстафа ғ.с. оны алды да оған қолын тигізіп, достарына «мына жүн неткен жұмсақ, әрі нәзік еді, деді» деп риуаят етеді.

Бұдан құлшылық үшін әсемдену, рұқсат іс екені білінеді. Осы себепті әсемдену, патшалар әсемденуі және ғалымдар мен даналар әсемденуі деп екі түрлі болады. Ол екеуіне, олардың барлығы рұқсат. Патшалар әсемденуіне келер болсақ, ол айбындылық пен абырой үшін жасалынады. Ал ғалымдар мен даналар әсемденуі ысырап үшін емес, құлшылық пен тазалық үшін жасалынады. Алайда ол ысырап үшін болса, бірауыздан оған тыйым салынады. Хз. Пайғамбар (с.а.у.): «Төрт нәрсе үлкен күнә болады. Дүние талап ету үшін жүннен киім кию. Салихтарды сүйетінін айтып, амалдарын жасамау. Байларды жамандап, олардан алып жүру. Табыс табуды жөн көрмей, мұсылмандар табысын жеу» деген. Хз. Әнас (р.з.) былай риуаят етеді. Пайғамбар жүзігі нақышталды (2356). Бір қатарына Мухаммад, бір қатарына Расул, бір қатарына Алла деп жазылды.

Және бір маңызды мәселе: дұғада көңілін хазір тұтып, қолын көкірегінің тұсына дейін көтеріп жайып тұру керек және екі қолымен дұғадан соң жүзін сүрту сүннет.

Дәлелі: шындығында, дұға қылған кезде екі қолды жайып, көкірегінің тұсына дейін көтеріп, содан соң ол екі қолымен бетін сипау «Фатауа суфийада» да «сүннет» дегенін біліңдер. «Уасайада»: «Хз. Пайғамбар ‘аләйһ ис-салам хз. ‘Алиға (р.з.): «Дұға қылған кезде қолыңды кеуденің тұсына жай» деді» дейді. Шариғатта: «Парыздан кейін екі қолды көтеріп дұға қылып, содан болғаннан кейін, қолын көтеріп екі қолымен жүзін сипар болса, қабыл болады» дейді. «Джами‘ әл-фатауада» біздің жолдастарымыздан (р.һ.) болған жамағат дұғадан кейін бетті сипау жөнінде оны «дұрыс және сол арқылы жүздеріне нұр құйылады» деп риуаят қылады. Бұл – нақ тура. Және тағы сол «Джами‘ әл-фатауада»: «Шайх (р.һ.) дұғада қолын көтеретін және екі қолының арасын ашық қылмайтын, содан кейін мүбәрәк жүзін сипайтын еді» дейді. Тағы да сонда: «Ақиқатында, «Шайх (р.һ.) жұманың парызынан кейін әуелі қысқа дұға жасап, сонан соң екі қолымен бетін сипайтын. Онан кейін (236а) «Мусабба‘ат әл-арба‘аны» оқып, дұға жасап, сонан кейін сүннетті оқитын» дейді. Фақиһтардан кейбірінің айтқанындай: «Әрбір амал тахрима (ифтитәх) тәкбіріне қайшы келсе, ол сүннеттің сауабын да жояды». Ең дұрысы парыздар арасындағы нәрселерді доғару. Ал ол сүннеті ғой. Бұл дұрыс емес. Өйткені ол сөзді дұрыс деу, үрдісте жоқ. Бұл «Джами‘ әл-фатауада» алдын жеткізгеніміздей, джумһурдың сөзі. Оған бұл мәселедегі хауас үрдісі де қосылады. «Хашийату шаһан» деген кітапта: «Дұға жасап болғаннан кейін жүзін сипау теберік үшін шариғат бойынша мақұлданып, рұқсат етілген. Ақиқатында, дұға жасап тұрған кезде екі қолына аспаннан рахмат енеді. Сөйтіп рахмат пен кешірімнің себебінен екі алақанымен жүзін сипайды. Дұғаның соңында екі қолымен (жүзін) сипау – сүннет» дейді. Сондай-ақ «Джами‘ әл-мутафарриқат» пен «Минһадж әл-‘уммалда» Әнас р.т.-дан былай деп риуаят қылған дейді: «Пайғамбар (ғ.с.) намазын өтеп болған кезде оң қолымен басын сипап былай дейтін: «Бисмилләһ ил-ләзи лә иләһә иллә һу әр-Рахман ур-Рахим Аллаһумма изһаб ‘анни әл-һәм уәл-хузн» («Сондай Алланың атымен бастаймын. Ол Рахмән және Рахим. Одан өзге тәңір жоқ. Аллаһым! Менен қасірет пен мұңды алыстата көр!»). Тағы да сол кітапта Аби Айиуб (р.һ.): «Пайғамбар (ғ.с.) дұға жасағанда екі қолын көтеріп, ол қолдарын жүзін сипағанша түсірмей көтеріп ұстап тұратын еді» дейді. Парызды өтеп болғаннан кейін маңызды дұғаны сүннеттен бұрын жасап, қолын сипау – мустахаб. Жүзін сипай ма, немесе басын сипай ма бәрібір. Бұл – біздің жолдастарымыздан болған (Алла оларға рахым етсін) фақиһтар қауымының айтқандары. Және ол айтқандары өте дұрыс. Алайда джумһурдан, фақиһтар қауымынан өзгелердікі негізге алынбайды. Оны осы мәселеге қатысты ең тура пікірмен түсіндірген болса да, ол айыпталған және амал етілмейтін нәрсе болып қала береді. Өйткені ол ең дұрыс болғаннан таңдап алынған. Бұған қоса адамдар әдеті (236б) джумһурдың пікіріне сай жүреді. Ал ол ‘амали иджма‘ болады. Әрі ол жанама хадис іспетті. Әрі оған қатысты сахих хадис сөзі де келген. «Ниһайаның» авторы: «Момындардың жақсы деп бағалаған нәрселері Алланың құзырында да жақсы болады» деп айтқан. Бұл мәселеде бұдан өзге де хабарлар келген. Алдын айтқанымыздай «Джами‘ әл-фатауа әл-Худжджатта» да солай келтірілген. Иә, егер

парыздардан соң, сүннеттен алдын сөйлесе, «Татиммада» болғанындай сүннет сауабын кеміткен болады.

Және бір маңызды мәселе «уирдтер» және оның фазилаты

Уирд – ол-дүр: әр кісі рұқсат етілген бір әмірді ертелі-кеш үнемі қылатын болса, оны «уирд» дейміз. Уирд болу үшін амал етуші, ең жоғарғы мөлшері оны қырық мәрте орындау керек болса, ал ең азы үш мәрте орындау керек. Уирдтің фазилаты ол-дүр, үзір болып тәрк тапса, мысалы, сондай сапарда болса, немесе кесел болса, немесе кісінің тәні, я малы, я бала-шағасы бір бәлеге душар болып, осы себепті уирді тәрк болса, оның сауабын Хак Тағала жазады. Мысалы, сау кезінде ада қылғанның сауабындай сауап жазар еді.

Оның дәлелі: «Қутта»: «Қурбә екі мағынаның есімі. Олар парыз етілген әмір немесе ынталандырылған артықшылық» делінген. Егер оны түнде немесе күндіздің бір уақытында жасаса, және ол жалғасып тұрса (237а), ол «уирд» болады. Ұстазымыз уирдтің сенімді адамдардан жалғасып тұру нормасы – оны қырық мәрте жасау деген. Ол – оның ең кәміл түрі. Не болмаса оны үш рет жасау, ол – оның ең төменгі түрі болады. Міне оны, оған тән «уирд» деп атаған. Осы мәселеде Әнаси ибн Ширин: «Мухаммад ибн Шириннің әр түні жеті уирді болатын. Егер одан бір нәрсе қалып қойса, қазасын күндіз өтейді» деген. Осы себепті жалғасымды және уақыты белгілі амал «уирд» деп аталған. Хасан: «Осыған қарағанда амалдардың ең қиыны, жалғасымды түрде түнгі құлшылыққа тұру» деп айтатын. Момындардың ахлақында және ‘абидтердің жолында уирдтерді ұдайы жасап жүру, ол – иманның артуы мен нық сенімнің белгісі. Ал хадис: «Аллаға ең сүйікті амалдар, аз да болса жалғасымды болғаны» деп келген. Біз де бір хабарда: «Біреуге Алла әдет етіп бір құлшылықты берсе, ал ол оны жалығып тастап қойса, Алла оны жоқ етеді» дегенді риуаят еттік. Хз. ‘Айша (р.з.) анамыздан кей рауилер (баяндаушылар, жеткізушілер) жолдармен хз. Пайғамбардан (с.а.у.) жеткізген хабарында: «Әр күні міндетті түрде ілімде артып тұрмасам, бұл түннің таңында маған тоқтау жоқ» делінген. Әсәрда (сахаба мен ғалымдардан жеткен сөз) бір сөз келген. Ол Хасан ибн ‘Алиден, кейде Хасан әл-Басриден, ал кейде Хз. Пайғамбардан (с.а.у.) деп те риуаят етіледі. Онда: «Кімде-кімнің екі күні тең болса, ол алданған. Ал кімнің осы күні кешегі күнінен жаман болса, ол ұтылған. Ал кімде-кім артып тұрмаса, ол кемшілікте дегенін естідім» делінген. Бір хадис сөзінде: «Кімнің өзінде кемшілік бар болса, ол (237б) кемшілікте. Өлім ол адам үшін қайырлы болады. Аллаға ант етейін! Расында момын шүкірлік етушілерден болады. Шүкірлік етуші арту үстінде болады» делінген. «Фатауа қут әл-қулубта» да уирдтің артықшылық екендігі айтылған. Ол: «Оны жасаушы науқас немесе сапар кезінде онымен шұғылданса, періште оған сау және тұрғылықты болғанында жасаған сауабындай сауап жазады» деген. Жалпы алғанда үзірлердің тірегі «Кашф әл-асрардың» авторы айтқандай, ол түсіндірмесінде: «Адамның жанында, мүлкінде және ұрпағында бір сынмен сыналуы» деген. Хз. Пайғамбардан (с.а.у.) риуаят еткеніміздей: «Расында Алла адамды бір дәрежеге жеткізсе, оған амалымен қол жеткізбейді. Ол дәрежеге Алла оны жанымен, малымен

немесе ұрпағымен сынаған кезде, келген бәлеге сабыр етуімен жеткізеді» дейді. Сынақтың үлкен, қиын, ауыр болуымен, соған сай сыйын да үлкен еткен. Алла бір қауымды сүйсе, оларды сынайды. Кімде-кім келген бәлеге разы болса, Алла тағала да ол адамға разы болады, ал кімде-кім ашуланып реніш білдірсе, Алла тағала да ол адамға ашуланып, ренжитін болады.

Және бір маңызды мәселелер – ол-дүр: кейбір сүннеттер парызымен тәрк болса, оның қазасы болады, оны білу керек.

Дәлелі мынадай. «Ғидайа» мен «Заһирийада» сүннеттер парызбен бірге оқылмай қалғанда таң намазының сүннеті, таң намазымен бірге Зәуәлдан (күннің тас төбеден батысқа қарай ауа бастауы) алдын иджма'мен қаза етіледі. Ал одан өзге сүннеттер парызымен бірге оқылмай қалса (238а) қаза етіледі ме? Бұл мәселеде ғалымдар бір мәмілеге келе алмаған. Имам Шафи'иға (p.h.) қарағанда сүннеттердің барлығы қаза етіледі, яғни қазасы өтелуі керек. «Итабийада»: «Күн тас төбеден батысқа ауа бастаса, сүннетсіз парызы ғана қаза етіледі» делінген. Ал «Кафиде» болса: «Егер имаммен бірге бастап, бесіннен алдыңғы төрт рақ'атты оқымаса, джумһурдың, яғни қауымның көпшілігінің және олардың үлкендерінің пәтуаларына қарағанда, бесін уақыты ішінде қаза етіледі, яғни екінті кіргенге дейін қазасы өтелуі керек. Өйткені ол бесіннен алдын оны жалғасымды түрде оқып жүрді, оқылмай қалғанда оны бесіннен кейін қазасын өтейді» делінген. «Захирада» ол дұрыс делінген. «Джами' әс-сағир әл-ханида» ол ең дұрысы делінген. «Мухит», «Хусамийа» мен «Захирада» Фақиһ Абу Жа'фар шамның екі рақ'аты жайында: «Ол да қаза етіледі» деген. Бірақ ол ғариб (іске асуы түсініксіз) риуаят ретінде баяндалған. «Фатауа әл-Худжджатта»: «Бір адам ертеде қалып қойған намаздарының қазасын өтегісі келсе, таң намазының қазасын өтейді. Таң намазынан алдыңғы екі рақ'аты да солай. Үтірлер де қазасы өтеледі. Ал қалған сүннеттерде ерікті болады. Қаласа оқымайды, қаласа қазасын өтейді» делінген. Имам Мухаммад (p.h.): «Оқылмай қалған намаздардың қазасын өтеумен шұғылдану, нәпілдерді оқудан жоғары және маңызды. Сонан кейін ма'руф (білінген) сүннеттер, Духа¹⁰ намазы, тасбих намазы және хабарларда риуаят етілген намаз. Оларда түрлі сүрелер мен бекітілген зікірлер оқылады. Ол нәпілдер ниетімен оқылады. Ал одан өзгелері қаза ниетімен болады» деген. Ал «Қунйада» болса: «Нәпіл оқу, бір пікірге қарағанда фасид (бұзылған) намазды қаза етуден жоғары» делінген. Ол оның рұқсат екенін айтуда. (238б) Сол сияқты, жас кезінде оқыған намазын қаламаса, нәпіл абзал.

Және түрлі маңызды мәселелердің бірі – уирдтердің қазасы

Дәлелі мынадай: «'Ауарифтің» алпыс үшінші бөлімінде Джунайдың (p.h.) былай дегені айтылған: «Егер шыншыл адам Алла үшін мың жыл амал етіп, кейін бір мезет бас тартса, бұл мезетте жоғалтқан нәрсесі Алладан тапқан жетістігіне қарағанда қайда көбірек болар еді». Джамии' (оған және әке-шешесіне Алла кешірім етсін): «Сүннеттер оқылмай қалса жүрегі қалай жай табады. Күндіз бен түнде, мына мұқтаж құл сөз беріп оқып келген

¹⁰ БМ-2 де «Фәжір» деп берілген.

нәпілдерін қаза етпесе ше!? Расында уирдін тастап қойған адам лағнеттелген болады деген уа‘ид (қорқыту) келген. Тәнзил (Құран) уақытында оқылмай қалып қойса, күндізгі уирдтің түнде, түндегі уирдтің күндіз қаза етілуі жайында айтып кеткен. Ол есімі ұлы, атағы биік Алланың: «Ол сондай Алла күндіз бен түнді еске алуды және шүкірлік етуді қалағандар үшін орынбасушы етті» (25:62), – деген сөзі. Яғни, екеуінің әрқайсысы екіншісінің орнын басады: егер біреуінде істелмей қалған амал болса, ол екіншісінде толықтырылады. Бұл ‘Умар мен Хасанның (р.з.) сөзі. Алланың: «Еске алуды және шүкірлік етуді қалағандар үшін» (25:62) деген сөзі «Ұмытып есіңе түскенде күндіз түнгі намазды оқуың, ал түнде күндізгі намазды оқуың» деп түсіндірілген. Бұл «‘Умда» мен «Буста» тәпсірлерінде келген. Ал Фақиһ Абу әл-Ләйстің (р.һ) тәпсіріндегі сөздер: «Түнде амал етуді қалап, оқи алмаған адам күндіз қаза етеді (239а). Ал егер күндіз оқи алмаса, түнде қаза етеді» деп келтірілген. Имам Хамза (р.һ.) «Йазкура» деп тәхфифпен (шәддасыз) оқыған. Оның мағынасы: Түн мен күндіз ауысқанда ұмытқанын болып келеді. Ал «Әу әрада шукура» болса, одан кейінгі нәпіл деп түсіндірілген. «‘Умда» да осылай келген. Ал «Қутта»: «Кімнің түнгі амалынан бір нәрсе қалып қойса, оны күндіз қаза етеді. Ол бәдәл (орын ауысу) болады. Кімнің күндізгі уирді қалып қойса, түн оған халәф (орын беру) болады. Өйткені олардың әрбірі жолдасының орынбасары. Ол, онда орындалмай қалған нәрседе және зікір мен шүкірден өтіп кеткен нәрсеге орынбасар болады» делінген.

Және кейбір түрлі маңызды мәселелердің бірі – ол-дүр: бесіннің сүннеті немесе таң намазының сүннетінен кейін азаншы мешіттен «а‘лам бәд әз а‘лам» дейтін тәсуиб үшін шықса (яғни «саләт!», «саләт!», «қамат!» «қамат!» деп айқайлау үшін) сүннеті бұзылмайды, өзге халық мешіттен шықса бұзылады.

Оның дәлелі. Бір адам тұрғылықты болып бесін немесе таң намазының сүннетін оқыды. Кейін дүниелік сөз айтты немесе мешіттен шықты. Оған сүннетті екінші рет қайта оқысын деп пәтуа беріледі. Бұл таңдаулы пікір. Бірақ азаншы бұдан тыс. Өйткені оған зәру жағдай себепті шығуға болады. Ол хабарлаудан соң, хабарлауды қайталайды. Ол жамағатты көбейту тірегінің себептерінен. Дін онымен тұрақтайды, діни істердегі жалқаулық онымен жойылады, адамдардың бейқамдығы онымен жоқ болады. Қазіргі кезде (239б) қамат айтылғанда әміршіге, тіпті мұсылмандарға пайдасы тиетін жұмыспен айналысатын әрбір адамға «Хайиа ‘алә әс-салат!» деп үндеу жасау қажет. Үндеу жасау да, азан іспетті дін рәміздеріне жатады. Өйткені ол, елге естіртіп Құран оқу мен зікір айту іспетті діннің құрамдас бөлігі. Бұл «Захирада» келтірілген негізгілерінен.

Тағы кейбір түрлі маңызды мәселелердің бірі науқас адамдарды ықыласпен және сеніммен Алла тағаланың «емханасы» деп жария зікір алқасына кіргізеді.

Бұл сопылардың мәжілісінің берекеті мен нұрының себебінен Хақ Тағала тезірек шипа береді деп бұл мәжіліске құрмет көрсетіп, әсіресе алқаның басшысына барынша ықылас білдіреді. Науқас алқада аяғынан тік

тұра алмайтындықтан алқа басшысы мәжілістің фазылы мен берекетінен Хақ Тағала тезірек шипа беріп дені сауықсын деп үміт қылып, ол науқасты жонынан шапалақпен немесе қамшымен ұрып, немесе Құран оқып, немесе арнайы дұға оқып дем салады. Алқа басшысының (240а) немесе науқастың жоғарыда айтылған ықыласы мен сенімі және ниеті бойынша туындап жатқан бұл әрекеттерінің барлығы шарифат және тариқат (тәртібі) ұстанымы тұрғысынан заңды деп саналады. Және көп қиыншылықтар, Алла қаласа, өз шешімін табуы мүмкін.

Мұның дәлелі. «Фатауа бахр әл-‘улумның» қырық алтыншы бабында: «Білгін! Науқастардың ем іздеп зікіршілердің алқасына кіруі, науқастың өз қалауы бойынша таза ниетімен зікір мәжілісіне қатысып, Алла тағала осы мәжілістің берекетінен шипа беретіндігіне иланып, зікіршілер алқасына құрмет қылып, Алланың емханасына кіруі, алқа басшысының науқасты тезірек Алланың фазылымен шипа болу үшін арқасынан қолымен, я болмаса қамшымен ұру үшін науқасты отыруға әлінің, шамасының жоқтығынан етпеттетіп жерге жатқызып, Құран оқып немесе арнайы дұға оқып дем салуы науқасты оның өтінішіне сәйкес сауықтырады. Осы мәжілістің шарапатынан Алла тағала оған шипасын беріп, ол тезден-тез нәтижеге қол жеткізеді (240б) Науқастың жоғарыда айтылған ниеті бойынша туындап жатқан бұл әрекеттерінің барлығы дұрыс. Алқа басшысының әрекеттері де солай, заңды деп саналады. Пайғамбар (с.а.у.): «Барлық амалдардың нәтижесі ниетке байланысты» дейді. Сондықтан да әуелі ниетті дүниеге және оның ішіндегі нәрселерге емес, шынайы түрде Аллаға қарай түзеу керек. Мұндай ниет пен ықылас, шынайылық – барлық тағат, ғибадаттарда барша момындарға парыз. Ол турасында «Назмда»: «Исламның парыздары – қырық екі. Соның бірі: Алла тағала Құранда «Кімде-кім Алланың дидарынан үміт етсе, Оның разылығы үшін ізгі амалдар қылсын!» дегендей, барлық орындайтын амалдарында шынайылық болсын» дейді. Екінші – жоғарыда айтылған науқас адамның тағаттарды орындауға деген сүйіспеншілігінің болуы. Себебі зікір мәжілісіне қатысу – ең абзал тағат, ғибадаттардың бірінен. «Аллаға деген махаббат пен сүйіспеншілік – тағатқа деген сүйіспеншілік пен махаббаттан тұрады» деп «Назмның» авторы айтқандай, бұл сүйіспеншілік пен махаббат та исламдағы парыздардың бірінен. Үшінші, науқас тарапынан орындалып жатқан бұл амалдар әллі салихтарды құрметтегенінің дәлелі болып саналады. Және жоғарыда айтылған бұл әрекеттер бақытсыздықтан құтылдыратын істердің бірінен саналады. Осы турасында имам ‘Абд ар-Рахман әс-Сулами (p.h.) «Тарих әс-Сулами» деген кітабында имам (241a) Мухаммад ибн әл-Фадл (p.h.) былай деген дейді: «Бақытсыздықтың әлеметі үшеу: бірі, Хақ Тағала біреуге ғылым береді, бірақ іліміне амал қылмайды, бірі, амал қылуды нәсіп етеді, бірақ оны ықыласпен орындамайды және бірі, салихтармен сұхбат қылуға қол жеткізгізеді, бірақ оларға қызмет, құрмет көрсетпейді» дейді. Жоғарыда айтылған науқастың бойынан осы айтылған амалды да, ықыласты да, құрметті де барлығын көруге болады, бәлкім, сол мәжіліске қатысқанның барлығының бойында жоғарыда айтылған нышандар бар десе болады. Сондай-ақ ол «‘Ауарифте»: «Сопылар мәжілісінде, зікір

мәжілісінде болып, солар құсап отырғандар бақытсыз болмайды» дейді. Төртінші, ақиқатында, осы мәжіліске қатысуының өзі салихтарды құрметтеуінің дәлелі болып табылады. Және ол діннің құрметтерінің бірінен саналады. Салихтарды құрметтеуді тәрк ету арқылы дінді құрметтеуді тәрк етеді. Ол турасында «Шу‘аб» кітабында: «Пайғамбарымыздан ұлылар турасында сұрағанда, Пайғамбар (с.а.у.): «Ұлылар дегеніміз – ғалымдар мен салихтар. Өйткені ғұламалар – діннің сақтаушылары, ал салихтар – діннің амал қылушылары. Оларды құрметтеу – дінді құрметтеу, оларды құрметтеуді тәрк ету дінді құрметтеуді тәрк ету болып табылады, – деп айтты» делінген. Барлығы «Фатауа суфийадан» алынған. Ал алқа иесінің науқастың арқасына және басқа да ағзаларына ұратынына, үшкіретініне келер болсақ, ол – науқасқа көрсетілген мейірім және оның жүрегіне шаттық, қуаныш сыйлау болып табылады. Көңілді рухани қуанышқа, шаттыққа бөлеу – ең абзал ғибадаттардан. Ол турасында Пайғамбар (с.а.у.): «Момынның жүрегіне қуаныш, шаттық сыйлау ең ауыр ғибадаттардан да қайырлы» дейді. Сондай-ақ адамдардың (241б) салихтарға жай, қарапайым түрде махаббатпен назар салуы және оларды айрықша бөліп қарауы ол адамдардың күнәларының кешірілуіне себеп болады. Науқастың және салихтарға назар салушы басқалардың бұл әрекеттері шарифатқа сай. Себебі бұл – сәләф пен халәфтан ешкім қарсы шықпаған бір үлгі. Және олардың ешбіреуі мұны тыйған емес. Оны дұрыс санап, оған амал қылған. Пайғамбар (с.а.у.): «Момындар не нәрсені дұрыс, жақсы, көркем деп білсе, ол да Алланың қасында дұрыс, жақсы, көркем көрінеді. Садр әш-Шаһид «Фатауа Суфийада» айтқандай: «Еліктеуге, еруге лайық, кең тараған, әйгілі нәрселерге, адамдарға амал ету уәжіп болып саналады» дейді. Сондай-ақ науқас, сырқат емес, зікір, тасбих (242а) айту үшін де емес, бөтен мақсатпен келген жамағаттар да барлығы, алқада жай, өз шаруалары үшін болса да, өте сондай күнәһар болса да, кешіріледі. Ол турасында «Танбиһта»: Ақиқатында Пайғамбар (с.а.у.): «Ешбір қауым Алланы зікір қылып отырмайды, егер зікір қылып отырар болса, олармен бір топ періштелер бірге отырар еді, – деген» дейді. «Сихах әл-ахбардың» дұғалар бөлімінде¹¹ Пайғамбар (с.а.у.): «Шындығында, Алла тағаланың жер жүзін кезіп жүрген періштелері бар. Олар Алланы зікір етіп отырған қауымға тап болған кезде «қажеттеріңе жиналыңдар» деп бір-бірін шақырып, ол зәкірлерді қоршап тұрады. Бұлардың зікірін көріп аспанға барады. Хақ Тағала біліп тұрса да, бұлардан: «Пенделерім не деп жатыр» деп сұрайды. Періштелер: «Сені мақтап, пәктеп, ұлықтап, дәріптеп, жалынып, жалбарынып жатыр» дейді. Хақ Тағала: «Ей періштелер! Куә болыңдар. Мен оларды кештім» дейді. Сонда періштелер: «Бұл мәжілісте зікіршілерден басқа, бөтен, өз ісімен келген бір күнәһар, бұзық біреулер бар еді» деп арыз қылады. Сонда Хақ Тағала: «Оларды зікіршілердің шарапатынан кештім, бұл жамағатпен кім бірге отырса, бақытсыз болмайды» деп, көп мейірбаншылық қылады. Барлығы «Раузаттан» алынды. Сондай-ақ бұл «‘Ауарифте» де айтылған. Міне, осыдан жария зікір мәжілісіне қатысуға пасық,

¹¹ БМ-1, БМ-2 де «дұғалардың артықшылығы жөнінде» деп келеді.

күнәһарларды, кім-кімді де болсын тыймайтынын біліңдер. Өйткені олардың сауап алуға деген хұқы басқаларға қарағанда жоғары тұрады. Зікір мәжілісінен біреу біреуді тыя алмайды. Ол турасында Алла тағала: «Жақсылықтан тыюшы – шектен шыққан күнәһар» (68:12), – дейді. Тағы адамдардың (242б) әдетке айналдырған нәрселерінің бірі – Құраннан және басқаларынан шипа үшін теберік ретінде машайық пен салихтар дұрыс деп тапқан дұғаларды алып шығару. «Қадихан» фатауасында әсіресе ол айқын нәтижеге сүйене отырып өз қалауы бойынша қанымен маңдайына Құраннан бір нәрселер жазса делінген. Абу-л-Искаф: «Рұхсат етіледі» дейді. Және айтылды: «Кіші дәретпен жазылса да». Айтты: «Егер онда шипа болса ештеңе етпейді» деп. Қарамай ма, олар егер шөлдеген адамға сол қиындық үстінде оған арақ та халал болады. Сол сияқты «Қараһату хуласада» да солай. Ал егер сиясы көрініп тұрса (сия таза болса) ол әрине жақсы, рұхсат. «Фатауа Худжджатта»: Бір әйелдің толғағы ауыр болса бір қағазға: « Бисми Аллаһи әр-Рахман әр-Рахим, Уа әлқат ма фиһа уа тахаллат уа әзинәт ли-Раббиһа уа хукқат» (84:4,5), – деп жазады. Ол сол санына байланады. «Татарханида» да солай. Алла тағаланың есімі бір тақтайға жазылса, одан кейін жуылса, ол су шифа үшін ішілсе ешқандай айыбы жоқ. Мұны әйгілі хабарларда дәлелдеген. «Нисаб әл-ахбарда»: «Кейбір салихтардың есімдері де солай ерекше болады және шипа болады» дейді. Мысалы Асхаб әл-Қаһфтың және басқалардың есімдері. «‘Умдат әл-ахбардың» иесі: Қағидаларды құраған кезде Алла тағаланың: «Йа Муса лә тахаф иннәккә әнтә (243а) әл-а‘лә» (20:68), – деген сөзіне негіздеген деп нақыл етеді. Ибн ‘Аббас (р.з.): Кім әйел алса, оның оң санына осы аятты жазсын. Өйткені ол жасалған нәрселерді бұзады» дейді. «Фатауа суфийада» да солай айтылған. Және әулиелердің аузының қақырығы шифа себептерінің қатарынан жатады. Және кәмелетке жетудің бір түрі болып саналады. Тағы Имам әл-Һумам әл-Хусрауи әд-Дехләуиден нақыл етіледі. Ол кісі тариқат пен шарифаттың муджтаһиді, тоқсан тоғыз кітап жазған, бес жүз мың шумақтық өлең жинағы бар, тағы сол сияқтылар. Одан да басқа көп көркем мінез иесі. Ал осы сипаттардың барлығы мүршидінің аузынан шыққан қақырықтың берекесінен. Ол шайхы – Низам ад-дин қаддаса сирраһу. Аузының қақырығы, аты аталған ол шайх Қызыр ғ.с-нің бұйрығымен Хусрауи әд-Дехләуидің аузына түкірген. Мұның шындығы ма‘рифат әһлінің ұлықтары тарапынан көрінген. Бұдан білетініміз момындардың сілекейі шипалық жөнінен ‘Али әл-Ханафи рисаласында айтылынғандай сарқытқа ұқсайды.

Кейбір маңызды мәселелердің бірі – ұстаз бен мүршидті, дін исламды құрметтеу.

Және барша мұсылмандарға да бұларға құрмет қылу – уәжіп. Бұларға құрмет қылуды тәрк қылу – дін исламға құрмет қылуды тәрк қылу. Зайыбының ерлеріне құрметтері де солай (243б). Бұлардың әр бірінің ризалығы – Хақтың ризалығы. Қосшы басшыларын немесе әһлі салихтардың қабірлерін тәуәп қылу дұрыс. Муджтаһидтердің кіабында бұл мәселе анық айтылған.

Дәлелі мынадай. «Шу‘ба» деген кітапта, сол сияқты «Фатауа суфийа» және «Канз әл-‘ибад», «Шари‘ат» деген кітаптарда мұғалім мен машайықтардың (p.h.) хұқын ата-анасынан және басқа мұсылмандардан жоғары қояды. Және «Фатауа суфийада» мүршидтің хұқы да мұғалімдікі сияқты дейді. Және «Бустаннан» да шәкірттердің ұстазға құрмет қылу керектігін көреміз. Шындығында, оған құрмет қылатын болса, алған ілімінде береке болады, ал егер ақымақ санайтын болса, ілімінің берекесі болмайды. Осылардың (мұғалімдердің, ұстаздардың, ерлерінің, басшыларының) барлығының хұқықтары – Алланың хұқы, олардың ризалығы – Алла тағаланың ризалығы, оларды ашуландырғаны – Алла тағаланы ашуландырғаны. Сол сияқты «Раузат әл-‘уламада» ата-анасын тыңдамаса, қошеметтемесе, оның тәубесін өшіреді, әлбетте, тағы бір жерде ұстазын тыңдамаса, оған қошемет қылмаса ол адамда тәубе болмайды. «Фатауа суфийада» осылай келтірілген. Ұстазына дауыс көтеру «Мәбсутта» баян етілгеніндей та‘зир (басшы бекітетін жаза) жазасын қажет еттіреді (244а). Осыған сай басшы немесе орынбасары ілімге құрмет және «та‘зирден» қорқатындарға ғибрат болсын деп оларға жазаның берілуіне бұйрық береді. Ал бақылаушы олардың мойындарын байлайды да, иықтарын ашып дүре сол жерге соғылады. «Мухитта» баян етілгеніндей олар ауылдар мен базарларда аралаттырылып жүргізіледі. Осыған ұқсасы «Муаджабада» да келтірілген. Бірақ оны «Нутфта» және өзге де негізге алынатын кітаптарда келтірілгеніндей мазақ етуге және орнына өзге біреуді қоюға болмайды. Егер олай жасаса Ислам тұтқаларынан бір тұтқаны бұзған болады. «Фатауа суфийада»: «Кімде-кім ғалымды жеңілдікке санаса, әйелі талақ қылынды» дейді. Мағынасы: Ілім иелеріне тіл тигізу – күпірлік. Кімде-кім ғалымды менсінбей, кемсітер болса, әйелі оған харам етілді. Ілім иелерін және ғұламаларды ескермеу имансыздыққа ұрындырады. Ол – (пәтуалардың) таңдаулысы. Шариғатты және шариғат иелерін мазақ қылу – имансыздыққа ұрыну сияқты. Кімде-кім ғалымның жүзіне менсінбей, тіксініп қараса, имансыз болады. Оның әйелінің жағдайы «Мухтар әл-фатауада» баяндалды. Ұлылардың алдына түсіп жүру – үлкен күнә. Олардың алдына лағнеттелгендерден басқа ешкім түсіп жүрмейді. «Хуласат әл-‘уламада»: «Ұлылар кішкентай, жас болса да (алдына түсуге болмайды)»...» дейді.

Әһлі ма‘рифаттың ұлыларының кітабында: «Ұстазға қызмет қылудың шарапаты Құдай Тағалаға тағат қылғаннан артық» дейді. Дәлелі: «Адам күнә қылумен кәпір болмайды, алайда құрметті тәрк қылумен және егер өз ұстазын менсінбейтін болса, кәпір болады» дейді. На‘узу биллә мин зәлик. Сол сияқты тағы да «Фатауа әл-Худжджатта»: (244б) «Жеткіншек жетістікке тек құрмет қылумен жетеді, тәрк қылумен кері кетеді» дейді. Және құрмет қылудың тағат қылудан артық екенін айтады. Неге, шындығында, адамдар күнә жасаумен емес, алайда құрметті тәрк қылумен кәпір болатынын көрмейді. Кімде-кім ұстазына: «Неге ол түзелмейді» десе кәпір болады. «Фатауа суфийада» Нәби (с.а.у): «Кімде-кім ұстазына менсінбеушілікпен, жеккөрушілікпен қарайтын болса, жан тапсырар уақытта тілі байланып, жаттағанын, оқығандарын ұмытып, кәпір болып өледі» дейді. На‘узу биллә

мин зәлик. «Саләтун мас‘удида»: «Ерінің әйеліне хұқы мұғалім мен мұршидтің хұқы сияқты» дейді. Сондай-ақ «әл-Кашшаф» тәпсірінде Салман: «Алланың Расулымен (с.а.у.) Фатиманың (р.з.) үйіне кірдік. Фатима (р.з.) әкесін көргенде өңі өзгеріп, жылап қоя берді. Алланың Елшісі (с.а.у.) Фатимадан (р.з.) неге жылап тұрғанын сұрады. Фатима (р.з.): «‘Алимен (р.з.) сөзге келіп қалдым. Сөйтіп маған разы болғанша, жетпіс алты мәрте тауаф қылдым» деді. Сонда Пайғамбар (с.а.у.): «Мені расымен Пайғамбар қылып жаратқан Жаратушымен ант етемін! Егер, шындығында, сен оны разылығын алмай өліп кетсең, мен сенің жаназаңа келмес едім, – деді» дейді. Сондықтан да (245а) ерін разы қылғаны – Алла тағаланы разы қылғаны, оны ашуландырғаны Алла тағаланы ашуландырғаны екенінен хабар береді. Бұл – қосшысының басшысын тауаф етуге болатынына ишара. Жоғарыда айтылған нәрселер (қосшылардың) жүректерінен (ол жетекші басшылардың) құқықтарын көтеру үшін Қағбаға тауаф ету қалай рұқсат болса, солай рұқсат. Шындығында, Қағбаны Рахманның разылығы үшін тауаф қылады. Бұл қайтыс болардан алдын жасалатын тауафтар. Ал қайтыс болғаннан кейін қабірлеріне тауаф етуге келер босақ, «Фатауа әл-Худжджатта»: «Шындығында, ол бір салихтың қабірінің әулісін үш мәрте тауаф етуге мүмкіндігі болса тауаф етсін» дейді. «Фатауа суфийяның» алпыс екінші бабында: «Мұсылманның қабіріне тағзым етсе қабыл болады және тауаф қылу ұлық әмірлердің бірінен екеніне шәк жоқ» дейді.

Және бір маңызды мәселелер – жаназа намазда тамам болғанша екі қолын қосып тұру.

Оның дәлелі: «Фатауа Бахр әл-‘улумда»: «Жаназа намазының төртінші тәкбірінен кейін, сәлемнен алдын екі қол бос қойылады. Одан кейін ғана сәлем беріледі» делінген. Олар бұны «Захира», «Заһирийа», «Хусамийа» мен «Уикайяның» хашийаларынан (түсіндірме) жеткізді. Алайда, бұл ол кітаптарда жоқ. Осы себепті оған мән берілмейді. Бұған қоса «Захира» мен «Мухитта» жаназа мен құнытта қолды байлау мен бос қою сүннет делінген. Олар Рафизі мазһабында бос қою деген. Біз оларға қарсы сенімдеміз (245б). «Мухтасардың» кейбір түсіндірмелерінде ізгі жандарға қарағанда «Бос қоюмен сүннет бұзылады» дейтін ши‘аға, жалпылай қарсы болу үшін «Бос қою» керек деген. Ол қолды қою. Ал намаз сәлеммен ғана бітеді. Осы себепті қолды сәлемнен кейін ғана бос қою керек. Шар‘и үкімдер, джумһурдың иттифақ (үкімдері бір болған) еткен негізіне сай нақты болуы керек. Өйткені ондағы әрбір қийам сүннетпен бекітілген зікір. Ал мұндағы қолды байлау сүннеттегі зікір ретінде бар. Ол «Мухиттың» авторы да меңзеп кеткендей екі сәлемнен тұрады. Осылайша төртінші тәкбірден кейін, сәлемнен өзгесі дұға болады. Бұған қоса «Мухтасар» түсіндірмелерінің кейбірі тахмидті (мадақтауды) тұрып атқарылатын сүннетпен бекітілген зікір деп есептеген. «Бәрджәнди» авторының да өз сөзін түсіндіргенде ашық баян еткеніндей руку‘ тұрысында бос қойылады. Ол, оны алдыңғыдан истиснә (үкімнен тыс) іспетті деген. Өйткені онда да сүннетпен бекітілген зікір бар. Бұған қоса онда жаназадағы сүннетпен бекітілген зікір бөлімінде екі сәлемде қолды бос қою артық және тахмидтен туарақ болады. Осылайша жаназада екі қолды

сүннетті жандандыру болуы үшін екі сәлем біткенше байлап тұру қажет. Әрі бұл бид‘атты тастау да болады. Бұған қоса ол муджтаһидтер иджма‘ғы мен үрдіске қайшы болмайды. Бұған еру барша мұсылмандарға міндет болады. «Садр әш-шәһид» авторының да кейбір (246а) шығармаларында ашық айтқанындай: «Адамдар амалы, онымен атағы шыққан нәрсеге еру міндет» деген. Тұрғанда қолды бос қою мен жаназада қолды байлау сүннет. Бұл екеуінде де иджма‘ қалыптасты.

Және маңызды мәселелер – жаназадан соң тікесінен тік немесе қак тұрып дұға қылу дұрыс, әрі мустахаб

Егер жаназа оқылғаннан кейін көпшілік қауым «жақсы кісі еді» деп жақсылығын еске алса, сауабы өте үлкен, бәлкім, егер азап тартушылардан болса да, бұлардың куәлігімен Хақ Тағала оны әһлі мағфираттан қылады. Бағзылар жаназадан соң тік тұрып дұға қылуды кәраһийат дейді. Ол маңызды емес. Бәлкім сауап болады.

Дәлелі мынадай. Біліп қой жаназа біткен соң дұға етуге рұқсат бар. Тіпті ол мустахаб. Хз. Пайғамбар (с.а.у.): «Жаназаға намаз оқып болған соң, оған ықыласпен тұрып немесе отырып дұға етіндер» деген. Хз. Пайғамбар (с.а.у.) мәйітке жаназа оқыған соң, оған дұға ететін. Осы себепті сәләфтан (Алла разы болсын оларға) жаназа дұғалары жайлы келген хабарларда, олардың бірі былай деген: «Аллаһым! Бұл сенің құлың, ол сенен түсті. Сен оны түсіргеннің ең қайырлысысың. Ол жайында да қайырдан басқа нәрсе білмейміз». Әрі жаназа намазында олар осыны айтуды истихсән (жақсы іс) деп бағалаған. Ал жаназаның артында қалғандары осыны айтады (246б), мәйітке жеңілдік болуы үшін оны айтуды молайтады. ‘Абд Аллаһ ибн Уәһб әл-Мисридің хадисінен: «Бір кісі Бану Исра‘илдан (Еврей халқы) көзбояушы болған екен. Ол кісі қайтыс болғанда адамдар одан әсем жағдай көрген. Бану Исра‘ил жиналып оған жақсылық жаудыра бастады. Оның артықшылықтарын еске алды. Олар кеткен соң, оны көмеді. Бірақ Муса (ғ.с.) оған бармайды, куәлік етуден де бас тартады. Алла Мусаға (ғ.с.) «Куәлік етуден сені не тосты?» деп уахи етті. Муса (ғ.с.) «Раббым, ол көзбояушы еді» дейді. Алла «Менімен оның арасында болған нәрседе мен оны кешірдім, құлдарымның куәлігін қабыл еттім» дейді. Негізінде бізден алдыңғы шарифаттың жойылғандығына қатысты дәлел болмаса, «Фатауа ‘асрийада» болғанындай ол біз үшін де шарифат болады. Соңы да сонымен болды. Ол мәмілесі әсем адам еді. Көп пайда тигізді. Тіпті «Мутафарриқат әз-Заһирийада» Хз. Пайғамбардың (с.а.у.): «Төрт топ жәннатқа кіреді. Әкешешесіне бағынып, Аллаға қарсы келген бала. Күйеуіне бағынып, Аллаға қарсы келген әйел. Қожайынына бағынып, Аллаға қарсы келген құл. Үлкен-кішімен көркем мәміледе болып, Аллаға қарсы келген адам» дегені баяндалған. Джами‘ (Алла оған және әке-шешесіне кешірім етсін) былай деді: «Шайх Абу әл-Фадл Мухаммад мәмілесі көркем адам еді. Осындай оның сипатына ешкім қол жеткізе алмайтын. Ол сақал-мұрты жаңа шығып келе жатқан жиырма екі жасар салиқалы жігіт болатын (247а). Һабилдің жасында қайтыс болды. Өлім аузында періштелерді көрді, олар оған сәлем беріп, қуанышты хабар жеткізді, қол алысты әрі онымен сөйлесті.

Мешіттегілер мұның бәрін өз көздерімен көрді. Періштелер: «Әкеңе және ағаңа біздің сәлемімізді жеткіз» деді. Бұл жағдай жұма түні болды. Ол олардың сәлемін жеткізді. Ол еш сасқан жоқ, еш алданған жоқ. Бұл оқиға «Фатауа суфийада» баяндалған». «Ал «Кабир» мен «Сираджийа» авторлары айтқан «жаназа намазын оқып болғаннан кейін дұға қылып тұруға болмайды» деген сөзге келсек, ол – саптардың бұзылмай, құбылаға қарап, намаз қалпында тұрып дұға жасауға қатысты. Кейбіреулердің айтуынша, бұл – екі сәлем бермей тұрып дұға қылуға байланысты, өйткені жаназа намазы төртінші тәкбірмен тәмамдалады. Сол сияқты «Әл-Қунйа» авторы да, мұның мақруһтығына дәлел ретінде, «бұл жаназа намазына қосып жіберген нәрсеге ұқсайды» деген. Ал екі сәлемнен кейін болса, онда дұға жасауға, мейлі тұрып, мейлі отырып, еш кедергі жоқ».

Кейбір маңызды мәселелерге жататындардың бірі – Ходжаган жолының ұстанымы мен истилахтары баяндалады.

Кісі бұл тайпаның ұстанымы мен истилахтарын білмейінше, «мен соларданмын» деп таласар болса немесе «Ходжаганның айрықша ұстанымы – ахфа және сокут» деп и‘тиқад қылса, (яғни «жария» емес «құпия» деп иланса) бұл и‘тиқад, яғни бұл инаныш үлкен қате болып, бұл (247б) тайпаның бақыттарынан нәсіп бұйырмайды. Олардың истилахтарында нешеме нәрсе бар. Олар өздеріне бұл нәрселерді уәжіп қылған: бірінші, әмірлер әділеттілерден болса да, ол әмірлер мен билеушілерге жүздесуден қашып сақтанып жүреді. Өйткені бұл тайпа Нәби (ғ.с.) айтқан төмендегі хадистің мазмұнына амал қылады: «Бізден соң отыз жылдан кейін әділетті әмірлерден шатасушылық табады. Және ол әмірлер дүниемен айналысса, бұл тайпа ақыреттің амалын қылады. Бұларға олармен жолдастық қылу дұрыс емес. Бәлкім, ондай әмірлер мен билеушілерге кісі бұл дүниеде жолдас болса, ақыретте Фир‘аун, Шиддадпен бірге жолдас болады». Және Хазірет (ғ.с.): «Әркім дүние қуғандардың есігіне барса дінінің екі бөлігі кетеді. Ол да әһлі дүниенің салихының хақында тұрады» дейді.

Екінші, бұл тайпа дүнияуи ғұламалармен жүздесуден, кездесуден, сақтанып қашып жүреді. Өйткені абдал деп аталатын шілтендер бұл ғұламалармен жолығудан сақтанады. Бәлкім, олар: «Дүнияуи ғұламалары бар шаһарларда болсақ, біздер тағат таппаймыз» дейді.

Үшінші (248а), жасырып бүркемелеуден және андудан сақтанады. Бұл екеуі де харам. Оның ұстанымы арабшасында белгілі болады.

Төртінші, халайық пасық, күнәһар, дүниеге берілген, нәпсісіне ерген болса да, оларды ғайбаттаудан сақтанады.

Сопылар мақұл көрген сегіз нәрсені бұлар да мустахаб деп мақұл көріп, оған амал қылады: Бірінші – азан шақырғаннан кейін жамағат көп жиналып және халайық мұқият болып, ғафылдықтан шығу үшін «Саләт!», «Саләт!», «Қамат!», «Қамат!» деп айқайлау. Оны «а‘лам бәд әз а‘лам» дейді. Ол шарифатта мақұлданады. Бұл – Алланың рахматына бөленуге себеп және Рабб әл-‘Иззаттың мейірімділігінің, кеңшілігінің нышаны. Екінші, сопылардың сәма‘сын мақұлдайды. Үшінші, хафиздың хафиздығын көрсететін жақсы әуезін есіту. Бұл – Аллаға деген шауқ, зауқ, махаббатың

себептерінің негізгілерінің бірі. Және рухтың тамақтарының бірінен. Унс мақамының нышаны. Бұларды мақұл көру керек. Төртінші, намаздан тыс жиналып Құран оқығанда бір-біріне жәрдем беріп оқу керек. Оны шарифатта «уәжіп» дейді. Бесінші (248б), сопылар жария зікірде алқаның арасында пасық, қабылдамайтын, зікірші еместер болса да, ол жамағаттың қатысуын мақұл көріп сенім артады. Өйткені зәкірлердің қатарында пасықтар да кешіріледі. Бәлкім, қабылдамайтындардың, пасықтардың хақылары зәкірлерден көп. Алтыншы, Хақтың разылығы үшін мұсылмандарға малдарын, тағамдар мен сусындарды сарп етеді. Бәлкім, ит және өзге жануарлардан да аянып қалмайды (252а). Жетінші, олар пайдалы жаңашылдықтарды (ал-бид‘а ал-хасана) шарифатқа тура келмейді деп есептемейді. Егер кімде-кім бұларды шарифатқа тура келмейді деп есептесе, онда ол анық адасқандардан және адастырушылардан. Сегізінші, олар зікір джаһрды бид‘ат емес, сунна деп есептейді, өйткені, біздің Пайғамбарымыз ғалейһ ис-салам өзінің парыз амалдарын өтеп болған соң, үнемі өзінің ұлы асхабтарымен бірге Алланы дауыстап зікір еткен. Белгілі болсын! Әркім тариқатта өз ұстанымын бұл айтылған ұстанымдарға сәйкес қылмай, «мен Ходжаганмын және ахфамын» деп дауласар болса, бұл дауы бекер болады. Өйткені әркім тариқатқа кірдім деп надандықпен қадам қойса, ақымақ болып, теріс жолға түсіп, істері мен сөздерінің көбірегі шайтанның уасуасы болып, адасушылықтың тұңғиығына батады (249а). Қиялмен аспанға шығар, таджаллиға қол жеткізер, ғаршыға мінер, ладуни ғылым, ғилми тасаввуфқа ұқсас нәрселер мақұл болып, аят, хадис, бәйіттерге нәзік мағыналар берер. Ғұламалар мен оқымыстылар бұлардың осындай сөздеріне қайран қалар. Бірақ, ей, Алланы сүюшілер! Хабардар болыңдар! Бұл ақымақтардың мұндай әрекеттері мен сөздері шайтанның уасуасы арқылы болады. Олардың сұхбаттарын тәрк етіндер және сақ болыңдар. Олардың сұхбаты – босқа бекершілік және анық тас қатыратын у. Әнбие ‘аләйһим әс-саламдар мен әулиелер (p.h.) ондай ақымақтардың сұхбаттарынан қашып жүрген.

Дәлелі мынадай. «Джами‘ әл-бахрайнның» қажылық бөлімінде: «Біліп қой, Ходжаган – сопылардың қаймағы саналатын бір қауым. Олар төрт жолдың ішіндегі бір маңызды жолын ұстанған және олардың ілімі төртеуінің барлығын қамтиды, бірақ төрт жолдың шегінен шықпайды. «Тариқат» дегеннің мағынасы – бұл Алланың иләһи махаббаты мен ғашықтық сипатымен сипатталған «кемел адам». Олар тек қана «ихфа» (күпия зікір) иелеріне тән емес, қайта аталған төрт жолдың бәріне ортақ. Көпшілігі олардың рухани жүріс-тұрысының сырларының шындығынан бейхабар. Олардан тек «Ходжаган жолынан болған бір қауым» деп естиді де, олардың әдісін білмей қалады. Сөйтіп, олардың жолын (249б) «ихфа (күпия) мен үнсіздік (сүкут)» деп ойлап қалады». Бұл үлкен қателік. Осы бір пікірмен олар, ол топпен сұхбаттасу бақытынан мақрұм болады. Олардың жағдайларын түсіну үшін, ол топтың жолына тән әдіс белгілерін білу керек. Бізге оларды дәріптеу мен құрметтеу міндет болады. Нәпсіңнің рұқсатымен емес, рухыңның рұқсатымен тыңда. Нәпсіңнің рұқсатын доғар.

Оның мәні мынада: олар көп нәрседен тартынады, соның ішінде әмірлер және сұлтандармен, тіпті ол әмірлер әділ және амандық иелерінен болса да кездесуден өздерін тыяды. Бұған қоса Хз. Пайғамбар (с.а.у.): «Әділдік, бізден кейін отыз жыл өтеді де, жоқ болады» деген. Олар өлімнен алдын тек дүнияуилік шаруалармен айналысты. Ал ол ғафылдық себептеріне жатады. «Раузатда» айтылғанындай «дүниеде ғафыл болғандар ақыретте Шәддад және Фир‘аун сықылды құрдымға кеткендермен бірге жиналады. Ал Ходжагандар болса өлімнен кейінгі өмірге дайындық қылып, ақыреттің қайғысын жеп, Ұлық Алланы әзір біліп, үнемі жамағатпен болады. Олар пайғамбарлар және періштелермен бірге жиналады. «Раузат» кітабының үшінші бабында Әнас (р.а.) жеткізген хадисте Пайғамбарымыз (с.а.у.): «Ғұламалар – пайғамбарлардың аманат сақтаушылары. Олар сұлтандармен араласпайды. Ал егер араласса, олардан сақтаныңдар» деді делінген. Минһаджда: «Сұлтандардың есігіне аяғымен жүру немесе адымдау – харам. Өйткені бұл, оларға кішіпейілдік (250а) пен құрмет болады. Әрі араласуға себепші. Ал Алла олардан аулақ болуды әмір етті. Мұндай әрекет – олардың тобының санын көбейту, демек ол адам солардан болады. Егер ол мұны олардың мал-дүниесі үшін жасаса, онда харамға ұмтылған болады» делінген. Хз. Пайғамбар (с.а.у.): «Кімде кім байға байлығы себепті кішіпейілдік жасаса, дінінің үштен бірі кетеді» деген. Бұл – салих бай адамның байлығы жайында айтылған. Залым адам байлығы жайлы, өзің ойлай бер. Фақиһ Абу әл-Ләйс (р.һ.) та: «Адамның сұлтанға жақындығы артса, Алладан ұзақтығы артады. Оған ілесуі артса, шайтандарға ілесуі артады. Мүлкі артса, есебі артады» деген. Хузайфә: «Фитналарға ұрынудан сақ болыңдар!» дейді. Одан «Фитналарға ұрыну деген не?» деп сұрады. Ол: «Әміршілер есігі» деді. Ибн ‘Умарға (р.з.) біреу «Мен сұлтанға кіріп тұрамын. Онымен әңгіме айтамыз. Бірақ шыққан соң, одан өзгесін айтамыз» деді. Сонда ол: «Бұл екіжүзділік болып есептеледі» деді. Ибн Мас‘удтан (р.з.): «Расында адам сұлтанның жанына кіреді. Сол кезде жанында діні болады. Кейін оның жанынан шығады да, бірақ жанында діні болмайды» деген. Тағы да одан: «Егер де байлармен араласып жүрген қариді көрсең, біліп қой ол көзбояушы. Егер де әміршілермен араласып жүрген ғалымды көрсең, біліп қой ол – ұры» деген.

Жиырма бірінші бөлімде Шайх Абу ‘Али Рудбариден кішіпейілдік түсіндірмесі мәселесінде баяндады. Ол, Хз. Пайғамбардың (с.а.у.): «Бай адамға байлығы себепті кішіпейілдік жасаған адамның дінінің үштен бірі кетеді» деген дейді. Әрі бұл сөздің мағынасы жайлы: «Өйткені адам үш нәрседен тұрады. Олар жүрек, тіл және дене. Егер ол (250б) тілі және денесімен кішіпейілдік жасаса дінінің үштен бірі кетеді. Ал егер де оған тілі және денесінен кейін жүрегімен сенер болса діні толығымен кетеді» деген. Осы себепті олар дүниелік ғалымдармен жолығудан қашады. Өйткені Ходжаган салихтар тобынан. Олар абдал әулиелердің хәлдеріне ереді. Бұл әулиелер – құдайлық махаббатта кәміл болғандар. Олар: «Дүние ғалымдары тұрған аймақтарда бізге тұруға шамамыз жоқ» – дейді. Бұл «Раузат» кітабында айтылған. Фақиһ Абу әл-Ләйс (р.һ.) өзінің еңбегінде хз. Пайғамбар (с.а.у.) «Ғалымдар сұлтандармен араласпайынша пайғамбарлардың аманат

сақтаушылары. Әрі олар дүниеге кірмейді. Ал егер олар сұлтандармен араласып, дүниеге берілсе пайғамбарларға қиянат еткен болады. Олардан ұзақ болыңдар, олардан сақтаныңдар» деген дейді. Фатх әл-Мәусул айтады: «Отыз шайхпен жолдас болдым. Олар абдал болып есептелетін. Олардың барлығы маған кетер сәтімде: «Бид‘аттан сақ бол!» деп өсиет етті» делінген. Яғни мүридтерге ғафылдармен араласу харам болады. Ал олардың басым бөлігі – сұлтандар. Сол себепті олар мұсылмандарға жапа шектіру мен оларды аңдудан қашады. Біріншісі, оны «Раузат» кітабында ғалымдар айтқан (251а). «Расында біреу өзгенің үйін немесе бағын рұқсатсыз немесе егесінің ризалығынсыз көрсе – бұл зиян тигізу болып саналады». Ғалымдар бір ауыздан келіскен: күнәның ешқайсысы күпірліктің дәрежесіне жетпейді, бірақ зиян тигізу – күпірлік болмаса да, ең ауыр күнәлардың бірі. Ал екіншісі, «Қут» кітабында айтылған. «Екі адам жолда кездесе, біреуі батыс жағынан, екіншісі қарама-қарсы жақтан келсе, олардың бірі екіншісінен жолы жайлы, басталған уақыты жайлы және дүниелік әдеттегі рұқсат етілген нәрселердің ішіне кіретін жағдайларды сұраса – бұл тыңшылық болып саналады, ал одан сақтану міндет».

Сондай-ақ мұсылмандарды ғайбаттаудан аулақ болуы керек, тіпті олар пасық (күнәһар) болса да.

Осы жерге дейін олардың жат қылықтардан (жағымсыз істерден) қалай сақтанатыны баяндалды. Енді біз олардың болмыстан туындайтын (рухани) амалдарынан қалай жүретінін баяндауға кірісеміз. Бұлар маша‘ихтардың (р.х.) құптаған істерінің қатарына жатады». Олар сегіз. Біріншісі олар хабарламадан соң хабарламаны таңдады. Бұны жамағат мүшелерінің көбеюі үшін және адамдарды ғафылдықтан ескерту үшін жасаған. Ол үстем болған Рабтың мейірімі мен берекетінің себептерінен. Екіншісі сопыларды тыңдау. Үшіншісі Алланың сүйіспеншілігі мен ынтықтығына ие болу үшін шешендер үніне құлақ салу. Ол екеуінің әрбірі жалпы алғанда «Фатауа әш-Шафиде» болғанындай Ислам міндеттемелерінен. Төртіншісі Құранды жәрдем және жәрдем талап ету үшін намаз тысында толық оқу. Жәрдем беру сырын арабша тізбекте түсіндіреміз.

Бесіншісі зікір мен тасбих (субханаллаһ деу) үшін, ол жамағаттың кейбірі өзге мақсат үшін келген, зікірді қабыл етпеген немесе пасық болса да жамағатты таңдау. Дәлелдерін баян еткеніміздей, олар (251б) «Раузатта» баяндағандай зікір етушілер шарапаты себепті кешірілген болады. Зікір мен Құран оқу жиынына келген адам оған жәрдем етуі керек. Мәселен жолда түйе немесе есегі үстіне жүгі ауыр болуы себепті, жанында жолдасы жоқ болса жүгін сала алмаған адамға жәрдем ету міндет болады. Осылайша зікір етушілер мен Құран оқушыларға жәрдем ету керек. Өйткені Құран оқу мен зікір ету ақырет заты. Ол дүние затынан үстем және таза. Ол дүние затынан ауырлау және үлкендеу. Құран хизбтарын (әр жиырма беттегі төрт бөлік) «Қут әл-қулубта» түсіндіру мәселесінде баян еткеніміздей. Онда: «Лаух әл-Махфуздағы Алланың сөзінің әрбір әріпі Қаф тауынан да үлкен. Егер періштелер ол жерден бір әріпті тасу үшін біріксе күштері жетпейді» делінген. Тіпті Жа‘фар ибн Мухаммад әс-Садик: «Алла өзі жаратқандары

үшін сөзінде таджалли етті. Бірақ оны көре алмайды. Осы себепті зікір етуші мен Құран оқушы және өзгелер қажеттіліктерін өтеп алу үшін жәрдемшіге мұқтаж. Өйткені жәрдем себепті ауырлық пен машаққаттан кейін жеңілдік орнауы үшін, олардың жүректеріне қуаныш кіреді» деген. Алдын бұдан артығын баян еткеніміздей. Енді оған қайта оралмаймыз.

Алтыншысы олар мүліктерін тағам немесе су болсын, Алла ризалығы үшін барша мұсылмандарға жұмсайды. Әрі адам баласынан ешбірін, тіпті пасық (күнәһар) пен фаджирді (арсыз) де тыймайды. Керісінше ит пен өзге аңдарды да тыймайды. Өйткені жомарттық, (оны жасаған адам кәпір болса да) дүние мен ақыретте өз егесін құтқару себепті жасалады. Өйткені оның ісі жайлы (252а) Хз. Пайғамбар (с.а.у.): «Жомарт Аллаға жақын. Жаннат пен адамдарға жақын. Ал тозақтан ұзақ болады» деген. Ал оның дәлелдері «Джами' әл-бахрайнда» толық баян етілді. Ол жерге қара.

Жетіншісі олар бид'ат әл-хасанаға (діни тұрғыдан жақсы жаңалық) жамандық деп сенбейді. Өйткені егер адам оған жамандық деп сенсе, «Муқаддима» түсіндірмесінде болғандай адасушы және адастырушы болады.

Сегізіншісі джаһри (ашық) зікірді бид'ат (дінге жаңалық енгізу) емес, сүннет деп есептеу. Өйткені «Фатх әл-қадир» мен өзге де сенімді кітаптарда баяндағандай Хз. Пайғамбар (с.а.у.) парызды өтеп болған соң, ардақты сахабаларымен Алланы жария түрде зікір еткен. Ал джаһрдың ерекшеліктері жайлы «Қутта» былай делінген. Егер ма'рифат (Алланы танушы) иесіне ғафылдық дерті тисе, оның дертіне джаһр дауа болады. Өйткені ма'рифат джаһри зікірмен ғана орнайды.

Уа, Ходжаган! Бәлкім өзге де тариқаттың муридтері! Егер сендерді өз ойларыңша өздерін ихфа және Ходжаган жолы деп атайтын жамағатың ұстанымына шақыратын жамағаттың істері мен сөздеріне ерсеңдер, олардың ісі мен сөздері Әһлі сунна уәл-жәма'а мазхабына қайшы және алдын түсіндіргеніміздей Ходжаган ұстанымына қайшы, бәлкім бұл қайшылық өзге атақты төрт тариқат ұстанымына да қатысты. Ақыретте бұл жамағат шайтандарға жолығу сынағымен сыналады. Олардың ісі мен сөздері көреалмау, кібірлік пен дұшпандыққа толы. Уа, (252б) талапкер! Хз. Пайғамбар (с.а.у.) және Алланың нағыз құлдарының өзгелері де «Сақ болыңдар!» деп ескерткеніндей, бұл ақымақ топпен жолдас болудан сақтан. Алдын да бірнеше рет тәубе бөлімінде анықтап айтқанымыздай, бұл топтың ақымақтығы өте көп. Бірақ біз олардан үлгі ретінде бір бөлігін түсіндіреміз. Біріншісі олар уәли жайлы, ол бейкүнә деп сенеді. Ал бұл сәләф пікіріне қарсы болған нәрсе. Өйткені уәлиден кіші немесе үлкен күнәнің шығып қалуы мүмкін. Өйткені бейкүнә болу уәлидің заты, сипаты және болмысында әсте шарт етілмеген. Кімде-кім тариқат кілемінде білімсіз жүрсе, ол өзіне ергендермен бірге ақымақ болады. Екіншісі олар мұсылманның айыптарын ашуға ұмтылады. Оны залымдар мен ғалымдардан куә тұтып іске асырады. Оларды қинауға және қорлауға батылдары барады. Сол сияқты олар, муридтер жамағатына ерушілерден кейбірі: «Заманның шайхтары бізге би'ат (қол беру) етті де, муршидтеріңнен бет бұрды» дейді. Өйткені муршидтерің және заман шайхтары, барлығы бид'атшы дейді. Міне осы ақымақтықпен,

амалсыз шайх болады. Олар өз айтқандарында бейне, нәпсілік, дұшпандық және тариқаттық емес, шайх деп жалғаншы болады. Кімде-кімнің ісі есім мен бейне ғана болса, «Хақа'икта» баяндалғанындай ол тозаққа лайықты. Бұның барлығы жүректің қатаю белгілерінен. Жүрегі қатты адам (253а) Алладан ұзақ болады. Ал жүрегі қатты болғандардың Ақырет жұртындағы тұрағы, өкініш болады. Ол сондай өкініш, тозақ деңгейлерінің тірегінен. Алланың: «Жүректері қатайғандарға нендей өкініш» (39:22), – дегеніндей. Бұл топтың адасушы және адастырушы бид'атшы екендігінде күмән жоқ. Олар хидаят жолын ұстанудан шығып кеткен. Тура жолдан шығу себебі де, олар таза сопылар терминдерін білмеуінде. Олардың терминдері білімінің ең төмені екі нәрседен тұрады. Кімде-кім ол екі нәрсені білсе, олардың терминдер ілімдерінің барлығын білген болады. Ол махаббат пен хауф. Шайтандарға жолығудан, аталмыш ластықтар қиянатынан, көреалмау мен дұшпандықтан құтылады. Ал олай болмаса аталмыш ластықтар қиянатымен, сынағымен сыналады. Алдын сопы терминдерін толық түсіндіргеніміздей, олардың ақымақтығының белгілерінен бастысы (Хз. Пайғамбар (с.а.у.) тасбих және ми'раж (бес уақыт) намаздарын көптеген сахабалар мен өзгелері де болып жамағатпен оқыған бола тұра) жамағатпен оқылатын нәпіл намаздар үш адамнан асса макруһ және бид'ат болады деуінде. Барат пен Ражаб намаздары да солай. «Фатауа суфийада» баяндалғандай, олардың ақымақтығының бастысы – парсы тілінде «арра» деп аталатын зікірді мойындамауында. Ол барша Нәби (алдыңғы пайғамбар жолын жалғастырушы) мен Расул (жаңа шарифат алып келген) ісімен бекітілген, бір топ уәли мен салих ғасырдан (253б) ғасырға бүгінгі күнімізге дейін онымен амал еткен, хал (мәселені шешуші) және 'ақд (байламға келтіруші) иелерінің түрлі ғасырларда муджтаһид (Құран мен хадистен үкім шығара алатын ғалым) және өзгелерінің иттифақ еткен, 'ауам (халық) мен хауас (ықыласпен іліміне амал етушілер) үрдісі онымен біріккен болса да олар осылай деген. Бұл жаман істер мен сөздер оны айтушылардан шықты. Ол олардың атақты төрт шынжырлы жолдардың және өзгесінің барлығынан шығып кеткенін көрсетеді. Ходжаган жамағаты шынжырлы жолдар торабын жинап тұрған болса да, бұл ол топтың тура жолдан шығу сырын, «Джами' әл-бахрайн» авторы «Джами' әл-бахрайнның» қажылық бөлімінің соңында толық түсіндірді. Қаласаң соған жүгін.

Маңызды мәселелердің бір парасы – ол-дүр, мұсылман зікір мәжілісінде, немесе ұлық кісімен жүздескенде немесе ол кісімен қоштасарда бас киімін шешсе үлкен сауап болады.

Өйткені мұндай мәжілістерде Алланың рахматы енеді және рахмат басына кедергісіз енетін болады.

Мұның дәлелі. «Бахр әл-фатауада» шарифатта мақұлдайтын нәрселердің қатарына, төмендегі риуаятта айтқандай, зікірдің үстінде, дұғада бас киімді шешу жатады. Шындығында, бір адамның Абу Ханифаның (p.h.) жанына келгені риуаят етіледі. Оның қасында көп машайықтар (p.h.) тұр еді. Жаңағы кісі Хаққа жалбарынып дұға қылғанында және зікір еткенінде бас киімін шешті. Абу Ханифа (p.h.) (254а) мен муджтаһидердің басқалары оны тыйған

жоқ. Сондықтан да сүйікті мұсылмандардың тариқаттың ұлыларын сыйлап бас киімдерін шешуінде үлкен сауап бар. Шындығында, осы кезде оларға Алла тағаланың рахматы енеді. Осы рахматқа кедергісіз ие болғысы келгендер бас киімдерін шешті. Осындай кездерде құрмет қылуды «Тахауи» түсіндірмелерінде мақұлдайды. Және бұл ұлылардың көптеген кітаптарынан да байқалады.

Және маңызды мәселелердің бірі – намазда қорқып тұрудың белгісі – екі аяғының арасын қолының төрт бармағы сиятындай ғана ашық тұту. Осылай ашық тұтуды тафридж дейді. Бұл тек қийамда ғана сүннет болып, руку‘та, немесе өзге рүкіндерде сүннет емес деуге болмайды. Екі аяқтың осылай ашық тұруы қийамда, руку‘та, қауме, сәжде, отырыста да сүннет. Әйелдер хақында бұл рүкіндерде аяқтарын жабыстырып тұруы сүннет. Олай болса, ерлердің хақында тафридж намазда мутлақ сүннет болады. Ал, керісінше, кім жабыстырып тұратын болса, макруһ болады. Әйелдердің хақында аяқтарын қосып тұру мутлақ сүннет болып, тафридж макруһ болады. Бұл мәселе жақсы қаралған. Риуаяттардың бірінде: «Руку‘та қадамдарын жабыстырып тұру сүннет, керісінше істесе (2546) макруһ болады» дейді. Оған тоқтамасын. (Имам) Заһидидің «Мухаббати» деген кітабында барлығы бұрмаланған. Оны ұлық кітаптарда теріске шығарады.

Оның дәлелі. «Джами‘ әл-бахрайн» деп аталатын «Ихтийар әл-фатауа» шархында екі аяқ арасын қийамда, руку‘та, сәжделерде, тұрыста және отырыста қолдың төрт саусағы мөлшерінде ашық ұстау ерлер үшін сүннет екенін біліп қой. Ал бұған қайшы әрекет шариғаттан емес. Ол руку‘та өкшені біріктіру және басқалары. Өйткені ол бекем әрекетке толы. Әрі екі аяқтың бірі өзгесіне сүйеніп тұруы еврейлер әдетіне жатады. Ал екеуіне бірдей сүйену сүннет. Бұл «‘Ауариф» пен «Минһадждағы» нәрселердің бастылары. Ал «Фатауа әл-иршадта» руку‘та жеті нәрсе сүннет делінген. Екі аяқ арасын ашық ұстау солардың бірі. Ал руку‘ пен сәждеде екі аяқты қосып тұру макруһ болады. «Хисал» кітабында әйел намазына тұрғанда екі аяғын қосып тұрады. Бұл ерге қайшы. Ер адамға ашып тұру сүннет. «Фатауа әл-Худжджатта» ашып тұрумен күйеу мақсат етілген. Ол екі аяқ арасын ажырату. Әсте ол екеуін біріктірмеу. Өйткені Хз. Пайғамбар (с.а.у.) екі сап түзуден тыйған. Ал түзу сап намазда болады. Ол аяқтарды түзету демек. Алла: «Байланған (255а) темір алқасы» (38:38), – деген. Осы мәселеде тағы да сәждеде екі аяқ арасын ашық ұстау керек. Ал әйел олай жасамайды. «Фатауа мухтәсар әл-әхкәмда» тұрған күйде назар сәжде орнына қарап тұрады. Ал руку‘ күйінде екі аяқ арасына. Бұл болса екі аяқ арасы ашық болса ғана іске асады». «Бахр әр-райқ» түсіндірмесінде Имам Заһидидің аталмыш «Бірігіп тұрады» деген сөзіне жауап ретінде: «Руку‘ жағдайында екі аяқ арасын біріктіру көп әрекет жасаумен ғана іске асады» деген. Одан кейін аяқ саусақтарын қыбылаға жөнелту қалмайды. Ал намаз сүннеті, намазда аяқ арасын ашып тұру. «Фатауа әл-уақи‘атта» намаз оқушы намазда болғанда екі аяқ арасында қолдың төрт саусағы мөлшері болуы керек. Бұл Абу Насыр әд-Дабусиден риуаят етілген. Ол бұны істеген. Ал олардың: «Тобықпен тобықты біріктіруінен жамағат меңзелген» деп риуаят етілген. Расында олардың әрбірі

өзгесінің жанына тұрған. Бұны «Фатауа әл-мас‘удияда» айтылғандар қуаттап тұр (2556).

Бұл зерттеуден намазда екі аяқты біріктірудің машру‘ емес екені білінді. Сол сияқты муджтаһидтерден көбі оны кітаптарында айтпаған. Мәселен «Мухит», «Захира», «Хуласа», «Хизана», «Заһирийа», «Һидайат әл-муфтийин», «Қадихан» авторлары іспетті. Оларда ашық, жанама немесе үш дәлелдерден (Құран, Сүннет және иджма‘) әсте дәлел жоқ. Ал Имам Жәлләби, Заһиди мен өзгелерінен жеткен кейбір нәрселер әйелдер жайлы деп жорамалданған. Дұрысы да сол. Өйткені намазда қийам, руку‘, сәжде, отыру, отырыста аяқты біріктіру әйел жайында сүннет болады. Ал ашық ұстау ерлер үшін сүннет. Бұл нақ иджма‘. Оған қайшылық жоқ. Егер оны ерлерге қатысты деп жорамалдайтын болсақ, ол қате болады. Орын қайшылығы, қателерден үлкен бір қате болады. Ал ол қисынсыз және шар‘и мән беру мәселесінен түскен болады. Өйткені ол айтқанымыздай, иджма‘ға және джумһур сөзіне қайшы. Ал енді намазда аяқтарды алшақтау (тұрудағы) мәселесіне келсек: бұл – джумһур (көпшілік ғұламалардың) пікірі. Ал жалғыз кісінің пікірі болса, ол көпшілікке қарсы болған жағдайда есепке алынбайды. Фикһ ғұламаларының айтуынша, үкім әрқашан басым (ғалаба) болған пікірге негізделеді. «Фусулайнда» айтылғанындай, аяқтарды алшақтау сүннеті – тек ер адамдарға, (256а) әрі парыз (намаздар) үшін ғана тән.

Ал нәпіл (қосымша) намаздарда жағдай жеңіл әрі кеңірек. «Мухит әл-Бурһанида» айтылған: Пайғамбарымыз (с.а.у.) мұны (аяқтарды алшақ қоюды) парыз намаздарда жасаған, ал нәпілде жағдай жеңіл. Тіпті кейбіреулер: «Имамның алдына қарауы жеткілікті, егер ол қийамда тұрғанда алдына қараса, руку‘ пен сәждеде жерге қараса, бұнда ешқандай айып жоқ әрі күнә болмайды» – деген. Бұл – «Мухит» еңбегіндегі негізгі мазмұнның бір бөлігі».

«Егер де аталған аяқтарды түйістіріп (жақындатып) қою (намазда) жөніндегі іс-әрекет Джалабидің және басқалардың тарапынан айтылғанын мойындасақ та, біз сондай мәселелерге қатысты айқын дәлелдерді көп таралған кітаптардан да таптық. Олардың үкімі бойынша, адамдардың намаз оқу кезінде аяқтарын түйістіру немесе басқа амалдарында ешқандай кемшілік жоқ.

Мұның түсіндірмесі: ең төменгі дәрежеде бұл – риуаяттардағы айырмашылыққа қайтады. Осы себепті адамдардың арасында кеңшілік, жеңілдік және рақым пайда болады. Бұл, біз нәпіл намазға қатысты айтқан жеңілдіктен де артық.

Оны «Фатауа суфийада» айтылған сөздер де қуаттайды: «Егер бір мәселе төңірегінде ғалымдар арасында пікір айырмашылығы болса, бұл – адамдарға берілген рақым мен кеңшілік белгісі». Тіпті олар: «Пікір қайшылығы» демендер, қайта «кеңшілік» деп айтындар» – деген.

Ал «Науадир әл-усулда» (айтылады): «Ғалымдардың пікір айырмашылығы – Мухаммад үмметіне (оған салауат пен сәлем болсын) (256б) берілген рақым мен кеңшілік». Алла тағала оларға осыны нәсіп етті. Егер бұл болмағанда, адамдар үшін жағдай тым тар болар еді.

Сондықтан шариғаттың рұқсаттары мен жеңілдіктерінен, сондай-ақ мустахабтары мен ‘азиматтарынан (қатаң үкімдерінен) бейқам болма! Біз осы айтқандарымызда шариғат, тариқат және хақиқат жолына нұсқадық. Сенде осы аталған жолдардың қайсысымен жүру еркі бар. Алла тағаланың қазыналарынан саған берілгенді ал да, шүкір етушілерден бол».

Және маңызды мәселелер – ол-дүр, имам әрқашан парыз намазы мен өзге намаздарын бітіргеннен кейін, бұл парыздан соң сүннет болсын, болмасын қыбыладан бұрылып, қауымға бетпе-бет отырып, ең күшті дұғаларын және басқа да дұғаларын жасау, Хақтан барша қажеттерін тілеу лазым.

Дүние қажеттерін қаласа да, ақырет қажеттерін қаласа да, момындардың қажеті болсын, талап қылу лазым. Егер имам қыбыладан бұрылмай отырса, макруһ болады. Қауым бір кісі болса да, оған қарап отыру керек. Әркім бұл мәселеге амал қылмай, қыбыладан бұрылмаса, ол кісі мейірімділік, жұмсақтық көрсетуі тиіс. Әйтпесе (257а) көпшілікті құрметтемеген және уәжіпті тәрк еткен болады.

Мұның дәлелі. Имам парыз және өзгесін бітірген соң, (одан кейін сүннет болсын немесе болмасын, екі жағдайда да) оған жамағатқа бұрылып отыру қажет. Жамағат бір адам болса да, ол қыбылаға қарап отырмайды. Осы күйі қояды да, сүннет дұғаны тастамайды. Өйткені ол сүннетке қайшы. Дұғада да өзін ерекшелемеуі керек. Бұлардың барлығы «Фатауа әл-Минһаджи әл-Ханафида» бар. Осыған қатысты егер имам намаз оқыса, кейін біткен соң жамағатқа жүзін бұрып отыруы оған міндет болады. «Зайд ибн Уаһб пен Самурадан жеткен хадисте: «Хз. «Нәби (с.а.у.) намаздан кейін бізге қарай бұрылып отырушы еді» деп риуаят етіледі. (рауаһу әл-Бухари). Және «Джами‘ әл-мутафарриқатта»: «Момындардың жүрегін сақтау – уәжіп. Өйткені, ақиқатында, момынның жүрегі ғаршыдан да ұлық және күрсіден кең» дейді. Ал «Машариқта»: «Момынның жүрегі Қағбадан хайырлы, шындығында, Қағбаны Халил жасаған болса, жүректі Джалил жасаған. Сол себепті Джалилдің жасағаны Халилдің жасағанынан хайырлы. Олай болса, момынның жүрегін сақтау және оны құрметтеу Қағбаны құрметтеуден де уәжіп» дейді. Әш-Шафи‘и (р.һ.): «Мұсылманды құрметтеу Қағбаны құрметтеуден жоғары тұрады» дейді. «Фатауа әл-Худжджатта»: «Қандай да бір құлдың күнәсі – Қағбаны таспен ұрып қиратып, сосын өртеп жіберсе де, достарымның арасындағы досымды жеңілдікке санағаннан ауыр емес, – дейді. Сонда арабтар тұрып: – Алла тағаланың достары кімдер? – дегенде (257б): «Момындардың барлығы – Алла тағаланың достары, – деді» дейді. Және бағзы хабарларда: «Момын Қағбадан абзал, Алланың қасында олар періштелерден де ардақты және құрметті» делінген. Имам намаздан кейін, міндетті түрде, дұғаны егер артында жалғыз бір адам отырған болса да, қауымға бұрылып жасауы тиіс. Сондай-ақ «Мұхтасар әл-ихйа’да»: «Шындығында, намаз хайырлы сағаттарға бекітілді. Сендерге намаздың соңынан дұға жасау уәжіп» дейді.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр, неше түрлі ішімдіктердің буын бір құты немесе ыдысқа жинап, оны мұрынға тартуды әһлі ‘ажам

(арабтан өзгелер) «насәуа» немесе «паршаки» дейді. Еш шәк жоқ, бұл – шариғатта харам, ешқандай да мубах емес.

Мұның дәлелі. Түтіннен ғұжырлайтын нәрсе, яғни түрлі құрылғылар біріксе ол «темекі» деп аталады. Олар құмыраға, яғни бос орынға кіреді. Ол ериді де, мұрынға үріледі. ‘Ажамилер (арабтан өзгелер) оны кейде «насыбай», ал кейде «паршаки» деп атайды. Оның харам екендігінде күмән жоқ. Өйткені ол жеуге, ішуге және дәрі ретінде қолдануға жарамсыз. Ол осылай болғандықтан, ол – ысырап және мүлікті текке шашу болады. Алланың: «Ішіндер! Жеңдер! Алайда ысырап етпеңдер» (7:31), «Мүлікті текке шаша берме! Өйткені мүлікті текке шашатындар – шайтанның бауырлары болады. Ал шайтан Раббысына (258а) күпірлік етті» (17:26-27), «Ысырап етушілер тозақ иелерінің нақ өзі» (40:43), – деген сөзінде болғанындай, ол екеуі де наспен (аят пен хадис) харам етілген. Бұның барлығы «Фатауа бахр әл-‘улумда» бар.

Және маңызды мәселелердің бірі – темекінің харамдығы

Бұл туралы аят, хадистер, муджтаһидтердің айтқандары, бұрынғы өткен салихтардың айтқандары, муджтаһидтердің иджма‘лары секілді шариғатпен бекітілген дәлелдер көп.

Мұның дәлелі. «Уасилат әл-Ахмадийада»: «Ысырапқа күнә мен тыйым салынған істерге жұмсалған қаражат жатады» делінген. Темекіні сатып алу заманымызда көптеп кездесетін жайт. Оған Хауас пен ‘ауамнан адамдардың барлығы түсіп қалды. Олар оны қымбат бағаға сатып алып жатыр. Осылайша ысырапқа жол беруде. Жағымсыз иісі мен зияны арқылы Хз. Пайғамбарға (с.а.у.) ергендерге харам етілген. Хадисте: «Барлық зиян тигізетін нәрсе тозақта» делінген. Хз. Пайғамбар (с.а.у.): «Кімде-кім тәуелді ететін бұл ағашты жесе мешітімізге жоламасын. Өйткені періштелер адам жапа шеккен нәрседен жапа шегеді» делінген. Фақиһтар да: «Жағымсыз иісі бар барлық нәрсе адамға жапа шектірсе, оны қолынан, аяғынан, сақалы немесе шашынан сүйреп болса да мешіттен шығару керек. Осыған орай, жамағатты жинаушы мешіттен заманымызда жағымсыз иісі бар болуы себепті азаншы, имамдардан көбін шығару керек. Тіпті олар (258б) мешіт пен жиналатын орындарында да оны жасай береді. Осы себепті олар жайындағы макруһтық одан да ауырлау болады» деген. Жәлинюс: «Үш нәрседен сақтаныңдар. Сонда сендер дәрігерге мұқтаж болмайсыңдар. Олар темекі, шаң және ашыған тамақ» деген. Ал Ибн Сина: «Темекі болмағанда, адам баласы мың жасайтын еді» деген. Маликилерден кейбір ғалымдар Хиджаз өлкесінде: «Темекіні қолдану асли (атап көрсетілген) харам» деген сауалға қатысты жауап ретінде кітаптар жазды. Өйткені оның негізі ағаш пен от. Ол үгітілген ағаштан және оттан бір бөлік етілген. Ол да оттың бөлігіне жатады. Ал оны қолдану харам болады. Өйткені Алла: «Жетімдердің мүлкін орынсыз жегендер, расында қарындарымен от жеп жатыр» (4:10), – деген. Нас (аят пен хадис) оттың харам екеніне дәлел. Осы себепті одан шыққан түтін де харам болады. Тағы да Алла түтінді, онымен азап етілетін нәрсе етті. Осылайша «Аспан ашық түтінмен келетін күнге жақында. Ол адамдарды басып қалады. Бұл жантүршігерлік азап» (44:10-11), – делінген. Онымен қатысты болған

нәрселер бітті. «Уасила» кітабын жеткізудегі мақсат және «Уасила» авторының Жәлинюс пен Ибн Сина сөзін жеткізудегі мақсаты, адам денесіндегі бұл түтіннің зияны хикмет тұрғысынан ашық болуында болатын. Оның занни (зерттеу) тұрғыдан дәрі болуынан емес. Өйткені ол екеуі де қуатты сөз. Ол екеуі де оны занмен (зерттеумен) дәрі демеді. Олай болмағанда (259а) түтіннің харам екенін шар‘и дәлелдермен бекіту барысында, оны айтудың еш легі жоқ. Егер шар‘и дәлелмен харам болған соң, зансыз (зерттеусіз) кейіпте оның мубах екендігіне дәлел келтірілмесе, алдын да өткеніндей ол мужтәһидтер үшін жауапкершілік болады. Бұл түтін болғанындай харам болады. «Ниһайада» бұның ашық баяндалғанындай Ибн Мас‘удтан: «Расында Алла сендерге харам еткен нәрсесінде, сендерге шипа жаратпады» дегені себепті хараммен емделу харам болады. Әрі «Уикайа» шархында Хз. Пайғамбардың (с.а.у.): «Сендерге харам етілген нәрседе, сендерге шипа қойылмады» дегені де дәлел. Ал «Ниһайада» «Захирадан» жеткізіліп баяндалған нәрселерге келер болсақ, онда «Онымен емделу, онда шипа бар екенін білмесе джайз (рұқсат) емес. Ал оның шипа екенін білсе, әрі өзге дәрі жоқ болса онымен емделу джайз (рұқсат) болады» делінген. Расында ол ілім, уахи себепті дәлел болды. Мұрын шірігін тоқтататын түйе зәрін білікті дәрігерлер сөзімен біле алмау іспетті. Өйткені олардың сөздері «Кафиде» түсіндірілгеніндей, нақты дәлел емес. Онда: «Абу Ханифаға қарағанда, оны ем үшін ішу адал емес. Өйткені харамдық бекем тұр. Одан «Ішпейтін адам сөзі себепті нақты шипа бар» деп бас тартуға болмайды. Бұл мәселеде дәрігерлер сөзіне жүгіну қажет. Бірақ олардың сөздері де нақты дәлел емес» делінген. Бітті. «Қунйада»: «Білікті дәрігер шошқа етінің өзін немесе адал дәрімен бірге (259б) ем үшін жеуді бұйырса, оны жеу адал болмайды» делінген. Ал «Бақарада»: «Егер де харамдық және адалдық жағы бір-біріне қайшы келсе, харамдық жағы таңдалады» делінген. Йусуф ибн Мухаммад пен Хасан ибн ‘Алиден (ол Марғинани) науқас жайлы: «Егер оған білікті дәрігер індетті жою үшін шошқа етін жеуің керек десе» деп сұралды. Олар: «Оған адал болмайды» деген. Ол екеуіне: «Сенде індет бар деп жеуді бұйырса жағдай өзгере ме?» деп айтылды. Сонда оған індетті жою үшін шошқа етін жеу керек пе? Ол екеуі: «Адал емес, одан өледі» деді. Әйел: «Өзін ғана жесе айырмашылық бар ма? Немесе адал дәрімен етсе айырмашылық бар ма?» деді. Ол екеуі: «Айырмашылық жоқ» деді. Ол екеуіне: «Адалы көбірек болса ше?» делінді. Ол екеуі: «Айырмашылық жоқ» деді. Бұның барлығы «Татиммада» бар. Дәһр да ол екеуінің айтқанын айтты. Абу Ханифа «Аслдың» (кітап аты) сөзімен зәрдің харам екенін айтады. Хз. Пайғамбар (с.а.у.) оның мұрын шірігіне шипа екенін уахиден білді. Ал одан өзгелерінің шипа екені беймәлім. Ол «Садрдың» оны түсіндіргеніндей адал болмайды. Ал хадиске келер болсақ, оны «Уасила» авторы ахад (бір жолмен жеткен) хабар деп риуаят етті. Алайда, онымен амал ету міндет. Өйткені ахад (бір жолмен жеткен) хабар рауиі (жеткізушісі) фақиһ болса, Фатауада Ибраһим Шаһидің оны түсіндіргеніндей, онымен амал ету міндет болады. «Фатауа суфийа», «Тубсират әл-фикһ», «Адаб әл-муфтиин» және өзге де сенімді кітаптарда үрдіс жайлы айтылады. «Қутта» бір адам Имам Зухридің

құзырында бір хадис айтады. Ол: «Біз оны бұл кейіпте естімегенбіз» дейді. Ол адам: «Сен барлық хадисті естігенсің бе?» дейді. Ол: «Жоқ» деді. Ол адам: «Үштен бірін ше?» дейді. Ол: «Жоқ» деді. Ол адам олай болса: «Жартысын ше?» дейді. Ол үндемейді. Ол адам: «Мұны (260а) сол естімеген жартысында деп есепте» дейді. Саид Джамал ад-дин шархында: «Бухари Сахихынан бір топ хадис тә'лиқымен (санадсыз), тәуәби'ымен (еріп), шаһидымен (қуаттап) және мукаррарымен (қайталап) тоғыз мың сексен екі хадис бар. Ал аталмыш «Уасила» авторы жеткізген санад, аталмыш сахих хадистерден болуы мүмкін. Хадиске дәлел келтіріліп және егер оның санадында (тарату тізбегі) шынайы имамдардың куәліктерімен жеткен, өтірік болып көрінбейтін мәлімдеме болса, ол хадис біреудің сөзімен қайтарылмайды деген. Уаки' ибн Джаррах: «Бұл хадис жарамсыз деп айту ешкім үшін дұрыс емес. Өйткені хадис одан көптеу» деген. Бұл «Қутта» болғандардың бастысы. Бұнымен атақты ара зікірі бар екені мәлім болды. Ол Нәбилер мен Расулдардың негізгі амалдарымен бекітілген. Олар Закария, Қызыр, Ибраһим және біздің пайғамбарымыз Мухаммад (с.а.у.). Өйткені олардың істері мен сөздері хадис. Бұл зікірдің Хз. Пайғамбардан (с.а.у.) шыққаны «Тухфаның» екі жерінде айтылған. Ал оның пайғамбар аләйһи әс-сәламнан да басқасынан шыққандығы «Бахру әл-фатауа», «Джами' әл-бахрайн» және «Китаб әт-тариқ усул илә Аллаһта» бар. Бұл зікірді жоюға немесе мойындамауға ешкім үшін орын жоқ. Оның санады бір адамнан жетсе де, санадының аталмыш сахих хадистерден болу ықтималы бар (260б). Шынайы имамдардың куәліктерімен жеткен тасымалдаушысы жалған емес, осы зікірді дәлелдейтін алдын ғана атап өткен Нәбилерден шыққан сөздер мен істер қайтарылмайды. Ол хадистердің санадтары «Фатауа қут әл-кулубта» толық зерттелді. Бұны місе тұтпасаң оған жүгін. Одан зікір мен одан өзгелерін дәлелдеу үшін көп санад табасың.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр, халайықтың арасында мисуакты (тіс тазалағыш) қай жерінде сақтау керектігін білмейтіндер бар, оны баяндап беру – лазым және уәжіп.

Әдетте, негізінен, ұқыптап қорапқа салып, белге байлап алу керек. Кейбіреулер басына шаншып қояды. Сонда намазда тұрғанда «бар ма, жоқ па, тұр ма екен, әлде түсіп қалды ма екен» деп көңілі алаңдап, тәш-піш болып, ойы бөлінетін болса, намазына нұқсан келеді. Бұлай оқу – Алланың дәргейінде қабыл емес. Өйткені мекем етіп байлап қою абзал, уәжіп және риядан таза болады.

Дәлелі мынадай. «Фатауа Джами' әл-бахрайнда» шайхтардан мутә'аххир болғандар мисуактың (тіс тазалағыш) орны жамылғы іспетті киімнің шеті деп мәміле еткен. Ол онымен ортасын байлайды. Өзге де адамға одан қажет нәрселер іспетті. Мәселен қайшы, тарақ және өзгелері (261а). Бекем сақтау үшін және рия қаупінен ұзақ болу үшін. Өйткені оны сәлдесінің үстіне немесе ашық қойса адамдар назарында көзбояушы болады. Әрі ол мәлім және куәгерлермен көрінген болады. Ал бұл тыйым салынған рияға жетелейді. Бұған қоса сиуактың (тіс тазалау) тыйымдары көп. Оны да білу міндет. Ол жағылған, яғни өртенген, күйген және тістелген болмауы тиіс.

«Саррахта» тістеу – «қарайту» делінген. Яғни қолданылып ескірмейді, өздігінен ескіріп кетеді. Оның күші кетіп қалады, сондықтан тұтынуға жарамайды. Жамағат ішінде және моншада да болмайды. Әрі тұтынуға жарамсызды жерге тастауына болмайды. «Сунна» шархында осылай келген. Егер оны сәлдеге қыстырып қоятын болса, оны сақтаудан гөрі жоғалтып алу қаупі басым болады. Бір мезетте сиуэк бар ма, жоқ па күмәндана қаласың. Бұның барлығы қауіпті індет. Әрі ол жүрек тыныштығының орнықпағанының себептерінен. Ал ол барлық құлшылықта шарт. Бұл зерттеуден сиуэк, оны қолдану және оның орны адамдар назарынан жасырын болса орынды болатыны мәлім болды. Және ол риядан аман болады. Әсіресе оған арнап қорап жасаса, әрі оның ішіне салып қойса. Сөйтіп оны аталмыш қораптан іздейді. Алдын ғана атап өткен адамға маңызды өзге заттар іспетті. Міне онда риядан ұшқын болмайды. Әрі ол сақтауға жақын, жоғалу мен ретсіздік қорқынышынан да ұзақ болады. Сонда ол құлшылығын (261б) әзір болған жүрекпен орындауға қол жеткізеді. «Шарх әс-суннада» мисуэкты жанынан сапарда да тұрғылықты елді-мекендерінде де, күндіз бен түнде де тастамау керек делінген. Тастамай жүру аталмыш сақтаумен ғана іске асатынында күмән жоқ. Хз. Пайғамбардың (с.а.у.) сахабаларынан осылай риуаят етілген. Олар мисуектарын киімдері мен сәлделерінің шетіне байлап қоятын. Әрі сапарда және тұрғылықты жерлерінде қорапта алып жүріңдер дейтін. «‘Ауарифте» осылай келген. Сопы ғалымдарының жағдайы сапарсыз болмайтындықтан ол дүние мен ақырет сапарынан кеңірек. Ол сондай сапар Аллаға жүруден тұрады. Күмәнсіз сапар шегуші де олардың қаупінен құтыла алмайды. Аталмыш сақтауды қорапта мисуектарыңды іздеңдер деген ұстанымды ұстаныңдар. Сонда жүректерің тағат пен құлшылыққа әзір болады. Осы себепті мутә’аххир (кейінгі кезең ғалымдары) шайхтары сапар мен тұрғылықты жерлерінде жүргенде оны құп көрген. Әрі оны әдетке айналдырған. Өз замандарынан күнімізге дейін олардың ешбірі оған қарсы келмеген. Хз. Пайғамбардың (с.а.у.): «Момындар жақсы деп білген нәрсе – Алланың құзырында да жақсы» деген сөзі оған дәлел. Ал кім мисуекты сәлде тысына қою керек десе ол тыйылады. Ол бейқам, әрі бұл «истихсән» (жақсы деп бағалау) мен «тә‘амул» (үрдіс) сырларынан бейхабар. Бұған қоса «Мухит», «Захира», «Хизана» авторы мен өзгелері жақсы деп бағалау үшін «қийасты» тәрк еттік деген. Өйткені «тә‘амул» (үрдіс) (262а) «Ихтийарда» айтылғанындай шар‘и дәлелдердің ең негізгілерінен болып табылады. «Тә‘амул» (үрдіс) «қийасқа» (үкімді теңеу әдісі) қарағанда таңдаулы. Өйткені ол ‘амали (іс жүзіндегі) «иджма’» (бір мәмілеге келу). Ал иджма‘ны бұзу мен әдетті кемсіту – айып болады. Ал айып шар‘и тұрғыдан жойылуы тиіс. Солай пәтуа берілген. «Хуласада» осылай келген. Ал «Таһзибте» пәтуа осылай делінген.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр, пияз бен сарымсақты тағамға қоспай, шикідей құры өзін жесе де дұрыс.

Өйткені құрмет жүзінен емес, өз-өзін аямай, қинап жеу, жанашырлықты тыю жүзінен шикідей жеудің нақты риуаяттары мен момындардың мақұлдағаны мынадай:

Дәлелі мынадай. «‘Умда» тәпсірінде Алланың «сарымсақ, жасымық және жуа» деген сөзі жайлы баяндалған. Кей адамдар сарымсақ, жуа мен көкпиязды жеу макруһ дейді. Өйткені хадисте оның Ібілістің иіссуы екені риуаят етілген. Өзге бір хадисте «Кім оны жесе мешітіміз бен намазханамызға жоламасын» делінген. Осы себепті «Әмали» шархында: «Шафи‘и (р.һ.) мазхабында жұма мен жамағатқа бармауға болатын үзірге ашыған нәрсе жеу жатады» делінген. Яғни жағымсыз иісті сарымсақ, жуа, көкпияз және өзгелері іспетті. «Мағрибта»: «Иск (өсімдік түрі) – иіссу түрі» делінген. Алайда «‘Умдада» оны жеу жолы жақсырақ болады делінген. Ғалымдардың басым көпшілігі осы пікірде. Өйткені осы және осыған ұқсас хадистер сахих болса да жанашырлықты, аяушылықты тыю үшін келген. «Масабихта» да (2626) Хз. Пайғамбар (с.а.у.) жеген тамақтар арасында жуа аталады. «Бустанда» Мухаммад ибн ‘Али (р.з.): «Біз Мухаммад (с.а.у.) жанұясы сарымсақ, жуа және көкпияз жейтін едік» деген. Осы себепті оны жеу мәселесінде рұқсат жолын ұстану жақсырақ болады. Ғалымдардың да басым көпшілігі осы пікірде. Өйткені осы және осыған ұқсас хадистер сахих болса да, ондағы тыйым харам ету кейпінде емес, жанашырлықты тыю үшін келген. Абу Дарда’дан Хз. Пайғамбардың (с.а.у.): «Бір елге немесе үйге кіріп, ол жердегі обадан қорықсандар жуа жеңдер. Өйткені ол көзді ашады, шашты тазартады, бел суын арттырады және қызуды жояды» дегені риуаят етілген. Суфийан әс-Сәуридің науқастанып қалғандығы айтылады. ‘Абд Аллаһ ибн Мубарак оның көңілін сұрап барады. Суфийан әс-Сәури оған «Жаныңда жуа бар ма?» деді. Ол жуаны алып келді. ‘Абд Аллаһ ибн Мубарак оны аршыды. Кейін оған «Иіске» деді. Ол иіскеді де түшкірді. Артынша: «Әл-Хамду Лилләһи Раббил-‘аләмин, ішімдегі тынышталды» деді. Кейін ол: «Жарайсың Ибн Мубарак, сен Фақиһ әрі дәрігерсің» деді. Мұның барлығы «Муғнида» бар. Олар: «Одан тыйым жалпылама емес» деген. Керісінше егер мешітке иісі қалсын деп кіруді мақсат етіп жесе ғана. Әйтпесе оны бұл ниеттен өзге ниетпен жесе тыйым аясына кірмейді.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр, бит пен бүргені, кенені, өрмекшіні мазанды кетірмесе де, отпен болсын, өлтіруге рұқсат.

Дәлелі мынадай. «Фатауада» (263а) «бит, кене немесе өрмекшіні отқа тастаса күнә бола ма?» делінген. Бұл «Күнә болмайды» деді. «Хуласада»: «Битті тастау әдеп тұрғысынан дұрыс емес. Алайда мубах (адал). Әрі құмырсқасы бар отынды жағудың ешбір оқасы жоқ» деген. «Шашида»: «Битті өлтіру кез келген жағдайда рұқсат іс» делінген. Оны жалпы өлтірудің ешбір оқасы жоқ. Яғни «Заһирийада» баяндалғанындай жапа шектіруден алдын да, кейін де.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр, бұл мәселеде намазхан тәкбір тахрима немесе өзге тәкбірлерде, немесе мубарак Алла сөзін «ибарату ималә», яғни «ләмнің» (ل)«фатхасынан» (ف)«уау» (و)тарапына ерекше екпінмен айтатын болса, өйткені бұл өте көркем айтылу – Алланың зікірлерінен.

Мұстафа ‘аләйһ ис-саламның шарифаты бойынша, бұл намазханның намазға кірісуі бұзылмай дұрыс болып, әрі мақұлдана ма? Дегенмен

тыңдаушыларға тәфхиммен (ерекше екпінмен) оқылып айтылынған «Аллаһу» – «Аууаһу» деп «уаумен» естіледі. Егер ‘ажамдардан (араб еместер) біреу «Аллаһу» мен «Аууаһуды» ажыратпай аң-таң болып қиындыққа қалса, бұл жағдайда бұл біреу қажеттіліктен қиындыққа, ұятқа қалғаны себепті бұл екі айтылудың әр біреуінің айтылуына икемді болса, қайсысы болсын айтып «экбарға» қосып (263б) намазды бастамақ дұрыс бола ма? Өйткені арабтардың қолдануында және жеті Құранның мазһабында «ләмнен(ل) өзгеріп айтылуда біріккен махраж (әр әріпті шығару орны) келеді. Ұлы, құрметті муджтаһидтер ғылыми да бұл екі айтылудың әр біреуін бірінің орнында өзгертіп, бұл айтылуларды Құранның үкімінен санап, пәтуа бойынша бұл айтылған адамның намазы бұзылмайтынына үкім қылады. Бұл мәелеге Құранда «Расында Ибраһим (елі үшін) үнемі уайым жейтін, Раббысына көп жалбарынатын, өте сабырлы да кеңшілігі мол жан еді» (9:114), – дейтін нақты аяти карима айқын дәлел болады. Егер кейбір ілім іздеушілер жалғыз айтылған сөздің айтылуын аталған біреуден есітіп, сыртқы айтылуына мән беріп, жалпы кітаптарды басшылыққа алмай, сенімді білімді адамдардан анықтап алмай ақылсыздықпен, надандық жүзінен бұл біреудің намазы мұтлақ бұзылды десе, бұл жағдайда бұл бағзы біреудің сөзі шар‘и дәлелсіз дұрыс емес бола ма? Анықтап шындықты айтыңдар, сонда сауапқа кенелесіңдер.

Дәлелі мынадай. Шайхтардан (p.h.) Зайн әл-А’иммадан: «Алла сөзін тәфхиммен (ерекше екпінмен) оқуға болады» делінген. Зужжаждан: «Оның ерекше екпінмен айтылуы керек» дегені айтылады. Шайхымыз (оған Алланың мейірімі болсын) өмірден өткенше осыған қанағат етті. Ал «ерекше екпінмен айту» деп (264а) «Фатхадан уауға қарай иілуді» айтады. Мухаммад ибн Муқатилдан: «Кім екі сөз арасын ажырата алмайтын болса ол мәжбүр ойы себепті шарифат иесі болады» деген. Егер тілінен шығып кетсе немесе айырмашылықты ажырата алмаса бұзылмайды. «Хизанада» болғанындай бұл таңдаулы пікір. Осы жерде имәлә («ә» әріпін «и» әріпіне жақын оқу) мәселесі орынсыз қатысы бар. Егер «Бисмилләһ» деп имәләмен оқыса, «Зәлик әл-Китәб», «Каната тахта ‘абдайни» және қалағанын оқыса оның барлығы намазды бұзбайды. Бұл «Фатауа суфийада» келтірілген. «Джами’ әл-мудмиратта» «Захирадан»: «Сөздің әріптері өзгерсе, әрі ол Құранда жоқ болып мағынаға қайшы болса, қийасқа сай ол намазды бұзады» делінген. Шайхтарымыздың кейбірі ‘ажамдар (араб еместер) үшін ерекше, ‘ауамдар (халық) жайлы зәрулік себепті бұзылмайды деуді жөн көрген. Мұндай мәселелер турасында қорыта айтар болсақ сөздің әріптері өзгерсе, ол Құранда жоқ болса, екі әріп махражы (шығатын орны) бір болса немесе араларында махраж жақындығы болса, екі әріптен бірін өзгесінің махражына өзгертуге болады. Бұл жағдайда намаз да бұзылмайды. «Мухитта» және «Муғнида» болғанындай пәтуа осы бағытта берілген. «Саләт әл-мас‘удиде» болғанындай «Уау» мен «Ләм» бір махраждан шығады. Ал «Мухитта» «Уау» «Ләмнен» өзгерілген делінген. Ал «Тәрғибте» болғанындай «Уау», «Әлиф» және «Йә» (264б) бір махраждан шығады. «Захира» мен «Муғнида» мұның барлығындағы пәтуа екі әріп бір махраждан болса немесе араларында махраж

жақындығы болса бірі өзгесін алмастыра алады. Ол әріпті айту, оны айту болады. Осылайша ол жанама түрде Құран болады да намаздың бұзылуын қажет етпейді. «Нисабта» осы кейіпте истихсән жолымен бұзбайды делінген. Өйткені «Фатауа суфийада» болғанындай онда ‘ажамдарға (Араб еместерге) тән, адамдар үшін қиындық бар. «Захирада» да солай келтірілген. Қиындық шарифатпен алынып тасталуы керек. «Джами’ әл-усул» мен «Нисабта» онымен пәтуа берілген делінген. Ал «Тәһзибте» қиындықты жою үшін пәтуа оған негізделген делінген. «Фатауа суфийада» болғанындай. Осы мәселеде егер «Ийабан» орнына «Әдабән» деп өзгертіп оқыса, Имам Мухаммад намазды бұзбайды деген. «Ияху» мен «Әууәһу» да солай. Йажибу әт-Тәсәбинә¹² «Уә куну Қийаминә» да солай. Ибн Мас‘удтың (р.з.) кей мусхафында «Әл-Хайй ул-Қийам» делінген. Бұл мәселеде ‘ауам (халық) үшін қиындық бар. Өйткені олар ол екеуі арасын ажырата алмайды. Кім махраждарда жеңілдік танытқан болса «Тәджниста» болғанындай бұзбайды дейді. Өйткені ‘ауам әріптердің махраждарын ажырата алмайды, оларды білмейді. Шайхтардан (р.һ.) көбі осыны пәтуа етіп берген. Абу ‘Асим (р.һ.): «Бұны әдейі жасаса бұзады. Ал егер тілінен солай шығып кетсе немесе ажыратуды білмесе бұзбайды» деген. Бұл сөздердің ең әділі. Әрі таңдаулы пікір. Бұл (265а) «Фатауа суфийада» болғандардың ең негізгілері. «Мухитта»: «Егер «Сират әл-Мустақим»-ді үстінде екі нүктесі бар «Тә» әріпімен оқыса немесе «Мустақим»-ді нүктесіз «Та» әріпімен оқыса намаз бұзылмайды. Өйткені ол екеуі бір махраждан. Әрі онда ‘ауамға қиындық бар. Өйткені олар ол екеуі арасын ажырата алмайды» делінген. Ахмад ибн Ханбал, «Джами’ әл-фатауада» болғанындай: «Егер қателікпен Құранда жоқ нәрсені намазда оқыса, оған еш нәрсе жасалмайды» деген.

Және маңызды мәселеле: намазхан Алла тағалаға тән «Рахим» немесе «Аууаһу» секілді көркем есімдерді тәкбір тахримаға қосып «Ар-Рахим әл-Акбар немесе Аууаһу Акбар» деп Тәрбиеші егеміздің «Затия сипатын» ниет қылып бастар болса, намазханның намазды осылай бастауы Мұстафа ғ.с-нің шарифат үкімдеріне сай, дұрыс бола ма?

Өйткені жоғарыда айтылған «Аууаһу» Құранның «Аууаһу Халим» (9:114) сөзінен алынған. Бұл аят намазханның намазының дұрыстығына айқын дәлел. Ал егер кейбіреу бұл намазханның намазының бұзылғандығына үкім қылса, бұл жағдайда бұл біреудің үкімі кесінді түрде жоғарыдағы аяттың үкіміне қарсы келген болып, «Кімде-кім Алланың ендірген аяты бойынша үкім қылмаса фасықтардың қатарына қосылады» дегендей бұл біреу әһлі фасықтан бола ма? Анықтап, сауабын алыңдар! (265б) Алла тағала білуші.

Оның дәлелі. «Фатауа әл-қунйада»: Егер есім «Рахим» іспетті муштәрак (ортақ) болса, онымен Алланың затын қалаған болсаң ол – шарифатқа сай. Өйткені ирадә (қалау) мен ниет ықтимал, мүмкін деген нәрселерді жояды. «Джами’ әл-бахрайн» авторы кей шығармаларында «Әууаһу» сөзінің «Қамуста» келтірілгендей «Рахим», «Му’мин» мағынасына келетіндігін

¹² БМ-1 де «Юхиббу әт-Тәсәбинә»

анықтаған. «Фатауа суфийада» келтірілгендей «Аһийан» (!) мен «Шарраһийан» (!) Алланың есімдерінен. «Ләуәми‘ әл-бәйинәтта» біздің жолдастарымыздың (p.h.) пікірі Алланың есімдері тәуқифи (шариғат иесінің рұқсатына бағынышты) деген. Ал сипаттар әмірге бағынышты емес. Бұл «Фатауа әл-Худжджатта» да жазылғандай таңдаулы пікір. «Фатауа суфийада» да солай келген. Хабарларда, «Фатауа суфийада» да болғанындай Алланың 18 000 есімі бар делінген. Ал «‘Аттабийада» Абу Ханифа (p.h.) мағынаға, аталмыш «Фатауа әл-Худжджатта» айтылғандай қай тілде болса да негізге алынады. Білгін, аталмыш «Аууаһ» сөзі, егер оның біз айтқаннан басқа мағынасы бар болса да, ол «Мифтах әл-Қуранда» да болғанындай «дұға» және «ауыру» деген мағынаны білдіреді. Не болмаса, «Мадарик» пен өзге тәпсірлерде болғанындай «Алладан қорқынышы себепті жалбарынып тілеу мен кішіпейілділігі көп» деген мағынаны білдіреді. Алайда мағына егер осы сөзбен айтылса және намазға бастағанда Алланың затын «Акбару» деп даммамен (соңын у етіп әрекелеу) қаласа, өзге ықтимал, мүмкін деген нәрселер жойылады да, Алланың заты ғана қалады. (266а) Осылайша оның намазға бастауы талассыз және күмәнсіз рұқсат етілген іс болады. Әрі біз біршама ашық санад (хадис тізбегі) та таптық. Керісінше ол іздестіру нәтижесінде алдыңғыдан да жоғары санад болды. Ол «Заһирийада» айтылған. Егер намаз бір жағынан жарамды, бір жағынан жарамсыз болып тұрса, бұзылды деп мұқияттылыққа негізделіп пәтуа беріледі. Қырағат тақырыбы бұдан тыс. Өйткені «Фатауа суфийада» болғанындай, адамдар үшін онда қиындық бар. Әрі жеті қырағаттың бірін таңдаумен де бұзылмайды. Өйткені Алла Құранды жеті әріппен түсірді. Яғни тәфхим (жуан), тәрқик (жіңішке), һәмс (сыбырлау), тәлиин (жұмсақ), мәд (ұзату), қаср (қысқа), имәлә (ә әріпін и әріпіне жақын оқу) тұрғысынан жеті тілмен түсірді. Ешкімге атақты қырағат иелерін жоққа шығаруға болмайды. Өйткені Алла бұл істі қырағат мәселесінде әрбір топ тілі сөйлей алуы, әрі сөзді айту қиын болмауы үшін құлдарына кеңшілік етті. «Фатауа суфийада» болғанындай «Йәнтәуи-айту» «Йәнтиқу-айту» демек. «Қунйада» ғалымдардан намаз әсте Құран оқушы қателігімен бұзылмайды дегендер бар. Олардың ішінде оған ұқсасы Құранда бар болса бұзбайды дегендер де бар. Жынысы бір және артығында негіз тізбегі жоқ болса да қырағат болса намазды бұзбайды. «Мухит» пен «Муғнида» ибн Мас‘уд пен Убай ибн Ка‘б мусхафтарында (Құран жинағы) болғанды оқыса, онымен намаз қырағаты іске асқан болып есептелмейді делінген. Әрі «Хуласада» болғанындай ол мансух (үкімі жойылған) мусхафтардан болып есептеледі. Өйткені ол «Бұл Құран» деп бекітілмеген. Ол шәз (тізбегі жоқ) қырағатқа жатады. Ал оқылған қырағат болса намаздың бұзылуын қажет етпейді. Өйткені біз ол намазды бұзады десек, ‘Абд Аллаһ ибн Мас‘уд (266б) пен Убайй ибн Ка‘б (Алла разы болсын екеуінен) жарамды кейіпте намаз оқымаған деген боламыз. «Фатауа әл-Худжджатта» «Дад» орнына «За» әріпін оқыса не болады деп шайхтар (p.h.) бұл мәселеде пікір-талас жүргізген. Фақиһтар жайлы кім ажыратуды білсе намазды қайта оқиды деп пәтуа берілген. Ал ‘ауам жайлы осы тақырыпта мұқияттылықты таңдап рұқсат деп пәтуа берілген. «Нисабта» осы кейіпте истихсан жолымен

бұзылмайды делінген. Ол Мухаммад ибн Саламаның (p.h.) пікірі. Өйткені махраж жақындығында адамдарға, әсіресе ‘ажамдарға тән қиындық бар. Өйткені ‘ажам тілінде «сад» пен «сә» арасында айырмашылық жоқтың қасы. Біз жеткізген бұл риуаяттардың ең төменгі мәртебесі, олардың әралуан болуына барып тіреледі. Адамдар арасында, «Адаб әл-муфтиин» 27 бөлімінде айтылғанындай мейірім мен жеңілдік бар. Онда талас-тартыс – мейірім делінген. Фақиһ Абу әл-Ләйс (p.h.): «Егер талас-тартыс кезінде «ихтилаф» деп айтса, олай демендер, (267a) бірақ жеңілдік деңдер. Егер ихтилаф болмағанда адамдар үшін іс қиынға соғар еді» деген. Қасым ибн Мухаммадтың: «Сахабалардың барлық ихтилафтары момындар үшін мейірім» дегені риуаят етілген. Муфти өзгелер, әсіресе әлсіздер үшін жеңілін алуы керек. Әрі адамдарға пәтуа бергенде оларға жеңіл болғанын беруі керек. Мұның барлығы «Адаб әл-муфтиин» мәселесіндегі негізгілерінен.

Және маңызды мәселе – ол-дүр, періштелердің неден жаралғаны, оларға да өлім келе ме, немесе келмейді ме?

Мұның дәлелі. «Табсиратта»: Біліндер! Шындығында, мухатабин әл-мукаллафин (тапсырылған, міндеттелген істері, шаруалары, жұмыстары, тапсырмалары үшін жауапты, жауапкер әлемдер) төртке бөлінеді дейді. Періштелер, адам ұрпақтары, шайтандар және жындар. Шайтандар ұрпақтарымен бірге тозаққа кіріп, мәңгі сонда қалады. Періштелер болса, жаннатқа кіреді. Адам ұрпақтары да, момындардан болса, жаннатқа кіреді. Жындар да осылай. Бірақ періштелер мен жындар сауап жинай алмайды» дейді. Бұл айтылғандар – «Табсираттың» ішіндегі ең маңыздыларының бірі. «Муқаддима» шархында (түсіндірмесінде) періштелердің, адам ұрпақтары мен жындарға қарағанда, құрметті екенін білу керек дейді. Алла тағаланың әміріне бағынып, бұйрықтарын орындайды. Алланың қалаған құлдарына нұрын, сыйлығын жеткізеді. Адам ұрпақтары (267б) ұрынатын апаттардың, шаһуаттың түрлерінен таза. Туылып көбеюден пәк. Еркек, ұрғашыдан емес. Нұрдан жаралған. Сол сияқты Ибн ‘Аббас та (p.з.) осылай риуаят еткен. Дәрежелері де Алланың қасында, Адам ұрпақтарының дәрежесі секілді. Жоғарыда айтылған төрт тайпалар өледі, Алла тағала ғана мәңгі. «Раузаттың» авторы бұл турасындағы талас-тартысқа Алла тағаланың: «Әрбір жан иесі өлімнің дәмін татады» (3-185; 21-35; 29-57), – деген сөзін дәлел қылады. Оның мағынасы: екі дүниеде болған барлық жан иесі өледі, Ұлы және Жомарт Раббыңның жүзі ғана мәңгі қалады, яғни бүкіл жаратылғандардың барлығы өледі де, пәк Алладан басқа ешқайсысы қалмайды. Ол кітаптағы тағы бір жерінде Алланың «Жер бетіндегі барлық жан иесі фани (өткінші) болады. Ұлы және жомарт болған Раббыңның жүзі ғана мәңгі» (55:26, 27), – дегеніндей, оның барлық мақұлықтарына өлім бар дейді. «Раузат әл-фатауаның» қырық үшінші бабында Кә‘аб әл-Ахбардан бір нақыл бар. Ол нақылда Алла өлімді ақ көзді қанаты жайылған және көздері ашылған қошқар кейпінде жаратқан кезінде, оған: «Періштелер арасына осы кейпінде бар» дейді. Ол да солай істейді. Сонда періштелер екі мың жыл бойы жамылып қалады да, кейін ғана ашылады. Сөйтіп оянып, өз-өздеріне келіп: «Уа, Раббым! Мынау не?» дейді. Аллаһу Тәбаракә уә Тағәлә: «Бұл,

өлім» дейді. «Уа, Тәрбиеші Иеміз, ол өлім кімдерге?» дейді. «Барлық тіршілікке» дейді. Алла тағала өлім періштесіне теңіздердің, таулардың, жердің, ағаштардың, өзендердің, өсімдіктердің түрлерінің жанын алуға әмір еткен кезде, ол оларға бір үнмен үндеу салады (268а). Су мен өзендер жойылады да, жағалаулары құлап, суы көзден ғайып болады. Содан кейін өлім періштесі аспанға көтеріліп, жерде қылғандарын қылады. Күн мен ай тұтылып, жұлдыздар сөнеді. Содан кейін Алла тағала: «Уа, өлім періштесі, жаратқандарымнан басқа не қалды» дейді. «Иләһи, өлмейтін Хақ Өзің мен Жабра'ил, Мака'ил, Исрафил, ғаршыны көтеруші періштелер және мен, әлсіз құлың қалдым» дейді. Алла тағала: «Жандарын ал!» дейді. Жандарын алады. Алла тағала: «Уа, өлім періштесі, «Барлық тіршілік өлімнің ащы дәмін татады» (3:184; 21-35; 29-57), – деген сөзімді естімеп пе едің, сендерді Мухаммад 'аләйһ ис-сәламның нұрынан жараттым, жаныңды тапсыр» дейді. Жанын тапсырады. Алла тағаладан басқа ешкім қалмайды. Алла тағала қалаған дүние қалады. Бұл айтылғандар – «Дақа'иқ әл-ахбардағы» маңызды, негізгілерінің бірінен. Бұл зерттеу, зерделеу, тексеруден кейін барлық періштелердің ақыр соңында өлетіні белгілі болды. Шындығында, бағзыларының ажалдары адам ұрпақтарына қызмет ету үшін адам ұрпақтарының ажалынан кейінірек. Ұлылар бұған қоса Пайғамбарымыздан (с.а.у.) нақыл айтады: «Дүние – бар болғаны, бір-ақ сағат. Және ол бір сағат не кейін қалмайды, не ілгерілемейді. Адам ұрпақтарының ажалынан жақын. Шындығында, барлық келетін нәрселер, егер мың жылдан кейін, ғасырлардан кейін, дәуірлерден кейін келсе де, өте жақын. «Раузатта», «Ихйа'да», «Хуласат әл-хақа'иқта» айтқандай, келетін әрбір нәрсе екі мың жылдан кейін келсе де, ғасырлар мен дәуірлерден кейін келсе де жақын. Ал кімде-кім періштелердің өлетінін теріске шығаратын болса, жоғарыда баяндаған нақты аяттар мен хадистерге қарсы шыққаны (268б). «Джами' әл-бахрайнның» авторы кейбір шығармаларында мұнан да көбірек келтірген.

Және маңызды мәселелердің бірі шөл далаға қатысты. Жанбыр жауып, барлық жер лай болып және киімдері де малмандай су болып, таяммұм қылуға құрғақ жер таппаса, мұндай жағдайда лайға таяммұм соғып, намаз оқи беру дұрыс па және рұқсат етілген бе?

Анықтап, сауабын алыңдар! Алла тағала білуші!

Оның дәлелі. Егер лаймен таяммұм алса бұл – жеткілікті деп танылған. Мұның үкімі «Мүнйат әл-фуқаһада» да, сондай-ақ «Джами' әл-фатауада» да баяндалған. Кейіннен ол сумен дәрет алып намаз оқыса да, бұрынғы оқыған намазын қайта оқу уәжіп болмайды».

Және маңызды мәселе: сапарда су таба алмай, қолын жеңінен шығарып, таяммұм қылуға зиян қылар деп қорықса, жеңінің үстінен таяммұм қылып намаз оқыса дұрыс бола ма?

Анықтап шындықты айтыңдар, сонда сауапқа кенелесіңдер! Және Алла тағала біледі. Егер бұл жағдайда ол кісі таяммұм қыларда жүзіне мәсіх тартқаннан соң, қолының жібіне шейін мәсіх тартумен шектеліп, бұл таяммұммен намазын ада қылуға белгілі риуаятқа (269а) сай дұрыс нақты

дәлелі бар ма? Анықтап шындықты айтыңдар, сонда сауапқа кенелесіңдер! Алла тағала біледі.

Зәру жағдайда киім үстінен екі қолға мәсх етуге болады. Бұл «Хизанат әр-Риуаятта» бар. Зәру жағдайда киім үстінен екі қолға таяммум етуге де болады. Мәсх та солай. Бұл «Джами‘ әл-фатауа әл-Худжджатта» бар. Егер сапарда болса және суықтан қорқып, қолғаптарынан екі қолын шығару мүмкін болмаса, ол жүзі мен екі қолын шынтақпен қоса мәсх етеді де намазын оқиды. Бұл ғариб риуаят.

Және маңызды мәселелер – ол-дүр, парызды оқып болғаннан соң, калима (таиба) «лә иләһә иллалланы» айтса дұрыс. Өзіне уирд қылып, қанша айтатын болса, үлкен сауап болады.

Егер осы амалды біреу тыяр болса, үлкен күнәһар болып, ақыретте үлкен азапқа душар бола ма. Анықтап шындықты айтыңдар, сонда сауапқа кенелесіңдер! Алла тағала біледі.

Фатауа әс-Самарқандида және «Науадир әл-Бурһани» шархының (түсіндірмесінің) зікір туралы тарауында ‘Умардан (р.з.) осы турасында сұрағанда: «Кімде-кім намазды ада қылғаннан кейін, үзбестен (калиманы) бір мәрте айтатын болса, Алла тағала күнәсін кешіреді, екі мәрте айтса Алла тағала Әнбие ғ.с-дардың сауабын береді, үш мәрте айтқанға періштелердің сауабын береді» деген. «Шамили әл-бәйһақида»: «Пайғамбарымыз (ғ.с.) және онымен бірге отырғандар намазды ада қылғаннан кейін (269б), үзбестен калима таибаны айтушы еді» дейді. «Аз-Заһирийа әл-марғинанийа» шархында (түсіндірмесінде): «Кімде-кім намазды ада қылғаннан кейін, үзбестен калима таибаны айтса, сүннет амалдарынан абзал» дейді. Сол сияқты «Хуласат әл-хақа’ик» және «Заһир әр-риуайада»: «Пайғамбарымыз (с.а.у.): «Кімде-кім бүкіл парыздардан кейін үш мәрте «Лә иләһә иллалла, Мухаммад әр-Расул Алланы» айтатын болса, бір мәрте айтқаны үшін тозақты харам қылады, екі мәрте айтқаны үшін Алла тағала жаннатты береді, үш мәрте айтқаны үшін Алла тағала халал нығметтермен нығметке бөлейді. Сол сияқты «Бустан әл-‘улә» және «Мазмират» жинағында: «Пайғамбарымыз (с.а.у.) парызын өтеп болғаннан кейін, өте жоғары дауыспен «Лә иләһә иллалла, Мухаммад әр-расул» және осы секілді зікірдің түрлерін айта отырып, зікірмен адамдардың жақсылыққа қарай ынтасын аударып, олар өте жоғары дауыспен айтатын еді» дейді. Бұл нусус (хадистер) мен әһлі әл-ижтиһадияның сөздері бағзы біреулердің «Кімде-кім намаздан кейін үзбестен калима таибаны айтса күпірлік қылады» деп айтқандарының жалған, өтірік екеніне дәлел болады. Шындығында, ол адамның айтқан сөзі жоғарыдағы мәтінге, муджтаһидтердің сөздері мен иджма‘ға қайшы. Иджма‘ бойынша, керісінше, сол сөзді айтқан адам – кәпір. Ол айтқан сөзі мысал ету үшін маңызды роль атқармайды. Шындығында, ол қарсы шығушылар мен жалған, шатақ діндегілердің сөздері. Сол себепті де олардың айтақандары жалғандылығымен, қайшылықтарымен жоғары аталған хадистермен сәйкес келмеді (270а).

Және маңызды мәселенің бірі – ол-дүр, бір пара қарсы жамағаттар: «Біздер ол кісілерденбіз, біздерге мұршидтің жетекшілігі қажет емес» деп дау-жанжал қылады. Олардың бұл айтқандары бекершілік.

Нешеме қырларының бірі – ол-дүр, кісі «Фир‘ауннан жақсымын» деп айтса, ол, әлбетте, Фир‘ауннан жаманырақ. Сондай-ақ бұл даукестер «мен уәлилерден артықпын» деп дау шығарады. Бұл даулары – әлбетте, бекершілік және өркөкіректік. Шайтан мақамы мен шайтанның уасуасына еріп, не істесе де шайтаннан үйренеді. Ондай адамның «мен сендердің өте үлкен Құдайларыңмын» деуі де анық. Және бір қыры – ол-дүр «Кемел шайхты іздеу – парыз» деген парызды тәрк қылады. Бұл жамағат пір іздеуді тәрк қылады. Және бір қыры – ол-дүр әр кісінің пірі болмаса, Алла тағаланы тани алмайды. Сондай-ақ Пайғамбарымыз (с.а.у.) мұғалімсіз, пірсіз іс қылған емес. Не нәрсе болсын, Жабра‘ил ғ.с-нан тағлым алып, одан соң халайыққа тағлым беретін еді. Олай болса (270б), әлбетте, бұл даукестер шайтанның үйретуі бойынша айтады. Бұлардың мақамы – шайтанның мақамы. Шайтанның салған уасуасына кіріптар болады. «Алладан осындай уасуастардан пана тілеймін».

Мұның дәлелі. «‘Улум» жинағында: «Муджтаһидтер, сондай-ақ олардан басқа қарапайым және ерекше адамдардың ешбірі пірсіз жоғары мақам, дәреже, жетістіктерге жете алмайды. Пайғамбарымыз (с.а.у.) «Кімнің шайхы болмаса, оның шайхы – шайтан», «Шайх қауымының арасында үмметінің ортасындағы Пайғамбары секілді» дегенге, барлық адам ұрпақтары осыған амал етсін» дейді. Алланың Елшісі (с.а.у.): «Алла тағала «Алланы талап қылу – барлық парыздардан бұрынғы парыз» деп айтты» дейді. Сондықтан тәубе ғылымын үйрену керек және мұршидке көңіліңді бұру – парыз. Мұның бәрі «Кауаши» тәпсірінде. Имам Фазыл ‘Айаз (р.һ.): «Мұның сыры: таухид ғылымы кемел мұршид арқылы ғана қолға келеді және бұл – оны (мұршидті) талап қылу парыз екеніне дәлел» дейді. Имам әл-Ғазали: «Қырық бір түрлі ғылым меңгердік. Бірақ Алла тағаланы танулықтың әсерін сезбедік. Бір күні имамдардың бірі шайх Абу әл-Хайрды (р.һ.) кездестірдік. Бізге: «Мүрид деген кім және шайх деген кім?» деді. Біз: «Мүридтің де, шайхтың да кім екенін білмейміз» дедік. Бізге: «Кімде-кім шайхты білмесе, Алла тағаланы білмейді» деді. «Қылған күнәсіне өкінген адам, күнәсі жоқ адамдай» деді. Содан кейін біз тәубе қылып (271а), оған қол тапсырдық. Осы күнде кәміл шайхтың тәлім-тәрбиесінің арқасында заһир ғылымға да, батин ғылымға да қол жеткіздік». Алла тағала пайғамбарлары мен кейбір әулиелеріне: «Уа, құлдарым! Мені кәміл шайхтың жанынан іздеңдер» деген. «Кашф әл-асрарда» Алла тағала: «Мені өте көп оқумен тани алмайсыңдар, яғни ғылымдарды молынан меңгерумен тани алмайсыңдар. Бірақ та Мені, ұдайы еске алу және кәміл шайхқа қызмет ету арқылы ғана тани аласыңдар» дейді. «Йақин ғылымын меңгеріңдер!» – деген хадис келді. Мағынасы: Йақин ғылымын іздеңдер! Йақин ғылымын өздіктеріңнен таба алмайсыңдар, тек қана муқининның жанынан, яғни муқининмен бірге, мәжілістес болумен табасыңдар. Ол – кәміл шайх». Бұл «Шарх әл-иршадтан» алынды.

Және маңызды мәселе – «жеті халдің» баяны

Біліңдер, ей, достар! Пенде мен Құдай тағланың арасында көп перделер (кедергілер) бар. Бұл перделер көтерілмейінше фана' мен бақаға қол жеткізе алмайды. Бұл перделердің баршасы пенде үшін, Құдай Тағалаға еш нәрсе перде бола алмайды, бұл перделердің барлығы бірден кетпейді. Кейбірі – қараңғылық пердесі, кейбірі нұрлы. Қараңғылық пердесі нәпсіден (271б), нұрлысы рухтан. Тарикат ұлылары инсанийаттың хақиқи перделері мен кедергілері жеті қатпардан тұрады дейді. Бұл кедергі перделерді кейбіреулер «жеті қылық» деп атаған, кейбіреулер («жеті айып»)¹³ «жеті қатпар» дейді. Бұлардың әр бірінің сипаттамалары бар. Бұл қатпардың және айыптардың және перделері бар. Әуелгі перде – ғайбу шайтан, яғни шайтанның құпиялары. Оның әлеметі – ол-дүр, оның реңі қараға жақынырақ болады. Көп жарық, таза болмайды. Бұл халде он мың перде көтеріледі. Саликтің ол халінде бұл рең мен перде, мысалы, оттың ұшқыны сықылды жылтылдайды. Жаман реңді суретте болады. Жер жүзіне төгіліп, көрініп тұрады. Оның үстінде нүкте-нүкте, қою қызыл рең байқалады. Жүрек содан қараңғы болады. Саликтің зікірі өте қиыншылықпен қолға келеді. Тамам ағзасы дертке, ауруға шалдығады. Бұл уақытта салик пірінің жәрдемімен бұл жаман реңді перде жоқ болып, зікірдің тазасы денесіне тарауы үшін, пірінің (272а) уәлайатынан медет тілесін. Бұл зікірдің ләззәтімен саликтің уақыты хош болады. Перде жаман реңнен көк-жасыл түске өзгеруі үшін қаншама мәрте зікір айтсын. Сонда неше түрлі алуан түстер жарқырап зікірдің қуатынан көріне бастайды. Кейде зікірдің өзі перделерден шығып, айқайы бұларды қайтарып, менмен болмағай. Өйткені бұл мақам – алғашқылардың мақамы. Бұл мақамда саликтің ішкі дүниесінде жындар пайда болады. Олардан ғажайып сырлар келсе де, оларды қуу лазым. Өйткені олар көркем суретте болып көрінеді. Өздерін әрқандай суретте безеп, әдемі болып көрінеді. Кейде адамның ішіне кіріп, ілтипатты түрлі-түрлі хикаялар айтып, өздерін диуана сипат қылып, адамды адастырады (272б). Саликті ұстанымдарынан тыйып, өздерінің жын кейіптерін көрсетіп, «бұл мақамнан артық мақам жоқ» деп соған ұмтылдырады. Егер салик ақымақ болса, олардың бұл қылықтарына елітіп, ықтиярларын, еріктерін береді. Басыбайлы, тәуелді болып, жынның арбағанына ойланбастан, көзсіз сеніп, солардың ықпалымен іс қылады. Мәселен, Исма'ил Ата мен Шайх Камал Сайрами Түркістанда, Сұлтан әд-дин Мақтул Дешті Қыпшақта және Шихаб әд-дин Мақтул Иракта болған еді. Бұлардың барлығы жындардың ықпалына түсіп, ең кәміл мақамдардан Хаққа құлшылықтан перделенгендер еді.

Екінші пердені «ғайбу нафс», «нәпсінің құпиялары» («ғайыптары») дейді. Оның реңі – көк. Бұл мақамда мына шартпен мың шымылдық көтеріледі: дәмді тағамдардан ләззәт алудан тазарса және нәпсісі жеңіл тағамдарға қанағат қылса, нәпсінің нұры саликке белгілі болған болса, жақсы-жаман сипаттар анық болса, тірілер мен өлілердің жағдайыларынан хабардар болса. Бірақ бұл халдегі (273а) саликтің ойы – ол-дүр, өзін көреген, өзгені соқыр деп ойлайды. Онда ғажап қуат пайда болады. Оны «тазкие-е

¹³ БМ-2 «жеті құпия» деп берілген.

нафс», яғни «нәпсінің тазаруы» дейді. Мұны шарифатта манһи деп, яғни оған тыйым салып, «күнә» дейді. Құдай Тағала Құранда: «Өздеріңді тазамыз деп есептемендер. Тақуа болған адамды Тәңірі өзі жақсы біледі» дейді (53:32).

Үшінші пердені «ғайб көңіл», яғни «жүректің құпиялары» дейді. Яғни «жүректің пердесі» дейді. Ол перде қызыл және алқызыл, ақық реңді болады. Бұл мақамда көтерілер он мың перде бар. Бұл халге жетсе, саликте өте күшті зауқ пайда болып, берік, мызғымас тұрақтылық пайда болады. Егер жүрегі жақсы таза болса, құпия сырлар мағлұм болып, адам суреттегі ғажайып нұрлар және таджаллийат суреттегі хайуан, өсімдік, жер, аспан пайда болып жүрек сыр сипатқа айналады. Кейде бұл халде де жүрек шайтан ла'инді қабыл қылады. Сол себепті саликтің ұстанымдары жайына қалуы мүмкін. Олай болса, салик бұл шайтан ла'инді қусын.

Төртінші «ғайб сыр», яғни «сырдың құпиялары» дейді. Бұл ақ реңді болады. Он мың перде мұнда көтеріледі. Бұл мақамда саликке ладуни ғылым ашылады. Бұл халде сыр рухи сипатта болады. Таджаллийатқа қол жеткізіп, берік, мызғымас тұрақтылық күшейеді. Өйткені сыр – рухтың нұры. Нұр – қарақшы емес, жол бастаушы (2736).

Бесінші «ғайб рух», яғни «рухтың құпиялары» дейді. Оның реңі сары болады. Он мың перде көтеріледі. Оны көрген нәпсі әлсіреп оның тірілігі хақиқи тірілікке ұласып, бұл қабатта көп таджаллиге қол жеткізіп, ғайб шуһудқа (Хақтың дидарына ұшырасу) айналады. Бұл халде саликте өршілдік және ғажаптар пайда болады. Өйткені рух – Хақ тарапынан халифа, яғни орынбасар. Егер оған таджалли түссе, (сәлік) құдайлыққа таласып, тәңірлік дауын айтуы мүмкін. Бұл – елестік (уахмани) бекітілген қиял ғана. Ей салик! Жолдың барлығы ниетке байланысты.

Алтыншы пердені «ғайб хафи» дейді. Оның реңі қара болады. Бұл мақамда он мың перде көтеріледі. Оны «Рух әл-Қуддус» деп түсіндіреді. Кейде бұл мақамда саликтің бойында дірілдеу, қалтырау, тынышсыздық пайда болады. Фана' секілдіге қол жеткізеді. Уахи секілді дауыстар естіледі. Бұл жағдайда оның қорқынышы өзгеріп, Расул ғ.с-нан сүйеніш, жақтаушылық тауып, мықты берік болады. Кейбір ұлылар «Ғайб хафи дегеніміз – ықылас пен рух. Тек Джалалидің таджаллийатының қуатымен (274а) таджаллиге қол жеткізуге болады» дейді. Бірақ бұл мақам да зандақа және илхад, яғни күпірлік ету, дінсіз болудың қәуіпі барлардың жұмласынан. Сол себепті олар өзінен Хақтың сипаттарын тапқандай көреді. Халайықтың барлық қимыл, әрекет, мәнерлерін Құдайдан деп ойлайды. Халал мен харамды ажырата білмейді. Харам нәрселермен шұғылданады. Өзінің болмысын – Хақтың болмысы, әрекетін – Хақтың әрекеті деп әлсіздік қылып, құдайсыздық пен дінсіздікті ажырата білмейді. На'узу биллә мин зәлик.

Жетінші перде «ғайб әл-ғуйуб» пайда болады. Ол перденің реңі жасыл болады. Он мың перде бұл мақамда көтеріледі. Жасыл рең – жаңа тіршіліктің, өмірдің нышаны. Оны фана'дан кейінгі бақа дейді. Жетінші қылықтың баяны осындай. Имам Хафиз ад-дин «Тахқиқат» деген кітабында мұны баяндап жазған.

Бірақ, кейбір әһлі ма‘рифат жеті қылықты мынадай деп дайындайды: әуелгі түрін – жасыл, екінші – көк, үшінші – қызыл, төртінші (274б) – сары, бесінші – ақ реңді, алтыншы – қара, жетінші – реңсіз. Әр бір түрінде мың-мың таджалли болып, үш жүз алпыс мың жыл күн өтеді. Жеті аспаннан өтіп, ғаршыны кезіп, әрбір қат аспанда және неше мың мәрте Хақтың таджаллиіне қол жеткізіп, фана’ мен бақаға қол жеткізеді. Оны «жетінші қылық мақамының иесі» дейді. Сондай-ақ хазірет Әмір Саид ‘Аали Хамаданидің Әмір Нур ад-дин Жа‘фар дейтін кемел орынбасарлары бұл мақамдар жолы мәселесін негізгі кітаптарда дайындаған. Және «Минһадж әл-муттақинда»: «Көңіл қылығы және шымылдығы жетеу, мысалы, пияздың қабықтары секілді. Біріншісін «садр» дейді. Ол – ислам мен сенім тұратын жер. Екіншісін «көңіл» («жүрек») дейді, ол – иман тұратын жер. Үшіншісін «кашуфат» дейді, ол – мухаббати халқ және ‘ишкі моджаз¹⁴ тұратын жер. Төртіншісін «фуад» дейді, ол – Мушаһадат және кашуфат тұратын жер. Бесіншісін «хуббат әл-қалб», яғни «жүректің махаббаты» дейді, ол – Алланың махаббаты. Алтыншысын «сууийда» дейді, ол – ладуни ғылым және ‘улуми асрар, яғни сырлар болатын жер (275а) Жетіншісін «муһджат әл-қалб» дейді, ол таджаллийат көрінетін жер. Кейбір әһлі ма‘рифаттың ұлылары фана’ мен бақа мақамдарына жетуге бұл айтылған жеті қылықтан төрт мақамнан өтумен-ақ жетуге болады деп қысқартады. Сондай-ақ «Бахр әл-‘улумда»: «Мүридтердің манзилі – төртеу. Саликтер осы төрт мақаммен мақсатына жетеді. Бірі – ‘алам насут, яғни адамдар әлемі, яғни материалдық әлем. Екінші – ‘алам малакут, яғни батини әлем. Үшінші – ‘алам джабарут және төртінші – ‘алам лаһут, яғни рухани әлем. Материалдық әлемнің әрекеттері жемек, ішпек, көрмек, есітпек. Бұл манзилдің әһлі муджаһадатпен бұл манзилден өтіп, малакут әлеміне жетеді. Әһлі малакут манзиліндегілер – періштелер. Олардың әрекеттері – тасбих, таһлил, руку‘, сәжде, кийам, қу‘уд. Саликтер бұл манзилдің әһлінің рийазатын қылып, ‘алами джабарутқа жетеді. Оны «әруақтар әлемі» дейді. Бұл (275б) манзилге жеткендердің әрекеті – махаббат, ышық, зауқ, шауқ, талап, уәжд (ынтызарлық), мастық. Әр уақыт салик бұл сипаттардан пәни болса, Алла тағала: «Бәрінің соңғы барар жері – Тәңірінің алды» (53:42), – деп Құранда айтқандай, лаһут мақамына жетеді. Кейбір әһлі ма‘рифат: «Фана’ мен бақа мақамына екі нәрсемен жетсе болады. Бірі – махаббат және ышық, бірі – хауф (қорқыныш)» дейді. Сондай-ақ кейбір әһлі Алла ұлылары бұл екі істі лазым және міндет деп біліп, соңын басына (интиһаны ибтидаға) қосып біріктіріп, жүз мың, жүз мың перделерді оныменен көтеріп, аз ғана уақытта саликтерді Хаққа жеткізді.

Сондай-ақ көптеген ғашықтар әһлі джаһрден. Бұл жетілуді сопының тіршілігінің мәні, маңызы деп біліп амал қылады. Жоғарыда айтылған жеті қылық сықылды одан да басқа мақамдарға күмәнданып, жасандылық қылмайды. Хаққа тәуекел қылып, жандарын Хаққа тапсырып, пидә қылып, Жананға жетеді. Сондай-ақ «Таузихтың» авторы кейбір шығармаларында

¹⁴ БМ-1, БМ-2 де «маджази» (шынайы емес, тек бейнелі) деп берілген.

«Егер Құдайдың зікірінде жаныңды берсең, дәл солай Құдай да береді. Сен Құдайға бір жан берсең, жүз жан сатып аласың» деп 'инайат қылады (276а) Сондай-ақ белгілі әһлі ма'рифат кітабында бір кемел қалпе (хулафа) Шайх Худайдад 'Азизан хақында жоғарыдағы Шайх Хусайн Хорезми («Таузихтың» авторы) айтады: «Бұл тайпадан жеті қылық және мақамдардан сұрау қажет емес, өйткені бұл тайпа соңын басына (интиһаны ибтидаға) қосып жіберген» дейді. Әһлі құпияның кейбір тайпасынан да бұл өсу, жетілу, әсіресе, жоғарыдағы айтылған жеті мақам мен басқаларынан өту әһлі Кубрауи тариқатынан байқалған.

Оның дәлелі. Білгін! Жүректің кезеңдері мен жамылғылары жетеу. Олар жуа іспетті бір-бірінің үстінде. Біріншісі «садр» (кеуде), ол исламның орны. Екіншісі «қалб» (жүрек), ол иман (сенім) мен иқан (көз жеткізу) орны. Үшіншісі «шәфәф» (жұқа), ол жаратылғандарға сүйіспеншілік пен жанама құштарлықтың орны. Төртіншісі «фуад» (сана), ол мушаһада (көру) мен мукашафа (ашу) орны. Бесіншісі «хаббат әл-қалб» (жүрек дәні), ол Аллаға деген сүйіспеншіліктің орны. Алтыншысы «Суайда» (қара), ол ілімдер мен сырлардан тұратын Ладунният (Алла беретін нығмет) орны. Жетіншісі «муһджат әл-қалб» (жүректің жаны), ол таджаллийат (керемет жағдайлар) орны. Мұның барлығы «Минһадж әл-муттақинда» бар. Осы мәселеде мукашафаның (иләһи мәлімет) жарамды болуы үшін жеті белгі бар болуы керек. Біріншісі уәжд (ынтықтық) пен һайаджан (толқу), ол мүшелердің тынымсыздығы (276б). Екіншісі ара қатынастағы артық белсенділік пен тағаттағы бекемдік. Үшіншісі нұрдың тұрақтылығы мен жағдайының тәттілігі. Төртіншісі фанилік (осы әлемде болмау), кашф (иләһи мәлімет алған) кезінде әдетке қайшы болу. Бесіншісі қалау, күту және ойында болмай талабы мен жасауынсыз іске асуы. Алтыншысы анық шарифатқа сай болуы керек. Жетіншісі кашфінде (иләһи мәлімет) болған нәрсе хусн (дін мен ақыл жақсы деген) сипатты кубх (дін мен ақыл жаман деген) сипатқа өзгертпеуі тиіс. Осы мәселеге қатысты тағы да біліп қой, ілім иелерінің жеті ерекшелігі бар. Оны орындаумен олар мукашафа (Иләһи мәлімет алу) деңгейіне жетеді. Біріншісі адами болмысымен сырларды әзірлеу. Екіншісі жаман мінездердің жақсы мінездерге ауысуы. Үшіншісі уақытын бақылап отыру. Төртіншісі Алла риза болмайтын істерден сақ болу. Бесіншісі барлық уақыттарда Ғайб (көзден таса) ақиқаттарын шығару. Алтыншысы шұғылданып жүрген істерінің барлығын доғару. Жетіншісі қалаған дәрежесіне жету үшін жақсылармен сұхбаттас болу. «Бахр әл-фатауа әл-Худжджатта» «Білгін, шайхтар (p.h.) Аллаға жету жолында муридтердің жемісті болуы үшін істеріне сай жалпылай төрт мәртебе қойған. Онымен ғана діттеген мақсаттарына жете алады. Біріншісі Насут (дүние) әлемі, өзгеше айтар болсақ, Мулк (иелену) пен Шаһада (куәлік) әлемі. Екіншісі Малакут (періштелер) әлемі, өзгеше айтар болсақ (277а) Батин (жасырын) және Ахира (соңғы) әлемі. Үшіншісі Джабарут (рухтар) әлемі. Төртіншісі Лаһут (Алланың құзыры) әлемі. Кімде кім Насут әлемінен аса алмаса Малакут әлеміне жете алмайды. Малакут әлемінен аса алмаса Джабарут әлеміне жете алмайды. Джабарут әлемінен аса алмаса Лаһут әлеміне жете алмайды. Насут

әлемінің хайуанаттар мен адам баласы әлемі екені айтылған. Бұл деңгейдегілердің ісі жеу, ішу, көру, есту және ұқсастары. Муридтер одан Муджаһада (тырысу) арқылы өтеді. Сөйтіп Малакут әлеміне жетеді. Ол періштелер әлемі. Бұл деңгейдегілердің істері тасбих (пәктеу), тәһлил (Лә Иләһә Иллаллаһ деу), руку‘ (иілу), саджда (басын жерге қою), кийам (тұру), куғуд (отыру) және ұқсастары. Егер салик (сопылық жолға түскен адам) бұдан өтсе Джабарут әлеміне жетеді. Ол рухтар әлемі. Ал рухтарды Алла қалағанынан өзгесі білмейді. Бұл деңгей де содан тұрады. Одан ешбір белгі берілмейді. Бұл деңгейдегілердің істері сүйіспеншілік, құштарлық, тату, аңсау, қалау, ынтық болу мен мастық. Салик бұл сипаттардан құтылса, нәпсісі байи түседі. Сөйтіп Алланың: «Әлбетте соңғы тұрақ Раббыңның құзыры» (Наджм, 42), – дегеніндей Лаһут әлеміне жетеді.

Және маңызды мәселе – арнайы, ерекше адамдардың қырыққа жеткеннен кейінгі өмірінің баяны

Хазірет ‘Али карама Аллаһу уаджһаһу (2776) Хазірет ‘аләйһ ис-саламнан риуаят қылады: «Адамның жасы қырыққа жеткен соң, Хақ Тағала үш бәледен сақтайды. Бірі, жынданудан, бірі, джизам деген аурудан, бірі, қотырдан. Ал егер өмірі елуге жетсе, өкінішті нәсіп қылады. Ал өмірі алпысқа жетсе, ақыреттің есебін оған жеңіл қылады. Ал егер оның өмірі жетпіске жетсе, күнәсін жазбайды, сауабын жазады. Бір риуаятта: «Алла тағала дос тұтады. Ол пендені жетпіске кірген соң аспан иелері де дос тұтады» дейді. Әр кез сексенге жетсе, Хақ Тағала оны мағфират қылады. Және Алла тағала ілгері-кейінгі күнәсін кешіреді. Әр кім тоқсанға жетсе, жер жүзінде оны «Алланың тұтқыны» деп атайды, яғни Алла тағала оны жер жүзінде әллі хақиқаттың жұмласынан етеді.

Оның дәлелі. «Хисал» кітабында ардақты шайх, факиһ Абу Жа‘фардан (Алла оның сырын қастерлі етсін) былай риуаят етіледі. Хз. Пайғамбар (с.а.у.): «Кімде-кім 40 жыл өмір сүрсе жындану, алапес пен дақтанудан тұратын сынның үш түрінен амандықта болады. Ал кімде-кім 50 жыл өмір сүрсе Аллан оны өзіне жөнелумен рызықтандырады. Ал кімде-кім 60 жыл өмір сүрсе Алла қиямет күні оның есебін жеңіл етеді. Ал кімде-кім 70 жыл өмір сүрсе (278а), жақсылықтары жазылып, жамандықтары жазылмайды» Өзге бір хадисте адам баласы 70 жасына жеткенде, Алла және аспан иелері оны сүйеді. Ал кім 80 жыл өмір сүрсе, Алла оның күнәларының алдыңғысы мен кейінгісін кешіреді. Сөйтіп ол жер бетінде кешірілген және отбасы иелеріне шапағат етуші болып жүреді. Өзге бір хадисте Алла 70 ке толған адамды құрметті етеді және 80-ге толған адамнан ұялады. Ал тоқсанға толғанда күнәларынан алдыңғысы мен кейінгісін кешіреді. Әрі оған жеңілдік жазады. Алла оны жер бетінде жүргізеді. Ол дүниедегі ақиқат иелерінен Оның досы болады. Ол 100-ге толғанда, ол жас өмірдің ең қор жасы. Ең қор жастың ақылы – жеті жасар баланың ақылы іспетті болады деп риуаят етілген. Жами‘ (Алла оған және әке-шешесіне кешірім етсін): Біздің өміріміз 70 жасқа жеткенде құлшылықты кәміл атқаруға қауқарсыз боламыз. Осы себепті біздің кей уирдтеріміз жалқаулық жағынан және өзгесі жағынан тасталып қалады. Оны зерттеп көрдік. Сөйтіп жоғары бір санад (хадис

тізбегі) таптық. Ол уирдін тастап қоюшыны сапар, жалқаулық және екеуінен өзгесі іспетті үзірге қосқан. Ол Алла оған тасталған уирдтерінің сауабын, уирдтердің артықшылықтарын түсіндіру кезінде түсіндіргеніміздей уирд иесі (278б) іспетті етіп жазады. Тағы да бір хадис таптық. Ол 70 жасқа толған адам жайлы келген. Оны Алла мен аспан иелері жақсы көреді. Әрі Алла оған, баян еткеніміздей жамандықтарын жазбайды. Аллаға шүкірлікпен шүкір етемін және хадисте бұл мәселе келгеніндей: «Аллаһым! Мені таза жүрек және ықыласпен 120 жасқа жеткізе гөр!» деген осы дұғамен жалбарынамын. Бұл бап турасында дәлел көп. Имам Мухий ад-диннің бәйіті:

Әй бейбақ! Егер жүрек ісінен қалып қойсаң да, үмітіңді үзбе! Біз бір күндері кешірімімізді ұшыратын аса таяққа айналдырамыз.

Ей, достар! Бұл «Бустан әл-мухиббин» кітабын жинақтаушы автордың мақсаты – ол-дүр, оқып қараушылар назар қылғанда өте терең ойланып, назар салсын. Егер қате көрсе, дұрыстасын. Егер кейбір сөздерде қайталаулар табылса, мақұлдамай, дұрыс көрмей жүрмесін. Өйткені бұл кітаптағының көбі Алланың сөзінен, Мұстафа ‘аләйһ ис-саламның хадистеріне алынған (279а). Салихтардың да насихат сөздері баяндалған. Алланың сөзі, Мұстафа ғ.с-нің хадистері, салихтардың сөздері қайталанған жерлері бар. «Тарик усул илә Алла» деген кітапта да жария еткендей оның пайдасы өте шексіз. Өйткені Ну‘манның (Алланың оған мейірімі жаусын) хақында айтылған мына бәйітте: «Ну‘манның жазған кітаптарын бізге қайталап тұр, Шындықта оның жазған шығармалары қайталаған сайын жұпар иісі аңқып жер дүниені алады» дейді. Малик әл-Уаһһабтың (Барлығын беруші Патша Құдай) жәрдемімен кітап тамам болды.

1235 жылы жаздым. Алла ғафу ет, оның жан-ұясын ғафу ет (279б)

Глосарий

ابتلاء العباد (ибтила' әл-'ибад) – Алланың құлдарын сынауы. Сопылықта бұл рухани тазару мен кемелдікке жетудің жолы. Әрбір сынақ – адамның нәпсісін сындыру және сабыр мен ризашылықты үйрету құралы.

اباحت (ибахат) – рұқсатшылдық ағымы. Шариғат шектеулерін жоққа шығарып, барлығына рұқсат деп сенетін бұрыс бағыт. Сопылар мұндай ағымдарды «зәндік» (дінсіздік) ретінде айыптаған.

أبدال – абдал: Алланың сүйікті әулиелері тобы.

احسان – ихсан: жақсылық істеу, Алла үшін игілік қылу.

ادب (адаб) – рухани және мінездік тәрбие. Сопылықта «әдеп» — ішкі тазалықтың көрінісі. Мүридтің ұстазға, адамдарға және Аллаға құрметі арқылы танылады.

ادب المریدین (адаб әл-муридийн) – мүридтердің рухани ұстаз алдындағы әдеп қағидалары: тілін тыйу, қарсы сөз айтпау, нәпсісін төмен қою, бұйрыққа мойынсұну.

اذکار (әзкар) – Алланы еске алу амалдары. Тілмен, жүрекпен, рухпен, оймен және дене мүшелерімен зікір ету тәсілдерінің жалпы атауы.

اركان – иркан: тіректер, бағандар, діннің негіздері.

ارواح (аруах) – рухтар әлемі. Сопылықта адамның жаны Алланың «рух» деп атаған иләһи нұрының көрінісі.

اره (әрра) – Йасауийа дәстүріндегі ерекше зікір түрі. «Арра» сөзі араның дыбысына ұқсас, дем арқылы айтылатын ритмдік зікір формасын білдіреді. Нәпсіні тазартып, жүректі «пневматикалық» тәсілмен жібітуге бағытталған.

استغفار (истигфар) – кешірім тілеу, тәубе ету. Сопылар үшін истигфар – тек тілмен емес, жүрекпен жасалатын рухани тазалық амалы.

إسرار المحنة (исрар әл-михна) – Қиындық пен сынақты жасыру, шағымданбау әдебі. Сопылықта бұл – сабыр мен риза халінің белгісі.

اسماء الله (асма'уллаһ) – Алланың көркем есімдері. Сопылар әрбір есімде ерекше рухани қуат бар деп сенеді және зікірде осы есімдерді қолданады.

إظهار النعمة (изһар ән-ни'ма) – Алланың берген нығметтерін жария түрде мойындау және шүкір ету. Сопылар мұны «шүкір әдебі» деп түсіндіреді.

القاء الشياطين (илқа' әш-шайатин) – Шайтанның адам жүрегіне азғыру немесе күмән тастау әрекеті. Сопылық еңбектерде бұл рухани тазалыққа кедергі ретінде сипатталады.

المُحبُّون (әл-мухиббун) – Аллаға шынайы сүйіспеншілікпен берілгендер. «Мухиббун» – сопылықтағы «махаббат тариқатының» өзегі.

انابة (инаба) – шынайы тәубе және Аллаға қайта оралу. Тәубенің жоғары сатысы ретінде саналады.

انقطاع العائق والعوائق (инкита‘ әл-‘алә’иқ уәл-‘әуә’иқ) — дүниелік байланыстар мен кедергілерден толық үзілу. Бұл рухани тәуелсіздік пен хақ жолына берілу ұғымын білдіреді.

اولياء الله (әулия’уллаһ) – Алланың сүйікті құлдары, рухани дәрежесі жоғары тұлғалар. Олардың жүрегі «нұр» арқылы Алламен байланыс орнатады. Олар «рухани мұрагерлер» ретінде пайғамбарлық нұрды жалғастырады.

اهل الذاکرين (әһл әз-закирийн) – жүрегі Алланың еске алуымен тірі адамдар. Сопылықта оларды «жүрек иелері» дейді.

اهل الذکر (әһл әз-зикр) – Алланы үнемі еске алушылар қауымы. Бұл атау Құранда да кездеседі және сопылықтағы «жамағат» ұғымымен байланысты.

اهل سلوک (әһл сулук) – Сопылық жолда нәпсіні тәрбиелеу мен рухани кемелдікке ұмтылғандар.

اهل الصوفیه әһл әс-суфийа – Сопылар қауымы, рухани тазару мен Аллаға жақындауды мақсат тұтқан адамдар.

اهل الصلحاء (әһл әс-сулаха’) – ізгі, тақуа адамдар қауымы. Олардың дұғасы мен рухани әсері өзгелерге шипа мен береке әкеледі.

اهل طریق (әһл тарик) – Тарикат жолын ұстанушылар, рухани тәрбиеден өтушілер қауымы.

اهل مغالطة (әһл муғалата) – Тарикаттың сырын бұрмалап түсіндіретін немесе өз мақамын асыра бағалайтын адамдар.

اهل الملامة (әһл әл-малама) – өзін айыптау иелері. Олар нәпсіні сындырып, Алла алдындағы шынайылықты сақтағандар.

اهل اخفاء (әһл ихфа’) – зікір мен рухани тәжірибесін жасыратын сопылар. «Жасырын зікір» дәстүрінің иелері.

اهل کبرویه (әһл кубрауийа) – Кубрауийа тариқатының өкілдері. Нәпсімен күрес пен рухани көру (кашф) іліміне мән берген мектеп.

اهل معرفت (әһл ма’рифат) – таным иелері, яғни Алланы шынайы тануға жеткендер. Ма’рифа – рухани ілімнің шыңы.

ايسار (исар) – өзгені өзінен артық көру, рухани жомарттық. Йасауий ілімінде бұл – адам болмысының ең жоғары этикалық көрінісі.

ایمان (иман) — сенім. Сопылықта иман тек сөз немесе білім емес, жүректегі нұр және Алламен рухани байланыс ретінде түсіндіріледі.

باطن – батин: ішкі мағына, рухани мән.

بخل (бухл) — сарандық, рухани кемшілік. Нәпсінің қаттылығынан туындайтын қасиет.

بدعة حسنة (бид’а хасана) – жақсы жаңалық, шарифатқа қайшы емес рухани тәжірибе. Мысалы, жамағатпен зікір ету немесе діни өлең айту.

بدعة سيئة (бид’а саййиа) – жаман жаңалық, дінге қайшы амал. Сопылар мұны рухани аурудың себебі деп санаған.

بدن (бәдән) – Адамның тәні, материалдық болмысы. Сопылар адамды «рух–қалб–нафс–бадән» жүйесінде түсіндіреді; тән – уақытша қабық қана.

بذل و سخاوة (бәзл у сахауа) – жомарттық, өзгенің игілігі үшін мал-мүлікті, уақытты, тіпті өмірді арнау.

بركة (барака) – рухани береке, құт. Бұл Алланың ерекше нұры немесе әулиелер арқылы берілетін тылсым энергия.

بزاق فم الصلحاء (бизақ фәм әс-сулаха') – әулиелердің ауыз сілекейі. Ежелгі дәстүрде оның шипалық, рухани қуат беретін қасиеті бар деп сенілген.

بسط – баст: рухани кеңею, рахат пен үміт халі.

بصيرة (басират) – Жүрек көзі, рухани интуиция. Сопылықта «бәсар» (көзбен көру) мен «басират» (жүрекпен көру) айырмашылығы айқын.

بطانة (батана) – Адамның ішкі ортасы, рухани кеңесшілері. Сопылар бұл ұғымды рухани ықпалдағы жақын адамдар мағынасында қолданады.

بغضة (буғда) – Алла үшін жек көру сезімі, рухани ұғымда харам мен күнәдан жиіркену.

بقاء (бақа') – фана'дан кейінгі рухани мәңгілік.

بكاء (бука') – Көз жасы, рухани әсерлену күйі. Сопылықта Алланы еске алудан туған көз жасы – жүрек тазалығының белгісі.

بلاء (бәла') – сынақ, қиындық. Сопылықта Алланың сүйіспеншілігінің бір көрінісі деп қабылданады.

بلوغ (булуғ) – Рухани жетілу, кемелдікке жету.

بی ادبی (би-адаби) – Әдепсіздік, рухани ұстазға немесе Алла жолындағы әдеп ережелерін бұзу. Сопылықта бұл рухани кемелденуге басты кедергі саналады.

بیان (баян) – Ашық айту, рухани сырды түсіндіру қабілеті. Кей сопыларда «баян» – Алладан келген илхамды жеткізу нышаны.

بیعت (бай'ат) – ұстазға қол беру арқылы рухани ант беру. Бұл — тариқатқа ену рәсімі және рухани байланыс орнату.

تجريد (таджрид) – нәпсіден арылу, рухани тазалық.

تجريد حقیقی (таджрид хақиқий) – шынайы рухани жалаңдық, яғни барлық дүниелік тәуелділіктен арылу.

تجلی الصفات (таджаллий әс-сифат) – Алланың сипаттарының жүрек пен рухта айқындалуы. Бұл хал – мүридтің Алланың нұрын жүрегімен сезіну дәрежесі.

ترك الدنيا (тарк әд-дунйа) – Дүниелік ләззәттардан бас тарту, рухани өмірге бет бұру. Бұл – «зухд» (дүниеқоңыздықтан арылу) халінің көрінісі.

ترك الشكوى (тарк әш-шукуа) – Шағымданудан тыйылу. Сопылық әдебінде бұл – риза болудың және Алланың тағдырына толық мойынсұнудың белгісі.

تسليم (тәслим) — толық берілу, Алла еркіне бойсұну.

تسليم تصرفات الشيخ (таслим тасарруфат әш-шайх) — шайхтың рухани басшылығына толық берілу.

تصفية (тасфийа) – Жүрек пен нәпсіні тазарту, рухани шлактардан арылу. «Тасфийа» – «тахлия» (жамандықтан арылу) мен «тахлия» (жақсылықпен толтыру) ұғымдарының ортасы.

تصوّف (тасаввуф) – сопылық жол, рухани ілім.

تضرع (тазарру') – шынайы жалбарыну, Алланың алдында көз жаспен дұға ету.

تطهير الباطن (татһир әл-батын) – Жан дүниені тазарту, нәпсінің кірінен арылу. Бұл рухани тазарудың жоғары сатысы.

تعلق (та‘аллуқ) – Байлану, тәуелділік. Рухани тұрғыда – нәпсінің дүниеге, адамдарға немесе өз қалауларына байланып қалуы.

تفريد (тафрид) — жалғыздық, фаниліктен безу.

تفريج القدمين (тафридж әл-қадамайн) –Намазда аяқ аралығын ашу әдебі; сопылар мұны сыртқы бейнеден бөлек, рухани дайындықтың нышаны деп түсіндіреді.

تفويض الأمر إلى الله (тафуид әл-амр ила-Ллаһ) – Барлық іс пен тағдырды Аллаға тапсыру. Сопылық ілімде бұл толық тәуекел мен риза халін білдіреді.

تقبيل اليد (тақбил әл-йад) – Қол сүю. Ұстазға немесе әулиеге құрмет көрсету ишараты. Сопылық әдебінде бұл — рухани бағыныштылық пен сүйіспеншіліктің белгісі.

تكبير التّشريق (тәкбир әт-ташрик) – Құрбан айт күндері айтылатын тәкбірлер. Сопылар мұны рухани қуаныш пен Алланы ұлықтаудың көрінісі ретінде тәпсірлейді.

تلبية (талбийа) – Қажылықта «Ләббәйк Аллаһумма ләббәйк» деу; рухани мағынада – Алланың шақыруына жүреппен жауап беру.

توبة (тәуба) – күнәдан арылу, рухани оралу.

توبة النصوح (тәуба насух) – шынайы, қайталанбайтын тәубе.

توبة البصر، الرجل السمع، اليد، (тәуба әс-сәм’, әл-басар, әл-йад, әр-риджд) — есту, көру, қол, аяқ сияқты дене мүшелерінің күнәдан тазаруы.

توبة العين (тәуба әл-‘айн) – көз арқылы жасалған күнәлар үшін тәубе ету.

تجسس (тажассус) – өзге адамның кемшілігін аңду. Сопылықта бұл рухани ауру деп есептеледі.

تلقين (талқин) – рухани ұстаздың шәкіртке зікір мен дұға формулаларын үйретуі. Бұл – сопылықтағы алғашқы рухани бастама рәсімі.

تلقين شيطاني (талқин шайтаний) – шайтани илхам, жалған рухани шабыт. Шынайы ұстазсыз мүридтер осы күйге түсуі мүмкін.

تواضع (тауадзы‘) – кішіпейілділік. Сопылардың ең маңызды сипаттарының бірі, тәкаппарлықтың қарсы ұғымы.

توحيد (таухид) – Алланың бірлігін рухпен сезіну.

توسل (тауассул) – Аллаға әулиелер мен пайғамбарлар арқылы дәнекерлік тілеу.

تَوَكُّل (тәуаккул) – толық сенім және Аллаға іштей сүйену.

طهارة الطريقة (таһарат әт-тариқа) – Сыртқы тазалықтан бөлек, тариқат жолындағы рухани тазалық. Бұл «ахлақ пен ниеттің тазалығын» білдіреді.

ثمره (самара) – рухани еңбектің жемісі.

ثواب (сауâб) – ізгі амал үшін берілетін рухани сый.

جبروت (джабарут) – рухани жоғарғы әлем (жаратушы әлемі).

جوع (джу‘) – аштық арқылы рухты тазарту.

جهاد النفس (джиһад ан-нафс) –нәпсімен күрес. Сопылықтағы ең ұлы соғыс түрі.

حال (хал) – рухани күй, иләһи шабыттың уақытша көрінісі.

حُب (хубб) — Аллаға деген махаббат.

حجاب القلب (хиджаб әл-қалб) – Жүректі Аллаға жақындаудан тосу, нәпсілік перде. Сопылықта бұл перделер дүниеге байланыс, нәпсі, менмендік сияқты рухани кедергілер деп түсіндіріледі.

حج الطريقة (хадж ат-тариқа) — рухани қажылық, яғни жүректің Аллаға сапары.

حُبّ الله (хубб Аллах) — Аллаға деген шексіз сүйіспеншілік.

حزن (хузн) — Алладан алыстаудан туған рухани мұң.

حُسْنُ الْخُلُق (хусн әл-хулук) – Жақсы мінез-құлық, көркем әдеп. Сопылықта ол рухани жетілудің басты өлшемі болып табылады.

حضور (хузур) — зікір кезіндегі рухани қатысу.

حَقِيقَة (хақиқат) — сопылықтағы ақиқат сатысы.

حَلَقَةُ الذِّكْرِ (халқат әз-зикр) – Зікір шеңбері, яғни сопылардың Алланы ұлықтау мақсатында жиналып зікір етуі. Бұл рухани байланыс пен энергия алмасудың ортасы саналады.

حلاوة المعصية (халауәт әл-ма'сия) — күнә ләззәты. Сопылар бұл күйді рухани надандықтың белгісі деп санаған..

حلم (хильм) – Сабыр мен ұстамдылық қасиеті. Рухани адам ашуға бой алдырмай, іштей тыныштық сақтайды.

حيات القلب (хайат әл-қалб) – Жүректің рухани тірі болуы, яғни Алланы еске алу (зикр) арқылы рухтың оянуы. «Жүректің өлімі» – Алланы ұмытумен тең.

حيض أهل الطريقة (хайз әһл әт-тариқа) – Метафоралық ұғым. Рухани ластық кезеңі, яғни жүректің Алладан алыстап, зікір мен ма'рифаттан үзіліп қалу кезеңі.

حَيَاء (хайа') – Ибалық, ұяңдық және рухани ар-ождан сезімі. Сопылар үшін «хайа» – Алланың алдында әдеп пен құрметтің шыңы.

خدمة (хидма) — рухани қызмет, шайхқа қызмет ету.

خدمة الاستاذ (хидмат әл-устаз) — ұстазға қызмет ету — рухани тәрбиенің бір бөлігі.

خرقة (хирқа) — сопылардың жүн шекпені, рухани дәреже нышаны.

خشوع (хушу') — намаздағы немесе зікірдегі рухани берілу, жүректің жұмсаруы.

خشية (хашийа) – Алладан қорқу мен сүйіспеншіліктен туған рухани үрей. Сопылар үшін хашийа — білім мен ма'рифаттың жемісі, яғни «таным артқан сайын қорқу артады».

خطورات (хутурат) – Жүректе туындайтын ойлар мен елестер. Сопылық ілімде хутурат — Алладан, періштеден, нәпсіден немесе шайтаннан келуі мүмкін рухани әсерлер. Шынайы мүрид бұл ойлардың қайнарын тануға үйренуі тиіс.

خلفاء راشدين (хулафа' рашидин) – Ислам тарихындағы алғашқы төрт әділетті халифа: Абу Бакр, 'Умар, 'Усман және 'Али (р.а.). Сопылар бұл тұлғаларды рухани жолдың алғашқы халифалары деп таниды.

خلوة (халуа) — оқшаулану, рухани тәрбие кезеңі.

خواجگان (ходжаған) — Түркі-парсы сопылық дәстүрінде «Ходжаған» тариқатының өкілдері. Бұл атау «құрметті шайхтар», «рухани жетекшілер» деген мағына береді.

خوف (хауф) — Алладан қорқу. Бұл — сүйіспеншілік пен ұят сезімінен туындайтын рухани қорқыныш.

دار الشفاء (дар аш-шифа') — «Шипа үйі», рухани және тәндік ем орны. Ислам дәуірінде бұл атау медресе мен ханака (сопылардың рухани орталығы) жанындағы емханаларға берілген. Сопылық мағынада — рухани дертті емдейтін жүрек мектебі.

درویش (даруиш) — Сопылықта тақуалық жолды ұстанған, нәпсісін тәрк еткен кішіпейіл мүрид. Бұл сөз парсы тілінен енген, мағынасы — «кедей», «дүниеден безген».

دولة العقبی (даулат әл-‘укба) — «Ақырет мемлекеті» немесе мәңгілік өмірдің бақыты. Сопылықта дүниелік билікке емес, ақыреттік «рухани патшалыққа» ұмтылу мағынасында қолданылады.

ذکر (зикр) — Алланы еске алу. Сопылықтың өзегі және жүректі тірілтуші амал.

ذكر الجهر (зикр әл-джахр) — дауысты зікір, жамағатпен бірге айтылады.

ذكر الآخرة (зикр әл-ахира) — ақыретті еске алу, өлім мен есеп күнін ұмытпау. Сопылардың пікірінше, ақыретті еске алу жүректі жұмсартып, тәкаппарлықтан арылтады.

ذكر الأذن (зикр әл-узун) — құлақ арқылы тыңдау арқылы еске алу, яғни зікір, Құран, рухани насихатты ықыласпен қабылдау.

ذكر الأرة (зикр әл-арра) — «арра зікірі» деп аталатын сопылық деммен айтылатын зікір түрі. Бұл тәжірибе Йасауийа дәстүрінде кең қолданылған.

ذكر الجسد (зикр әл-жасад) — дене арқылы рухани еске алу; намаз, ораза және қызмет түріндегі зікірлер.

ذكر الجهر (зикр әл-джахр) — дауысты, ашық еске алу. Түркі сопылық дәстүрінде (әсіресе Йасауийа мен Накшбандийаға дейінгі кезеңде) кең тараған рухани тәжірибе.

ذكر الخفي (зикр әл-хафи) — жасырын зікір. Йасауийа тариқаттарында ең жоғары рухани зікір түрі ретінде қабылданған.

ذكر الخفي الأخرى (зикр әл-хафи әл-ахфа) — «ең жасырын зікір». Бұл Алланы еске алу жүректің терең түкпірінде, ойсыз және сөзсіз жүреді.

ذكر الخلق (зикр әл-халқ) — жаратылғандарды еске алу арқылы Алланы тану. Өлемдегі әрбір жаратылыс — «иләһи айна» ретінде көрініс табады.

ذكر الرجل (зикр әр-ридждл) — аяқпен жасалатын амал, яғни Аллаға қарай қадам басу, мешітке, ұстазға немесе ізгі іске бару.

ذكر الروح (зикр әр-рух) — рухпен еске алу. Зікірдің бұл сатысында адам өз «менін» ұмытып, тек Алланың рухани нұрымен байланыс орнатады.

ذكر السر (зикр әс-сирр) — «жасырын рух» деңгейіндегі еске алу. Бұл сатыда зікір сана мен рухтың арасындағы кеңістікте жүзеге асады.

ذکر العین (зикр әл-‘айн) — көз арқылы Алланы еске алу, харам нәрсеге карамау, жаратылыстың сұлулығынан Хақтың нұрын көру.

ذکر القلب (зикр әл-қалб) — жүрекпен зікір ету. Бұл — тілмен емес, жүрек соғысы мен тыныстың өзінде Алланы еске алу дәрежесі.

ذكر النفس، القلب، السرّ، الروح، الخفی، اخفی الخفی (зікр ан-нафс, әл-қалб, әс-сирр, әр-рух, әл-хафи, ахфа әл-хафи) — зікірдің рухани сатылары, адамның ішкі құрылымына сәйкес келетін деңгейлер.

ذکر اللسان (зикр әл-лисан) — тілмен айтылатын еске алу. Бұл ең алғашқы, сыртқы деңгейдегі зікір формасы.

ذکر المولى (зикр әл-маула) — Алланың өз есімдерін жүрекпен қайталау, ең жоғары зікір сатысы.

ذكر النفس (зикр ән-нафс) — нәпсіні Аллаға бейімдеу, оның қалауын тию арқылы еске алу.

ذكر هو (зикр һу) — «Ху» (Ол) сөзін қайталау арқылы жасалатын зікір. Бұл — Алланың бейтарап есімімен бірлік күйіне ену амалы.

ذكر اليد (зикр әл-йад) — қол арқылы жасалатын амалдық зікір: садақа беру, ізгі іс істеу, жақсылық жасау.

ذوق (заук) рухани дәм тату, Алланы сезіну .

رابطة (рабыта) шайх пен мүрид арасындағы рухани байланыс.

رباط (рибат) — рухани байланыс орны.

رضا (рида) — Алланың еркіне разылық білдіру.

رفق (рифқ) – Жұмсақтық, ілтипат, мейірім. Рухани ұстаз бен шәкірттің мінезіндегі сабырлы, әдепті қарым-қатынас тәсілі.

رياضة (рийаза) — рухани жаттығу, нәпсіні тәрбиелеу.

رياء (рийа’) – Көрсету, жасандылық, құлшылық пен ізгі істерді Алланың разылығы үшін емес, адамдарға көрсету мақсатында істеу. Сопылықта рия – рухани жолдың ең ауыр сырқаты, нәпсінің айласы болып саналады.

زاهد (заһид) – дүниеден безген, аскет адам.

زهّد (зухд) — дүниеден безу, рухани тәуелсіздік.

زندیق (зиндик) – Діннен тайған, сопылық атын жамылып, шарифаттан ауытқыған адам. Классикалық әдебиетте – «екіжүзді» немесе «дінсіз» мағынасында қолданылады.

زيارة (зийара) زيارة — зияра: әулиелерді зиярат ету, рухани нұр алу
әулиелерді зиярат ету, рухани нұр алу.

سالك (салик) — «жолға түскен адам». Тарикат жолында рухани дамушы шәкірт.

سجاده (сджжада) — пірдің құлшылық кілемі.

سجدة المناجاة (сәджда әл-мунаджат) — рухани сәжде, дұға мен көз жасы арқылы рухтың Хаққа иілуі.

سخت (сахт) – Наразы болу, разылықтың (риза) қарама-қарсысы. Сопылар «сахт» халін рухани кемшілік деп санайды, себебі ол жүректегі ризалық пен сабырды бұзады.

سراج المعرفة (сирадж әл-ма'рифа) — таным шырағы. Бұл – Алланы тануға апаратын ішкі нұр.

سر التوحيد (сир әт-таухид) — Алланың бірлігінің ішкі сыры. Бұл – рухани тәжірибе арқылы ғана ашылатын ілім.

سراج المعرفة (сирадж әл-ма'рифа) – «Ма'рифат шамы» – жүректегі рухани нұр, Алланы танудың жарығы. Шынайы ма'рифат иесі Алланың нұрымен жарықтанған жан деп есептеледі.

سلوك (сулук) — «жол жүру», рухани тәрбие және кемелдік жолы. Саликтің тариқаттағы рухани саяхаты.

سماع (сама') — рухани музыка мен зікірдің үйлескен түрі. Сопылардың жиналысындағы күймен, өлеңмен жасалатын Аллаға бағытталған рухани тыңдау тәжірибесі.

سواد أعظم (сауад а'зам) — «ұлы қауым». Ислам қоғамының көпшілігімен бірге болуды білдіретін ұғым, шариғатқа сай жамағат бірлігін сақтауды уағыздайды.

سعادة سرمدية (са'адат сәрмәдийа) — мәңгі бақыт, яғни рухтың Алламен бірлікте болуы.

سوء الخلق (су' әл-хулук) –Жаман мінез-құлық, нәпсінің төмен қасиеттері. Бұл сопылық тәрбиеде ең ауыр рухани дерттердің бірі.

سير (сайр) – Жүру, сапар шегу. Сопылық ілімде «сайр» – рухани саяхат, яғни Аллаға қарай ішкі жол жүру (السیر إلى الله). Бұл үш сатыдан тұрады: сайр илаллаһ, сайр филләһ және сайр ма'аллаһ.

شجرة التوحيد (шаджара ат-тауһид) — таухид ағашы, яғни иман мен рухани білімнің бір тамырдан өсіп, тармақтануының символы.

شجرة السخاوة (шаджара әс-сахауа) — жомарттық ағашы. Жомарт адамнан береке тарайтынын бейнелейді.

شجرة البخل (шаджара әл-бухл) — сараңдық ағашы, рухани түнеру мен нәпсіге байланудың нышаны.

شراب شوق (шараб аш-шаук) – «Шабыт шарабы», яғни Аллаға деген сағыныш пен махаббаттың рухани мас күйі. Бұл ұғым көбіне сопылық поэзияда метафора ретінде қолданылады.

شكر (шукр) – Алланың нығметтеріне алғыс айту, ризашылық білдіру. Сопылар «шукр» ұғымын тек тілмен емес, амалмен де көрсету деп түсіндіреді.

شوق — шаук: Аллаға деген сағыныш.

شهود — шухуд: рухани көру, Алланың нұрын сезіну.

شهوات (шаһуат) — нәпсілік құмарлықтар. Сопылықта адам осы қалауларды бағындыру арқылы рухани кемелдікке жетеді.

شهوة نفسانية (шахуә нафсанийа) – Нәпсінің құмарлығы, адамның рухани жолға бөгет болатын ішкі қалауы. Сопылар үшін бұл – рухани тәрбиенің ең алғашқы сынағы.

صاحبُ ذِكرِ قلب (Сахиб зикр қалб) – (араб. *ṣāhibu dhikri qalb*) Сопылық ұғымында Алланы еске алуды (зікр) тек тілмен емес, жүрек арқылы жүзеге асыратын рухани деңгейге жеткен адамды білдіреді. «Жүрек иесі» деген мағына береді. Мұндай тұлғада зикр оның болмысына айналып, жүрек үздіксіз Алланың есімін қайталап тұрады.

صبر (сабр) — сабыр, төзімділік. Сопылықта сабыр – рухани жолдың тірегі және махаббаттың дәлелі.

صدق (сидк) — шынайылық. Тариқаттағы барлық амалдардың негізі.

صديق (сиддик) — шынайы сенуші, рухани адал жан. Бұл атақ – пайғамбарлардан кейінгі ең жоғары рухани мәртебе.

صفاء — сафа: рухани тазалық.

صفاء القلب (сафа әл-қалб) — жүректің тазалығы, рухани бейбіттік пен Алла нұрының айнасы.

صقالة القلوب (Сиқалат әл-қулуб) – Тура мағынасы – «жүректерді жылтырату» немесе «тазарту». Сопылықта адамның рухани тазару, нәпсіні жеңу және жүректің айнадай мөлдірленуін білдіретін метафоралық ұғым. Бұл термин рухани тәрбие (тасфия) мен зікір, риязат амалдарының нәтижесінде жүректегі кір мен дүние сүйіспеншілігінің кетуін бейнелейді.

صومعة (сум‘а) — ғибадат қылатын үй.

طهارة الظاهر والباطن (Тахарат аз-захир уа әл-батин) – «Сыртқы және ішкі тазалық» ұғымы. Шариғат бойынша дене мен киімнің тазалығы (захир), ал сопылықта жүрек пен нәпсінің тазалығы (батин) басты маңызға ие. Бұл термин рухани жолда (сейр у сулук) сыртқы ғибадат пен ішкі ниеттің бірлігін талап етеді.

طواف القبور (Тауаф әл-қубур) – «Қабірлерді тауап ету» деген мағынада. Сопылық тәжірибеде әулиелердің, шайхтардың мазарларын зиярат ету және олар арқылы рухани байланыс орнату дәстүрін білдіреді. Бұл амал шариғат тұрғысынан құлшылық ниетімен емес, рухани еске алу мен ғибрат алу мақсатында жасалуы тиіс деп түсіндіріледі. Кейбір тариқаттарда «тауап» — рухани құрмет пен ишқтың нышаны ретінде қабылданады.

ظرافة العلماء – Зарафат әл-уләма’ – «Ғалымдардың көркем мінезі» немесе «ғалымдардың ізгілігі» деген ұғым. Сопылық контексте бұл термин шынайы ғалымның (‘алимнің) ілімімен қатар, әдеп, мейірім және жұмсақтық секілді рухани сипаттармен безенуі керектігін білдіреді. «Зарафа» сөзі мұнда рухани әсемдік пен ілімнің әдеппен үйлесімін меңзейді.

عابد (‘абид) — Аллаға құлшылық етуші.

عارف (‘ариф) — Алланы таныған, кемел адам.

عزلة ('узлат) — жалғыздық, дүниеден оқшаулану. Сопы өз рухын тазарту үшін уақытша «узлатқа» кетеді.

عَزْمُ التَّائِبِينَ – 'Азм ат-тә'ибийн – «Тәубе етушілердің берік ниеті». Бұл термин рухани жаңғыру жолында күнәдан шынайы түрде бас тарту және Алла жолында тұрақтылыққа жетуді білдіреді. Азм – тәубенің басты шарты, яғни «ішкі шешім мен рухани нықтық».

عشق ('Ишқ) – «Махаббат», «құмарлық» деген мағына береді. Сопылық ілімде *ишқ* — Аллаға деген шексіз сүйіспеншілік пен рухани ынтықтықты білдіреді. Бұл – нәпсілік сүйіспеншіліктен (махаббат) жоғары тұрған, жүректің Хаққа толық берілу күйі. Ишқ Аллаға қауышу жолындағы ең жоғарғы рухани қозғалыс көзі ретінде қарастырылады.

عشق الهی ('ишқ илаһи) — Аллаға деген құдайлық махаббат. Бұл – сопылық тәжірибенің шыңы.

غَضَبُ اللَّهِ (Ғадаб Аллаһ) – «Алланың қаһары» немесе «Құдайдың ашуы». Бұл термин Құран мен хадистерде жиі кездеседі және сопылықта рухани ескерту ретінде түсіндіріледі: Алланың разылығынан алыстау адамның нәпсісін тәрбиелемеу мен тәкаппарлықтан туындайды.

عقوقُ الْأَسْتَاذِينَ – Ұстазға қарсы келу – «Ұстаздарға құрметсіздік» немесе «рухани тәртіпті бұзу» мағынасында. Сопылық этикада бұл ең ауыр қателіктердің бірі саналады. Рухани ұстазға (муршидке) қарсы шығу – жолдан таю, нәпсінің үстемдігі деп есептеледі.

غَلَامَةُ التَّائِبِينَ – 'Аламәт ат-тә'иб – «Тәубе етушінің белгісі». Сопылық еңбектерде бұл ұғым адамның жүрек тыныштығы, нәпсіден алыстауы, ғибадатқа ынтасы арқылы айқындалады. Яғни, шынайы тәубенің нәтижесі адамның мінезі мен рухани күйінен көрінеді.

علم باطن ('илм батин) — ішкі ілім, рухани ма'рифат.

علم ظاهر ('илм захир) — сыртқы ілім, шарифат ғылымдары.

عِلْمٌ لَدُنَّ – 'илм ладуни – «Тікелей Алладан берілетін ілім» немесе «ішкі нұр арқылы алынған білім». Бұл ұғым Құрандағы «عِلْمًا لَدُنَّا» (Кәһф сүресі, 65-аят) тіркесінен алынған. Сопылықта бұл ілім – зікір, тақуалық және Аллаға жақындық нәтижесінде жүрекке түскен хақиқат нұры деп түсіндіріледі.

علم اليقين / عين اليقين / حق اليقين — танымның үш сатысы: білім арқылы, көру арқылы, ақиқат арқылы тану.

عِلْمٌ وَاعْمَلْ ('илм уә 'амал) – «Ілім және амал». Сопылықта ілім тек теориялық білім емес, оны амалмен (іс жүзінде) бекіту маңызды. Ілім амалмен толыққанда ғана рухани кемелдікке жеткізеді.

عَهْدُ الْوَفَاءِ – 'Аһд әл-уәфа' – «Адалдық анты» немесе «уәдеге беріктік». Бұл термин рухани шәкірттің (муридтің) өз ұстазы мен Алла алдындағы антты

орындауға деген тұрақтылығын білдіреді. ‘Аһд әл-уәфа’ – тариқат жолындағы сенім мен беріктіктің көрінісі.

عَيْبُ الْبَاطِن – ‘Айб әл-батин – «Ішкі кемшілік» немесе «жүректегі мін». Сопылар адам өзін сыртқы емес, ең алдымен ішкі кемшіліктерінен тазартуы керек деп үйретеді. Бұл ұғым «тасфийат ан-нафс» (нәпсіні тазару) ілімімен тығыз байланысты.

غريب – ғариб: мүсәпір, жат адам.

غسال (ғассаал) – рухани мағынада: «жандарды тазартушы». Бұл ұстаздың шәкірт жүрегін тазалаушы рөлін сипаттайды.

غفلت (ғифлат) – Алладан бейқам болу, рухани ұйқы.

فَتْح (Фатх) – «Ашу», «рухани ашылу» мағынасында. Сопылық тәжірибеде бұл – жүрек перделерінің ашылып, хақиқат нұрының енуін білдіретін рухани күй. Фатх Алланың мейірімінен, зікір мен рийазат нәтижесінде беріледі.

فِتْوَت (Футувват) – жомарттық, рухани батырлық. Сопылықта бұл ұғым сыртқы ерліктен гөрі ішкі ерлік пен рухани асыл мінезділікті білдіреді.

فَرَضٌ دَائِم (Фардз да’им) – «Мәңгі парыз» деген ұғым. Сопылар бұл терминді «Алланы ұмытпау», «үнемі зікірде болу» мағынасында қолданады. Яғни намаз, ораза сияқты уақытпен шектелмейтін, жүректің Алламен үздіксіз байланысын сақтауды білдіретін парыз.

فقر (фақр) – Аллаға мұқтаждық сезімі

فناء (фана’) – «жоғалу», өз «менінен» бас тарту. Алланың алдында рухани еру сатысы.

فناء الذكر في الذكر (фәнә әз-зикр фи әз-зикр) – зікірдің ішінде еру, яғни зікір етуші мен зікірдің өзі біртұтас күйге енуі.

فَيْض (Файз) – «Мейірім», «нұрдың төгілуі», «рухани ағыс» деген мағына береді.

Сопылық ілімде бұл Алладан рухани ұстаз (муршид) арқылы шәкіртке (муридке) келетін рухани нұр мен иләһи шабытты білдіреді. Файз — рухани сабақтастықтың (силсила) негізі, Алла нұрының жүректен жүрекке өту процесі ретінде түсіндіріледі.

قُدْوَةٌ / مُقْتَدَى (Қудуа/Мұқтада) – «Үлгі тұтар тұлға», «басшы», «пір». Сопылық ілімде бұл термин рухани жетекші – шайх, муршидті білдіреді. Қудуа – рухани кемелдіктің символы, оның ісі мен сөзі – муридтер үшін жол нұсқау.

قُرْبَةٌ (Қурба/Макам әл-қурба) «Жақындық дәрежесі». Сопылықта бұл – Аллаға рухани жақындау мағынасындағы хәл немесе макам. Қурба – махаббат, зікір және тақуалық арқылы жетілетін ішкі рухани байланыс.

قَسْوَةُ الْقُلُوبِ (Қасуәт әл-қулуб) – «Жүректің қатайуы». Құран мен сопылық мәтіндерде бұл Алланы еске алмаудан, нәпсінің үстемдігінен, дүниеге берілуден туындайтын рухани ауру ретінде сипатталады. Жүректің қатайуы – рухани ілімнен алыстаудың белгісі.

قُطَاغٌ طَرِيقِ اللَّهِ (Қутта‘ тариқ Аллаһ) – «Алланың жолын бөгейтіндер» немесе «рухани жолдың қарақшылары». Бұл ұғым – нәпсі, шайтан және дүние сияқты адамның рухани дамуына кедергі келтіретін ішкі және сыртқы күштерге ишара.

قَلْب (қалб) – рухани жүрек. Барлық иләһи сыр мен нұрдың мекені.

قَلَنْدَرِيَّة (Қаландарийа) – Сопылықтағы ерекше бағыт немесе қауым атауы. Қаландарийлер – дәстүрлі дін ережелерінен еркін, бірақ рухани махаббат пен ерікті тақуалыққа негізделген өмір салтын ұстанған сопылар тобы. Қаландарийлік өмір – материалдық дүниеден толық безіну мен абсолютті рухани еркіндікті мақсат тұтқан бағыт.

قَنَاعَة (қана‘ат) – барға риза болу, нәпсінің тыныштығы.

قَوَال (қаууал) – рухани әнші, зікір мен сама’ жиналысында Алланы мадақтайтын адам.

قِيَام (Қийам) – «Тұру», «тік тұру» деген мағынада. Намаздағы тұрысты білдірумен қатар, сопылықта бұл – рухани сергектік, Хақ алдында әзір тұру күйін білдіреді.

Кей тариқаттарда зікір кезінде қийам – Алла алдында рухтың тік тұрып, толық берілу символы.

كِبْر (Кибр) – «Менмендік», «тәкаппарлық». Сопылар үшін кибр – нәпсінің ең қауіпті сипаттарының бірі. Кибр адам мен Алланың арасын бөледі, сондықтан рухани жолдың алғашқы шарты – кибрден, мендік сезімнен (انا) арылу.

كِتْمَانِ السِّرِّ (Китман әс-сирр) – «Құпияны сақтау». Сопылардың басты рухани әдебі: Алламен болған сырды жария етпеу. Бұл – рухани тәлім мен сырдың қадірін қорғау, яғни «сирр» (құпия сыр) – жүрек пен Хақ арасындағы аманат.

كِرَامَت (кәрамат) – әулиелердің Алла қалауымен көрсететін кереметтері.

كِرَم (кәрәм) – жомарттық, мейірім мен сыйластық.

كَمَال (Камал) – «Кемелдік», «толықтық». Рухани кемелдік – сопылық тәрбиенің соңғы мақсаты.

«Инсан камил» – рухани тұрғыдан жетілген, Алламен бірлікте өмір сүретін адам.

Камал – ілім, амал, әдеп және махаббаттың тұтастығымен өлшенеді.

كَوْن (Каун) – «Жаратылыс», «болмыс». Сопылық дүниетанымда кәун – Алланың көрінісі, жаратылған әлем. Кәун мен Хақтың арақатынасы – *вахдат*

ул-вуджуд (біртұтас болмыс) ілімінің басты өзегі. Кәміл адам кәунді – Хақтың айнасы ретінде таниды.

لاهوت (лаһут) – Құдайлық әлем.

لِبَاسُ النَّفْوَى (Либас әт-тақуа) – «Тақуалық киімі». Құраннан алынған ұғым (А‘раф 7:26).

Сопылықта бұл – сыртқы киім емес, рухани тазалық, әдеп пен тақуалықтың «ішкі киімі».

لباس خِرْقَة (либас хирқа) – сопылардың киімі, хирқа (сопылық шапан).

لَذَّة (Ләззә) – «Ләззәт», «рухани қуаныш». Сопылар үшін бұл — нәпсілік ләззәт емес, Алланы еске алу мен онымен сырласу арқылы сезілетін рухани рахат. Ол – «ма‘рифат» пен «махаббат» халінің ішкі дәмі (зуқ).

لِسَانُ الْحَال (Лисан әл-хал) – «Хал тілі». Сопылар «хал тілі – сөз тілінен өткір» дейді. Бұл – рухани хәлдің ішкі күймен жеткізілуі, яғни адамның ісі мен рухани сәулесі оның сөзінен де әсерлі болуы. Мысалы, әулиелердің үнсіздігі де ғибратқа толы болады.

لُطْف (Лұтф) – «Жұмсақтық», «мейірім», «нәзіктік». Сопылықта Алланың Латиф (жұмсақ, нәзік) сипатының көрінісі. Лұтф – Алланың құлға жасырын мейірі мен рухани қамқорлығы, сондай-ақ адамның да мінезіндегі рақым мен ізгілікті білдіреді.

لِقَاءُ اللَّهِ (Лиқа’ Аллах) – «Алламен кездесу». Бұл термин Құранда кездеседі («Кім Алламен кездесуді қаласа...» – Кәһф, 18:110). Сопылықта бұл – Алланың рухани көрінісін көру, жүрек арқылы Хақпен сұхбат құру, яғни рухтың Хаққа қауышуы.

لَمكان – ләмәкан: мекенсіздік, шексіздік.

لَهُو (Ләһу) – «Ойын-сауық», «бос нәрсе». Сопылар бұл ұғымды рухани немқұрайдылық, жүректі Алладан алшақтататын дүниеқұмарлықтың белгісі ретінде қолданады. «Ләһу» – рухани жолдың ең үлкен кедергілерінің бірі.

مداومة الأوراد (мудәуамат әл-әурад) – «зікірлерді үздіксіз орындау».

Сопылардың күнделікті зікір, дұға және рухани амалдарды тұрақты орындау дәстүрі. Бұл рухани тәртіп пен жүректің тазалығын сақтау шарты болып саналады.

مجالس الباطل (мәджалис әл-батыл) – бос, рухани мәнсіз жиналыстар. Сопылар бұдан аулақ болуды өсиет етеді.

مجاهدة — муджаһада: Күрес, рухани күрес.. Мужахада – тариқаттағы тәрбие мен рухани жаттығулардың негізі.

مخاطبة – мұхатаба Алламен рухани тілдесу. Бұл – жүрек пен рухтың тікелей қарым-қатынасы, Алланың іштей сөйлеуі мен ишараларын түсіну.

محاسبة (мухасаба) – Өзін-өзі есепке алу. Мухасаба – нәпсіні тәртіпке келтірудің басты әдісі.

محبت (махаббат) – сүйіспеншілік. Сопылықтағы барлық жолдың өзегі.
 محبة الله (махаббат Аллах) – Аллаға бағытталған ең жоғары сүйіспеншілік.
 محبت حدودی / حدود المحبة (махаббат ҳудудӣ / ҳудудул-махабба) – «махаббаттың шекаралары». Сопылықта Аллаға деген махаббаттың белгілі рухани сатыларын (шариғат, тариқат, ма‘рифат, хақиқат деңгейлері) білдіреді. Әр деңгейде сүйіспеншіліктің тереңдігі мен шынайылығы арта түседі.

محنت (михнат) – қиындық, сынақ.

مذاكرة – музакара: Рухани әңгіме, зікір және ілім алмасу. Сопылар бір-бірімен Алла туралы сөйлесу арқылы жүректі оятады.

مراد / محبوب / مقصود / معشوق (мурад / махбуб / мақсуд / мә‘шук) – «қалаған, сүйген, мақсат, ғашық». Бұл ұғымдар Алланың адаммен және адамның Алламен рухани байланысын сипаттайды. Махаббат пен ғашықтық арқылы адам өз мақсаты – Хақпен бірлікті табады.

مراقبة (мурақаба) Бақылау, қадағалау. Мурақаба – мүридтің ең жоғары рухани күйі, ол Алланы «көзімен емес, жүрегімен көреді».

مروءة (муру’а) – адамгершілік, ерлік, ұстамдылық қасиеттер жиынтығы.

مرشد کامل (муршид камил) – толық жетілген ұстаз, рухани жетекші.

مرید - мүрид: рухани шәкірт.

مرید صادق (мурид садик) – шынайы шәкірт, рухани жолға адал жан.

مسلك (маслак) – рухани бағыт немесе тариқаттық жол.

مشاهدة (мушахада) – Көру, рухани көру. Мушахада – фана’ (жойылу) халінің көрінісі, онда адам Алладан өзге ештеңе көрмейді.

مشايخ (машайых) – рухани ұстаздар тобы.

مشربة – мушраба: Ішкі жол, рухани бағыт. Мушраба – сол жеке рухани дәм мен тәсіл.

معراج (ми‘раж) – Пайғамбардың көкке көтерілуі.

معرفة (ма‘рифат) – Алланы жүрекпен тану.

مغفرة (мағфира) – Алланың кешірімі.

مقام الأنبياء / الأولياء (мақам әл-анбия / әл-әулия) – пайғамбарлар мен әулиелердің рухани дәрежелері.

مقام الخائفين (мақам әл-ха’йфийн) – Алладан қорқатындар мекені. Бұл – рухани сақтық пен тақуалық деңгейі.

مقام التوبة / الإنابة / الأدب (мақам әт-тәуба / әл-инәба / әл-адаб) – тәубе, қайта оралу және рухани әдеп сатылары.

مقام الشيخ و مقام النبي (мақам аш-шайх уә мақам ан-наби) – «шайх пен пайғамбардың дәрежесі». Бұл термин сопылықтағы рухани иерархияны білдіреді. Пайғамбарлық мақам уахиға негізделсе, шайх мақамы – рухани тәжірибе мен илһам арқылы қалыптасатын кемелдік дәрежесі.

مقام القبض (мақам әл-қабдз) – рухани тарылу, ішкі қысым күйі. Бұл хәлден кейін «бастау» (бастың кеңеюі) келеді.

مقام القربة (мақам әл-қурба) – «жақындық дәрежесі». Аллаға рухани тұрғыдан барынша жақындау күйі. Бұл – «фәна» және «бақа» дәрежелерінен кейінгі ең жоғарғы рухани саты.

مقام المنتهى (мақам әл-мунтахә) – «ең соңғы мекен», рухани жолдың аяқталу шегі.

مقام انس (мақам әл-унс) – Алламен рухани жақындасу, сырласу күйі.

مقبرة (мақбара) – Қабір, әулиелердің қабірі.

مير دستگیر / مقتدى (муктада / пир дастгир) – «рухани жетекші, ұстаз». Тарикаттағы ұстаздық мәртебе. Пир – шәкіртке (муридке) рухани жолда бағыт беруші, Хаққа жеткізуші тұлға.

مكاشفة (мукашафа) – Ашылу, рухани сырдың айқындалуы. Мукашафа кезінде адам рухани әлемді шынайы сезіне бастайды.

ناسوت – насут: адамдар әлемі, материалдық болмыс.

نادامة (надамат) – «өкіну, өкіну сезімі». Рухани тазарудың бастапқы сатысы. «Надам» – күнәсін сезіп, тәубеге келу арқылы Аллаға оралу. Бұл жүректің оянуының белгісі.

نفس (нафс) – нәпсі, адамдағы эго мен қалаулар жүйесі. Сопылықта ол тәрбиеленіп, «нәпсі аммарадан» (бұзушы нәпсі) «нәпсі мутмаиннаға» (тыныш нәпсі) дейін жеті сатыда кемелденеді.

نفس أمارة (нафс әммара) – бұйырушы, нәпсілік инстинкт басым деңгей.

نفي و اثبات (нафи уа исбат) — зікір формуласы: «Лә иләһә илла Аллах». «Жоққа шығару және растау» принципі; Алладан өзгені терістеу және Оның барлығын мойындау.

نقض التوبة (нақз ат-тауба) – «тәубені бұзу». Сопылықта бұл рухани тұрақсыздықтың белгісі. Адамның нәпсісіне қайта берілуі, бұрынғы күнәға қайта оралуы.

نور (нұр) – иләһи жарық, жүрекке түскен Алланың нұры.

نور الحق (нур әл-хақ) – Хақтың нұры, Алланың көрінісі ретінде рухқа түсетін иләһи сәуле.

نيت (нийат) – «ниет, мақсат». Шариғат пен тарикаттағы барлық амалдың өзегі. Сопылықта ният – жүректің шынайы бағыты, амалдың рухани қабыл болуының шарты.

هُدًى (һуда) – «тура жол, нұсқау». Алланың жолын көрсету, рухани бағыт беру. Сопылық мәтіндерде һуда – жүрекке түскен құдайлық жарық пен түсінік мағынасында қолданылады.

هداية (Һидайат) – «тура жол, нұрлану». Алланың құлына нәсіп еткен рухани жолы. Сопылықта Һидайат – Алла тарапынан берілетін ішкі нұр, рухани көру қабілетінің ашылуы. Ол тек шынайы ықылас пен ұстаз жетекшілігі арқылы жүзеге асады.

هِمَّة (һимма) – «рухани жігер, ниет қуаты». Рухани талап пен ұмтылыстың ішкі күші. Сопылар «әһл ул-һимма» деп Алла жолында мақсатынан танбайтын табанды рухани тұлғаларды атаған. Химма – рухани табыс пен хақиқатқа жетудің қозғаушы күші.

هُو (һу) – «Ол» деген Алланың есімі. Бұл сөз зікірдің ең таза және терең формасы болып саналады, «фана'» (жоғалу) күйінде айтылатын зікір.

هَيْبَة (һайба) – «қорқу мен құрмет сезімі». Алла алдында қорқыныш пен сүйіспеншіліктің тең үйлескен рухани халі. Сопы адамның жүрегіндегі хайба оның тәкаппарлықтан арылғанын көрсетеді.

واجب (уаджиб) – міндетті амал. Тарикатта рухани міндеттер (зікір, қызмет, ұстазға құрмет) де уәжиб дәрежесінде қаралады.

واصل (уасил) – «жету, қосылу». Алламен рухани бірігу халін білдіреді. «Сәлик» (жолшы) Аллаға ұмтылған, ал «уасил» – Аллаға жеткен адам. Бұл фәнадан кейінгі «бақа» сатысымен тығыз байланысты.

واصل إلى الله (уасил ила-Ллаһ) – «Аллаға жетуші». Тарикатта бұл – рухани сапардың соңғы мақсатына жеткен кемел адам. Уасил адам өз нәпсісінен өтіп, Алламен бірлік халін сезінген тұлға.

وافق (уафик) – реттеуші, үйлестіруші.

وجود (вуджуд) – «болмыс, бар болу». Сопылық философияның орталық ұғымы. «Уахдатул-вужуд» (болмыстың бірлігі) ілімі бойынша, әлемдегі барлық бар нәрсе – Алланың көрінісі. Болмыс пен Хақ арасында айырмашылық жоқ, тек тану деңгейлері өзгеше.

ورد (уирд) – рухани тапсырма, белгілі дұға немесе зікір жиынтығы, шәкіртке ұстаз тарапынан бекітіледі.

ورد النهار (уирд ән-наһар) – күндізгі зікір мен дұға.

ورد الليل (уирд әл-ләйл) – түнгі зікір мен дұға. Сопылардың көбісі «түн — рухтың ояну уақыты» деп санаған.

وَرَع (уара') – сақтық, күмәнді нәрседен тыйылу. Сопылық жолдың алғашқы шарттарының бірі.

وسواس (уасуас) – «күмән, азғыру». Жүректе пайда болатын күмән мен шайтанның азғыруы. Сопылар бұны рухани жолдағы ең нәзік кедергілердің бірі деп санаған. «Уасуас» жүрек нұрын көмескілейді, сондықтан оны жеңудің жолы – зікір мен тұрақты рухани назар.

وصل (уасл) – Хақпен байланыс, рухтың Аллаға жақындауы.

وصول (вусул) – жету, Аллаға қауышу. Сопылардың түпкі мақсаты.

ولاية (уилая) – әулиелік, рухани басшылық дәрежесі. Бұл Алланың досы, Оның разылығында өмір сүрген жанға берілетін мәртебе.

ولايت (уилайат) – әулиелердің рухани жүйесі, Алланың достарының бірлігі.

يَقْظَة (йақза) – «ояну, рухани серпілу». Жүректің ояну сәті. Сопылар бұны рухани сапардың алғашқы баспалдағы деп санайды. Йақза арқылы адам ғафылдықтан (рухани ұйқыдан) оянып, Алла жолына бет бұрады.

يَقِين (йақин) – рухани сенімнің жоғары сатысы, күмәнсіз иман.

يوم العهد (йаум әл-‘аһд) – рухтардың Алламен «Мисақ» (келісім) жасаған күні, яғни «Мен сендердің Раббыларың емеспін бе?» (Құран, 7:172).

يوم اللقاء (йаум әл-лиқа’) – Алламен кездесу күні, рухтың Жаратушымен қауышу сәті.

Көрсеткіштер

Кісі аттарының көрсеткіші

(فهرست الأعلام)

- 260ḡ, 226a, 211a, 128a, 121a, 110a, 108a, 29a, 29a, 26ḡ K ابراهيم
 55ḡ, 55a, 53a K ابراهيم ابن ادهم
 88ḡ K ابراهيم ابن جنيد
 92ḡ K ابراهيم ابن شيبان
 260a K ابراهيم شاهي
 171a, 167ḡ K ابراهيم التيمي
 66ḡ K ابليس
 164a, 165ḡ K ابن ايوب
 235a K ابن جعفر
 17a K ابن الجلاء
 227ḡ K ابن حسين
 259a* K ابن سينا
 229a K ابن عامل
 268a, 243ḡ, 228a, 191a, 163a, 88a, 85a, 79a* K ابن عباس
 250ḡ, 208ḡ, 163a, 154a K ابن عمر
 89a K ابن عيينة
 263a, 86a, 80ḡ K ابن مبارك
 266ḡ, 265a, 259ḡ, 250ḡ K ابن مسعود
 243a K ابو الاسكاف
 85a K ابو الاسود
 236ḡ K ابو ايوب
 86ḡ K ابى نصر
 98a K ابو بكر الزقاق
 229ḡ, 16ḡ, 14ḡ* K ابو بكر صديق
 203ḡ K ابو بكر الكتاني
 11ḡ K ابو بكر الكتاني
 108a, 90a, 81ḡ K ابو (ابى) بكر وراق (الوراق)
 267a, 88ḡ* K ابو (ابى) بن كعب
 278a, 238ḡ, 224a, 223ḡ K ابو جعفر (الصادق)
 55a K ابو حفص
 234a K ابو الحق
 2260a, 254a, 226ḡ, 9a K ابو حنيفة
 108a K ابو خازم
 271a, 30a, 16ḡ K ابو الخير
 146ḡ, 206a, 263a K ابو الدرداء
 205a K ابو ذر
 72a K ابو سعيد

- K ابو سعيد البلخي 89a
 K ابو سعيد الخيراذ (ابو الخير) 72a
 K ابو طالب المكي 213a
 K ابو عاصم 265a
 K ابو عبد الرحمن السلمي 72a
 K ابو عبيد 1286
 K ابو علي الدقاق 536
 K ابو علي الرودباري 2056
 K ابو عمر الابهري 206a
 K ابو الفضل محمد 247a
 K ابي (ابن) كعب 267a, 886
 K ابو الليث 267a, 251a, 2506, 239a, 227a, 158a, 87a*
 K ابو ليث سمرقندي 63a
 K ابو نصر الدبوسي 2556
 K ابو نعيم 2086
 K ابو هريرة 2556, 235a, 228a, 2086
 K ابو يزيد 89a
 K احمد ابن ضررويه 866
 K احمد بن حنبل 2656
 K احمد شاه 46a
 K احمد يسوي (خواجه احمد يسوي، خواجم، السلطان) 212a, 2106**, 201a, 143a, 526** 216a,
 2146, 2136*,
 K آدم* 259a, 232a, 2256, 1206, 117a, 1166, 86a, 76a, 546*
 K اسرائيل 1166, 121a
 K اسرافيل 2686, 224a, 221a, 1836, 1826
 K اسماعيل 121a, 29a*
 K اسماعيل انا 273a
 K امام اعظم 286
 K انس 250a, 2366, 2356, 2086, 2076
 K انس ابن شرين (سيرين) 2376
 K انس ابن مالك 886, 796
 K انطاكي 856, 72a
 K الاوزاعي 1636, 120a
 K ايوب 63a*

 K بايزيد 236, 216
 K البخاري (بخاري) 2576, 120a
 K بشر ابن حارث 696
 K بشر حافي 276, 27a
 K البقالي 225a
 K بلال 2296
 K بلال ابن سعيد 120a
 K بهاء الدين (بهاؤ الدين) 94a
 K البيهقي (البيهقي) 130a

1066-2 پارسا K
K الترمذی (ترمذی) 1816, 1786

K الثوری 108a, 696

K جابر 2086
K جالینوس 259a*
K الجامع 166a, 2066, 2156, 2246, 229a, 2326, 239a, 242a, 247a, 2786
K جبرائیل (جبرئیل), 2686, 1836, 1826, 686, 306
K الجعفر 192a
K جعفر ابن صادق 856
K الجلابی 2566, 256a, 163a
K جلال الدین رومی 223a
K الجنید (جنید) 239a

K حاتم الاصم 14a
K حبيب العجمی 2136
K الحکیم (حکیم) 906, 87a, 86a, 166*
K حسن (الحسن), 161a, 89a, 84a, 81a, 806* 239a
K حسن ابن زیاد 81a
K حسن ابن عطیه 131a
K حسن ابن علی 2376, 260a
K الحسن ابن سفیان 2086
K حسن بصری (الحسن البصری) 108a, 107a, 102a, 1006, 90a, 856, 81a, 626, 60a**
2376, 2136*, 163a, 154a**

K حسین 178a
K حسین خوارزمی 2766
K حکیم اتا 2146, 2126
K (شمس الائمة) الحلوائی 225a
K حمزة 2396

K خالد ابن صیح 896
K خدايداد 2766
K الخراز (الحراز) 2036
K خسروی الدهلوی 2436
K خضر 211a, 2106, 1916, 1716, 171a, 1676, 129a, 1236, 1086*, 1066-2, 536**
2606, 243a, 221a, 2146, 2136*
K خلف ابن ایوب 1656, 164a

K داود 836*, 83a*, 766, 76a, 746, 74a*, 73***, 726**, 516, 416, 166, 146***
221a, 2206, 88a, 86a, 85a, 84a***
K زکریا 218a, 2146, 2136, 2126, 211a, 121a**
K ذو النون 112a, 716, 526

- 63a, 626* K رابعة
- 896 K ربيع ابن (الجشيم) الحشيم
- 256a, 2556, 255a K الزاهدى
- 264a K الزجاج
- 227a, 2266, 177a* K زفر
- 260a K الزهرى
- 2576 K زيد
- 1636 K سجنون \مجنون\
- 227a K السرخسى
- 86a K السرى
- 113a K سرير
- 2356 K سعيد ابن سعد
- 130a K سعيد ابن (بن) المسيب
- 89a, 806** K سفيان ابن عيينة
- 263a, 232a, 456* K سفيان (سفيان) الثورى
- 273a K سلطان الدين
- 245a K سلمان
- 232a, 226a, 1466, 1306, 63a** K سليمان ابن داود (سليمان)
- 213a, 906, 866, 826, 706, 61a K السهيل (سهيل، سهل) ابن عبد الله تسترى
- 216a K سيد جمال الدين
- 212a, 1206, 53a K الشبلى (شبلى)
- 250a, 248a K شداد
- 626* K شقيق البلخى
- 273a K شهاب الدين
- 116 K شهاب الدين السهروردى
- 111a K الشيرازى
- etc...45a*, 416*, 306*, 296***, 22a** K شيطان (شياطين)
- 219a K صدر الدين الهروى
- 18a, 176, 16a K صنعان
- 136 K ضياء الدين ابو النجيب (النجب) السهروردى
- 1636, 154a K طاوس (طواس)
- 164a K ظهير الدين المرغينانى
- 2376, 2346, 209a, 208a, 172a K عايشة (بى بى عايشه)
- 191a K عباس
- 191a K العباس ابن عبد المطلب
- 231a K العبد

- K عبد الله ابن جعفر 235a
 K عبد الله ابن عباس 235a, 235b
 K عبد الله ابن علي 235a
 K عبد الله ابن محمد ابن احمد المقرئ 706
 K عبد الله ابن مسعود 566, 267a
 K عبد الله ابن وهب المصري 247a
 K عبد الله بن المبارك 86a, 232a
 K عبد الله بن مرزوق 91a
 K عبد الله تسترى 51a*
 K عبد الرحمن ابن عوف 2326
 K عبد الرحمن السلم (السلمي) 241a
 K عثمان (المغربى) مغربى 966, 976
 K عزرائيل (ملك الموت) 24a, 266, 1826, 1836
 K عطا ابن مسيب (عطا المسيب) 154a, 163a
 K علقمة العطاردي 1416
 K علي (كرم الله وجهه، علي ابن ابي طالب، العلي) 116**, 126, 60a, 606, 626, 756, 79a, 85a
 K علي 856*, 88a, 1076, 1446, 1786, 1916, 1966, 200a, 2066, 222a, 2306, 245a, 263a
 K علي ابن الكاتب 906
 K (امير سيد) علي همداني 275a
 K عمر الابهرى 206a
 K عمر ابن حسين 2276
 K عمر ابن الخطاب (امير المؤمنين، عمر) 796***, 886, 2056, 207a, 239a, 2696
 K عمر ابن عبد العزيز 86a
 K عيسى (المسيح، عيسى ابن مريم) 436*, 62a, 63a, 746, 83a, 84a, 85a, 1036, 116a
 K الغزالي 160a, 271a
 K فاطمة** 2286, 245a
 K الفضيل بن الاعياض (الفضيل، فضيل عياض) 14a, 17a, 55a, 271a
 K فرعون**** 26a*, 1096*, 110, 190a, 248a, 250a, 2706
 K القاسم بن محمد 2676
 K القاهي (القاضي) 1626
 K القشيري 46a
 K القلانسي 14a
 K كعب الاخبار 268a
 K كمال سيرامي 273a
 K الكتاني 2036
 K مالك 1636
 K مالك ابن انس 886
 K مالك ابن دينار 626
 K \مجنون\ 1636

- K مكحول [محكول] الشامى 86a
 K محمد 265a, 2386, 2316, 231a, 2286, 215a, 1636*
 K محمد ابن سلمه 267a
 K محمد ابن شیرین 2376
 K محمد بن على 263a
 K محمد بن الفضل 2416
 K محمد ابن الفضل البلخى 866
 K محمد بن (ابن) مقاتل 2646
 K محمد طیب ابن قلیچ قاراكولى 280a
 K محى الدين 279a
 K مسلم 120a
 K معاذ 207a, 1196
 K مكائیل 2686, 1836, 1826
 K منصور 18a, 176, 156
 K منصور ابن عمار 906
 K موسى 247a, 243a, 226a, 129a, 121a, 1206, 118a, 1096**, 1076, 686, 536**
 K النبى (محمد مصطفى، حضرت نبى، حضرت عليه السلام، رسول، رسول الله، عليه السلام، پیغمبر عليه السلام، پیغمبر يميز عليه السلام) 1a, 6 etc –
 K النجم الدين عمر النسفى 1296, 1276
 K نجم الكبرى 179a
 K النصر ابادى 706
 K نظام الدين 2436
 K نعمان 2796, 1106**
 K نوح 174a, 1216*, 1206, 116a
 K نور الدين جعفر 275a
 K هابيل 2476
 K هارون الرشيد 46a, 456
 K وكيع بن الجراح 2606
 K يحيى بن (ابن) سعيد 90a
 K يحيى بن معاذ 108a, 1076, 1026, 101a, 906, 89a, 886, 836, 82a, 236, 17a, 166*, 146
 K يعقوب 1216, 1096, 616
 K يوسف، 232a، 110a، 81a، 63a*
 K يوسف (ابو يوسف) 2306*, 230a, 1916, 1636*, 896**, 81a**
 K يوسف بن محمد 260a

Географиялық атаулардың көрсеткіші
(أسماء الأماكن)

- 1916 بلخ Γ
 273a تورکستان (ترکستان) Γ
 231a ثمرقند (سمرقند) Γ
 259a الحجاز Γ
 273a دشت قباچاق Γ
 273a عراق Γ
 86a، 81a، کوفه (الکوفة) Γ
 2316, 220a, 218a**, 217a مدينه (مدينه) Γ
 220a, 218*, 217a, 159a مكة (مکه) Γ

Шығарма атауларының көрсеткіші (أسماء المؤلفات)

- III الاحياء 2686, 258a, 1736, 1606
 III الاخبار 266a, 258a, 2386, 2296, 1326
 III الاختيار 2626
 III آداب اصحاب 107a
 III آداب الصوفية (ضياء الدين ابو النجيب) (النجب) السهروردي 14a
 III آداب (المفتي) [المفتيين] 2676, 267a, 260a
 III (شهاب الدين السهروردي) – الارشاد (ارشاد، ارشادي) 706, 656, 646, 64a, 46a, 296, 22a, 92a
 III اساس المريدين 23a' 206'
 III الاسرار 2196, 2016, 199a, 1956, 195a, 1926, 191a, 190a, 188a, 185a, 296, 27a
 III اسرار التنزيل 200a
 III بحر العلوم 2756 2406
 III فتاوى بحر العلوم 2456
 III بحر الفتاوى 277a, 2606, 254a, 233a, 2266, 1996, 111a
 III البرجندی 246a
 III البستان 263a, 244a, 225a
 III بستان العلى 270a
 III بستان المحبين [4a], 279a, 106
 III بستان (النواي) نوادي 229a
 III بيان التواضع 2506
 III تاتارخانى 2446, 243a
 III تاريخ (السلمى) السلم 241a
 III تاريخ الشافعى 2576
 III تبصرة الفقه 260a
 III التجنيس 2666, 265a, 1906, 1656, 1646
 III التحفة 2606, 486, 41a
 III تحفة الاخيار 2326
 III تحفة الفقهاء 2156
 III تحفة المتكلمين 216a
 III (امام حافظ الدين) تحقيقات 2746, 996
 III التحية 111a
 III تفسير ابى الليث 239a
 III تفسير الاحقاف 2196
 III تفسير الاملاء 2176
 III تفسير البستى 239a, 218a*, 496
 III تفسير البيضاوى 218a
 III تفسير الحمد 239a
 III تفسير درر 218a*

- III تفسير الزاهدى 218a
 III تفسير العمدة 2626
 III تفسير الفوائد 2186
 III تفسير الكشافى 245a
 III تفسير كشف الاسرار 2226
 III تفسير الكواشى 271a
 III تفسير المدارك 266a
 III التمهيد 2236
 III تنبيه مسابيل طريقته
 III (التنبيه) تنبيه 2426, 235a, 2196, 1946, 1576
 III التنبيه الايمان 236
 III التنبيه الشريعة 23a
 III تنبيه الضالين 1986, 2016
 III تنبيه الفقه 1306
 III التهذيب 265a, 2626
 III التوبة 42a
 III توضيح الفقه 29a
 III جامع الاصول 265a
 III جامع البحر (بحر) الفتاوى 1996
 III جامع البحرين (الجامع، شرح اختيار الفتاوى) 2156, 1586, 1576, 95a, 476, 46a, 416, 18a
 III 2226 2496 2526 254a, 255a, 2606, 261a, 266a, 269a
 III جامع الترمذى 1786, 165a
 III جامع شمس الائمة 2156
 III جامع الصغير الخانى 2386, 230a
 III جامع العلوم 271a, 227a, 2236, 2196, 217a, 114a, 111a, 126
 III جامع الفتاوى 2696, 269a*, 242a, 237a, 2366, 236a*, 2316, 231a, 191a, 1906
 III جامع الكبير 2186
 III جامع المتفرقات 2576, 2366
 III جامع المضممرات 270a, 2646, 225a

ح

- III حاشية شاهان 2366
 III حاشية المنهاج 1766
 III الحجة 416
 III الحسامية 2456 2386
 III الحضر 2396
 III حواشى بحر الرايق 2556
 III الحواشى العقائد النسفية 996
 III (ابو الحق) حواشى المشكلات 234a
 III حواشى الوقاية 2456
 III حواشى الوقاية الرواية 2256

- III خالصة الحقايق (خالصة الحقايق، الخالصة، الحقايق، حقايق) 426, 276, 236, 17a, 166, 13a

- 83a, 716, 706, 696, 69a, 686, 646, 64a, 62a, 616, 61a, 55a, 546, 526*, 52a, 496**
 2036, 2026, 202a, 1956, 1936, 108a, 1076, 1026, 1016, 92a, 91a, 84a, 836**
 253a, 2236, 215a
 III خلاصة الفتاوى 706
 III الخزانة 2646, 262a, 256a
 III خزانة الروايات 2696
 III الخلاصة 2636, 2626, 256a, 2336, 230a, 1666, 166a, 1656, 165a, 1646, 1616*
 267a, 265a
 III خلاصة الحقايق 270a, 2686
 III خلاصة الغزالي 231a
 III دقايق الاخبار 2686
 III الذخيرة 265a, 2646, 262a, 2596, 256a, 2456, 2386*, 225a, 191a**
 III الذنبيات 229a
 III الروضة (روضة) 215a, 207a, 2066, 2056, 110a, 69a, 686, 496, 486, 46a, 236*
 2686, 268a, 252a, 251a, 250a, 2426, 2216*
 III روضة الاخبار 263a
 III روضة الذكر 2026
 III روضة العلماء 251a, 244a, 224a, 2066, 158a, 1106, 1096, 1026, 25a
 III روضة الفتاوى 268a
 III روضة النية 266
 III زاد المذكرين 2256, 219a
 III سراج الوهاج (الوحيات) 100a
 III السراجية 2476, 2316
 III السنن 238a
 III سنن الترمذى 165a
 III شامل البيهقي 2696
 III شرح الاختيار 1576
 III شرح الارشاد 2716, 996, 846, 84a, 836, 696, 566, 22a, 17a, 166
 III شرح اسماء الحسنی 2246
 III شرح الامالى 2626
 III شرح اوراد الفتحية 2246
 III شرح الثمار 224a, 2236
 III شرح حصن الحصين 207a
 III شرح السنة 262a, 2616, 1476
 III شرح سيد جمال الدين 2606
 III شرح صحيح مسلم 163a
 III شرح الطحاوى 2546
 III شرح الظهيرية المرغينانية 270a
 III شرح فصحة 263a

- III شرح القدورى 2306
 III شرح الكنز 233a
 III شرح المجمع 2266
 III شرح مجمع البحرين 227a, 2266
 III شرح مختار الفتاوى 221a
 III شرح المصابيح 476
 III شرح المقام 62a
 III شرح المقدمة 2676, 2526, 2346, 1916
 III شرح المنازل 616, 53a
 III شرح نوادر البرهاني 2696
 III شرح الوقاية 2596
 III الشرع 2336, 1946
 III شرعة الاسلام 263a, 1326
 III (البيهقي، البيهقي) شعب الايمان 130a
 III الشعبى 232a*
- III صحاح الاخبار* 2426, 191a
 III الصحاح الزنديق 996
 III صحف (الصحف) موسى 118a
 III صحيح (البخارى) بخارى 2606* 216a
 III صحيح البخارى (بخارى) والمسلم 120a
 III صدر (الصدر) الشهيد 260a, 246a, 242a, 2256, 111a
 III صلوۃ المسعودى 2646, 245a, 234a, 230a
 III صلوۃ النخشبي 230a
- III الطحاوى 49a
 III الطريق (طريق) وصول الى الله 2606, 226a
- III الظهيرية (ظهيرية) 2666, 2636, 256a, 2456, 238a, 1646
- III العتابية 2386, 266a
 III عدة وسائل (رسائل) 556*
 III العزيز 160a
 III العمدة 2626, 2396
 III عمدة الاخبار 243a –
- III عوارف (العوارف) 1086, 996*, 986, 976, 91a, 846, 57a, 53a, 49a, 41a, 25a, 56
 2416, 239a, 227a, 2216, 221a, 219a, 2106, 1816, 177a, 159a, 143a, 1176, 109a
 262a, 255a, 2426
 III عين العلوم 2256
- III غريب الرواية 2696, 2386
 III غنى الصالح 2506
 III الغنية 225a

- III فتاوى 263a
 III فتاوى ابراهيم (شافى) شاهى 260a
 III (قلانسى) - فتاوى الارشاد 255a, 53a, 48a, 42a, 23a, 14a
 III فتاوى بحر (البحر) العلوم 2586, 2456, 2406, 2246
 III (احمد يسوى) - (التنبية) تنبيه 2166, 1946, 956, 526, 496
 III فتاوى الثمرقندى 2696
 III فتاوى جامع البحرين 261a, 476, 46a, 416
 III فتاوى جامع العلوم 111a
 III فتاوى جلابى (الجلابى) 1946, 163a
 III (فتاوى حجت) فتاوى الحجة 2236, 191a, 169a, 536, 48a, 31a, 286, 25a, 18a, 14a
 267a, 266a, 2576, 255a, 2446, 2386, 2316, 2306, 2286
 III فتاوى الحديقة 2136
 III فتاوى الخوارزمية (التتمة، التتمية) 237a, 225a
 III فتاوى الشافى 2516, 2316
 III فتاوى الشريعة [الشرعة] 466
 فتاوى صوفيه (صوفية الصوفية) 220a, 218a*, 2176, 1926, 1916*, 191a, 466, 25a
 244a**, 2436, 242a*, 2416, 236a, 235a, 2326, 231a, 2296, 229a, 2286
 2666*, 266a**, 2656, 265a*, 2646, 260a, 2566, 2536, 2476, 2456, 245a, 2446
 III فتاوى عقبى به 247a
 III فتاوى العمان 2336
 III فتاوى قاضيخان 243a
 III فتاوى قاضى اختيار 2336
 III فتاوى القنية 266a
 III فتاوى القوة (فتاوى قوت القلوب) 261a, 238a, 216a, 213a, 1956, 1946, 426, 12a
 III [فتاوى المختار] 220a
 III فتاوى مختصر الاحكام 2556
 III فتاوى مسعودية 2556, 191a
 III فتاوى المضمرات 2286
 III فتاوى مفتاح الفتوح 496
 III فتاوى المنهاج 182a, 83a
 III فتاوى منهاج (المنهاج) الحنفى 2576, 223a
 III فتاوى المنهاج المتقين 117a
 III فتاوى المهمات 234a
 III فتاوى الواقعات 2556
 III فتح القدير 2526
 III فتح الموصل 251a
 III فصل الخطاب 2106, 5a
 III الفصولين 256a, 166a
 III الفوائد 191a*
 الفوايد المهمة 7a
 III القاموس 266a, 2226
 III قرآن (كلامى محيد) 129a, 127a, 1236, 118a, 111a, 90a, 84a, 816, 766, 696, 556
 176a, 171a, 170a, 1646**, 164a, 1636, 163a, 155a, 1546*, 154a, 1526*, 1376,
 2196, 2176*, 217a, 2166, 2106, 2026, 200a, 194a, 1936, 1926, 1906, 1876, 1776,

264a*, 255a, 243a*, 2406, 240a, 228a, 2256, 2246, 222a**, 2216**, 2206*,
267a, 2666*, 2656, 265a, 2646*,
2666, 2596, 2476, 2386, 166a, 164a, 162a, 1616, 1596, 1316 القنية III
1916, 191a, 846, 836, 65a, 626, 62a, 53a, 486, 25a(القوة، القوت) III
2526, 252a, 251a, 2396, 237a, 222a*, 2216, 219a, 2086, 207a, 2066, 2056, 1946
2606, 260a
2596, 2386 الكافي III
2316, 2306 الكبرى III
2476 الكبيرى III
254a, 2496 الحج III
278a, 255a الخصال III
244a, 2416 كتاب الشعبى III
63a (ابو الليث سمرقندى) - كتاب فتاوى III
243a كراهة الخلاصة III
235a كراهة الشافى III
2316, 174a, 1626, 1466*, 1456*, 139a, 1286, 1216, 121a, (كشاف) III
161a [الكشف] III
2716, 238a, 2226, 30a كشف الاسرار III
227a, 2266, 191a*, 1666, 1646 الكفاية III
2296 الكفاية الشعبى III
1916 كنز الاخبار III
244a, 2286 كنز العباد III
2336, 23a كنز الفتاوى III
1626, 144a الكواشى III

2176 لطايف القشيري III

244a, 220a المبسوط III
2426, 191a* مجمع صحاح الاخبار (صاح الاخبار) III
212a* مجمع العلوم III
218a مجمع الفتاوى III
255a (امام زاهدى) – محبتى III
2646*, 262a, 2566*, 256a, 246a, 2456, 2446, 2386, 161a, 1516 المحيط البرهاني III
2666, 2656
2446, 234a مختار الفتاوى III
258a مختصر الاحياء III
2336, 227a, 225a (المختصر الخزانة) III
65a مرصاد III
207a المشارق III
243a المشاهر الاخبار III
2326, 2626 المصابيح III
215a مصحف ابن مسعود وابى كعب III
2336 مطلوب المسلمين III
2186 معالم التنزيل III
2666, 265a, 2646, 263a, 2246 المغنى III

- III مفتاح القرآن 266a
 III المفيد 2316
 III مقام السالكين 536
 III الملتقط 2286, 191a, 1906, 1666, 166a, 165a, 1646, 164a, 161a
 III [السالكين] منازل 556
 III منازل السائرين* 1996, 556
 III المنهاج 255a, 250a, 1836, 183a, 1826, 1816, 1796, 1776, 1726, 1716, 171a
 III منهاج (المنهاج) الحنفى 2576, 223a, 1846, 175a, 1596, 1216, 25a
 III منهاج العابدين 83a
 III منهاج (المنهاج) العمال 2366, 2276, 227a, 83a
 III منهاج (المنهاج) المتقين 1706
 III مناهج (المناهج) العمال 173a, 1686
 III منية الفقهاء 269a, 164a

 III الننف 2446
 III نتف الفتاوى 220a
 III النصاب* 265a
 III نصاب الاخبار 243a
 III النظم 241a, 199a, 1946
 III نظم الفقه 234a, 1956, 48a
 III النهاية 2596*, 237a, 2336, 227a
 III نواذر المعارف 1066-2, 95a
 III نواذر الاصول 2566

 III الهداية* 238a, 2266, 1666
 III هداية المفتين 256a

 III الوقعات 1646
 III الوقعات الحسامية 232a
 III وسيلة الاحمدية (الوسيلة) 2606, 260a, 259a*, 2586
 III وسيلة سعادات 2306
 III الوصايا 172a, 236a
 III روضة [وصية] امام القشيري 46a

Терминдер көрсеткіші

فهرس المصطلحات

- ابتلاء العباد 238a T
 الابتلاء 121a T
 اباحت (اباحة، الاباحة) 279a, 260a, 2596, 105a, 976, 386, 35 T
 ابدال (الأبدال) 2646, 251a, 248a, T
 احسان (الاحسان) 189a, 186a, 128a, 118a, 1146, 114a, 91a, 826, 696, 676 T
 آخرت 9a, 96, 116***, 15a, 25a, 376, 436, 486, 506*, 51a**, 576, 66a, 70a T
 726, 746, 75a**, 756, 77a, 776, 786, 79a, 80a, 806, 816, 866, 1006*, 101a* T
 106a-1, 1076, 1096, 1116, 1126*, 136a, 142a, 151a*, 1696, 178a, 186a, 202a** T
 221a, 235a, 248a*, 257a, 278a T
 اخلاق 78a T
 الاخلاق 1896, 876 T
 اخلاق الله 114a, 118a T
 الاخلاق المرضية 133a T
 الاخلاق المذمومة 133a T
 الاخلاق المذمومات 277a T
 اخلاق الحسنة 2216** T
 اخلاق الذميمة 92a, 1886, 1896 T
 اخلاق السوء 2216 T
 اخلاق المؤمنين 2376 T
 اخلاق انبيا 596 T
 اخلاق حسنه 220a, 2206 T
 اخلاق ذميمة 42a, 91a, 127a T
 اخلاق مرضية 127a T
 اخير 716 T
 الادب الصالح 86a T
 ادب فعلى (ادب فعل، ادب الفعل) 1176, 1136, 113a T
 ادب الفعل الدائمى (ادب فعلى دائمى) 1176, 115a, 1136 T
 ادب فعلى موقت (الادب الفعلى الموقت) 1186, 115a T
 ادب قول (ادب قولى، الادب القولى، ادب القول) 1176, 113a T
 ادب قولى دايمى (الادب القولى الدائمى) 1196, 1156 T
 ادب قولى موقت (الادب القول الموقت) 1196, 1156 T
 ادب (الادب، ادبا)، [38], [39], 17a, 27a, 31a, 32a, 386, 416, 446, 48a, 78a, 856, 876 T
 90a, 93a, 101a, 102a, 1026, 1036, 104a, 1046, 105a, 1056, 106a-1, 106a-2, 1066-2, 107a, 1116, 112a, 1126, 113a, 1136, 115a, 1156, 1166, 117a, 1176, 118a, 119a, 1196, 1206, 121a, 1216, 122a, 1226, 1236, 1246, 125a, 1256, 1286, 1296, 1336, 1366, 1366, 1426, 148a, 1486, 149a, 150a, 1576, 158a, 161a, 163a, 167a, 168a, 1716, 1756, 1826, 183a, 184a, 2636 T
 ادب ليك 135a T
 ادب الله 48a T
 ادب المريدين 406 T

- T ادب درویش 1976
- T اذکار (الاذکار) 201a, 200a, 195a, 179a, 174a, 171a, 1706, 1626, 133a, 24a, 7.16
- 2386, 225a, 2246, 2236, 223a, 2156, 214a, 2136, 2036, 2026, 2016,
- 270a, 2696, 2636,
- T إرادة (الارادة، ارادت) 1886, 115a, 1056, 109a, 95a, 54a, 536, 51a, 506, 46a, 306
- 266a, 241a, 1896,
- T ارکان 210a 190a, 1196, 1186, 72a, 646 226
- T ارواح (الارواح) 2776, 2756, 2686, 2326, 200a, 197a, 180a, 171a, 111a
- T ارّه ذکر 220a
- T استغفار (الاستغفار) 190a, 184a, 176a, 138a, 1216, 117a, 111a, 79a, 78a, 236, 21a
- T إسرار المحنة 706, 406
- T اسرار الله 966, 83a, 73a, 28a, 18a
- T اسماء الله 266a, 2116, 211a, 201a
- T إظهار النعمة 706, 406
- T اعراض صحيحه (الاعراض الصحيحة) 219a, 188a
- T القاء الشياطين (القاء الشيطان) 49a, 47a, 45a, 446, 44a, 436, 43a, 366, 36a, 34a, 336
- 2536, 2526, 956, 95a, 92a, 576, 566,
- T انابة (الانابة، انابت) 278a, 203a, 2026, 2016, 536, 53a, 506, 44a, 35a
- T اولياء الله 114a, 1126
- T اوليا (اولياء) 2496, 110a, 806, 386, 366, [39]
- T اهل البيان 876
- T اهل باطل 204a, 175a
- T اهل الباطن 213a
- T اهل التصوف 45a, 43a, 36a
- T اهل التلقين 199a
- T اهل الحسرة 250a
- T اهل الحقيقة 2786
- T اهل الحل والعقد 254a
- T اهل خفيه 2766
- T اهل الخلوة 1926, 189a, 1876, 1866, 186a, 185a
- T اهل الذاكرين 2516, 2406, 219a, 1946
- T اهل الذكر 2156, 128a, 1226
- T اهل سماع 826
- T اهل سلوك 126
- T اهل الصوفية (اهل صوفيه) 2226, 170a, 158a, 112a, 696, 396, 346, 33a, 18a, 126, 10a
- 276a, 2536, 2516, 2496, 2486, 221a, 196a,
- T اهل الصلحاء 251a, 241a
- T اهل طريق 126
- T اهل الظاهر 213a, 46a
- T اهل علوم تصوف 36a
- T اهل الحقيقة 2786
- T اهل مغالطة 37a, 366, 356, 35a
- T اهل مغفرت 2466
- T اهل ملامت 97a, 96a, 316
- T اهل كبرويه 2006

T اهل المعرفة (اهل معرفت) [39], 756, 72a, 716, 70a, 66a, 606, 236, 21a, 17a, 15a, 13a, 2026, 1516, 1076, 966, 866, 86a, 816, 806, 80a, 796, 766, 2766, 276a, 2756, 2746, 2526, 2446, 2436, 2136, 212a, 203a,

T اهل ايمان 666

T ايثار (الايثار) 148a, 143a, 121a, 1186, 118a, 656, 55a, 546

T ايمان 275a, 180a, 1126, 112a, 666, 66a, 60a, 596, 59a, 506, 21a, 206

T باطن (الباطنة، باطنا) 316, 27a, 246, 236, 23a, 226, 22a, 20a, 196, 176, 156, 136, 13a, 806, 78a, 71a, 706, 616, 576, 50a, 486, 45a, 42a, 41a, 38a, 376, 356, 336, 33a, 32a, 1066-2, 106a-2, 1066-1, 106a-1, 105a, 104a, 97a, 966, 946, 94a, 936, 926, 896, 1756, 146a, 1386, 137a, 129a, 124a, 123a, 1146, 1136, 112a, 109a, 1086, 108a, 221a, 2196, 2056, 1996, 198a, 1966, 196a, 195a, 1916, 190a, 1896, 187a, 176a, 2726,

T باطن قيليجي 20a

T بخل (البخل) [37], 189a, 186a, 92a, 916, 696, 69a, 67a, 27a, 246,

T بدعة الحسنة 2526

T بدن (البدن) 259a, 251a, 2506, 2006, 1886, 1826, 1296, 236, 17a, 166, 15a

T بذل (البذل) [37], 143a, 846, 706, 70a, 68a, 66a, 656, 406, 38a,

T بركة 2436, 2406, 129a

T بركة الاوقات 1796

T بركة العلم 244a

T بزاق فم الصلحاء (بزاق فم مرشد) 2436

T بستان المعرفة 2126

T بسط 236a, 1836, 119a, 1066-2, 106a-2, 94a, 936, 926, 186, 18a, 176, 156, 14a

T بصيرة 1696

T بغض (البغض) 1186, 115a,

T بقاء (البقاء) 277a, 263a, 203a, 2016, 181a, 926, 92a, 616

T بكاء (البكاء) 203a, 132a, 90a, 896, 54a, 526, 17a

T (البلاء) بلاء 238a, 636, 62a

T بلوغ (البلاغة) 406

T بي ادب 229a, 81a

T بي ادب ليك (بي ادب ليق) 105a, 1046, 1026, 386, 31a, 18a, 15a

1516, 149a, 1066-1, 106a,

T بيان (البيان), [39], 69a, 67a, 656, 566, 52a, 496, 446, 426, 416, 37a, 33a, 31a, 29a,

1346, 134a, 1336, 1236, 1226, 122a, 1156, 1116, 110a, 97a, 816, 736, 73a, 70a, 1816, 1676, 167a, 1576, 1556, 1536, 1516, 150a, 1496, 149a, 138a, 1366, 135a, 2076, 2036, 203a, 202a, 2006, 1986, 196a, 190a, 188a, 186a, 185a, 184a, 1826, 234a, 2336, 232a, 226a, 2236, 2226, 2216, 221a, 2196, 2116, 211a, 2106, 210a, 279a, 2746, 2716, 261a, 252a, 2516, 2506, 250a, 2456,

T بيعت (البيعت) 296

T تجريد (التجريد) 2126, 161a, 1296, 1046, 556, 55a, 406, 376,

T تجريد حقيقي 56a, 556

T تجسس 2516, 251a, 2486

T تجلى 275a, 274a, 272a, 2496, 936, 43a, 28a,

- 276᠖, 274a, 273᠖, 33᠖, 33a, تجلیات, T
 120᠖, 104᠖, 48᠖, 48a(ترك الادب (ترك ادب), T
 ترك التوبة 42᠖, T
 112᠖, 89a, 55a, 54᠖, 46a, ترك الدنيا (ترك دنیا), T
 ترك الشكوى 70᠖, 61᠖, T
 تركیه نفس 273᠖, T
 182᠖, 178᠖, 177a, 161᠖, 156᠖, 111᠖, 108᠖, 108a, 106a-2, 32a, تسلیم (التسليم), T
 228᠖, 223᠖, 221a, 191᠖, T
 [38], 41a, تسلیم تصرفات الشيخ, T
 193a, 23a, تصفية 193a, 23a, T
 199a, 193a, 189᠖, تصفية القلب, T
 214a, تصفية كدورات البشرية, T
 249᠖, 189᠖, 112a, 98᠖, 26᠖, 26a, تصوف, T
 266a, 18a, 217᠖, 216᠖, 204᠖, 189᠖, 184a, 126a, 54a, 42a, 17a, 15a, تضرع (التضرع), T
 55᠖, 43᠖, 40᠖, 31a, تعلقات (التعلقات), T
 212᠖, 37᠖, تفريد (التفريد), T
 254᠖, تفريج (تفريج القدمين، تفريج قدمين), T
 110a, 41a, تفويض الامر الى الله, T
 232a, تقبيل اليد, T
 219᠖, 217a, تكبير التشريق (تكبير تشريق), T
 265᠖, 263᠖, 8a, تكبير تحريمه, T
 224a, 223᠖, 219᠖, 217a, 114a, تلبية (التلبية، تلبیه), T
 222᠖, 221a, 220a, 213᠖, 193a, 189᠖, 43a, 35᠖, 5᠖, تلقين, T
 271᠖, 199a, 193a, 30᠖, تلقين الشيخ الكامل (تلقين الشيخ), T
 123a, 105᠖, 103a, 102a, 101a, 92᠖, 91᠖, 87᠖, 83᠖, 78a, 73a, 7a, تواضع (التواضع), T
 250᠖, 250a, 243᠖, 197a, 148a, 146᠖, 143᠖, 138᠖, 130a, 129a, 124᠖, T
 42a, 41᠖, 40᠖, 36a, 35a, 34᠖, 31a, 30a, 29a, 23᠖, 21᠖, 21a, [37], توبة (التوبة، توبه), T
 52᠖, 52a, 51᠖, 51a, 50᠖, 53a, 50a, 49᠖, 49a, 46᠖, 46a, 44᠖, 44a, 43᠖, 43a, 42᠖, T
 189᠖, 185᠖, 184a, 145᠖, 138᠖, 111a, 108a, 107a, 99᠖, 76᠖, 54a, 53᠖, 253a, 244a, T
 271a, T
 52᠖, توبة الرجل, T
 52᠖, توبة السمع, T
 49᠖, [37], توبة الشريعة (توبه شریعت), T
 46᠖, التوبة الطريقة, T
 52᠖, توبة العين, T
 52᠖, توبة القلب, T
 52a, 46a, توبة نصوحة (نصوح توبه سی), T
 52᠖, توبة اليد, T
 52᠖, 44᠖, [37], توبة خاص (توبه خواص، خواص توبه), T
 271a, 210a, 194a, 113᠖, 106a-2, 53a, توجه (التوجه), T
 212᠖, 210᠖, 210a, 207a, 189᠖, 119᠖, 112᠖, 112a, 99a, 72᠖, 48a, 40᠖, توحيد (التوحيد), T
 271a, 214᠖, T
 121a, 120a, توسل (التوسل), T
 276a, 114a, 39᠖, 37᠖, توکل (التوکل), T

- T ثمرة (التمر) 221a, 2146, 2126, 194a, 1836, 113a, 1026, 98a
T ثواب (الثواب) 1326, 1266, 1016, 75a, 736, 536, 52a, 516, 506, 7.1-a, 6a, [39] 1516,
2226, 2206, 2036, 203a, 1846, 169a, 168a, 1676, 161a, 1536, 153a, 1526,
254a, 249a, 2466, 2426, 241a, 238a, 237a, 2366, 2316, 2286, 227a, 2246,
278a, 2696, 2676, 2546,
- T جبروت 2756, 1016, 84a, 746
T جهاد النفس 646
T جهاد الاصغر 646
T جهاد الاكبر 646
T جوع (الجوع) 926, 656, 65a, 646, 386, 23a,
- T حال (الحال، حالا) 94a, 616, 576, 536, 41a, 40a, 376, 336, 276, 25a, 14a, 13a, 12a
109a, 1066-2, 106a-2, 1066-1, 1056, 996, 99a, 98a, 976, 97a, 966,
1856, 184a, 1816, 1626, 1596, 151a, 143a, 117a, 1156, 1126, 1096,
274a, 2736, 272a, 247a, 220a, 2106, 210a, 209a, 2086, 198a, 1936,
T حجاب (الحجاب، حجابات، الحجابات) 2136, 2026, 202a, 806, 78a, 656, 12a, 116, 106
276a, 2746, 274a, 2736, 273a, 272a, 2716,
T حج الطريقة 29a
T حديث نفس 2096, 209a, 1756
T حزن (الحزن) 2366, 223a, 1436, 616, 526, 17a, 156
T حجة باطنة (الحجة الباطنة، باطن حجت) 1026, 1016
T حسن الخلق [38] 2216, 1416, 108a, 1076, 107a, 102a, 856, 706, 69a, 41a, 406,
T حسن النية 179a
T حسن الادب (احسن الادب، حسن ادب) 1206, 120a, 1126, 48a,
T حضور القلب (حضور قلب، حضور، الحضور) 1976, 158a, 1576, 596, 45a, 34a, 33a,
262a, 2616, 250a, 210a,
T حقيقة (الحقيقة) 257a, 2496, 211a, 2016, 190a, 1206, 91a, 906, 466, 23a, 22a
T حلقة (حلقة) 240a, 2226, 2126, 206a, 2056, 1946, 156a, 7a
T حلقة الذكر [39] 2056,
T حلاوة اثر الذكر 2006
T حلاوة الحال 277a
T حلاوة المعرفة 90a
T حلاوة المعصية 54a
T حلقة الذاكرين (حلقة اهل الذاكرين) 2406
T حلم (الحلم) 148a, 1456, 1026, 1016, 876, 856, 84a, 836, 78a, 74a, 73a, 616, 596
T حيات القلب 199a, 1956, 29a
T حيض اهل الطريقة (حيض طريقة) 216, 22a
T حياء (الحياء) 1606, 121a, 118a, 102a, 91a, 90a, 876, 83a, 696, 62a, 236
T خدمة (الخدمة، خدمت) 2446, 2416, 195a, 1746, 1466, 1316, 90a, 89a, 77a, 30a, 236
T خرقة 97a, 396
T خرقة الصوفية 215a
T خشوع (الخشوع) 1606, 152a, 1516, 151a, 126a, 54a, 42a, 276, 27a, 15a, 7.1a
2556, 2546, 166a,
T خشية (الخشية، خشيت) 230a, 193a, 40a, 17a, 156

T خطورات 956, 526, 50a, 49a, 45a, 446, 426, 326
T خلفاء 2766, 275a, 2326, 2126, 103a
T خلفاء الراشدين 57a, 56a, 55a
T خلوة (الخلوة، خلوت) 190a, 1896, 1886, 188a, 186a, 1606, 151a, 1196, 65a, 166
T خلوت باطن (خلوة باطن، الخلوة الباطنة، باطن خلوتي) [39] 1886, 186a, 185a,
T خلوت ظاهر (خلوة ظاهر، خلوة الظاهرة، ظاهر خلوتي) 188a, 185a
T خلوة خانه 186a, 1856
T خواجهگان (الخواجهگان) 254a, 2526, 251a, 250a, 2496, 201a
T خوف (الخوف) [37] 40a, 236, 21a, 186, 18a, 176, 17a, 16a, 156, 15a, 146, 14a, 136,
173a, 164a, 125a, 1216, 117a, 1026, 101a, 90a, 83a, 726, 596, 536, 506,
276a, 2746, 266a, 2616, 2536,

T دار الشفاء 2406
T درویش 235a, 26a, 19a, 18a, 16a, 96
T دولة العقبی (عقبی دولتی) 526, 506
ذاکر
T ذکر... 17a, etc...
T ذکر الاخفاء (ذکر اخفا) 2246, 2226, 210a, 206a, 1996, 198a, 1966, 1956, 185a, 286
T ذکر الارّه (ذکر ارّه) 2146, 2136, 213a, 2126, 212a, 211a, 2106, 20a, 56, 5a
2606, 2536, 2226, 221a, 216a, 2156,
T ذکر الباطن (ذکر باطن) [39] 2196, 1996, 1986, 196a, 29a,
T ذکر الجهر 2056, 1996, 1966, 196a, 1956, 1946, 194a, 1936, 188a, 114a, 286,
2526, 249a, 2426, 240a, 2246, 224a, 2196, 219a, 217a, 2166, 216a,
T ذکر الخفی (ذکر الخفیة، ذکر خفی) 2196, 219a, 2016, 201a, 1996, 196a, 1946, 194a,
T ذکر الخلق 2026
T ذکر الروح (ذکر روح، ذکر بالروح) 2036, 2026, 2016, 201a
T ذکر السر (ذکر سر) 219a, 2016, 201a, 196a
T ذکر العادة (ذکر عادت) 2036, 203a
T ذکر العقبی 2026
T ذکر العاشقین 2156
T ذکر القلب (الذکر بالقلب، ذکر بالقلب، ذکر قلب) 1986, 198a, 1976, 196a, 1956, 194a, 1936,
219a, 2146, 2106, 210a, 2066, 2036, 2026, 2016, 201a, 200a, 1996,
T ذکر الله 1986, 195a, 1946, 193a, 1926, 1896, 185a, 162a, 1196, 1186, 17a, 126
215a, 2086, 2036, 199a,
T ذکر اللسان (ذکر باللسان) 219a, 2036, 2026
T ذکر المولی 2026
T ذکر النفس 1996, 200a
T ذکر النفی والاثبات 200a
T ذکر الهو (ذکر هو، هو ذکر) 212a, 2116, 211a
T ذکر بالادنین 2026, 203a
T ذکر بالعینین 2026
T ذکر بالیدین
T ذکر خفی الاخفی 196a
T ذکر رجل (ذکر بالرجلین) 260a, 216a, 2026

T ذكر قدسى 210a

T ذوق (الذوق) 2776, 276a, 2736, 2486, 2156, 214a, 1756, 956, 65a, 216, 16a, 96, 56

T رابطة (المرابطة، رابطته) 173a, 160a, 106a-2

T رضا (الرضاء، رضاء) 72a, 716, 656, 63a, 616, 516, 486, 476, 47a, 466, 10a

1296, 127a, 1266, 926, 916, 91a, 89a, 84a, 83a, 79a, 746,

2136, 1886, 1856, 1846, 151a, 1476, 146a, 1386, 133a,

252a, 251a, 249a, 245a, 2456, 244a, 2436, 241a, 238a, 233a,

T رفق (الرفق، الرفقة) 1746, 148a, 141a, 130a, 84a, 836, 74a, 73a

T روحاني (روحانيا، الروحانية) 214a, 1106, 956, 39a

T رهبانية (رهبانية) 160a, 151a

T رياضة (الرياضة، رياضت) 2756, 1896, 936, 65a, 476, 426, 39a, 366, 33a, 286, 20a

T رياض الجنة 2056, 1946

رياء (الرياء) 2616, 2336, 189a, 926, 896, 24a,

T زاهد (الزاهد، زاهدا) 189a, 178a, 142a, 1346, 906, 896, 89a,

82a, 806, 55a, [37]

T زهد (الزهد) 1136, 1126, 98a, 92a, 916, 89a, 836, 806, 55a, 546, 41a, 31a, 14a

2506, 250a, 2496, 2006, 1786, 142a, 1346, 118a,

T زنديق (الزنديق) 996, 136

T زيارة (الزيارة، زيارت) 2026, 202a, 1776, 176a, 160a, 1506, 127a, 106a-2, 105a,

T سالك (السالك، السالكون، السالكين) 1826, 1706, 92a, 62a, 556, 536, 416, 37a, 14a

2776, 276a, 2756, 274a, 2736, 273a, 2726, 272a,

T سجادة (السجادة) 159a

T سجدة التحية 232a, 2316

T سجدة تلاوة 160a

T سجدة الشكر 232a, 2316, 231a

T سجدة العبادة 2316

T سجدة المناجاة 231a

T سخاوة (السخاوة، سخاوت) 916, 70a, 69a, 686, 68a, 666, 66a, 656, 616, 596, 38a, [37]

252a, 1356, 101a, 92a,

T سرّ العشق 214a

T سلطان الطريقة 211a, 212a

T سلوك 257a, 2536, 2526, 2516, 250a, 2496, 476, 296

T سماع (السماع) 2776, 2516, 2486, 221a, 1996

T سعادة الدارين الابدی السرمدي 2116

T سعادة السرمدي 586

T سعادة لقائه 536

T سواد أعظم (سواد الاعظم) 57a, 566, 56a

T سوء الخلق 108a, 1076, 696, 69a

T سوء الادب 219a, 2186, 161a, 18a, 17a

T سير إلى الله 262a, 536

- T شجرة التوحيد 2126, 2146
T شراب الشوق والعشق 212a
T شكر (الشكر) 61a, 626, 686, 90a, 926, 118a, 1306, 143a, 145a, 1456, 1846, 231a, 2796, 2396,
T شوق شرابی 32a
T شوق (الشوق) 6a, 9a, 96, 16a, 65a, 212a, 214a, 2156, 220a, 2296, 2486, 2516, 276a, 2776,
T شهود (الشهود) 202a, 247a, 274a
T شهوات (الشهوات) 88a, 268a
T شهوة (الشهوة) 87a, 1016, 1416
T (صاحب ادبة) صاحب ادبت 506, 536
T صاحب توبة 53a, 536
T صاحب حلقة 54a, 2406, 241a, 2416
T صاحب ذكر القلب 198a
T صبر (الصبر) [37], 406, 59a, 596, 60a, 606, 61a, 616, 62a, 626, 636, 656, 74a, 756, 84a, 856, 916, 926, 101a, 102a, 115a, 1186, 1216, 137a, 1446, 192a, 238a
T صحت النية 174a
T صديق (الصديق، الصديقين) T 72a, 1416, 144a صفاء السر 193a
T صفاء القلب 1926, 199a
T صقالة القلوب 215a
T صومعة 2136
T صوم الحقيقة 27a
T ضرب (چهار ضرب، سه ضرب، اوچ ضرب) 1966, 197a, 1976, 198a, 1986
T ضرب شديد 195a, 2006
T ضرب مولا 626, 63a
T طريق ادبارى 446
T طريق اكابرلارى 116, 2716
T طريق وصول الى الله (طريق الوصول الى الله) 186, 476, 1926, 1986, 2226, 226a
T طواف (الطواف) 244a, 2456
T ظرافة (الظرافة) 2356
T عابد (العابد) 32a, 55a, 666, 686, 786, 79a, 806, 82a, 876, 896, 149a, 1496, 1746, 189a, 2376
T عاشق (العاشق، العاشقين) 32a, 41a, 2106, 214a, 2156
T عالم باطن (عالم الباطن) 2756, 2776
T عالم الجبروت 2776
T عجب (العجب) 216, 24a, 27a, 36a, 43a, 92a, 140a, 186a, 189a, 274a
T عزلة (العزلة، عزلت) 39, 39a, 396, 956, 142a, 185a, 188a
T عزم (العزم) 61a
T عزم وجزم 42a
T عشق (العشق) 56, 156, 16a, 176, 18a, 396, 2106, 2126, 214a, 2146, 2156, 220a, 2776, 2766, 276a, 275a, 2496, 2226, 221a, 2206,
T عشقيات 56, 220a, 221a

T علانية (العلانية، علانية) 2296, 219a, 2176, 2166, 2066, 191a, 896, 876, 716
 T علايق 2096, 46a, 40a, 376
 T عوايق 2096, 40a, 376

T علم باطن (علم الباطن) 2716, 271a, 213a, 1696, 83a, 73a, 306
 T علم التوبة 426
 T علم ظاهر (علم الظاهر) 306, 78a, 213a, 2716
 T علم الحقيقة 2136, 2016
 T علم لدن (علم اللدن) 2736, 2496, 436, 26a, 45a
 T علم معرفت 316
 T علم يقين (علم اليقين) 2716, 836, 736, 73a
 T علم و عمل 1786, 84a
 T عهد 2316, 2266, 151a, 115a, 72a, 71a, 46a
 T عيب 137a, 1356, 1146, 108, 796, 436, 196, 11a

T غريب 2386, 2326, 1496, 856, 85a, 756, 506, 436, 26a, 18a, 166
 T غسال 32a, 41a
 T غفلة (غفلت) 92a, 916, 736, 51a, 376, 326, 226, 196, 17a, 15a, 126, 12a, 116, 106
 2516, 251a, 250a, 2486, 2396, 2156, 214a, 2096, 203a, 199a, 1986, 193a, 1346
 2526

T فتح 2526, 251a, 235a, 206a, 1886, 1066-2, 94a
 T فتوة (الفتوة، فتوت) [38], 316, 406, 696, 70a, 706
 T فرض دائم 716
 T فقر 121a, 396, 37a
 T فناء (فنا) 147a, 98a, 966, 936, 926, 92a, 916, 91a, 45a, 43a, 406, 40a, 29a, 286, 26
 274a, 2716, 2236, 215a, 2146, 203a, 2016, 1996, 199a, 198a, 1956, 1936, 193a
 277a, 276a, 2756, 275a, 2746
 T فيض (فيوض) 2796, 2486, 240a, 205a, 1066-2, 106a-2, 105a, 95a, 38a, 32a, 18a

T قرية 237a, 231a, 1896, 846, 58a, 55a
 T قسوة القلب (القلب القاسي) 2536, 253a, 466, 126, 12a, 116
 T قطاع الطريق (قطاع طريق) 84a, 73a, 456
 T قلندرية (قلندر، القلندري، القلندرية) 100a, 996, 99a, 986, 97a, 96a, 41a, 316, [38]
 T قناعة (القناعة، قناعت) 92a, 916, 87a, 856, 776, 756
 T قوال (القوال) 2516, 223a, 221a, 220a
 T قيام الليل 1766, 182a, 2376

T كبر (الكبر) 2526, 189a, 1466, 96a, 92a, 306, 27a, 24a, 12a
 T كِثْمَانِ البرّ 91a
 T كِثْمَانِ السِّير 143a
 T كدورات البشرية 2136, 199a, 1926, 23a
 T كرامة (الكرامات) 1456, 84a, 616, 586, 22a
 T كرم 706, 70a, 96
 T كشف (الكشف، كشوف)

- T كعبه باطن (كعبة الباطن) 296, 29a, 246
T كعبة السر 29a
T كعبة الظاهر 29a
T كعبة القلب 296
T كعبة الهواء 214a
T كمال (الكمالات) 2786, 2436, 2406, 2376, 222a, 1106, 99a, 83a, 306, 18a
T كون (الكونين) 268a, 259a, 256a, 233a, 2116, 1896, 1716, 706
T لمكان 2146
T لاهوت 2776, 276a, 2756
T لباس تقوى 2346, 7a
T لباس خرقة 97a
T لذت 273a, 96a, 606, 38a, 376, 33a, 9a
T لسان التذكير 906
T لسان التصديق 906
T لسان التفضيل 906
T لسان التفكير 906
T لسان التوفيق 906
T لطف 147a, 1436, 1376, 1356, 94a, 85a, 75a, 10a
T لقاء الله 27a, 25a, 246
T لهو 165a
T مداومة الاوراد 2376
T المداومة على البكاء 2026
T مجالس الباطلين 2056
T مجالس الذكر 209a, 2056
T مجالس اللهو 2056
T مجاهدة (مجاهده) 64a, 636, 41a, 396, 39a, 386, 38a, 33a, 31a, 216, 20a, 16a, [37]
1606, 151a, 113a, 1096, 1006, 786, 65a, 646
T محاسبة (المحاسبة، محاسبه) 66a, 646, 126, 11a
T محبوب 228a, 212a, 986, 78a, 32a
T محبة (محبت) 27a, 246, 216, 186, 18a, 176, 166, 16a, 156, 15a, 146, 14a, 136, 56
736, 73a, 716, 606, 58a, 576, 55a, 526, 51a, 506, 50a, 48a, 42a, 406, 396, 38a, 276
186a, 1516, 1436, 1426, 122a, 118a, 1176, 113a, 112a, 986, 88a, 84a, 836, 826
241a, 2356, 2206, 220a, 2146, 214a, 212a, 2106, 2036, 203a, 197a, 1896, 189a
2776, 2766, 276a, 275a, 255a, 2536, 251a, 2496, 2486
T محنة (محنت) 119a, 706, 70a, 476
T المخاطبة (المخاطبات، مخاطبه) 121a
T مدار الدين 58a
T مدار الحكمة 58
T مذاكرة (مذاكره) 183a, 1826, 856, 85a, 81a, 756, 736
T مذهب الطريقة 201a
T مراد (المراد، المرادات، مرادات) 996, 896, 64a, 636, 586, 41a, 32a, 27a, 246, 23a
2556, 2326, 223a, 2176, 2006, 1896, 185a, 1516

- T مرابط (المراقبة) 160a, 1506
T مراقبة (مراقبه) 277a, 210a, 2096, 2016, 1126, 1046, 126
T مرشد (المرشد), [39], 51a, 486, 47a, 456, 446, 416, 306, 30a, 296, 286, 28a, 86, 7a,
129a, 128a, 1236, 1226, 106a-1, 104a, 1036, 956, 93a, 826, 54a, 536,
271a, 2706, 253a, 245a, 244a, 2436, 232a, 200a, 1976, 197a, 196a, 1476,
T مرشد كامل 1966, 51a
T مرید (المريد، المريدین) 31a, 306, 296, 23a, 206, 18a, 106 [39, 38, 37] 34a, 336, 32a,
62a, 576, 566, 56a, 496, 49a, 486, 47a, 466, 44a, 416, 41a, 406, 366, 346,
95a, 946, 94a, 936, 93a, 926, 92a, 906, 84a, 82a, 73a, 72a, 696, 656, 65a, 636,
108a, 107a, 1066-2, 106a-1, 1056, 104a, 1036, 103a, 1026, 100a, 96a, 956,
1956, 194a, 1936, 179a, 178a, 135a, 115a, 113a, 112a, 1116, 1096, 109a, 1086,
T 2776, 277a, 2756, 2706, 2526, 2506, 203a, 200a, 1976, 197a, 1966, 196a,
صادق 1966, 1096, 106a-1, 1056
T مروءة (المروءة، مروءت) 87a, 706
T مسلک 2496, 92a, 126
T مشاهد (المشاهد، المشاهدين) 2766, 119a
T مشاهدة (المشاهدة، مشاهدہ، مشاهدات) 1426, 1416, 119a, 115a, 63a, 33a 27a, 176, 156
2016, 146a,
T مشايخ (المشايع) 107a, 106a-2, 1056, 1036, 95a, 94a, 396, 39a, 386, 38a, 376, 346
2796, 264a, 2106, 182a, 1546, 135a, 1226, 110a
T مشربة (مشرّب، المشرّب) 1066-1, 646
T معراج (المعراج، المعراجية) 2536, 111a
T معرفة (المعرفة، معرفت) 486, 48a, 306, 30a, 296, 29a, 286, 276, 21a, 186, 146, 106
158a, 144a, 1176, 1136, 1076, 1056, 996, 906, 90a, 84a, 836, 826, 816, 756, 736,
2716, 271a, 2526, 2196, 190a, 1736, 1696,
T مغفرة (مغفرت) 205a, 204a, 1896, 1726, 169a, 150a, 1496, 120a, 116a, 786, 7.1a
280a, 2366,
T الله مغفرة 242a
T معشوق 215a, 41a, 32a
T مقام الأنبياء 416
T مفسد التوبة (مفسدات التوبة) 466, 456, 446
T مقام الخائفين 17a
T مقام الخفية 199a, 193a, 1926
T مقام الشيطان (شيطان مقامی) 956, 936, 30a
T مقام المكاشفة 277a
T مقام المنتهى 199a, 1936, 193a
T مقام النبوة 96a, 496, 30a
T مقام انس 2486
T مقام قبض 94a
T مقام ولايت 1686
T مقبره 1326, 1266, 396
T مقتدى (مقتدا) 253a, 2346, 225a, 2196, 1086, 256, 216, 186, 13a
T مقصود (المقصود), 194a, 1926, 189a, 167a, 166a, 106a-2, 97a, 45a, 41a, 39a, 32a,
259a, 2336, 199a,
T مكاشفة 2016

T منتهى (المنتهى) 2776, 276a, 2006, 1936, 188a, 10a
T مهلكات [37] 51a, 106,

T ناسوت (الناسوت) 2776, 277a, 2756
T ندامة (الندامة، ندامت) 1006, 90a, 816, 81a, 76a, 54a, 526, 50a, 42a, 40a, 236, 21a
2156, 208a, 102a, 1016,

T نشاط 1766, 1756
T نفس (النفس) 396, 346, 326, 31a, 23a, 226 206, 196, 17a, 156, 15a, 126, 12a, 11a
976, 966, 95a, 90a, 86a, 816, 80a, 766, 706, 69a, 65a, 64a, 616, 61a, 596, 41a,
174a, 1736, 148a, 1416, 138a, 1346, 121a, 1206, 118a, 1146, 1076, 1016, 101a,
197a, 1966, 195a, 1946, 193a, 1896, 1886, 185a, 1836, 1796, 179a, 1766, 1756,
2376, 2346, 2286, 219a, 2176, 2156, 2126, 212a, 2106, 2016, 2006, 200a, 198a,
276a, 274a, 2736, 273a, 2716, 2686, 268a, 2576, 250a, 2486,
T نفساني (النفسانية، نفسانیت) 199a, 193a, 190a, 186a, 97a, 956, 39a, 38a, 37a, 34a, 316,
253a

T نفس الامارة (نفس اماره) 2156, 20a
T نفى كردن (نفى قيلماق) 197a, 1136
T نفى واثبات 1976, 1966
T نقض توبة 496
T نور (النور) 90a, 876, 846, 786, 736, 71a, 526, 506, 50a, 296, 226, 19a, 12a, 96
268a, 215a, 209a, 208a, 2026, 202a, 195a, 192a, 1876, 158a, 1026, 101a, 906,
2736, 273a, 2686,

T نورانى 2726, 272a, 2716, 1536
T نور اسلام (نور الاسلام) 906, 82a
T نور الشرع 236
T نور الشريعة 226
T نور ظاهر الشريعة 22a
T نور الطريقة 23a
T نور الايمان 526
T نيت (النية، نية) 151a, 1506, 150a, 149a, 1276, 125a, 114a, 106a-2, 102a, 101a, 24a,
1866, 186a, 1856, 185a, 1836, 183a, 181a, 180a, 168a, 1676, 162a, 160a, 1526,
274a, 266a, 263a, 241a, 2386, 2316, 219a, 205a, 195a, 1906, 190a, 1886, 188a,
T نية خالصة 241a, 2406
T نية صادقة 2066
T نيته صحيحة 1946
T هداية (الهداية، هدايت) 101a, 71a, 526, 506, 50a, 386, 236, 21a
T همّة (الهمّة، همت) 1736, 148a, 114a, 886, 796
T هو ارّه سى 211a, 2106
T هيبه (الهيبه، هيبت) 1606, 1516, 151a, 148a, 1466, 1136, 1126, 105a, 906, 82a
274a, 2356, 161a,
T واجب (الواجب، واجبة) 107a, 106a-1, 104a, 636, 61a, 56a, 31a, 28a, 256, 15a, 7a, 6a
2256, 2226, 2206, 202a, 199a, 1956, 188a, 178a, 162a, 1556, 153a, 134a, 111a,
2616, 261a, 2576, 2486, 248a, 2466, 246a, 244a, 2436, 242a, 233a, 231a,
T واجبات الاسلام 2516
T واصل 276a, 2756, 212a, 2106, 178a, 112a, 75a, 506, 18a, 166, 136, 126

- T وافق 2206
 T وجود الوجود 274a, 273a, 2726, 2616, 2516, 215a, 2146, 201a, 193a, 179a, 656
 2746,
 T ورد (الورد، وردا) 186a, 1726, 170a, 1696, 1676, 150a, 115a, 110a, 67a, 7a, 6a
 279a, 2786, 2696, 239a, 237a, 2246, 225a, 1916, 1876, 1866,
 T ورد النهار 239a
 T ورد الليل 239a
 T ورع (الورع) 118a, 1136, 626, 60a, 586
 T وسواس (الوسواس) 2156, 210a, 1066-2, 95a, 936, 366, 326, 286, 266, 20a, 17a, 15a
 T وُصل 245a, 41a
 T وصول الى الله 22a, [37]
 T ولاية (الولاية، ولايت) 272a, 1726, 108a, 41a, 256,
 T يخشى ادب (يخشى ادب ليك) 1356, 112a
 T يقظة 195a
 T يقين (اليقين) 106a-1, 104a, 95a, 916, 92a, 846, 84a, 836, 72a, 716, 43a, 12a,
 2716, 2596, 1066-1,
 T يوم الجزا 81a
 T يوم العطا 90a, 81a

Худайдад ибн Таш-Мухаммад әл-Бухари

БУСТАН ӘЛ-МУХИББИН

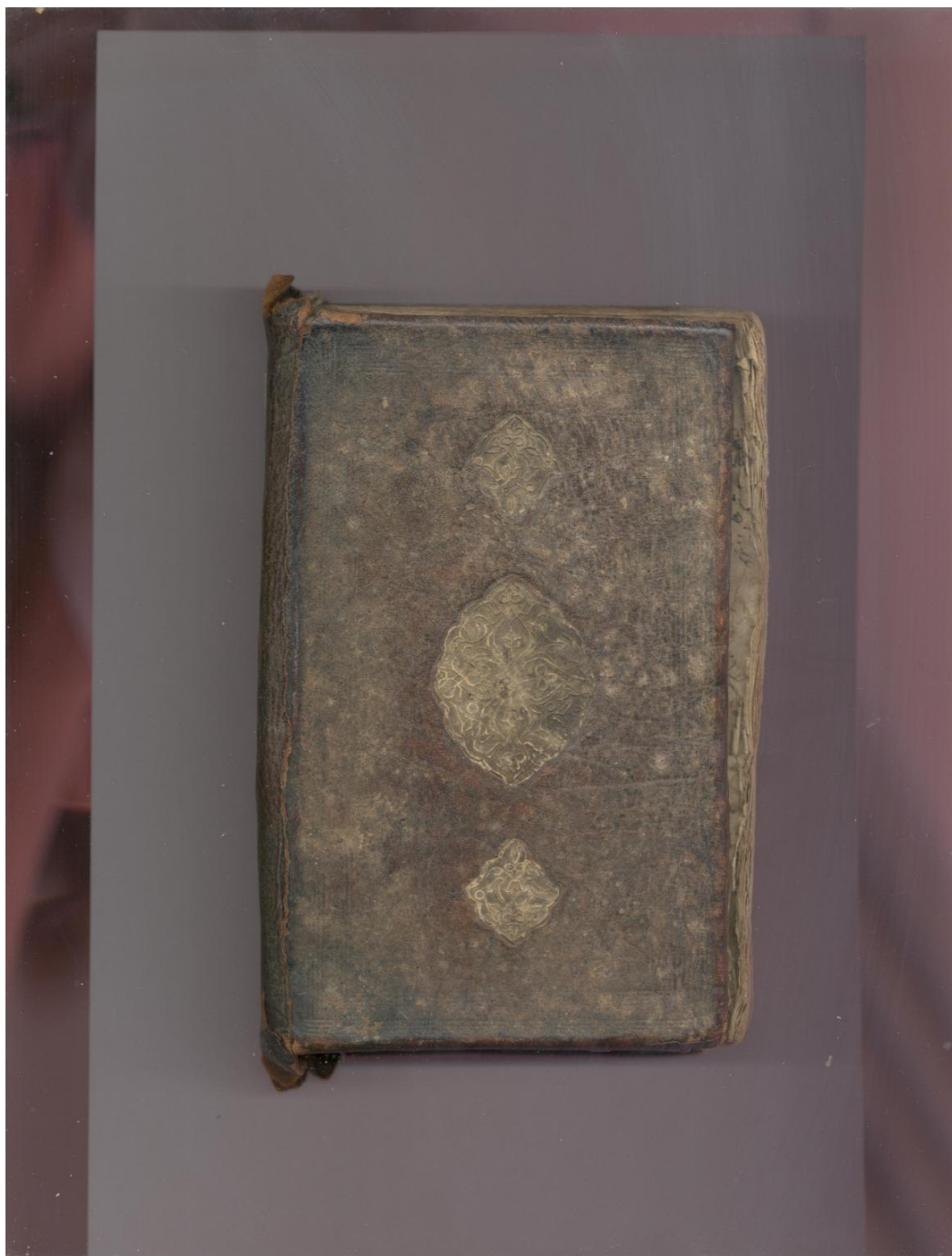
Баспаға дайындаған және қазақ тіліне аударған: Улугбек Жунисбаев

Баспаның бас редакторы:
Шығарушы редактор:
Компьютерлік дизайнер және беттеуші:

Басуға 00.00. 2026ж.
Қалпы 00/00 0/0
Қағаз мел. Шартты 00 баспа табақ
Таралымы 3000 дана

ISBN 978-9965-23-655-6

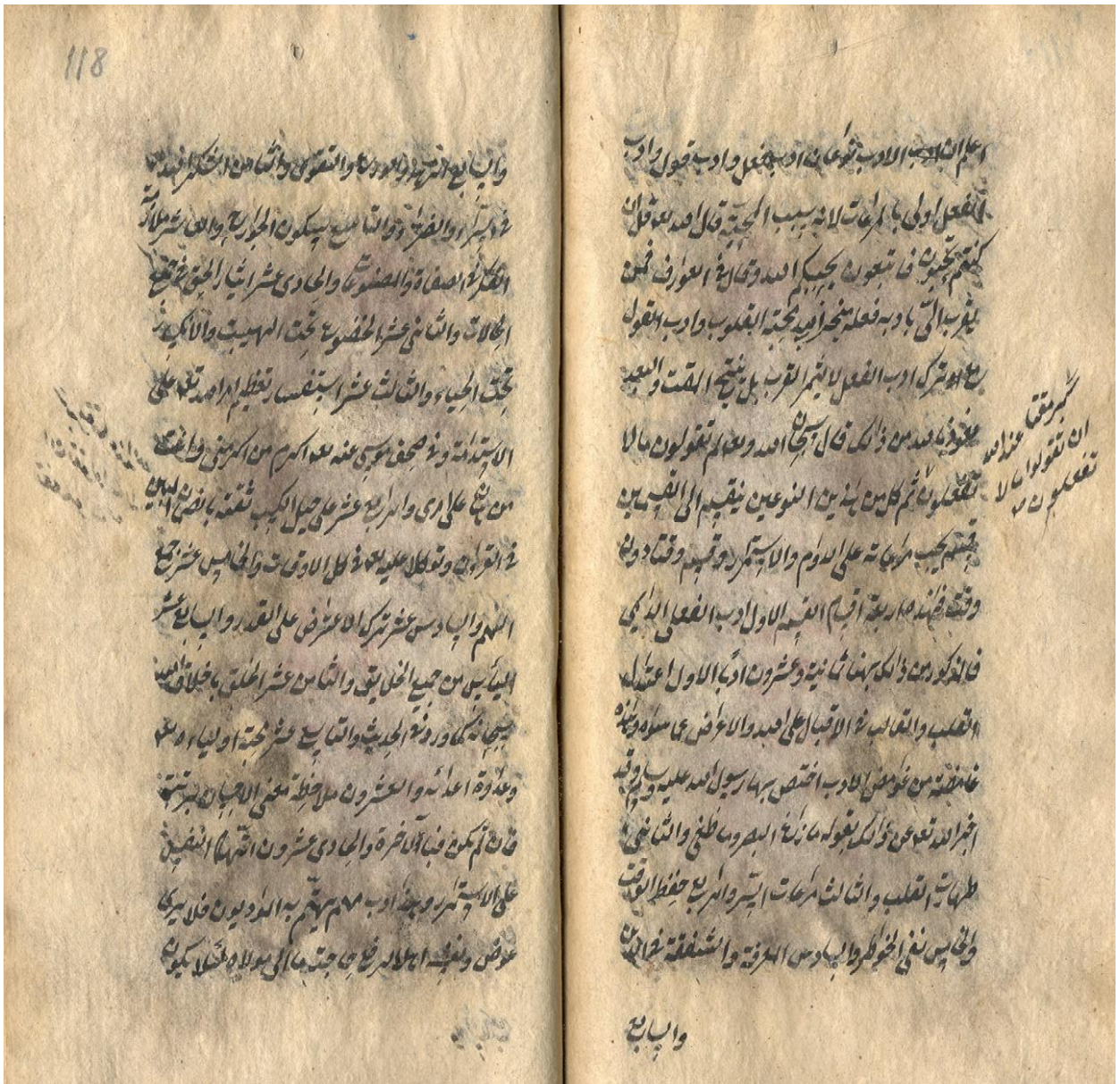

**Түркістан нұсқасы мұқабасының алды
(«Әзірет Сұлтан» Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығы,
жазба ескерткіштер тобы № КК 3704)**

Түркістан нұсқасының 2036, 204a беттері

Түркістан нұсқасының 1176, 118a беттері

Түркістан нұсқасы

الذى ورد لمن بلغ سنة سبعين سنة فقد احبه الله واحبه اهل السماء ولا يكتب الله عليه سيّاته كما بيناه فقد شكرت شكر الله تعالى وندعو بهذا الدعاء اللهم بلغنى الى مائة⁴⁵¹ وعشرين سنة مع القلب والاخلاص كما ورد ذلك فى الحديث چنانچه در اين باب سند (عظيم است)⁴⁵² كلام امام⁴⁵³ محى الدين كه بيت

ای سر اگر بماندى از کار دل قوى دار

ما عفو خود عصای پران کنیم روزی

ای دوستلار صاحب جامع بول کتاب کیم بوستان المحبّين تورور مقصدی اولدور کیم ناظرلار بول کتاب غه نظر قیلغانده تعمق نظر قیلسونلار اگر خطا کورسه لار درست قیلسونلار و اگر بعضی کلیمه⁴⁵⁴ لارده تکرار تابسه لار تعیب وتقبیح قیلمسون لار انینگ اوچون کیم بول کتاب نینگ کوب راقی کلام الله وحديث مصطفى ع م دين (279b) منقول تورور ونصايح صلحا هم انده مندرج تورور تکرار کلام حق تعالى وحديث مصطفى عليه السلام ونصايح صلحا دين بولوب تورور وانینگ فيضى بى نهايت تورور چنانچه طريق وصول الى الله تيگان کتاب ده مصرح ومبين قيليب تورور چنانچه نعمان عليه الرحمة نینگ حقنده ايتيب تورورلار اعد ذکر نعمان لنا ان ذكره هو المسك ما كررته يتضوع تمت الكتاب بعون الملك الوهاب

(لايق وكل خطيم كه مشايخ طريقة 1235 سنه يازديم الله عفو ايله عفو ايلاغيل آله)

(279b)

⁴⁵¹ BM-3 те бұл сөз қалып кеткен. BM-1, BM-2 бойынша алынып қойылды.

⁴⁵² BM-2 ден алынып қойылды.

⁴⁵³ BM-2 ден алынып қойылды.

⁴⁵⁴ BM-1, BM-2 де "كلمه" деп дұрыс берілген.

الاولقات والرابع التورع عما لا يرضاه الله تعالى والخامس استنباط حقائق الغيب فى جميع الاولقات والسادس ترك جميع الاشتغال والسابع صحبة الابرار ليبلغوا مقام الاختيار وفى بحر الفتاوى اعلم ان المشائخ ره وضعوا اجمالا فى وصول طريق الى الله عن شأنه لرواج المريدين منازل اربعة ولا يحصل مقاصدهم الا بها الاول عالم الناسوت وبعبارة اخرى عالم الملك والشهادة والثانى عالم الملكوت وبعبارة (277a) اخرى عالم الباطن وعالم الآخرة والثالث عالم الجبروت والرابع عالم اللاهوت ومن لم يتجاوز عن عالم الناسوت لا يصل الى عالم الملكوت وما لم يتجاوز عن عالم الملكوت لا يصل الى عالم الجبروت وما لم يتجاوز عن عالم الجبروت لا يصل الى عالم اللاهوت وقالوا عالم الناسوت هو عالم الحيوانات وبنى آدم وافعال اهل هذا المنزل الاكل والشرب والرؤية والسمع وامثالها ويتجاوز المريدين عنها بالمجاهدات ووصل الى عالم الملكوت وهو عالم الملائكة وافعال اهل هذا المنزل هو التسبيح والتهليل والركوع والسجود والقيام والعود وامثالها واذا تجاوز السالك عن هذا وصل الى عالم الجبروت وهو عالم الارواح ولا يعلم الارواح الا ما شاء الله وهذا المنزل الذى عنها العبارة ولا يخبر عنها الاشارة وافعال اهل هذا المقام المحبة والعشق والذوق والشوق والطلب والوجد والسكر واذا تجرد السالك عن هذه الصفات يعنى نفسه ويصل الى عالم اللاهوت كما قال الله تعالى ان الى ربك المنتهى (53:42)

وينه مسئلة مهمه بيان خواص آدمى نينگ عمرى تورور قرق غه يتكان دين سونگ حضرت على كرم الله وجهه دين روايت (277b) قيلور حضرت ع م دين كيم ياشى آدمى نينگ قرق غه يتكان سونگ اوچ بلادين حق تعالى انى ساقلار برى ديوانه ليق وبرى جذام تيگان علّت وبرى برص تيگان علّت دين واگر عمرى اليك كا يتسه انكا انابت مناسب كوروب تورور واگر عمرى التيميش كا يتسه آخرت حسابنى انكا آسان قيلور واگر عمرى انينگ يتيميش كا يتسه گناه نى يازماس ثواب نى يازار وبر روايت ده كيليب تورور كيم الله تعالى دوست توتار ايرميش اول بنده نى يتيميشكا كيرگان دين سونگ وآسمان اهلى هم انى دوست توتار ايرميش وهر گاه سكسان كا يتسه انى حق تعالى مغفرت قيلور ايرميش وينه الله تعالى گناه ما تقدم وما تأخر انى بخش قيلور ايرميش وهر گاه توقسان كا يتسه انى اسير الله تيب آت قويار ايرميش ير يوزيده يعنى از جمله اهل حقيقت اينار ايرميش انى الله تعالى ير يوزيده

سنده هذا وفى كتاب الخصال عن شيخ الجليل ابو جعفر الفقيه قدس سرّه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من عمر اربعين سنة سلم من بلية انواع الثلاثة من الجنون والجذام والبرص ومن عمر خمسين سنة رزق الله الانابة اليه ومن عمر ستين سنة هوّن الله تعالى حسابه يوم القيامة ومن عمر سبعين (278a) سنة كتب حسناته ولم يكتب سيئاته وفى حديث آخر فاذا بلغ بنى آدم سبعين سنة احب الله تعالى واحبه اهل السماء ومن عمر ثمانين سنة غفر الله له ما تقدم من ذنبه وما تأخر ومشى على الارض مغفورا ومشفع اهل بيته وفى حديث آخر قال ع م ان الله عز وجل ليكرم ابن سبعين ويستحى من ابن الثمانين فاذا بلغ التسعين غفر الله ما تقدم من ذنبه وما تأخر وكتب له اسير الله فى ارضه اى صار صاحبه من اهل الحقيقة فى الدنيا فاذا بلغ المائة فذلّك اذلّ العمر وروى اذلّ العمر ان يكون عقله كعقل ابن سبع سنين قال الجامع غفر الله له ولوالديه لما بلغ عمرنا سبعين سنة عجزنا عن كمال العبادة ولذا ترك عنا بعض اورادنا من جهة الكسل وغيره فتحيرنا عن ذلك فقد وجدنا سندا عاليا الحق تارك الورد لعذر من الاعذار كالسفر والكسل وغيرهما وهو قد كتب الله تعالى له ثواب هذه الاوراد المتروكة كصاحب (278b) الاوراد كما فصلنا فى بيان فضائل الاوراد وايضا وجدنا حديثا

وعلم اسرار تورور (275a) يتنجيگا مهجة القلب ديرلار اول محل مظهر تجليات تورور بعضى اهل معرفت اكابرلارى مرتبة فنا وبقا بولماق ليقيغه بول ايتولغان يتي اطواردين تورت مقام دين اوتماك ليك برلان هم حاصل بولور تيب مختصر قيليب تورورلار چنانچه بحر العلوم ده ايتوركيم مريدلارنينگ منزلى تورت تورور سالك لار مقصد غه يتارلار بول تورت مقام برلان برى مقام عالم ناسوت يعنى عالم ملكوت وشهادت تورور ايكنجى عالم ملكوت يعنى عالم باطن تورور اوچونچى عالم جبروت تورور تورتونجى عالم لاهوت تورور عالم ناسوت اهلى نينگ افعال لارى يمك وايچمك وكورمك واشتمك تورور بول منزل نينگ اهلى مجاهدات برلان بول منزل دين اوتوب عالم ملكوت غه واصل بولورلار واهل ملكوت منزليده بولغانلار ملائكة تورورلار الار نينگ افعالى تسبيح وتهليل وركوع وسجود وقيام وقعود تورور سالك لار بو منزل نينگ اهلى نينگ رياضتين قيليب عالم جبروت غه واصل بولورلار انگا عالم ارواح ديرلار بول (275b) منزلگا يتكانلارنينگ افعالى محبت وعشق وذوق وشوق وطلب ووجد وسكر تورور وهر وقت سالك بول صفت لاردين فانى بولسه انينگ نفسى واصل بولور لاهوت مقاميغه كما قال الله تعالى ان الى ربك المنتهى (53:42) وبعضى اهل معرفت ايتوركيم فنا وبقا مقاميغه ايكي نمرسه برلان يتسه بولور برى محبت وعشق وبرى خوف ترور انينگ اوچون بعضى اهل الله اكابرلارى بول ايكي ايشنى لازم والزم بيليب انتهى نى ابتداغه درج قيليب يوز مينگ يوز مينگ حجاب لارى انينگ برلان دفع قيليب سهل وقت ده سالك لارنى حقه واصل قيليب تورورلار چنانچه اكثر اهل عشاق كيم اهل جهر تورور لار بول روش نى اصطلاح اهل صوفيه نينگ زبده وعمده سى بيليب عمل قيلورلار وساير مقامات كيم اطوار سبعة مذكوره وغيرها برلان تكلف وتردد قيلماس لار توكل نى حقه قيليب جانلارين حقه تابشوروب وفدا قيليب جانانغه يتارلار چنانچه صاحب توضيح بعضى مصنفات لارينده عنايت قيليب ايتورلار كيم (276a) گر جان دهى در ذكر خدا همچون خدا داده يك جان تو بحق دادى چند⁴⁵⁰ جان بخريدى چنانچه كوردوك معتبر اهل معرفت كتابنده شيخ حسين خوارزمى دين نقل قيليب دوركيم بر اكمل خلفاء شيخ خدايداد عزيزان حقنده شيخ مذکور ايتيب تورور كيم بول طايفه دين اطوار سبعة ومقامات لاردين سوال قيلماق ليق حاجت ايرماس انينگ اوچون كيم بو طايفه انتهى نى ابتداغه درج قيلغان تورورلار وبعضى طايفه اهل خفيه دين هم بول رويش صادر بولوب وطقى مقامات سبعة مذكوره وغيره از جمله خصايص اهل طريقه كبرويه تورور

سندھ هذا اعلم ان اطوار القلب واستاره سبعة كالبصل بعضها فوق بعض الاول الصدر وهو محل الاسلام والثانى القلب وهو محل الإيمان والإيقان والثالث الشفاف وهو محل محبة الخلق وعشق المجازى والرابع الفواد وهو محل المشاهد ومظهر المكشوفات والخامس حبة القلب وهى محبة الله تعالى والسادس السويداء وهو محل اللذنيات من العلوم والاسرار والسابع مهجة القلب وهى مظهر التجليات الكل فى منهاج المتقين وفيه انه لصحة المكاشفة سبعة علامات الاول الوجد والهيجان وهو اضطراب (276b) الجوارح والثانى الزيادة فى المعاملات والثبات على الطاعات والثالث بقاء الانوار وحلاوة الحال والرابع فناء معارضة العدد فى حالة الكشف والخامس ان يكون بغير اختيار وانتظار وتفكر فيه بغير طلبه وتصنّفه والسادس موافقة الشريعة الغراء والسابع ان لا يتغير ما فى كشوف وبه من صفة الحسن الى صفة القبح وفيه ايضا فى هذا الموضع اعلم ان لاهل العلم سبع خصال باستعمالها يبلغوا مقام المكاشفة الاول تهذيب الاسرار عن انس الطبايع والثانى تبديل الاخلاق المذمومات بالمحمودات والثالث مراقبة

⁴⁵⁰ БМ-2 де "صد" деп берілген.

وسماوی و تجلیات صورت لبق ظاهر بولوب کونگل سر صفتیگا ایلانور گاه ها بول حالده کونگل (شیطان لعین قبول قیلور بول سبیدین سالک سلوک دین قالور بس سالک بول)⁴⁴⁵ شیطان لعین رد قیلغای تور تونجی غیب سر دیرلار بول آق رنگ بولور اون مینگ حجاب مونده کوتارولور بول مقامده علم لدن سالک کا کشف بولور بول حالده سر روح صفاتندین کسب قیلور تجلیات حاصل بولوب استقامت زیاده بولور نچون کیم سر روح نینگ نوری تورور نور راهبر تورور نه راه زن (273b) بشنجی غیب روح دیرلار انینگ رنگی ساریق تورور اون مینگ حجاب مونده کوتارولور انی کورگاچ نفس عاجز بولوب انینگ حیات لیقی حقیقت حیاتغه متصل بولوب بول طبعه⁴⁴⁶ ده بسیار تجلی وارد بولور غیب شهود غه ایلانور بول حالده انانیت و عجب سالک کا پیدا بولور چون کیم روح حق طرفیدین خلیفه تورور تجلی بولدی ایرسه خدا لبق دعوی سین قیلور و بول تصور هست لیک مقرر قیلور ای سالک یولی بارچه سی نیت لیک تورور آلتنجی پرده غیب خفی دیرلار انینگ رنگی سیاه بولور اون مینگ حجاب بول مقامده کوتارولور انگا روح القدس تیب تعبیر قیلورلار گاها بول مقامده رعشه و بی قرار لبق سالک نینگ وجودینده پیدا بولور نوعی فنا انگا حاصل بولور وهیبت لیک آواز لار مسموع بولور بول حالده حمایت رسول ع م دین بولوب استوار بولغای تا ترس ایشی انگا تبدیل تابغای بعضی کبرا ایتورلار غیب خفی خلاصه و روح تورور ظاهر بولماس مگر تجلیات جلالی نینگ قوتی برلان (274a) تجلی بولغای اما بول مقام ده از جمله زندقه والحاددین بولماق لبق خفی تورور بول جهت دین کیم اوزینی متصف بصفات حق کورار و جمیع حرکات و سکناات خلائق نی حق وجودیندین کورار و فرق ایتا بیلماس حلال و حرامنی محرمانه مشغول بولور وجودنی حق نینگ وجودی بیلیم اوزی نینگ فعلنی حق نینگ فعلی بیلیم قدرتی مقام فرقغه عاجز بولوب ملحد و زندقه لیقنی فرق قیلا بیلماس نعوذ بالله من ذلك ویتنجی پرده غیب الغیوب ظاهر بولور انینگ رنگی یاشل بولور اون مینگ حجاب بول مقام ده کوتارولور یاشیل رنگ حیات تازه بولماق لبق نینگ نشانی تورور انگا بقای بعد الفناء دیرلار اطوار سبعة نینگ بیانی بول مذکورات تورور امام حافظ الدین تحقیقات تیگان کتابنده مونی مصرح و مبرهن قیلیب تورورلار اما اطوار سبعة نی بعضی اهل معرفت بول طریقه تعیین قیلیب تورورلار اولگی طورنینگ رنگی یاشیل ایکنجی کوک اوچونجی قزیل تور تونجی (274b) ساری بشنجی آق آلتنجی قرا یتنجی بی رنگ هر بر طورده مینگ مینگ مرتبه تجلی بولوب اوچ یوز آلتیش مینگ یل شمس اوتکای وینه یتی آسماندین اوتوب عرش نی سیر قیلیب هر بر قت آسمانده عرش ده نچه مینگ مرتبه تجلی حق حاصل قیلیب وفنا وبقا وینه حاصل بولغان بولغای انگا صاحب مقام اطوار سبعة دیرلار چنانچه امیر سید علی همدانی نینگ اکمل خلفالاری امیر نور الدین جعفر دیرلار بول مسئله مقامات طریقت نی معتبر کتابده تعیین قیلیب تورورلار وینه منهاج المتقین ده ایتورکیم کونگل اطواری و اسنادی⁴⁴⁷ یتی تورور مثل پیازنینگ پوستی کبی اولیگا صدر دیرلار واول محل اسلام ویقین تورور ایکنجیگا کونگل دیرلار اول محل ایمان تورور اوچونجی کشفاف دیرلار اول محل محبت خلق و عشق مجاز⁴⁴⁸ تورور تور تونجی فواد دیرلار اول محل مشاهدات و کشفات تورور بشنجی کاحیه⁴⁴⁹ القلب دیرلار اول محبت الله تورور آلتنجی گا سویدا دیرلار اول محل لدنیات

⁴⁴⁵ БМ-3 те бұл сөздер қалып кеткен. БМ-1, БМ-2 ден алынып қойылды.

⁴⁴⁶ БМ-1, БМ-2 де "طبقه" деп дұрыс берілген.

⁴⁴⁷ БМ-1, БМ-2 де "استاری" деп берілген.

⁴⁴⁸ БМ-1, БМ-2 де "مجازی" деп берілген.

⁴⁴⁹ БМ-1, БМ-2 де "جنة" деп берілген.

تورورلار بول پرده و حجاب لارینی بعضی اطوار سبعة آت قویارلار و بعضی عیوبات⁴⁴¹ سبعة و بعضی طبقات سبعة دیرلار و بولارنینگ هر بری نینگ (لطیفه سی)⁴⁴² بار تورور و بول اطوار و عیوبات لارنینگ ینه پرده لاری بار تورور

اول پرده غیب⁴⁴³ شیطان دین تورور انینگ علامتی اولدور کیم انینگ رنگی ظلمانیغه یقین راق بولوب کوب روشن و پاکیزه بولماس اون مینگ حجاب بول حالده کوتارولور سالک نینگ اول حالنده بول رنگ و پرده تجلی قیلور مثل اوت نینگ اوچغونی کبی بولوب بد رنگ صورتده بولوب یر یوزینده توشالب کورونور و انینگ اوستنده نقطه نقطه نمایش قیلیب تیره سرخ رنگ ظاهر بولور و کونگل اندین تیره بولور سالک نینگ ذکرى دشوارلیق برلان حاصل بولور و تمامی اعضاسی درد الم گا مبتلا بولور بول وقت دا سالک پیرنینگ (272a) ولایتندین مدد طلب قیلغای تا پیرنینگ مددی برلان بول بد رنگ پرده یوق بولوب ذکرنینگ صفاسی سالک نینگ وجودی نده سرایت قیلا برگای و بول ذکرنینگ حلاوتی برلان سالک نینگ وقتی خوش بولغای چندان ذکر ایتغای تا پرده بد رنگ لیکدین کوک زنگار گه تبدیل بولوب نچه تورلوک الوان رنگ لار نورانیغه مبدل بولوب ذکرنینگ قوتی دین کورونا باشلار گاه ها ذکرنینگ اوزی پرده لاردین چیقوب و نعره اورار و بولارنی رد قیلیب مغرور بولمغای کیم بول مقام مقام مبتدیلا تورور بول مقام ده سالک نینگ باطنینده جنلار ظاهر بولور لارنی رد قیلیم لازم هرچند عجایب سرلار لاردین ظاهر بولسه هم انینگ اوچون کیم بولار خوش صورت بولوب کورونورلار لار اوزلارینی هر صورتده بیزاب و آراسته قیلیب کورونورلار گاه ها آدم نینگ ایچیگا کیرار لار لطافت یوزیدین تورلوک تورلوک حکایت لار ایتیپ و اوزلارین دیوانه صفت قیلیب آدم نی گمراه قیلورلار (272b) سالک نی سلوکدین منع قیلورلار اوزلاری نینگ جن صورت لارین کورگازورلار وانگا رغبت قیلدورورلار وایتورلار کیم بول مقام دین الگاری مقام یوق تورور اگر سالک ابله بولسه لارنینگ بول اطوارنیغه مایل بولوب اختیارلارین برور و صاحب تصرف بولور واجنه نینگ شعبده بازی لیق لاریغه بی اباد و بی ملاحظه اعتقاد قیلیب انی جاری قیلور چنانچه اسماعیل اتا و شیخ کمال سیرامی تورکستانده و سلطان الدین مقتول دشت قبقاقده و شهاب الدین مقتول عراقده تورورلار برچه لاری جن لارنینگ تصرفاتینده بولوب اکمل مقامات دین معبود محجوب تورورلار ایکنجی پرده گا پرده غیب نفس دیرلار و بول پرده نینگ رنگی کوک تورور مینگ حجاب بول مقام ده کوتارولور بولار برلان کیم وجودی لذت لی طعام نینگ حظی دین تمام پاک بولغان بولسه و نفسی ینگول طعام لار غه اکتفا قیلغان بولسه نفسنینگ نوری سالک کا معلوم بولغان بولسه صفات حمیده و ذمیمه انگا روشن بولغان بولسه احوال احیا و اموات غه مطلع بولغان بولسه و اما بول حالده (273a) سالک نینگ حظی⁴⁴⁴ اولدور کیم اوزینی بینا و اوزگانی نابینا تصور قیلور حجب قوتی انده پیدا بولور انگا تزکیه نفس دیرلار بول شریعت ده منهی تورور قوله تعالی فلا تزکوا انفسکم هو اعلم بمن اتقى (53:32) اوچونجی پرده گا غیب کونگلی دیرلار یعنی کونگل حجابی دیرلار اول پرده سرخ و عقیق رنگ تورور اون مینگ حجاب بول مقام ده کوتارولور بول حال ظاهر بولسه سالککا ذوق عظیم پیدا بولوب استقامت پیدا بولور و اگر کونگل خوب صاف بولسه اسرار غیبی معلوم بولوب انوار عجیبه آدم صورت لیق و حیوان و نبات و اراضی

⁴⁴¹ БМ-1, БМ-2 де "غیوبات" деп берілген.

⁴⁴² БМ-1, БМ-2 де "یصفه سی" деп берілген.

⁴⁴³ БМ-1, БМ-2 де "غیب" деп берілген.

⁴⁴⁴ БМ-1, БМ-2 де "خطوری" деп дұрыс берілген.

هذا القول والظاهر ان هذا القول من جملة اقوال اهل الخلاف والمذهب فافتراقا⁴³⁸ الخلافات⁴³⁹ البطلانيات بنصوص⁴⁴⁰ المذكورات (270a)

وينه مسايل مهمه اولدور پاره جماعه مدعى لار دعوى قيلورلار كيم بزلار اول كيشى لاردين ميز مرشدلار نينگ ارشادى بزلارگا حاجت ايرماس وبول قول مدعى لاردين باطل تورور نچه وجه دين اولدور كيم كيشى ايتسه كيم من فرعون دين يخشى مين ديسه اول البته فرعون دين بدتر ويمن راق دور وحالانكه بول مدعى لار دعوى قيلورلار كيم من ولى لاردين ارتوق راق مين بول دعوى البته باطل تورور وغرور تورور وشيطان مقامى برله القاي شيطانغه مبتلا بولوب وهر نمرسه ايتسه شيطان دين تعليم آليب ايتور ويقين دور كيم انداغ آدم انا ربكم الاعلى هم ديرلار وينه بر وجه اولدور كيم فرض نى ترك قيلورلار نچون كيم شيخ كامل نى طلب قيلمق فرض تورور وبول جماعت پير طلب قيلمق نى ترك قىلا تورورلار وينه بر وجه اولدور كيم هر كيشى نينگ پيرى بولماسه الله تعالى نى بيلماس چنانچه حضرت نبينا عليه السلام معلم سيز ومرشدسيز ايش قيلماديلار هر نمرسه نى جبرئيل ع م دين تعليم آليب اندين سونگ خلايق غه تعليم برور ايرديلار بس (270b) البته بول مدعى لار شيطان تعليمى برلان ايتورلار بولار نينگ مقامى شيطان مقامى تورور القاي شيطان غه گرفتار تورورلار نعوذ بالله من ذلك الالقاء

سنده هذا وفى جامع العلوم انه لا يصل احد من المجتهدين وغيرهم من العوام والخواص الى طى المقامات والوصلات بلا مرشد لقوله ع م من لا شيخ له فشيخه الشيطان والشيخ بين قومه كالنبي بين امته وكافة الناس تعاملوا على ذلك وعن رسول الله صلى الله ع م قال طلب الله فرض قبل كل فرض فينبغى ان يعلم ان تعليم التوبة فرض والتوجه الى المرشد فرض وهذا كله فى تفسير الكواشى نقلا عن امام الفضيل عياض ره والسرفى ذلك ان علم التوحيد حصل من مرشد الكامل وهذا دليل على انه طلبه فرض ونقل عن امام محمد الغزالى ره قال حفظنا اربعة عشر علما ولم يعلمنا اثر معرفة الله تعالى ولقد لقينا يوما من الامام الشيخ ابو الخير ره وقال لنا المريد ما هو والشيخ ما هو قلنا لا نعلم المريد ولا الشيخ وقال لنا من لم يعلم شيئا لم يعلم الله تعالى ثم قال التائب من الذنب كمن لا ذنب له ثم علم علينا التوبة (271a) وبايعت عليه وهذا اليوم قد محى عنا علم الظاهر وظهر علم الباطن بتلقين الشيخ الكامل وقال الله تعالى لانبيائه وبعض اوليائه يا عبدى اطلبنى عند شيخ الكامل وفى كشف الاسرار ناقلا عن الله تعالى لا يحصل معرفتى بكثرة القراءة اى بتحصيل العلوم وافرا ولا بسير الاقدام ولكن يحصل معرفتى بذكر الدوام وبخدمة الشيخ الكامل وقد جاء لفظ الحديث تعلموا اليقين معناه اطلبوا علم اليقين وعلم اليقين لا يوجد فى نفسه الا عند الموقنين اى بمجالسة الموقنين وهو الشيخ الكامل كذا فى شرح الارشاد

وينه مسئله مهمه نينگ برى اطوار سبعة نينگ بيانى تورور بيلنگ ايدوستلار بنده برلان حق تعالى نينگ اراسنده كوب حجاب لار بار ايرميش بول حجاب لار كوتارولماين وصول فنا وبقا حاصل بولماس ايرميش وبول حجاب لار برچه سى بنده دين تورور وخداى تعالى غه هيچ نمرسه حجاب بولماس بول حجاب لار برچه سى بر زایل ده ايرماس بعضى سى ظلمانى وبعضى سى نورانى تورور ظلمانى نفس دين (271b) تورور ونورانى روحدين تورور طريقت اكابرلارى حقيقت انسانيتى نينگ پرده وحجاب لارنى يتى طبقه اثبات قيليب

⁴³⁸ "افتراق ققت"

⁴³⁹ БМ-2 де "الخلافات" деп дұрыс берілген.

⁴⁴⁰ БМ-1, БМ-2 де "خصوص" деп берілген.

والدهور كما في الروضة والاحياء خلاصة الحقائق ومن انكر موت الملائكة فقد خلف على نص القاطع كما بينا سابقا كذا حقه (268b) صاحب جامع البحرين في بعض مصنفاته ازيد من هذا

وبينه بعضى مسئلة مهمه اولدور بول مسئلة ده كيم هر كيم ايرسه چولده تورور ايركان يغمور كوب ياغيب تورور كيم همه يرلارى ولباس لارى همه اييه بولوب تورور بول كيم ايرسه تيمم قيلمقغه قوروق تابمسه بول صورت دا بول كيم ايرسه لاي غه تيمم قيليب نماز اوقوسه درست ومشروع بولور مو بينوا وتوجروا بولور والله تعالى اعلم
سنده هذا لو تيمم بطين جاز منية الفقهاء كذا في جامع الفتاوى ويصلى بالماء ولا اعادة عليه جامع الفتاوى

وبينه مسئل مهمه اولدوركيم بول مسئلة ده كيم اگر كيمرسه سفرده بولسه سو ميسر بولماين تيمم قيلور بولسه قورقار كيم قولين ترساكدين برى يلانگاچ قيلسه ضرر قيلور بول صورة ده ينگى نينگ اوستندين تيمم قيليب نماز اوقوسه درست وروا بولور مو بينوا وتوجروا بولور والله تعالى اعلم واگر بول صورتده بول كيم ايرسه تيمم قيلورده يوزيگا مسح قيلغاندين سونگ قوليني تا بنديگا چاقلى مسح تارتمق ليقيغه اكتفا قيليب بول تيمم برلان نمازنى ادا قيلمق ليق روايت معموله نينگ (269a) يوزيندين درست ومعتبر شرعى بولور مو بينوا وتوجروا والله تعالى اعلم

يجوز المسح فوق الثوب على اليدين عند الضرورة خزانة الروايات يجوز التيمم فوق الثوب على اليدين عند الضرورة وكذا المسح جامع الفتاوى وان كان في السفر ولا يمكنه اخراج يديه من الكم مخافة البرد فانه يمسح وجهه ويديه الى الرسغ ويصلى غريب الرواية
وبينه مسئلة مهمه اولدور كيم بول مسئلة ده كيم مسلمانى اداء فرائض دين سونگ كلمه طيبه كيم لا اله الا الله محمد رسول الله تورور اوزيگا ورد قيليب نچه ايتور بولسه ثواب عظيم پيدا بولور واگر بول صورت دا انى بر كيشى منع قيلسه گنه كار عظيم و اولوغ عذابغه دار الجزاده سزاوار بولور مو بينوا وتوجروا والله تعالى اعلم

وفى فتاوى ثمرقندى وفى شرح نوادر البرهاني فى باب الاذكار سئل عن عمر رض عن يقول بعد اداء الصلوة متصلا كلمة الطيبة مرة يغفر الله تعالى ذنوبه ومرة ثانية اعطاه الله ثواب الانبياء ومرة ثالثة اعطاه تعالى ثواب الملائكة وفى شامل البيهقى وكان النبى ع م يقول كلمة الطيبة مع من كان معه بعد اداء الصلوة (269b) متصلا وفى شرح الظهيرية المرغينانية من قال كلمة الطيبة بعد اداء الصلوة متصلا افضل من عبادة سنة كذا فى خلاصة الحقائق وفى ظاهر الرواية قال النبى ع م من قال بعد كل فريضة ثلاث مرارة لا اله الا الله محمد رسول الله حرم الله عنه النار بالمرّة الاولى واعطاه الله الجنة بالمرّة الثانية وانعم الله تعالى نعمة الحلال بالمرّة الثالثة كذا فى بستان العلى وفى جامع المضممرات كان النبى ع م يقول بعد اداء المكتوبة بصوت رفيع لا اله الا الله محمد رسول الله ونحوه من الاذكار ويرغب الناس الخير بالذكر وهم يقولون برفيع الصوت وهذه النصوصات⁴³⁵ مع الكلام⁴³⁶ اهل الاجتهادات⁴³⁷ دالة على بطلان ما قال البعض من انه من قال بعد اداء الصلوة متصلا كلمة الطيبة فقد كفر فان هذا القول خلاف النص وخلاف كلام المجتهد والاجماع بل قائل هذا القول كافر بالاجماع فلا يعتبر على امثال

⁴³⁵ БМ-2 де "المنصوصات" деп дұрыс берілген.

⁴³⁶ БМ-2 де "كلام" деп дұрыс берілген.

⁴³⁷ "الاجتهادات"

مكان الضاد ظاء اختلف المشائخ ره فيه فيفتى فى حق الفقهاء ومن يعرف الفرق عادة الصلوة ويفتى فى حق العوام بالجواز اختيار الاحتياط فى موضعه وبالرخصة فى موضعها وفى النصاب فى هذه الصورة لا تفسد فى الاستحسان وهو قول محمد ابن سلمة ره لان عند قرب المخرج للناس فيه بلوى خصوصا للعجم لان لفظ العجم لا يكاد بين فيه التفاوت بين الصاد والثاء واقل مراتب هذه الرواية ما نقلنا عائدة الى اختلافاتها فح تجد فيما بين الناس رحمة وسهولة وتوسعة كما قال فى فصل السابع والعشرين من آداب المفتيين انه قال الاختلاف راحة رحمة قال الفقيه ابو الليث ره اذا ذكر عند الاختلاف قال لا تقولوا (267a) الاختلاف ولكن قولوا السعة لو لم يجر الاختلاف لضاق الامر على الناس وروى عن القاسم بن محمد قال اختلاف الصحابة كلهم رحمة للمؤمنين وينبغى للمفتى ان يأخذ بالايسر فى حق غيره خصوصا فى حق الضعفاء وينبغى ان يفتى الناس بما هو اسهل عليهم هذا كله من زبدة ما فى آداب المفتيين

وينه مسايل مهمه اولدور كيم ملائكه لار نه دين مخلوق بولوب تورورلار والارگا اولماك عارض بولور مو يا بولماس مو

سنده هذا فى التبصرة اعلم ان المخاطبين المكلفين على اربعة اصناف الملائكة وبنو آدم والشیاطین والجن والشیاطین مع اولادهم تدخلون النار مخلدا والملائكة تدخلون الجنة وبنو آدم يدخلون الجنة اذا كانوا مؤمنين والاحنة كذلك لكن لا ثواب للملائكة والجن هذا من زبدة ما فى التبصرة وفى شرح المقدمة لا بد ان يعلم ان الملائكة عباد مكرمون على البشر والجن لا يعصون الله ما امرهم ويفعلون ما يؤمرون جعلهم رسلا الى ما يشاء من عباده مطهرون عما ابتلى به البشر (267b) من انواع الشهوات والآفات متنزهون عن التوالد والتناسل لا يوصفون بذكورة وانوثة خلقهم من نور كذا روى عن ابن عباس رض ومنازلهم صفاوة عند الله كمنازل البشر وهذه الطوائف الاربعة يموتون ويبقى الله تعالى ويحتج صاحب الروضة على هذا المدعى قوله تعالى كل نفس ذائقة الموت (3:185) معناه كل من هو فى الكونين جميعا يموت ويبقى وجه ربك ذو الجلال والاکرام يعنى يموت الخلاق كلهم ولا يبقى الا الله سبحانه وفى موضع آخر منه وكل مخلوق لا بد له من الموت كما قال الله تعالى كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذو الجلال والاکرام (26:55-27) وفى الباب الثالث والاربعين من روضة الفتاوى ناقلا عن كعب الاحبار قال لما خلق الله تعالى الموت على صورة كبش املح قال له اذهب على صفوف الملائكة على هيئتكم هذه ناشر الاجنحة فاتح العين ففعل ذلك فلم يبق ملك الا غشى الفى عام ثم افاقوا فقالوا يا رب ما هذا قال تبارك وتعالى هذا هو الموت قالوا يا ربنا على من قال على كل نفس ولما امر الله تعالى على ملك الموت بافناء البحار والجبال والارض والاشجار والانهار وانواع النباتات فيصيح (268a) صيحة عليها فكان الماء والانهار كان لم يكن وتساقطت حيطانها وغارت مياؤها ثم يصعد ملك الموت الى السماء ففعل ما فعل فى الارض فكسفت الشمس والقمر وتناشرت النجوم ثم يقول الله تعالى يا ملك الموت من بقى من خلقى فيقول الهى انت الحق الذى لا يموت بقى جبرئيل ومكائيل واسرافيل وحملة العرش وانا العبد الضعيف فيقول الله تعالى اقبض ارواحهم فيقبض ثم يقول الله تعالى يا ملك الموت الم تسمع قولى كل نفس ذائقة الموت (3:185) وخلقك من نور محمد ع م مت فيموت ولا يبقى غير الله تعالى فيبقى الدنيا ما شاء الله تعالى هذا من زبدة ما فى دقائق الاخبار وعلم من هذا التحقيق ان الملائكة كلهم يموتون غاية الامر ان آجال بعضهم تأخير عن آجال البشر لاشتغالهم على خدمة البشر مع انه قال الكبراء نقلا عن نبينا ع م قال الدنيا ساعة وساعة الواحدة لا يكون لها تأخير وتقديم فاجلهم قريب باجل البشر لان كل ما هو آت قريب وان اتى بعد الفى سنة او بعد القرون

وان جرى على لسانه او لا يعرف التميز لا تفسد وهذا اعدل الاقاويل وهو المختار هذا من زبدة (265a) ما فى فتاوى صوفية وفى المحيط لو قراء هذا بالصراط المستقيم بالتاء المنقوطة بنقطتين من فوق او قراء المستقيم بالطاء المهملة لا تفسد صلوة لانهما من مخرج واحد وفيه بلوى العامة لانهم لا يفصلون بينهما وقال احمد بن حنبل اذا قراء فى الصلوة شيئاً ليس فى القرآن ساهيا فليس عليه شئ كما فى جامع الفتاوى

وبينه مسئلة مهمه اولدور بول مسئلة ده كيم اكر مصلى اسماء مشترك [ه] الله تعالى دين كيم مثل رحيم واواه تورور تكبير تحريمغه همراه قيليب چنانچه الرحيم اكبر ويا اواه اكبر تيب اندين ذات پروردگارنى قصد قيليب نمازنى شروع قيليب شريعت مصطفى نينگ حكى برلان بول مصلى نينگ شروعى نمازغه درست بولوب غير مفسد بولور مو چنانچه اواه مذکور نينگ نظيرى كلامى مجيد ده كيم اِنَّ اِبْرَاهِيْمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيْمٌ (9:114) تورور بول مصلى نينگ نمازى نينگ درست ليقیغه ناطق وهويدا ترور واكر بعضى بول مصلى نينگ نماز نينگ فاسد ليقیغه حكم قيلسه بول صورت ده بول بعض نينگ حكى خلاف نص قاطع مذکور بولوب وخلاف حكم بما انزل الله بولوب كيم ومن لم يحكم بما انزل الله فاولئك هم الفاسقون تورور بول بعض از جمله جماعة اهل فساق دين بولور مو بينوا وتوجروا (265b) بولور الله تعالى اعلم

سند ده هذا وفى فتاوى القنية ولو كان الاسم مشتركاً كالرحيم فان اردت به ذات الله تعالى يصير شارعا لان الارادة والنية يقطع وجوه الاحتمالات وقد حقق صاحب جامع البحرين فى بعض مصنفاته ان الاواه بمعنى الرحيم والمؤمن كما فى القاموس أهياً وشراهِياً ايضاً من اسماء الله تعالى كما فى فتاوى صوفية وفى لوامع البينات ان مذهب اصحابنا ره ان اسماء الله تعالى توقيفية على اذن الشارع اما الصفات فغير موقوفة على الامر وهذا هو المختار كما فى فتاوى الحجة كذا فى فتاوى صوفية وقال فى الاخبار ان الله تعالى ثمانية عشر الف اسم كما فى فتاوى صوفية وفى العتابية ان ابا حنيفة ره يعتبر المعنى باى لغة كان كما فى فتاوى المذكور واعلم ان لفظ اواه المذكور وان كان له معنى غير ما ذكرناه وهو بمعنى الدعاء والتوجع كما فى مفتاح القرآن او بمعنى كثير التأوه والتضرع من خوف الله تعالى كما فى تفسير المدارك وغيره لكن المعنى اذا تلفظ بهذا اللفظ واراد ذات الله تعالى حين شروعه الى الصلوة بالضم الاكبر يقطع سائر وجوه الاحتمالات وبقي ذات الله تعالى (266a) فصار شروعه الى الصلوة جائز بلا خلاف واشتباه وقد وجدناه سنداً واضحاً ايضاً على حدة بل صار هذا سند اعلى ما سبق من التحريرات وهو انه ما ذكر فى الظهيرية انه قال الصلوة اذا جازت من وجوه وفسدت من وجه يحكم بالفساد احتياطاً الا فى باب القراءة لان للناس عموم البلوى فيه كذا فى فتاوى صوفية ولا باختيار احدى القراءة السبع فان الله تعالى انزل القرآن على سبعة احرف اى سبعة لغات نحو التفخيم والترقيق والهمس والتليين والمد والقصر والامالة فلا يجوز لاحد ان ينكر على قراءة مشهورة بين اهلها فان الله وسع الامر على عباده فى القراءة لياخذ كل صنف ما ينطوى عليه لسانه ولا يشق عليه اقامة قوله ما ينطوى اى ما ينطق كما فى فتاوى صوفية وفى القنية انه من العلماء من قال لا تفسد الصلوة بخطاء القارئ اصلاً ومنهم من قال لا تفسد اذا كان مثله فى القرآن وفى التجنيس والمزيد والاصل فيه ان ما كان قراءة وان كان شاذاً لا تفسد صلوته وفى المحيط والمعنى اذا قراء بما مصحف ابن مسعود (266b) وابى بن كعب وهو من جملة مصحف المنسوخة كما فى الخلاصة لا يعتد به من قراءة الصلوة لانه لم يثبت ذلك قرأنا قراءة شاذة والمقروء اذا كانت قراءة لا يوجب فساد الصلوة لانا لو قلنا تفسد صلوته فقد قلنا ان عبد الله بن مسعود وابى ابن كعب رض عنهما لم يصليا صلوة جائزة وفى فتاوى الحجة ولو قراء

بولوب غير فاسد بولور مو هرچند سمع سامعين غه لفظ الله تفخيم برلان اقولغان او اه بواو مسموع بولونور واگر كيم ايرسه اعجام لاردين الله برلان او اه نى فرق قيلماين متحير بولوب حرجه قالسه بول صورت ده بول كيم ايرسه ضرورة اوچون دفعا للخرج سببلى بول ايكي لفظ نينگ هر برى نينگ تلفظيكا قادر بولسه تلفظ قيليب اكبرگا همراه قيليب (263b) نماز غه شروع قيليب قيلمق درست وروا بولور مو چنانچه اعراب لارنينگ استعمالنده ويتى قرآن نينگ مذهبده لفظ دا ولام دين بدل بولوب و متحد المخرج قيليب تورور ونيز علماء عظام ومجتهد الكرام بول ايكي لفظ نينگ هر برى نى ينه برى نينگ اورنينده بدل قيليب گويا بول لفظ لارنى از جمله قرآن معنوى عد قيليب روايت مفتى بها يوزيدين عدم فساد نماز بول كيم ايرسه مذکورگا حكم قيليب تورورلار ونيز نص قاطع بول بابده آية كريمه كيم ان ابراهيم لاواه حليم (9:114) ناطق وهويدا تورور واگر بعضى طالب علم لار مجرد تلفظ الفاظ مذکورنى كيم ايرسه مذکوردين ايشوتوب ظاهر روايت مرجوحه نظر قيليب وكتب متداوله نى تتبع قيلماين وثقات على جناب دين استفسار قيلماين بى خرد ونادانليق يوزيدين بول كيم ايرسه نينگ نمازنى مطلقا فاسد ديسه لار بول صورت ده بول بعض نينگ سوزى حجت شرعية سيز نادرست ونامسموع بولور مو بينوا وتوجروا بولور

سند هذا وعن زين الائمة من المشايخ ره قراءة الله بالتفخيم يجوز وحكى عن الزجاج انه قال ينبغى ان يكون بالتفخيم وكان شيخنا عليه الرحمة حتى فارق الدنيا قنية من عينها والتفخيم (264a) الميل الى جهة الواو من الفتح وعن محمد بن مقاتل من لا يميز بين اللفظين يصير شارعا للضرورة قنية وان جرت على لسانه او لا يفرق التميز لا يفسد وهو المختار كما فى الخزانه وما يتعلق فى هذا الموضوع مسألة الامالة فى غير موضعها اذا قراء بسم الله بالامالة او ذلك الكتاب او كانتا تحت عبيدين وما (شاءكل ذلك)⁴³² لا يفسد صلوته فتاوى صوفية وفى جامع المضممرات عن الذخيرة الكلمة مع حروف البدل اذا كان لا يوجد فى القرآن فان كان يخالفه فى المعنى فالقياس انه تفسد صلوته واستحسن بعض مشائخنا ره بعدم الفساد للضرورة فى حق العوام خصوصا للعجم فالحاصل من الجواب فى جنس هذه المسائل ان الكلمة مع حروف البدل اذا كان لا يوجد فى القرآن والحرفان من مخرج واحد او بينها قرب المخرج ويجوز ابدال احد الحرفين عن مخرج الآخر لا تفسد صلوة وعليه الفتوى كما فى المحيط والمغنى والواو واللام من مخرج واحد كما فى صلوة المسعودى وفى المحيط قيل الواو بدل عن اللام والواو والالف والياء من (264b) مخرج واحد كما فى الترغيب وفى الذخيرة والمغنى فى ذلك كله ان الحرفين اذا كانا من مخرج واحد او كان بينهما قرب المخرج واحدهما يبذل عن الآخر كان ذكر هذا الحرف كذلك ذلك الحرف فيكون قرآنا معنى فلا يوجب فساد الصلوة وفى النصاب فى هذه الصورة لا تفسد فى الاستحسان لان فيه للناس بلوى خصوصا للعجم كما فى فتاوى صوفية وكذا فى الذخيرة والخرج مرفوع شرعا قال فى الخلاصة وجامع الاصول والنصاب وبه يفتى وفى التهذيب وعليه الفتوى دفعا للخرج كما فى فتاوى صوفية وفيه ايضا لو قراء اياها فى مكان آدابا قال محمد لا تفسد الصلوة وكذلك آياه والاواه ويجب⁴³³ التسايب⁴³⁴ وكونوا قيامين وقد كتب فى بعض مصحف ابن مسعود رض الحى القيام وفيه بلوى العامة لانهم لا يفصلون بينهما ومن سامح فى المخارج لا تفسد كذا فى التجنيس فان العوام لا يميزون ولا يعرفون مخارج الحروف وكثير من المشائخ ره افتوا به قال ابو عاصم ره ان تعمد ذلك تفسد

⁴³² БМ-1 де "شاكل ذلك" деп дұрыс берілген.

⁴³³ БМ-1 де "يحب" деп дұрыс берілген.

⁴³⁴ БМ-2 де "التسايب" деп берілген.

لقوله عليه السلام ما رآه المؤمنون حسنا فهو عند الله حسن فمن قال وضع المسواك في غير العمامة منهي عنه فهو غافل وجاهل عن اسرار هذا الاستحسان والتعامل مع انه قال صاحب المحيط والذخيرة والخزانة وغيرها انه تركنا القياس للاستحسان لان التعامل (262a) من زبدة دلائل الشرعية كما في الاختيار والتعامل راجح على القياس لانه اجماع عملي فخرق الاجماع ونقص العادة جرح والجرح مرفوع شرعا وبه يفتى كذا في الخلاصة وفي التهذيب وعليه الفتوى

وبينه مسئلة مهمه اولدور كيم پياز وسرمساق ني خام يماك درست تورور هر چند طعامغه قوشماين تنها يسا هم انينگ اوچون كيم خام يماك ليك نينگ نهى شفقت يوزيدين تورور نه حرمت يوزيدين روايت معتبره ومؤمن لارنينگ استحسانى بو تورور

سنده هذا وذكر في تفسير العمدة في قوله وفومها⁴²⁹ وعدسها وبصلها يكره بعض الناس اكل الثوم والبصل والكراث لما روى في الحديث انها من سك⁴³⁰ ابليس وفي حديث آخر من اكلها فلا يقربن مسجدنا ومصلانا ولهذا ذكر في الحادى شرح الامالى في مذهب الشافعى ره من عذر ترك الجمعة والجماعة من اكل منتين⁴³¹ اى كرهية الرائحة كالثوم والبصل والكراث ونحوها وفي المغرب اسك ضرب من الطيب الا انه ذكر في العمدة ان الطريق في اكلها احسن وعليه الجمهور لان هذه الاحاديث وامثالها ان صحت وردت لنهى الشفقة وفي المصاييح ايضا كان (262b) طعام الذى اكله رسول ع م فيه بصل وفي البستان عن محمد بن على رض قال نحن آل محمد ع م نأكل الثوم والبصل والكراث وطريق الجواز في اكلها احسن وعليه الجمهور لان هذه الاحاديث وامثالها ان صحت فقد ورد النهى للشفقة لا على وجه التحريم وعن ابى الدرداء عن النبى ع م انه قال اذا دخلتم بلدة وبيتا فخفتم وباءوها فعليكم ببصلها فانه يجلى البصر وينقى الشعر ويزيد في ماء الصلب ويذهب بالحمى وحكى ان سفيان الثورى كان مريضا فعاده عبد الله المبارك فقال السفيان الثورى هل عندك بصل فاتى بها فكسر عبد الله المبارك ثم قال له شمه فشمها فعطس فقال الحمد لله رب العالمين وقد سكن ما فى ثم قال يج يج ابن مبارك فقيه وطبيب الكل فى المغنى قالوا النهى عنه ليس على الاطلاق بل اذا اكل مقترنا بقصد دخول المسجد مع بقاء ريحها واما اكلها لا بهذه النية لا يدخل تحت النهى نجم العلم رسول ع م در خوردن پياز خام رخصت داده اند كما فى شرعة الاسلام كذا فى شرح فصحة وكذا فى روضة الاخبار

وبينه مسائيل مهمه اولدور كيم بت ويا بورگه ني ويا ابليزنى اولتورماك روا تورور هرچند اوت برلان اولتورسه وهرچند ايزا |ايذاء| برماسه هم

سنده هذا وفي فتاوى (263a) لو طرح قملة او برغوثا او عنكبوتا فى النار هل يائثم قال لا يائثم وفي الخلاصة وطرح القملة لا يكون من طريق الادب لكنه مباح ولا بأس باحراق حطب فيه نمل مرچه وفي الشافى قتل القملة يجوز فى كل حال ولا بأس بقتلها مطلقا يعنى قبل الايذاء او بعده كما فى الظهيرية

وبينه مسائيل مهمه اولدور كيم بول مسله ده كيم مصلى تكبير تحريمه ويا اوزگه تكبيرات لارده ويا اثناء قراءته لفظ مبارك الله ني بطريق تفخيم كيم عبارة اماله دين واو طرفغه لام نينگ فتحه سى دين تورور تلفظ قيلسه چنانچه بول احسن تلفظ اذكار الله دين تورور شريعت مصطفى ع م برلان بول مصلى نينگ نمازغه شروعى درست ومستحسن

⁴²⁹ БМ-2 де "ثومها" деп берілген.

⁴³⁰ БМ-2 де "مسك" деп дұрыс берілген.

⁴³¹ БМ-1, БМ-2 де "منتين" деп дұрыс берілген.

است وسند الذى ينقل صاحب الوسيلة المذكورة يحتمل ان يكون من هذا الاحاديث الصحيحة المذكورة فلا يرد الحديث بقول واحد ووقع به الحجة وان كان فى سنده قول ما لم يظهر كذب ناقل بشهادة الصادقين من الائمة قال وكيع بن الجراح ما ينبغى لاحد ان يقول هذا الحديث باطل لان الحديث اكثر من ذلك هذا من زبدة ما فى القوت وقد علم بذلك ثبوت ذكر الارة المشهورة التى ثبت بافعال عمدة من الانبياء والمرسلين وهم حضرت زكريا وخضر وابراهيم ونبينا محمد عليه السلام لان افعالهم واقوالهم حديث وصدور هذا الذكر عن محمد ع م كما هو مذكور فى موضعين من التحفة وصدور عن غيره عليه السلام مذكور فى بحر الفتاوى وجامع البحرين وكتاب الطريق وصول الى الله فلا مجال لاحد ان يبطل هذا الذكر او ينكره وان كان سنده منقولاً عن واحد لاحتمال ان يكون سنده من جملة الاحاديث الصحيحة المذكورة فلا يرد الاقوال والافعال (260b) الذى صدرت عن الانبياء الذين ذكرناهم آنفاً فى اثبات هذا الذكر ما لم يظهر كذب ناقلها بشهادة الصادقين من الائمة وقد حقق سنايد الاحاديث باقصاها فى فتاوى قوة القلوب فارجع اليه ان لم تقنع ذلك فقد تجددت سنايد كثيرة عنه لاثبات الذكر وغيره

وينه مسايل مهمّة اولدور كيم خلائق مساوكنى نه يرينده ساقلارين بيلماس لار انينگ بيانين قيلمق لازم وواجب تورور معتبر ومعمول بول باده اعزاز اوچون غلاف قيليب بيليگا محكم قيلغاى بعضى لار باشيغه سانچيب قويارلار انده بيكبار نمازده خاطره سيغه يتوشسه كيم آيا بار مو آيا يوقمو آيا توشدى يا توشمدى تيب تشويش بولسه خاطرى پريشان بولوب نمازغه نقصان بولور بول طريقه نماز درگاه حضرت آله غه قبول ايرماس انينگ اوچون بيلگا محكم قيلمق افضل وواجب وريادين خالى تورور

سنده هذا وفى فتاوى جامع البحرين وقد اتفق المتأخرون من المشائخ ره على ان موضع المساوك فى طرف ازار الذى يشدّ به وسط كسائر ما لا بد منه الانسان مثل المقراض والمشط وغيرهما (261a) لاستحكام المحافظة وبعيدا عن خوف الرياء لانه اذا وضعه فى عمامة ظاهرا او مكشوفاً كان مرئياً فى نظر الخلائق ومعلوما ومشهودا على رؤوس الاشهاد وكان ذلك باعثاً للرياء الذى هو منهى عنه مع ان منهيات السواك كثيرة والعلم بها واجبة وهى ان لا يكون حريقاً ولا يكون عضاً وفى الصراح العض سوده ولا عتيقاً فى المذهب عتيق كهنه ولا يستعمل بقوته فلا يستاك قائماً ولا بين القوم ولا فى الحمام ولا يلقى فى الارض غير قائم كذا فى شرح السنة وان وضعوه مستورا فى عمامة لكان قريباً الى فقدانه بعيداً عن محافظة ويوشك ساعة فساعة فى وجود السواك وعدمه وكل ذلك من اسباب التشويش الخواطر وعدم استقامة حضور القلب وهو شرط فى الطاعات كلها فعلم من هذه التحقيق ان السواك واستعماله وموضعه اذا كان مخفياً عن النظر الخلائق فهو اولى واسلم عن الرياء سيما اذا صنع له غلafa فادخله فيه وانشد بازار المذكور كسائر مهمات الانسان التى ذكرناها آنفاً لا يكون فيه شائبة عن الرياء وكان قريباً لمحافظة وبعيدا عن فقدانه وعن تشويش خواطره وقد حصل (261b) عبادته حينئذ باستقامة حضور قلبه وقد قال فى شرح السنة ينبغى ان لا يفارق السواك من نفسه فى السفر والحضر آناء الليل والنهار ولا شك ان عدم المفارقة لا تحصل الا بمحافظة المذكورة هكذا روى عن اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم بانهم يعقلون سواكهم باطراف اريدتهم وعائمهم وينشدون بازاركم فى السفر والحضر كذا فى العوارف ولما لم يكن احوال اهل علماء الصوفية خالياً عن السفر اعم من ان يكون سفر الدنيا او سفر الآخرة التى عبارة عن سير الى الله ولا شك ان صاحب السفر لا يخلو عن تشويش خواطرهم فالتزموا محافظة المذكورة بانشداد سواكهم بازاركم لتكون قلوبهم حاضرة فى الطاعات والعبادات ولهذا استحسنوا المشائخ المتأخرون فى السفر والحضر وتعاملوا فيه من زمنهم الى يومنا هذا من غير نكير احد منهم

رأسه فعلى هذا يلزم اخراج كثير من الائمة المؤذنين من المسجد الجامع فى هذه الزمان لوجد رائحة الكريهة بل انهم (258b) يعملون فى داخل المسجد والجامع فيكون الكراهة فى حقهم اشد وقال جالينوس اجتنبوا ثلاثة فلا حاجة لكم الى الطبيب وهى الدخان والغبار والنتن وقال ابن سينا ره لو لا دخان لعاش ابن آدم الف عام وقد كتب بعض المالكية⁴²⁵ فى الديار الحجاز جوابا عن سوال يتعلق وهو استعمال الدخان حرام كاصله لان اصله الخشب والنار لكونه اجزاء من الخشب ممزوجة باجزاء من النار فهو من اجزاء النارية التى فيه تحرم استعماله لقوله تعالى ان الذين يأكلون اموال اليتامى ظلما انما يأكلون فى بطونهم نارا (4:10) فدل النص على حرمة النار فيحرم الدخان الحاصل منها وايضا ان الله تعالى جعل الدخان مما يعذب به حيث قال فارتقب يوم تأتى السماء بدخان مبين يغشى الناس هذا عذاب اليم (11-10:44) انتهى ما تعلق به الغرض من نقل كتاب الوسيلة ومقصود صاحب الوسيلة من نقل كلام جالينوس وابن سينا اظهر مضرة ذلك الدخان فى بدن الانسان من حيث الحكمة لا كونه دواء بالظن لانهما من فحول الكلام ولم يقلوا بكونهما دواء بالظن والا فلا مناسبة لذكره فى اثناء الثبات (259a) حرمة الدخان بالادلة الشرعية فاذا لم يقد دليل على اباحته فى صورة عدم الظن بعدما صار حراما بالدليل الشرعى كما مرّ آنفا وصار مأخوذا للمجتهدين كان ذلك الدخان حراما كما كان عليه فالاستشفاء بالمحرم حرام لما روى عن ابن مسعود رض ان الله تعالى لا يجعل شفاءكم فيما حرم عليكم كما صرح به فى النهاية ولقوله ع م ما وضع شفاءكم فيما حرم عليكم كما فى شرح الوقاية واما ما ذكره فى النهاية نقلا عن الذخيرة من ان الاستشفاء به انما هو لا يجوز اذا لم يعلم ان فيه شفاء واما اذا علم ان فيه شفاء وليس دواء آخر غيره يجوز الاستشفاء به انما هو العلم دليل بسبب الوحى كما فى قطعه العرنين فى حل ابوال ابل لا يعلم الحاصل بقول الاطباء الحذاق لان قولهم ليس بحجة قطعية كما صرح فى الكافى حيث قال ثم ان عند ابى حنيفة ره لا يحل شربه للتداوى لان الحرمة ثابتة فلا يعرض عنها بيقين الشفاء بقول غير الشارب والمرجع فيه قول الاطباء وقولهم ليس بحجة قطعية انتهى وفى الفتية امره الطبيب الحاذق باكل لحم الخنزير منفردا او مع الادوية المباحة (259b) للتداوى لا يحل اكله وفى البصرة⁴²⁶ اذا تعارضت جهتى الحرمة والاباحة ترجح جانب الحرمة وسئل يوسف ابن محمد و حسن ابن على هو المرغينانى عن المريض اذا قال له الطبيب الحاذق لا بد لك من ان يأكل لحم الخنزير حتى يندفع فقال لا يحل له قيل لهما هل يفرق الحال بينما اذا امره باكله عليك العلة هل له ان يأكل لحم الخنزير حتى يندفع فقال لا يحل يقتل بها هل يفرق بينما اذا امره يأكله منفردا او بينما ان يجعل بدواء حلال وقال لا فرق قيل لهما ولو كان الحلال اكثر وقال لا فرق الكل فى التهمة الدهر قال بهما ابو حنيفة ره يقول⁴²⁷ الاصل فى البول الحرمة والنبي ع م قد علم شفاء عرنين وحيا واما غيرهم فالشفاء غير معلوم فلا يحل كما صرح الصدر به والحديث الذى رواه صاحب الوسيلة عن خبر واحد لكنه وجب العمل به لانه راوى خبر الواحد اذا كان فقيها يجب العمل به كما صرح به فى فتاوى ابراهيم شاهى وفى فتاوى صوفية وتبصرة الفقه وآداب المفتى⁴²⁸ وغيرها من الكتب المعتبرة فى التعامل وذكر فى القوت ذكر رجل عند الزهرى حديثا فقال ما سمعنا بهذا فقال ا كل حديث ع م سمعت قال لا فتثناه قال لا قال فنصفه فسكت فقال عد هذا (260a) من النصف الذى لم يسمعه |تسمعه وفى شرح سيد جمال الدين جملة احاديث صحيح البخارى مع التعاليق والمتابعات والشواهد ومع المكررات نه هزار هشتاد دو حديث

⁴²⁵ БМ-2 де "كتب" деп дұрыс берілген.

⁴²⁶ БМ-1, БМ-2 де "البقرة" деп берілген.

⁴²⁷ БМ-2 де "بقول" деп берілген.

⁴²⁸ БМ-1, БМ-2 де "المفتيين" деп дұрыс берілген.

سنده هذا الامام اذا فرغ من المكتوبة وغيرها اما ان يكون بعده سنة ام لا وعلى التقديرين لزم عليه ان يتوجه الى القوم ولا يتوجه الى القبلة وان كان القوم واحدا ويدع بهذه الهيئة ولا يترك الدعاء لانه خلاف السنة ولا يخص نفسه بالدعاء الكل فى فتاوى المنهاج الحنفى ره وفيه انه اذا صلى الامام صلوة ثم بعد الفراغ يستجب له الاقبال على القوم لحديث (زيد واحد سمرة)⁴²³ كان النبى ع م اذا صلى صلوة اقبل علينا بوجهه رواه البخارى وفى جامع المتفرقات ان حفظ قلوب المؤمن واجب لان قلب المؤمن اكبر من العرش واوسع من الكرسي وفى المشارق قلب المؤمن خير من الكعبة لان الكعبة بناء الخليل والقلب بناء الجليل وبناء الجليل خير من بناء الخليل فحفظ قلب المؤمن وتعظيمه اوجب من تعظيم الكعبة وفى تاريخ الشافعى ره حرمة المسلم اعظم من حرمة الكعبة وفى فتاوى الحجة شرف الله تعالى الكعبة وعظمها ولو ان عبدا هدمها حجرا حجرا ثم احرقها ما بلغ حرمة من استخف بولى من اولياء الله تعالى قال الاعرابى من اولياء (257b) الله تعالى قال المؤمنون كلهم اولياء الله تعالى وفى بعض الاخبار المؤمن افضل من الكعبة والمؤمن طيب طاهر من الكعبة والمؤمن اكرم عند الله تعالى من الملائكة فلا بد ان يراعى الامام الدعاء فى قومه بعد الصلوة وان كان واحدا فيلزم عليه الدعاء بعد ادائها كما قال مجاهد ان الصلوة جعلت فى خير الساعات فعليكم بالدعاء خلف الصلوة كذا فى مختصر الاحياء

سنده هذا وذكر فى وسيلة الاحمدية ومن الاسراف الذى صرف الى المعاصى والمناهى
اشترى الدخان الذى ظهر فى هذا الزمان وابتلى به كافة الانام من الخواص والعوام فانهم
يشترىون بثمان عال فيدخل فى الاسراف الحرام مع نتن رائحته واذيته للذين يتبعون النبى ع م
وقد جاء فى الحديث كل مؤذ فى النار وكذا قال النبى ع م من اكل هذه الشجرة المنقطة فلا تقرب
فى مسجدنا ولان الملائكة تتأذى مما يتأذى منه الانس وكذا قال الفقهاء كل وجد فيه رائحة
كريهة يتأذى به الانسان يلزم اخراجه من المسجد ولو بجره من يده او رجله او لحيته او شعر

زید زاید بن وهب وسمره بن جندب — түсініксіз және грамматикалық тұрғыдан да күмәнді. Мұнда қате кетуі ықтимал. Ең ықтимал нұсқа — "زید بن وهب وسمره بن جندب" деген дұрыс мәтін болуы керек.

⁴²⁴ БМ-1, БМ-2 де "هلی میده" деп берілген.

النظر في حال قيامه الى موضع سجوده وفي حال الركوع الى ما بين رجلين وهذا اشارة الى تفريج الرجلين لان النظر الى ما بينهما لا يحصل الا بالتفريج ولذا قال في حواشي بحر الرائق في رد كلام الامام الزاهدي القائل بالصاق المذكور بان الصاق القدمين في حال الركوع لا يحصل الا بحركات كثيرة ولا يبقى بعده استقبال اصابع الرجل وسنة الصلوة التي هي التفريج في الصلوة وفي فتاوى الواقعات ان المصلى اذا كان في الصلوة ينبغي ان يكون بين قدميه قدر اربع اصابع اليد لان هذا اقرب الى الخشوع روى ذلك عن ابي نصر الدبوسي انه يفعل ذلك وما روى انهم الصقوا الكعاب بالكعاب يريد به الجماعة انما قام كل واحد بجانب الآخر ويؤيد ذلك ما قال وفي فتاوى المسعودية باينطريق كه ابو هريره رض روايت ميكند كه ما در نماز چنان استاده مى كه ساق بساق سودى ومراد از آن ساق بيرون وكتفهاى وى است (255b) بعضى صحابه چنان استاندى كه جامهاى ايشان را سرهاى كتف سوده شوده بودى

فعلم من هذا التحقيق ان الصاق القدمين في الصلوة غير مشروع وكذا⁴²² لم يذكر كثير من المجتهدين في كتبهم كصاحب المحيط والذخيرة والخلاصة والخزانة والظهرية وهداية المفتين وقاضى خان لا صراحة ولا اشارة ولا دلالة من دلالات الثلاثة اصلا وما نقله البعض من الامام الجلابى وزاهدى وغيرهما انه محمول في حق النساء وهو الصواب لان الصاق القدم في حقها سنة في الصلوة قياما كان او ركوعا او سجودا او جلسة او قعودا والتفريج سنة للرجال هذا هو الاجماع ولا خلاف فيه وان حمل ذلك في حق الرجال ايضا فهو خطأ وخلاف موضع او من اغلط من المغالط وهو غير معقول وساقط من درجة اعتبار الشرع لانه خلاف الاجماع وخلاف قول الجمهور لما بينا واما التفريج القدمين في الصلوة قول الجمهور وقول الواحد والمرجوح عند قول الجمهور كالعدم والحكم في الغلبة عند الفقهاء كما في الفصولين وكون سنة التفريج في حق الرجال مخصوص (256a) للمكتوبة واما الامر في التطوع السهل واوسع كما في المحيط بالبرهاني من انه قال ع م هذا في المكتوبة والامر في التطوع اسهل حتى قال بعضهم بصره امامه كاف حتى لو نظر في حالة القيام امامه وفي حالة الركوع والسجود وعلى الارض لا بأس به ولا يأتى هذا من زبدة ما في المحيط وان سلمنا ان الصاق المذكور صادر عن الجلابى وغيره ووجدنا دليلا واضحا ايضا عن عين كتب المتداولة في جواز امثال هذه المسئلة وغيرها بانه لا نقصان في تعامل الناس بطريق الالتصاق وغيره في اداء صلواتهم وتوضيحه انه اقل مراتب ذلك غايته عائد الى اختلاف الرواية فحينئذ يجد فيما بين الناس رحمة وسهولة وتوسعة التي ازيد من توسعة ما قلنا في صلوة التطوع كما يؤيد ذلك ما ذكر في فتاوى صوفية ان المسئلة اذا كانت مختلفة فيها هي من امارات الرحمة والتوسعة على الناس حتى قالوا لا تقولوا الاختلاف ولكن قولوا السعة وعن نوادر الاصول ان اختلاف العلماء رحمة وسعة لامة محمد عليه الصلوة والسلام (256b) يمن الله عليهم بذلك فلو لم يكن كذلك لضاق الامر على الناس فلا تغفل عن جواز الشرع ورخصة واستحابه وعزيمة واشرنا بما قلنا الى سبيل الشريعة والطريقة والحقيقة فلك الاختيار في سلوك الطريق المذكورة خذ ما آتيناك من خزائن الله تعالى وكن من الشاكرين

وبينه مسایل مهمه اولدور كيم هرگاه امام فارغ بولسه فرض نمازيندين ويا اوزگا نمازلاردين وبول فرض دين سونگ سنت بولسون ويا بولماسون قبله دين قيتيب قومغه روى بروى اولتوروب دعاء مأثوره وغيرها غه مشغول بولمق ليق وحاجت لارنينگ برچه سين حقدن تيلامك لازم تورور خواه دنيا حاجتى بولسون وخواه آخرت حاجتى بولسون ويا مؤمن لارنينگ حاجتى بولسون طلب قيلمق لازم تورور واگر امام قبله دين قيتماين اولتورسه

⁴²² БМ-1, БМ-2 де "لذا" деп дұрыс берілген.

بعد قرن الى يومنا هذا مع اتفاق اهل الحل والعقد في اعصار متعددة من المجتهدين وغيرهم رضوان الله تعالى عليهم اجمعين ويتصل به تعامل العوام والخواص فهذه الافعال والاقوال الشنائع التي صدرت عن هذه المدعيين دالة على انهم خارجون عن جميع طرق السلاسل الاربعة المشهورة وغيرها مع ان جماعة الخواجگان جامع جمع الطرق السلاسل واسرار خروج هذه الطائفة عن الطريق المستقيم فصلها باقصاها صاحب جامع البحرين في جامعه في آخر كتاب الحج فارجع اليه ان كنت طالبا له

پاره مسایل مهمه اولدور کیم مسلمانی باشینی یلانگاچ قیلور بولسه ذکر مجلسنده ویا اولوغ کیشیگا یولوق غانده ویا اولوغ کیشی دین جدا بولورده ثواب عظیم تورور انینگ اوچون کیم مونداغ مجلس لارده رحمة الله تعالى نازل بولور ایرمیش لایق بول کیم رحمت بی واسطه باشیغه نازل بواغای

سنده هذا وفي بحر الفتاوى من جملة المستحسانات الشرعية كشف الرأس عند الذكر والدعاء كما روى ان رجلا أتى عند ابى حنيفة ره وكان عنده كثير من المشائخ وكشف الرجل رأسه عند استدعائه الدعاء والذكر ولم يمنع ابو حنيفة ره (254a) وغيره من المجتهدين ره فكان كشف الرأس على المسلمين المحبين عند ملاقاتهم من اكابر الطريق خضوعا فيه ثواب عظيم لان في هذه الحالة تنزل رحمة من الله تعالى اليهم فليطلب هذه الرحمة كشف رؤوسهم ليصل هذه الرحمة بلا حائل والخضوع في هذه الحالة مستحسن الكل في شرح الطحاوى ونظير ذلك كثير من الكتب اهل الكبراء

وينه مسایل مهمه اولدور کیم علامت خشوع نمازده اولدورکه ایکی قدمی نینگ اراسینی اچوق تومتق قول نینگ بارمق لاری نینگ تور ت بارمقی چاقلیق بولغای اچوق لیقی انگا تفریج دیرلار بول تنها قیامده سنت بولوب رکوعده ویا اوزگا ارکانلارده سنت بولمغای انداغ ایرماس معلوم بولسون کیم تفریج قدمین سنت تورور قیامده ورکوعده وقومه وسجده وقعهده دا هم مگر ضعفالار حقنده (بول ارکان لاردا الصاق قدمین لارغه سنت ترور بس ایرلارنینگ حقندا)⁴²⁰ تفریج مطلق نمازده سنت بولوب انینگ خلافی کیم الصاق تورور مکروه بولوب ضعفالارنینگ حقنده الصاق مطلق سنت بولوب تفریج مکروه تورور بول مسئله خوب تتبع قیلنغان تورور وپاره روایت ده بتیب تورورلار کیم الصاق قدمین رکوعده سنت وانینگ خلافی (254b) مکروه تییب انی اعتبار قیلماسون همه سی منقول تورور محبتی تیگان کتاب کیم امام زاهدی دین تورور وانی اولوغ کتاب لارده رد قیلیب تورورلار

سنده هذا وفي شرح اختيار الفتاوى المسمى بجامع البحرين اعلم ان تفريج القدمين بمقدار اربع اصابع اليد في القيام والركوع والسجود والقومة والعودة سنة للرجال وخلاف ذلك غير مشروع وهو ضم الكعبين في الركوع وغيره اذ لا يخلوا ذلك عن حركة الوثاق واعتماد احد الرجلين على الآخر هذا مما هو عادة اليهود مع ان الاعتماد عليهما جميعا سنة هذا من زبدة ما في العوارف والمنهاج وذكر في فتاوى الارشاد ان السنة في الركوع سبعة ومن جملتها تفريج القدمين وضم القدمين في الركوع والسجود مكروه وفي كتاب الخصال اذا قامت المرأة في صلواتها ضمت رجلها بخلاف الرجل فالسنة له التفريج وفي فتاوى الحجة ويراد التفريج الزوج هو روج بين قدميه ولا يضمها اليه فانه نهى عليه السلام عن الصفين والصف⁴²¹ في الصلوة وهو اقران القدمين قوله تعالى مقرنين في (255a) الاصفاد (38:38) وفيها ايضا انه لا بد ان يفرج بين رجليه في السجدة و لا تفعل المرأة كذلك وفي فتاوى مختصر الاحكام شغل

⁴²⁰ BM-3 те бұл сөздер қалып кеткен. BM-2 ден алынып қойылды.

⁴²¹ BM-2 де "الصف" деп берілген.

الى معين اذ بسبب الاعانة دخل في قلبهما سرور لحصول الخفة من الثقل والمشقة كما بينا سابقا زيادة من هذا فلا نعيده والسادس يصرفون اموالهم طعاما كان او شرابا الى جميع المسلمين لرضاء الله تعالى ولا يمنعون عن احد من بنى آدم حتى الفاسق والفاجر ايضا بل لا يمنعون من الكلب وسائر البهائم لان السخاوة بسبب نجاة صاحبها في الدنيا والآخرة وان كان صاحبها كافرا لان في شاءنه قال (252a) النبي ع م السخى قريب من الله قريب من الجنة قريب من الناس بعيد من النار ودلائل ذلك مذكورة باقصائها في جامع البحرين فارجع اليه والسابع ان لا يعتقدون بدعة الحسنة سيئة لانه اذا اعتقده انسان سيئة كان ضالا ومضلا كما في شرح المقدمة والثامن ان يعتقدوا ذكر الجهر سنة لا بدعة لان النبي ع م يذكرون الله جهرًا بعد اداء المكتوبة مع اصحابه الكرام رض كما في فتح القدير وغيره من الكتب المعتبرة ومن خواص الجهر انه قال في القوة اذا تعرض لاهل المعرفة علة الغفلة فواء هذه العلة هي الجهر لان المعرفة لا تحصل الا بذكر الجهر فيا ايها الخواجگان بل على سائر اهل المريدين كلهم ان تلتفتوا الى افعال واقوال جماعة التي تدعون سلوكا عند زعمهم سماهم اياها طريق الاخفاء والخواجگان مع انها خلاف مذهب اهل السنة والجماعة وخلاف سلوك الخواجگان لما بينا آنفا بل ذلك خلاف في سائر سلوك طريقة الاربعة المشهورة وبالأخرة كانوا هذه الجماعة مبتلا ببلية القاء الشياطين وافعالهم واقوالهم لا يخلوا عن الحسد والكبر والعداوة فيا ايها (252b) الطالب فاحذر عن صحبة هذه الطائفة الاحمقية كما حذروا الانبياء عليهم السلام وسائرهم من اهل الخواص كما حققنا سابقا مرارا في الباب التوبة واما امارات حماقة هذه الجماعة لا يعد ولا يحصى ولكن نبين نبذا منها الاول ان يعتقدوا العصمة في حق الولي وهذا مما خالفه السلف ره لانه جاز صدور الصغيرة والكبيرة عنه لان العصمة لا يشترط في ذات الولي ولا في صفاته ولا في مهياته اصلا فمن قدم على بساط الطريقة بالجهالة فهو احمق مع ممن تبعه والثاني ان يسعوا انكشاف عورات وعيوبات المسلمين على رؤوس الاشهاد من الظلماء والعلماء وتجرون على ايذائهم وتحقيرهم وايضا يقولون بعض مقتدائهم على جماعة المريدين انا مشائخ زمانكم وبايعوا لنا وارتدوا عن مرشدكم لان مرشدكم ومشائخ زمانكم كلهم مبتدعون وبهذه الحماقة يتشixon بالضرورة وهم كذابون في دعويهم عند انفسهم شيخا رسما نفسانيا وعداوتيا ولا طريقيا فمن كان افعاله اسما ورسما فهو مستحق للجحيم كما في الحقائق وكل هذه من امارات قسوة القلب القاسى بعيد (253a) من الله ومقر اهل القسوة في دار الآخرة هو الويل الذى من عمدة طبقات جهنم كما قال الله تعالى فويل للقاسية قلوبهم ولا شك ان هذه الطائفة مبتدعون الضالون والمضلون هم خارجون عن سلوك طريق الهدى وسبب خروجهم عن طريق المستقيم انهم لا يعلمون اصطلاحات اهل الصوفية الزكية وادنى علم اصطلاحاتهم شئين فمن علم هذه الشئين فقد علم جميع علوم اصطلاحاتهم وهو المحبة والخوف فقد نجى عن الخيانات⁴¹⁸ المذكورات من القاء الشياطين وعن الحسد والعداوة والا فقد ابتلا ببلية الخيانة⁴¹⁹ المذكورة كما بينا باقصاها علوم اصطلاح الصوفية فيما تقدم ومن زبدة امارات حماقتهم ان يقولوا ان صلوة النافلة بطريق الجماعة اكثر من زيادة على ثلاثة نفر مكروه وبدعة وصلوة البرات والرجب ايضا كذلك مع ان النبي ع م صلى صلوة التسبيح وصلوة المعراجية بالجماعة مع كثير من الصحابة وغيرهم كما في فتاوى صوفية ومن عمدة حماقتهم ان ينكروا ذكرا سماه بالفارسية ذكر ارّه مع انه ثبت بافعال جمع من الانبياء والرسل عليه السلام وعملوا جمع من الاولياء والصلحاء قرنا (253b)

⁴¹⁸ БМ-1 де "الجناية" БМ-2 де "الخبائث" деп берілген.

⁴¹⁹ БМ-1 де "الجناية" БМ-2 де "الخبائث" деп берілген.

يسعى الى الحرام وقد قال رسول ع م من تواضع لغنى لغناه ذهب ثلث دينه هذا غنى الصالح فما ظنك بالغنى الظالم وفي الفقيه ابى الليث ما ازداد رجل من السلطان قربا الا ازداد من الله بعده ولا كثرت اتباعه الا كثرت شياطينه ولا كثر ماله الا كثر حسابه وقال خذيفة اياكم وموافق الفتن قيل وما موافق الفتن قال ابواب الامراء وقيل لابن عمر رض انا لندخل على السلطان فنكلم الكلام فاذا خرجنا تكلمنا بخلاف قال تعد هذا من النفاق وعن ابن مسعود رض قال ان الرجل ليدخل على ذى سلطان ومعه دينه فيخرج من عنده وما معه دينه وفيه انه اذا رأيت القارى يختلط الى الاغنياء فاعلم انه مرأى واذا رأيت عالما يختلط الى الامراء فاعلم انه لص وذكر فى الباب الاحدى وعشرين فى بيان التواضع عن الشيخ ابى على الرودبارى انه قال فى معناه قوله عليه السلام من تواضع لغنى لغناه ذهب ثلثا دينه لان المرء بثلاثة اشياء بقلبه ولسانه وبدنه فاذا تواضع (250b) بلسانه وبدنه ذهب ثلثا دينه ولو اعتقد له بالقلب بعد اللسان والبدن ذهب كل دينه ومنها ان يزهدوا عن ملاقات اهل العلماء الدنيا لان الخواجگان طائفة من اهل الصلحاء يتابعون باحوال ابدال الاولياء الذين كاملون فى محبة الالهى الذين يقولون لا طاقة لنا ان نقوم فى البلاد التى يقومون فيها علماء الدنيا كما فى الروضة وفى الفقيه ابى الليث ره قال قال رسول ع م العلماء امناء الرسل ما لم يخالطوا السلطان ولم يدخلوا فى الدنيا فاذا خالطوا السلطان ودخلوا فى الدنيا خانوا الرسل فاعتزلواهم واحذروهم وقد قال فتح الموصل صحبت ثلاثين شيخا كانوا يعدون من الابدال كلهم او صوفى عند فراقى اياهم وقالوا اتق الاحداث يعنى حرام على المريدين مجالسة اهل الغفلة وعمدة اهلها هو السلاطين ومنها ان يزهدوا من ايذاء المسلمين وتجسسهم اما الاول ذكره فى الروضة العلماء انه اذا رأى احد دار غيره او بستانه بلا اجازة وعدم رضاء صاحبه فهو ايذاء واتفق العلماء انه لا يصل معصية الى مرتبة معصية الكفر الا الايذاء وان لم يكن كفرا واما الثانى قد ذكر فى القوت (251a) انه اذا تلاق رجلين فى طريق واحد احدهما من جانب المغرب والآخر بخلافه لكن احدهما استفسر عن احوال سير صاحبه من ابتداء وغيره مما يكون من جملة مباحات الدنيوى كما هو العرف والعادة فهذا هو تجسس واجتنابه عنه لازم ومنها ان يجتنبوا من غيبة المسلمين وان كانوا من الفاسقين الى هنا بيان سلوكهم من افعال العدى وشرعنا الآن الى بيان سلوكهم من افعال الوجودى وهى من جملة مستحسنات المشائخ ره وهى ثمانية الاول انهم اختاروا الاعلام بعد الاعلام لحصول كثرة افراد الجماعة وانتباه الناس عن الغفلة التى هى اسباب الرحمة وفيضان رب العزّت والثانى سماع اهل الصوفية والثالث استماع اصوات القوال لحصول حب الله وشوقه وكل واحد منهما من جملة واجبات الاسلام كما فى فتاوى الشافى والرابع قراءة القرآن جمعا فى خارج الصلوة لحصول الاعانة والاستعانة وسنوضح سر الاعانة (فى سند العربى)⁴¹⁷ والخامس اختاروا الجماعة فى الذكر والتسبيح وان كان بعض هذه الجماعة كانوا حاضرا لغرض آخر وغير قابل للذكر او فاسقا كما بينا دلالتها من انهم كانوا مغفورون بشرافة اهل الذاكرين (251b) كما فى الروضة ولا بد على من حضر فى مجلس الذكر وقراءة القرآن يعينوا بها كما وجب على من عجز فى الطريق لطرح متاعه من خلف الابل والحمار مثلا لثقل متاعه ولا يوجد رفيقه كذلك وجب اعانة على الذاكرين والقراءة لان القراءة القرآن والذكر من متاع الآخرة وهو عزيز ونفيس من متاع الدنيا وهو اثقل واعظم من متاع الدنيا كما ذكر فى بيان احزاب القرآن من قوة القلوب ان كل حرف من كلام الله تعالى فى اللوح المحفوظ اعظم من جبل قاف وان الملائكة اذا اجتمعت على الحرف الواحد منه ان نقلوه ما اطاقوه حتى قال جعفر بن محمد صادق رض لقد تجلى الله لخلقه فى كلامه ولكن لا تبصرون فيحتاج الذاكر والقارى وغيرهما لانقضاء الحاجة

⁴¹⁷ БМ-2 ден алынып қойылды.

مستحب⁴¹⁵ اعتقاد قيليب تورورلار اهل صوفيه (248b) ذكر جهرده جمعيت نى هر چند بول جمع اراسنده فاسق وناقابل غير ذاكر هم بولسه لار انينگ اوچون كيم ذاكرلار قطاريدين فاسق لار هم مغفور بولور ايرميش لار بلكه فاسق وناقابل لارنينگ ثوابه استحقاق لارى ذاكرلاردين كوب وزياده راق تورور آلتنجى صرف قيلورلار مال و طعام و شراب لارنى رضاء حق اوچون مسلمانلارغه منع قيلماى تورورلار احدى نى اندين حتى كيم فاسق وفاجرلارنى هم منع قيلماى ترورلار بلكه ايت وازگا جانورلارنى هم منع قيلماى تورورلار يتينجى اعتقاد قيلماى تورورلار بدعت حسنه نى سيئة تا كه ضال ومضل بولمغايلاز سكيزنجى اعتقاد قيليب تورورلار ذكر جهرنى سنت نه بدعت انينگ اوچون كيم نبى ع م دوامت قيليب تورور ذكر جهرنى هر فرض دين سونگ اصحاب لار برلان ودانست بولسون كيم هر كيم اوز سلوكين طريقت ده بول آيتلغان اهل سنت سلوكيگا موافق قيلماسه ودعوى قيلسه كيم من اهل خواجه گان واخفا من تيب بول دعوى باطل تورور انينگ اوچون كه هر كيم طريقت غه كيرديم ديب جهالت برلان قدم قويسه احمق بولوب مغالطه غه توشوب افعال اقوالى نينگ كوبراقى القاي شيطانى بولوب ضلالت قعريغه (249a) باتار خيالات برلان آسمانغه چيقار وتجلى حاصل قيلور وعرش غه مينار وعلم لدن وتصفو غه اوخشاش نمرسه لار معقول بولور آيات واحاديث واييات غه نازك معنى لار بيرورلار علما وفضلا بول حال مقالينه متحير بولورلار اما خبردار بولونگ اى محب لار بول كردار واقوال لار بول احمقين بطريق القاي شياطين تورور انينگ صحبتدين پرهيز قيلينگ لار وانينگ صحبتى زهر قاتل وروشن باطل تورور انبيا عليهم السلام واوليا رحمت الله عليهم انداغ احمق لارنينگ صحبتدين قاجيب تورورلار

وسنده هذا ذكر فى كتاب الحج من جامع البحرين اعلم ان خواجگان عبارة عن طائفة من زبدة اهل الصوفية الزكية تسلكوا احد الطريق المعتبرة بين الاربعة من الطرق ويجمع بين الكل ولا يخرج عن الاربعة من الطرق الطريق معناه هو الانسان الكامل الذى هو متصف بصفة العشق والمحبة الالهى وهم غير مخصوصين لاهل الاخفاء بل هم مشتركون بين الطرق الاربعة المذكورة واكثر الخلائق جاهلون عن حقيقة من اسرار سلوكهم ويستمعون انهم طائفة كانوا من طريق الخواجگان ولم يعلموا سلوك مسلوكهم وزعموا ان سلوكهم (249b) هو الاخفا والسكوت وهذا خطأ عظيم وبذلك الزعم كانوا⁴¹⁶ محرومة عن سعادة صحبة هذه الطائفة فلا بد ان علم علامات سلوك هذه الطائفة ليعلم احوالهم فيجب علينا اعزازهم واولقارهم فاستمع باذن روحك ولا باذن نفسك واترك اذن نفسك وبيانه انهم يزهدون من امور متعددة منها عن ملاقات الامراء والسلاطين وان كانوا من اهل العدالة والسلامة مع ان النبى ع م قال العدالة معدوم بعد ثلاثين سنة من بعدنا ولانهم مشغولون بالعملات قبل الموت وهو من اسباب الغفلة واهل الغفلة فى الدنيا كانوا فى الآخرة محشورون مع اهل الحسرة مع الشداد والفرعون كما فى الروضة بخلاف طائفة من اهل الخواجگان هم مشغولون بالعملات بعد الموت ومثل حسرات الآخرة وهو من اسباب الحضور والجمعية دائما وهم محشورون مع الانبياء والملائكة كما فى الروضة من باب الثالث جاء عن انس رض قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم العلماء امناء الرسل والانبياء ما لم يخالطوا السلطان فاذا خالطوا هم فاجتنبواهم وفى المنهاج المشى والتخطى بالرجلين الى باب السلطين حرام فانه تواضع (250a) واکرام لهم واسباب المخالط وقد امر الله تعالى بالاعراض عنهم وهو تكثير سواد قوم فهو منهم وان كان ذلك سبب طلب مالهم فهو

⁴¹⁵ БМ-1, БМ-2 де "مستحسن" деп берілген.

⁴¹⁶ БМ-1, БМ-2 де "تكون" деп дұрыс берілген.

ورجل حسن المعاملة مع الصغير والكبير وهو عاصي الله تعالى قال الجامع غفر الله له ولوالديه وكان شيخ ابو الفضل محمد من حسن المعاملة بحيث لا يقدر احد على وصفه شاب صالح في انبات المحاسن اثنين وعشرين سنة على (247a) سن هابيل مات بطاغون فلما احتضر عاين الملائكة وسلموا عليه وبشروه وصافحوه وكلموه واهل المسجد عاينوا ذلك منه وقالة الملائكة ابغ سلامنا على ابيك وعمك وليلة الجمعة فبلغ ره سلامهم وما وهش وما غش عليه كما في فتاوى صوفية واما ما قاله صاحب الكبير والسراجية من انه لا يقوم بالدعاء بعد اداء صلوة الجنابة فهو محمول على اشتغال الدعاء قائما مع استقبال القبلة من غير انكسار الصفوف على هيئة الصلوة وقيل هو محمول على اشتغاله قبل التسليمتين لان الصلوة قد تم بتكبير الرابع وكذا قال صاحب الفقيه في دليل الكراهية بانه يشبه الزيادة في صلوة الجنابة اما بعد التسليمتين فلا مانع للاشتغال بالدعاء قائما او قاعدا

از جمله مسایل مهمه طريقه خواجه گان نینگ سلوك واصطلاح لاری قیلونور بول طایفه نینگ کیشی سلوك واصطلاحین بیلماین من الاردين من تیب دعوی قیلسه ویا خواجه گان نینگ مخصوص سلوك لارین اخفا وسکوت تیب اعتقاد قیلسه بول اعتقادى خطاء عظیم بولوب بول (247b) طایفه نینگ صحبت لارنینگ سعادت لاری دین بی نصیب بولور الارنینگ اصطلاح لارینده آنچه نمرسه بار دورکیم الار اوزلاریگا اول نمرسه لارنی واجب قیلغان تورورلار اول اولکیم امرا وسلاطین ملاقاتیندین پرهیز واجتناب قیلورلار هرچند بول امرالار اهل عدالت بولسه لار هم انینگ اوچون کیم بول طایفه حدیث نینگ مضمونیغه عمل قیلورلار کیم نبی ع م اییب تورورلار بزیدین سونگ اوتوز یلدین سونگ عدالت امرالارین برهم تاپار وینه اولکیم امرالار دنیا عملغه مشغول دورلار بول طایفه آخرت عملغه مشغول تورورلار بولارغه هم صحبت لیق روا ایرماس بلکه مونداغ امرا وسلاطین لارغه کیشی بو دنیاده مصاحب بولسه آخرت ده فرعون وشداد برلان محشور ومصاحب بولور وینه حضرت ع م اییب تورورلار هرکیم اهل دنیا ایشیکیگا بارسه دین نینگ ایکی حصّه سی کتار بول هم اهل دنیا صالح نینگ حقیقه تورور ایکی لانجی بول طایفه پرهیز واجتناب قیلورلار علما دنیا نینگ ملاقاتیندین چونکه ابدال لارکیم چهل تن تورورلار پرهیز قیلورلار بول علما ملاقاتیندین بلکه ایتورلارکیم بز طایفه ده طاقت یوق تورور شهریده بولغای میز کیم اول شهرده علماء الدنیا بار تورورلار اوچلانجی پرهیز قیلورلار (248a) اندا وتجسس دین کیم بول ایکی سی هم حرام تورور انینگ معیاری عربی سینده معلوم بولور تورتنجی پرهیز قیلورلار خلیق دین غیبت قیلماق دین هرچند فاسق وفاجر ومایل دنیا وتابع نفس بولسه لار هم وینه سکیز نمرسه نی مستحب تیب عمل قیلورلار چنانچه اهل صوفیه مستحب⁴¹⁴ بلیب تورورلار اول اولکیم اذان دین سونگ صلوة صلوة یا قامت قامت کیم انگا اعلام بعد از اعلام دیرلار شریعت برلان بول مستحسن تورور تا بول سبیلی جماعت کوب بولوب خلیق آگاه بولوب غفلت دین چیقغای کیم بول رحمت نینگ اسبابی ورب العزت نینگ فیضی نینگ نشانی تورور ایکنچی اهل صوفیه نینگ سماعی ترور انی مستحسن بلیب ترورلار اوچونجی ایشتمک لیک تورور یخشی آوازی حافظ لیقنی بول از جمله ذوق وشوق ومحبت الهی اسبابی نینگ معتبری تورور وینه از جمله غذاء روح تورور ومقام انس نینگ نشانی تورور وبولارنی مستحسن بیلماک کراک تورتنجی نماز دین تشقاریده قراءه قرآن نی جمع بولوب بر بریگا یاری بریب اوقومق تورور کیم انی شریعت ده واجب دیرلار بشنجی

⁴¹⁴ БМ-1, БМ-2 де "مستحسن" деп берілген.

ويمكنه ان يطوف حوله ثلاث مرة⁴¹³ فعله وفي فتاوى صوفية في الباب الثاني والستين ويجب ان يعظم قبر المسلم ولا شك ان طوافه من امارات التعظيم

وينه بعض از مسایل مهمه ايكي قولين جنازده قوشتوروب تورمق ليق تورور
سنده هذا وفي فتاوى بحر العلوم ويرسل يديه بعد التكبير الرابع من صلوة الجنازة قبل السلام ثم يسلم ونقلوا ذلك من الذخيرة والظهيرية والحسامية وحواشي الوقاية لكن لا يوجد ذلك من هذه الكتب فلا يعتبر هذا نقل مع انه قال في الذخيرة والمحيط السنة في الجنازة والقنوة الاعتماد والوضع قالوا مذهب الروافض الارسال فنحن نعتمد مخالفتهم وفي بعض (245b) شروح المختصر ويضع عند اصحاب الفضلى للمخالفة الكلية للشيعة على ان بالارسال فسد السنة وهو وضع اليدين وتحليل الصلوة ليس الا بالسلام فينبغي ان لا يرسل يديه الا بعد السلام ليكون احكام الشرع منضبطا على ما هو الاصل الذي اتفق به الجمهور بان كل قيام فيه ذكر مسنون فوضع اليد فهنا ذكر المسنون موجود وهو التسليمتين كما اشار اليه صاحب المحيط بانه بعد التكبير الرابع دعاء سوى السلام مع ان بعض شارح المختصر يعدون التحميد ذكرا مسنونا في القومة كما صرح به صاحب البرجندی في شرح قوله ويرسل في قومة الركوع بقوله كانه استثناء من تقدم فان فيها ذكرا مسنونا ومع ذلك فيها الارسال على ان التسليمتين في باب الذكر المسنونة في الجنازة ازيد واصح من التحميد فينبغي ان يضع اليدين في الجنازة الى اتمام التسليمتين ليكون احياء للسنة وترك البدعة ولا يكون خلاف الاجماع المجتهدين وتعامل واتباع ذلك واجب على كافة المسلمين كما صرح به صاحب صدر الشهيد في بعض (246a) مصنفاته اتباع ما اشتهر عمل الناس به واجب فالارسال في القومة والوضع في الجنازة سنة وانعقد الاجماع فيهما

وينه بعض مسائل مهمه اولدور كيم دعا قيلمق جنازه دين سونگ اولوك نى كوتارگان دين سونگ اولتوروب يا تيك توروب درست ومستحب تورور واگر اولوكنى جنازه اوقوغاندين سونگ يخشى كيشى ايردى تيب يخشى ليقنى ياد قيلسه لار كوب ثواب بولور ايرميش بلكه اگر اهل عذابدين هم بولسه بولارنينگ گواه ليقى برلان خداى تعالى انى اهل مغفرت دين قيلور ايرميش بعضى جنازه دين سونگ تيك توروب دعاى قيلمقنى كراحت ديرلار اول معتبر ايرماس دور بلكه ثواب ترور

سنده هذا اعلم ان الدعاء بعد الفراغ من صلوة الجنازة جائز بل مستحب كما قال النبى ع م اذا صليت على الجنازة فاخلصوا له بالدعاء قائما كان او قاعدا وكان صلى الله عليه وسلم اذا صلى على ميت فدعا له ولهذا ما جائنا في دعوات الجنائز عن السلف رضوان الله تعالى عليهم ان احدهم يقول اللهم هذا عبدك نزل بك وانت خير منزل به ولا يعلم منه الا خيرا فاستحسنوا ان يقول في صلوة الجنازة وخلف الجنازة وينطقون بهذا ويغثون الكلام (246b) بذلك ليكون ذلك غياثا للميت وقد وجدنا في حديث عبد الله ابن وهب المصرى ان رجلا كان في بنى اسرائيل مرثيا فلما توفى الرجل وكان حسن الحال فيما يرى الناس فطففت بنو اسرائيل يبنون عليه خيرا ويذكرون من فضله فلما ذهبوا يدفنون ترك موسى ع م شهوده وابى ان يشهده فاوحى الله تعالى الى موسى ع م ما منعك ان تشهد قال يا رب انه كان مرثيا قال الله تعالى فانى قد غفرت له فيما كان بينى وبينه وقبلت شهادة عبادى والاصل ان الشريعة من قبلنا شريعة لنا ما لم يوجد الدليل على نسخه كما في فتاوى عقبى به كان حسن المعاملة ينفع نفعا كثيرا حتى ذكر في متفرقات الظهيرية انه روى عن النبى ع م انه قال اربعة يدخلون الجنة ولد اطاع والديه وعصى الله تعالى وامرأة اطاعة زوجها وعصى الله تعالى وعبد اطاع مولاه وعصى الله تعالى

⁴¹³ БМ-2 де "مرات" деп дұрыс берілген.

سنده هذا اعلم ان تعظيم الاستاذ والمشائخ ره واجبة على كافة الناس لان تعظيمهم تعظيم الدين وبتركه ترك تعظيم الدين كما فى كتاب الشعبى كذا فى فتاوى صوفية وكنز العباد وفى الشريعة يقدم حق معلمه على حق ابويه وعلى سائر المسلمين وحق مرشده كمعلمه كما فى فتاوى صوفية وفى البستان ينبغى للمتعلم ان يعظم استاذه فان تعظيمه يظهر فيه بركة العلم فاذا استخف ذهب عنه بركة العلم وحقوق كل هذه حق الله تعالى ورضائهم رضاء الله تعالى وغضبهم غضب الله تعالى كذا فى روضة العلماء عقوق الوالدين تمحو التوبة وعقوق الاستاذين لا تمحوه شئ البتة وفى موضع آخر منه عقوق الاستاذين لا توبة عنه كذا فى فتاوى صوفية رفع الصوت مع الاستاذ يوجب التعزير كما فى المبسوط فعلى هذا الامام (244a) او ناييه ان يأمرهم تعظيما للعلم وعبرة لمن يخشى بالتعزير البليغ الوصيع وللمحتسب ان يشد اعناقهم ويكشف اكتافهم ويجلد عليها ويدورهم فى القرى والاسواق كما فى المحيط ومثله فى المواجهة كما فى الننف وغيرها من الكتب المعتبرة ولا ينبغى له ان يخذله ولا يستأثر عليه احد فان فعل ذلك فقد قصم عروة من عرى الاسلام كما فى فتاوى صوفية من استخف العالم طلقت امرأته معنى اهانة اهل العلم كفر على قول المختار بدعيه من حقر عالما حرمت امرأته وباهانة العلم والعلماء يكفر وهو المختار الاستهزاء بالشرعية واهل الشريعة كفر اشباه ومن نظر الى وجه العالم بالاستهانة والحقارة يكفر وتبين امرأته مختار الفتاوى من استخف الشريعة يجب قتله تاتارخانى المشى بين يدي الكبراء كبيرة ولا يتقدمهم الا الملعون خلاصة العلماء كبراء وان كانوا صغراء والعطاء صغراء وان كانوا كبراء

خلاصه وفى كتاب كبراء اهل المعرفة شرف خدمت استاد بهتر است از طاعت خدای تعالى بدليل آنکه آدمی بکردن معصيت كافر نشود واما بترك حرمت كافر شود واگر استاد خود را اهانت رساند نعوذ بالله كافر گردد

وكذا فى فتاوى الحجة (244b) وفيه ايضا ما وصل من وصل الا بالحرمة وما يسقط ما يسقط الا بترك الحرمة وقيل الحرمة خير من الطاعة أ لا ترى ان الانسان لا يكفر بالمعصية وانما يكفر بترك الحرمة ومن قال لاستاذه لِمَ لا يفلىح⁴¹¹ ابدا يكفر كما فى فتاوى صوفية قال النبى ع م من حقر استاذه كل لسانه ونسى ما حفظ وافترق فى آخر عمره وقال فى تفسيره اى مات كافرا صدق

يعنى رسول ع م ميفرمايد كه هر كه به استاد خود بچشم حقارت نظر كند زبان او بآخر وقت گنگ گردد وآنچه ياد گرفته باشد فراموش كند ودر آخر عمر كافر بميرد ونعوذ بالله من ذلك

كما فى صلوة المسعودية وحق الزوج على الزوجة كحق المعلم والمرشد كما فى تفسير الكشاني⁴¹² سلمان گوید دخلت مع رسول ع م على فاطمة رض فلما نظرت فاطمة على ابیها دمعت عينها وتغيرت لونها رسول ع م سوال كردند از فاطمه رض گفت مرا با على (رض) سخنی رفت على رض باخشم گرفت فطفت حوله ستّ وسبعين مرة حتى رضى عنى فقال ع م والذى بعثنى بالحق نبيا لو انك مت قبل رضائه ما جنّت على جنازتك اما (245a) علمت ان رضاء الزوج رضاء الله تعالى وغضبه غضب الله تعالى وهذا اشارة الى ان طواف التابع على المتبوع المذكورين لارتفاع حقوقهم عن قلوبهم جائز كما جاز فى الكعبة لان طواف الكعبة رضاء الرحمن وهذا الرضاء الرحمن ايضا لا لغرض آخر هذا بيان الطواف قبل مماتهم واما الطواف بعد مماتهم على قبورهم ايضا جائز كما ذكر فى فتاوى الجحة انه ان كان قبرا صالح

⁴¹¹ БМ-2 де "يصلح" деп берілген.

⁴¹² БМ-1, БМ-2 де "الكشافي"

حضورهم ايضا لغرض الذكر والتسبيح (242a) بل جاءوا لغرض آخر ومع ذلك كلهم كانوا مغفورين بمجرد حضورهم وان كانوا خاطئين كما ذكر في التنبيه نقلا عن رسول ع م انه قال ما جلس قوم يذكرون الله الا قعد معهم عدة من الملائكة وفي صحاح الاخبار في فصل⁴⁰⁸ الادعية ان النبي ع م قال ان لله ملائكة سياحين في الارض فاذا وجدوا قوما يذكرون الله تعالى تنادوا هلموا الى حاجتكم فيحفون بحريم فاذا تصعدوا الى السماء فيقول الله تعالى وهو اعلم بهم منهم ما يقول عبادى قالوا يحمدونك ويسبحونك ويمجدونك يقول الله تعالى يا ملائكتى استشهدوا كم انى قد غفرت بهم فيقولون ان فيهم فلان الخاطيء ليس منهم وانما جاء لحاجة فيقول هم القوم لا يشقى جليسهم الكل في الروضة وهذا المعنى في العوارف ايضا ومن هذا اعلم انه لا يمنع من حضر مجلس ذكر الجهر وان كان فاسقا وخاطئا لان استحقاقها للثواب اولى من استحقاق غيرها فلا يمنع احد من مجلس الذكر احدا والدخل تحت نهى من النص في قوله تعالى مناع للخير معتد ائيم (68:12) واما ما اعتاده الناس من (242b) الاخذ الادعية من القرآن وغيره للشفاء تبركا وتيمنا من⁴⁰⁹ المشائخ والصلحاء مشروع سيما اذا كتب من مداد الظاهر كما ذكر في فتاوى قاضىخان بانه والذى رعى فاراد ان يكتب بدمه على جبهته بشئ من القرآن قال ابو الاسكاف يجوز قيل لو كتب بالبول قال لو كان فيه شفاء لا بأس به الا يرى ان العطشان يحل له شرب الخمر حالة الاضطراب كذا في كراهة الخلاصة واما اذا كانت مدادها ظاهرة فهو اولى بالجواز وفي فتاوى الحجة قيل ان المرأة اذا تعسرت عليها الولادة يكتب على قرطاس بسم الله الرحمن الرحيم والقت ما فيها وتخلت واذنت لربها وحقت (4:84-5) يا آهيان شراها تعلق من فخذها باليسرى كذا في تاتارخانى ولا بأس بان يكتب اسم الله تعالى في لوح ثم يغسل (ويستسقى)⁴¹⁰ بغسالة وقد ثبت ذلك في مشاهير الاخبار من غير نكير احد كذا في نصاب الاخبار وفي بعض اسماء الصالحين ايضا خواص وشفاء كاسماء اصحاب الكهف وغيره ونقل صاحب عمدة الاخبار عن تأسيس القواعد في قوله تعالى يا موسى لا تخف انك انت (243a) الاعلى (20:68) وعن ابن عباس رض عنهما انه قال من اخذ عن امرأة فيكتب على فخذة الايمن هذه الآية فانه يبطل ما صنعوا كذا في فتاوى صوفية وينبغى ان بزاق فم الصلحاء من جملة اسباب الشفاء وامارات الكمالات كما نقل عن امام الهمام الخسروى الدهلوى هو المجتهد الشريعة والطريقة صنف تسعة وتسعون كتابا ورتب خمس مائة آلاف من منظومة الواردات وغير ذلك من اوصاف حميدية كثيرة لكن هذه الاوصاف من يمن بركة بزاق فم مرشده هو شيخ نظام الدين قدس سره لان الشيخ بامر خضر ع م يدخل بزاقه بفم خسروى الدهلوى المذكور كذا حقيقه ذلك من اكابر اهل المعرفة فعلم من ذلك ان ريق المؤمنين باعتبار الشفائية كسورة كما في رسالة على الحنفى

بعض از جمله مسائل مهمة استاد ومرشد نينگ ودين اسلام نينگ تعظيم وتواضعى تورور وبرچه مسلمان لارغه بولارنينگ تعظيمى واجب تورور بولارنينگ تعظيمين ترك قيلماق دين اسلام نينگ تعظيمين ترك قيلماق ليق تورور وضعيف لارنينگ ايرلارى نينگ تعظيم لارى هم انداغ تورور (243b) بولارنينگ هر برى نينگ رضا بولماق ليق لارى حق نينگ رضاسى تورور اما طواف قيلماق ليق لار تابع متبوع نى ويا اهل صالح لارنينگ قبرلارنى طواف قيلماق درست تورور مجتهدلار نينگ كتابنده بول مسئله مصرح تورور

⁴⁰⁸ BM-1, BM-2 де "فضل" деп дұрыс берілген.

⁴⁰⁹ BM-2 де "عن" деп берілген.

⁴¹⁰ BM-1, BM-2 де "فيه ليستشفى" деп дұрыс берілген.

الله تعالى فافعل³⁹⁹ له بموجب التماس المريض المذكور وقد حصل له بشرف هذا المجلس شفاء من الله تعالى عاجلا ومنتاجا سريعا وهذه الافعال (240b) التي صدرت عن المريض بنية المذكورة صحيحة وفعل صاحب الحلقة ايضا مشروع فيه لقوله ع م انما الاعمال بالنيات ولكل امرئ ما نوى ولان النية والارادة يقطع وجوه الاحتمالات وهي موجبة للثواب لوجوه⁴⁰⁰ الاول ان نية خالصة الله تعالى لا بغرض الدنيا وما فيها وهذه النية والاخلاص فريضة على جميع المؤمنين في طاعتهم وعباداتهم كما في النظم بانه قال فرائض الاسلام اثنان واربعون ومن جملة الاخلاص في الاعمال لقوله⁴⁰¹ تعالى فمن كان يرجوا لقاء ربه فليعمل عملا صالحا (18:110) برضائه والثاني ان يحب المريض المذكور في الله تعالى لاجل الطاعة لان حضور المجلس الذكر من افضل الطاعات وهذه المحبة ايضا من فرائض الاسلام كما قال صاحب نظم المذكور الحب في الله تعالى لاجل الطاعة من فرائض الاسلام والثالث ان افعال المريض الذي صدرت تدل على احترام اهل الصلحاء وهي من امارات عدم شقاوة⁴⁰² كما قال الامام عبد الرحمن السلمي ره في كتابه المسمى بتاريخ السلمي نقلا عن امام (241a) محمد بن الفضل ره علامة الشقاوة ثلاثة احدها ان يرزق الانسان العلم ويحرم العمل والثاني ان يرزق العمل ويحرم الاخلاص والثالث ان يرزق صحبة الصالحين ويحرم الخدمة ولا يحترم لهم ولا يخفى ان العمل والاخلاص والاحترام كلها موجودة في حق المريض المذكور بل في جميع من حضر ذلك المجلس لانه قال في العوارف لا يشقى من جلس مجلس الصوفية والمتشبهة بهم واقفه من حضر في مجلس الذكر لكان متشبهها بهم والرابع ان احوال من حضر ذلك المجلس تدل على تعظيم الصلحاء وهو من امارات التعظيم الدين كما في كتاب الشعبي من انه روى عن رسول ع م سئل عن الكبراء قال العلماء والصلحاء وهذا لان العلماء حافظو الدين والصلحاء عاملون الدين فتعظيمهم تعظيم الدين وبترك تعظيمهم ترك تعظيم الدين الكل في فتاوى الصوفية واما ضرب صاحب الحلقة على ظهر المريض وعلى سائر اعضائه او نفخ اللطيف انما هو شفقة له وادخال السرور في قلبه لا لغرض الا لغرض الآخرة وهو افضل العبادات كما قال ع م ادخال السرور في قلب المؤمن خير من عبادة الثقلين مع ان مجرد نظر الناس⁴⁰³ (241b) الى الصلحاء محبا لهم واصطفاء عليهم سبب لمغفرة الله تعالى عليهم كما في جامع الفتاوى عن خلق بن ايوب ره انه كان يراه من الجمعة⁴⁰⁴ مرة والناس يصطفون وينظرون اليه قال الجامع ره وقد امتلاء الجامع والطرق⁴⁰⁵ والشوارع من الناس من الجامع الى بيت شيخنا ره وكان ازدحاما كثيرا في يوم الجمعة وسائر الايام للنظر الى وجه المبارك وتقبيل⁴⁰⁶ الاطراف وهذه هي مغفرة الله تعالى ورحمته على الارض لان الناس كلهم صاروا مغفورين بالنظر اليه والقيام له هكذا ورد في الحديث الكل في فتاوى صوفية فهذه الاحوال والافعال التي صدرت عن المريض المذكور وغيره من الناظرين الى الصلحاء هي مشروعة لانها صدرت⁴⁰⁷ من السلف والخلف من غير نكير احد منهم واستحسنوا وتعاملوا فيها لقوله عليه السلام ما رآه المؤمنون حسنا فهو عند الله حسن وقال صدر الشهيد اتباع ما اشتهر به عمل الناس واجب كما في فتاوى صوفية واما احوال حضور سائر جماعت التي لا يكون لهم سقم ولا مرض ولا يكون

³⁹⁹ БМ-2 де "фашф" деп берілген.

⁴⁰⁰ БМ-1, БМ-2 де "وجود" деп берілгені мағыналық тұрғыдан дұрысырақ.

⁴⁰¹ БМ-1, БМ-2 де "بقوله" деп берілген.

⁴⁰² БМ-1, БМ-2 де "شقاوته" деп дұрыс берілген.

⁴⁰³ Мәтіннің мағынасына БМ-1, БМ-2 де берілген "النفس" жақынырақ келеді.

⁴⁰⁴ БМ-2 де "الحلقة" деп дұрыс берілген.

⁴⁰⁵ БМ-2 де "الطريق" деп берілген.

⁴⁰⁶ БМ-2 де "تقبل" деп дұрыс берілген.

⁴⁰⁷ БМ-2 де "صورة" деп дұрыс берілген.

النهار في الليل وورد الليل في النهار اذا فاتت عن وقتها وهو قوله جل ذكره وتعالى جده وهو الذي جعل الليل والنهار خلفه لمن اراد ان يذكر او اراد شكورا (25:62) اي كل واحد منهما خلف عن صاحبه فما فاتته من عمل في احدهما قضى في الآخر وهذا قول عمر والحسن رض قوله لمن اراد ان يذكر اورادا شكورا اي ان يصلي النهار صلوة الليل ويصلي بالليل صلوة النهار اذا نسي ثم تذكر في تفسير الحمد والبسنى وعبارة تفسير الفقيه ابي الليث ره اي لمن اراد ان يعمل بالليل فيفوته فيقضى بالنهار واذا فاتته (239a) بالنهار فيقضى في الليل وقراء حمزة ره الله بالتخفيف اي يذكر ما نسي اذا اختلف الليل والنهار اورادا شكورا اي نافلة بعده كذا في العمدة وفي القوة من فاتته شيء من عمل الليل قضاه بالنهار وكان بدلا ومن فاتته اوراد النهار كان الليل خليفه له ودركا اذ كل واحد منها خلف عن صاحبه ففيه ما فات وخلف مما سبق من الذكر والشكر

وينه بعضی مسائل متفرقه مهمه نینگ بری اولدورکیم مؤذن سنت پشین ویا بامدادنی اوقوغاندین سونگ مسجددین چیقپ از برای تثویب کیم اعلام بعد الاعلام دیرلار چیقسه سنت بوزولماس واوزگا خلق مسجد دین چیقسه بوزولور

سندہ هذا وذكر في الحضر رجل صلى سنة الظهر او الفجر ثم تكلم بكلام الدنيا او خرج من المسجد فالفتوى عليه انه يعيد السنة ثانيا وهو المختار الا المؤذن فانه يجوز خروجه للضرورة وهو عود الاعلام بعد الاعلام وهي من اسباب عمدة تكثير الجماعة ويتمكن به الدين ويزيل به التواني في امور الدين ويعدم به غفلة الناس وفي زماننا التثويب عند (239b) الإقامة ايضا لا بد منه ويقول للامير بل لكل من يشتغل بمصالح المسلمين حي على الصلوة فالتثويب من شعار الدين كالاذان لانه توابعه كالقراءة بالجهر والذكر هذا من زبدة ما في الذخيرة

وينه بعض مسائل متفرقة مهمه اولدور کیم کسلمندلارنی ذکر جهر حلقه سیغہ کیرکوزورلار شفا خانه حضرت الله تعالی دور تیب اخلاص واعتقاد قیلپ کیم بول اهل مجلس نینگ برکتی و فیض دین حق تعالی تیزراق شفا بخشلغای تیب بول جمع مجلس نی اعزاز واحترام قیلپ خصوصا صاحب حلقه غه اخلاص تمام قیلورلار وصاحب کسل حلقه دا راست اولتورا بیلماین عاجزلیق یوزیدین بر طرف یوزینی یرگا قویوب یاتیپ آرزو قیلورکیم صاحب حلقه ارقاسیغہ قولی برلان ویا بر قمچین برلان اورغای ویا قرآن اوقوب ویا دعای مأثورہ اوقوب دم سالغای تا انینگ فضلی وبرکتی دین حق تعالی شفاء عاجل بریب صحت لیک نشانی بولغای تیب امید قیلورلار وبول کسل بندنینگ آرزوسیغہ یتماک اوچون صاحب حلقه ضرب قیلور ودم سالور وبول افعال لار صاحب حلقه دین (240a) ویا بول اخلاص واعتقاد وآرزو صاحب کسلدین بحسب شریعت وطریقت درست تورور کوب مشکل لار بول سببلی حاصل بولور انشاء الله

سندہ هذا وذكر في فتاوى بحر العلوم في باب السادس والاربعين اعلم ان دخول اهل الامراض في حلقة اهل الذاكرين بطلب الشفاء كما اراد صاحب المريض بنية خالصة ان يحضر مجلس الذكر تفاءلا ان يشفى الله تعالى ببركة ذلك المجلس ويعتقد ان حلقة الذاكرين من جملة دار الشفاء لحضرت الله تعالى ويحترم اهل مجلس الذكر كمال الاحترام والاعتظام سيما صاحب³⁹⁸ حقه ويتمنى ان يدخل فيها كانه دخل في دار الشفاء لحضرت الالهية وهذا المريض لكمال عجزه وعدم قدرته في الجلوس فيها يوصل رءسه الى الارض بخده وذقنه وايضا ان يلتمس بعد دخوله فيها عن صاحب الحلقة ان يضرب على ظهره باليد او السوط او غيرهما او انفت بانفاته اللطافة بعد قراءة آية من القرآن او الادعية المأثورة ليستفيد بفضله شفاء عاجلا عن

³⁹⁸ Бұл сөз БМ-3 те қалып кеткен. Мағынасына орай БМ-2 ден алынды.

سنده هذا ذكر فى القوت القربة اسم المعنيين امر فرض عليه او فضل ندب اليه فاذا فعل ذلك فى وقت من ليل او نهار ودوام عليه فهو (237a) ورد وقال استاذنا من اهل الثقات معيار الدوامه ان يعمل ورده اربعين مرّة وهو كماله او ثلاث مرّات وهو ادناه سماه ذلك وردا له وفيه ايضا قال انس ابن شرين كان لمحمد ابن شرين فى كل ليلة سبعة اوراد فكان ان فاته عنها شئ قضاه بالنهار فسمى العمل الموطب الموقت وردا وكان الحسن يقول اشد الاعمال قيام الليل بالمدامه على ذلك ومدامه الاوراد فى اخلاق المؤمنين وطريق العابدين وهى مزيد الإيمان وعلامة الإيقان والحديث ان احب الاعمال الى الله ما يدوم عليه |أدومها| وان قل وقد رويانا فى خبر من عوّده الله عبادة فتركها ملالة مقته الله وفى خبر عايشة رض وقد اسنده بعض الرواة من طريق كل يوم لا ازداد فيه علما فلا بورك لى فى صباح ذلك اليوم وقد جاء فى الاثر كلام تارة يروى عن حسن ابن على وتارة يروى عن الحسن البصرى ومرة عن رسول ع م سمعت يقول من استوى يوماه فهو مغبون ومن كان يومه شرا من امسه وهو محروم ولم يكن فى مزيد فهو فى نقصان وفى لفظ من لم ينفق النقصان من نفسه فهو (237b) فى نقصان والموت خير له ولعمري ان المؤمن من شكور والشاكر على مزيد وفى فتاوى قوة القلوب انه قال فى الاوراد ايضا فضيلة وهو ان العامل اذا اشتغل عنها بمرض او سفر كتب الملك له مثل ثواب ما كان يعمل فى الصحة والحضر ومن جملة عمدة الاعذار ما قاله صاحب كشف الاسرار وفى تفسيره ان ما هو ابتلاء العباد بالبليّة فى جسده او فى ماله او ولده كما رويانا عن النبى ع م ان العبد اذا سبقت له من الله منزلة لم يبلغها بعمله ابتلاه الله فى جسده او فى ماله او فى ولده ثم صبره على ذلك حتى يبلغ المنزلة التى سبقت له من الله وان اعظم الله الجزاء مع عظم البلاء وان الله عزّ وجلّ اذا احب قوما ابتليهم فمن رضى فله الرضاء ومن سخط فله السخط

وبينه مسایل متفرقة مهمه اولدور بعضى سنت لار فرض برله ترك بولسه انينگ قضاسى بولور انى بيلماک کراک

سنده هذا وفى الهداية والظهيرية والسنن متى فاتت مع الفريضة فسنة الفجر تقضى مع الفجر بالاجماع قبل الزوال واما غيرها من السنن اذا فاتت مع الفريضة هل (238a) تقضى اختلف المشائخ فيه وعند الشافعى ره تقضى جميع السنن وفى العتابية اذا ذالة الشمس تقضى الفريضة دون السنن وفى الكافى اذا شرع مع الامام وترك الاربع قبل الظهر يقضى فى وقته عند الجمهور لانه واطب عليه قبل الظهر وقضاه بعده اذا فاتت وفى الذخيرة وهو الصحيح ولفظ الجامع الصغير الخانى وهو الاصح فى المحيط والحسامية والذخيرة كان الفقيه ابو جعفر يقول فى ركعتى المغرب انه يقضيهام مذكور فى غريب الرواية وفى الفتاوى الحجة رجل اراد ان يقضى الفوائدة القديمة ينبغى اى يقضى الفجر وركعتى الفجر قبلها ويقضى الاوتار وفى سائر السنن مخير ان شاء ترك وان شاء قضى قال محمد ره الاشتغال بقضاء الفوائدة اولى واهم من النوافل ثم السنن المعروفة وصلوة الضحى وصلوة التسبيح وصلوة التى رويت فى الاخبار فيها سور معدودة واذكار معهودة ذلك بنية النوافل وغيرها بنية القضاء وفى القنية التنفل اولى من قضاء الصلوة التى فسدت فى قول وهو يرى جوازها وكذا اذا لم يطلب الصلوة (238b) التى صلاها فى شبابه فالنفل اولى

وبينه مسایل متفرقة نينگ مهمراقى اولدورکيم وردلار نينگ قضاسى تورور

سنده هذا ذكر فى الباب الثالث والستين من العوارف عن الجنيد ره انه يقول لو يعمل صادق على الله الف سنة ثم اعرض لحظة لكان ما فاته فى هذه اللحظة اكثر مما ناله من الله تعالى قال الجامع غفر الله له ولوالديه وكيف يطمئن القلب اذا فاتت السنن والنوافل التى يتعاهدها الفقير بالليل والنهار ولم يقضها وقد جاء الوعيد لتارك الورد ملعون ونطق التنزيل بقضاء ورد

ع م اربعة من الكبائر لبس الصوف لطلب الدنيا وادعاء محبة الصالحين وترك فعلهم وذم الاغنياء فالأخذ منهم ورجل لا يرى الكسب و يأكل كسب المسلمين وروى (عن النبي ع م)³⁹⁵ انه قال نقش خاتم نبي ع م (235b) اسطر سطر منها محمد و سطر رسول و سطر الله وينه مسایل مهمه قول لارینی یاییب تورمق و دعداه کوتاریب تورمق قول لارینی کوکراگی نینگ برابرینده کونگلنی حاضر توتوب وینه یکی قولنی دعادین سونگ یوزیگا سورتمک سنت تورور

سنده هذا وفي فتاوى صوفية اعلم ان بسط اليدين للدعاء ورفعهما حذاء صدر ومسحهما على الوجه ايضا في هذه الحالة سنة وفي الوصايا قال ع م لعلى يا على اذا دعوت الله فابسط يديك حذاء صدرك وفي الشريعة الدعاء رفع اليدين ويغتنم الدعاء بعد المكتبة فانه مستجابة ويرفع يديه ويمسح بهما وجهه بعد الفراغ وفي جامع الفتاوى ان مسح الوجه بعد الدعاء رواه جماعة من اصحابنا ره ذلك وهو الصحيح وبه ورد الخير³⁹⁶ على وجوهكم كذا في جامع الفتاوى وفيه ايضا والشيخ ره يرفع يديه للدعاء متصلة لا فرجة بينهما ثم يمسخ يديه على وجهه المبارك وفيه ايضا ان الشيخ ره يشتغل اولا بادعية قليلة بعد الفرض الجمعة ثم مسح بهما وجهه وبعد ذلك يشتغل (236a) بقراءة مسبعة الاربع ثم بالدعاء ثم بالسنة وما قال بعض الفقهاء من ان كل عمل ينافي التحريمه فيناقض عن ثواب السنة فالاولى ان يترك فيما بين الفرائض وهو سنتها غير صحيح لان ما تعامل³⁹⁷ هذا القول صحيح وهو قول الجمهور كما نقلنا عن جامع الفتاوى انفا انه يضم اليه تعامل الخواص فيه وفي حاشية شاهان مسح اليدين على الوجه بعد قراءة الدعاء يجوز استحسانا للتبرك ان الرحمة تنزل من السماء في اليدين في وقت قراءة الدعاء فيمسح اليدين على الوجه بسبب الرحمة والمغفرة مسح اليدين عقيب الدعاء سنة كذا في جامع المتفرقات وفي منهاج العمال عن انس رض كان اذا صلى مسح يده اليمنى على رءسه يقول بسم الله الذى لا اله الا هو الرحمن الرحيم اللهم اذهب عني الهم والحزن وفيه ايضا عن ابي ايوب ره كان اذا دعا فرفع يديه في الدعاء لم يحفظهما حتى يمسخ بهما وجهه فالحاصل ان مسح اليدين بعد اداء الفرائض بعد قراءة الدعاء الماثورة قبل اداء السنة مستحب سواء كان مسح بوجهه او برءسه وهذا قول جمهور الفقهاء من اصحابنا رحمهم الله وهو صحيح واما غير هذه الجمهور غير معتبر ومرجوح وغير معمول وان كان مصرحا في حقه بقول الاصح لان هو الصحيح راجح من الاصح مع ان عادة الناس (236b) تجرى على مذاهب الجمهور وهو اجماع عملي وهذا حديث معنى ولفظ الحديث الصحيح ايضا وارد عليه كما قال صاحب النهاية ما رآه المؤمنون حسنا فهو عند الله حسن وغير ذلك من الاخبار وارد فيه كما في جامع الفتاوى لما قلنا سابقا نعم اذا تكلم بعد الفرائض قبل السنة يكون نقصانا عن ثواب السنة كما في التتمة

وينه مسایل مهمه متفرقه اوراد وانينگ فضيلتى تورور ورد اولدور كيم هر كيشى بر امر مشروع فيه نى قيلسه كيچه دا يا كوندوزده دوامت قيلسه انگا ورد ديرلار معيارى اولدور كيم عمل قيلسه عامل انگا قرق مرتبه اعلى سى بو تورور وادناسى اولدور كيم اوچ مرتبه قيلغاي تا ورد بولغاي وردنينگ فضيلتى اولدور كيم عذر بولوب ترك تابسه چنانچه سفرده بولسه ويا كسل بولسه يا مبتلا بولسه كشى بر بلايغه برابر دوركيم اول بلا تننده بولسون يا مالنده يا اولاديندا بولسه و بول سبب دين وردى ترك بولسه انينگ ثوابين حق تعالى يازار مثل اول ثواب كيم صحت ليق ده ادا قيلغانده يازار ايردى

³⁹⁵ BM-1, BM-2 де "انس رض عنه" деп дұрыс берілген.

³⁹⁶ BM-2 де "الخبر" деп дұрыс берілген.

³⁹⁷ BM-1, BM-2 де "يقال" деп дұрыс берілген.

ادخاله في لف العمامة ونقضه كما لا يخفى فلا يكون فيهما شائبة من افعال المحقرة لتكون ادائهما بيد اليسرى وقد اتفق العلماء على ان الافعال التي صدرت من نصف الاعلى من عضو الانسان فهي بيد اليمنى افضل كما في فتاوى المهمات وصلوة المسعودي وقد صرح صاحب حواشي المشكلات وهو مولانا ابو الحق ان ارسال ذنب العمامة بيد اليسرى بدعة فمن ادعى ان جمع ذنب العمامة باليسرى فعليه الشاهد والبيان واستثنى العلماء من نصف الاعلى الامتخاط لازالة الاذى (234a) لان موضعه موضع الاذى كما في شرح المقدمة والاصل في ذلك قول عائشة رضى الله عنها كانت يد رسول الله اليمنى لطهوره وطعامه وكانت يده اليسرى لخلائه وما كانت من اذى ثم الامتخاط لازالة الاذى فكان استعمال اليسرى اولى فيه وهذا لان امتخاط هو الاستنثار وهو نثر ما في الخيشوم بالنفس فما بأس من المخاط والخيشوم مبين لقوله ع م اذا استيقظ احدكم من منامه وتوضأ فليستنثر ثلاثا فان الشيطان مبين على خيشومه هذا كلامه بخلاف العمامة فانه لا يكون فيها شائبة من الاذى ولا محقرة فلف العمامة ونقضها وارسال ذنب العمامة وجمعها لكان باليمنى قطعاً ومن قال باليسرى فعليه اثبات الاذى وافعال محقراتها في ذنبها فلا يقول به احد من المتقدمين والمتأخرين فكل موضع الذى كان له الاذى او كل فعل حقير فهو مخصوص باليسرى لما قلنا واما في العمامة لا يكون فيها شائبة من الاذى ولا يكون فيها افعال محقرة لفا او نقضا وذنبها ايضا كذلك ارسالا كان او جمعا وكلها مخصوصون باليمنى ابدًا من الابد

وبينه مسایل متفرقه نینگ بری اولدور کیم لباس تقوی و عمامه دور یعنی صاحب شغل کیم دنیاغه مشغول بولغان لارغه ایتورلار بولارغه مقتدا (234b) بولغان دستار و جای نماز برمک درست تورور اما تسبیح برمک روا ایرماس دور درویش بی تعلّق بولسه انگا تسبیح برمک درست تورور بس تسبیح مخصوص تارک دنیا بولغان بولسه وعالم شغل آخرت بولسه انگا درست تورور

سنده هذا وفي فتاوى صوفية صلوة مع العمامة افضل من سبعين صلوة بغير عمامة وفي كراهة الشافى بيغمبر ع م سه دستار داشته اند ايكي هشت كزى بود ودنبال آن نيم كز ميكشيد دوم دوازده كزى بود ودنبال آن را يك كز ميكشيد آن را در حرب بر مى بستند سيوم³⁹⁴ شانزده كزى بود ودنباله آن را تا مقعد ميگذاشتند اما آنرا در جمعه واعياد بستى در بناى محمدى آورده ست كه مصطفى ع م فرموده است كه بر شما باد جامه هاى سفيد كه زنده گان شما مى پوشند ومرده گان شما از آن كفن ميسازند وجامه سفيد بهترين جامه هاى شماسست وعبد الله ابن جعفر ميگويد كه مصطفى ع م در روز فتح دستار سياه در سر بسته بودند وعبد الله ابن على رض ميگويد كه عمامه زرد بسته بودند ورداء زعفران پوشيده بودند ابو هريره رض الله گفته است من كلاه سفيد بر سر مصطفى ع م ديده ام وعبد الله (235a) بن عباس رض ميگويد كه من بر سر مبارك مصطفى سه جنس كلاه ديده ام از جامه سفيد بود وكلاه از برو منقش بود وكلاهي گوشه دارى بود مصطفى ع م آنرا در سفر پوشيدى وسعيد ابن سعد از جبه آن خواجه هر دو سرا روايت كرده ست در آخر ايام حيات مصطفى ع م دوخته بودند وآن صوف بغايت نرم ولطيف بود مصطفى ع م آنرا بر كرد ودست بر آن صوف زد ياران را گفت كه اين صوف چه نرم ولطيف است

فعلم من هذا ان الظرافة لاجل العبادة جائز ولهذا قالوا الظرافة على نوعين ظرافة الملوك وظرافة العلماء والعارفين وكل لهما جائز اما ان زرافة الملوك فللهيبة والعزة وظرافة العلماء والعارفين فللعبادة والنظافة لا للاسراف واما اذا كانت للاسراف فممنوعة بالاتفاق وقال

³⁹⁴ Бұл сөз БМ-3 те қалып кеткен. БМ-1, БМ-2 ден мағынасына орай алынып қойылды.

العمامة بين ايديهم البتة وكذا خلفائهم واصحابهم وما رأينا منهم الارسال الى خلفه البتة الكل في فتاوى صوفية

وقال في تخفة الاخيار قال بعض الكبراء نقل از ائمه وسلف علما قدس الله ارواحهم کرده که در پیش گذاشتن فش اختیار کرده اند وآن احادیث که دلالت میکند برگذاشتن فش بین الکتفین آن در غزوات بوده است ودر محل سواری وآنچه علما وکبرا اختیار کرده اند هم مقتضای حدیث است که ما بین یدی فرمود ووقار در ما بین یدی پشتر است و عمل است باشارت اعتموا تزدادوا صلحا ومراد از گذاشتن فش بین الکتفین گذاشتن از پس گوش ست چونکه کلیمه فقها آنست که قریب شیء حکم آن شیء اعتبار میکنند چنانچه در شرح حدیث (232b) اربعین آمده است که خطب رسول ع م وعلم الناس وعلیه عمامة بیضاء³⁸⁹ قد ارخی طرفیها بین کتفیها یعنی خطبه خواندن حضرت پیغمبر ع م بر سر مبارک³⁹⁰ ایشان دستار سفید³⁹¹ بود (وفرداً ونحیة)³⁹² بودن دو طرف آن دستار را یعنی علاقه بالا وپایان را در میان دو شانه سر میدهند

وقال صاحب بحر الفتاوى فى فتاواه اعلم ان التسويم هو ارسال العلاقة وفى تركها لا إثم ولا إساءة عليه لأنها من جملة الاستجاب مع ان ارسالها فى اوقات شروع³⁹³ الصلوة ليست بسنة ايضا والقول بكونها سنن الهدى خلاف التحقيق بل هو خطأ محض كما فى شرح الكنز هذا على تقدير ان يكون ارسال العلاقة عرفا فى اهله والآ فالترك اولى واحسن واما عند تمسخر العوام فالترك واجب لا محالة ومع ذلك ان ارسال العلاقة لكان سببا وباعثا لكفر المؤمنين وراضيا به ولا شك ان الرضاء بكفر الغير كفر مطلقا نظرا الى بعض الروايات فلا بد ان يعمل احكام الشرع الذى يعمل الذى كان ذلك حسنا فى نظر المؤمنين لا ان يعمل بعمل الذى كان باعثا لرمى المسلمين (233a) فى قعر الضلالة والكفر كما قال صاحب النهاية ناقلا عن صاحب الشرع بقوله ما راء المؤمنون حسنا فهو عند الله حسن وقد ثم بيان العلاقة التى هى مختصة لاهل رخصة الشرع واما البيان فى حق اهل العزيمة الشرع بان التقوى والاحتياط ان يترك العلاقة بين الناس ووضعها احيانا فى موضع الذى لا يطلع عنه الناس بيتا كان او غيره لان المقصود من وضعها تعظيم الشرع وتوقيره وهو حاصل بذلك لا الاعلام باجمع الناس على رؤوس الاشهاد فهذا الاحتياط امر عظيم وشريف وخاليا عن الرياء والسمعة ولا يكون فيه شائبة الحكاية عن الغير اصلا ولذلك ترك كثير من القضاة والعلماء المسلمين ظاهرا عملا بالتقوى والاحتياط لا للترك الكل فى فتاوى العمان كذا فى فتاوى قاضى اختيار ومطلوب المسلمين وكتاب المعبرة من الخلاصة ومختصر الخزانة وكنز الفتاوى وغيرها مصرح باستحبابه شرعا الى بيان جمع ذنب العمامة وارسالها اعلم ان ارسال ذنب العمامة وجمعه اما داخل فى لف العمامة وتسوية واما داخل فى نقضه وعلى التقديرين فالاحسن ان يكون (233b) بيد اليمنى اما التيامن فى صورة دخولهما فى لفها فلموافقة على ذكره صاحب النظم الفقه كما سنفضله واما التيامن فى صورة دخولهما فى نقضها فلموافقة على تفسير الذى ذكره صاحب المختار الفتاوى بقوله واذا اراد ان يجد لفها نقضها كما لفها فانقض على وتيرة اللف بجميع اوصافه وليس ذلك الا بالتيامن فجمع ذنب العمامة وارسالها باليمنى ان كان داخلا فى النقض ايضا مع ان ارسال ذنب العمامة وجمعه من جملة مستحبات الشرع وادابه على حدة بدون

³⁸⁹ БМ-2 де "суда" деп берілген.

³⁹⁰ БМ-3 те бұл сөз қалып кеткен. Мағынасына орай БМ-1, БМ-2 ден алынып қойылды.

³⁹¹ БМ-2 де "сияه" деп берілген.

³⁹² БМ-1, БМ-2 де "فرداً ونحیة" деп дұрыс берілген.

³⁹³ Бұл сөз БМ-3 те қалып кеткен. Мағынасы тура келгендіктен БМ-2 ден алынып қойылды.

وبینه بعضی مسایل متفرقه مهمه سجده تورور کیم انگا سجده تحیت وسجده شکر دیرلار درست تورور هر چند صادر بولسه جمعه کونی نماز دیگر دین سونگ
سنده هذا وفي فتاوى صوفية في جواز سجدة المناجات والشكر لا سيما بعد العصر يوم الجمعة قال الله تعالى وتقلبك في الساجدين (26:219) وفي جامع الفتاوى ومن سجده بعد الفراغ من الوتر سجودا طويلا قال بعض العلماء ثمرقند وقال العبد ره على قول محمد ره يكون السجود الطويل قرابة معتبرة اصله سجدة الشكر وفي الباب السادس في السجدة من خلاصة الغزالي ان سجود الشكر سنة عندنا وسجود السهو والتلاوة واجب وفي صراط مستقيم عادة حضرت رسالت صلى الله عليه وسلم

آن بود که چون متجدد شدی ویا بنعمتی منقطع³⁸⁵ کشتی شکر³⁸⁶ آنرا سجده بکردی وفي فتاوى صوفية الاثر الذي حكيث قد ثبت انه صلى الله ع م قال ذلك في سجود المناجات بعد الفراغ (231a) من الصلوة نقلا عن الثقات الثبات وفي جامع الفتاوى سجود الشكر حسن عند اهل المدينة والقول قول محمد ره وفي فتاوى الحجة لا يمنع العباد عن سجدة الشكر لما فيه من الخضوع والتعبد وعليه الفتوى وقد وردت روايات كثيرة عن النبي ع م عن الصحابة رض وذكر في فتاوى الشافى³⁸⁷ اما خمانيين پشت بوقت خدمت سلطانرا بامر پدر ومادر (يا بر استاد)³⁸⁸ بی ذکر سلام عليكم ومائند آن مکروه است مگر آنکه بعضی علما باعتبار تعارف ديار سبب زیاده خضوع وانکسار فتوى بر جواز داده اند از جهت آنکه در عهد نبی ع م خمانيين پشت با ذکر سلام بود است بس فعل مشروع باشد ولكن ثواب سلام نباید که آن بذكر سلام است

کذا في المفيد وذكر في الكبرى ولو سجد للسلطان سجدة التحية فالأفضل ان يسجد لانه يريد التحية لا لعبادة فعلم بهذا ان السجدة بنية التحية لا يكون كفرا ان كان خائفا هكذا ذكر في السراجية وذكر في الكشاف السجدة على نوعين سجدة العبادة وسجدة التحية سجدة العبادة لا يجوز الا الله وسجدة (231b) التحية يجوز للاب والام والاستاد والمرشد ونحوهم الا ان علمائنا رحمهم الله قالوا ان سجدة التحية ايضا ممنوعة لان فيه مشابهة الكفار وعليه الفتوى في زماننا وذكر في الزاهدى وتحية الماضوية كانت بالسجود كالسلام والمصافحة لنا اليوم وفي شريعتنا نسخت السجدة التحية وشرعت السلام والمصافحة بعوضها وهذا النسخ ثبت بلسان نبينا محمد ع م لان السجود لآدم ويوسف عليهما السلام والتمايل لسليمان ع م كان مباحا بنص الكتاب ثم نسخ كلها بلسان نبينا محمد ع م وذكر في الشعبى واما سجدة الشكر كانت مباحا في شريعة من قبلنا واما في شريعتنا فانه لا يجوز ان يسجد احد لاحد بوجه من الوجوه ومن فعل ذلك كفر بالله وذكر في الشعبى والواقعات الحسامية تقبيل يد العالم والسلطان العادل جائز لما روى عن سفیان الثورى ره انه قال تقبيل يد العالم والسلطان العادل سنة وقال عبد الله ابن المبارك وقبل راءسه فقال ما احسن هذا عندي

وبینه بعضی از جمله مسایل متفرقه فش نی ارسال قيلمق ليق نینگ بياننده تورور وبینه بيان بولونور سنت لاری وآداب لاری وانی جمع قيلمق ليق راست قول برلان افضل واحسن تورور (232a) وچپ قول برلان جمع قيلمق بدعت تورور
سنده هذا وذكر في المصاييح في باب اللباس عن عبد الرحمن ابن عوف رض قال عم رسول ع م فسدلها بين يديه ومن خلفه غريب قال الجامع ره ومشائخنا كلهم يرسلون ذنب

³⁸⁵ Бұл сөз БМ-1, БМ-2 лерде келмеген және бұл жер де контекске сай емес.

³⁸⁶ БМ-3 те келмеген бұл сөз БМ-1, БМ-2 ден алынып қойылды.

³⁸⁷ БМ-2 де "كشافى" деп дұрыс берілген.

³⁸⁸ БМ-1, БМ-2 де "بامر استادی را" деп дұрыс берілген.

عامل رض انه قال من قال حين يقول المؤذن اشهد ان محمدا رسول الله مرحبا بحبيبي وقرة عيني بك محمد وقبل ابهاميه ومسح بهما عينييه امن من العمى والرمد ما عاش قال الجامع غفر الله له (229a) ولوالديه لكن الشيخ رضى الله عنه كان في آخر العمر ضعيف البصر فاحب ان اكون كذلك فاذا ذكرت وصيته وفعلت بما امرت انجلت واذا تركت ضعيفا وروى عن ابن غنية ره عن النبي ع م انه دخل المسجد في عشر من المحرم بعد ما صلى صلوة الجمعة فجلس عند الاسطوانة فدخل ابو بكر رضى الله وجلس حذاءه فقال لبلال ليؤذن فلما بلغ باشد ان محمد رسول الله مسح ابو بكر رضى الله عينييه بابهاميه وقال قرة عيني بك يا نبي الله فلما فرغ بلال رضى الله عنه قال صلى الله عليه وسلم يا ابو بكر من فعل مثل ما فعلت وقال مثل ما قلت شوقا الى غفر الله ذنوبه قديمة وحديثه خطائه وعمده وسره وعلانية وانا شفيع لجرايمه وقال من سمع اسمي في الاذان ووضع ابهاميه على عينييه فانا طالبه في صفوف القيامة وقايده الى الجنة الكل من زبدة ما في فتاوى صوفية وفي الكفاية الشعبى في الاخبار من سمع الاذان ولم تقل مثل ما قال المؤذن فانه يثقل على لسانه كلمة الشهادة عند النزاع ومن لم يقل مثل ما قال المؤذن في الاقامة فانه يمنع من (229b) السجود يوم القيامة اذا سجد المؤمن لله تعالى وفي الكلام حالة الاذان خشية سلب نعمة الإيمان وفي صلوة المسعودى قال عليه السلام من تكلم في وقت الاذان خيف عليه من زوال الإيمان وفي الخلاصة من سمع الاذان عليه ان يجيب وان كان جنوبا لان اجابة الاذان ليس باذان في صلوة النخشبي

چون آواز بانگ نماز بر ايد اگر يکى در راه روان باشد باسند و اگر نشسته باشد بايد که زانو زند في الجملة و هر چه بتعظيم نزديک باشد آن بکند و به جواب مؤذن مشغول شود و ينه بعضى از جمله مسائل متفرقه نينگ برى تثويب کيم انگا اهل شرع اعلام بعد از اعلام دير لار هر شهرده بر طريقه تعامل بار دور انى بيلمک لازم تورور والسند في ذلك هذا وفي جامع الصغير الخانى قال مشائخنا ره لا بأس بالتثويب في زماننا لتغير احوال الناس وتثويب كل بلدة ما تعارفه اهل تلك البلدة في بعضها الصلوة الصلوة وفي بعضها قامت قامت قال ابو يوسف ره لا بأسا ان يقول المؤذن السلام عليك ايها الامير ورحمة الله وبراکته حى على الصلوة حى على الفلاح (230a) لاشتغال الامراء بمصالح المسلمين وانما قال ذلك في امراء زمانه لانهم كانوا مشغولين بالنظر في امور الرعية فاستحسن بزيادة الاعلام في حقهم ولا كذلك امراء زماننا فعلى هذا كل من كان مشغولا بمصالح المسلمين كالقاضى والمفتى جاز تخصيصه بالاعلام وفي فتاوى الحجة ولو اخر المؤذن ليحضر اهل المسجد جائز لانه اعانة على الطاعة وادراك الجماعة فالحاصل ان التأخير القليل لاعانة اهل الخير غير مكروه ولا بأس بان ينظر الامام انتظارا وسطا لما روى عن على رضى الله عنه وفي الكبرى المؤذن اذا قام فان شاء مكث حتى يفرغ من الاقامة وان شاء مضى بعد ما انتهى الى قوله قد قامت الصلوة لان ذلك مأثور

وينه بعضى مسائل متفرقه تکرار جماعت درست بولماقى تورور سنده هذا في وسيلة سعادات ناقلا عن الفتاوى ان تکرار الجماعة يكره الاذان الا اذا كان المسجد على قارعة الطريق وعن ابى يوسف ره انه اذا لم يكن على هيئة الاول لا يكره هو الصحيح وفي شرح القدورى قال قول ابى يوسف ره الآخر لم ير بأسا ان يصلى في المسجد مرة اخرى اذا لم يقيم الامام في موضع (230b) الامام الاول ولكن يصلى في ناحية المسجد ومما نقلنا اقوى واصح لتعامل الناس والاجماع فيه ووجب على كافة الناس ان يتبع بهذا الاجماع ولا يجوز المخالفة على ذلك لان خرق الاجماع اثم واساءة

ثانية ناقصا لانه بقى بركة واحدة ولا يطلق عليها اسم الصلوة اصلا ويتم شفعه بركتين المذكورتين فينبغي ان يلحق هذه الصلوة بالوتر ليكون مشفوعا كصلوة النهار واما الفضيلة الثانية باعتبار الوتر انه من لم يوتر فلا صلوة له كذا في منهاج العمال وعن عمر ابن حسن رضى الله عنه صلوة الرجل قائما افضل من صلواته (227b) قاعدا فصلواته قاعدا على النصف من صلواته قائما وايضا كان صاحب الوتر محبوبا لله تعالى كما قال ابن عباس رضى الله ان الله وتر يحب الوتر وعن ابي هريرة رضى الله عنه ان الله وتر يحب الوتر فاوتروا يا اهل القرآن فصلوة الوتر الذى ذكرناها قاعدا اذا لحق الوتر صار شفعا واذا كان لحق شفعا صار وترا فينبغي ان يدام المصلى بعد اداء صلواته فرضا او نفلا هذه الركعتين ليحصل صلوة شفعه وترا او وتره شفعا كما صار تعامل العوام والخواص من زمن نبينا الى يومنا هذا من غير تكبير احد من الخلف والسلف فلا تنكر حديث الركعتين المذكورة والا لكان خلاف الاجماع العملى والحديث المعنى وما قال بعض العلماء من انه حديث الركعتين مردود وغير معمول به³⁸² هو³⁸³ غير معتبر لاجماع الجمهور والتعامل بينهم

وبينه مسئلة مهمه اولدور كيم اوچ مرتبه ايتقم كراك سبحان الملك القدوس تيب وتر نمازيدين فارغ بولغاندين سونگ اوچلانجى مرتبه ده جهرا ايتقم مشروع ومستحب تورور اندين سونگ ايكي سجده قيلقم كراك هر سجده ده بيش مرتبه سبوح (228a) قدوس رب الملائكة والروح نى ايتماق كراك بو ايكي سجده نينگ اراسنده اولتوروب بر مرتبه آية الكرسي او قومق كراك بو كردار برلان شهيدليق مقامى حاصل بولور

سنده هذا وفي فتاوى الحجة كان النبى ع م يقول بعد اداء تسليم الوتر سبحان الملك القدوس ثلاثا يرفع صوته فى آخرها كما فى فتاوى صوفية وفي فتاوى المضمرات والحجة والملتقط وكنز العباد ولو فرغ من الوتر فسجد سجدة طويلة على قياس قول محمد ره لانه جاءت الروايات عن النبى ع م انه قال لفاطمة رضى الله عنها اخبرك بشئ يسير وثوابه كثير ما من مؤمن ومؤمنة سجد بعد الوتر سجدتين يقول فى سجوده خمس مرات سبوح قدوس رب الملائكة والروح ثم يقرأ آية الكرسي مرة ثم يسجد ويقول خمس مرة سبوح قدوس رب الملائكة والروح والذى نفس محمد بيده انه لا يقوم من مقامه حتى يغفر الله واعطيه الله تعالى ثواب مائة حجة وعمره وثواب الشهداء وبعثه الله اليه الف ملك يكتبون له حسنات فكانما اعتق رقبة واستجاب الله تعالى دعائه ويشفع يوم القيامة سبعين من اهل النار واذا مات مات شهيدا (228b)

وبينه مسائل متفرقه نينگ برى اولدور كيم مسح قيلقم ليق تورور مسبحه وابهام تيگان بارمق لاريني يكي كوزيگا اذان ده محمد رسول الله ايتغاندين سونگ بول فعل ده خاصيت وفضيلت كوب تورور بعضى نادان وبى ادب لار منع قيلور

سنده هذا وفي فتاوى صوفية رجل من اهل العرب يروى فى مجلس العلماء حديثا مسندا الى حضرت رسول ع م قال من قال حين يقول المؤذن اشهد ان محمد رسول الله مرحبا بحبيبي قرة عيني بك يا رسول الله ونفث فى مسبتيه وابهاميه ومسح بهما عيني امن من العمى النفث نفخ لطيف بلا ريق كما فى بستان نوادى³⁸⁴ وفى الذنبيات عن النبى ع م انه قال من مسح باسبعه المسبحة والابهام عيني عند الذكر محمد لم ترمد عيناه ايدا وقوله عليه السلام من سمع اسمى ووضع ابهاميه على عيني فانا طالبه فى صفوف القيامة وقايدته الى الجنة وروى ابن

³⁸² Арабшада "معمول" sözi "به" предлогымен келеді. Бұл предлог үш қолжазбада да қалып кеткен.

³⁸³ БМ-2 де "و" деп дұрыс берілген.

³⁸⁴ БМ-2 де "نواى" деп берілген.

المهمات كلها بعد اداء مكتوباتهم لئلا يكون خلاف النص والاجماع ومن عمل خلاف ذلك فهو عاص ولزم خرق الاجماع عليه

وبينه مسائل مهمة متفرقة نينگ برى اولدور كيم نافل نمازلارنى اولتوروب اوقور بولسه مصلى نى طريقه اوقور انى بيان قيلمق كراك هر مجتهد بر طريقه بيان قيلب تورورلار اما معتبر ومعمول وعليه الفتوى نشانى اولدور كيم قعده فرايض لارده نچوك اولتورسه انداع اولتوروب نماز نافله نى ادا قيلمق كراك چنانچه فرايض نمازلارده عذر بولغانده مثل تشهد ده اولتورغان كى ادا قيليب تورورلار نفل نى هم بى عذر اولتوروب اوقورده فرايضه قياس قيلب تورورلار (226a) وبينه معلوم بولسون كيم ايكى ركعت نماز نافله اولتوروب اوقومق بر ركعت نينگ توروب اوقوغان نينگ اورننده تورور وايكى ركعت نماز نافله نى ياتيب اوقومق بر ركعت اولتوروب اوقوغان نينگ اورننده تورور

سند هذا وذكر في مسائل المتفرقات من بحر الفتاوى انه منها صلوة التطوع قاعدا وفيه اختلافات كثيرة والمعتبر انه يقعد في موضع القيام³⁷⁹ كما يقعد في التشهد وهو المختار للفتوى كذا في شرح المجمع وهذا القول منقول عن امام زفر ره وعمل الناس في زماننا على هذا وفي الهداية ويصلى النافلة قاعدا مع القدرة على القيام لقوله عليه السلام صلوة القاعد على نصفه من صلوة القيام واختلفوا في كيفية القعود كما قلنا والمختار انه يقعد كما يقعد في التشهد لانه عهد مشروعا في الصلوة وكذا المريض اذا قعد في الصلوة يقعد كما يقعد في التشهد هذا مذكور ايضا في الفصول وقال ابو حنيفة ره القعود في التطوع بلا عذر كالقعود في الفرائض بالعذر كما في الكفاية وفي شرح مجمع البحرين ويجوز (226b) ان يتنفل القادر على القيام قاعدا بلا كراهة في الاصح لما روى انه ع م كان يصلى ركعتين بعد الوتر قاعدا بلا عذر واختلفوا في كيفية القعود وفي الكفاية ذكر الفقيه ابو الليث ره الفتوى على قول زفر ره وهو القعود في حالة التشهد وكذا اختاره شمس الائمة السرخسى ره ايضا وفي النهاية والمختصر الخزانة عن الفقيه ابو الليث ره الفتوى على قول زفر ره في انه يقعد كما يقعد في التشهد وهو نصب اليمنى واقتراش اليسرى والجلوس عليها وفي جامع العلوم لقوله ع م صلوة القاعد نصف على صلوة القائم كذا في العوارف ومن صلى نائما فله نصف اجر القاعد هذا كله باعتبار الاجر والثواب كذا في منهاج العمال

وبينه مسائل مهمة اولدور كيم وتردين سونگ ايكى ركعت نماز نافله اولتوروب اوقومق تورور چنانچه نبى ع م انى دوامت قيلب تورورلار بول فعل نبى ع م همه نماز نافله لارنى اولتوروب اوقومق غه دليل وسند كوب تورور

سند هذا وفي شرح مجمع البحرين ذهب جمهور (227a) العلماء الى ان حديث الركعتين بعد الوتر دليل على جواز صلوة النوافل بعد الوتر معناه انه صلوة الوتر لا يكون قاطعا للنوافل وقال بعضهم ان صلوة الركعتين بعد الوتر جار مجرى سنة الوتر لا سيما في حق من كان قائلا لوجوب الوتر وقال بعضهم انه كما كان وتر النهار مشفوعا بسنتها كالمغرب كذلك وتر الليل كان مشفوعا بسنته وتوضيحه ان حديث الركعتين بعد الوتر حديث صحيح ودليل على جواز جميع صلوة النوافل قاعد بغير عذر بلا كراهة لكنها فضيلتين الاول (انها صلوة كاملة باعتبار الشفع وصلوة التى اذا كانت)³⁸⁰ ناقصة بالشفع³⁸¹ يتم شفعا بالحاقها كما في صلوة الوتر لان اصل الصلوة ان يكون شفيعين والوتر وان كان شفيع اوله تام ولكن كان شفيع

³⁷⁹ БМ-3 те қалып кеткен бұл сөз, БМ-2 де берілгендіктен мағынасына орай осы мәтінде де қойылды.

³⁸⁰ БМ-3 те бұл сөздер қалып кеткен. Бұл сөздер БМ-1, БМ-2 ден алынып қойылды.

³⁸¹ БМ-1, БМ-2 де "باعتبار الشفع" деп берілген.

اذكارهم كما حققه صاحب شرح اوراد الفتحية في تفسير شرح اسماء الحسنی فعلم من هذا ان التحرك في ذكر الجهر لازم وفي ذكر الاخفاء بدعة وآفة كما في فتاوى بحر العلوم

VI

فصل مسائل متفرقة مهمة

بيلنك ايدوست لار پاره مسایل متفرقة مهمة باردور كيم الارنى بيلماك لازم تورور بول مسایل لارنينك بعضى سى اولدور كيم فرض نماز لاركيم انينك سونگوندين سنتى بولسه مصلی نينگ وردى بولسه بول مصلی اول وردين ادا قيليب اندين سونگ سنت نى توروب اوقومق افضل تورور

انينگ سندی بو تورور وفي المحيط (224b) والذخيرة والمغنى عن الشمس الائمة الحلوائى انه ان كان له ورد يقضيه بعد المكتوبة قبل ان يشتغل بالتطوع ثم قام الى التطوع هذا الذى ذكرنا فى حق الامام والمنفرد والمقتدى جميعا لانه ذكر فى البستان فى باب الازكار ان النبى ع م كان يجهر مع الصحابة رضى الله عنهم بالاذكار والتسبيح بعد اداء الصلوة المفروضة متصلا وفي جامع المضمرات كان النبى ع م يقول بعد اداء المكتوبة بصوت رفيع لا اله الا الله محمد رسول الله ونحوه من الازكار ويرغب الناس الخير بالذكر وهم يقولون برفع الصوت وذكر صاحب الغنية ومختصر الخزانة ناقلا عن الامام البقالى ان الافضل ان يشتغل بالدعاء ثم بالسنة وفي الفتاوى الخازمية³⁷⁸ المعروف بالتتمة الاولى ان يشتغل بالدعاء ثم بالسنة وينه فايده مهمة بعضى مسایل متفرقة اولدور كيم قراءة قيلمق ليق الحمدنى از براى مهمات دينى ودنيوى اوچون هر فرض نى ادا قيلغاندين سونگ ويا هر وقت هم بولسه روايت معتبره وتعامل يوزيدين مستحسن تورور

سنده هذا ومن زبدة (225a) اوقات الدعاء واشرفها بعد المكتوبة كما فى عين العلوم وفيه انه وان يكرر الدعاء واقله التثلاث وان يسأل حاجة كلها تأمين الداعى والمستمع شريكان وان القرآن من افضل وافضل الدعاء فى القرآن هو الفاتحة فقراءتها للمهمات لا يكون مكروها وبدعة اصلا لتعامل العوام والخواص بذلك واستحسنوا المتأخرون بها واجمع الجمهور فيه وما قال بعض العلماء ان قراءتها بدعة او مكروهة هو غير قول الجمهور وهو غير معتبر بل هو مرجوح ولا يعمل به لان التعامل اجماع عملى وهو حديث معنى كما فى اكثر حواشى الوقاية الرواية ويجب العمل على مثل ذلك كما قال صدر الشهيد بان اتباع ما اشتهر به عمل الناس واجب فوجب على كافة الناس اتباع ذلك وذكر فى فتاوى زاد المذكرين انه والاصل فيه سورة الفاتحة نزل مرارا قبل نزولها على نبينا ع م لمهمات الدينى والدنيوى جميعا كما نزل على آدم ع م لتأخير توبته ع م حتى مضى ثلاثة مائة سنة ولم يقبل توبته ولقبول توبته انزل الله تعالى سورة المذكورة وبعد نزولها عليه دعى بها ثم (225b) يقبل توبته وكذا نزل على موسى ع م ثم خلص عن اعدائه بدعاء هذه السورة وكذا نزل على سليمان ع م لحصول طلب موهبة الدنيا وما فيها فيحصل بدعاء هذه السورة وكذا نزل على ابراهيم ع م لعصمة هلاك النار وكذا نزل على نبينا محمد عليه السلام لحل مهماته ولجميع مهمات امته ع م الى قيام الساعة ولهذا قال فى طريق وصول الى الله انه يجب على كافة الناس ان لا يتركوا قراءة سورة الفاتحة لاجل

³⁷⁸ БМ-1, БМ-2 де "الخوارزمية" деп берілген.

جائز لان المراد من لفظ الاول طلب اهل مجلس واهل صحبة كما هو دعب اهل حضرت³⁷⁵ الالهية ونظيره ما ذكر في فتاوى منهاج الحنفى فى فصل السابع فى آداب الصحبة مع الخالق اعلم ان صاحبك الذى لا يفارقك فى حضرك وسفرك ونومك ويقظيك بل فى حيوتك وموتك بل هو ربك ومولاك وسيدك وخالقك ومهما ذكرته فهو جليستك اذ قال سبحانه و تعالى انا جليست من ذكرنى وانا عند الذاكرين اذا ذكرنى ومهما انكسر قلبك حزنا على تقصيرك فى حق دينك فهو صاحبك اذ قال الله تعالى انا عند المنكسر قلوبهم من اجلى فمعنى يارم اى جليستنا ومصاحبنا فهو ذكر لا محالة واما المراد من لفظ الثانى يعنى جانم وجان الله وجان الا الله هو الحيات اى حياتنا يعنى بمعنى حى الله كما نقل عن جلال الدين رومى (223a) نظم

چونكه جان جان جمله اشيا الله است

دشمنى با جان جان آسان كى است

اول جان بمعنى القدرة فالمعنى جانم اى اوصل الينا قدرة كاملة وجان الا الله اى لا قدرة لنا الا من الله الكل فى الحقائق وفى فتاوى المسعوديه فى بيان وفات حضرت نبينا ع م از دار فنا بدار بقا خراميد وجان بجانان تسليم كرد فالجان والجانان حينئذ يطلق على الله تعالى كما قال فى التمهيد من يسمى الله باسم الذى لم يرد به الاثر لكنه اذا اتحد بمعنى اللفظ الذى ورد به الاثر فى اطلاقه على الله سبحانه فحينئذ يجوز اطلاق ذلك الاسم على الله تعالى وهو الاصح مع ان هذه الكلمات صفات الله تعالى وصفات لا يتوقف على اذن الشرع وهذا هو المختار كما فى فتاوى الحجة وكذا فى فتاوى الصفية قال الامام ابو جعفر الصادق ره ان الجهر قوة الاسلام والتحرك فيه يهدم الذنوب كتتحرك اليدى الناس فى المصافحة او تحرك الحاجين فى اثناء ذهابهم فيه بالتلبية والاذكار كذا فى شرح الثمار والروضة وقد حققنا سابقا نقلا عن جامع العلوم ان الجهر من عمدة شعار الدين كالاذان (223b) والتلبية ومن هذا التشبيه علم ان الحركة فى ذكر الجهر لازم ايضا لان حركة سبب لتناثر الذنوب والاثام كتتحرك اليدين عند المصافحة لما بينا وحركت المؤذنين وانقلابهم الى اليمين واليسار وحركات الحاجين فى مشيهم كما ذكر فى الباب الخامس والستين من روضة العلماء انه رزقه الله تعالى امة محمد ع م ستة اشهر متواليات رجب وشعبان ورمضان وشوال وذو القعدة وذو الحجة فى كل شهر منها عطاء جديد واما عطائهم فى شوال وذو القعدة وذو الحجة ففيها خروج الحاجين |الحجاج، الحجيج| الى بيت الحرام فلما تحركوا فى مشيتهم تناثرت الذنوب من عطيات امة محمد ع م فلا شك ان التحرك فى ذكر الجهر ثابت بدلائل المذكورة وفى شرح الثمار نقل عن الامام ابى جعفر ره انه قال خلق الله تعالى اسرافيل وامره بذكر والتحرك فيه فلما جهر يسمع صوته العرش والكرسى والشمس والقمر وخلق الله تعالى فى الجنة جبلا وخلق فيه سبعين الف مدينة من الياقوة والمرجان وكل مدينة مملوءة من الملائكة يذكرون بالجهر والتحرك فى يوم ثلثين الف (224a) مرة³⁷⁶ ويجعلون ثوابه لمن ذكر بالجهر والتحرك فى الدنيا ولا يأخذ نصيبا من ذلك الذين يتركون الجهر والتحرك فيه قال الجامع غفر الله له ولوالديه ان كثيرا من اهل الملائكة المقربين المأمورين بذكر الجهر بالتحرك سيما اذا شرعوا بالذكرون باسماء الحسنى التى يذكرها عز اسمه فى القرآن المجيد وقل عددهم (سبعين الف)³⁷⁷ من الملائكة كلهم يتحركون بهذه الاذكار بامر الله تعالى لكن تحركهم بطريق قريب من السجدة والجلسة ووجب علينا ان نتبعهم بتحريك

³⁷⁵ БМ-2 де "الحضرت" деп дұрыс берілген.

³⁷⁶ БМ-1, БМ-2 де "مرات" деп дұрыс берілген.

³⁷⁷ БМ-1, БМ-2 де "سبعون الفا" деп дұрыс берілген.

وحسن الخلق وطيب قلوب المؤمنين مشروع ولكل قوم طاعة على حدة ومخالفتهم من اخلاق السوء لقوله ع م خالق الناس باخلاقهم الحسنة³⁷⁰ وقد قال الله لنبيه وانك لعلى خلق عظيم (68:4) كذا في الروضة وذكر في باب التاسع والعشرين من العوارف في تفسير هذه الآية (بما كانت)³⁷¹ اشرف الناس واذكيهم كان احسنهم خلقا قال مجاهد على خلق عظيم اى على دين عظيم والدين مجموع الاعمال الصالحة والاخلاق الحسنة وفيه ايضا قال للواسطي الخلق العظيم ان لا يخاصم على احد ولا بد على العباد ان يعينوا بقراءة القرآن جهرا فى خارج الصلوة والذكر ايضا والاعانة كما وجب على من عجز فى الطريق الذى طرح متاعه من خلف الابل والحمار مثلا لثقل متاعه ولا يوجد رفيقه كذلك وجب اعانة على الذكر³⁷² والقراءة لان قراءة القرآن والذكر من متاع الآخرة عزيز ونفيس وثقيل وعظيم من متاع الدنيا كما ذكر فى بيان احزاب القرآن من قوة القلوب (221b) ان كل حرف من كلام الله تعالى فى اللوح المحفوظ اعظم من جبل قاف وان الملائكة اذا اجتمعت على الحرف الواحد ان نقلوه ما اطاقوه فالقرآن والذكر امر عظيم وفيها اسرار خفى وتفكرها عجيب وفهمها كثير حتى قال فى القوت لكل آية من القرآن ستون الف فهم وما بقى من فهمها اكثر وروى عن على رضى الله عنه لو شئت لاوقرت سبعين الف بغيرا من تفسير فاتحة الكتاب فتلاوة الآية للعبد بطريق الترتيل وحسن قراءتها وفكر معانيها وفهمها كمال العجز فكذا³⁷³ وجب على السامعين ان يعينوا فى تصدير القراءة لمن قراء كذلك الذكر مع انه ذكر فى قوة القلوب قيل يا رسول الله اى اصحاب خير قال صاحب ان ذكرت اعانك وقيل اى اصحاب شر قال ان ذكرت لم يعنك فعلم من هذا ان من لم يعن عند تصدير قراءة القرآن فى خارج الصلوة او الذكر ولم يكن من يعينها فهو من اشرار الامة فيحتاج الذاكر والقارى وغيرهما لانقضاء حاجة الى معين اذ بسبب الاعانة دخل فى قلوبهم سرور لحصول³⁷⁴ الخفية من الثقل والمشقة كما قال النبى عليه السلام من قضى حاجة لآخيه المسلم قضى الله تعالى سبعين حاجة فى الدنيا (222a) والآخرة ولا شك ان حاجة اهل الصوفية حب الله وعشقه تعالى ورسوله عليه الصلوة والسلام فمن اراد زيادة تفصيل ثواب انقضاء الحاجة وانفراح قلب المؤمن فليطلب مطالعة جامع البحرين وطريق الوصول الى الله

فصل ذاكر لار ذكر ارّه باشلارده حلقه قيلب راست توروب اسم ذات كيم مبارك الله تورور كوب ايتورلار ولفظ مبارك حق نى حاق تيب الف برلان ايتورلار بولارنينگ بارچه سى درست ومبارك تورور ويا حافظ لار تلقينده قوشوب تركى تيلى برلان يارم يارم وجانم وجان الله وجان الا الله ديرلار بولارنينگ مجموعه سى از جمله ذكر الله مبارك تورور سند شرع بول بابده بى عدد تورور ذاكر لارنينگ ذكر حالينده حركات لارى نينگ ثوابى بى نهايت تورور اما ذكر اخفادا حركات حرام تورور واقت محض تورور چنانچه يوقاريده بيان قيلدوق

سنده هذا اتفق اصحاب اهل الجهر فى ابتداء تصدير ذكره بلفظ الله والحق بالالف قائما ثم شرع الى ذكر ارة وهو جائز لان الحاق بالالف بمعنى الوسط والعدل والرب والمحيط والحافظ كما فى القاموس وفى تفسير كشف الاسرار لحجة الاسلام الحاقه بمعنى الواجب او بمعنى الحق كذا فى جامع (222b) البحرين اعلم ان بعض الالفاظ التى صدرت عن القوال اذا اعان على الذاكرين فى حالة ذكرهم وظن بعضهم انها مكروهة او مردود الشرع مع انها داخله فى الاذكار كما قال بلفظ العجم يارم يارم او قال جانم او جان الله او جان الا الله وهذا او مثلها

³⁷⁰ Хадистегі нұсқасы: «خالق الناس بخلق حسن»

³⁷¹ БМ-1, БМ-2 де "لما كان" деп дұрыс берілген.

³⁷² БМ-2 де "الذاكرين" деп дұрыс берілген.

³⁷³ БМ-1, БМ-2 де "فلذا" деп дұрыс берілген.

³⁷⁴ БМ-1, БМ-2 де "بحصول" деп берілген.

وفى المبسوط كل شيء اختلف فيه العلماء فقضى القاضى به جاز ونفذ قضائه وهو المختار كذا فى فتاوى المختار والفيحية³⁶⁶

فصل خدانينگ محبت وعشقى كيم ارّه ذكرنينگ ميوه سى تورور

هر كمرسه بول ذكرگا مداومت قيلسه عشق خدا حركت قيلور خصوصا انگا همراه بولسه خوش حال³⁶⁷ حافظ لارنينگ آواز لارى كيم اول حافظ لارغه عرب لار قوّال وحادّ ديرلار واهل طريقت بول حافظ لارنينگ ايتغان الفاظ لارى غه تلقين وعشقيات ديرلار وبول ذكر برلان وبول آواز خوش جمع بولغان سببلى محبت وشوق زياده بولور وجمع بولمغانده كم بولور وبول جمع بولغانغه الفت وحسن صحبة وتخلق باخلاق حسنه ديرلار وبول عمل نبى عليه السلام غه پيرو واقتدا قيلقانيميزنينگ نشانه سى نينگ (220a) كمالى تورور وينه بول حديث نينگ مضمونيغه موافق بولوب كونكل لارى مسرور بولمقغه سبب بولوركيم ادخال السرور فى قلب المؤمن توازى عمل الثقلين تورور وهر قومىغه طاعت على حده تورور وانگا مخالفت ليق قيلمق بد خلق ليق نشانى تورور چنانچه نبى ع م غه حق تعالى ايتيب تورور انك لعلّى خلق عظيم (68:4) كمال دين واعمال صالحه واخلاق حسنه نشانى تورور بعضى كبرا ايتورلار خلق عظيم نشانى اولدور كيم هيچ كيم برلان خصومت وكاهش قيلمغاي بس حافظلار ذاكرلارغه يارى برسه ويا قاريلا قراءت قرآن غه معركة لارده يارى برسه لار كوب ثواب دور بلكه فرض وواجب دور انينگ اوچون نبى ع م ايتيب تورورلاركيم اصحاب ايكي تورور اصحاب خير واصحاب شر اصحاب خير اولدور كيم ذاكرلارغه ويا قارى لارغه كيشى يارى برسه اول كيشيگا اصحاب خير ديرلار واگر يارى برمسه اول كيشيگا اصحاب شر ديرلار بس يارى برگوچى لارنينگ افضللى ذاكرلارغه حافظلار تورور انينگ اوچون كيم حافظلار يارى برگان سببلى محبت وعشق حق پيدا بولور چنانچه حضرت داود عليه السلام نينگ آواز لارى نينگ تاثيريدين (220b) هر مجلس لارينده اوتوز مينگ كيشى حقغه جانين تسليم قيلور ايردى هواده قوشلار اوچا بيلماس ايردى واقار سولار تورار ايردى درخت لارنينگ كوك يوفراق لارى ساريع بولور ايردى ير يوزينده بنى آدم ايچره مثل حضرت داود ع م كى خوش آواز يوق تورور وهر گاه حضرت خضر ع م هم خوش آواز وصاحب وجد تورور وسماع تورورلار آخرت ده مثل حضرت اسرافيل عليه السلام كى خوش آواز يوق تورور هرگاه حضرت خضر ع م اهل صوفيه مجلسيغه حاضر بولماغونچه حالت وجد وسماع بولماس ايرميش

وسند فى ذلك هذا فى شرح مختار الفتاوى شرعنا الى بيان عمدة ثمره³⁶⁸ العشق ومحركاته هي ذكر الارّة التى ذكرناها سابقا سيما اذا انضم اليه اصوات القوّال والحداء سماها تلقينا وعشقياتا لان الاصل فى الاشياء المألوفات المناسبة حين اجتماعها يحسب³⁶⁹ الظاهر والباطن كما فى العوارف وهذه المناسبة بين الذاكرين والقوّال موجود اما ظاهرا فهو اعانة احدهما على الآخر واما باطنا فهو ادخال السرور فى قلوب احدهما على الآخر وهذه المناسبة مشتركة موجودة بين هذه الطائفتين فى حالة (221a) الاجتماع ومفقودة عنهما فى حالة الانفراد وهو ظاهر وهذا التأليف من قبل العشرة وحسن الصحبت والتخلق باخلاق الحسنه هذا من امارات حسن الاقتداء بالنبي ع م كما قال ادخال السرور فى قلب المؤمن توازى عمل الثقلين

³⁶⁶ БМ-2 де "الفحة" деп дұрыс берілген, яғни "الفتاوى الفحة" деген кітапқа сілтеме жасалған.

³⁶⁷ БМ-1, БМ-2 де "خوان" деп берілген.

³⁶⁸ БМ-1, БМ-2 де "ثمرات" деп дұрыс берілген.

³⁶⁹ БМ-1, БМ-2 де "يحب" деп дұрыс берілген.

امنوا اذا لقيتم فئة فاثبتوا واذكروا الله كثيرًا (8:45) وفي سورة الشعراء قوله تعالى يتبعهم الغاؤون (26:224) الى ان قال الا الذين آمنوا وعملوا الصالحات وذكروا الله كثيرًا (26:227) والذاكرات وقوله تعالى يا ايها الذين آمنوا اذكروا الله ذكرًا كثيرًا (33:41, 42) وفي سورة الجمعة فاذا قضيت الصلاة فانتشروا في الارض وابتغوا من فضل الله واذكروا الله كثيرًا لعلكم تفلحون (62:10) ففي هذه الآيات كلها امر بالذكر الكثير وحد الكثير في جامع الكبير في معالم التنزيل وفي تفسير الفوائد وغيرها وفي سورة الاحزاب في قوله اذكروا الله ذكرًا كثيرًا (33:42) اي بالليل والنهار والحضر والاسفار وعند الغنى والافتقار والاعلان والاسرار وعلى كل شئ من الاحوال وانما امر بالاعلان بظهور³⁶³ الاسلام وانتشاره وعليه المسلمين ودليل الآخر عند الزاعمين قوله تعالى لا ترفعوا اصواتكم فوق صوت النبي (49:2) الآية وحاصل استدلال المنكرين من الجهر بهذه الآية ان نهى الله تعالى في هذه الآية من رفع الصوت في حضور النبي ع م ومن جرى اسمه باللسان عنده ع م فعلم من هذا ان جرى اسمه بها في حضوره ع م كان من سوء الادب والله تعالى حاضر جميع عند المخلوق فجرى اسمه تعالى (218b) وذكره بصوت الاعلى من جملة سوء الادب بطريق الاولى فكان الجهر منهي عنه والجواب عن هذا الاستدلال ان يكون علّة النهى مخصوص بحضور النبي ع م كما ذكر في باب الحادى والخمسين من العوارف وفي بعض مصنفات الامام مولانا صدر الدين الهروى مذكور بان الجهر على نوعين النوع الاول منهي عنه وهو ذكر الذى يذكر اهل الذاكرين بنية التى يجهر على ان يسمع الله تعالى والنوع الثانى جائز ومستحب ومستحسن وهو ذكر الجهر الذى لا يجهر الذاكر بهذه النية بل بنية الاغراض الصحيحة لما بينها نقلًا عن قوة القلوب وهو حقيقة ذكر الجهر ليقترن به غيره مع ان نسبة الجهر والاختفاء بعلم الله تعالى مساوى فكما كان تكرار العلانية سوء الادب كذلك تكرار الاختفاء سوء الادب فلا ينهى ذكر الجهر بوجه من الوجوه باعتبار النوع الثانى لانه مأمور به فان قيل قال رسول ع م خير الذكر الخفى ومعناه انه ذكر الخفى افضل من ذكر الجهر والجواب عنه انه ذكر الخفى ليس هو باللسان بطريق اسماع نفسه بل كان ذكر الخفى وراء ذكر اللسان بل وراء ذكر القلب وراء ذكر السر وراء (219a) ذكر الجان ولا يعلم ذكر الخفى بسبب بضاعة العقل والعلم ومحاذى المعرفة كما فى زاد المذكرين وصاحب هذا الذكر كان فانيا فى ذكره ونفسه ولا يعلم ذكره الا هو الله تعالى سبحانه وكل اعضائه الظاهر والباطن مشغول بذكره تعالى عز شأنه ولا يعلم ذلك صاحب فان علم ذكر باطنه فهو لا يكون ذكرًا بل هو من جملة آفات ذكر الباطن كما حققه صاحب الاسرار فى اسراره وزيادة هذا التفصيل مما نقلنا عن التنبيه مضى سابقا فى بيان تمثيلات الذكر واعلم ان المجتهدين مع قطع النظر عن دلائل الجهر من النصوص لما قلنا قاسوا ذكر الجهر بقراءة الجهر والتأذين والخطبة فى الجمعة والعيدى وتكبير التشريق والتلبية فى الحاج وتكبيرات الامام وتكبيرات الحروب والتسبيح المقتدى انتبه³⁶⁴ الامام اذا قد قدر التشهد وامثالها كما³⁶⁵ حققه صاحب جامع العلوم وصاحب تفسير الاحقاف فى جامعيهما واعلم ان قضاء الماضوية حكموا على جواز ذكر الجهر وقراءة القرآن بالصوت الحسن وعملوا بجوازيهما قرنا بعد قرن الى (219b) يومنا هذا من غير نكير احد منهم واجمعوا عليه كما هو مشهور ومعروف فى بلاد الاسلام من مكة الى المدينة وغيرهما كما فى فتاوى صوفية وذكر فى نتف الفتاوى لو قضى القاضى بقول من اقاويل العلماء كان صحيحًا وليس من القضاة ان يبطله الى يوم القيامة

³⁶³ БМ-1, БМ-2 де "ظهور" деп дұрыс берілген.

³⁶⁴ БМ-2 де "التنبيه" деп дұрыс берілген.

³⁶⁵ БМ-1, БМ-2 де "كذا" деп берілген.

(7:55) تورورلار ای لا المجاهرين وینه بر آية كيلتوروب تورورلارکیم واذکر ربک تضرّوعا وخفية دون الجهر من القول بالغدوى والاصال ولا تکن من الغافلين (7:205) مجتهدلار جواب ايتيب تورورلار اولگي آيت دين بول طريقه کيم معنى آيت تضرّعا وخفية بمعنى علانية وسرا تورور تيب وجواب ايکي نچي آيت دين بول طريقه کيم انه لا يحب المعتدين (7:55) يعنى لا يحب من يدعى بدعاء السوء على المسلمين تيب معنى بريب تورورلار (216b) وجواب اوچنچي آيت دين بول طريقه کيم بول آيت نمازنينگ قراءه نينگ حقينه تورور بول آيت اينماسدين اول حکم نمازنينگ قراءتي ده جهر ايردى وبول آيت نازل بولغاندين سونگ جميع نمازده اخفا امر بولدى وینه بول حکم منسوخ بولدى بول آيت برلان کيم ولا تجهر بصلواتک ولا تخافت بها واتبع بين ذلك سبيلا (17:110) تورور وجميع مجتهدلار متفق تورورلارکيم عمل قيلماق منسوخغه کفر تورور معلّمه روايت وعليه الفتوى³⁶² برلان وبعضى جواب ايتورلار اولگي آيت مگه ده نازل بولوب ايردى اسلام نينگ اولي ايردى وكافرلار مسلمنلارغه غالب بولوب ايردى واسلام عاجز ايردى آنگاه کيم حضرت پيغمبريميز مدينه شهيگه بارديلار واسلام شهرت تاپدى وذكر كثيرگا امر بولدى اسلام ظاهر وهويدا بولدى مسلمان لار کافرلارغه غالب بولدى وبعضى مجتهدلار ذکر جهرنى قياس قيليب تورورلار قراءه قرآن غه واذان غه وخطبه جمعه وعيددين غه وتکبير تشريق غه وحاجي لارنينگ تلبيه سيغه ايننگ اوچون کيم بولارنينگ همه سى شعار دين واسلام تورور چنانچه جامع العلوم تيگان کتابده بول مصرح ومبين (217a) تورور

وسنده هذا قال فى فتاوى صوفيه قوله تعالى ادعوا ربکم تضرّوعا وخفية (7:55) ذکر فى لطائف القشيري وفى تفسير الاملاء ايضا ان معناه ادعوا علانية وسرا وقوله تعالى انه لا يحب المعتدين (7:55) ای لا يحب من يعتدى بدعاء السوء على المسلمين وقيل ان يدعوا باللحن والخرى ويقال لعن الله تعالى فلانا واخرى الله فلانا او يدعوا بما لا يحل فيجاوز عن حد العبودية وقال بعضهم هو ان يسئل الله لنفسه منازل الانبياء او يسئل الله شيئا من حكمه ان لا يحکم بفعل من الدنيا وقيل ان يعمل عمل الفجار وسئل مسائل الابرار ووجه آخر من الزاعمين انه قوله تعالى واذکر ربک فى نفسك تضرّعا وخفية دون الجهر من القول بالغدوى والاصال ولا تکن من الغافلين (7:205) والجواب عنه بان اهل التفسير باجمعهم قالوا ان المراد من الذكر فى هذه الکريمة قراءه القرآن فى الصلوة لان قبل نزول هذه الآية يقرءون القرآن جهرا فى الصلوة كلها وفى هذه الآية يحکم بالاخفاء فى جميع الصلوة وهذا حکم ايضا منسوخ بهذه الآية كقوله تعالى (217b) ولا تجهر بصلواتک ولا تخافت بها واتبع بين ذلك سبيلا (17:110) وثبت فى ظاهر الرواية ومجمع الفتاوى ان العمل بالمنسوخ کفر بالاتفاق قال ابو المنصور وقال ابو بکر زکريا وقال قاضى عضد وقاضى امام وعليه الفتوى هذا من زبدة ما فى فتاوى صوفية واجاب ايضا صاحب فتاوى صوفية بجواب الذى هو مشترك بين الوجه الاول والثانى بان قوله تعالى ادعوا ربکم تضرّعا وخفية (7:55) الآية وقال الله تعالى واذکر ربک فى نفسك (7:205) الآية وما فى سورة الاعراف وقال ان نزول سورة الاعراف كانت بمكة ذكره فى تفسير البستى والدرر والمدارك وغيرها وكان ذلك فى البدء الاسلام وغلبة المشركين قتلهم المسلمين ثم لما هاجر الرسول ع م من مكة الى المدينة وانتشر الاسلام نزلت سورة الانفال واربع آيات من آخر سورة الشعراء ونزلت سورة الاحزاب والجمعة فى المدينة ذكره فى تفسير البستى والدرر والزاهدى والمدارك وفى تفسير البيضاوى ايضا ان السورة الشعراء مدينة وامر فيها بالذكر الكثير اما فى سورة الانفال (218a) قوله تعالى يا ايها الذين

³⁶² БМ-1, БМ-2 де "الفتاوى" деп берілген.

الحسن والقبح³⁵⁶ ايضا ويكون القلب محوا في الله تعالى وحرارة هذا الذكر دواء ايضا ويحرق وجوده بنار هذا الذكر ثم وصل الى مرتبة الفناء ويرتفع حجاب³⁵⁷ القلوب به وهذا من زبدة دواء القلب ويقوى قوة الروح بذلك ثم يعرج الى المكان الذى هو مأوى العشاق مع المعشوق وقد يكون بحرارة هذا الذكر قلبه مملوءا من الدم³⁵⁸ وذلك دواء لاجراج الهم والغم والغش والغضب وندامت الدنيا وحسراتها وحصل له بذلك شفاء القلب وحياته حياة ابدية سرمدية الى يوم القيامة ومن اسباب حيوته انوار الذكر كما هو نفس سببا لحيوته كما قال الله تعالى يحيى القلوب الميتة بنور الذكر وكما قال عليه السلام ان لكل شىء سقالة |سقالة| وصقالة القلوب ذكر الله تعالى الحديث كما فى الروضة وخالصة الحقائق والخواص هذا الذكر (215a) كثير منها انه لا يخرق كبد الذاكرين الا بذكر الازة وما لم يخرقه لم ينظر الله تعالى الى القلب اهل الذكر ومنها انه لا ينخرق لباس الغفلة الا به ومنها انه لا ينقطع رقب نفس الامارة الا به ومنها انه لا يوجد ذوق الذاكرين بذكره الا به ومنها انه لا يشق نوم الغفلة اى لا ينتبه ولا ينقطع تمنا النفس الا به ومنها انه لا يكشف مرآة القلب الا به ومنها انه لا يركب ركاب العشق احد من العاشقين الا به ومنها انه لا يأخذ سوط الشوق الا به ومنها انه لا يسوق العاشق ركاب العشق الا به ومنها انه لا يسلب الطالب اذكار الدنيا وما فيها عن نفسه الا به ومنها انه لا يشق زهرة الشيطان الا به ومنها انه لا يخرب بيت الوسواس الا به ومنها انه لا يمتحن ذكر العاشقين الا به هذا كله من زبدة ما فى جامع شمس الائمة مع انا قد رأينا فى موضعين من تحفة الفقهاء انه صدر هذا الذكر عن نبينا ع م كذا فى جامع البحرين قال الجامع غفر الله له ولوالديه ثبت ذلك³⁵⁹ الذكر باجماع المجتهدين فى اعصار (215b) متعددة ومن جملة معتبرات الاجماع والاعصار عصر سلطان خواجه احمد يسوى وينعقد الاجماع فى ذكر الازة فى عصر سلطان المذكور وسنده هو الاحاديث المذكورة من الانبياء المذكورة وفى فتاوى قوة القلوب وفى الحديث اذا تداوله العصران او اراده قرون الثلاثة او دار فى العصر الواحد ولم ينكره علماءه او كان³⁶⁰ مشهوراً لا ينكره الطبقة من المسلمين احتمل ووقع به الحجة وذكر رجل عند الزى³⁶¹ حديثا فقال ما سمعنا بهذا فقال اكل حديث سمعت قال لا فتلاؤه قال لا فنصفه فسكت فقال عن هذا من نصف الذى لم يسمعه وسند هذا الذكر يحتمل ان يكون من هذا القبيل ويعاين ذلك ما قال سيد جمال الدين جملة احاديث صحيح بخارى نه هزار هشتاد و دو حديث است يحتمل ان يكون سند هذا الذكر من جملة احاديث الصحيح المذكورة وفى تحفة المتكلمين من انكر وجوب الاجماع فانه يصير كافرا ومن تكلم ان كان مخالفا للنص الصريح والخبر المتفق عليه واجماع الامة فانه يوجب الكفر ولا شك ان ذكر المذكور ثابت بخبر المتفق عليه واجماع الامة جميعا فمخالفة ذلك يوجب (216a) الكفر اتفاقا بلا شك ولا شبهة فما قال البعض الذى ينكر هذا الذكر لا يوافق النص والاجماع فلا تعتبره لان كل ما قاله فى هذا الباب بالجهالة فلا جرم صار داخلا فى الجماعة الاحمقية ومن تبع ذلك فهو ايضا احمق كما فى فتاوى التنبيه

فصل بعضى جماعه قاصر الذهن ونادان لار ذكر جهرنينگ بدعت ونهى ليكيگا اوز زعم لاريغه لايق دليل قرآن شريف دين بول آيت نى كيلتوروب تورورلاركيم ادعوا ربكم تضرّوعا وخفية (7:55) تورور وينه بر آية كيلتوروب تورورلاركيم انه لا يحب المعتدين

³⁵⁶ BM-1, BM-2 де "القبح" деп дұрыс берілген.

³⁵⁷ BM-1, BM-2 де "حجابات" деп дұрыс берілген.

³⁵⁸ BM-2 де "الدوام" деп дұрыс берілген.

³⁵⁹ BM-1, BM-2 де "هذا" деп дұрыс берілген.

³⁶⁰ Үш қолжазбада да бұл сөз жоқ, мағынасына қарай қалып кеткен болар деп қойылды

³⁶¹ Үш қолжазбада да бұл хадисшінің аты кәте берілген. BM-1 мен BM-3 те жоғарыдағыдай берілсе, BM-2 де "الزهرى" деп берілген. Дұрысы "الزهر"

حبيب العجمي قدس سرّه والحبيب في صلوة المغرب قراء الهمد بالهاء وسمع الحسن عنه ذلك ولا يقتدى به بل صلى صلوته منفردا ورأى الحسن في هذا الليل سبحان الله عز شأنه في منامه وقال الحسن يا رب بما رضيت عني وجاء النداء يا حسن قد وجدت رضائي ولا تعلم قيمة وهو ان تصلي صلواتك في عقيب الحبيب وهو خاتم سائر صلواتك ولا بد ان يعلم ذكر الارة من جملة خاتم سائر الاذكار وذكر في فتاوى الحديقة انه حضرت خضر ع م ذات يوم في صومعة خواجه احمد يسوى ره في جهة تعليمه وتلقينه ودخلوا جمع من اصحاب خواجه احمد يسوى ره وهم كانوا لعمانيا وشحمانيا وقال الخضر ع م على السلطان واصحابك هولاء اخذت سواد اشراهم اطراف قلوبهم ولذا صارت قلوبهم محبوبة عن آثار الرحمة ولا تزول ذلك الا بذكر الارة ولا بد ان يعلم اخذوا هذا الذكر الارة عن ارة زكريا ع م ورأى اهل المعرفة لاحرق حجابات القلب (213b) وتصفية كدورات البشرية هذا الذكر البق وافضل عن سائر الاذكار وحققنا سابقا من هذا الذكر من ادوات العشق والمحبة والذوق والشوق من آثاره والاصل ان العشق شيء لا يوجد احد عن آثاره ولا يوجد ايضا عن ظله لانه برئ عن ظله ولباس كل طائفة من اثني وسبعين (من المذاهب)³⁴⁷ صار ناقصا عليه ولا يعلم كل واحد من الانس والجن وسائر من المخلوقات سرّ العشق ولكن العاشق يعلم سرّ كل من المخلوقات والعشق شيء كانت طاعات اهل الملك والملوك وافكارهم واذكارهم عنده حبة وخواصه انه اخذ صاحبه عن كعبة الهواء واجلس في بيت الوفاء واخذ ثانيا عن هذا البيت واجلس في خرابات الجفاء وهذا كلام لا يوافق مع الصبيان الذي تكون سيارة على رءس [رأس] السلك واهل الغفلة واذا طلعت شمس العشق على احد صار اذا هو مدوس³⁴⁸ العشق فلا يصير ظل المعصية عليه سوادا ومكدرا اصلا واذا حرق نار العشق في العشق يكون محيطا على جميع اقائم الفطن والمعارف بحيث (لا يحرق)³⁴⁹ خرقة الصوفية ويحرق كتب القال (214a) واللسان ويبيع مصلّى الزاهدين في خرابات الفناء ويضرب ناره في الطاعات والعبادات وصارت محروقة باجمعها والحاصل ان ذكر الارة اصل شجرة التوحيد ولا يكون ثمرتها الا محبة وعشقا كما نقلنا عن حكيم اتا آفأ فيها ايها المسكينى تذكر هذا الذكر بالقلب والقالب يتصرّك³⁵⁰ روحانيا محطا اي جانائا اذا انتبهك ليلا تتوحد بهذا الذكر واستدام به وان يسمع عنك الحاء والحي او الهاء والهي كلها ذكر كما دوام ذلك سلطان خواجه احمد يسوى ره بتعليم الخضر ع م لما قلنا ضع هذا الارة على فوقك الى قدمك وكان وجودك كزكريا ع م وتعلم ان هذه الارة من ارة عليه السلام وجر وجودك كزكريا عليه السلام والارة اذا حرّ³⁵¹ على الخشب صارت (حرّا كالنار)³⁵² بلا شك واذا حرّ³⁵³ هذا الذكر على قلبك صارت قلبك (حرّا كالنار)³⁵⁴ وكذا³⁵⁵ ضرب السلطان المذكور نار هذا الذكر على قلبه ليكون شحات قلبه محروقا ثم رفع حجاب بالكلية وصارت نار هذا الذكر مصاحب لجميع اعضائه ولا شك ان هذه الارة ارة العشق وجر بذلك على وجودك دائما لتكون (214b) وجودك فانيا فيصير بذلك وجودك وجودا جديدا وباقيا سرمدا ابدًا من الآباد وكل ذلك من مصنفات امام محمد عليه الرحمة والرضوان وذكر امام المذكور في بعض مصنفاته ان هذا الارة تكون دواء على داء القلب وبوصوله الى القلب لكان طاهرا عما سوى الله تعالى وعن

³⁴⁷ БМ-2 де "مذاهب على العشق" деп берілген.

³⁴⁸ БМ-2 де "قدوس" деп дұрыс берілген.

³⁴⁹ БМ-2 де "يخرق" деп дұрыс берілген.

³⁵⁰ БМ-1, БМ-2 де "لتطيرك" деп берілген нұсқасы контекске қисынды.

³⁵¹ БМ-1, БМ-2 де "جرك" деп дұрыс берілген.

³⁵² БМ-1 де "حراكا النار" БМ-2 де "حراكا النار" деп берілген.

³⁵³ БМ-1 де "جر" деп дұрыс берілген.

³⁵⁴ БМ-1, БМ-2 де "حراكا للنار" деп берілген.

³⁵⁵ БМ-1, БМ-2 де "لذا" деп дұрыс берілген.

السجن المستقيم وكالحصار المحكم ومن دخل في هذه الدائرة الهوية فهو مستسعد بسعادة الدارين الابدی السرمدي وخاصيته انه من دخل فيها كانت مقالة اسكوت³⁴⁴ ولا يصدر عنه طاعة ولا عبادة (211b) الا قاله بصوت الاعلى هو هو واصل ذكر الآرة هذا كما بينا مجملا وسنصله تفصيله ان شاء الله قال الشبلى ره قد رأينا في الاوقات سياحتنا شبابا في طرف البحر كان قلبه في التفكير وسره في التحير سلمت عليه قال هو وقلنا لا بد للطعام قال هو وقلنا للشراب قال هو وقلنا لا بد للباس قال هو هو هو قلنا تطلب احدا قال هو قلنا في الشوق ما هو قال هو هو مراتبا كثيرة قطع نفسه وصار روحه بلا روح واتصل بمحبوبه الكل في مجمع العلوم وهذا مدد³⁴⁵ للطائفتين احدها محبين المشتاقين الى لقاء محبوبهم وثانيها طائفة من المسكرين في محبة الله تعالى وتعظيمه لينل شراب الشوق والعشق من ساقى الازل وقد نقلنا كلاما من اهل معرفة لا ثبات هذا الذكر فاستمع باذن روحك ولا باذن نفسك كما قال من زبدة اهل المعرفة اعنى سلطان الطريقة خواجه احمد يسوى ره هذا الذكر هو ذكر بلا كلمة وحرف ويؤيد ذلك كلام صاحب مجمع العلوم من انه لا يكون لهذه الذكر من الحروف والكلمة لما بينا وقد صرح سلطان المذكور في بعض (212a) وارادته المنظومة

يارانلار حلقه قوروب ارّه ذكرين باشلاسه اول زكريا پيغمبر انده كيلور دايماء وقال بعض خلفاء يارانلار داي تونى كون ارّه ذكرين سالمين صنوبرنينگ كونگلى نينگ ياغى ايريماس بولور ولا يرفع ظلمة القلب ولا يسقل |يصقل| غله وغشه الا بذكر الهو كما قال سلطان المذكور في معاملاته³⁴⁶ بالنظم ظلمت بحرى ايچنده غرقاب بولغان كونگلى سيقل |يصقل| قلب هو برله زنگارنى آچارلار

يعنى ذكر الآرة عبارة عن هذا الهو والحاصل ان ذكر الهو اصل شجرة التوحيد كما قال حكيم اتا عليه الرحمة والرضوان بانه قال دخلنا في بستان المعرفة رأينا فيه شجرة وعلى اغصانها ثمرة العشق واخذناها بامر الله تعالى ثم رأينا اصلها في الهو مائها عن البر التفريد والتجريد وارضاها في قلوب العشاق ولا نصيب عن ثمرتها لمن اتبع النفس والهواء ومعناه هو ذكر الآرة كما قال شمس العارفين بلفظ التركى في معاملة شمس كمينه زينهار هو هو تيو تور غيل زار هو ديماكداء معنى بار (212b) بيلدوك الحمد لله يعنى علمنا معناه هو ذكر الآرة لا غير قال الامام سهل ابن عبد الله التستري ره في بعض مصنفاته في اثبات ذكر الآرة ومأخذها بان العلم والعلماء ثلاثة الاول عالم بعلم الظاهر يُعلمه باهل الظاهر والثانى عالم بعلم الباطن يُعلمه باهل الباطن والثالث عالم بعلم الذى بينه وبين الله تعالى ولا يقدر احد ان يقول عن هذا العلم وذكر الآرة من علم الثالث كما قال بعض اهل المعرفة في وارداته نظم

از هواها كى رهى بيجام هو

اى زهو قانع شده با نام هو

كما سبق تفصيله از يد من هذا ولا شك ان مأخذ هذا الذكر كان لفظ هو كما لا يخفى على من له حذاقة هذا العلم وسئل عن الامام المذكور ما علمك قال هو علم الذى لا يحصل بالتصرف ولكن لا يخرج ولا يمحو بالتكلف ومن له هذا العلم فليبارك له ذلك ويؤيده كلام امام ابى طالب المكى ره هو تلميذ لامام المذكور في فتاوى قوت ناقلنا عن رسولنا صلى الله ع م علم الظاهر آفة وعلم الباطن راحة وعلم الظاهر مع علم الباطن (213a) غسل وذكر الآرة من قسم علم الغسل وهو علم الحقيقة كما لا يخفى ونقل عن الامام الحسن البصرى ره انه جاء بصومعة شيخ

³⁴⁴ BM-1, BM-2 де "السكوت" деп берілген. Негізі дұрысы "سكوت"

³⁴⁵ BM-1, BM-2 де "ورد" деп берілген.

³⁴⁶ BM-1, BM-2 де "معاملة" деп берілген.

نمرسه لارگا كونگل تكلف برلان بارور بول امر عظيم تورور نچوك كيم كونگل دين وسواس دنيوي نينگ خارستان لاری خالی بولور وانه ذکر کیم تخم امانت تورور تابشورولور انشاء الله اکثر واغلب اول تخم ضایع بولماس وهر گاه ذکر قلب تمکن وبر قرار بولسه قلب مجرد توجه الی الله غه مشغول بولسه وحضور ومراقبه حقغه تبدیل تیار ذکر انسی ذکر قدسیغه مشغول بولوب فکر حقیقی مذکورغه مشغول بولوب طالب غه بی نهایت ترقی پیدا بولوب ذاكر ذکرغه و ذکر مذکورغه فانی بولور وبول حالده ذکر (210a) ذکر ذاتیغه ایلانور بول صورتده بول ذکرغه ذکر قلب ذکر اخفا تیب ایتب تورورلار وبول حال تلاوة قرآن برلان هم حاصل بولور بول مدعا لارنینگ سندی فصل الخطاب تیگان کتاب برلان عوارف تیگان کتاب ده مصرح و مبرهن تورور طالبغه درکار بولسه باریب مطالعه قیلسون

فصل ذکر ارّه نینگ بیانینده تورور

بول ذکرنی تورت پیغمبر علیهم السلام قیلیب تورورلار الارنینگ آوازلاری بول ذکرنی قیلغانده اون سکیز منزلگا بارور ایردی بول سبیلی سلطان خواجه احمد یسوی حضرت خضر علیه السلام دین تعلیم آلیب بول ذکرگا دوامت قیلیب طالب لارنی حقغه واصل قیلدیلار وخواجم بول ذکرگا ذکر بی کلمه و ذکر بی حرف اد قویدورلار بول ذکرنینگ اصلی هو تورور انینگ اوچون ترکی مشایخ لاری بول ذکرگا هو یادی وهو ارّه سی دیرلار توحید درختی نینگ اصلی هو تورور وهو ذکر اصلی مؤمن وعاشق لار نینگ کونگلی تورور وبول درخت نینگ میوه سی عشق ومحبت تورور وهر کیم نفسیگا تابع بولسه بول میوه دین هرگز تاتماس هو نینگ بیانی کوب تورور (210b) سندینده بیان بولونور

شرعنا الی بیان ذکر المشهور سماه ذکر ارّه بالفارسیة وبالترکی هو یادی مرة وهو ارّه سی مرة اخرى و ذکر هو مرة اخرى وسند ذلك ما صدر هذا الذكر عن زكريا و ابراهيم وحضرت نبينا محمد عليهم السلام جهرا حتى يصل اصواتهم عن اشغالهم بذلك الى ثمانية عشر فرسخا كما صرحه الامام شرف الائمة في فتاواه ولهذا اختار سلطان الطريقة والحقيقة شيخ الاحمد يسوى ره بتعليم خضر عليه السلام وقال سلطان هذا ذكر بلا كلمة وحرف جاز ان يكون اسما من اسماء الله وقد تحقق ان زكريا ع م لما اشتغل بهذا الذكر ويذكر معه المنشار والشجر ولا تتعجب عن صدور هذا الذكر عن المنشار والشجر لان كل موجودات من الملك والبشر والانس والجن والوحوش والطيور وكل الذرات الكائنات مأمورون بالتسبيح والتهليل والتذكير بحكم النص القاطع كقوله تعالى تسبح له السماوات السبع والارض ومن فيهن وان ليس من شيء الا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون بتسبيحهم (17:44) يسبح لله ما في السماوات وما في الارض (64:1) (211a) بيان تفصيل ذکر الهو اصله هاء وحده وزاد الواو لاشباه³⁴² ويصور في رسم الخط على صورة الدائرة ولا يكون في أولها ولا في آخرها شيء من الحروف والكلمة وكلما قلت آياه كان ابتداءها هذا وكان انتهاءها ذلك ايضا وبالعكس اي كلما قلت آياه كان انتهائها هذا كان ابتداءها ذلك ايضا ولا يكون لها شيء من الحروف التي اشارة الى الحق له الاول والاخر بخلاف صورة هذه الدائرة التي دالة على اشارة هوية الحق لا يكون لها الاول والاخر وكان محاط هذه الدائرة خالية صافية عن كل الاشياء هذا اشارة الى ان العارف لا بد له ان يكون قلبه خاليا من الكونين حتى كان حقيقة العارف لائقا لجناح الباري عز شأنه ومخصوصا لزبدة اسم من اسماء الله دالة لهوية ذات البحث³⁴³ وهو الهاء وهذه الدائرة بمنزلة

³⁴² БМ-2 де "الاشباعه" деп дұрыс берілген.

³⁴³ БМ-1, БМ-2 де "البحث"

الا قاموا عن انتن من جيفة وفي رواية عن جابر كانما تفرقوا عن جيفة حمار وكان ذلك المجلس عليهم حسرة وفيه عن ابن عمر رضى الله مثل البيت الذى يذكر الله فيه والبيت الذى لا يذكر الله فيه مثل الحى والميت وفيه عن انس رضى البيت يذكر فيه اسم الله ليضى لاهل السماء كما تضى والقمر والنجوم لاهل الارض قال ابو نعيم ما من ساعة تمر بابن آدم لم يذكر الله فيها الا حسرة (208b) عليها يوم القيامة عن عائشة رضى الله مجالس الذكر تنزل عليهم السكينة وتحف بهم الملائكة وتغشاهم الرحمة ويذكرهم الله على عرشه

فصل ذكر حقيقى نينگ نشانى

اولدور کیم امر ونهى وقتنده عمل قیلب خدانى یاد قیلغای یعنی معصیت وقتنده ترک معصیت قیلیب امر وقتنده فرمان بردارلیق قیلیب خدمتینی برجای قیلغای اگر بول طریقہ بولماين ذکر قیلسه اول ذکر نينگ حقيقى يوق تورور بلکه بول ذکرگا حديث نفس ديرلار علامت مسلمان طریقی اولدور کیم ایکی جهان اشغالندین چقغان بولغای وایکی جهان نينگ ظلمتندین چیقیب لقا نوری طرفیغه کلگان بولغای طریقته مرد اولدور کیم یتى قت آسمان ویرده خدادین اوزگا نمرسه لار کونگلیگا کلمگای وهر وقت ده خدانى یادیندین چیقارمغای تا کیشی اوزینی یادیندین چقارمغونچه خدانى یاد قیلا بيلماس تا سن انى یاد قیلماغونچه اول هم سنى یاد قيلماس اول سنى یاد قیلغانى اولدور کیم اوزنگدین محو بولغای سن اگر کیشی ذکرنى کوب ایتسه اول حال کیم صوفی لارغه رو برو ترور اندا اول روى برمسه اندین یوز ایلانتوروب ذکرنى ترک قيلماسون انينگ اوچون کیم سعادت بول حالغه موقوف ایرمس دور ذکر |ذاکر| ذکر نينگ نوریغه آراسته بولسه سعادت نينگ کمالی غه مهیا تورور هر حال بو جهان ده روى بریب حاصل بولمسه اولگاندین (209a) سونگ اول جهانده پیدا بولور بس همیشه خدای تعالی کونگولمیزدین باخبر تورور تیب غافل بولماسون کیم ذکر دوام ملکوت نينگ عجایباتی نينگ کلیدی بولوب قرب مقامی تورور بیلنگ ایدوستلار ذکر دوام اول ایماس دور کیم تیلی دوام خدانينگ ذکرى برلان بولوب وکونگلی دوام ذکرى برلان بولماق ليق بولغای بلکه دوام ذکر اولدور کیم همیشه خدای تعالی کونگولمیزدین باخبر دور تیب غفلت دین سقلامق وکونگلی صاف قيلمق خلق نينگ عداوتیندین وخالق نينگ ذکریندین وماضی ومستقبل ذکریندین وجميع محسوسات نينگ اشغالندین وغضب وبد خلق ليقدين ودنيا شهوتیندین وآنچه طلب قیلغای حقنى طلب قیلغای وهیچ غافل بولمغای خدادین کیم حقیقت ذکر غفلتدین چیقماق تورور همیشه کونگل برلان ذکر قيلمق هم حديث نفس دور وغفلت دین خالی ایرماس بس همیشه مراقبه ده بولماق اولوغ وعظمت دولت تورور وموصل حقایق تورور لیکن دوام مراقبه ده بولماق کونگلی علایق وعوايق دین قطع ایتماگونچه ومخالفت نفس ایتماگونچه وصحبت اغیاردین احتراز وحذر قیلماغونچه میسر بولماس بیلنگ ایدوستلار ذکر نينگ (209b) تورت ارکانی بار تورور اول اخلاص ایکنچی تعظیم³⁴⁰ اوچونچی حلاوت تابماق ذکر دین تورتچی حرمت برله ذکر ایتماق انينگ اوچون کیم ذکر اخلاص سیز منافق لار ذکرى تورور و ذکر تعظیم³⁴¹ سیز مبتدع لار ذکرى تورور و ذکر حلاوت سیز فاسق لار ذکرى و ذکر حرمت سیز اهل ریالار ذکرى تورور اگر بول تورت ارکان نينگ برچه سی پیدا بولسه محب لار ذکرى تورور بیلنگ ایدوستلار کلیمه توحید نينگ معنی سی اول معنی دور کیم انده حرف بولماس نه عربی ونه فارسی وکونگل بول معنی غه قرار تابسه واوزگا

³⁴⁰ БМ-2 де "تعلیم"

³⁴¹ БМ-2 де "تعلیم"

كيف لا يأمن من عذاب الكريم الرعوف الرحيم وفيه عن عمر رضى الله قال قال ع م يستخلص رجل من امتي يوم القيامة على رؤوس الخلائق فينشر له تسعة وتسعين سجلا كل سجل مثل مد البصر فيها خطاياه وذنوبه ثم يقول له ا تتكر من هذا شيئا ا ظلمك بشئ الحافظات فيقول لا يا رب فيقول الله تعالى له ا لك عذر عندى او حسنة فيهن الرجل فيقول لا يا رب فيقول الله تعالى ان لك حسنة وانه لا اظلم عليك اليوم فتخرج له بطاقة فيها قول العبد فى الدنيا مرة اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمد عبده ورسوله فيقول يا رب وما هذا البطاقة مع هذه السجلات قال هذه السجلات فيقول انك لا تظلم اليوم فتوضع السجلات فى كفة فطاشت السجلات وثقلت البطاقة وقال فلا يثقل اسم الله تعالى شيئا هذا كله من زبدة ما فى الروضة وفى القوة عن معاذ رض (207a) ما جلس قوم يذكرون الله تعالى الا ناداهم منادى قوموا مغفورا لكم عن انس رض ما جلس قوم يذكرون الله تعالى فيقومون حتى يقال لهم قوموا قد غفر الله لكم ذنوبكم وبذلت سيئاتكم حسنات

فصل بدترین مجلس قیسی دور انی بلماک لازم تورور

بیلنگ ایدوستلار مجلس لارنینگ یخشی سی وافضلی ذکر مجلسی یردی انی بیان قیلدوق هرچند بی سعادت لار داخل بولسه لار هم اهل ذاکرلار برلان همنشین بولغان سببلی از جمله اهل سعادت لار دین بولورلار ایدى مجلس لار ایچنده قیسی سی شقاوت لبق و بدبخت لبق تورور انی بیان قیلالی تا دوست لارغه معلوم بولوب سعادت لیک مجلس نی اختیار قیلیب وبی سعادت مجلسیدین اجتناب قیلغای لار وهر نمرسه نینگ ضدینی بیلماگونه اول نمرسه نینگ حقیقتی خوب معلوم بولماس انینگ اوچون بدترین مجلس نینگ هم بیانی معلوم بولسون تیب شروع قیلدوق چنانچه اگر جماعتی بر یرده مجلس قیلیب اولتورسه لار واول مجلسده ذکر خدا و صلوة شریفه (207b) مذکور بولمسه وترقاب کیتسه لار بد بوی نجاست وایشک نجاستینی اسقاب کتکانگا اوخشار ویا مردار نجاست بیتورغان قوشلارکیم بر نجاست اوستینده جمع بولوب غوغا قیلیب نجاست یب کیتکانغه اوخشار و بول جماعت قیامت کونی اهل حسرت برلان تورارلار ویل تیگان دوزخده قرار قیلورلار وینه اولکیم اگر بر اوی بنا قیلونسه انده ذکر خدا ایتولمسه وینه بر اوی بنا بولونسه انده ذکر خدا ایتولمسه بول اوی لار اولوک برلان تریک کا اوخشارلار و اگر یر یوزینده بر مکانده ذکر خدا جمع بولوب ایتولمسه انینگ نوری وروشنی وشعله سی آسمانغه توشار چنانچه ای ویولدوزنینگ شعله سی دین اهل زمین خلقی بهره آلورلار وفرزند آدم بر ساعت ذکر دین خالی بولسه لار اول قیامت وندامت کونی اول ساعت اوچون حسرت وندامت تارتارلار ونامیز بی بی عایشة رضى الله عنها دین منقول تورور کیم ایتورلار هر یرده ذکر خدا ایتولمسه اول جماعتغه رحمت اینار وکونگل لاری آرام تپار وفرشته لار اطراف لارین قورشارلار (208a) ورحمتنی الارغه نثار قیلورلار ویاد قیلور الله تعالى بول جماعتنی عرشنینگ اوستینده ایدوستلار هیچ بابده وحالده ذکر خدا دین خالی بولمق روا ایرمس اما ایدستلار ذاکرنینگ ذکرین منع قیلماق نینگ گناهی ذکرنی ترک قیلماقدین زیاده راق تورور

سندی بو تورور و ذکر فی قوة القلوب عن الحسن بن سفیان ما اجتمع قوم فی مجلس فتفرقوا ولم یذكروا الله ولم یصلوا على النبی ع م الا كان مجلسهم ترّة بهم³³⁸ يوم القيامة وعن ابی هريرة وابی سعید رضى الله عنهما ما اجتمع قوم فتفرقوا³³⁹ من غیر ذکر الله و صلوة ع م

³³⁸ БМ-1, БМ-2 де "عليهم" деп дұрыс берілген.

³³⁹ БМ-2 де "ثم تفرقوا" деп берілген.

وتوبى يتي قت يرنيڭ تكدنه حوت نينڭ ارقاسنده محكم تورور ايرميش هر گاه بنده مؤمن نيّت خالص برلان لا اله الا الله محمد رسول الله تيدى ايرسه عرش لرزه گا كيريب وعمود تبرانور ايرميش حق تعالى ايتور ايرميش يا عرش برقرار بولغيل انده عرش ايتور ايرميش من نچوك برقرار بولورمن سن بول ذكر ايتغوچى نى (205a) مغفرت قيلماسنگ اندين سونگ حق تعالى ايتور ايرميش شاهد بولونگ لار اى آسمانده بولغانلار البته مغفرت قيلدوم بول ذكر ايتغوچى نينڭ اولوغ وكيچيك وظاهر وباطن گناهي نى بخش قيلدوم بول ايتولغان فضيلت ذكر جهرده دور اخفاده يوق تورور بو ذاكرلارنينڭ واهل مجلسلارنينڭ فيضى وخواصى كوب تورور مختصر قيلدوق

وسنده هذا وفى الباب الثامن والثمانين من الروضة انه سئل رسول ع م عن رياض الجنة قال مجالس الذكر وفى قوة القلوب وقد رويانا فى حديث ابى ذر حضور مجلس ذكر افضل من صلاة الف ركعة وحضور مجلس ذكر افضل من عيادة الف مريض حضور مجلس ذكر افضل ومن شهود الف جنازة وقال بعض السلف حضور مجلس الذكر يكفر عشر مجالس الباطلين ثم قال حضور مجلس ذكر يكفر سبعين مجلساً من مجالس الله اعلم انه كما يستحب الذكر يستحب الجلوس فى حلقة اهله وتظاهرت الادلة على ذلك ويكفى حديث عمر رضى الله عنه قال قال رسول الله ع م اذا مررتم برياض الجنة فاتقوا |فارتعوا| قالوا ما رياض الجنة يا رسول الله قال حلقة الذكر قال فان الله تعالى سيارة من الملائكة يطلبون حلقة الذكر فاذا (205b) اتوا عليهم حفوا بهم وفى رسالة امام ابى عمر الابهري قوله ع م لابي الدرداء جلوسك ساعة عند حلقة يذكرون الله تعالى خير من عبادة الف سنة والمؤمنون اذا جلس عند قوم يذكرون الله تعالى فتح الله تعالى عليهم الرحمة ولا يقومون حتى يغفر الله لهم ثم ينادى تفرقوا واستاءنفو العمل فقد غفر لكم الذنوب كلها وقال رسول ع م ان الله تعالى ملائكة فضلا من كتاب الناس يطوفون فى الطريق فيتبعون ذكراً فاذا راوا قوماً يذكرون الله تعالى نادوا هلموا الى حاجتكم قال فيحفونهم باجنحتهم الى السماء قال فيقول الله تعالى وهو اعلم بهم منهم ما يقول عبادى قالوا يحمدونك ويسبحونك ويمجدونك قال فهل راونى فيقولون لا فيقول فكيف لو راونى قالوا لو راوك لكانوا اشدّ تسبيحا وتمجيذا فيقول ماذا يسئلوننى قالوا يسئلونك الجنة قال اهل راوها فيقولون لا فيقول كيف لو راوها قالوا لو راوها كانوا اشد لها طلبا وعليها اشد حرصا فيقول ممن هم يتعوزون قالوا يتعوزون من النار فيقول هل راوها فيقولون لا فيقول كيف لو راوها قالو لو راوها (206a) كانوا اشد تعوزا واشد فرارا فيقول اشهدكم ملائكتى انى قد غفرت لهم فيقول ملك منهم ان فيهم فلانا ليس منهم انما جاء لحاجته قال هم الجلساء لا يشقى جلسهم وعن على رضى الله انه قال قال ع م ان الله تعالى عموداً من ياقوت احمر رءسه تحت العرش واسفله على ظهر الحوت فى الارض السابعة السفلى فاذا قال العبد لا اله الا الله محمد رسول الله من نية صادقة اهتز العرش وتحرك الحوت والعمود فيقول الله يا عرش اسكن فيقول العرش وكيف اسكن وانت لم تغفر لقائلها فيقول اشهدوا يا سكان سموات قد غفرت لقائلها من الذنوب صغيرها وكبيرها وسرها وعلايتها هذا اشارات من زبدة ما فى الروضة والقوت قال الجامع غفر الله له ولوالديه انه لا بد ان يعلم ان هذه الفضائل والخواص مخصوصة فى ذكر الجهر لا الاخفاء لان الملائكة لم يطلعوا على ذكر الاخفاء وهو ذكر القلب وذكر فى باب التسعين من روضة العلماء انه قال الملائكة لا يعرفون ما فى القلب وفى الحديث ان الملائكة لم يطلعوا على ذكر القلب (206b) كما فى شرح حصن الحصين وفى الروضة ايضا عن النبى ع م قال اوحى الله تعالى الى بعض انبيائه يا عبادى لا اله الا الله حصنى من دخل فى حصنى آمن من عذابى قال بعض اهل الاشارة الداخل فى حصن الدنيا يأمن سيف الاعداء فمن يدخل حصار التوحيد

بعض السلف انه قال اذا كشف العطا يوم القيامة ذاء³³⁵ الناس ثواب اعمالهم ولم يروا عملا افضل ثوابا من الذكر فيتخير عند ذلك اقواما³³⁶ فقالوا سرّ علينا الذكر لم تركناه | اذا انكشف العطاء يوم القيامة عن ثواب اعمال البشر لم يروا ثوابا افضل من ذكر الله تعالى فيتخير اقوام عند ذلك فيقولون ما كان شيء ايسر علينا من الذكر³³⁷ | هذا من زبدة ما في خالصه الحقائق

فصل ذكر نينگ خواص وفضيلتی نينگ بيانينده تورور

حضرت نبی ع م |دين| رياض جنت قيسى بولغای تيب سورغانده (203b) ذاكرلار مجلسی تورور تيب ايديلار وینه ايديلار حاضر بولماق ليق ذكر مجلسنده بر ساعت مينگ ركعت نماز نوافل دين افضل تورور ومينگ كسل مند سورمقدين ومينگ مرتبه جنازه ده حاضر بولمق دين افضل تورور وینه بعضی سلف ايتورلار كيم بر ساعت مجلس ذكرده حاضر بولمق ليق اون مرتبه اهل باطل مجلسنده حاضر بولغان نينگ كفارتی تورور وینه اهل هوا مجلسنده يتميش مرتبه حاضر بولغان نينگ كفارتی تورور وینه بر ساعت ذاكرلار مجلسنده حاضر بولمق ليق يخشی راق تورور مينگ يل عبادت قيلغاندين ومؤمن لاردين بر كيشی ذاكرلار نينگ مجلسنده اولتورسه حق تعالى رحمتی نی اول كيشی گا مناسب كوروب مجلسدين تورماسدين بورون مغفرت قيلور ايرميش ينه ندا كيلور ايرميش كيم عمل لارينگزنی تازه قيلنگلار ينه مغفرت قيلور من همه لارينگزنی تيب وینه مجلس ذكردا خواص معتبر اولدور كيم جماعه فرشته لار مأمور تورورلار كيم ير يوزيگا توشوب هر یرده ذكر مجلسی بولسه انده حاضر بولونگلار تيب الار ذكر مجلسنده حاضر بولورلار (204a) بول ذاكرلار نينگ اطرافين قافساب تورارلار بولار نينگ ذكرين كوروب آسمانغه بارورلار حق تعالى بولاردين سورار كيم بنده لاريم نه ديرلار فرشته لار ايتورلار كيم سنگا حمد وثنا وتسبيح وتمجيد ايديلار وزاری وتضرع قيلديلار حق تعالى سورار كيم آيا منی كوردیلار يا كورمديلار فرشته لار ايتورلار كيم سنی كورمايدورلار حق تعالى ايتور اگر منی كورسه لار زياده تضرع قيلور ايرديلار وینه حق تعالى سورار كيم بنده لاريم نينگ نه طلب لاری بار ايركان انده فرشته لار ايتورلار كيم جنت طلب لاری بار انده حق تعالى ايتوركيم جنتيم نی كوروب دورلار يا كورمايدورلار فرشته لار ايتورلار كيم جنت نی كورگان لاری يوق حق تعالى ايتور اگر جنتيم نی كورسه لار زياده راق طلب قيلور ايردی لار وینه حق تعالى ايتور هيچ نمرسه دين قورقارلار مو فرشته لار ايتورلار دوزخدين قورقارلار ينه ايتور حق تعالى دوزخنی كوردی لار يا كورماديلار فرشته لار ايتورلار كورمديلار انده حق تعالى ايتور اگر دوزخنی كورسه لار زياده راق دوزخدين قورقوب تضرع (204b) وزاريني كوب ايتار ايرديلار اندين سونگ حق تعالى ايتور ای فرشته لاريم شاهد وگواه بولونگ لار كيم من الارنی مغفرت قيلديم انده فرشته لار عرض قيلورلار كيم اول مجلسده اهل ذاكرلاردين باشقه وبیگانه مثل فاسق وفاجر كيم اوزلاری نينگ ایشی اوچون كيليب تورورلار انده حق تعالى ايتوركيم الارنی هم مغفرت قيلديم بول اهل ذاكرلار نينگ شرافت لاريندين وبول جماعت غه هر كيم هم مجلس وهم نشين بولسه شقی وبد بخت بولماس تيب حق تعالى كوب مهربانچيليق قيلور ايرميش بيلنگ ايدوستلار ذكر نينگ معتبر وزیده خواصی اولدور كيم عرشينگ تبنده قزيل ياقوت دين بر منار بار ايرميش انگا عمود دير ايرميش لار باشی عرشغه يتار ايرميش

³³⁵ БМ-2 де "فری" деп дұрыс берілген.

³³⁶ БМ-1, БМ-2 де "اقوامها" деп берілген.

³³⁷ Үш қолжазбада да қателері болғандықтан тік жақша ішіне осылай грамматикалық тұрғыдан дұрысырақ нұсқасы аудармашы тарапынан қойылды.

يعني خدای تعالی نی یاد قیلیمق وبول تور ت ذکر نینگ نتیجه سی بار تورور آنی بیلیمک کراک قایسی فایده لی بولسه انی اختیار قیلیمق کراک چنانچه دنیا ذکر ی حجاب و غرور کلتورور و خلائق ذکر ی ظلمت ونفور کلتورور و آخرت ذکر ی حور وقصور کلتورور ومولی ذکر ی نور وسرور کلتوروب حق جمالی اندین حاصل بولور بس لازم بولدی کیم همه ذکرلار دین کچیب انی اختیار قیلیمق کراک وبعضی اهل اشارت ذکر نی یتی قسم تیب تورور لار قول ذکر ی ایاق ذکر ی کوز ذکر ی قولاق ذکر ی کونگل ذکر ی روح ذکر ی تیل ذکر ی قول ذکر ی اولدور کیم عاجز و ذلیل لار غه یاری بریمک تورور و ایاق ذکر ی یوروب بارمق تورور علمائی کیم تعلیم برورلار علم نافع نی خدمت لاریغه الارغه بارمق لازم و واجب ترور وزیرتی اقربا و قرینداش لار غه و کوز نینگ ذکر ی اولدور کیم دایما یغلمق تورور (202a) وقولاق ذکر ی اهل معرفت نینگ کلام لارین ایشوتمک و کونگل ذکر ی اولدور کیم کونگل نی دنیادین قطع قیلیب دار البقاغه انابت قیلیمق تورور و روح ذکر ی حق نینگ لقاسی و جمالیه مشتاق بولمق تورور و تیل ذکر ی تلاوت قرآن و ذکر پروردگار ودعا قیلیمق لیمق تورور

وسنده هذا فی الباب السابع والثمانین من الروضة ذکر اربعة ذکر الدنيا و ذکر العقبی و ذکر المولی و ذکر الخلق ف ذکر الدنيا حجاب و غرور و ذکر الخلق ظلمة و نفور و ذکر الجنة حور و قصور و ذکر المولی نور و سرور فلا یزید الحجاب والغرور ولا تزیید الظلمة والنفور ولا یزید الحور والقصور وانما یزید النور والسرور لان بالنور والسرور ینال الملك الغفور قال فی خالصه الحقائق نقلا عن اهل اشاره ان الاذکار علی سبعة اوجه ذکر بالیدین و ذکر بالرجلین و ذکر بالعینین و ذکر بالاذنین و ذکر بالقلب و ذکر بالروح و ذکر باللسان اما الذکر بالیدین اعانة الضعفاء والذکر بالرجلین المشی الی العلماء وای العالمون بعلم النافع (202b) و زیارة الاقرباء والذکر بالعینین المداومة علی البکاء والذکر بالاذنین استماع کلام الحكماء والذکر القلب³³⁴ القطع من دار الفناء والانابة الی دار البقاء والذکر بالروح الاشتیاق الی الرؤیة واللقاء والذکر باللسان تلاوة ما نزل من السماء وما یتستجاب من الدعاء

فصل ذکر نینگ ثوابی و درجاتی نی بیان قیلورمیز

هرکیم حق نینگ ذکر و محبتی برلان همیشہ بولسه ملکوة اعلی ده بولغان جماعت نینگ قطارینده بولور ایرمیش وینه اهل معرفت اکابرلاری ایتورلار کیم ثوابده ذکر اوچ درجه تورور تیل برلان ذکر ایتولسه اون ثواب بولور کونگل برلان ایتولسه یتی یوز ثواب روح برلان ذکر ایتولسه انینگ حسابی هیچ کیشیگا معلوم بولماس بعضی لار ذکر ایتور تیل لاری برلان الار نینگ کونگل لاری غفلت ده بولسه اول ذکرگا ذکر عادت دیرلار ذکر قیلغانده کونگل حاضر بولسه بول ذکرگا طلب ثواب اوچون قیلور دیرلار واما ذکر کیم کونگل تولسه و تیل کولوله بولسه بس انینگ (203a) ثوابینی هیچ کیشی بیلیماس مگر حق تعالی بیلور وسنده هذا و ذکر فی خالصه الحقائق من کان فی الذکر والمحبة دائما فهو فی عداد الذین هم فی ملکوت الاعلی وقال ابو علی الرودباری الاذکار علی ثلاثة اوجه ذکر باللسان ثوابه عشرة و ذکر بالقلب ثوابه سبع مائة و ذکر بالروح ثوابه ما لا یقع علیه الکلمة قال الإمام الخراز الذکر علی ثلاثة اوجه ذکر باللسان والقلب غافل فذلك الذکر العادة و ذکر باللسان والقلب حاضر فذلك ذکر طلب الثواب و ذکر یملاً القلب ویکل اللسان فلا یعلم قدره الا الله وعن بعضهم انه قال ذکر الله بالقلب سیف المریدین به یقاتلون اعدائهم وبه یدفعون الآفات والفتن وقال الکتانی ان الله تعالی فی کل یوم ولیلة عطایا واعظم العطایا ان یلهمک ذکره فی کل وقت وعن

³³⁴ БМ-2 де "بالقلب" деп берілген.

نفسه بقدر الامكان ليصل حلاوة اثر الذكر وحرارته على قلبه ومتأثر بتأثره ثم ان ينكس رأسه على محاذاة قلبه ثم يجر كلمة على³³⁰ طرف العليا الى استواء الرأس وينفى الشيطان حينئذ سماه ذلك ضرب الاول من هذا الذكر ثم يجر كلمة اله على طرف صدر اليمنى وينفى حب الدنيا حينئذ يسمى ذلك ضرب الثانى منه ثم يجر كلمة الا على طرف العليا ايضا يسمى ذلك ضرب الثالث ثم يجر كلمة الله ضربا شديدا على طرف صدر اليسرى وهو محل القلب بحيث يصل حرارة ذكره على جميع بدنه وحينئذ يحضر شيخه ويرتفع حجابات القلب بدوام هذا الذكر ويحضر ويلاحظه معنى اصطلاحى هذا الذكر فى عقيب³³¹ كل مرتبة من مراتب اداء الذكر بانه ان كان الذاكر مبتداء يحضر خاطره بلا مراد الا الله وان كان متوسطا بلا مطلوب الا الله وان كان منتهيا بلا موجود الا الله الى هنا بيان طريق اهل كبروية وبعضهم يستعملون هذا الذكر بحركات الثلث وضروب الثلث بانهم يضربون مجموع كلمة الا الله بضرب واحد مع ضربين (200b) ما فوقها وهذا البيان الذى هو مخصوص بطريق الخواجگان وغيره من الاخفاء ويا ايها المحب لا تنظر الى كلام بعض المتزهدين من اهل المتصوفين وهم يخترعون اذكارا فى اسم من اسماء الله تعالى ويستعملون بانواع متعددة وسموا الكل واحد منها اسما خالصا³³² لها الاول ان يضرب لفظ الله على يسار صدره سماه اياه ذكر القلب والثانى ان يضربه على يمين صدره سماه ذكر الروح والثالث ان يضربه على صدره سماه ذكر السر والرابع ان يضربه بدماعه سماه ذكر الخفى والخامس ان يضربه على فوق رأسه سماه ذكر اخفى الخفى والسادس ان يضربه بجميع اعضائه سماه ذكر السلطاني وهذه الاختراعات عنهم باطل من وجوده اولها ان احوالهم وافعالهم خلاف مذهب الطريقة والثانية ان يلتزموا الضروب والحركات فى حصول هذه الاذكار وذلك من امارات اطلاع هذه الاذكار واتفق علماء اهل الطريقة ان اطلاع اذكار الخفية من جملة آفاتها (201a) فلزم عليهم ان يلتزموا آفات الذكر ويعتقدونها ذكرا فهذا من طغيان انفسهم وجهالة مذهبهم وصاروا عدوا على اهل الطريقة وكان مقعد هذه الطائفة المتجاهلين فى الآخرة فى اسفل السافلين ومن قدم فى الطريقة بالجهالة فهو الاحمق مع ممن تبعه كذا فى تنبيه الضالين مع ان اهل الطريقة يطلقون هذه الاذكار ويقصدون معنى آخر من غير اطلاع هذه الاذكار الذى يرجع الى آفاتها فمعنى ذكر القلب عند اهل الطريقة هو ملاحظة ما فى ضميره من الجلال والجمال وذكر الروح هو المشاهدة انوار التجليات والصفات وذكر السر هو مراقبة مكاشفة الاسرار الالهية وذكر الخفى هو معانية انوار جمال ذات³³³ الله الاحدية فى مقعد صدق وذكر اخفى الخفى هو النظر الى حقيقة حق اليقين وذكر السلطان هو مشاهدة علم الحقيقة ولا يلتفت صاحبه الى غيره قط كما فى فصل السابع من الاسرار وقال بعض الاكابر ان ذكر القلب القطع من دار الفناء والانابة الى دار البقاء وذكر الروح الاشتياق الى الرواية |الرواء| واللقاء وذكر اخفى هو الخلاص من القيود والبقاء (201b) مع الشهود ولزوم المسامرة اي المؤانسة كذا فى خالصة الحقائق وقال بعضهم ذكر الجنان الفرع بلقائه

فصل ذكر نينگ اقسام لارى بيان بولونور

بعضى لار تورت قسم دير لار دنيا ذكرى آخرت ذكرى خلق ذكرى ومولى ذكرى يعنى دنيادين سوزلمك وأخرت دين سوزلمك وخلايق دين سوزلمك وپروردگار دين سوزلمك

³³⁰ BM-1, BM-2 де "الى" деп дұрыс берілген.

³³¹ BM-1, BM-2 де "عقب" деп дұрыс берілген.

³³² BM-1, BM-2 де "خاصا" деп дұрыс берілген.

³³³ BM-1, BM-2 де "الذات" деп берілген.

بولماس وكيشى بيلماسه هم كراك بولارغه اعتماد قيلماق نادرست تورور بولارنينگ همه سى ضلالت دين تورور وغفلت دين خالى ايرماس چنانچه تنبيه الضالين دا مصرح تورور بس ايدوست لار اوزينگزنى اهل غفلت دين خلاص قيلنگز لار كيم البته اهل غفلت نينگ ويل تيگان دوزخ جاي دور واهل غفلتنيگ خاصيت لارى بول كتاب نينگ طغراسنده خوب بيان قيلندى انگار رجوع قيلنگ لار ولا تكن من اهل الغافلين

وسنده هذا اعلم ان طريق الوصول الى الله متابعة الجسم على الصراط المستقيم باحكام الشرائع ليلا ونهارا وبدوام ذكر الله جهرا او سرا ودوام (198b) ذكر الله تعالى فرض قائم على الطالبين كما قال الله تعالى الذين يذكرون الله قياما وقعودا وعلى جنوبهم ويتفكرون (3:191) كما فى النظم والاسرار والمقصود من ذكر الله تعالى صفاء القلب من كدورات البشرية مثل الغفلات التى تحصل فى القلب من كثرة الاكل والشرب من الحلال وكثرة الكلام والمنام وكثرة الملاحظة الدنيوية ونحو ذلك من المناهى النفسانية كما قال الله تعالى انما المؤمنون الذين اذا ذكر الله وجلت قلوبهم (8:2) اى خشية قلوبهم والخشية لا يكون الا بانتباه القلب من نوم الغفلة المذكورة فالواجب على العباد طلب حيات القلب من اهل التلقين فى الدنيا قبل فوت الوقت فالدنيا مزرعة الآخرة فاذا لم يزرع فى هذا الدنيا لم يحصل³²⁹ فى الآخرة فتصفية القلب وحيوتها لا يحصل الا بملازمة ذكر الله تعالى بتلقين الشيخ الكامل جهرا فى الابتداء الى ان يبلغ مقام الخفية التى هى عبارة عن مقام المنتهى الذى هو حصول مرتبة الفناء كما هدى الله تعالى للذاكرين بقوله واذكروه كما هداكم (2:198) (199a) كما حققه صاحب جامع البحر الفتاوى واما ذكر القلب وما فوقها من السر والروح وذكر الخفى واخفى الخفى وغيرها كلها داخله فى ذكر الباطن ولا يجوز فيها الحركات والضروب اصلان اول الذكر الاخفاء هو ذكر القلب والشرط فيه احيائه وهو فناء الذكر فى الذكر او نسيان الذكر ذكره وذكر الحق وما سوى الله تعالى كلها كما فى منازل السائرين فى تفسير قوله واذكر ربك اذا نسيت (18:24) ولا يشترط شىء من ذلك فى ذكر الجهر وذكر النفس ولا يدخل فى ذكر الباطن الحركات والضروب التى سنوضحها اعلم ان ذكر النفس لا يدخل فى ذكر الجهر فى وجه لانه غير مسموع بالحروف والصوت بخلاف الجهر لانهما شرط فيه ولا يدخل فى ذكر الاخفاء ايضا لانه كان مسموعا بالحس الباطن بخلاف الاخفاء فانه لا يكون فيه شائبة من سماع حس الظاهر ولا بحس الباطن والحركة الباطن فذكر النفس توسط بين الجهر والاخفاء لانه من متمات الجهر ومقدمات الاخفاء وغير الجهر كلها ذكر الباطن لكن جوز بعضهم حركات الظاهر (199b) وضروب الظاهر فى ذكر النفس الى ارتفاع كلفة الذكر ليسهل سبيل صلاح القلب حيوته وجرى الذكر عليه مدة مديدة ثم يتمنى الذاكر انفتاح سبيل ذكر القلب وسائر اذكار من البواطن وهذا كلها يتعاملون الخواص فى ذكر لا اله الا الله سمّاه ذكر النفى والاثبات وخواصه كثيرة من ان يحصى كما ذكر الله تعالى فى اسرار التنزيل ان الله تعالى صرح كليلة لا اله الا الله فى سبع وثلاثين موضعا فى القرآن وكذا علم رسول ع م لعلى رض عنه كذا وقع ذلك فى الحديث وطريقه ان يجلس المرید متوجها الى القبلة مربعا ويضع يديه على ركبتيه كالصلوة ويصلى على النبى ع م واستعان من ارواح السلسلة من الطبقات ويطلب المدد من مرشده ويدعوا كلهم جميعا ويؤدى هذا الذكر بحركات الاربع سماه ذكر اربعة ضوارب ويقال بالفارسية ذكر چهار ضرب بانه شرع فيه اولا شيخه بقلبه والمرید حضر قلبه فى مقابلة قلب شيخه واستوى فمه ويلصق لسانه على ذقن العليا واستحكم اسنانه مع شفثيه ولا يأخذ نفسه بل يحبس نفسه فى تحت سرته وشرعه بالتعظيم والتوقير على موافقة شيخه بقلبه لا بلسانه ويحبس فى احتباس (200a)

³²⁹ БМ-1, БМ-2 де "يحصد" деп берілген.

مرشد کامل امری برلان اولتورغای مرید صادق قبله طرفیغه قراب باغداش قوروب اولتورغای (196b) قولینی تیزی نینگ اوستنده قويغای مثل التحیات ده اوتورغان دیک وحضرت علیه السلام نینگ روحلاریغه صلوة ایبارگای سلسله ارواح لار دین استعانت طلب قیلغای و مرشد دین مدد تیلگای ودعای قیلغای جمیع ارواحلارغه مرید کونگلنی مرشد نینگ کونگلنیگا برابر توتوب آغزینی یوموب تیلینی یوقاری انکاکینگا یابوشتوروب محکم توتغای تشلارینی ووداق لارینی هم محکم توتغای نفس آماغای بلکه نفسین ساقلاسون کندوکندین اشاقده اندین سونگ تعظیم وتواضع احترام برلان شیخغه کونگلی برلان موافقت لیق قیلیب نفسین ساقلاماقغه محافظت قیلب قدرتی یتکونچه چنانچه یتوشکای ذکر نینگ حلاوتی کونگلنیگا و اثر قیلغای انینگ تأثری تمام اعضالاریغه اندین سونگ ذاکر باشینی کونگلنیگا روی بروی قیلب کلمه لانی باشینی یوقاری قیلب راست تارتغای بول حال ده شیطاننی نفی قیلغای مونگا ضرب اول دیرلار اندین سونگ کلمه اله نی ساغ امچاک طرفیغه باشین اورغای بول حالده دنیا محبتی نی نفی قیلغای (197a) انگا ایکنجی ضرب دیرلار اندین سونگ کلمه اله نی ینه باشینی طرفغه یوقاری راست قیلب تارتغای مونگا اوچونجی ضرب دیرلار اندین سونگ کلمه اله نی قتیق ضرب برلان کونگلی کیم چب طرفنده تورور اورغای چنانچه ذکر نینگ حرارتی تمام اعضاغه یتوشکای اما بول دمده شیخنی حاضر توتغای مونگا تورتنجی ضرب دیرلار بول تورت ضرب برلان ادا قیلماق کبرویه جماعت نینگ ادب ورویش لاری تورور اما اگر الا الله نی همراه قیلیب بر ضرب برلان ادا قیلماق اوچ ضرب برلان نفی واثبات نی تمام قیلسه لار اخفا جماعتی نینگ ادب ورویش لاری تورور اما بیلنگ ایدوست لار بول ذکرگا ذکر قلب دیماس لار بلکه ذکر نفس دیرلار بول ذکرگا مشغول بولوب ودوامت قیلسه لار قلب حضور تاپیب انده حرکات پیدا بولور یا پاره نمرسه لار مسموع بولور ویا بعضی مرشدلار مرید نینگ کونگلنیگا نظر قیلغان سبیلی ویا مساس قیلغان سبیلی کونگلی حرکت قیلیب ذکر جاری بولور انده بعضی مریدلار ذکریمیز جاری بولدی تیب سویونوشورلار انگا ذکر (197b) قلب اعتقاد قیلورلار زینهار انی ذکر قلب اعتقاد قیلمانگ ذکر قلب تا حاصل بولغای نچه نمرسه درکار تورور انینگ اوچون کیم کونگل حرکات ظاهر وباطن دین و مسموعات ظاهر وباطن دین و ملاحظه ظاهر وباطن دین خلاص بولغای وقلبی ما سوی الله دین پاک بولغای و بول ذکر چهار ضرب نی دوامت قیلغان سبیلی ناگاه ذکر³²⁷ اوزی فنا بولوب محو بولوب وذاکر³²⁸ هم فنا بولغای وفناء الذکر فی الذکر بولسه وکونگلونده هیچ ما سوا دین نمرسه بولمه بلکه کونگلی تولسه جمال وجلال الله ملاحظه سی برلان بول حالده انینگ قلبی حق ذکرینده تورور انگا صاحب ذکر قلب و ذکر اخفاء دیرلار بس ایدوست لار ذکر اخفاغه حقدین اوزگا مخلوق مطلع بولماس اگر ذاکر اوزی ویا اوزگا کیمرسه اندین اطلاع تاپسه انگا آفت ذکر اخفا دیرلار بلکه اکابرلار ایتب تورورلار کیم کونگل ذکرین نفس بیلماگای سر ذکرین کونگل بیلماگای وروح ذکرین سر بیلماگای و اگر بول ذکرلارنی بولار بیلسه لار (198a) همه سیگا آفت ذکر باطن دیرلار بس جماعتی دعوی قیلورلار کیم اسم ذات چب طرفیغه ضرب قیلونسه ذکر قلب دور وساغ طرفیغه ضرب قیلونسه ذکر روح دور وسینه غه ضرب قیلونسه ذکر سر دور و دماغه اورهه ذکر خفی دور وباشیغه اورهه ذکر اخفی الخفی دور و همه اعضاسیغه اورهه ذکر سلطانی دور بول دعوی باطل دور البته نچوک کیم بولار نینگ همه سی ذکر باطن تورور ذکر باطن ده ضروبات وحرکات ظاهر

³²⁷ БМ-1, БМ-2 де "ذاکر" деп берілген.

³²⁸ БМ-1, БМ-2 де "ذکر" деп берілген.

الى مولاه الذى استعمله فيما يرضاه فجهر افضل وقد يكون فى العمل الواحد عشر نيات فيعطون عشرة اجور فى الخبر من استمع ذكرا من ذكر الله او آية من آيات الله كانت له نورا يوم القيامة وفى خبر آخر كتب له (195a) عشر حسنات التالى والذاكر شريك المستمع فى الاجر لانه اكتسبه ذلك وقال بعضهم للتالى و الذاكر اجر وللمستمع اجران وقال الآخر وللمستمع تسعة اجور وكلاهما صحيح هذا كله من زبدة كما فى فتاوى القوة والاسرار هذا اذا كان ذكر الجهر والاخفاء اذا صدرا عن صاحبها بعد مرتبة الفناء وبعد حيات القلب وبعد انطلاق لسان السر كما قلنا واما اذا صدرا عنهما قبل مرتبة الفناء المذكورة بدعة فى حق صاحب الاخفاء وواجب بل فرض فى حق صاحب ذكر الجهر كما صرح به صاحب نظم الفقه والاسرار كما بينا فلا نعيده³²³ [يفيده] لان صدور ذكر الاخفاء لا يمكن الا بحيات القلب كما قلنا وحيوته بالجهر لان الجهر شرط لحيات القلب فانتفاء الشرط مستلزم لانتفاء المشروط فلا يحصل ذكر القلب والاخفاء قبل حيات القلب وهو معنى الفناء الذى نقلناه من خالصة الحقائق كما مضى فى الباب الثالث عشر من هذا الكتاب فما نقل عن بعض المتشيخين فى زماننا انهم اذا لمس³²⁴ يده على قلب مريده او ينظره لكان قلبه متحركا وصار ذكره جاريا على قلبه واعتقدتهم ذلك ذكر القلب وذلك الاعتقاد عنهم باطل لان (195b) ذكر القلب هو الذى لا يطلع عليه احد من صاحبه وغيره ومن قال اطلع ذكر الباطن (ذكرا فهو مبتدع لانه هو آفة ذكر الباطن لا)³²⁵ الذكر حقيقة وهذه الافعال من مرشد المذكور ومريده من البدائع التى صاروا بسببه ضالا ومضلا كما حققه فى التنبيه وهذا كلام لا يفهم الا الاكياس ولا يعلم من لم يعلم علم الطريقة والصوفية ومن لم يعلم علم الطريقة وادعى انه انا صاحب الطريقة فهو من الاحمق مع من تبعه

فصل باطن ذكرى برلان ظاهر ذكرنى بيان قيلورميز

بيلنگ ايدوستلار باطن ذكرنينگ اقسام لاريغه ذكر قلب و ذكر سر و ذكر روح و ذكر خفى و ذكر خفى الاخفى ديرلار ذكر ظاهر تيب ذكر جهرغه ايتورلار ذكر باطنده صوت و حركات ظاهر بولماس و ضروبات هم بولماس و ذكر ظاهرده بول اوچ نمرسه لازم تورور اما ذكر باطن كونگل حيات بولغونچه³²⁶ درست ايرماس ذكر جهر برله قلب حيات تيار انينگ اسبابين توکال يوقاريده بيان قيلدوق وينه بر قسم ذكر بار تورور کيم انگا ذكر نفس ديرلار انده حرف و صوت مسموع بولماس بول ذكر جهر برلان ذكر اخفاغه داخل (196a) بولمادى نچوک کيم ذكر نفس ده مسموع بحس باطن و حرکت باطن بولور بخلاف ذكر اخفا کيم انده شاييه حس ظاهر و حس باطن و حركات باطن بولماس بس ذكر نفس ذكر جهر برلان ذكر اخفاليک ار اسنده واسطه تورور يعنى متمم ذكر جهر و مقدمات اخفا تورور ليکن اکابرلار انده حركات ظاهر برلان و ضروبات ظاهرنى تجويز قيليب تورورلار تا کلفت ذکر طالب دين کوتارليب اخفا يولى آچولوب كونگل اصلاح ده بولغاي تيب انينگ اوچون اکابرلار اهل صوفيه لارنينگ كونگل صلاحين قيليب اخفا يولى آراسته بولسون تيب نفى اثبات کيم لا اله الا الله تورور حبس نفس قيليب ذکر نفسنى توجه قيلب اوچ ضرب برلان و بعضى تورت ضرب برلان ادا قيليب دوامت قيليب تورورلار اما ذکر چهار ضرب کيم اکابر سلسله کبرويه کيم حضرت على کرم الله وجهه دين برى ايتيب تورورلار انينگ طريقه سى اولدور کيم

³²² BM-3 те қалып кеткен бұл сөз мағынасына сәйкес болғандықтан BM-1, BM-2 ден алынып қойылды.

³²³ BM-1, BM-2 де "يفيده" деп дұрыс берілген.

³²⁴ BM -2 "مس" деп дұрыс берілген.

³²⁵ BM-3 те қалып кеткен бұл сөздер мағынасына орай BM-2 ден алынып қойылды.

³²⁶ BM-1, BM-2 де "بولغونچه" деп берілген.

بمنزلة المراهق وذكر القلب بمنزلة الطعام والشراب وشيخه بمنزلة الام وهو يكون مشفقاً للولد لا محالة فلزم على الشيخ ان يراعى حال المريد المبتدئ والمنتهى في اعطاء اللبن والطعام كما هو شرائط المشيخة والا لم يكن هو امه بل كان هو عدوه وغادر في حقه والغادر لا يليق في منصب المشيخة فلا بد لذلك الطالب اب الذي اخذه من يده واوصل الى معلم آخر علم الالف اولا ثم الابد ثم القرآن مثلاً لان حق التلميذ على المعلم ان يعلم رعاية احواله بطريق العطوفة والشفقة فلزم على الشيخ ان يعلم المريد اولا بالجهر وان كان في طريق الخفية فامر بذهابه الى خدمة الشيخ الذي كان في طريق الجهرية ليعلمه الجهر وهذا نوع شفقة منه وان علم الشيخ الخفية (193b) بالمريد اولا ذكر الخفية ولا يامره بذهابه الى الغير لتعلم الجهر بل يمنع عنه فح لزم عليه استحالة المذكورة التي هي الغدر مع زيادة لزوم الانحصار في الشريعة العزاء وذلك باطل في شريعتنا كما في الزخيرة بل هذا الشيخ اثم وداخل في جماعة مناع للخير الذي هو المنهى عنه كما قال الله تعالى مناع للخير معتد اثم (68:12) وفي هذا التمثيل دلالة وحجة لتقديم ذكر الجهر على الاخفاء ودليل آخر لتقديمية عليه كما ان مثل الفكر كثرة مع الاوراق وذكر القلب كالشجرة وذكر الجهر كالماء الذي يصل الى الشجرة فمعلوم ان الثمر لا يحصل الا (بالشجر وهي لا يحصل الا)³²⁰ بالماء فلزم اولا ذكر الجهر الذي هو بمنزلة الماء الذي ليحصل سبب انبات الشجر وذكر القلب بعده ليحصل المقصود والاصل الذي هو الثمر فمن لم يراع هذا الترتيب بل توجه الى الفكر اولا كمثّل السيار سار في ليلة المظلمة ولا يعلم الطريق ايضا فسيهر حينئذ يضر ولا ينفع لا محالة فعلم من هذا ان الفكر قبل الذكر تكلف بل هو ظن محض ولقد صرح الله تعالى في القرآن ان بعض الظن اثم (49:12) والاجتناب (194a) عن ذلك فرض

وذكر في النظم فرائض الاسلام بعد كلمة الاخلاص فهي اثنان واربعون ومن جمعتها ذكر الله تعالى جهرا كقوله تعالى اذكرو الله ذكرا كثيرا (33:41) وفي القوة وفتاوى جلابي انه لا يكون في الذكر بدعة وحرام ومن لوازم الذكر حلقة الذكر التي يجتمعون اهلها سماها صاحب الشرع رياض الجنة هو مخصوص لاهل الذاكرين جهرا بخلاف الذاكر لاهل الخفية لا يكون له حلقة لان الحلقة شعار واطلاع الغير هو مخالف للاخفاء لان اطلاع ذكر الخفية بدعة بل سماه ذلك آفة الذكر كما في التنبيه ومن قال آفة الذكر ذكرا فهو مبتدع واما ذكر الجهر هو لا يمكن الا باطلاع الغير ليقنّدى به غيره وهو من مستحسنات ذكر الجهر لانه اغراض ونيته صحيحة فهو حقيقة ذكر الجهر ولا آفة فيه وكذا قال في كتاب ذكر الجهر من فتاوى القوة ان الجهر افضل من كان له نيته في الجهر ومعاملة مولاه به لان المخافة نفعها لنفسه والجهر نفعه له ولغيره وخير الناس من ينفع الناس وفي ذكر الجهر نيات كثيرة وانما يفضل العمل بكثرة النيات وافضل الناس (194b) في العمل اكثرهم نية احسنهم قصدا ومن جملة النيات في الجهر ترتيل الاذكار الذي امر به ومنها تحسين الصوت يعنى ان الذاكر يذكر بصوت قوى وضرب شديد الذي هو من شرائط الجهر حتى يحصل انوار الذكر في باطن الذكر ويصير به قلبه حيا بهذه الانوار حيوة ابدية اخروية كما في الاسرار ومنها ان يسمع اذنه ويوقظ قلبه ليتدبر الكلام ويتفهم المعاني ولا يكون ذلك الا بالجهر ومنها ان يرجوا بجهره يقظة [يقاظ] نائم فيذكر الله تعالى فهو سبب احيائه ومنها ان يراه بطل غافل فينشط للقيام ويشتاق الى الخدمة فيكون معا وناله على البر والتقوى ومنها تكثير بجهره ذكره ويدوم قيامه على حسب عادة ففي ذلك كثرة عمله فاذا كان العبد (يعتقد الهذه)³²¹ النيات طالبا متقربا الى الله تعالى به³²² عالما بنفسه مصححا لقصده ناظرا

³²⁰ БМ-3 те қалып кеткен бұл сөз мағынасына орай БМ-2 ден алынып қойылды.

³²¹ БМ-1, БМ-2 де "معنقدا لهذه" деп дұрыс берілген.

المدينة الى المدينة مسيرة الف عام (في الف)³¹⁷ عام لبنة من ياقوت حمراء ولبنة زبرجد خضراء يرى ظاهرها من باطنها وباطنها من ظاهرها خشوها الزعفران (191b) وظهرها المسك الابيض شرفها اللؤلؤ والمرجان في كل المدينة سبعون الف قصر من الذهب وفي كل قصر سبعون الف بيت من در جوف كل بيته سبعون ميلا في كل بيت سرير من الذهب مكلل بالدر والجواهر على كل سرير اثنان وسبعون موضعاً فراشاً من استبرق وعلى كل سرير اثنان وسبعون جارية من الحور العين وعلى رأس جارية تاج من در وعلى كل جارية الف زواية بين يدي كل جارية الف وصيفة كانهم لؤلؤ مكنون بيد كل وصيفة ابريق من نور بين يدي كل جارية مائدة من نور وعلى كل مائدة اثنان وسبعون الف قصعة وفي كل قصعة سبعون لونا من الطعام من جوار الجبار ويفتح عليهم ابواب في كل باب يدخل عليهم خدمهم وباب يدخل عليهم اخوانهم في الله وباب يدخل عليهم الملائكة فيسلمون عليهم وذلك قول الله عز وجل والملائكة يدخلون عليهم من كل باب سلام عليكم بما صبرتم فنعم عقبى الدار (24-23:13) ثم قال الجعفر ره اربع ركعات وصليتهن بالتسبيح فان اتيت الله بجميع ذنوب اهل الدنيا يغفر الله لك (192a) في الف ومائة تسبيحة ولصاحبها عند الله شجرة في الجنة اصلها الذهب واغصانها الدر ورقها الخلد وفي فتاوى صوفية فان سهى فيها سبح في السهو عشرا

وسنده هذا وذكر في الاسرار في الفصل الحادي والعشرين من جملة اوراد اهل الخلوة قراءة من القرآن في كل يوم مقدارها مائة آية ثم يذكر الله كثيراً اما جهراً ان كان من اهل الجهر او خفية ان كان من اهل الخفية ومقام الخفية بعد احياء القلب نطقها بلسان السر كما قال الله تعالى واذكروه كما هداكم (2:198) الى مراتب ذكركم وفي فصل السابع³¹⁸ من الاسرار وطريق الوصول الى الله متابعة الجسم على الصراط المستقيم باحكام الشرائع ليلا ونهارا ويدوم ذكر الله جهراً وسراً ودوام ذكر الله فرض قائم على الطالبين كما قال الله تعالى الذين يذكرون الله قياماً وقعوداً وعلى جنوبهم ويتفكرون (3:191) وفيه في فصل السادس ان المقصود من الطاعات صفاء القلب هو ان يصفى قلبه من الكدورات البشرية مثل الغفلات التي تحصل في (192b) القلب من كثرة الاكل والشراب من الحلال وكثرة الكلام وكثرة المنام وكثرة ملاحظات الدنياوية ونحو ذلك من المناهي النفسانية وتصفية القلب من هذه الكدورات لا يحصل الا بلازمة ذكر الله بالتلقين جهراً في الابتداء الى ان يبلغ مقام الخفية وهو الفناء كما قال الله تعالى انما المؤمنون الذين اذا ذكر الله وجلت قلوبهم (2:8) اى خشيت قلوبهم والخشية لا يكون الا بعد انتباه القلب من نوم الغفلة وتصفية فينقش فيه صور الغيب من الخير والشر والجمال والجلال كما قال ع م العالم ينقش والعارف يصقل وصفاء السر الاجتناب من ملاحظة ما سوى الله ومحبة فتصفية القلب وحيواتها لا يحصل الا بملازمة ذكر الله تعالى بتلقين الشيخ الكامل جهراً في الابتداء الى ان يبلغ مقام الخفية التي هي عبارة عن مقام المنتهى الذي هو حصول مرتبة الفناء وعلامة الفناء ان يمتحن نفسه فان رآى وجوده في نظره ذرة فلا يبلغ اليه البتة بل هو ثابت في مقام المبتدئ بعد فلا ينبغي³¹⁹ له ان يذكر الله (193a) خفية بالقلب وقد حققنا معنى الفناء باقصاها في الباب الثالث عشر من هذا الكتاب نقلا عن خالصة الحقائق فارجع اليه فلا نعيده

وفصلنا ذلك بطريق التمثيل والتشبيه ليفهم ذهن القاصرين ايضا بان الطالب ما دام في مقام المبتدئ فهو بمنزلة الطفل الرضيع وذكر الجهر بمنزلة اللبن واذا بلغ الى مقام المنتهى فهو

³¹⁷ BM-1, BM-2 "والالف" деп дұрыс берілген.

³¹⁸ BM-1, BM-2 "التاسع" деп берілген.

³¹⁹ BM-1, BM-2 "سعى" деп дұрыс берілген.

قهره فيصل الى الدر الحقيقة ويخرج من البحر اللؤلؤ المعرفة والمرجان لان هذا البحر يحصل لمن جمع البحر الظاهر والباطن فلا يمكن بعده الفساد في القلب ويكون توبته ناصحاً عمله نافعا وصالحاً ولا يميل الى المناهى قصداً ويكون سهواً ونسياً مغفواً عنه بالاستغفار والندم وفي الاسرار ايضا في بيان اوراد الخلوة ينبغي للخلوة ان يجلس في الخلوة بالصوم ان استطاع ويصلي صلوة الخمس في المسجد بالجماعة باوقاتهما مع سنتها وشرائطها واركانها على التعديل ومن جملة اورادها يصلي ركعتين بعد الضحى بنية الكفارة البول يقرأ في كل ركعة انا اعطيناك سبع مرات بعد الفاتحة واذا صلى ذلك كَفَّرَ ذنوب البول ونجى من عذاب القبر كما قال استنزهوا عن البول (190a) فان عامة عذاب القبر منه ومن جملتها صلوة التسبيح كما يصلي اربع ركعات بنية صلوة التسبيح يقرأ في كل ركعة فاتحة الكتاب مرة وسورة من القرآن وفي جامع الفتاوى والملتقط والتجنيس ذكر فيها في كتاب الصلوة وقال صورة صلوة التسبيح ان يكبر تكبير الافتتاح ثم يثنى ثم يقول خمسة عشر مرة سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر ثم يتعوذ ثم يسمى ثم يقرأ الفاتحة الكتاب وای سورة شاء ثم يسبح ثم يكبر ويركع ويسبح ثلاثا بتسبيح الركوع ثم يقول سبحان الله والحمد لله الى آخره عشرا ثم يرفع رأسه ويقول سمع الله لمن حمده ربنا لك الحمد ويقول سبحان الله الى آخره عشرا ثم كبر ويسجد ويسبح ثلاثاً بتسبيح السجود ثم يقول سبحان الله الى آخره عشراً ثم يرفع رأسه ويكبر ويسبح بين السجدين عشرا وفي السجدة الثانية عشراً فاذا فرغ منها سأل الله حاجته ولكن يقول لا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم في المرة الخامسة عشر في مبتداء ركعات والعاشر في سائرهما يقولون ذلك الائمة في زماننا والسلف (190b) ايضا كذا في فتاوى صوفية نقلا عن فتاوى الحجة وفي صحاح الاخبار ولفظ الفتاوى المسعودية ايضا عن ابن عباس رضى الله عنه ان النبي ع م قال للعباس بن عبد الله بن عبد المطلب يا عمّاه الا اعطيك الا امنحك الا اخبرك اول³¹⁶ لك عشر خصال اذا انت فعلت ذلك غفر الله ذنبك اوله وآخره قديمه وحديثه وخطائه وعمده وصغيره وكبيره وسرّه وعلانيته ان تصلي اربع ركعات ثم ذكر صورتها كما ذكر في الفوائد والكفاية ثم قال ان استطعت ان تصلّيها في كل يوم مرة فافعل وان لم تفعل ففي كل جمعة فان لم تفعل ففي عمرك مرّة وزاد في مجمع صحاح الاخبار والاسرار والا ففي كل شهر مرّة والا ففي كل سنة مرّة والا ففي كل عمرك مرّة قال النبي ع م لعمه عباس رض من صلى هذه الصلوة غفر الله ذنوبه كلها وان كان اكثر من عدد الرمل وعدد النجوم في السماء هذا من زبدة ما في جامع الفتاوى والملتقط والفوائد والكفاية وفي رواية اذا زال النهار قم فصل فانك لو كنت اعظم الدنيا ذنباً غفر لك وفي القوة ذكر فيه في باب الجمعة قال استحب ان يصلي صلوة (191a) التسبيح مرتين مرّة نهاراً ومرة ليلاً وهي ثلاث مائة تسبيحة في اربع ركعات ان صليها نهاراً لم يفصل بينهن بتسليمة وان صليها ليلاً سلم فيها سلامين وفيه انه قال ان قرأ فاتحة الكتاب وقل هو الله احد عشر مرة في كل ركعة فقد ضاعف العدد واستكمل الفضل هذا من زبدة ما في القوة وفي الذخيرة ومشائخ بلخ يقولون السنة ان يجهر التسبيحات بحيث يسمع الصف الثاني ذكر الصف الاول والثالث ذكر الثاني والرابع ذكر الثالث وعن ابي يوسف ره لا يجهر كل الجهر ولا يسرون كل السر وينبغي ان يكون بين ذلك وفي شرح المقدمة عد ذلك الصلوة من جملة السنن وبعض الكبراء من مشائخ جعل ذلك الصلوة ورداً في موضعين بعد الاشراق وعند الفراغ من ورده بين العشائين كما في فتاوى الصوفية قال العلي رض يصليها قبل الظهر وفي كنز الاخبار عن علي رضى الله عنه من صلى صلوة التسبيح اعطى بكل حرف اربع مداين في الجنة ما عن

³¹⁶ имам Әбу Дауд (299), Ибн Мәжа (1385), сондай-ақ әл-Хаким риуаят еткен бұл хадисте бұл сөздің орнында "ألا أفعل" сөзі берілген.

وافضل بلکہ واجب وفرض تورور چنانچہ محققین بیان قیلدوق عاقل بیلور ونادان بیلماس
الہی حق تعالیٰ ہمہ نی آگاہ قیلغای

وسندہ هذا و فی فصل العشرین من الاسرار فی بیان الخلوة والعزلت وهی علی وجهین
ظاهر وباطن فالخلوة الظاهرة (188a) العزل النفس وحبس بدنه عن الناس کیلا یؤذی الناس
باخلاق الذمیمة ولیتروکوا مألوفاتها یحبس حواسها الظاهرة لفتح الحواس الباطنة بنية الاخلاص
والموت بالارادة ودخول القبر وتكون النية فی ذلك لرضاء الله ودفع شر النفس عن المسلمین
كما قال النبی ع م المسلم من سلم المسلمون من یدہ ولسانه وكفَّ عما لا یعنیه كما قال النبی
علیه السلام سلامة الانسان من قبل اللسان وكف عینیه عن الخيانة والنظر الحرام وكف رجلیه
واذنیه كما قال النبی ع م العینان تزنیان یحصل من كل زنا من هذه الاعضاء الشخص القبیح
فی صورة الحبش یقوم معه يوم القيامة ویشهد علیه عند الله ویأخذ صاحبه فیعذبه فی النار فاذا
تاب منه وحبس النفس كما قال الله تعالیٰ ونهى النفس عن الهوى (79:40) یتبدل³¹⁵ صورته
الی صورت امرد وملیح من غلمان الجنة وینجوه من شره وكان الخلوة من المعاصی حصة
فیبقى عمله صالحًا و یكون محسنًا كما قال الله تعالیٰ ان الله لا یضیع اجر المحسنین (9:120)،
ان رحمة الله قریب من المحسنین (7:52)، فمن كان یرجوا لقاء ربّه فلیعمل عملاً صالحًا
(18:110)

واما الخلوة الباطنة فهی ان (188b) لا تدخل من تفكر النفسانية والشیطانية مثل محبة
المأكولات والمشروبات فی قلبه والملبوسات مثل محبة الاهل والعیال ومحبة الحيوانات والریاء
والسمعة والشهرة كما قال النبی ع م الشهرة آفة وكل یتمناه والخمول راحة وكل یتوقیها وكل لا
یدخل فی قلبه باختیاره مثل الكبر والبخل والعجب وغیرها من الذمائم واذا دخل فی قلب اهل
الخلوة من هذه الذمائم فیفسد خلوته وقلبه ویفسد ما فی قلبه من الاعمال الصالحات والاحسان
ویبقى القلب بلا منفعة كما قال الله تعالیٰ ان الله لا یصلح عمل المفسدین (10:81) وكل من كان
فی قلبه من هذه المفسدات فهو من المفسدین وان كان فی الظاهر عمل الصالحین كما قال النبی
ع م الغضب یفسد الإیمان كما یفسد الخل العسل وكذلك قال ع م الكبر والعجب یفسد الإیمان
وكما قال ع م الغیبة اشد من الزنا وقال ع م الفتنة نائم لعن الله من ایقظها وقال ع م البخیل لا
یدخل الجنة ولو كان عابدا وزاهدا وقال ع م الریاء شرك خفی وقال ع م النمام لا یدخل الجنة
وغیر ذلك من الاحادیث فی اخلاق الذمیمة فهذا محل الاحتیاط (189a) فالمقصود من التصوف
تصفية القلب منها قلع هواء النفس بالخلوة والریاضة والصمت وبملازمة الذكر بالارادة
والمحبة والتوبة والاخلاق والاعتقاد والصحیح السعی متبعًا علی آثار السلف الصلحاء من
الصحابه والتابعین والمشاخ والعلماء العاملين فاذا جلس المؤمن الموحّد فی الخلوة بالتوبة
والتلقین ومعه هذه الشرائط المذكورة خلص الله عمله ونور قلبه لیّن جلده وطهر لسانه وجميع
حواسه من الظاهر والباطن ورفع عمله الى حضرته وقلبه وسمع دعائه كما یقال سمع الله لمن
حمده ای قبل الله دعوته وثنائه وتضرّعه وانا له عوضه فی القرية والدرجة كما قال الله الیه
یصعد الكلم الطیب والعمل الصالح یرفعه (35:10) والمراد من الطیب ان یحفظ لسانه من
اللغویات بعد كونه لذكر الله وتوحيده كما قال قد افلح المؤمنون الذین هم فی صلواتهم خاشعون
والذین هم عن اللغو معرضون (23:1-3) فیرفع الله العلم والعمل والعامل الى رحمته وقربته
ودرجاته بالمغفرة والرضوان اذا حصل (189b) المراتب الخلوة كان قلبه كالبحر لا یتغیر
بايذاء الناس كما قال ع م كن بحرا وانت لا تتغیر فیموت بریات النفسانية فیه كما غرق فرعون
وانه فی البحر ولم یفسده البحر ثم سفينة الشریعة سلیمة جاریة علیه ویكون روح القدس غواص

³¹⁵ БМ-1, БМ-2 деп берілген.

سونگ اون بیش مرتبه بول تسبیحنی ایتسون اندین سونگ تکبیر ایتیپ رکوع غه باریب تسبیحین ادا قیلغاندین سونگ اون مرتبه بول تسبیح نی ایتسون وقومه ده ینه اون مرتبه بو تسبیح نی ایتسون وسجده ده ینه اون مرتبه ایتسون وجلسه ده ینه اون مرتبه ایتسون وسونقی سجده ده ینه اون مرتبه ایتسون ایمدی قیام غه تورغاندین سونگ قالغان اوچ رکعت ده قراءتدین اول اون بیش مرتبه تسبیح مذکورنی اوقوب قالغان صورت لارده اون مرتبه دین ایتیپ ادا قیلماق کراک لیکن بول تورک رکعت نینگ قراءتین اول اون بیش مرتبه اوقوغاندین سونگ لا حوله ولا قوة نی همراه قیلیب باقی قالغان صورت لارده هم لا حول ولا قوة نی اون مرتبه ایتغاندین سونگ همراه قیلیب ادا قیلماق کراک اما قراءتی هر (186b) سوره درست تورور لیکن ائمه خواص خلقی نینگ تعامل لاری اولدور کیم هر رکعت ده اون مرتبه سوره قل هو الله احد نی قوشوب اوقوب تورور لار بول نمازنی بر سلام برله تمام قیلماق کراک بول نمازدین فارغ بولغاندین سونگ هر حاجتی بولسه حق دین طلب قیلماق کراک کیم حاجتی البته روا دیرلار وادنی حاجتی گناه دین بنده مغفور بولماق تورور مغفور بولور ایرمیش هرچند کیم انینگ گناهی بر یوزیدین اولوغ راق هم بولسه وینه خدانینگ انعامی اوقوغان بنده گا اولدور کیم هر حرفی اوچون تورک شهر جنت ده بیرور ایرمیش هر شهرنینگ اراسی مینگ یل لیک یول ایرمیش بناسی نینگ بر خشتی قزیل یاقوت دین ایرمیش بر خشتی سارغ یاقوتدین وزبرجدین ظاهریدین باطنی کورونور وباطنی دین ظاهری کورونور ایرمیش انینگ اطراف لاری زعفران دین تورور وانینگ ظاهری اق مشکدین وباطنی لؤلؤ ومرجان دین تورور وهر شهرده مینگ سرای طلا دین تورور وهر سرای ده یتیمیش اوی تورور در وصدف دین وهر اوی ده طلا دین (187a) تخت بار ایرمیش ولعل وجواهر برلان زینت برمیش تورورلار وهر تخت نینگ اوستینده یتیمیش توشاک سالغان تورور وهر توشاک نینگ اوستنده یتیمیش ایکی حور وغلماق لار تورور وهر بری نینگ تاجی در دین تورور وهر بر حور یتیمیش ایکی قت حله لار کیب تورورلار کیم استخوان لارینینگ مغزی ویلکی کورونور وهر بری نینگ مینگ زلفی وکاکلی بار تورور وهر غلمان نینگ مینگ خدمتکاری بار تورور وهر بر خدمت کارنینگ قولنده بر ابریق نوردین تورور هر بر حورنیک قولنده یوز دستورخان نوردین وهر دستورخان نینگ اوستنده یتیمیش ایکی طبق تورور وهر طبق نینگ ایچنده یتیمیش تورلوک طعام تورور الله تعالی نینگ جواریندین کیلگان تورور وبول نمازنینگ خواصی کوب تورور موجز ومختصر قیلدوق وینه بر ورد اهل خلوة غه اولدور کیم قرآن اوقومق تورور هر کونده یوز آیت اندین سونگ ذکر خداغه مشغول بولماق تورور جهر ایتسون اگر اهل جهر دین بولسه اخفا قیلسون اگر اهل اخفادین بولسه یعنی کونگلنی حیات قیلغان بولسه وینه بول کونگل سوزلاگای (187b) سر تیلی برلان اما کونگل حیات بولماق نینگ شرطی جهر تورور انینگ اچون مبتدیغه ذکر جهر لازم تورور تا کونگل حیات بولغونچه کما قال الله تعالی یا ایها الذین امنوا اذکروا الله ذکراً کثیراً (33:41) انینگ اوچون صاحب نظم بو آیت کریمه نی ذکر جهرنینگ فرض لیقیغه دلیل قیلیب تورور بس لازم مبتدیغه کیم جهر قیلغای ومنتهی غه هم اولی ذکر جهر تورور هرچند قلبی حیات بولغان هم بولسه اگر مقصدی غافل لار آگاه بولسون واولغان لار بیدار بولسون تیپ جهر قیلسه بول نیت گا از جمله اغراض صحیحه دیرلار ومنداغ مبتدی ومنتهی غه هیچ بابده بول نیت برلان اخفا اولی ایرماس تورور بس اخفا اول کیشیگا اولی تورور کیم کونگلی حیات تاپیب واغراض صحیحه دین کونگلی خالی بولغانده تورور والا جهر اولی

حضر جماعة يذكر بالجهر وهو افضل واوجب من الاخفاء كما قال الله تعالى يا ايها الذين امنوا اذكروا الله ذكرًا كثيرًا (33:41) وذكر في فصل الحادي والعشرون من الاسرار ويصلى اثني عشر ركعات بعد نصف الليل او ثلث الليل بنية تهجد والمراد منها الجهاد الاكبر وقيل الجهد في الطاعة في وقت السحر كما قال الله تعالى ومن الليل فتهد به نافلة لك (17:79) وكما قال الله تعالى تتجافى جنوبهم عن المضاجع (32:16)

V

[الباب في الذكر]

بول فصل اهل خلوة وعزلت نینگ آدابی نینگ بیاننده تورور

بیلنگ ایدوستلار خلوت ایکی قسم تورور بری ظاهر خلوتی وبری باطن خلوتی یعنی طریقت خلوتی وظاهر خلوت نینگ بیانی اولدور کیم افعال ذمیمه نفسندین واعضاسندین صادر بولور ایذا وحقارتیدین مسلمانلارنی ساقلاغای وترک قیلغای (185a) اوزیدین هم الفت بولغان نمرسه لارنی وحواس ظاهرنی محکم قیلغای تا حواس باطنی آچیلغای اخلاص نیئی برلان واولمک اراده سی برلان وقبرغه داخل بولمق نیئی برلان خلوة خانه غه کرمک کراک رضاء حق اوچون نفس نینگ شرارتین خلقدین رد قیلمق اوچون چنانچه کوزینی ساقلاغای خیانت وحرام نظریدین وایاقین ساقلاغای حرام یولغه بارمقدین وقولاقین ساقلاغای زبون سوز اشتمکدین وقولین ساقلاغای حرام نمرسه توتمقدین وقرنین ساقلاغای حرام وشبهه کیرگوزمکدین اهل کبرا بول افعال ناشایسته بولغای سبیلی صاحبی نی زانی لاردین تیب وبول افعال نی زنا دیب تورورلار وهر اعضادین بول گناه لار صادر بولسه بر حبش صورت لیق بد بخت حق تعالی خلق قیلور ایرمیش اول صورت فردای قیامتده همراه محشور بولوب آغیز تیل برلان حق تعالی خدمتده گواه لیق بریب وایگاسین توتوب ودوزخغه کیرگوزوب عذاب قیلور ایرمیش وبول کیشی اگر توبه قیلیب اوز نفسین بول حرامتدین ساقلاسه اول صورت بد بخت نینگ بخت وخوش حال (185b) وامرد وملاحت صورت لیق بولوب آخرت شرارتدین ساقلاب خلاص قیلور انگا حور وغلماں جنت دیرلار واما خلوة باطن اولدور کیم خلوة خانه غه کیرار بولسه کونگلنی نفسانی وشیطانی نمرسه لارکیم مثل یمک وایچمک تورور پاک قیلغای ومحبت اهل وعیال ومحبت حیوانات وریا وسمعه وشهرت دین همه کونگلنی پاک قیلغای وداخل قیلمغای کونگلیگا اوز اختیاری برلان بخل وتکبر وعجب وذمایم لارنی وهر کیم خلوت اولتورغان دین سونگ بول ذمایم لارنی کونگلیگا کیلتورسه خلوة فاسد بولور وکونگلی وآنچه کونگلنده بولغان اعمال صالحه سی واحسانی ضایع بولور وکونگلی فایده ومنفعت سیز قالور بول کیمرسه اهل مفسدلاردین بولور هرچند کیم ظاهرده صالح لارنینگ عملین وکردارین قیلور وینه اهل خلوة نینگ وردی اولدور چاشت نمازی کیم یوقاریده کما حقه بیان قیلیب ایردوک انی ادا قیلغان سونگ ایکی رکعت نماز کفارت بول تیب نیت قیلیب اوقورلار انینگ قراءتی هر رکعت ده یتى مرتبه سورة انا اعطینا الحمدین سونگ اوقومق کراک تا عذاب (186a) قبردین نجات بولغای وینه اهل خلوة نینگ وردی اولدور کیم چهار رکعت نماز تسبیحات تیب نیت قیلیب تکبیر ایتیب سبحانک اللهم ایتغاندین سونگ اون بیش مرتبه سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبرنی ایتماق کراک وقراءة اوقوغاندین

الفصل شتاء فان كنت طالب العلم فاشتغل بمطالعة الكتاب او مقابلة او بمذاكرة علم او كتابة الى غلبة النوم وان كنت سالكا فبذكر لا اله الا الله (183a) الف مرة ثم بالصلوات على النبي ع م مائة مرة وعلى جبرئيل ومكائيل واسرافيل وعزرائيل وجملة العرش والملائكة ثلاث مرة ثم اذا غلبك النوم فلا تدفعه لان ذلك يضر بتهجد وابسط فراشك مستقبل القبلة واجلس على الفراش وانت مطهر واقراء سورة الاخلاص والمعوذتين وانفس فيهما ثم امسح مسح بهما ما استطعت من جسدك وابداء برأسك ووجهك فافعل هكذا ثلث مرة ثم اضطجع كالمحد وعلى يمينك بنية العون على العبادة والايفاء لحق النفس وضع يدك اليمنى تحت خدك حاضرا بقلبك ناظرا الى نظر الله اليك مستجيبا منه تعالى مسلماً روحك اليه تعالى واذا ايقظك فقل الحمد لله الذي احيانا بعد ما اماتنا واليه البعث والنشور هذا من زبدة ما فى المنهاج المتقين وفيه ان من حافظ على هذه الآداب ونام على الطهارة عرج بروحه الى العرش وكتب مصليا الى ان يستيقظ ثم اذا استيقظت من النوم فارجع الى ما قد سمعته من اول هذا الفصل³¹⁴ ورتب الوظائف على الاستدامة والاستمرار ودوام على هذا الترتيب بقيت (183b) عمرك تجد ثمرة ذلك بالآخرة انشاء الله ووجه

فصل آداب تهجد ني بيان قيلورميز بيلنگ ايدوستلار فرض نمازدين سونگ افضل نماز يوق دور تهجددين اوزگا بس هر وقت تورسنگيز تهجدكا تكبير ايتغاي سيز اول اون مرتبه وحمد ايتغاي سيز اون مرتبه و تسبيح اون مرتبه واستغفار اون مرتبه اندين سونگ طهارت قيلماق كراك نماز تحيت ني اوقومق كراك وزاري وتضرع برلان دعا قيلماق كراك بول وقت ده دعا قبول تورور اما خدادين اوزگاني طلب قيلماق ادب دين ايرماس اندين سونگ يوز مرتبه استغفار ايتماق كراك واندين سونگ وقت مكلف ليک دين تا شو محل غه چاقلی بولغان حالنی فکر قيليب يخشی حاليغه شکر برجا قيليب وزبون حاليغه توبه قيلغاي نماز تهجد اون ايکی رکعت تورور آلتی سلام برلان ادا بولور هر رکعت ده بر الحمد اوچ قل هو الله احد برلان ادا قيلماق كراك هر تورت رکعت دين سونگ صلوة عشر کيم الصلوة والسلام عليك يا رسول الله تا آخريغه چه اوقومق كراك بول صلوة ني سنددا بيان قيلورميز انشاء الله تعالى اندين سونگ (184a) ايکی رکعت اولتوروب نماز اوقومق كراك تا طاق بولوب طاعت لارنينگ افضل لاريندين بولغاي اندين سونگ ذکر پروردگار غه مشغول بولسون تنها بولسه اخفا قيلسون جماعت بولسه جهر قيلسون تا وقت صبح غه چه تا جهاد اكبر ثوابی انگا حاصل بولغاي

سندده هذا وفي المنهاج الحنفی قال ع م افضل الصلوة بعد المكتوبة الصلوة في جوف الليل فاذا قمت الى التهجد فكبّر عشرًا واحمد عشرًا وسبح عشرًا واستغفر عشرًا ولتكن قبل ذلك يدعى بعد التحية لانه ذلك الوقت اجابة الدعوة ولا بد ان يطلب بالدعاء رضاء الحق وطلب غير الحق ليس من الآداب ولا بد ان يلاحظ عن وقت التكليف الى ذلك الوقت فان صدر عنه الطاعة فيشكر وان صدر عنه العصيان فيتوب عليه ويصلى بعده اثني عشر ركعة بالاخلاص بعد الفاتحة ثلاث مرات بسة سلام ويصلى بعد كل اربع ركعات صلوات العشر واول هذه الصلوة الصلوة والسلام عليك يا رسول الله الصلوة والسلام عليك يا نبي الله الصلوة والسلام عليك يا حبيب الله الصلوة والسلام عليك يا خير خلق الله الصلوة والسلام عليك يا سيد المرسلين الصلوة (184b) والسلام عليك يا شفيع المذنبين الصلوة والسلام عليك يا رسول رب العالمين الصلوة والسلام عليك يا سراجاً منيراً الصلوة والسلام عليك يا بشيراً نذيراً الصلوة والسلام عليك يا شافعاً مشفعاً ثم يشتغل الى ذكر الله تعالى الى الصبح ان كان واحداً يذكر اخفاء وان

³¹⁴ БМ-1, БМ-2 де "الفصل" деп дұрыс берілген.

فضيلت كوب تورور واگر فرض اوچون باشقه طهارت قيلسه بلکه هر فرض اوچون ميسر بولسه طهارت قيلماق کراک بول حال اکمل واتم ومنور ومثمر تورور اندين سونگ فرضنى ادا قيلماق کراک جماعت برلان واندين سونگ ايکى رکعت سنتنى اوقومق کراک واگر تورت رکعت اوقوسه فضيلتى كوب تورور چنانچه حديثه کيليب تورور کيم ليلة القدر نينگ فضيلتى غه برابر ايرميش بول تورت رکعت نينگ قراءتى بو طريقه اوقوغاى کيم اول رکعتده الحمددين سونگ آية الكرسي اوچ مرتبه وباقى رکعت لارده الحمددين سونگ اخلاص ومعوذتين نى بردين اوقومق (181b) کراک كوب مشايخ لار بول نمازدين سونگ حاجت لارين حقدين طلب قيليب تورور لار اندين سونگ وترنى ادا قيلغاى اوقلاماسدين اول بول احتياط تورور

و سنده هذا وقال فى فتاوى المنهاج فاذا سمعت اذان العشاء فاجب وصل اربعاً قبل الفريضة احياء لما بين الاذنين ففضل ذلك كثير ثم جدّد الوضوء للفرض وان امکنک تجدد الوضوء لكل فرض³¹² فافعل فان ذلك اکمل واتم وله تنوير وتثمير ثم صل الفرض بالجماعة وصل الراتبة وبعده رکعتين وان شئت صليت السنة اربعاً ففيه فضل عظيم قال ع م من صل العشاء الآخرة بجماعة وصلى اربع رکعات قبل ان يخرج من المسجد كان كعدل ليلة القدر يقرأ³¹³ فى الاولى بعد الفاتحة آية الكرسي ثلاث مرّة وفى الثانية الاخلاص والمعوذتين كل واحدة مرة وكذا فى الثالثة والرابعة قال كثير من المشايخ صلينا هذه الصلوة فقضيت حوائجنا ثم بعد ذلك ان كنت عازماً على قيام الليل فأخر الوتر والافضل الوتر (182a) بتسليمة واحدة والاحوط ان توتر قبل النوم هذا من زبده ما فى المنهاج

فصل حفتن دين سونگ اوقلمق نينگ ادايين بيان قيلورميز هر وقت خفتن اوقوسه لايق وادب ايرمس کيم کيشى دنيا وعبت ايشلارگا مبتلا بولمق ليق انينگ اوچون کيم بول وقت شريف تورور کوندوز عمل لار نينگ خاتمه سى تورور يخشى عمل لار برلان خاتمه بولغاى واگر کيچه لار قسقه وقت لار بولسه اوقلمق کراک واگر کيچه لار اوزاق وقت لارده بولسه اگر عالم بولسه مطالعة علم قيلسون ويا مذاکره سيغه ويا کتابغه اويغو کيلگونچه مشغول بولسون واگر سالک بولسه ذکر لا اله الا الله نى مينگ مرتبه ايتسون صلوة نبى ع م غه يوز مرتبه مشغول بولسون اندين سونگ حضرت جبرئيل ومکائيل واسرافيل وعزرائيل وجملة عرش وملائک غه اوچ مرتبه صلوة ايتسون اويغو کيلسه اويقله سون توشاکنى سالوب قبله غه قراتيب قبر توشاکی تيب اولتورسون توشاک اوستنده وقراءت قيلسون سوره اخلاص ومعوذتين قولى نينگ آيه سيغه دم سالسون باشندين باشلاب همه بدنیکا (182b) سورتسون اوچ مرتبه نيّت قيلسون قوت طاعت تيب راست طرفيغه ياتسون راست قولى نينگ آيه سيني يوزى نينگ تکين دين توتوب کونگلنى حاضر قيليب اوزين حقغه تابشوروب اوقلاغونچه ذکر ايتيب ياتسون واگر بيدار بولوب اوقلاب تورسه ايتسون الحمد لله الذى احيانا بعد ما اماتنا واليه البعث والنشور تيب طهارت قيليب تحيت نمازين اوقوسون وهر کيشى بول ادب لارنى محافظت قيليب طهارت برلان اوقلاسه اول کيشى نينگ روحى عرشغه چيقار انى از جملة مصلى لار دين تيب نامه بتورلار تا بيدار بولغونچه

وسنده هذا وفى المنهاج فى ادب النوم ثم اذا صليت العشاء فلا تشتغل بالخلط واللغو والسمر وكلام الدنيا ونحو ذلك فان هذا الوقت شريف وفيه خاتمة اعمالك اليوم فلا ترض بختها على ما لا خير فيه فانما الاعمال بالخواتم بل اذا كان زمان قصر الليال فتم وان كان

³¹² BM-1, BM-2 де "فريضة" деп дұрыс берілген.

³¹³ BM-1, BM-2 де "يقرأ" деп дұрысырақ берілген, бірақ дұрыс морфологиялық жазылуы

فصل بیلنگ ایدوستلار هر وقت نماز شام نینگ وقتی بولسه انینگ ادابی اولدور کیم انینگ اذانین ایشوتکاکچ جوابین برگاندین (179b) سونگ ایتغیل ای بار خدایا کیچه نی بزگا کیلتورگانینگ اوچون وکوندوزنی اوتکارگانینگ اوچون ویزنی طلب قیلغانینگ نینگ آوازی اوچون عطا قیلغای سن محمد ع م غه مقام محمودنی چنانچه وعدنگ دور اندین سونگ فرض نی اوقوغای فرض دین سونگ سنت نی سوزلامین اوقوغای اندین سونگ کلمه شهادت نی تازه ایتغای مثل ایرتانگ نمازی دیک وسلام برگای ملائکه لارغه کیم کیچه کیلیب تورورلار وکرام الکاتبین غه واندین سونگ ایکی رکعت نماز اوقوغای وحضرت صلی الله علیه وسلم نینگ ارواح لاریغه انگا تخفه رسول دیرلار انینگ قراءتی الحمدین سونگ بر آیه الكرسی بش مرتبه یا اوچ مرتبه قل هو الله احد تورور اندین سونگ ایکی رکعت نماز ایمان بقاسی اوچون اوقوغای انینگ قراءتی الحمدین سونگ آیه الكرسی واخلاص ومعوذتین بر مرتبه دین تورور اندین سونگ صلوة یبارگای اون مرتبه حضرت ع م غه وبول دعانی هم اوچ مرتبه اوقوغای اللهم انی استودعتک دینی فاحفظه علیّ فی حیاتی وعند وفاتی وبعد مماتی واگر نماز (180a) مغرب دین سونگ تورت رکعت نماز اوقوسه بول هم سنت تورور واگر آلتی رکعت اوقوسه افضل تورور چنانچه حدیث ده کیلیب تورور کیم کشی نماز مغرب دین سونگ آلتی رکعت نماز اوقوسا و اراده زبون سوزلاماسه اون ایکی یل نماز اوقوغان غه برابر تورور واگر خفتن غه چاقلی اعتکاف نیت قیلب نماز اوقوسه کوب فضیلت ایتب تورورلار بول نماز غه اوایین دیرلار بولارده سوره اخلاص فاتحه دین سونگ قراءتی تمام تورور ادنی مرتبه اوایین آلتی رکعت تورور

سنده هذا وفى المنهاج ثم اذا سمعت اذان المغرب فاجب وقل بعده اللهم انى اسئلك عند اقبال ليلك وادبار نهارك واصوات دعائك ان تعطى محمدا الوسيلة والفضيلة والدرجة الرفيعة والمقام المحمود الذى وعدته ثم صل الفرض بالجماعة وصل سنته بعده قبل ان يتكلم ركعتين فيهما من الرواتب واقراء فيهما قل يا ايها الكافرون والاخلاص كما فى سنة الفجر فقد ورد فيه خبر صحيح وعمل بهما بعد الفريضة فانهما ترفع مع الفريضة ثم جدّد الشهادة (180b) كما فى اول اليوم وسلم على ملائكة الليل والكرام الكاتبين ثم صل ركعتين بنية تخفة نبينا صلى الله عليه وسلم وقراءة بعد الفاتحة آية الكرسي مع الاخلاص خمس مرات او ثلاث مرات ثم صل ركعتين لبقاء الايمان واقراء فى كل ركعة بعد الفاتحة آية الكرسي والاخلاص والمعوذتين كل واحدة مرة ثم بعد سلام صلى على النبي ع م عشر مرة وادع بهذا الدعاء ثلاث مرة اللهم انى استودعتك دینی فاحفظ على فى حیاتی وعند وفاتی وبعد مماتی ثم ان صلیت بعد المغرب ستا فهی افضل كما قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من صلى بعد المغرب ست ركعات لم يتكلم فيما بينهن بسوء عدلن له بعبادة اثني عشرة سنة ثم ان امكنك ان تنوى العكوف الى العشاء فافعل واحى بين العشائين بالصلوة فقد ورد فى ذلك فضل كثير وهو ناشئة الليل لانه اول نشوة وهو صلوة الاوابين وادناها ست ركعات لما روى عنه صلى الله عليه وسلم من صلى ست ركعات بعد صلوة المغرب كتب من الاوابين فان وصلت بين العشائين بركعتين طويلتين فحسن وان صلیت³¹¹ بعشرين ركعة فاحسن قال (181a) صلى الله ع م من صلى بعد المغرب عشرين ركعة بنى الله تعالى بيتا فى الجنة رواه الترمذى واقراء فى هذه الركعات بالفاتحة والاخلاص كما فى العوارف هذا من زبدة ما فى المنهاج

فصل نماز خفتن نینگ ادابی نینگ بیانی تورور بیلنگ ایدستلار هر وقت خفتن اذانین ایشوتکاکچ تورت رکعت نماز اوقومق کراک تا ایکی اذان نینگ ارسى احیا قیلغای انده

³¹¹ "وصلت" де БМ-1, БМ-2

تورور وانينگ قيمتى يوق تورور اول قوت بولسه ينه قايتيب كيلماس تورور بس مثل احمق لار كى بولمنگ لار كيم الار خوشوقت بولوب هر كونده دنيا زياده قيلورلار وحالا انكه عمرلارى كم بولور انى بيلماس لار ونچوك فايده دور ونچوك خير دور كيم مال زياده بولوب عمر كم بولسه بول سبب دين حضرت امام حسين رضى الله عنه نينگ اوغول لارى ايتيب تورورلار كيم آيا نچوك راضى بولور سن حياتينگ (178a) فانى بولوب نقصان بولغانىغه ودينينگ كم بولوب مالينگ كوب بولغانىغه سويونمه غيل مگر علم وعمل زياده بولغانىغه سويونغيل انينگ اوچون كيم بول ايكى سى سنگا همراه بولورلار وقبرينگده هم صحبت تورورلار وجدا بولورلار سندن اهلينگ وعياليينگ ومالينگ وفرزندلارينگ ودوست لارينگ

وسنده هذا ثم اذا جاء وقت العصر فصل سنة اربعا قبل الفريضة ولا تدعها فان فيها فضائل قال رسول ع م من حافظ على اربع ركعات قبل العصر بنى الله تعالى بيتا فى الجنة وقال صلى الله عليه وسلم رحم الله امراءا صلى قبل العصر اربعا رواه الترمذى فاجتهد ان يتت³⁰⁸ ذلك دعاؤه صلى الله ع م قال فى جامع الترمذى كان صلى الله ع م يصلى قبل العصر اربع ركعات يفصل بينهن بالتسليم على الملائكة المقربين ومن تبعهم من المؤمنين والمسلمين وقرأ فيها والعصر فى ركعت الاولى اربع مرارة وفى الثانية ثلاث مرارة وفى الثالثة مرتين وفى الآخرة مرة واحدة وان شئت فصل ركعتين فقد روى على ابن ابى طالب ان النبى ع م كان يصلى قبل العصر ركعتين ثم صلى (178b) فرض صلاة العصر بالجماعة واجعل من قراءتك فيها فى بعض الاحيان والسماء ذات البروج قيل انه امان من الدماميل ثم بعد العصر ذهب وقت التنفل بالصلاة وبقي وقت الاذكار والتلاوة والدعوة وافضل من ذلك كله مجالسة من يزهّدك فى الدنيا ويشد كلامه عرى التقوى من العلماء الزاهدين المتكلمين بما يقوى عزائم المريدين والخروج فى هذا الوقت للحوائج وامور المعيشة افضل واولى من الخروج فى اول النهار فان لم يكن مهم ضرورى معيشى ولا وجود عالم متقى فاشتغل بحزب الاذكار ثم بذكر لا اله الا الله الى غروب الشمس ثم ان لم تتصدق اول النهار بشىء فاجتهد ان تتصدق فى هذا الوقت ولو بتمرة او لقمة فان القليل بحسن النية كثير فى التصديق لها تأثير وتثوير وقال نجم الكبرى وان لم يمر عليه يوم الاول³⁰⁹ ويتصدق فيه ولو بكفله او بضد ممن يعلم انه يصلى ولا ينبغى ان يكون اوقاتك مهمة فتشتغل فى كل وقت بما اتفق كيف انفق بل ينبغى ان يحاسب نفسك وترتيب وظائفك فى نهارك (179a) وتعيين لكل وقت شغلا لا تتعداه ولا تودع فيه سواه فيه يظهر بركة الاوقات فاما من ترك نفسه مهمل سدا اهمال البهايم لا يدري بماذا يشتغل فى كل وقت فيقضى³¹⁰ اكثر اوقاته ضائعا واعلم ان اوقاتك عمرك وعمرك رأس مالك وعليه تجارتك وبه وصولك الى نعيم الابدى فى جوار الله سبحانه وتعالى فكل نفس من انفاسك لا قيمة له اذ لا بد له واذا فات فلا عود له فلا تكن كالحمقى الذين يفرحون فى كل يوم بزيادة اموالهم مع نقصان اعمارهم فاي فائدة واي خير فى مال يزيد وعمره ينقص قال ابن حسين رضى الله عنهما اترضى ان تغنى الحيوه وتنقص دينك منقوص ومالك وافر ولا تفرح بزيادة المال الا بزيادة العلم والعمل فانهما رفيقانك يصحبانك فى القبر حيث يتخلف عنك اهلك ومالك وولدك واصدقائك هذا من زبده ما فى المنهاج وغيره

³⁰⁸ БМ-2 де "يتناولك" деп берілген.

³⁰⁹ БМ-1, БМ-2 де "ال" деп дұрыс берілген.

³¹⁰ БМ-1, БМ-2 де "يفتقر" деп берілген.

والصحة الباطلين والفسق ونحوها فهو سهر الشر كما في حاشية المنهاج وهذا النوم فيه قوائد الاول ان يعين على قيام الليل والثاني النفس تستريح وهي اذا استراحت عادة جديدة فبد الانتباه يستجد الباطن نشاطا آخر كما في اول النهار فيكون الصادق في النهار نهرا ان يغتنمها لخدمة سبحانه وعبادته والثالث ان يصفو القلب بتعطيل الحواس فينشط في العمل بقية النهار والرابع ان يسلموا ساعة من حديث النفس فان كثرة حديث النفس تقسى القلب ككثرة الكلام لانه كلام من غير لسان ثم اذا قلت فاجتهد ان يستيقظ قبل الزوال بساعة حتى تمكن من التوضى |الوضوء| وحضور المسجد وصلوة التحية قبل وقت الظهر بحيث يكون وقت الاستواء مستقبل القبلة ذاكرا او مستبحا او تاليا قال الله تعالى وسبح بحمد ربك قبل طلوع الشمس وقبل غروبها (20:130) ثم انتظر الاذان التجبية³⁰⁴ قال سعيد بن المسيب ما اذن (176b) مؤذن منذ عشرين سنة الا وانا في المسجد ثم اذا زالت الشمس ودخل وقت الظهر فصل قبل السنة والفرض اربع ركعات تطوعا تسليمة واحدة وكان رسول ع م قال هذا وقت فيه يفتح ابواب السماء فاحب ان يرفع لى فيه عمل وهذه الصلوة يقال لها صلوة الزوال وراع نهار³⁰⁵ اول الوقت بحيث تعظن له قبل المؤذن كما يذهب وقت الكراهة بالاستواء فان شرعت فيها ثم سمعت الاذان فقد اصبت وقتها واقراء في كل ركعة آية الكرسي ثلاث مرات بعد الفاتحة ثم صلى سنة الظهر اربعا بتسليمة وهي مؤكدة غايت التاكيد وفي الحديث ان من صلاهن واحسن ركوعهن وسجودهن صلى معه سبعون الف ملك يستغفرون له الى الليل ولا يترك قعدتها الاولى التبة فان لها حكم التطوع عند محمد وزفر ره لو ترك قعدتها الاولى تفسد عندهما وعند ابي حنيفة ره ايضا في احدي الروايتين عنه ثم ان وجدت فرصة فاقراء الدعاء الماثورة فيما بين السنة والفرض كما في صلوة الفجر فان ذلك مندوب وفي العوارف ما ورد (177a) رسول ع م ما دعا به الا الصلوة الفجر ثم صلى الظهر بالجماعة ثم صلى ركعتي الظهر بعد الفراغ من الفرض من غير فصل فهما من الرواية الثانية ولا تشتغل بعد ذلك الا بتعليم علم او اعانة مسلم او قراءة قرآن او سعى وكسب في معاشك تستعين بذلك على دينك او زيارة اخوان او عيادة مرض المسلمين او اداء دين او قضاء حق من الحقوق فان كل ذلك من الدين هذا من زبدة ما في المنهاج

فصل بيلنگ ايدوستلار نمازديگرنينگ وقتي كركاندين سونگ آدابي اولدور كيم فرض دين الكارى تورت ركعت سنت اوقورلار فضيلت انده كوب تورور حديث ده كيليب تورور كيم هر كيم محافظت قيلسه تورت ركعت نمازنى نمازديگردين الكارى انكا حق تعالى بر اوى بنا قيلور جنت ده وينه بر روايت ده كيليب تورور حضرت ع م ايكي ركعت هم اوقوب دورلار انينگ قراءتي اول ركعتنده الحمددين سونگ سوره والعصر تورت مرتبه سونقي ركعتده اوچ مرتبه اندين سونقي ركعتنده ايكي مرتبه اخير ركعتنده بر مرتبه اوقوب (177b) تمام قيلغاي اندين سونگ فرضنى جماعت برلان اوقومق كراك اندين سونگ نفل اوقوب بولماس بلكه (ذكر و)³⁰⁶ تلاوت ودعواتغه مشغول بولمق كراك اما افضل بولارنينگ برچه سيدين دنيادين پرهيز قيلغان جماعت برلان اولتورمق تورور زاهدلار كيم سوزلارلار عزيزت واحتياط دين الارنينگ سوزلارين ايشتماك كراك تا كيم قوة بولغاي مريدلارنينگ عزيزت لاريغه ايدوستلار اوتكان عمرينگز تورور عمرينگز رءس³⁰⁷ مالىنگز تورور وواجب تورور سيزلارگه كيم بول عمرينگزنى آخرت نجاتيغه صرف قيلغاي سيزلار و بول سببلى نعيم ابدىگا واصل بولوب حق تعالى جوارينده بولغاي سيزلار وهر نفس لارينگز جوهر ناياب

³⁰⁴ БМ-1, БМ-2 де "التحية" деп берілген.

³⁰⁵ БМ-1, БМ-2 де "لها" деп берілген.

³⁰⁶ БМ-3 те бұл сөз жоқ, БМ-1, БМ-2 ден алынып қойылды.

³⁰⁷ БМ-1, БМ-2 де "راس" деп берілген.

افضل من النوافل فان هذه عبادة³⁰⁰ وفيها رفق المسلمين³⁰¹ الحالة الرابعة ان لا تقوى على ذلك واشتغلت بحاجتك اكتسابا على نفسك او على عيالك وقد سلم المسلمون منك وآمنوا من لسانك ويدك وسلم منك دينك (174b) اذا لم ترتكب معصية فينال به درجة اصحاب اليمين ان يتمكن من الرقى الى مقامات السابقين وهذا اقل مراتب درجات في مقام الدين وما بعد ذلك فهي مراع الشياطين وذلك ان تشتغل والعياذ بالله بما يهدم دينك او تؤدى عبدا من عباد الله فهذه رتبة الهالكين واياك ان يكون من هذه الطبقت هذا من زبدة ما فى المنهاج الحنفى

فصل بيلنگ ايدوستلار آفتاب قايتماسدين اول راق كيم قيلوله كيم سنت تورور عمل قيلماق كراك اگر كيچه سحر توروب بيدار بولوب وروا وراوين قيلغان بولسه قيلوله اولدور كيم آرام قيلب اوقلاغى بر كز يا ايكى كز تا مدد قيلغاي سحر تورمقغه بول بيدارليقغه خير بيدارليق ديرلار اما كيشى بيدار بولسه سحرده توروب عبث سوزلاب عبث ايش لارگا مشغول بولسه اهل باطل وفاسق لار برلان هم صحبت بولسه انگا بيدارليق شر ديرلار وقيلوله ديماس لار قيلوله كيم سنت تورور انده نچه فايده بار تورور برى اولكيم سحر تورماقغه مدد قيلور وينه برى اولدور كيم (175a) نفسى آرام تاپيب باطنده نشاط وخوشليق پيدا بولور بول سببلى حق خدمتيغه قادر بولوب عبادت قيلغاي وينه برى اولدور كيم كونگلى صف بولور وحواسى تعطيل بولغان سببلى ذوق برلان عبادت قيلور وينه برى اولدور كيم سلامت بولور حديث نفس دين كوب حذيب نفس كونگلى قتيق قيلور وبول سببلى حقدن آلوس بولور كوب سوزلگان كى انينگ اوچون كيم حديث كيم³⁰² تيل سيز سوزلگان تورور بس هر وقت كيم قيلوله حاصل بولسه جهد قيلماق كراك كيم آفتاب قايتماسدين بر ساعت الگارى بيدار بولغاي تا ممكن بولغاي طهارت قيليب ومسجدكا باريب تحيت مسجد اوقوغاي پشين دين الگارى وينه ادب آفتاب قايتقاندن سونگ اولدور توروت ركعت نماز اوقوغاي بر سلام برلان انگا نماز بى³⁰³ زوال ديرلار بول نمازنى پشين اذاندن اول اوقومق كراك انينگ هر ركعتده اوچ مرتبه آيت الكرسي فاتحه دين سونگ قراة قيليب ادا قيلغاي چنانچه حديث ده نبى ع م (175b) كيم بول وقت زوال وقتى دوركيم آسمان نينگ رحمت ايشيكلارى آچيلور وعمل لار باريب كيرارلار

فصل بيلنگ ايدوستلار اندين سونگ پشين سنتين اوقومق كراك توروت ركعت بر سلام وهذا مؤكدة حديث ده كيلب تورور كيم كيشى پشين نينگ سنتين خوب اوقوسه انينگ برلان يتميش مينگ فرشته همراه بولوب اوقوب بو كيشى اوچون حقدن استغفار طلب قيلور ايرميش لار تا كيچه گا چاقلى اگر فرصت بولسه دعاء مأثوره كيم ارتنگ نمازى نينگ سنتى برلان فرضى نينگ اراسنده اوقورلار اوقومق كراك اندين سونگ فرض نى جماعت برلان ادا قيلغاي اندين ايكى ركعت سنت نى اوقوغاي پشين نمازيدين فارغ بولغاندين سونگ تعليم علم غه ويا مسلمانينغه يارى برمك كا ويا قراة قرانغه ويا كسب معاشغه ويا زيارت اخوانغه ويا كسل مند سورامقغه ويا جنازه غه حاضر بولمقغه ويا حقنى ادا قيلماقغه مشغول بولمق كراك تا دين كمال تابقاى بولار سببلى

وسنده هذا ينبغى ان يستعد قبل الزوال لصلوة الظهر فتقدم القيلولة (176a) ان كان لك القيام بالليل وسهر فى الخير فان فيها معونة على قيام الليل كما ان فى السحور معونة على صيام النهار والقيلولة سن غير قيام الليل كالتسحر فى غير صيام النهار واما سهر للسمر واللغو

³⁰⁰ BM-1, BM-2 де "عبادات" деп дұрыс берілген.

³⁰¹ BM-1, BM-2 де "للمسلمين" деп дұрыс берілген.

³⁰² BM-1, BM-2 де "نفس" деп берілген.

³⁰³ BM-2 де "فى" деп берілген.

اثنى عشر ركعة ومن ادى اربع ركعات بسلام واحد فهو افضل كما ضم فى الركعة الاولى والشمس بالحمد والثانى سورة الليل وفى الثالث والضحى وفى الرابع الم نشرح ومن ادى اثنى عشر ركعة صلى اربع ركعات التى كما قلنا وفى باقى الركعات ضم بالحمد سورة الاخلاص خمسة وجاء فى الحديث من صلى صلوة الضحى بنى الله تعالى قصرًا فى الجنة من الذهب ومن لم يصل هذا الصلوة ولا يقرأ قل يا ايها الكافرون فكان من جملة المنافقين هذا كله من زبدة ما فى المناهج العمال وغيره من الكتب المعتبرة من مشائخنا ره وفى المنهاج هذه الصلوة كلها خير فمن شاء فليستقل ومن شاء فليستكثر وليس بين الطلوع والزوال رابطة غير الضحى فى افضل عنه من اوقاتك فلك فيه اربع حالات الحالة الاولى وهى الافضل ان تصرفه الى طلب العلم النافع فى الدين دون الفضول الذى اكب الناس عليه وسموه علما والعلم النافع ما يزيد فى خوفك (173a) من الله تعالى وفى بصرتك بعيوب نفسك وفى معرفتك بعبادة ربك ويقل من رغبتك فى الدنيا ويزيد فى رغبتك فى الآخرة ويفتح بصيرتك بأفات اعمالك حتى تحرز منها ويطلعك على مكائد الشيطان وغروره وكيفيت تلبيسه على العماء والسوء حتى عرضهم لمقت الله وسخط حيث اكلوا الدنيا بالدين واتخذوا العلم وسيلة الى اخذ الاموال من السلاطين واكل الاموال الاوقاف و اليتامى والمساكين وصرف همتهم طول نهارهم الى طلب الجاه والمنزلة فى قلوب الخلق وضفرهم بذلك الى المرائات والمماراة والمنافسة والمباهات وهذا الفن من العلم النافع المذكور فى كتاب الاحياء فان كنت من اهله فحصله واعمل به ثم علمه وادع اليه فمن علم ذلك وعمل به ودعا اليه فذلك يدعى عظيما فى ملكوة السموات بشهادة عيسى ع م واحذر كل الحذر ان تاخذ على تعليم امر من امور الدين شيئا من امور الدنيا وان تريد بذلك غرضا من اغراض الدنيا البقة بل تريد به وجه الله لا غير فان ذلك مقتضى الاسلام وكذا قيل فى تفسير قوله تعالى فان (173b) توليتم فما سالتكم من اجر ان اجرى الا على الله وامرت ان اكون من المسلمين (10:72) قال فى الكشف حكاية عن نوح ع م ما نصحتكم الا لوجه الله لا لغرض من اغراض الدنيا وامرت ان اكون من المسلمين الذين لا يأخذون على تعليم الدين شيئا ولا يطلبون به دنيا يريد ان ذلك مقتضى الاسلام والذى كل مسلم مأمورون به انتهى فادعك نفسك الى ترك ما ذكرناه من الاوراد والاذكار استقالا لذلك فاعلم ان الشيطان قد وس الى قلبك الداء الدفين وهو حب الدنيا والجاه فاياك تغتر به فتكون ضحكة له يهلك ثم يسخر منك وان جرّبت نفسك مدة فى الاذكار والاوراد والعبادات فكانت لا تستثقلها كسلا عنها ولكن ظهرت رغبتك فى تحصيل العلم النافع فى الدين ولم ترد به الا وجه الله سبحانه وتعالى فذلك افضل من نوافل العبادات مهما صحت النية ولكن الشأن فى صحة النية فهى معدن غرور الجهال ومزلة اقدام الرجال الحالة الثانية ان لا تقدر على تحصيل العلم ولكن مشتغل بوظائف العبادات من الذكر والقراءة (174a) والصلوة سيما الدعواة قال الله تعالى قل ما يعبا بكم ربى لو لا دعاؤكم (25:77) قيل الدعاء هو قوله فى سورة الشعراء رب هب لى حكما والحقنى بالصالحين (26:83) واستحبوا ان يدعوا الله تعالى باسمائه التسعة والتسعين فى كل يوم وليلة مرة واستحبوا ان يدعوه بمعانى اسمائه وصفاته فانه تعالى يحب ذلك مثل ان يقول يا جبار اجبر قلبى يا غفار اغفر ذنبى يا رحمن اصلحنى يا رحيم ارحمنى يا تواب تب علىّ يا سلام سلمنى على هذا فذلك من درجات العابدين وسير الصالحين فيكون بذلك ايضا من الفائزين الحالة الثالثة ان تشتغل بما يصل منه خير الى المسلمين وتدخل به سرورا على قلوب المؤمنين او تسير به الاعمال الصالحة للصالحين كخدمة الفقهاء والصوفية واهل الدين والتردد فى اشتغالهم او السعى فى اطعام الفقراء واليتامى والمساكين او التردد مثلا على المرضى بالعيادة وعلى الجنائز بالتشييع فذلك

والثاني سورة الناس والثالث سورة الفلق والرابع سورة الاخلاص والخامس قل يا ايها الكافرون والسادس آية الكرسي والسابع سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر وفي المرة السابعة ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم عدد ما علم الله وزنة ما علم (171a) وبلا ما علم والثامن اللهم صلى على محمد عبدك ورسولك النبي الامي وعلى آله وبارك وسلم عليهم²⁹⁶ والتاسع اللهم اغفر لي ولوالدي ولمن توالد ولجميع المؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات الاحياء منهم والاموات والعاشر اللهم يا رب افعل بي وبهم عاجلا واجلا في الدين والدنيا والآخرة ما انت له اهل ولا تفعل بنا يا مولانا ما نحن له اهل انك غفور حكيم²⁹⁷ جواد كريم رؤف الرحيم ولما قرأ هذه بعد ان تعلّمها من الخضر ع م رأى في المنام انه دخل الجنة وراء الانبياء والملائكة عليهم السلام واكل من طعام الجنة وقيل بانه مكث اربع اشهر لم يطعم قيل لعله كان ذلك لكونه اكل من طعام الجنة هذا من زبدة ما في المنهاج ثم اذا طلع الشمس وارتفعت قدر رمح او رمحين صلى ركعتي الاشراق قبل ان تتصرف من مجلسك كما ورد في الحديث وقرأ فيهما بعد الفاتحة سورة الاخلاص خمس مرّة ثم صلى ركعتين بنيت الاستخارة وقرأ في الاولى قل يا ايها الكافرون وفي الثاني سورة الاخلاص بعد الفاتحة ثم صلى ركعتين قاعداً باي سورة ما شاء بعد الفاتحة هذا هو ادب مشائخنا ره ولا تترك استخارة (171b) المطلقة اول كل يوم وذلك بالدعاء ودعاءها المأثورة اللهم اني استخيرك في جميع اقوالى وافعالى وحركاتى وسكناتى وسائر ما يصدر عني في هذا اليوم اللهم خلى واخترلى من القول والفعل ما تجب وترضى ثم اذا ارتفعت الشمس فصل الضحى فهذا الوقت افضل الاوقات لصلوة الضحى قال رسول الله صلى الله عليه وسلم صلوة (الضحى اذا مضت)²⁹⁸ الفصال وهو ان ينام الفصيل في ظل امه عند حر الشمس وقل صلوة الضحى ركعتان واكثرها اثني عشرة ركعة وفي صحيح مسلم عنه صلى الله عليه وسلم من رواية عايشه رضى الله عنها انه كان يصلى الضحى اربعا ويزيد ما شاء وفيه عنه صلى الله ع م انه قال يصح على كل سلامى من احدكم صدقة فكل تسبيحة صدقة وكل تحميدة صدقة وكل تهليلة صدقة وكل تكبير صدقة وامر بالمعروف صدقة ونهى عن المنكر صدقة ويجزى من ذلك ركعتان يركعهما من الضحى وقال الشيخ في الوصايا يصلى صلوة الضحى ركعتين او اربعا يقرأ فيهما بعد الفاتحة والضحى²⁹⁹ والم نشرح وفي الاربع اياهما والسورتين قبلهما والشمس والليل ثم بعد الفراغ (172a) من الضحى اكثر الدعاء سما إسيمان بالمأثورة في هذا الوقت وهو اللهم بك احول وبك اصول وبك اقاتل ويستحب تخفيف هذه الصلوة هذا من زبدة ما في المنهاج وفي الحديث لا يصل العبد الى مرتبة الولاية حتى صار لنفسه هذا الصلوة وردا ايضاً ورد في الحديث من صلى صلوة الضحى طهر عن المعاصي كلها وان زاد معصيتها من كفك البحار وقطرة المdrار واعظم من جميع الجبال ووزنها ازيد من اوراق الاشجار واعداد الرمل وايضاً قال ع م يشفع ذلك العبد سبع مائة من المعاصي من اهل بيته ونظر الله تعالى له سبعين نظرا رحمة وكل نظره يهب سبعين حاجة وقل حاجة هو المغفرة وهذا خواص صلوة الرغائب يعنى صلوة الرجب ومن دوام صلوة الضحى حصل له كل هذه الخواص ومع ذلك خواص آخر لانه من كان صلوة الضحى وردا له اقيم مقام تصدقات التي لزم عليه ومن جملتها انه كان لبنى آدم ثلاث مائة وستين سدا من الوريد وغيره ووجب عليه ان يتصدق لكل هذه السداد وهذا الصلوة اقيم (172b) مقام هذه الصدقات المذكورة وجاء في الحديث وقل هذه الصلوة ركعتين واوسطه اربع ركعات وانتهائه

²⁹⁶ БМ-1, БМ-2 де "عليه" деп берілген.

²⁹⁷ БМ-1, БМ-2 де "رحيم" деп берілген.

²⁹⁸ БМ-1, БМ-2 де "الفجر اذا مضت" деп дұрыс берілген.

²⁹⁹ БМ-1, БМ-2 де "والفجر" деп дұрыс берілген.

انگا جنت ده بر قصر طلادين حديث ده كيليب تورور (هر كيم ايرسه)²⁹³ نماز چاشت اوقوماسه²⁹⁴ وقل يا ايها الكفرون | الكافرون | قراءة قيلماسه منافع لاردين تورور بول نمازنى سعادت بيلماك كراك بيلنگ ايدوستلار كون چيقيغاندين سونگ قيتغونچه بول نمازدين يخشيراك ورد يوق تورور اما بول نمازدين يخشى راق ورد تورت تورور اولى اولدور كيم كيشى صرف ايتكاي وقت نى علم نافع طلييغه اول علم نينگ خاصيتى اولدور كيم حقدين قورقمق انده غالب وزياده بولغاي بصيرة وعلم باطن انده زياده بولغاي پروردگار عباتندين معرفت زياده بولغاي ورغبتي دنياغه كم بولغاي ورغبتي آخرت غه زياده بولغاي عمل لارى نينگ آفتى غه بصيرتى گشايش بولغاي شيطان نينگ حيله ومكرى وغرورى غه مطلع بولغاي اما جماعه علما بار دورلار كيم الار غه علماء رسوم وعلماء دنيا ديرلار الار شياطين مكريغه وغروريغه گرفتار بولوب (169b) خدانينگ غضبيغه سزاوار بولوب دنيانى دين برلان ييب علم نى وسيله قيلورلار اموال سلاطين حاصل قيلماق اوچون ديرلار يتيم ومسكين لار نينگ مال لار ينى واوقاف لار نينگ حصولات لار ينى بيجا صرف قيلورلار وعمرلار ينى از براى عزت وحرمت ومنزلت دنيا اوچون عبثات بلكه حراماتغه صرف قيليب وضايع قيلورلار وبول كردار ناشايسته غه وبدعت وضاللتغه قدم قويوب يوروگان لاريگا فخر قيليب حقدين اميدوار بولورلار بول سببدين بول جماعت غه علماء سوء ديرلار هر كيشى ده علم نافع بولماسه بول افعال ناشايسته غه گرفتار بولور ايكنجى يخشى ورد اولدور كيم طالب خائف عبادت لار غه مشغول بولغاي مثل ذكر وتسبيح وقراءة قرآن ونماز وروزه ودعوات اوچونجى ورد اولدور كيم مشغول بولغاي اعمال صالحه غه مثل خدمت فقهاء دين واهل صوفيه وعيادت مريض وجنائز بولار طاعت نوافل دين افضل واكمل تورور تورتنجى مشغول بولمق ليق تورور اوز روزگار نينگ واهل عيالى نينگ كسب واسبابيغه (170a) چنانچه اسلام بولار برلان سلامت بولور انينگ قول واياقندين آدم لار امانده بولغاي تا بول ايش برلان دين ودنيانتى سلامت بولغاي ومونداغ كيشى دين گناه ومعصيت صادر بولماس اصحاب يمين درجه سيگا يتب مقامات سالكگا يتگايلا

وسنده هذا وذكر فى المنهاج المتقين الوظيفة الحادى عشر فى آداب صلوة الفجر كيفية ترتيب الاوراد والاذكار بعدها الى طلوع الشمس ثم اذا فرغ المؤذن من اذان الصبح فقل اللهم رب هذه الدعوة التامة والصلوة القائمة آت محمداً الوسيلة والفضيلة والدرجة الرفيعة وابعثه مقاماً محموداً الذى وعدته وارزقنا شفاعته انك لا تخلف الميعاد وثم قال قل اللهم انى اسئلك عن حضور صلاتك واصوات دعائك وادبار ليلىك واقبال نهارك ان تعطى محمداً الوسيلة والفضيلة والدرجة الرفيعة والمقام المحمودا الذى وعدته واذا سمعت الاقامت فقل مثل ما يقول الى قوله قد قامت الصلوت ثم صلى الفجر (170b) بالجماعة ولا تدع الصلوة الجماعة قط لاسيما صلوة الصبح فقد قال الله سبحانه ان قرآن الفجر كان مشهودا (17:78) وقال ع م صلوة الجماعة تفضل صلوة الفرد²⁹⁵ سبع وعشرون درجة واذا فرغت واقراء الاوراد المعروفة للمشائخ الكبار قدس الله ارواحهم وهى المتضمنة للفوائد الكلية مشتملة على ما ورد فى الاحاديث الصحيحة هذا من زبدة ما فى المنهاج ثم بعد الادعية والاذكار ان وجدت فرصة قراءة المسبوعات العشر فقد استكملت الفضل وهى ما اهداها الخضر ع م الى ابراهيم التيمى ووصاه ان يقولها غدوة وعشية وهى عشرة اشياء يقرأ كل واحد منها سبع مرارة الاول فاتحة الكتاب

²⁹³ BM-1, BM-2 де "агр кимрсе" деп берілген. Негізі "агр кимрсе" немесе "агр кимрсе" деп жазылу керек.

²⁹⁴ BM-1, BM-2 де "афуса" деп берілген.

²⁹⁵ BM-1, BM-2 де "الفذ" деп дұрыс берілген.

اندین سونگ قدرتینگیز بولسه مسبّعات عشر اتلیغ دعانی اوقوغای سیز ابراهیم تیمی تیگان بول دعانی اویقوسنده حضرت خضر ع م دین تعلیم آلیب جنت کا کریب پیغمبر لار برلان ملاقات قیلیب وجنت طعامندین ییب بیدار بولوب بول طعام ودعانینگ شرافتندین تورت آی دنیا طعامین یمه دیلار اندین سونگ آفتاب بر قد نیزه بلند یا اندین زیاده بولغاندین سونگ (167b) هنوز مجلسنی بوزماین ایکی رکعت نماز اشراق تیب نیت قیلیب اوقوغای لار هر رکعت ده الحمددین سونگ بیش مرتبه قل هو الله احدنی اوقوغای سیز تا حج و عمره ثوابین تابغای سیز واندین سونگ ایکی رکعت نماز استخاره نیت قیلیب اوقوماق کراک اولکی رکعت ده قل یا ایها الکفرون | الکافرون | سونگقئ رکعت ده قل هو الله احدنی الحمدغه ضم قیلیب ادا قیلماق کراک حق تعالی انینگ هر ایشینده خیریت قیلور ایرمیش بول نماز سنت تورور ادب دین درجه سی آرتوق تورور حدیث ده کیلیب تورور کیم هر ایشینده انداغ نیت استخاره قیلماق کراک واندین سونگ بول مناجات نی ایتغای ای بار خدایا طلب قیلورمیز سندین یخشی لیقنی جمیع سوزیمزده وفعلی میزده وحرکاة وسکنا تیمیزده واوزگا نمرسه لار کیم صادر بولور مندین بول کونده خیر قیلغیل منگا هر نمرسه لار کیم دوست توتارسن وراضی بولورسن تیب شکسته لیک قیلغای اندین سونگ آفتاب بلند بولوب اولوغ چاشتگاه بولغاندین سونگ نماز چاشت اوقومق کراک تا درجه ولی لیک کا یتکای (168a) بول نمازنی دوامت قیلماغونچه مقام ولایت حاصل بولماس وینه بول نمازنی اوقوغان سبیلی کیشی گناه دین پاک بولور هرچند گناهی دریالارنینگ کفکندین زیاده بولسه حدیث ده کیلیب تورور کیم هر بنده فریاد قیلسه آواز خوش دین صدقه تورور وهر تسبیح وهر تحمید وهر تهلیل وهر تکبیر صدقه تورور وامر معروف صدقه تورور ونهی منکر صدقه تورور بول نماز چاشت اوقوغان سبیلی بو صدقات دین حساب تپار وینه هر آدم ده اوچ یوز آلتمش بند بار تورور از برای هر بند اوچون صدقه لازم تورور هر کیشی بول نماز چاشت نی اوقوسه اول بند لار اوچون لازم بولغان صدقات دین حساب تپار وینه بول نماز فرشته لارنینگ نمازی تورور بول نمازغه نماز اوّابین هم دیرلار وبعضی نماز شام برلان خفتن نمازی نینگ اراسنده اوقوغان نمازغه اوّابین دیرلار وادنی مرتبه سی بول نماز چاشت نینگ ایکی رکعت تورور اول رکعتنده سوره والشمس والضحی و سونگقئ رکعتنده واللیل اذا یغشی الحمدغه ضم قیلیب ادا قیلماق کراک ومناهج العمال ده ایتور کیم انگا بول نماز (168b) نینگ ثوابی حج و عمره ونماز رجب غه برابر تورور کیم انگا نماز رغایب هم دیرلار هر کیشی بول نماز رغایب نی اوقوسه گناه دین فارغ بولور هرچند گناهی انینگ زیاده بولسه دریانینگ کفکندین ویغمور قطره سندین وتاغ لارنینگ اغیرلیقی دین وجمیع درخت لار یفراقندین وچکالارنینگ دانه سندین وقیامت کونی بول کیشی شفاعت قیلور ایرمیش یتی یوز عاصی مجرم دوزخی بولغان اهل بیتی دین فتاوی حجت ده بول خاصیت مصرّح تورور وینه خدای تعالی بول نمازنی اوقوغان کیشیگا یتیمیش نظر رحمت قیلور ایرمیش حاجتین بتکارور ایرمیش وادنی حاجتی انینگ مغفرت ایرمیش بیلنگ کیم نماز چاشت نینگ انتهایسی اون ایکی رکعت ومتوسّطی تورت رکعت تورور بول تورت رکعت نی هر کیم ادا قیلسه بر سلام برلان افضل تورور اولگی ایکی رکعتنده الحمددین سونگ سوره والشمس واللیل نی ضم قیلغای چنانچه آیتوق وسونگقئ ایکی رکعتنده سوره والضحی والم نشرح الحمد غه ضم قیلیب ادا قیلماق خوب تورور وقالغان (169a) سکیز رکعت ده الحمددین سونگ بیش دین سوره قل هو الله احد ضم قیلوب ادا قیلغای هر کیشی بول اون ایکی رکعت نمازنی اوقوسه بنا قیلور ایرمیش الله تعالی

والعشرون الجلوس للمصيبة فيه ثلاثة ايام او اقل والثامن والعشرون اعطاء السؤال فيه لان فيه وعيدا ولكن يتصدق عليهم قبل الدخول او بعد الخروج وقال في الملتقط انما يكره اعطاء السؤال المسجد اذا كانوا يمرون ومتخطون رقاب الناس وان اخذوا وجلسوا فلا بأس باعطائهم واعلم ان امام المسجد او المؤذن او رجلا يقال له پای مرد اذا سئل للفقراء شيئا وخطب بعضهم ببعض ضمن الجميع واذا ادى صار مؤديا من مال نفسه ولا يجزيهم عن زكاة اموالهم وهذه مسئلة ابتلى بها اهل العلم من الصلحاء والاخير والمخلص لهم ان يأمر الجامع الفقير اولا بذلك ليصير وكيفا عنه بالقبض فلا يصير ضامنا كذا في الفصولين والخلاصة والتاسع والعشرون ادخال الصبيان الذين لا يميزون فيه من غير حاجة مقصودة والثلاثون ادخال المجانين فيه والحادي والثلاثون ادخال البهائم فيه بغير حاجة (166a) مقصودة والثاني والثلاثون انتظار الاقامة للدخول فيه يعنى جلس على باب المسجد ولا يدخله حتى يقيم المؤذن فذلك مكروه من غير ضرورة والثالث والثلاثون اخراج ما تعلق بثيابه من بوارى المسجد وحشيشه عمدا اما اذا لم يعتمد فلا يلزم اعادته بعد الخروج والرابع والثلاثون اتخاذ المسجد طريقا من غير عذر والخامس والثلاثون اغلاق بابه وفي الكفاية قالوا لا بأس في زماننا باغلاق باب المسجد ولا يفتح الا في اوقات الصلوة والسادس والثلاثون تنقيشه ولا بأس تجصيصه وقال في الهداية ولا بأس بان ينقش المسجد بالحص والساج وماء الذهب وكذا تطيين المسجد بطين النجس وكذا ابتلال التراب بماء النجس لتطيينه مكروه كما في الخلاصة والسابع والثلاثون البول والتخلى فيه وعلى سطحه ايضا والثامن والثلاثون المجامعة ودواعيها فيه وفوقه ايضا كما قال في الهداية والتاسع والثلاثون ان يكون قبلة المسجد الى المخرج وبئر العذرة والى الحمام كذا في الملتقط والاربعون حمل سراج المسجد منه الى بيته (166b) ولو حمله من بيته الى المسجد لا يكره والحادي والاربعون الخروج منه بعد دخوله الا بعد ذكر او الصلوة

المصباح الرابع فيما يحرم فيه وذلك ثمانية اشياء الاول دخول الجنب فيه والثاني دخول الحائض والثالث دخول النفساء والرابع ادخال النجاسة قصدا من غير ضرورة والخامس الافتصاد في غير اناء والسادس ادخال المشرك بغير غرض مقصود في قول والسابع اتخاذه طريقا من غير عذر في قول والثامن الجماع ودواعيه للمعتكف

بش وقت نمازنینگ ادب لاری

فصل بیلنگ ایدستلار مسجديننگ جميع ادب لارين بيان قيلدوق ايمدى بش وقت

نمازنینگ ادب لارين بيان قيلورميز انشاء الله

اول ارتانگ نمازنینگ ادبين واورادلاری نینگ ترتيبي بيان قيلالى هر وقت مؤذن ارتانگ نمازی نینگ اذانين ايتغان سونگ انینگ دعاسيني اوقوغای واندين سونگ بول مناجات نی ايتغای ای بارخدایا طلب قيلورميز سندن نمازنینگ وقتنی بزگا حاضر قيلغانینگ اوچون بزنی طلب قيلغانینگ نینگ آوازی اوچون اقشامینگنی (167a) بزدين اوتکارگانینگ اوچون وكوندوزینگنی بزگا حاضر قيلغانینگ اوچون عطا وانعام قيلغای سن حضرت محمد ع م غه مقام محمودنی کیم وعده قيليب تورورسن چنانچه سنینگ وعدنگده خلاف بولماس وهر وقت کیم تکبير ايتولسه کليمه لاری نی بز هم ايتغای ميز نمازنینگ نيّتی نینگ بيانینی يوقاريده ايتغان ميز انداغ نيّت قيلماق کراک زينهار جماعت برلان ادا قیلا کورونگ انینگ اوچون کیم تنها گذاردين جماعت نینگ فضيلتی يگرمه يتی درجه الگاری تورور هر وقت نمازنی جماعت برلان ادا قيلغاندين سونگ بزرگ لارنینگ وردين بيلسانگیز تا آفتاب چيقغونچه اولتورغای سیز تا الارنينگ وردلاریگا شریک بولوب ثواب الغای سیز ایدوستلار

للقضاء او²⁹⁰ احقه خلافا للشافعي ره والحادي والعشرون الدعوى وما يتبعها والثاني والعشرون ترك اجابة المؤذن باللسان سواء كان قاريا او لم يكن قال (164a) فى الكامل ولو كان حاضرا فى المسجد حين سمع الاذان او سمع فى بيته اذان مسجد آخر فليس عليه الاجابة لانه اجاب بالفعل وهو فوق القول وفى الخلاصة لو كان قراءة القرآن فى المسجد لا يترك قراءة القرآن ان يسمع الاذان وفى الكفاية لو سمع الاذان وهو فى المسجد يمضى فى قراءته وفى العيون قارى سمع الاذان فالافضل له ان يسمع الاذان وعن حلوائى لو اجاب باللسان ولم يجب الى المسجد لا يكون مجيبا ولو كان فى المسجد ولم يجب لا يكون آثما وفى الملتقط لا يترك القراءة القرآن ان كان فى مسجده كذا فى الظهيرية وفى الواقعات الافضل له ان يمسك ويجب وفى التجنيس ولا يكره الكلام عند الاذان بالاجماع ثم ان اراد الاجابة قولاً لا²⁹¹ يقول ما قاله المؤذن الى قوله حى على صلوة وحى على الفلاح فيقول مقام ذلك لا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم واذا قال المؤذن الصلوة خير من النوم يقول صدقت وبررت

المصباح الثالث فيما يكره فيه وذلك احد واربعون شيئا الاول البيع والشراء وسائر العقود الا للمعتكف (ان لا)²⁹² (164b) يحضر السلعة والثاني انشاد الضالة والثالث انشاد الشعر وفى جامع الترمذى وقد روى عن رسول ع م رخصة فى انشاد الشعر فى المسجد والرابع البزاق والخامس رمى النخامة بل سعى ان يزور وما يخدر من رءسه اجلالا للمسجد فيكون صحة لجسده وقوة له ويخرج ويرميه خارج المسجد كذا فى الشرعة والسادس خصف النعل والسابع تعليم الصبيان باجر والثامن الكتابة باجر والتاسع الخياطة فيه وسائر الحرف باجر كذا فى الملتقط وفى الخلاصة يكره الجلوس الخياطة فيه مطلقا الا اذا جلس لصيانة المسجد والعاشر المخاصمة والمشاجرة والحادى عشر اقامة الحدود والتعزيرة والثاني عشر تحلق الناس يوم الجمعة قبل الصلوة نهى النبى ع م كذا فى سنن الترمذى والثالث عشر الضحك واللعب واللهو والرابع عشر مسح الرجل والنعل من الظل ونحوه بتراب المسجد لو كان منبسطا وكذا باسطوانة المسجد وحائطه لا بما جمع من التراب المسجد او بخشيشة موضوعة فيه والخامس عشر تخطى رقاب الناس ومزاحمة الصفوف والسادس عشر الاكل والشرب لغير المعتكف والسابع عشر التكلم بكلام الدنيا (165a) وكان خلف ابن ايوب فى المسجد فدخل غلامه وسأله شيئا فقام وخرج واجابه فقيل له فى ذلك فقال لم اتكلم فى المسجد منذ ثلاثين سنة فكرهت ان اتكلم والثامن عشر الصياح مطلقا وكذا رفع الصوت الا للتالى والذاكر والتاسع عشر التطوع والناس فى المكتوبة والعشرون اداء المكتوبة بالجماعة من غير اذان واقامة بخلاف الدور والكروم وحيث لا يكره هناك والحادى والعشرون المرور بين يدى المصلى وبين حائط القبلة واذا ابعد من الحائط فالمانع قدر ما بين الصف الاول وحائط القبلة والثاني والعشرون ان يصلى فى صحن المسجد ولا يقرب من السر والثالث والعشرون صلوة الجنابة مطلقا قاله فى التجنيس والخلاصة والرابع والعشرون الاذان داخل المسجد ولا يكره الاقامة ولكن تكرار الاقامة فى المسجد فى وقت واحد غير مشروع كما قاله فى الخلاصة والخامس والعشرون الخروج منه اذا اقيم الصلوة الا اذا كان امام مسجد آخر او مؤذن المسجد آخر وان لم يكن اماما ولا مؤذنا وقد كان قد صلى هذه الصلوة قبل الاقامة فى الفجر والعصر والمغرب يخرج ولا كراهة وفى الظهر والعشاء كره الخروج (165b) فيصلى معهم نافلة ولا يخرج لئلا يتهم والسادس والعشرون تزيين مكان وتخصيصه بنفسه فانه مخل بالخشوع كذا فى القنية والسابع

²⁹⁰ БМ-1, БМ-2 де "ولو" деп дұрыс берілген.

²⁹¹ БМ-3 те қалып қойған бұл сөз мағынасына орай БМ-2 ден алынып қойылды.

²⁹² БМ-1, БМ-2 де "الا ان" деп дұрыс берілген.

بناءوه ورم منشعشه ودخوله وكنسه والصلوة والذكر ودرس العلم الشرعى فيه قال شيخنا واستاذنا العلامة القاضى ره ان اللايق بحال كل مؤمن ان لا يجعل سبعة مقصورا على عمارة مسجد واحد بل احد ينبغي ان يسعى فى عمارة مساجد تارة ببناء مسجد ان قدر واخرى برم ما استرم من مسجد آخر واخرى بقم مسجد من المساجد واخرى تنويره وتنظيفه وتطهيره وتجميره وتارات باقامت الجماعات والاشتغال بالاذكار ودرس العلوم الشرعية وغير ذلك مما يعد من عمارة المسجد وقال فى الشرعة ويكنسه (162b) كل يوم بمكنسة طاهرة فهذه ابواب العمارة واحد وعشرون²⁸⁶ ان يصلى ويسجد احيانا على صعيد المسجد من غير حاجر مانع فانه افضل والثانى والعشرون ان يقول لمن يبيع ويشترى لا ربح الله تجارتك والثالث والعشرون ان يقول لمن ينشد فيه ضالته لا ردها والرابع والعشرون ان لا يتصحب سلاحا وان اضطر فلا يسبل فيه سيفا ولا يرمى سهمها ونحو ذلك والادب ان يأخذ بنصال النبل او²⁸⁷ امر بها فيه كذا امر رسول ع م

المصباح الثانى فيما يجوز فيه من غير استحباب ولا استكراه وذلك اثنان وعشرون شيئا مما وجدته الاول يجوز فيه جلوس المحدث مطلقا اجماعا كذا فى شرح صحيح مسلم لكن لو تلف به شئ يضمن او جلوسه او دخوله لما فيه قرينه من اعتكاف او قراءة قرآن او ذكر او استماع موعظة او انتظار صلوة ونحو ذلك مستحب عند الحنفى والشافعى ره والانتظار انسان او امر من امور الدنيا مكروه فى قول ذكره فى فتاوى الجلابى والثانى النوم عند حسن البصرى والشافعى ره وعطا ابن المسيب ولا بأس به للغرباء وللمسافر عند الاستحقاق والثالث الوضوء (163a) مطلقا عند ابن عمر وابن عباس وعطا وطاوس بشرط ان يكون موضع اعد لذلك ولا يصلى فيه والا فيكره الا ان يتوضأ فى الاناء وعند ابى حنيفة وابى يوسف ومحمد ره ويكره مطلقا عند مالك ره وابن شرين وسحنون والرابع التعليم والتأديب بغير اجر واما باجر فيكره والخامس تعيين موضع لنفسه ليعتكف وفيه ويواظب عليه فان شعله يوما غيره يزعه عند الازواى لا يزعه عند ابى حنيفة ره وابى يوسف ومحمد ره والسادس الاستلقاء مطلقا بحيث لا يكون رجلاه الى القبلة والسابع مد الرجل لا الى القبلة والثامن تشبيك الاصابع لورود الاحاديث الصحيحة فى هذه الثلث من فعله ع م والتاسع قيام الجالس فيه لمن دخل من اهل التعظيم وكذا لا يكره قيام القارى اذا كان الجائى ممن يستحق التعظيم كالعلماء والمشائخ والعاشر رفع الصوت بتلاوة القرآن والذاكر²⁸⁸ فى غير وقت الصلوة والحادى عشر التدريس فى ضوء سراج المسجد وكذا المطالعة ما دام الناس يصلون فيه والثانى عشر الكتابة فلو انه يكتب الفقه وبجنبه قارى (163b) يقرأ القرآن ولا يمكنه الاستماع مع الكتابة فالاثم على القارى وعن ظهر²⁸⁹ الدين المرغانى انه لا يلزمه الاستماع فالاصل فى هذا ان لا يقرأ جهرا عند المشتغلين بالاعمال كذا فى منية الفقهاء والثالث عشر وضع مكعب الغير على الرف اذا كان على بساط المسجد بحيث يراه صاحب المكعب ولا يضمن لو تلف الا اذا لم يره والرابع عشر ازعاج لضيق المسجد اذا اراد ان يصلى وان كان القاعد مشغلا بالدرس او الذكر او القراءة او الاعتكاف والخامس عشر الخروج منه لزلزلة ونحوها وقد خرج خلف ابن ايوب لذلك كذا فى الملتقط والسادس عشر ادخال اثناء البيت فيه للخوف فى ايام الفتنة والسابع عشر رمى عش الخطاب(!) او الخفاش بما فيه من الفراخ والثامن عشر اخراج غريمه منه وان كان معتكفا والتاسع عشر التيمم فيه اذا كان خاف على متاعه قاله فى القنية والعشرون جلوس القاضى

²⁸⁶ "الحادى والعشرون" دұрысы

²⁸⁷ БМ-1, БМ-2 де "و" деп берілген.

²⁸⁸ БМ-2 де "او الذكر" деп дұрыс берілген.

²⁸⁹ БМ-1, БМ-2 де "ظهر" деп дұрыс берілген.

الله تعالى المساجد وخير البقاع في الدنيا هو المساجد وشر البقاع اسواقها كما في الحديث وقال ع م من غدا الى المسجد او راح اعد الله له منزلة من الجنة كلما غدا او راح فمن جملة سنن الاسلام مراعات الاحترام للمساجد وآدابها واستشعار الهيبة والخشوع فيها قال سعيد بن المسيب من جلس في المسجد فانما يجالس (160b) ربه فحقه ان لا يقول الا خيرا قال في بيوت اذن الله ان ترفع اي تعظيم ويذكر فيها اسمه (24:36) قال الحسن ما امر الله ان ترفع بالبناء ولكن بالتعظيم كذا في الكشف فاصنع لما اوضح لك من آداب المسجد واحكامه مفصلة في اربعة مصابيح

المصباح الاول فيما يستحب ويندب وذلك اربعة وعشرون ادبا الاول احتساب الخطي وطلب ثوابها في طريقه ذاهبا وآتيا كما مر والثاني مسح النعل قبل الدخول بالتراب ليزيل ما به من اذى تنزيها لهذه البقعة الشريفة والثالث الاحتراف عند الدخول فانه ادخل في التعظيم قال في الاحقاف الاحتراف امر حسن وقال في الملتقط دخول المسجد متنعلا من سوء الادب يقوله تعالى فاخلع نعليك (20:12) ولكن قال صاحب المحيط انما يستحب عند مكان الصلوة لا عند دخول المسجد وقد بينا تفصيل هذه الآية الكريمة في باب التجريد باقصاها والرابع الدخول مسميا حامدا مصليا راجيا رحمة الله تعالى مقدما رجله اليمنى والخروج كذلك الا ان هناك يقدم اليسرى وقد مر كيفية ذلك والخامس الدخول خاشعا (161a) معظما بوقار استشعار هيبة فلا يضرب الباب على الجدار ولا يضرب رجله على ارضه ولا ينظر الى السقف والجدران فلا يلتفت كثيرا بل يطرق متذللا خائفا هكذا كان داءب |آداب| الصالحين والسادس التسليم على من حضر فيه الا اذا كانوا في الصلوة او لم يكن فيه احد فح يقول السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين كما سبق والسابع صلوة التحية وقد ذكر مسائلها والثامن من اختيار الافضل واتباع الاحسن في الجلوس فاذا دخل المسجد ولم يكن هناك احد ويجلس بحذاء مقام الامام في موضع الصف الاول وان كان فيه جلوس ولم يجد فرجة في محاذات المحرب يميل الى الجانب الايمن من الصف الاول فان لم يجد فإلى اليسر منه وهكذا حكم الصف الثاني والثالث والرابع الى آخر الصفوف وان كان هو اماما فمقامه معين معلوم في هذه الصور وهذا كله اذا لم تقم الصلوة اما اذا قامت فتميل الى نقص طرفي الصف فان كانا سواء فإلى الايمن هكذا ذكر في الخلاصة والقنية وروى عنه صلى الله عليه وسلم انه (161b) قال يكتب للذي خلف الامام بحذاءه مائة صلوة وللذي في الجانب الايمن خمس وسبعون صلوة وللذي في الجانب اليسر خمسون صلوة وللذي في سائر الصفوف خمس وعشرون صلوة والتاسع نية الاعتكاف وقد سبقت والعاشر ذكر الله تعالى وتلاوة كتابه ان لم يكن وقت اداء الصلوة والحادي عشر استماع القراءة والذكر او العظة لو كان ولو اجتمعت فالاستماع الى العظة اولى كذا في القنية والثاني عشر الجلوس مستقبل القبلة من غير استناد الى الجدار والثالث عشر الجلوس متربعا للذكر بعد الصلوة كذا ورد في الحديث والرابع عشر تطيب المسجد وتجميره كل جمعة والخامس عشر تنظيفه عن الغبار ونسح العنكبوت والسادس عشر تنزيهه عن لاقذار والنجاسات يعنى لو وجد فيه نجاسة يستحب ان يزيلها وينزه عنها فاما تنزيهه عن ادخال النجاسة فواجب وسيجيء والسابع عشر صيانة عن القذى والاذى مثل اكل الثوم والكراث والبصل وغير ذلك والثامن عشر المشي الى المسجد (162a) في ظلمة الليالي احيانا والتاسع عشر البداية بدخوله وقت القدوم من السفر والعشرون عمارته وهي معظمات امور الدين قال الله سبحانه انما يعمر مساجد الله من آمن بالله واليوم الآخر (9:18) وفي الكشف العمارة رم ما استرم وقمها وتنظيفها وتنويرها بالمصابيح وتعظيمها واعتيادها للعبادة والذكر ومن الذكر درس العلم بل هو اجله واعظمه وصيانتها مما لم تبين له المساجد من احاديث الدنيا فضلا من الفضول الحديث وفي الكواشي عمارة المسجد

عبيدك ببابك فقيرك ببابك مسكينك ببابك يرجو رحمتك ويخاف من عقوبتك يا محسن اتاك المسيئ وانت امرت المحسنين بالتجاوز عن المسيئ فتجاوز ثم ادخل وقدم الرجل اليمنى وقل اللهم صلى على محمد وسلم وبسم الله والسلام على رسول الله اللهم اغفرلى ذنوبى وافتح لى ابواب رحمتك

الطريق الثانى فى الاياب منه الى البيت ثم اذا اردت الخروج من المسجد فقل عند الباب اللهم انى اعوذ بك من ابليس وجنوده وقل اللهم صلى وسلم على محمد وعلى آل محمد واعصمنى من الشيطان الرجيم ثم قدم رجلك اليسرى قائلاً بسم الله والسلام على رسول الله اللهم صلى على محمد وعلى آل محمد اللهم اغفرلى ذنوبى وافتح لى ابواب فضلك وقال الشيخ فى العوارف فى الدخول فى السجادة ايضا للصلوة يقدم رجله اليمنى ويقول ما قال فى دخول المسجد وكذلك فى الخروج من السجادة يقدم اليسرى فسجادة الصوفى بمنزلة بيته والمسجد وان تسير الرجوع فى طريق الآخر²⁸⁵ غير طريق الذهاب (159a) الى المسجد فخذ به تكثير المواضع العبادة كما ان النبى ع م كان اذا دخل مكة من الثنية العليا ويخرج من الثنية السفلى وكان يوم عيد خالف الطريق ثم امش فى حالة الاياب كما فى حالة الذهاب بوقار وطمأنينة ولا تعجل وكن محتسبا اجر خطواتك ذاهبا وراجعا قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من راح الى مسجد الجماعة فخطوة تمحو سيئته وخطوة تكتب له حسنة ذاهبا وراجعا ثم دخلت بيتك فقل عند الدخول بسم الله ولجنا بسم الله خرجنا وعلى الله ربنا توكلنا اللهم صل على محمد وعلى آل محمد وسلم اللهم انى اسئلك خير المولى وخير المخرج ثم سلم على اهلك هذا كله من زبدة ما فى المنهاج الحنفى ره

الوظيفة العاشرة فى آداب المسجد وتحية واذا دخلت المسجد فقل السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين وقل الحمد لله على كل حال واعوذ بالله من حال اهل النار ولا تجلس حتى تصلى الركعتين للتحية وهذا هو الاصح ويصلى تحية المسجد فى كل يوم مرة واحدة لا فى كل مرة كذا فى قاضخان وفى القنية ان دخول (159b) المسجد بنية الفرض او الاقتداء ينوب عن التحية وانما يؤمر بتحية المسجد اذا دخله لغير الصلوة وقال الامام الغزالى ره فان لم تكن صليت ركعتى الفجر يجزيك ادائهما عن التحية وقال فى العزيز ولو صلى الداخل فريضة او وردا او سنة حصل التحية نواها او لم ينو ولو صلى فى المسجد جنازة او سجدة تلاوة او للشكر لم يحصل التحية ثم ان كان الوقت وقتا يكره فيه الصلوة او كنت صليت السنة فى البيت اذا اقيمت الصلوة او كنت محدثا ولم يتمكن من اداء ركعتى التحية فقل سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر اربع مرارة فهذا ينوب عنها ثم انو الاعتكاف واجلس حتى اقيم للفريضة وراع فى هذه النية ثمانية امور الاول الزيارة لقوله عليه السلام من قعد فى المسجد فقد زار الله تعالى وحق على المزور اكرام زائره والثانى المراقبة وهى انتظار الصلوة بعد الصلوة على ما قال الوافى معنى قوله تعالى ورابطوا (3:200) والثالث الترهيب بكف السمع والبصر وسائر الاعضاء فان الاعتكاف كف وهو فى معنى (160a) الصوم وهو نوع ترهب ولذلك قال صلى الله عليه وسلم رهبانية امتى القعود فى المساجد والرابع الخلوة ودفع الشواغل اللزوم السر للفكر فى الآخرة والخامس التجرد للذكر وسماعه واستماعه لقوله ع م من غدا الى مسجد يذكر الله تعالى او يذكر به كان كالمجاهدة فى سبيل الله والسادس افادة علم بان يقصد تنبيه من مسيئ الصلوة او نهى عن منكر او امر معروف والسابع استفادة اخ فى الله تعالى فانها غنيمت وزخيرة فى الآخرة والثامن ترك الذنب حياء من الله تعالى فبهذه النيات يصير الجلوس فى المسجد من فضائل اعمال المتقين ويبلغ به درجات المقربين كذا قال فى الاحياء احب البقاع الى

²⁸⁵ БМ-2 де "آخر" деп дұрыс берілген.

تورتتجي مسجد نينگ ايچيدين يول قيلمق ضرورت سيز اتوتوز بشنجى مسجد نينگ ايشيگين علاق²⁷⁹ قيلماق تورور اوتوز آلتنجى مسجدنى نقش قيلماق مكروه تورور اوتوز يتنجى مسجد نينگ ايچنده يا استنده طهارة سندورمق (157a) اوتوز سكيذ لانجى مسجد نينگ ايچنده يا اوستنده مجامعت ويا دواعى مجامعت قيلمق اوتوز توقوز لانجى مسجدنينگ قبله سنده استبرا خانه يا حمام يا چركين قدوق بولسه (وقرق نچى مسجدنينگ چراغينى اويگا آليب بارمق)²⁸⁰ قرق لانجى²⁸¹ مسجد كا كيريب چيىماق ليق ذكر سيز ويا نماز اوقوماين

بيشنجى فصل حرام لار نينگ بياننده تورور بول سكيذ تورور اول مسجد كا جنب كرماك ليكى ايكنجى حايض كيرماك ليكى اوچونجى صاحب نفاس كيرماك ليكى تورتتجي قصد برلان نجاست كيركوزمك ليكى بى ضرورت بشنجى اديشدين تشقاريغه قصد |فصد| قيلماق ليق آلتنجى كافر نى بى غرض مسجد كا كيركوزمك يتنجى بول قيلماق ضرورت سيز قولده سكيذ لانجى جماع ويا دواعى جماع قيلماق ليق معتكف غه

وسنده هذا وذكر فى جامع البحرين ادب الصوفية بعد القيام بمعرفة الاحكام ادبهم فى طاعات كلها حضور القلب لانه ذكر فى تنبيه ان معنى الطريقة هو عمل بالقلب وكذا ذكر صاحب شرح الاختيار فى (157b) فصل الاستتباء من كتاب الطهارة ان ادب اهل الصوفية فى الوضوء حضور القلب فى غسل الاعضاء سمعت بعض الصالحين يقول اذا حضر القلب فى الوضوء ليحضر فى الصلوة اذا دخل السهو فى الوضوء دخل الوسوسة فى الصلوة قال فقيه ابو الليث فى فتاواه قال النبى عليه السلام انه لا يتم صلوة احدكم حتى يسبغ الوضوء كما امر الله تعالى وفيه ايضا انه اخبر ان الصلوة لا تقبل الا هكذا فينبغى للعبد ان يجتهد فى اتمام الصلوة لتكون صلوته كفارة لما فعل من الزلل والخطايا دون الكبائر وفى الباب الاحدى والثلاثين من روضة العلماء انه كان يقول من توضع فاسبغ الوضوء ثم قام الى الصلوة فاتم ركوعها وسجودها والقراءة فيها قالت الصلوة حفظك الله كما حفظنى ثم اصعد بها الى السماء ولها ضوء ونور وفتحت له ابواب السماء حتى ينتهى بها الى الله تعالى فتشفع لصاحبها فاذا لم يتم (158a) وضوؤها ولا ركوعها ولا سجودها والقراءة فيها قالت الصلوة ضييعك الله كما ضييعتنى ثم اصعد بها الى السماء وعليها ظلمة فغلقت دونها ابواب السماء ثم تلف كما يلف الثوب الخلق فيضرب بها وجه صاحبها كذا فى جامع البحرين فى باب الشهيد وفى منهاج الحنفى ره الوظيفة التاسعة فى آداب الخروج الى المسجد والرجوع منه وفيه طريقان الطريق الاول فى الذهاب اليه من البيت اذا قصدت المسجد للصلوة بالجماعة فقل عند الخروج من باب دارك رب ادخلنى مدخل صدق واخرجنى مخرج صدق واجعلنى من لدنك سلطانا نصيرا (17:80) وقدم رجلك اليمنى وقل بسم الله الرحمن الرحيم توكلت على الله ولا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم اللهم انى اعوذبك ان اضل او اضل او ازل او ازل واطلم او اظلم واجهل او اجهل²⁸² على ثم امش على هنية وتؤدة ولا تجعل فلك بكل²⁸³ خطوة حسنة اسئلك ان تتقضى من النار وان تغفرلى (ذنوبى انه لا يغفر)²⁸⁴ الذنوب الا انت فى الحديث من قال ذلك اذا خرج الى الصلوة وكل (158b) الله به سبعون الف ملكا يستغفرون له واقبل الله عليه بوجهه حتى يقضى صلوته اذا انتهيت الى باب المسجد فقل اللهم صلى على محمد وعلى آل محمد الهى

²⁷⁹ БМ-1, БМ-2 де "غلфе" деп дұрыс берілген.

²⁸⁰ БМ-3 те бұл сөздер жоқ. БМ-1, БМ-2 ден алынып қойылды. БМ-3 те қырықыншыға дейін болса, БМ-1, БМ-2 де қырық біріншіге дейін.

²⁸¹ БМ-1, БМ-2 де "قرق برنجی" деп берілген.

²⁸² БМ-2 де "بجهل" деп берілген.

²⁸³ БМ-1, БМ-2 де "لكل" деп дұрыс берілген.

²⁸⁴ БМ-3 те бұл сөздер қалып кеткен. БМ-1, БМ-2 ден алынып қойылды.

جواب فعلی جواب قولی دین بلند و افضل تورور و اگر مسجد ده قراءتغه مشغول بولسه اذان نی ایشوتسه قراءة نی ترک قیلماسون و بعضی ایتورکیم جواب برسه افضل تورور و اگر تیلی برلان اذان غه جواب برسه ویوروب مسجدکا بارماسه بول جواب دین حساب تابماس و اما اذان آیتغان ده سوزلاسه مکروه بولماس

تورتنجی فصل مکروه نینگ بیاننده تورور اول قرق بر تورور اول اولکیم بیع و شرا و سایر عقود تورور مگر معتکف کا مکروه ایرماس مگر حاضر قیلغای سلعه و متاعنی ایکنجی انشاد قیلماق ضلالت نی اوچونجی انشاد شعر ترور بر روایتده کیلیب تورور کیم انشاد شعر مسجد ده رخصت تورور تورتنجی توفلمک ترور (155b) بشنجی بورنی نینگ سوین تاشلماق تورور آلتنجی اوتوک تیکماک یتنجی تعلیم برمک یاش بچه لارگا اوجره آلیب سکیز لانجی خط یازماق مزد آلیب توقوزلانجی تیگیش تیکمک واوزگا حرفه لار هم قیلماق مزد آلیب اون لانجی مخاصمه و مشاحره | مشاحره | قیلماق اون برلانجی اقامت حدود و تعزیرات قیلماق اون ایکنجی بطریق حلقة اولترماق لیق نماز جمعه دین ایلکاری اون اوچونجی کولماک و اوینماک تورور اون تورتنجی ایاقنی لای دین مسجد نینگ توفراقی ویا دیواری غه ویا ستونی غه زحمت یتوشورمک لیک برلان پاک قیلماق اون بیشنجی تخطی رقاب الناس قیلماق اهل صفوف لار غه رحمت یتوشورمک اون آلتنجی طعام یمک و ایچمک غیر معتکف کا اون یتنجی دنیا سوزین سوزلامک اون سکیزلانجی نافله اوقومق خلائق فرض اوقوب تورغانده اون توقوزنجی آوازین بلند قیلماق غیر ذاکر و تالیغه مکروه تورور یگرمه لانجی فرض نی جماعت برلان اذان و اقامت سیز ادا قیلماق مکروه تورور اما فرض نی ادا قیلسه حولی ویا باغده اذان و اقامت سیز مکروه ایرماس یگرمه برلانجی اوتماک (156a) لیک کیشی گا مصلی نینگ آلدیندین یگرمه ایکنجی نماز اوقومق مسجد نینگ صحننده یگرمه اوچونجی نماز جنازه نی مسجد ده اوقومق یگرمه تورتنجی مسجد نینگ ایچنده اذان آیتماق یگرمه بیشنجی مسجد دین چیقماق لیق جماعت برپا بولغان دین سونگ یگرمه آلتنجی مسجد نینگ بر مکان مخصوصینی زینت بیرمک لیک کنج و غیر برلان اوزی اوچون (یگرمه آلتنجی مسجد نینگ ایچندا یاتیب اوقولماق)²⁷⁷ یگرمه یتنجی مصیبت توتماق اوچ کیچه وکوندوز مسجد ده اولتوروب یگرمه سکیز لانجی سایل غه عطا قیلماق یوروب و تخطی رقاب الناس قیلیب و اگر اولتورغان یرینده برسه و آلسه ضرری یوق تورور بیلنگ ایدوستلار امام ویا مؤذن ویا برآدم که پای مزد²⁷⁸ [مرد لیک] دیرلار از برای حاجت فقرا اوچون سوال و طلب قیلیب نچه انداغ اموال و اشیا جمع قیلور بعضی سینی بعضی سیغه همراه قیلور و ضامن بولور جمیع اشیا لار غه و اگر بول اشیا لارنی بول فقرا غه تسلیم قیلسه اوز مالیدین حساب بولور و اموال زکوة دین حساب بولماس بول مسئله گا مبتلا دیرلار علما و صلحا و اخیارلار بول (156b) بلیه دین خلاص تپار صورت اولدور کیم امر قیلغای فقرا جامع غه اول مرتبه تا وکیل بقبض بولغای جامع فقرا طرفیدین بول صورته ضامن لیق بولماس بول مسئله خلاصه و فصولین ده مصرح تورور یگرمه توقوزلانجی ادخال قیلماق تورور یاش بچه لارنی بی حاجت اوتوزلانجی مجنون لارنی کیرکوزمک لیک مسجد کا اوتوز برلانجی تورت ایاق لینی کیرکوزمک لیک بی حاجت مسجد کا اوتوز ایکی لانجی ضرورت سیز مسجد نینگ ایشیگنده اولتورماق لیق اقامت غه منتظر بولوب اوتوز اوچ لانجی مسجد نینگ بور یا وحشی شن لباسیغه یا پوشتوروب آلیب چیقماق قصد برلان اوتوز

²⁷⁷ BM-1, BM-3 те бұл сөздер қалып кеткен. BM-2 ден алынып қалды.

²⁷⁸ BM-1, BM-2 де "мرد لیک" деп берілген.

انداز کیلیب تورور یگرمه تورتنجی اوزیندا ساقلامسون صلاحنی بی ضرورت چنانچه قیلچ و بیچاق ونیزه و بیگان لیغ نمرسه لار و اگر ضرورت بولسه قیلچ تارتیب ونیزه سانجیب و بیچاق اورماسون

اوچونجی فصل مسجده تجویز و درست بولغان نمرسه لار بیان بولونور مستحب برله مکروه دین باشقه بول یگرمه ایکی تورور (153b) اول اولدور اولتورمق لیق درست ترور محدث یعنی بی طهارت مطلقا لیکن بول صورتده بر نمرسه یوغالسه ضامن تورور واما مسجده اولتورسه از برای اعتکاف یا قراءت قرآن یا ذکر یا وعظ ایشتمک اوچون یا انتظار نماز اوچون مستحب تورور حنفی و شافعی تورلاریغه ولیکن از برای انتظار آدم ویا امور دنیا اوچون اولتورسه بر قول ده مکروه تورور ایکنجی اوقلمق درست تورور ضرری یوق تورور غربا و مسافرلارغه یتور حسن بصری و شافعی و عطا ابن مسیب ره ضرری یوق تورور اوچونجی طهارت قیلیم مطلقا یتور ابن عمر و ابن عطا²⁷⁵ و طاموس بول شرط برلان کیم از برای طهارت اوچون جای قیلغان بولسه لار و بول جای ده نماز هم اوقولمسه واما مونداز بولمسه مکروه تورور مگر بر ادیش کا طهارت قیلسه مکروه ایرماس واما امام مالک مذهبنده مکروه تورور مطلقا تورتنجی تعین قیلماق بر جای نی اوزیگا اعتکاف اولتورمق لیق اوچون و مواضبت | مواضبت | قیلسه درست (154a) تورور بشنجی ...ری²⁷⁶ تعلیم و تادیب قیلیم اجره سیز و اگر اجره طلب قیلب آلسه مکروه تورور آلتنجی ارقان یاتمق مطلقا درست اگر ایاقلاری قبله طرفیغه بولماسه یتنجی ایاقنی اوزاتماق غیر قبله غه سکزینجی بارمق لارینی آواز قیلدورمق توقوزینجی تورمقلیق مسجدکا کیرگان کیشی نینگ تعظیمی اوچون و اینچنین مکروه بولماس قاری تورسه کیرگان کیشیگا مستحق تعظیم اول کیشی چنانچه علما و مشایخ بولسه اون لانجی نماز دین باشقه وقت ده آوازینی بلند قیلماق قرآن دین و ذکر اوچون اون برلانجی درس ایتماق و مطالعه قیلیم ما دامیکه آدملاز نمازده دورلار اون ایکنجی خط یازمق تورور و اگر کیشی خط غه باقسه فقه نی ویاننده قاری قرآن اوقوسه جهر قیلیم و کاتب ایشتا بیلماسه قاری گناه کار بولور و اکابر مجتهدلار ایتورلار ایشتمک لازم ایرماس قاریغه واما معتبر بول باده اولدور کیم بر ایشگا مشغول بولغان جماعت لارنینگ (154b) یاننده جهر قیلیم قرآن اوقومق ناروا تورور اون اوچ لانجی بر کیشی نینگ کفشین جای نماز اوستندین آلیب مینا اوستنده قویسه درست تورور بول حالده کفش ایگاسی مطلع بولسه بول صورتده کفش یوق بولسه تولاک یوق تورور مگر تولاک بولور کفش ایگاسی نینگ بول حالدین اطلاعی بولمسه اون تورتنجی آواز بلند قیلیم لیق درست تورور مصلی لار مسجده اولترغان حلقه هر وقت کیم مسجد تنگ بولسه هرچند اوتورغان لار مشغول بولسه لار ذکر و قراءت ویا اعتکاف کا اون بشنجی مسجد دین چیقماق لیق زلزله ویا ماننده زلزله عارض بولغان سببلی اون آلتنجی متاع قویماق لیق فتنه دین قورقوب اون یتنجی قوشلارنینگ اوینی بوزمق مسجد دین درست تورور اون سکیزلانجی قرض دارنی چیقارمق مسجددین روا تورور هرچند معتکف بولسه اون توقوزلانجی تیمم روا تورور هر وقت قورقسه متاعی دین یگرمه لانجی دعوی وماننده دعوی درست تورور (155a) یگرمه برلانجی قاضی لار قضا اوچون اولتورسه لار درست تورور یگرمه ایکی لانجی مؤذن نینگ اذانیه جواب برماسه روا تورور مادامیکه مسجده بولسه لار قاری بولسون ویا بولمسون و اگر کیشی اوینده بولسه اوزگا مسجددین اذان ایشوتسه جواب برمک لیک اول اذانغه هم واجب ایرماس انینگ اوچون

²⁷⁵ БМ-1, БМ-2 "عباس" деп дұрыс берілген.

²⁷⁶ БМ-3 тегі бұл сөз оқылады. БМ-1, БМ-2 бұл жерде ешқандай сөз жоқ.

چیماق کراک بشنجی مسجدکا کرارده هیبت (151b) وخشوع برلان ومعظم توتوب شکسته لیک برلان کیرمک کراک ایشکنی دیوارغه وایاقتی یرگا اورماسون اوچاک دیوارغه وهر طرف غه التفات قیلیب قرامسون سکوت وذلایل وخائف بولوب کرسون چنانچه اهل صالح لار افعالی بو تورور آلتنجی سلام برگای خاضر لارغه مگر نمازده بولسه لار یا مسجد ده هیچ کیشی بولماسه وبول صورتده ایتماق کراک السلام علینا وعلی عباد الله الصالحین یتنجی نماز تحیت تورور چنانچه یوقاریده معلوم بولدی سکیزلانجی اولتورغای مسجد ده یخشی اولتورمقنی بیلپ چنانچه کیشی بولماسه امام نینگ مقامیغه باریب روی بروی اولتورغای واگر جماعت بولسه محراب جاینده رو بروی اولتورمق میسر بولماسه اول صفنینگ ساغ طرفنده اولتورسون وانه هم میسر بولماسه اول صف نینگ چپ طرفنده اولتورسون بو حکم تورور ایکنجی و اوچونجی و تا آخر صفغه چاقلی اگر امام بولسه انینگ مقامی محراب دا تورور بول ایتولغان صورت لار برچه سی نمازغه تورمغان صورت ده تورور اما اگر نمازغه (152a) تورسه لار هر طرف صفده بولسه انده تورمق کراک واگر صف تمام توله بولسه صف نینگ ساغ طرفیغه میل قیلسون حدیثه کیلیب تورور هر کیم امام نینگ ارقاسنده تورسه یوز رکعت نماز نینگ ثوابین تبورلار امامنینگ ساغ نده تورغانغه یتیمیش رکعت نماز نینگ ثوابین تبورلار وچپ یاننده تورغانغه ایلیک رکعت نمازنینگ ثوابین تبورلار واوزگا صفده تورغان لارغه یگرمه بیش رکعت نمازنینگ ثوابین تبورلار توقوزلانجی اعتکاف نیت قیلسون تا مسجددین چیقغونچه انینگ طریقی یوقاریده ایتولدی اونلانجی اگر وقت نماز بولماسه ذکر الله غه ویا تلاوت قرآن غه مشغول بولماق کراک اون برلانجی ایشوتسون قراءه قرآنی ویا ذکرنی ویا وعظ نی واگر بولارنینگ برچه سی جمع بولسه وعظ ایشوتماکا مشغول بولسون اون ایکنجی هیچ نمرسه گا سویانماین روی بقبله بولوب اولتورسون اون اوچونجی باغدش قوروب اولتورسون ذکر اوچون نمازدین سونگ اون تورتنجی (152b) خوشبوی قیلسون مسجد نی هر جمعه ده اون بشنجی خوب پاک قیلماق تورور مسجد نی غبارلاردین وتار عنکبوت دین یعنی البیز نینگ |ابلیزنینگ| اویین بوزمق کراک اون التنجی پاک قیلماق تورور نجاستدین یعنی اگر نجاست مسجد ده بولسه پاک قیلماق مستحب تورور اما اگر نجاست تاشقاریدین مسجدکا کیرگان بولسه اندین پاک قیلماق واجب تورور اون یتنجی بد بوی نمرسه لار کیم مثل پیاز خام و سمرساق و بولارغه اوخشاش نمرسه لاردین سقلانماق لیق تورور اون سکیز لانجی قرانغو کیچه لارده یوروب بارمق مسجد کا اون توقوزلانجی سفر دین کیلگانه اول مسجدکا توشمک مستحب تورور یگرمه لانجی تعمیر قیلماق مسجدنی یعنی ویران بولغان یرلارنی عمارت قیلماق از جمله امور دین نینگ زبده سی تورور بیلنگ ایدوستلار قیسی ایش برلان کیشی مسجد عمارتیغه داخل بولسه مسجد سالغان نینگ ثوابین تپارانی بیلنگلار تا توفیق تافییب مسجد نینگ عمارتیغه داخل بولغای سیزلار چنانچه مسجد نینگ نقصان راق یرلارینی درست (153a) قیلسه یا سفورسه ویا پاک قیلسه ویا نورانی قیلسه چراغ برلان ویا عظیم ویا اولوغ توتسه مسجدنی ویا طیار قیلسه مسجدنی عبادتغه ویا ذکر ایتسه ویا درس ایتسه ویا وعظ ایتسه ویا خوش بوی قیلسه و بولارنینگ برچه سی مسجد نینگ عمارتیغه داخل بولوب مسجد سالغان نینگ ثوابین تپار یگرمه برلانجی اوقوغای نمازنی وسجده قیلغای گاها مسجد نینگ تورفاقیغه بی مانع یگرمه ایکنجی هر کیشی بیع وشرای قیلسه انکا ایتغای لارکیم خدای تعالی برمگای بول سوداگرلیکینگا فایده هرگز یگرمه اوچ لانجی ایتغایلار اول کیشیگا کیم شعر ایتور بطریق خلاف سلف هر آینه الله تعالی رد قیلور بول ایشینگنی نچوک کیم بول ایش اوچون مسجد بنا بولغان ایماس دور چنانچه خبرده

مکروه فصل اول ادب اولدور کیم مسجدکا کیردی ایرسه ایتسون السلام علینا وعلى عباد الله الصالحین واولتورماسون تا تحیت نمازین اوقوماغونچه معتبر روایت بو تورور هر کونده بر مرتبه اوقوسه بس تورور هر مرتبه کیرگانه لازم ایرماس و اگر مسجدکا نیت فرض اوچون یا اقتدا اوچون کیرسه هم ساقط بولور تحیت نمازیدین حساب بولور و اگر ورد نمازلارین ادا قیلماق اوچون یا سنت اوقومق اوچون (150a) کیرسه مسجدکا تحیت ساقط بولور هر چند نیت قیلسمه هم و اگر جنازه نی مسجد ده اوقوسه ویا سجده تلاوة نی ادا قیلسمه ویا سجده تحیت وشکر قیلسمه تحیت مسجد ساقط بولماس و اگر مکروه وقت لارده مسجد کا کیرسه یا سنت نی اوینده اوقوب تورور ویا جماعت برپا بولوب تورور ویا طهارت سیز مسجد کا داخل بولوب تورور ممکن ایرمس کیم تحیت نی ادا قیلغای لا جرم تورت مرتبه سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر نی اوقوسه تحیت مسجد نینگ اوزین توتوب ساقط بولور اندین سونگ نیت اعتکاف قیلیب اولتورسون تا اقامت بولغونچه ورعایت قیلسون بو نیت ده سکیز امرنی اول نیت زیارت یعنی خدانی زیارت قیلماق نیتی بولغای بس هر کیشی اولتورسه مسجد ده بتحقیق زیارت قیلدی الله تعالی نی وهر کیم حقنی زیارت قیلسمه حق انی اکرام واعزاز قیلور ایکنجی امر رابط بولغای یعنی انتظارلیق قیلغای نمازغه نمازیدین سونگ اوچونجی امر ترهب تورور یعنی ساقلغای قولاقینی وکوزینی وجميع اعضاسینی خلاف وعبثات دین انینگ اوچون نبی ع م ایتیب (150b) تورورلار امتیم مسجد ده اولتورسه رهبانیه تورورلار تورتنجی امر خلوة تورور یعنی دفع قیلغای شغل اشرارین تفکر آخرت اوچون بشنجی امر تجرد تورور یعنی مجرد از برای ذکر خدای اوچون مسجد ده اولتورغای انی مجاهده فی سبیل الله دیرلار آلتنجی امر فایده علم تورور یعنی امر ونهی تعلیمیغه مشغول بولغای یتنجی امر استفادة اخ فی الله تعالی بولغای یعنی مؤمن لار برلان مسجد ده اولتورغای بول نیت برلان کیم مؤمن برلان برادر بولوب عهد برادر لیقنی التزام قیلالی تیب حق نینگ رضاسی اوچون بول حال نی غنیمت وزخیره آخرت دیرلار سکیزینجی امر گناه نی ترک قیلغای خدای تعالی دین حیا قیلیب بول نیت لار برلان اولتورسه کیشی مسجد ده بول از جمله فضل²⁷⁴ متقین لاردین یتیشور کیشی بول سبیلی مقرب لار مقامی غه بس بول ایتغان امور سنن اسلام رعایه سی تورور توطیب وتمهید ومقدمات حرمت مساجد تورور وکمال ظهور هیبت وخشوع حق سبحانه وتعالی تورور انینگ اوچون کیم یوقاریده معلوم بولدی هر کیشی مسجد ده اولتورسه حق غه همنشین (151a) تورور البته حقنی حاضر وهمنشین بیلگان کیشی هیبت وخشوع سیز بولماس ومنداغ کیشیگا لایق اولدور کیم هیچ سوزلامگای مگر خیر وسعدت سوزلارنی ایتکای

ایکنجی فصل مستحب ومندوب نینگ بیاننده تورور مجموعی ایگرمه تورت اول اولدور کیم مسجدکا بارورده واندین قیتورده قدمین سانه غای وطلب قیلغای ثواب نی ایکنجی مسجدکا کرماسدین ایلگاری اوتوگین پاک قیلسون تورفاق برلان اوچونجی ایاقین یلانگ قیلیب کیرگای کیم احسن تورور اوتوک برلان کیرمک مسجدگا بی ادب لیک تورور چنانچه حق تعالی ایتیب تورور فاخلع نعلیک (20:12) اما صاحب محیط ایتور خلع نعلین مکان نماز ده تورور نه مسجد کا داخل بولغانده وبعضی اهل معرفت ایتورلار کیم خلع نعلین دین مراد الله اولدور کیم دنیا وما فیها نینگ محبتین کونگلدین تاشلاب نمازغه وعبادتغه مشغول بولمق تورور چنانچه بول مدعا یوقاریده معلوم بولوندی تورتنجی بسم الله الرحمن الرحیم تیب ایتیب وصلوة ایتیب ورحمتنی حقدین امید توتوب راست ایاقی برلان کریب وچپ ایاقی برلان

²⁷⁴ БМ-1, БМ-2 де "فضائل" деп дұрыс берілген.

تحمل عليه²⁷² فوق طاقته ولا تضربه بلا سبب داع اليه²⁷³ والخامس الثيران العوامل فذلك عليك ان تعاهدها ولا تعملها فوق طاقتها والسادس الشاة التي تريد ذبحها فعليك ان لا تعذبها بان تذبحها بالسكين الغير الحديد وبان تحد الشفرة عندها وهي مشدودة تنتظر اليك والسابع الطيور فلا تحبسها ولا تعذبها والثامن الهرة ولا تعذبها ولا تحرمها ما تنظر اليه من الاطعمة والتاسع الكلب فلا تضربه بلا سبب ولا تقتله ولا تحرمه قال الله تعالى واطعموا القانع والمعتز (22:36) والعاشر الحشرات الغير المؤذية كالنمل وغيرها فلو استوفيت الآداب والحقوق التي ينبغي مراعاتها في معاشرة الاصناف الاربعين المذكورة لطال الكلام فيهمجر لاجله الكتاب وان فيها ذكرنا لمقتنعا من كل باب (148b) هذا من زبدة ما في منهاج الحنفى ره

IV

مسجدنينگ ادب لاری

فصل مسجدنينگ ادب لارين بيان قيلورميز

بيلنگ ايدوستلار هر وقت بول مذکور بولغان ادب لار برلان مؤدب بولسنگزلار اندين سونگ وطن لارينگيزده بولوب طاعت قيلنگگيز لار بيلنگ لارکيم طريقت وطنى يعنى طاعت خانه سى اوچ تورور برى مسجد وبرى چول جزيره وبرى قبرستان بول وطن لارينگ اول ادب لارين بيلماک درکار تورور وبى ادب ليک برلان بولغان طاعت نتيجه برماس وحق تعالى درگاهيغه لايق بولماس بلکه مردود بولور اول طاعت عرضه قيلور کيم خدايا منى بول بنده ضايع قيلدى سن هم انى ضايع قيلغاي سن تيب تا قيامتغه چه دعاء بد قيلور ايرميش اول مسجدنينگ آدابين بيان قيلالى اوزگا طاعت خانه نينگ ادب لارى انينگ حکمنده تورور بول ايکى طريق ده بيان بولور اول طريق مسجدکا بارورنينگ ادبى تورور هروقت مسجدکا عابد بارور بولسه نيّت قيلغاي نماز جماعتغه بارمقنى ساغ اياقى برلان (149a) اويدين چيقغاي بسم الله الرحمن الرحيم تيب توکلت على الله لا حولا ولا قوة الا بالله نى ايتا ايتا يورسون وکوب قيستانيب يوروماسون وقدمين قيسقه قيسقه آتسون انينگ اوچون کيم هر قدميغه حسنات کيليب سيّات کيتار ايرميش تا نماز مسجد ده اوقوب بولغونچه يتميش مينگ فرشته انگا مغفرت ايتورلار وروى بروى تورارلار ايرميش ومسجدنينگ اشیکيگا بارغانده ايتماق کراک الهى بنده گناه کارنگ اشیکيگنگا کيلدى وفقيرينگ وغريبنگ اشیکيگنگا کيلدى واسيرينگ اشیکيگنگا کيلدى رحمتنگدين اميد توتوب وعقوبتنگدين قورقوب اندين سونگ ساغ اياق برلان کرمک کراک بسم الله الرحمن الرحيم تيب صلوة ايتيب وينه بسم الله وسلام على رسول الله ايتسون ايکنجى طريق مسجد دين چيقارنينگ بيانى تورور هر وقت عابد مسجد دين چيقار بولسه چپ اياقى برلان چيقماق کراک وينه ايتغاي بسم الله وسلام على رسول الله وصلوة ايتسون بيلنگ کيم صوفى نينگ طاعت خانه سى (149b) مسجد حکمنده تورور واگر کيلگان يولندين باشقه يولدين چيقيب کيتسه افضل تورور چنانچه نبى ع م کعبه غه بارورده وقايتورده انداغ قيلديلار انينگ اوچون کيم هر يولده جدا انعام بار ايرميش وهر بر يول اول بنده اوچون حق تعالى دين مغفرت طلب قيلور ايرميش وحسنات ايتار ايرميش ايمدى مسجد نينگ اوزى نينگ آدابين بيان قيلالى اول تورت فصل برلان بيان بولونور اولکى فصلده ادب بيان بولونور ايکنجى ده مستحب اوچونجى ده مباح تورتنجى ده

²⁷² БМ-3 те қалып кеткен бұл сөз мағынасына орай БМ-2 ден алынып қойылды.

²⁷³ БМ-2 де "عليه" деп дұрыс берілген.

مجالستهم ومصاحبتهم ترك الخوض في حديثهم وقلة الاصفاء الى راجعهم من حيث لا يعلمون فاهجرهم هجرا جميلا (73:10) قال في الكشف الهجر الجميل ان يجانبهم بقلبه وهواه يخالفهم مع حسن المخالفة والمدارات والاعضاء وترك المكافات قال ابو الدرداء رضى الله انا لنكثر في وجوه قوم ونضحك اليهم وان قلوبنا للعنتهم ففي المحاورة الضرورية ينبغي ان يتغافل عما يجرى من سوء الفاظهم ولا نستكشف عن معانيها ولا تلقفت الى مهملاتهم البتة وتحترز عن كثرة لقائهم والحاجة اليهم وان تنبه على منكراتهم الباطلة بالطف وجه ولين قول وان تنصحهم عند (146b) رجاء القبول منهم والا فالانكار بالقلب فصل في آداب المحافل والمجامع احسن الآداب ان لا تحضر المجامع ولا تقف على الجماعة وان ابتليت احيانا فلا تلقفت الى من وراءك ولا الى الميمنة والميسرة كثيرا ولا تنتظر في عطفك واذا جلست لا تستوفز وحافظ على استقبال القبلة وتحفظ من تشبيك الاصابع وتصويتها والعبث بلحيتك وخاتمك واطراف ثوبك وادخال اصبعك في انفك واذنك ولا تخلل اسنانك ولا تكثر البصاق والتنخم وطرده الذباب عن وجهك واحذر كثرة التمطي والخشاء والتثاؤب في وجوه الناس وليكن مجلسك هاديا وحديثك منظوما مرتبا واضعا الى الكلام الحسن ممن حدثك بغير اظهار تعجب مفرد ولا تسئله اعادة واسكت عن الضاحك والحكايات ولا تحدث عن اعجابك بولدك وشعرك وكلامك وتصنيفك وسائر ما يخصك ولا تتصنع تضع المرأة في التزين ولا تتبذل تبذل العبد ونظف فناء دارك كل اسبوع ففي الحديث ان الله نظيف ويحب النظافة (147a) فتطفوا غراركم ولا تشبهوا باليهود وتجمع الاكباء في دور وتوق كثرة الكحل والاسراف في الدهن ولا تلج في الحاجات ولا تشجع احدا على الظلم ولا تعلم اهلك وولدك فضلا عن غيرهم مقدار مالك فانهم ان راده قليلا هنت عليهم وان كان كثيرا لم تبلغ قط رضاهم واخفهم من غير عنف لن هم من غير ضعف ولا تهازل عبدك وامتك فسقط وقارك واذا خاضعت فتوقر وتحفظ من جهلك وعجلتك وتفكر في حجتك ولا تكثر الاشارة بيدك ولا تجث يعني في حالة المخاصمة على ركبتيك واذا هذا غضبك فتكلم وان قربك السلطان فكن منه على حد السنان واياك وصديق العافية فانه اعدى الاعداء ولا تجعل مالك اكرم عن عرضك قال رسول ع م في الحديث وما وقى به المرء عرضه كتب به صدقة رواه محي السنة في كتاب شرح السنة

النوع الثالث في الاصناف العشرة الاسافل الاول الرعية بالنسبة الى الوالى والثانى القوم المأموم بالنسبة الى الامام فى الصلوة والثالث الزوجة بالنسبة الى الزوج (147b) والرابع الاولاد بالنسبة الى الوالدين والخامس العبيد والاماء بالنسبة الى المولى والسادس التلامذة والمريد بالنسبة الى الاستاذ والمرشد فادب الاستاذ مع التلاميذ الاحتمال ولزوم الحلم والجلوس بالهيبة على سمت الوقار مع اطراف الرأس وترك التكبر والهزل والرعاية وايتار التواضع والرفق بالمتعلم والثانى بالمتعجرف واصلاح البليد بحسن الارشاد وترك الحرد والانفة من قول لا ادرى وصرف الهمة الى السائل وتفهم سؤاله وقبول الحجة والانقياد للحق بالرجوع اليه عند الهفوة ومنع المتعلم من علم يضره وصدده عن ان يشتغل بفرض الكفاية قبل الفراغ من فرض العين ومواخذته نفسه اولا بالتقوى ليعتدى به المتعلم والسابع اليتامى والثامن من المساكين والتاسع المديون بالنسبة الى الداين قال الله تعالى وان كان ذو عسرة فنظرة الى ميسرة (2:280) والعاشر رزالة الناس وحثالتهم الذين هم فيهم تبع كما جاء فى الحديث

النوع الرابع فى الاصناف العشرة المخالفة الاول اهل الذمة (148a) من اليهود والثانى من النصارى والثالث الصائبين فان مع هؤلاء ادبا²⁷¹ مخصوصة بالمعاشرة معهم والرابع الفرس والحمار وكل ما ركبته من البعير والبغل او حملت عليه فعليك ان تعاهده بعطفه ولا

²⁷¹ БМ-1, БМ-2 де "адба" деп берілген.

فى (144b) الغيبة بما تشاقهم به واقطع طمعك عن مالهم وجاههم ومعونتهم فان الطامع فى الاكثر خائب فى المال وهو ذليل لا محالة فى الحال قال على رض الذل مع الطمع وقيل الطمع مرض والسؤال نزع والحرمان موت واذا ساءلت واحدا حاجة وقضاها فاشكره وان قصر فى ذلك فلا تعاتبه ولا تشكه فيصير عداوة وكن كالمؤمن يطلب المعاذير ولا تكن كالمنافق يطلب العيوب فقل لعلّه فقصر لعذر او لمانع له لم اطلع عليه ولا تعظن احدا منهم ما لم تتوسم او لا مخايل القبول والا لم يسمع منك ولم يسمع لقولك فخلجك ومع هذا صار خصما عليك واذا اخطأ فى مسألة وكانوا يأنفون من التعلم²⁶⁵ من كل واحد ولا تعلمهم البتة فانهم يستفيدون منك علما وصاروا لك عدوا الا اذا تعلق ذلك بكفر ومعصية يقولونه او يفارقونه²⁶⁶ عن جهل منهم فانذكر الحق حينئذ بلفظ²⁶⁷ من غير عنف وسلم عليهم السلام توريع ومر من ناديم معرضا عن لغوهم قال الله تعالى واذا سمعوا اللغو اعرضوا عنه وقالوا لنا اعمالنا ولكم اعمالكم سلام عليكم لا نبتغى الجاهلين (28:55) (145a) قال فى الكشف سلام عليكم توريع ومتاركة و²⁶⁸ عن الحسن كلمة وحلم من المؤمنين لا نبتغى الجاهلين لا نريد مخالط اللاغيين وصحبته وان رايت منهم خيرا وكرامة فاشكر الله تعالى الذى حببك اليهم واذا رعت شرا فكلهم الى الله تعالى واستعذ بالله من شرهم (او راء)²⁶⁹ شرهم عنك بالحلم عنهم قال الله تعالى ويدرعون بالحسنة السيئات (13:22) قال فى الكشف بالحلم الاذى ولا تعاتبهم ولا تقل لهم لم تعرفوا قدرى ولم تؤدى حقى من التعظيم والاحترام وانا فلان ابن فلان من كبار الانام وقد خدمت اكابر علماء الايام واجازنى فى العلوم شيخ²⁷⁰ الاسلام وكذا مما يفتخرون به اليوم فيما بين العوام فان ذلك كلام الاحمق واشد الناس حماقة من يزكى نفسه ويثنى عليها واعلم ان الله لا يسلطهم عليك الا لذنوب سبق منك فاستغفر الله من كل ذنب وارجع بالتوبة الى الله لا بالتفاخر عليهم واعلم ان ذلك عقوبة لك من الله سبحانه وتعالى بما كسبت نفسك فالمقام مقام اعتذار وانصاف لا مقام افتخار وانتصاف وكن (145b) فيما بينهم سميعا لحقهم اصم عن باطلهم نطوقا بمحاسنهم صموتا عن مساوئهم واحذر مخالطة متفكة الزمان لا سيما المشتغلين بالخلاف والجدال منهم فانهم تنربصون بك لحسدهم ريب المنون ويقطعون عليك بالظنون ويتغامزون وراءك بالعيون يحصون عليك عشرتك فى عشيرتهم حتى الجهول بها فى غضبهم ومناظرتهم لا يقبلون لك عشرة ولا يغفرون لك ذلة ولا يسترون عورة تحاسبون على النقيير والقطمير وتحسدون على القليل والكثير و يحرسون عليك الاخوان بالنميمة والبلاغات والبهتان ان رضوا فظاهرهم الملق وان سخطوا فباطنهم الحنق ظاهرهم ثياب وباطنهم رثاب هذا ما قطع المشاهدة فى اكثرهم الا من عصمه الله فصحبتهم خسران ومعاشرتهم خذلان ونعوذ بالله من الخسران والخذلان وهذا حكم من يظهر لك الصداقة فكيف من يجاهر بك بالعداوة فاحذر عدوك مرة واحذر صديقك الف مرة وكن ايضا كما قال بعض الحكماء ألف صديقك وعدوك بوجه الرضاء من غير ذلة (146a) لهم ولا هيبة منهم وتوقير فى غير كبر وتواضع فى غير مذلة وكن فى جميع امورك فى اوسطها فلا [كلا] طرفي قصد الامور ذميم

الصنف الثالث ثم ان بليت بالعوام المجهولين والعياذ بالله وهو العذاب الشديد قيل فى تفسير قوله حكاية عن نبيه سليمان ع م لا عذبته عذابا شديدا (28:21) لالزمه صحبة الاضداد وقيل لالزمه خدمة اقرانه وعن بعضهم اضيق السجون معاشرة الاضداد كذا فى الكشف فآداب

²⁶⁵ БМ-2 де "التعليم" деп дұрыс берілген.

²⁶⁶ БМ-1 де "يفارقونه" деп дұрыс берілген.

²⁶⁷ БМ-1, БМ-2 де "بلطف" деп беілген

²⁶⁸ БМ-3 те бұл "و" қалып кеткен.

²⁶⁹ БМ-1, БМ-2 де "واذرا" деп дұрыс берілген.

²⁷⁰ БМ-2 де "الشيخ" деп дұрыс берілген.

الى الله ارفقهما بصاحبها فمن آداب الصحبة الايثار بالمال فان لم يكن اى بذل الجملة فبذل الفضل من المال عند الحاجة والاعانة بالنفس فى الحاجات على سبيل المبادرة من غير احواج الى التماس وكتمان السرّ و ستر العيوب والسكوة عن تبليغ ما يسوءه من مذمة الناس اياه وابلاغ ما يسره من ثناء الناس عليه و حسن الاصفاء عند الحديث وترك المحازات فيه وان تدعوه باحب اسمائه اليه وان تثنى عليه مما تعرف من محاسنة من غير تكلف وتملق فقد يتملق الرجل الى حد يخرج به الى صريح النفاق كذا فى العوارف وان تشكره على صنيعه فى حقك (143a) وان تذب عنه فى غيبة اذا تعرض لعرضه كما تذب عن نفسك وان تنصحه باللطف والتعريض اذا احتاج اليه وان تغفو عن ذلته وهفوته فلا تعتب عليه وان تدعوا له فى صلوتك فى حياته وبعد مماته وان تحسن الوفاء مع اهله واقاربه بعد موته وان تؤثر التخفيف عنه فلا تكلفه شيئا من حاجاتك²⁶² فتروح سرّه عن مهماتك وان تظهر الفرح بجميع ما يتاح له من مسارة والحرز بما يناله من مكارهه وان تضمّر ما تظهر من محبته فتكون صادقا فى ودك سرّا وعلنا وان تبداء بالسلام عند اقباله وان توسع له فى المجلس وتخرج له عن مكانك وان تشيعه عند قيامه وان تصمت عند كلامه حتى يفرغ من خطابه ثم تشتغل بجوابه ان خطبك تترك المداخلة فى كلامه وان تقبل عليه بتمام وجهك عند المخاطبة تواضعا ولا توله شق وجهك وصفحته كما يفعل المتكبرون فهو التصغير المنهى فى قوله تعالى ولا تصعر خدك للناس (21:18) وان لا تختار هجرانه من غير ضرورة فليل ذلك عذاب فقيل فى تفسير قوله تعالى لا عذبه (143b) عذابا شديدا (27:21) اي لا فرق بينه وبين الفه وفى الكواشى فى قوله تعالى ولا تحملنا ما لا طاقت لنا به (2:286) هو الفرق ترسل |اترسل| اليه المكاتيب لو غاب وان ارسل اليك كتابا فلا بد من جوابه قال سبحانه واذا حييتم بتحية فحيوا بها باحسن منها (4:86) وعلى الجملة فتعامله بما تحب ان تعامل به فمن لا تحب لاختيه ما تحب لنفسه ما فوته نفاق وهى فى الدنيا والآخرة عليه وبال فهذه آدابك فى حق الاصدقاء والاقربان المواخين

الصنف الثانى فى المعارف الذين لم ينعقد بينك وبينهم عقد الصداقة والاخوة ولا يكون بينك وبينهم ايضا عداوة ظاهرة فايك ان تكثر من هذا الصنف فلا خير فى معرفتك اياهم ولا فى معرفتك اياك واما ما قال رسول ع م فى المسلسل²⁶³ من احاديثه اكثروا من الاصدقاء فانكم شفعاء بعضكم فى بعض فذلك فى الصنف الاول على ما لا يحصى فاحذر جدا من المعارف فانك لا ترى الشر الا ممن تعرفه اما الصديق فيعيّنك واما المجهول فلا يتعرض لك وانما الشرّ كلّ من المعارف الذين (144a) يظهرون الصداقة بالسنتهم وليس فى قلوبهم من ذلك من شئ فاقل منهم ما قدرت واذا بليت بهم فى مدرسة او جامع او مسجد او بلد او سوق فيجب ان تستصغر منهم احدا فانك لا تدري لعله خير منك ولا تنظر اليهم بعين التعظيم لهم فى حال دنياهم فتهلك لان الدنيا صغيرة عند الله صغير ما فيها ومهم²⁶⁴ عظيم اهل الدنيا فى قلبك فقد سقط من عين الله تعالى عز وجل واياك ان تبذل لهم دينك لتنال دنياهم فلم يفعل ذلك احد الا صغر فى عينهم ثم جزم ما عندهم وان عادوك فلا تقابلهم بالعداوة فلا تطيق الصبر على مكافاتهم ويذهب دينك فيهم ويطول عناؤك معهم ولا تسكن اليهم فى اكرامهم اياك وثنائهم عليك فى وجهك واطهارهم المؤدة لك فانك ان طلبت حقيقته ذلك لم تجد فى المائة واحدا ولا تطمع ان يكونوا لك فى العلن والسرّ واحدا ولا تتعجب ان ثلوك فى الغيبة ولا تغضب منه فانك ان انصفت وجدت نفسك مثل ذلك حتى فى اصدقائك واقاربك بل فى استاذك ووالدك فانك تذكرهم

²⁶² БМ-1, БМ-2 де "حاجتك" деп берілген.

²⁶³ БМ-2 де "المثل" деп дұрыс берілген.

²⁶⁴ БМ-1, БМ-2 де "مهما" деп дұрыс берілген.

الخصلة الثانية حسن الخلق فلا تصحب من ساء خلقه وهو الذى لا يملك نفسه عند الغضب والشهوة وقد جمعه علقمة العطاردى فى وصية لابنه لما حضرته الوفات فقال يا بنى اذا اردت صحبة انسان (فاصحب من اذا خدمته صانك وان صحبتته)²⁵⁵ (زانك وان قعد بك مؤنة مانك)²⁵⁶ فاصحب من اذا مددت يدك الخير مدها وان رأى منك حسنة عدها وان رأى منك سيئة سدّها اصحب من اذا قلت صدق قولك وان حاولت امرا امرك | اعانك | وان تنازعتها أترك

الخصلة الثالثة الصلاح فلا تصحب فاسقا مصرا على معصية كبيرة لان من يخاف الله تعالى لا يصير على كبيرة ومن لا يخاف الله تعالى لا يؤمن عاملة بل يتغيّر بتغير الاعراض قال الله تعالى لنبيه ع م ولا تطع من اغفلنا قلبه عن ذكرنا واتبع هواه وكان امره فرطا (18:28) فأحذر صحبة الفاسق فان مشاهدة الفسق والمعصية على الدوام يزيد عن قلبك وقع المعصية ويهون عليك امرها ولذلك هان على القلوب معصية الغيبة لا يفهم لها ولو راو²⁵⁷ خاتما من (141b) ذهب او ملبوسا من حرير على فقيه اشتد انكارهم والغبية اشد من ذلك

الخصلة الرابعة ان لا يكون حريصا على الدنيا فصحة الحريص على الدنيا سم قاتل لان الطباع مجبولة على التشبه والاقتداء بل الطبع يسرق من الطبع من حيث لا يدري فمجالسة الحريص تزيد فى حرصك فمجالسة الزاهد تزيد فى الزهد

الخصلة الخامسة الصدق فلا تصحب كذابا فانك منه على غرور وهو مثل السراب يقرب منك البعيد ويبعد منك القريب ولعل تعد اجتماع هذه الخصال فى سكان المدارس والمساجد فعليك باحد الامرين اما العزلة والانفراد ففيه سلامتك واما ان يكون مخالطتك مع شركائك بقدر خصالهم بان تعلم بان الاخوة ثلاثة اخ لأخرتك فلا ترعى فيه الا الدين واخ لدنياك فلا ترعى فيه الا الخلق واخ لتأنس به فلا ترعى فيه الا السلامة من شرّه وخبثه واعلم ان الناس فى هذه الامر ثلاثة احدهم مثله مثل الغذاء لا نستغنى عنه (142a) والآخر مثله مثل الداء لا يحتاج اليه قط ولكن العبد قد يبتلى وهو الذى لا انس فيه ولا نفع فيجب مداراته الى الخلاص ومشاهدة فائدة عظيمة ان وقفت²⁵⁸ لها وهى ان تشاهد من خباثته واحواله ما تستقبحه فتجتنبه فالسعيد من وعظ بغيره والمؤمن مرآة المؤمن قيل (بعيسى ع م)²⁵⁹ من ادبك فقال ما ادبنى احد رايت الجاهل فجانبته ولقد صدق ع م فلو ان الناس اجتنبوا ما يكرهونه من غيرهم لكملت آدابهم واستغنوا عن المؤدب

الوظيفة الثانية مراعات حقوق الصحبة فمهما ان عقدت الشركة وانتظمت بينك وبين شريكك الصحبة فعليك حقوق يوجبها عقد الصحبة وفى القيام بها آداب وقد قال ع م مثل الاخوين كمثل اليدين يغسل احدهما الاخرى ومن جملة مقاصد²⁶⁰ لقاء المشائخ والاخوان واكتساب السعادة لبقائهم²⁶¹ ونظرهم فقد ينفع المرید لحظة الرجال كما ينفعه لفظ الرجال فان نظر العلماء والصلحاء ترياق نافع ينظر احدهم الى الرجل نظر محبة وهم من جنود الله فيكسبون (142b) بنظرهم احوالا سنية وماذا ينكر من قدرة الله سبحانه كما جعل فى بعض الافاعى من الخاصية انه اذ نظر الى الانسان يهلكه بنظره بان يجعل فى نظر بعض خواصه انه اذا نظر الى طالب يكسبه حالا وحيوة قال شيخنا شيخ احمد يسوى ره ان الله عبادا اذا نظروا الى شخص اكسبوه سعادة قال رسول الله ع م ما اصطحت | اصطحب | اثنان قط الا وكان احبهما

²⁵⁵ БМ-2 мен БМ-3 те бұл сөздер қалып кеткен.

²⁵⁶ БМ-3 те бұл сөздер қалып кеткен.

²⁵⁷ БМ-1, БМ-2 де "рау" деп дұрыс берілген.

²⁵⁸ БМ-2 де "وقفت" деп дұрыс берілген.

²⁵⁹ БМ-1, БМ-2 де "لعيسى صلوات الله عليه وسلم" деп.

²⁶⁰ БМ-1, Б-2 де "مقاصدهم" деп дұрыс берілген.

²⁶¹ БМ-1, БМ-2 де "بالقيام" деп берілген.

غیل بarmق لارينگنی سندوروب آواز قيلدورمق دين وسقالينگنی ويوزينگنی وتونينگنی²⁵³ واطراف جوانينگنی عبثات دين ساقلاغای سن وبارمقننگنی قلاقينگ غه سالماقدين محافظت قيلغای سن وخالل قيلمغای سن وتيشلارينگنی وآغزينگ وبورنينگ نينگ سوي نی کوب پاک قيلماغیل وجييين نی کوب رد قيلمغیل يوزونگدين وپرهيز قيلغیل قول وایاقينگنی يازيب تارتماقدين وآدم لارينگ (139b) يوزی طرفيغه تيزليک وتند خوی ليک وخميازه کيم يعنی کيرشمک ديرلار بولارنی قيلمغیل وليکن مجلسنگ هادی بولغای وسوزينگ منظوم ومرتب بولغای وهر کيم عجب ورياسيز يخشی کلام برلان حديث ايتسه انگا حرکت قيليب قوش کبی پرواز قيلغیل وسوال قيلماغیل بول کلام نينگ اعاده سيغه وسکوت قيلغیل کولمک وحکایت دين تحديث قيلمغیل تعجب يوزيددين اولادلارينگا وشعرينگا وتصنيفنگا وکلامنگا واوزگا نمرسه لارکيم اوزينگا مخصوص تورور ومتصنع قيلماغیل اوزونگنی خاتون لار زينت برکانديک وينه اوزونگنی حقارت لباسين کيماگیل مثل قل لار کبی وهر هفته ده حولنگنی وانينگ اطراف لارینی نظيف وپاکيزه قيلغیل وتيز قيلماغیل بر آدم نی ظلمغه واگر يقين بولسه سنگا سلطان پرهيز قيلغیل اندين چونکه بول سنگا اعلاي عدو از اعدا تورور

اوجلانجی نوع اوزينگدين پست درجه جماعت تورور اول رعيت تورور بالنسبة بسوی والی وسلاطين غه (140a) ايکنجی قوم مأمور تورور بالنسبة بسوی امام غه نمازده اوچونجی ضعيف لار تورور بالنسبة بسوی ايريگا تورتنجی اولاد تورور بالقياس بسوی والدين غه بشنجی اسيرلار تورور بالقياس خواجه سيگا آلتنجی شاگردلار تورور بالقياس استادلار غه يتنجی يتيملار تورور سکزينجی مسکين لار تورور توقوزلانجی مديون لار تورور بالقياس دابن غه اون لانجی رزالت آدم لار تورور

تورتنجی نوع اوزيگا مخالف جماعت لار برلان تورور اول اهل ذمه کيم يهودلار تورور ايکنجی نصاری تورور اوچونجی اهل مصيبت لار تورور چونکه مخصوص بولارنينگ آدابی بار تورور تورتنجی آط وایشک تورور مثلاً بشنجی ثوران وعوامل تورور آلتنجی قومی کيم انی اولتورماک اراده قيليب تورور يتنجی قوشلار تورور سکيزلانجی پشک لار تورور توقوزلانجی ايت لار تورور اون لانجی حشرات غير مودی تورور

وسنده هذا النوع الثاني في الاصناف العشرة الاوسط الاول الاخوان الثاني الاخوات الثالث (140b) سائر الاقارب من الاولاد والاعمام والعمات ونحو ذلك والرابع الجار القريب والخامس الجار الاجنبى والسادس الرفقة في السفر والسابع الشركاء في الامور الدنيوية والدينية والثامن الاحباب والاصدقاء والتاسع المعارف يعنى آشنايان والعاشر الاصحاب والجلساء وصاحب حجة الاسلام جعل هذه الاصناف ثلاثة الاصدقاء والمعارف والمجاهل فلنذكر اوصافها وكيفية الصحبة وآدابها في ثلاثة اصناف الصنف الاول في الاخوة والاصدقاء قال الامام اما الاخوة والاصدقاء فعليك في حقوقهم وظيفتان الاولى ان تطلب اولاً شروط الصحبة والصدقة فلا تواخى الا من يصلح للاخوة قال رسول ع م المرء على الدين خليله فلينظر احدكم من يخال فلا تطلب رفيقا ليكون شريكك في تعليم²⁵⁴ وصاحبك في امر دينك ودنياك فراع فيه خمس خصال

الخصلة الاولى العقل فلا خير في صحبة الاحمق والى الوحشة والقطيعة يرجع آخرها واحسن احواله ان يضرك وهو يريد (141a) ان ينفعك والعدو العاقل خير من الصديق الجاهل والاحمق

²⁵³ БМ-1 де "موينينگنی" деп берілген.

²⁵⁴ БМ-1, БМ-2 де "التعلم" деп дұрыс берілген.

لارنینگ کلامی تورور خلیق اراسنده کمال احمق لیک انگا ایتماس کیم اوزی نینگ پاک لیکن بیان قیلور واوزیگا ثنا ایتور بیلنگ ایدوستلارکیم الله تعالی هیچ بنده گا بلانی مسلط قیلماس مگر خداغه اوتکان دور اندین گناه ومعصیت بس استغفار هر گناه غه ایتیپ ورجوع قیلماق کراک خداغه توبه برلان نه تفاخر برلان بولوب طائفه احمق غه داخل بولوب حقدین آوس بولوب مردود بولغای سن بول کردارلار عقوبت دور سنگا حق طرفیدین ونفسینگ نینگ کسبندین دور بول مقام معذرت مقام دور نه مقام افتخار وانصاف نی کیشیدین طلب قیلماغیل واگر الارنینگ اراسنده بولسنگ الاردین حق سوز بولسه ایشوتکیل وباطل سوزلاریندین کر بولغیل اما حذر قیلینگ بول زمانه نینگ علمالاری کیم متفق دیرلار الار مشغول تورورلار جدال وخلافات لارغه (138a) بولارنینگ ظاهر لباس لاری صلاح ده وباطن لاری ذناب ده بولارنینگ صحبت لاری خسران ومعاشرت لار خذلان تورور نعوذ بالله من الخسران والخذلان

وبول حکم لار اول مصاحب لار حقیقده کیم ظاهر قیلیب تورورلار صداقت ودوست لیک نی بس نچوک مصاحب بولماق روا تورور اول کیشیگا کیم عداوت قیلسه سنگا بس حذر قیلنگ عدو ودشمنینگدین بر مرتبه وحذر قیلغیل دوستینگدین مینگ مرتبه وبولغیل اولوغ حکمالار ایغان کبی کیم ملاقت قیل غیل دوستونگا ودشمنینگ گا رضالیک وجهی برلان مذلت سیز وتوقیر قیلغیل تکبرسیز وتواضع قیلغیل مذمت سیز وبولغیل جمیع امورینگده میانه لیک هیچ بر طرفده قصدینگ ذمایم بولماسون

اوچ لانجی صنف عوام وجاهل لار برلان مصاحب بولمق نینگ بیاننده تورور اگر مبتلا بولسنگ عوام مجهولین برلان نعوذ بالله کیم بول عذاب الیم وشدت لیک تورور وبعضی اکابرلار ایتورلار بول آیت کریمه نینگ تفسیرینده کیم لاعذبنه عذابا شدیداً (27:21) لالزمنه صحبت اضداد غه تفسیر قیلیب تورورلار اکابرلار ایتورلار زندان نینگ زبونی معاشرت اضداد تورور الارنینگ آدابی (138b) مصاحبت ومجالس لارینده اولدور کیم الار برلان کوب سوزلاش ماکنی ترک قیلماق وکم میل قیلماق تورور الارنینگ حرکاتلاریغه بول حثیت ده کیم الار بیلماغیلار بس مهجور بولغیل الاردین بطریق هجر جمیل چنانچه الله تعالی ایتور کلامنده کیم واهجرهم هجرا جمیلاً (73:10) صاحب کشف ایتورکیم هجر جمیل اولدور کیم هوا برلان کونگلنی بر طرفغه الغیل ومخالف بولغیل الارغه مخالفت خوب برلان ومدارات اعضا برلان وترک مکافات لیک برلان وبعضی اکابرلار ایتورلار کیم قومی نینگ یوزیگا کولوب قراب ویخشی لیک برلان نظر قیلیب وکونگولمیز الارغه لعنت قیلغای والارغه ضرورت یوزیدین مقارین بولساق کراک ولایق اولدور کیم الاردین زبون الفاظ لار صادر بولسه تغافل قیلغایمیز واول الفاظ نینگ معانی لارین سورغایمیز والتفات قیلماغای میز مهملات لاریغه هرگز وحذر قیلغای میز الارغه کوب ملاقات لاریندین واحتیاج لاریندین وآگاه بولغای میز منکرات باطل لاریدین لطافت وجه لار برلان (139a) وملایم سوزلار برلان الارغه نصیحت قیلورمیز قبول قیلورلار امید الاردین قیلساق ومنداغ بولماسه کونگل برلان انکار قیلغایمیز واگر ناگاه بولار برلان محافل ومجامع لارده وارد بولساق انینگ ادبی اولدور کیم اول مرتبه انداغ مکانده حاضر بولماغیل مبادا حاضر بولسانگ اوزونگدین اوزگا طرفکا التفات قیلماغیل وراست وچپکا کوب نظر قیلماغیل وهر گاه سن اعتراض قیلسانگ تکبردین خلیق سنگا میل قیلیب یاپوشسه انگا سن نظر قیلغای سن وهر وقت اولتورور بولسنگ استقبال قبله نی محافظت قیلغیل وکوب جوش قلیب قیستانمغای سن ومحافظت قیل

کتابت کیلسه انینگ جوابین ارسال قیلیم لازم تورور وانندین مهجور بولماسون بی ضرورت وحاصل اولکیم هر نمرسه کیم اوزیگا لایق بولسه انی دوستیغه لایق کورماک کراک اگر انداغ بولمسه نفاق پیدا بولور مصاحب برلان اوزی نینگ اراسنده بول گناه تورور دنیا و آخرتده نجات انگا تابماس بول تورور اصداقا و اقربا اراسنده بولغان (136a) ادب لار

ایکنجی صنف معارف لار اراسنده بولغان ادب بیان بولونور لیکن بول جماعت انداغ طایفه تورورلارکیم سنینگ برلان الارنینگ اراسنده عقد صداقت لیک و اخوت لیک یوق تورور و عداوت هم ظاهر ایماس دور بس بول طایفه نی سنینگ بیلگانینگدین ویا الار سنی بیلماکدین فایده یوق تورور بس حذر قیلغیل معارف دین و بیلگیل کیم شرارت نینگ کوب راقی اول معارف لاردین ظاهر بولور دوست لایق لارینی تیل لاریده اظهار قیلورلار وکونکل لاریده دوست لایق هرگز یوق تورور بس کم ملاقات قیلغیل بولارغه هر وقت الارغه مبتلا بولسنگ جامع و مساجد و شهر و بازارلارده الارنینگ هربرینی نظرینگده تصغیر کورماگیل احتمال بولغای کیم سندین الار خیر بولغای لار نظر قیلماگیل الارغه تعظیم کوزی برلان هم دنیا حال لارین کوروب بس هلاک بولورسن انینگ اوچون کیم دنیا وما فیها حق نظرینده کیچیک تورور و هر گاه اولوغ بیلسانگ کونگلونگ برلان دنیانی البته حق نظردین توشارسن و اگر الار عداوت کیلسه لار سنگا (136b) انینگ برابرینده سن هم عداوت قیلماگیل سنینگ طاقتنگ کم دور صبر قیلغای سن الارغه برابر بولماگیل دینینگ کیتار و الارنینگ ظاهرده اکرام لاریغه و یوزینگا ثنا ایتغانیغه و دوست لایق اظهار قیلغانیغه تسکین بولوب و بر قرار بولمانگ و الاردین طمع قیلمانگ ظاهری و باطنی برابر دور تیب و تعجب قالمایل و غضب قیلماگیل عیینگی غیبتنگده قیلغاندین انینگ اوچون کیم انصاف قیلسانگ تاپارسن بولارنینگ کردارینی دوستلارینگدین و قرینداش و استاد و انا وانا لارینگدین هم و بولار هم غیبتده کوب نمرسه لار ایتورلار و بولارنینگ مال و جاه و یاری برمک لیک لاریدین طمعنی قطع قیلغیل انینگ اوچون کیم طمع قیلغوچی کوب یرده ناامید و خار تورور انینگ اوچون علی کرم الوجهه ایتورلار کیم طمع خارلیق تورور و بعضی ایتورلار طمع مرض تورور و سوال نزع ترور و حرمان موت ترور و کوب کیشی حاجتی سندین طلب کیلسه انینگ حاجتین برسانگ شکر قیلغیل و اگر تقصیر قیلسانگ بول بابده سن عتاب قیلمه و شکوه قیلمه تا کیم اهل عداوت دین بولماگیل سن و بولغیل مثل مؤمن طلب قیل معذرتنی (137a) و بولماگیل مثل منافق کیم طلب قیلور عیوب نی و موعظه ایتماگیل نادان لارغه بیلماسنگ سندین قبول ایتکانی و الار ایشوتماسلار خجالت تارتیب حیران بولورسن وبا وجود بول کردار برلان الار سنگا خصم لیک قیلورلار و هر وقت کیم جماعتی خطا کیلسه لار بر مسئله ده و طلب کیلسه لار هر کیشی تعلیم علمنی زینهار الارغه علمنی تعلیم برمگای سن انینگ اوچون کیم الار استفاده قیلورلار علمنی سندین و قیتیب سنگا عداوت قیلورلار مگر الار کفر و معصیت کا آلوده بولسه لار ناچار حقنی اظهار قیلونگ لطف برلان و نه ضرور و تعدی برلان کیم کبر علامتی تورور و اوزونگ هم معصیت غه آلوده بولوب مبتلا بولورسن و اعراض قیلغیل الاردین لغو سوز پیدا بولغانده و عبثات لاریدین چنانچه الله تعالی ایتیب تورور قرآن ده کیم و اذا سمعوا اللغو اعرضوا عنه وقالوا لنا اعمالنا و لكم اعمالکم سلام علیکم لا نبتغی الجاهلین (28:55) و هر وقت الاردین کرامت و خیر کورسنگ انگا شکر قیلغیل و هرگاه شر کورسنگ تاپشور خداغه و پناه (137b) تیلآگیل حقدین الارنینگ شریندین و الارغه عتاب قیلماگیل و الارغه ایتماگیل منی بیلمای سیزلار و قدریمنی و قیمتیم بیلمای حقیم نی ادا قیلمای سیزلار تعظیم و توقیریم نی برجای قیلمای سیزلار و بول کلام لار احمق

کراک (134a) واحمق دین خیریت حاصل بولماس انینگ خصلتی اولدور کیم ضررینگا وکاهشنگا کوشش قیلور هر چند سن انینگ خیریتنده سعی قیلسانگ هم انینگ اوچون اکابرلار ایتورلار نادان دوستدین دشمن دانا یخشی دور ایکنجی خصلت اولدور کیم هم صحبت خوش خلق کراک بس بد خلق کیشی برلان هم صحبت بولمق ناروا تورور نچون کیم بد خلق لیق غضب برله شهوتدین پیدا بولور انداغ کیشی اوز نفسیگا مالک وقادر بولا بیلماس غضب وقتنده اوچونجی خصلت حرص دنیا بولماغای حرص دنیا بولمق زهر قاتل تورور بس حرص دنیا برلان اولتورمق حرصنی زیاده قیلور وزاهد برلان اولتورمق زهدنی زیاده قیلور تورتنجی خصلت اودورکیم اهل صحبت صالح بولغای بس فاسق مصاحب لیق غه یراماس ومنداغ کیشی خدادین قورقماس وغفلت دین بیدار بولماس انداغ کیشی دین حذر قیلماق لازم تورور بشنجی خصلت اولدور کیم هم صحبت صادق بولغای بس کذاب برلان اولتورماق روا ایرماس اندین غرور (134b) پیدا بولور

ایکنجی وظیفه حقوق مصاحب لارنینگ رعایتین بیان قیلورمیز بس هر وقت کیم شرکت مصاحب لیق پیدا بولسه انینگ قیامنده بولغان ادب لیک بولغای پیغمبر ع م ایتورلار کیم ایکی برادر مصاحب بولسه لار ایکی قولغه اوخشار بری ینه برینی یوار وپاک قیلور چنانچه پیغمبر ع م وسایر انبیالار اهل صحبت طلب قیلیب ومشاخلار اهل صحبت طلب قیلیب تورورلار ومریدلار وسایر طالب لار کسب سعادت دارین اوچون مقامات مشایخ وعلما وعرفانی طلب قیلیب تورورلار انینگ اوچون صلحا وعلما ومشایخ لارنینگ نظرلاری تریاق نافع تورور لارنینگ نظرلاری نظر محبت تورور وبول جماعت لشکر الله تعالی تورور وسایر آدم لار لارنینگ نظرلاریدین احوال سنیه وکمالات لا نهاییه کسب قیلورلار ونچوک الله تعالی نینگ قدرتیغه قایل وناظر بولماس سن کیم بعضی حیوانات کیم افعی ایلان تورور انینگ نظری کیشی گا توشسه هلاک قیلور بعضی اهل خواص نظرینده نظر رحمت بار تورور کیم بر نظرینده کسب (135a) کمالات وحالات وحیوات ابدی وسرمدی پیدا بولور وبعضی بنده لار بار دورلارکیم هر وقت نظر قیلسه لار کیشی گا اندین اول کیشی سعادتتی کسب قیلورلار حضرت رسول علیه السلام ایتورلار معتبر مصاحب لار ایکی تورور بری دوست توتغای لار حق تعالی نی وبری رفیق ومدار بولغایلار مصاحب لاریغه بیلنگ ایدوستلار بول اهل صحبت جماعت نینگ ادبی اولدور کیم مال لارینی ایثار قیلغای لار وهیچ بولماسه حاجت لاریدین زیاده سینی سخاوت قیلغایلار الار دین سایل طلب قیلماسدین ایلگاری یاری برگایلار وسرلارین پنهان قیلغایلار ومصاحب لاری نینگ عیبین یاپغایلار وخالیق دین مذمت ایشوتسه لار ویا یخشی ثنا وخوبلیق لارین ایشوتسه لار سکوت بولوب سوزلاماس لار حدیث ایتغانده حسن وصفا برلان ایشوتورلار وخصومت نی وشکنی ترک قیلورلار وطلب قیلغای مصاحب نی یخشی ادب برلان وثنا ایتسون انگا تکلف سیز وتملق قیلسون انگا بر طریقه کیم انده صریح نفاق پیدا بولماغای ونصیحت قیلماق کراک بطریق لطف وتعریض برلان وعتاب قیلماغای مصاحب غه (135b) وعفو قیلغای انینگ ذلتیغه ودعا قیلماق کراک حیاتینده وهم اولگاندین سونگ ویخشی وفا قیلماق کراک واهل وعیالیغه وقرینداس لاریغه هم اولگاندین سونگ واطهار قیلماق کراک خوشوقت لیق نی اول خوشوقت بولغانده وغمگین بولماق کراک اول بی دماغ بولغانده واول سلام برماک کراک مصاحب غه وسکوت تورماق کراک سوزلا گانده تا سوزی تمام بولغونچه اندین سونگ جوابغه مشغول بولغای مصاحب نینگ سوزی نینگ اراسنده مداخلت قیلماغای اول خطاب قیلغانده تمامی یوزینی روی بروی قیلماق کراک ویوزینی ایلانتورماسون متکبرلار کبی اگر مصاحب آلوس یرگا بارسه اندین

والعشرون ان يصلی النوافل احيانا بنيتهما اى يدعو حتى يصل الثواب اليهما وجاء فى الاخبار اذا ترك العبد الدعاء للوالدين فانه ينقطع عن الولد الرزق فى الدنيا والسادس والعشرون ان يصوم نفلا لهما كذلك والسابع والعشرون ان يتصدق كذلك والثامن والعشرون ان يزور قبرهما كل اسبوع ففى الحديث ان من زار قبر ابيه كل جمعة كتب بار²⁵² كذا فى شرعة الاسلام والتاسع والعشرون ان يشتغل اذا زارهما (132b) بالتلاوة والتكبير والدعاء لهما والثلاثون ان يعمل بما تعلم منهما من الاذكار وافعال الخير والاخلاق المرضية فان كذلك تأثيرا وتنويرا والاحدى والثلاثون ان يترك ما قد اخذ منهما من السيئات والبدع والاخلاق المذمومة والثانى والثلاثون ان يتوسل بكل عمل كان سببا لرضائهما فى حيوتهما مما هم مندوب او مباح فمن مات والداه وهو غير بار لهما فليستغفر لهما وليتصدق لهما حتى يكتب بارا وبصلاح الولد صارا راضيين عنه فى القبر ولو كانا راضيين دام رضائهما فيزيد حسناته والثالث والثلاثون ان يترك كل عمل كان سببا لبغضهما والرابع والثلاثون ان لا يشتم احدا ولا يسب والديه والخامس والثلاثون ان يصل اقاربهما والسادس والثلاثون ان يصل اصدقائهما ففى الحديث ان من احب ان يصل اباه فى قبره فليصل اخوان ابيه من بعده والسابع والثلاثون ان يحب اقربائهما واحبائهما بالخير والثامن والثلاثون ان يؤدى فطرة لكل واحد منهما فى عيد الفطر والتاسع والثلاثون ان يضحي عنهما فى عيد الاضحى واربعون (133a) ان يتصدق بما كانا يحبانه فى حيوتهما فى الاطعمة والاشربة وينوى بذلك اياهما وكذلك كل ما يتصدق به الوالد من ماله لنفسه فينبغى ان ينوى بر والديه فانه لا ينقص من اجره شئ ويكون لهما بمثل اجره ايضا وقد كان بعض الكبراء يرمى بحجر عن يمينه فى الطريق ينوى عن ابيه وبآخر عنه يساره عن امه وكان يكظم الغيظ يريد به برهما ففى الحديث دليل ان جميع الحسنات العبد من بر والديه ومع هذا ينبغى ان يرى تقصيره فى ايفاء حقهما فان النبى صلى الله عليه وسلم لم يجعل احقاهما عن الرق جزاء لهما من الولد كذا فى الشرعة

بيلنگ ايدوستلار خلاق برلان هم صحبت بولمق ليق توروت نوع برلان تمام بولور

اولقى نوع بيان بولوندى يوز يكي ادب برلان ايكي لانچى نوع اوزيگا برابر جماعت نينگ ادب لارى تورور انگا شروع قيلدوق بول اون ادب تورور اول برادرلار تورور ايكي لانچى همشير لار تورور اوچونجى اوزگا قرينداش لار تورور تورتنجى يقين همسايه لار تورور بشنجى بيگانه همسايه لار تورور آلتنجى سفرده رفيق بولغان جماعت لار تورور يتنجى دوستلار ومحب لار تورور سكرينجى امور ديانت ودينويده شريك بولغان جماعت لار تورور (133b) توقوز لانجى آشنالار تورور اون لانجى اصحاب وچلسالار تورور وبول جماعت اوچ صنف دين تشقارى ايرماس برى صادق لار وبرى عارف لار وبرى جاهل لار بس بولار نينگ صفات لارين وكيفيت صحبت لارين اوچ اصناف دا بيان قيلورميز اولقى صنف دا اخوت ليک واصدقا ليک طريقين بيان قيلورميز اما واجب تورور اى برادرلار بولار نينگ حقوق لارين ايكي وظيفه بيان قيلغاي ميز اول وظيفه بولار نينگ حقوق صحبتين بيان قيلورميز بول اولدور كيم طلب قيلنگ اول شرط صحبتتى وصادقت نى بس برادر توتمانگ اول كيشينى كيم انينگ صلاحيتى برادرليقغه بولمغاي چنانچه خبرده كيليب تورور كيم المرء على دين خليله يعنى مرد دوستى نينگ دينينده كراك بس لازم تورور كيم هر كيم دوست ليق وبرادرليق طلب قيلسه سندن اول سнга شريك بولغاي تعليم دين دنيا امرلار يده بس رعايت قىلا كورگيل بول بابده بيش خصلت نى اول خصلت اولكيم هم صحبت عاقل

²⁵² БМ-1, БМ-2 де "бар" деп граматикалық тұрғыдан дұрыс берілген.

ويقول لعل²³⁹ أمي تشتهي فردا من افرادها لا اعرف ذلك فاسيقها فيه فتاوى²⁴⁰ من ذلك والرابع ان يحصل العلم بما هو من مشترياتهما ويعده²⁴¹ لهما والخامس ان يعد (باى افرازهما)²⁴² من الخف والنعال (131a) مما هو لائق بحالهما والسادس ان يعطيتهما شيئا من النقود وراء هذه الاشياء احيانا فليصرفه الى حاجتهما النائدة²⁴³ مما شاء والسابع ان يطلق ايديهما على امواله ولا يضائق معهما فيهما²⁴⁴ والثامن ان يصنع لهما صنيعه فى بعض الاوقات ان يطبخ لهما ما يقال²⁴⁵ له فى العرف دعوت والتاسع ان يصنع لاقاربهما واصدقائهما ايضا دعوة فى بعض الاحاين والعاشر ان يمرضهما ويداويهما ان مرضا فيكرم طبيبيهما ويتصدق الفقراء من ماله لطلب شفائهما واعلم انه اذا تعذر عليه جمع مراعات حق الابوين بان يتأذى احدهما بمراعات الآخر فح يرجح حق الاب فيما يرجع الى التعظيم وحق الام فيما يرجع الى الخدمة حتى لو دخلا عليه يقوم للاب ولو سألأ منه ماء ولم يأخذ من يده احدهما فيبدأ بالام كذا فى القنية

واما الاربعون الثانية التى بعد مماتهما فالاول التعجيل فى التجهيزهما وتدبير دفنهما كما هو السنة فان اعزاز الميت فى ذلك والثانى ان يغسلهما على طريق (131b) السنة والثالث ان يكفنهما بالسنة والرابع ان يحتاط فى تكفينهما فلا يكفنهما بما لا يجوز او يكره او فيه شبهة من الشبهات²⁴⁶ والخامس ان يحفظ فى (العين تكفين)²⁴⁷ العدد و²⁴⁸ المسنون فلا يسرف ولا يقتر والسادس ان يعجل فى اداء الثمن اكفانها قبل الدفن اذا اشتراها نسية والسابع ان يؤدى فدية صلواتهما وصيامهما قبل صلوة الجنازة كما هما²⁴⁹ طريقه شرعا وان لم يوصياه بذلك والثامن ان يصلى عليهما متضرعا خاشعا والتاسع ان يدعو لهما فى ذلك الوقت كثيرا سيما الدعاء بالثنيب كما جاء فى الحديث والعاشر ان لا ينوح عليهما ويمنع النياحة من غيره ايضا والحادى عشر ان لا يخرق الثوب والجيب ولا يغير الثياب والثانى عشر ان يمنع من شق الجيوب وضرب الخدود ورفع الاصوات بالصياح فى البكاء عليهما والثالث عشر ان يحفر لهما اللحد وان كان فى موضع لا يعتاد و²⁵⁰ ذلك فيه والرابع عشر ان يحفر لهما فى مكان لا يكون فيه خصم البتة فان اضطر سيرضيه والخامس عشر ان يضعهما فى اللحد بيده ولا يستخلف فى ذلك استكافا والسادس عشر ان يرضى الحفار وسائر العمال (132a) فى دفنها ولا ينقص من اجورهم شيئا والسابع عشر ان يضعهما فى مقبرة اهل الخير والصلاح والثامن عشر ان لا يدفنهما البتة بين اهل الشر والفساد وفى مقابر المبتدعة فان ابتلا فيختار الابعاد فى الصحراء والتاسع عشر ان لا يدفنهما فى البيوت والدوار والكرم والبساتين بل الصحارى اولى والعشرون ان يجعل قبرهما مسنما لا مربعا والاحدى والعشرون (ان يجعله من التراب واللبن والاحجار لا من مخشب والآجر والثانى والعشرون)²⁵¹ ان يتصدق بالخبز والحلو اول ما يتصدق لهما والثالث والعشرون ان يؤدى ديونهما والرابع والعشرون ان ينفذ وصاياهما والخامس

²³⁹ BM-1, BM-2 де "لعل" деп дұрыс берілген.

²⁴⁰ BM-2 де "فتاوى" деп дұрыс берілген.

²⁴¹ BM-1, BM-2 де "يعد" деп берілген.

²⁴² BM-1, BM-2 де "باى افرازها" деп дұрыс берілген.

²⁴³ BM-1, BM- де бұл сөз оқылмаған. BM-3 тегі сөз мағынасы келмейді.

²⁴⁴ Бұл сөз қате берілген, мағынасына қарай "فيها" дұрыс болады.

²⁴⁵ BM-1, BM-2 де "تقال" деп дұрыс берілген.

²⁴⁶ BM-2 де "الثياب" деп дұрыс берілген.

²⁴⁷ BM-1, BM-2 де "التكفين و" деп дұрыс берілген.

²⁴⁸ "و" бұл жерде артық.

²⁴⁹ Бұл сөз граматикалық тұрғыдан да, мағыналық тұрғыдан да дұрыс болғандықтан BM-1 ден алынып қойылды.

²⁵⁰ BM-1, BM-2 ден алынып қойылды.

²⁵¹ Бұл сөздер BM-1, BM-3 те қалып қойған. BM-2 ден алынып қойылды.

والعلن فلا يحسر رأسه ولا يتكى ولا يمد رجله²³⁶ ولا يسند ظهره الى شئ ولا يتربع عندهما والثالث ان يفعل ما امراه به اذ كان جائزا في الشريعة والرابع ان يفعل ما نهياه عنه مما لم يندب اليه في الشريعة والخامس ان لا يسافر بدون رضائهما وان كان سفر حج او غزاة وعلم كذا قاله الشيخ نجم الدين النسفى ره وقال في التجريد ان المتأخرين جوز والسفر لطلب العلم بدون رضائهما والسادس ان يقوم لهما وقت ظهورهما ويستقبلهما ويقوم بين يديهما حين جلسا فلا يجلس بدون اذنهما والسابع ان لا يجلس في مكانهما والثامن ان لا يتقدمهما في المشى الا اذا كان المشى (129b) بالليل او في وحل او في مكان مخوف والتاسع ان لا ينظر اليهما بالعبوسة ولا يحد النظر اليهما بل يطرق لهما واذا نظر بالحرمة والرحمة قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما من ولد بار ينظر الى والديه نظرة رحمة الا كتب الله له بكل نظره حجة مبرورة قالوا وان نظر كل يوم مائة مرة قال نعم الله اكبر واطيب رواه البيهقي في شعب الايمان والعاشر ان يحبهما بالقيام اليهما اذا دعوا ولا يؤخر الاجابة وان كان في صلوة التطوع ومن الآداب المخصوصة بالاب ان لا يؤمّه وان كان افقه منه كذا في الشريعة

وعشرة منها باللسان الاول ان يتكلم معهما برفق وتواضع قال الله تعالى وقل لهما قولا كريما (17:23) قال سعيد ابن المسيب القول الكريم ان يتكلم كالعبد الجاني اى الضعيف الذى يتكلم مع مولاه الغضوب القوى والثانى ان لا يرفع صوته فوق صوتهما والثالث ان لا يكثر الكلام عندهما والرابع ان لا يدعوهم باسمهما بل بالوالد والوالدة والمولى والمولاة ونحوها مما فيه تعظيم²³⁷ والخامس ان لا يقطع كلامهما (130a) والسادس ان لا يرد كلامهما اذا كان مباحا والسابع ان لا يخاطبهما بامر ونهى والثامن ان لا ينهى هما والتاسع ان لا يسبهما بان يسب احدا فيسبهما كما جاء في الحديث وان لا يقول لهما أفّ كما في الآية والعاشر ان يدعو لهما في السرّ والعلن كما يدعو لنفسه وان يشكر نعمتهما كما يشكر نعمته قال الله تعالى حكاية عن سليمان ع م ربّ اوزعنى ان اشكر نعمتك التى انعمت علىّ وعلى والديّ وان اعمل صالحا ترضاه (46:15) الآية وقال الله تعالى ان اشكر لى ولوالديك (31:14) الآية قال بعض التابعين شكر الله تعالى ان يصلى فى كل يوم خمس مرّة فكذلك شكر الوالدين ان يدعوا لهما فى كل يوم خمس مرات وعلم ان هذا الحق وهو الدعاء لهما يعم حالتى الحيوة والممات فينبغى ان يدعوا لهما بالمغفرة فى حال حيوتهما وبعد وفاتهما اثر كل صلوة قال الله تعالى وقل رب ارحمهما كما ربياني صغيرا (17:24) كذا فى تنبيه الفقه

وعشرة منهما بالقلب الاول ان يرحمهما عليهما قال الله تعالى واخفض لهما جناح الذل من الرحمة (17:24) والثانى ان يحبهما والثالث ان يفرح بفرحهما (130b) والرابع ان يغتم بغمهما والخامس ان يتوجه بتوجههما والسادس ان لا يسئام بكثرة كلامهما وان لا يضجر مما فعلا والسابع ان يتفهم ما قالوا له مصفيا مستمعا له معظما لهما²³⁸ ناديا الامتثال فيه والثامن ان لا يغضب بجفائهما بل يكون مستبشرا بذلك والتاسع ان يكون خائفا عن عقوقهما وان كان برا بهما والعاشر ان ينوى برّهما على الاستمرار ويقصد ان لا يؤذيهما قط وان صار مؤذيه بكبرهما وضعفهما وبسخافة عقلهما ونحو ذلك

وعشرة منها بالمال والامتعة الدنيوية الاول ان يعد ثوبهما قبل ثوبه والثانى ان يطعمهما قبل ان يطعم ويطعم اولاده واحسن مما يطعم هو بنفسه والثالث اذا جلس معهما على المائدة يجعل ما هو الاحسن لهما وروى ان حسن ابن عطيه كان لا يجلس مع امّه فى اكل الفواكه

²³⁶ БМ-2 де "رجليه"

²³⁷ БМ-1, БМ-2 де "التعظيم" деп дұрыс берілген.

²³⁸ БМ-1, БМ-2 де "لما" деп дұрыс берілген.

(42:23) والرابع العلماء مطلقا فقد قال الله تعالى واولو العلم وقال الله تعالى فاسئلوا اهل الذكر ان كنتم لا تعلمون (16:43) والخامس الاساتذة من اى صنف كانوا والسادس المشائخ المرشدون قال الله تعالى فوجدا عبدا من عبادنا آتيناها رحمة من عندنا وعلمناه من لدنا علما (18:65) والسابع الوالدان والاجداد والجندات قال الله تعالى وبالوالدين احسانا (2:83) والثامن الاعمام وان علوا والتاسع الاخوان²³⁰ وان علوا وكذا العمات والخالات وان علت قال الله تعالى وبذى القربى (17:26) والعاشر الازواج بالنسبة الى الزوجات قال الله تعالى الرجال قوامون على النساء بما فضل الله بعضهم على بعض (4:34)

ثم اعلم ان حقوق المعلمين والوالدين مقدمة على كثيرين من هؤلاء فتفضل²³¹ لك آداب الصحبة (128a) معهم القولين القول الاول فى²³² الآداب²³³ المعاشرة مع الاساتذة والمعلمين وهى اثنان وعشرون ادبا الاول تقديم حقوق الاستاذ على حقوق ابويه والثانى يبداه بالتحية والسلام والثالث ان يقل بين يديه الكلام والرابع ان يسئل جوابا من استاذين²³⁴ أولا ثم يتكلم ويسئله والخامس ان لا يشير عليه بخلاف رأيه فيرى انه اعلم بالصواب من استاذه والسادس ان لا يقول فى معارضة قوله قال فلان خلاف ما قلت والسابع ان يسار جلسه فى مجلسه والثامن ان لا يلتفت الى الجوانب فى حضوره بل يجلس مطرقا متأدبا كانه فى الصلوة والتاسع ان لا يكثر عليه عند ملاله وتوزع والعاشر ان قام له اذا قام والحادى عشر ان لا يتبعه بكلامه وسؤاله والثانى عشر ان لا يسئله فى طريقه الى ان يبلغ منزله والثالث عشر ان لا يستأثر عليه احدا فان فعل ذلك فقد قصم عروة من عرى والرابع عشر ان لا يقرع بابيه بل ينتظر خروجه قال ابو عبيد ما قرعت بابا على عالم قط وفى الكشف فى قوله تعالى فارجعوا لا تقفوا على الابواب (128b) منتظرين والخامس عشر ان يتواضع له وان لم تعلم منه الا حرفا ويتملق له ظاهرا وباطنا ويخدمه وينصره والسادس عشر ان يدعوا له سرا وجهرا فى حال حيوته وبعد مماته والسابع عشر ان لا يضمن بشئ من ماله عن معلّمه والثامن عشر ان لا يتبع زلته وهفوته ولا يسئ الظن به فى افعال ظاهرها منكر عنده فهو اعلم باسرارها وليتذكر عند ذلك قول موسى ع م للخضر عليه السلام اخرقتها لتغرق اهلها (18:71) الآية وقيل من احتجب الى شئ من علومه فلا ينظر الى عيوبه فان نظر فى عيوبه حرمت بركة الانتفاع بعلومه والتاسع عشر ان لا يتأمر عليه فى امر ما البتة بل ياتمر باوامره اذا كانت فى مباح ويذعنه لنصيحة اذعان المريض للطبيب المشفق والعشرون ان يختار فى العلوم والكتب ما اختاره الاستاذ ويرعى رأيه فى ذلك فان خطاء مرشده انفع له من صوابه فى نفسه واحدى وعشرون²³⁵ ان لا يسئله عما لم يبلغ رتبة الى فهمه مثل ان يسئل المبتدئ الذى يقرأ البداية و الصرف عن دقائق العلوم القرآن (129a) والحديث والثانى والعشرون ان لا يفشى سرّه ولا يطلب منه الاطلاع على سرّه ولا يلح فى امر من الامور

القول الثانى فى الآداب مع الوالدين وفى قضاء حقوقهما اعلم ان الآداب فى قضاء حقوقهما ترتقى الى ثمانين ادبا اربعون منها فى حيوتها واربعون بعد مماتهما اما الاربعون الاولى فعشرة منها بالبدن الاول الخدمة لهما عن طوع ورغبة والثانى فى الحرمة لهما فى السرّ

²³⁰ "الاخوال" BM-1, BM-2 де

²³¹ BM-1, BM-2 де "فيفصل" деп дұрыс берілген.

²³² BM-3 те бұл сөз қалып кеткен. BM-1, BM-2 ден алынып қойылды.

²³³ BM-1, BM-2 де "آداب" деп дұрыс берілген.

²³⁴ BM-1, BM-2 де "ال" артикльмен дұрыс берілген. Алайда үш қолжазбада да екілік түрмен кетіп қалған.

Дұрысы "الاستاذ"

²³⁵ BM-2 де "العشرون" деп дұрыс берілген.

قیلسون نوحه نی اوزگالاردین هم اون برلانیجی پاره قیلماسون تون ویقالارینی وتونیغه تغیر هم برمسون اون ایکی لانیجی منع قیلسون یوزیگا اوروب ویرتیب و آواز بلند قیلیب یغلمقتی اون اوچونجی لحد قزا کورسون هرچند اول مقامده رسم بولماسه هم (126a) اون تورتونجی بر مکانده لحد قازسون کیم انده خصم بولمسون اگر ضرور بولسه رضا قیلسون اون بشنجی قویسون الارنی لحد ده اوز قوی برلان اون آلتنجی رضا قیلسون لحد قازغان الارنی واوزگا عامل الارنی دفننده وانینگ اجره سنده کم قیلماسون اون یتنجی قویغای الارنی اهل خیر وصالح مقبره سنده اون سکیزلانیجی الارنی اهل شر وفساد اراسنده قویماسون واهل مبتدع اراسنده هم قویماسون واکر بول ایشکا مبتلا بولسه آلوس صحراده قویسون اون توقوزلانیجی اوی وحولی وباغ وبستان ایچنده قویماسون بلکه صحراده اولی تورور یگرمه لانیجی قبرلارنی مسنم یعنی بلند قیلسون اما مربع ومسطح قیلماسون یگرمه برلانیجی الارنینگ قبرنی تفراق وخام خشت وتاش برلان قیلسون واغاج وپیشکان خشت برلان قیلماسون یگرمه ایکنجی تصدق قیلغای نان وحلوا برلان یگرمه اوچونجی ادا قیلغای الارنینگ قرض لارین یگرمه تورتنجی الارنینگ وصیت لارینی قبول قیلغای یگرمه بشنجی نماز نافله الار اوچون اوقوغای تا یتوشکای ثوابی الارغه چنانچه اخبارده (126b) کیلیب تورور هرکیم اتا واناسیغه دعا قیلماسه دنیاده اول فرزندنینگ رزقی کم بولغای یگرمه آلتنجی نفل روزه توتغای الار اوچون یگرمه یتنجی نفل تصدق قیلغای الار اوچون یگرمه سکیزنجی زیارت قیلسون الارنینگ قبرلارین هر هفته دا یگرمه توقوزنجی مشغول بولسون الارنینگ زیارتیندین سونگ تلاوت قرآن وتکبیر ودعاغه الار اوچون اوتوزلانیجی عمل قیلسون انچه اتا وانا تعلیم برگان ذکر وخیر ایش واخلق مرضیه لارغه چنانچه بولارده تأثیر وتنویر زیاده تورور اوتوز برلانیجی ترک قیلسون آنچه سیئات واخلق ذمیمه وبدایع کیم بولارغه عادت قیلیب ایردی اوتوز ایکی لانیجی وسیله قیلسون هر عمل کیم الارنینگ رضالیقی انده تورور حیات لیق لاریده کیم اول عمل از جمله آداب ومباح شرع بولغای اوتوز اوچونجی ترک قیلماق تورور هر عمل کیم سبب بولسه الارغه عداوت بولماق لیقغه اوتوز تورتنجی سوکماسون هیچ کیم نی وهیچ کیم نینگ اتا وانا سینی هم تا کیم سبب بولماق اوز اتا وانا سینی (127a) سوکماک لیککا اوتوز بشنجی یتوشورگای اولگانلارینده الارگا قریندش لارینی اوتوز آلتنجی یتوشورگای الارغه اصداق لارینی اوتوز یتنجی دوست توتسون الارنینگ اقربا واحبا لارینی یخشی لیق برلان اوتوز سکیزنجی ادا قیلغای الارنینگ فطر روزه لارینی عید رمضان نینگ نمازیدین اول اوتوز توقوزلانیجی قربان لیق قیلسون الارنینگ جانبیدین قربان عیدیدا قرق لانیجی تصدق قیلسون اول صدقاتیکه اتا انا دوست توتار ایردیلا چنانچه طعام وشراب نیت قیلغای الارنی هر تصدقات ده

وسنده هذا ذکر فی فتاوی منهاج الحنفی فی الباب الثانی فی آداب الصحبة مع الخلق وهم اربعون صنفا علی ما قال الشیخ النجم الدین عمر النسفی ره عشرة منها فوقك وعشرة يساويك وعشرة دونك وعشرة من خلاف جنسك فیتنوع الکلام فی هذا الباب اربعة انواع وجمله القول فيه ان یخالق الكل بخلق ففی الخبر اوحى الله تعالى الى ابراهيم عليه السلام انك خليلي حسن خلقك ولو مع الکفار (127b) تدخل مداخل الابرار فان کلمتی سبقت لمن حسن خلقه اظله تحت عرشی واسکنه حظيرة القدس وادنه من جوارى

النوع الاول فی اصناف العشرة الاولى الاول النبی ع م قال الله تعالى اطيعوا الله واطيعوا الرسول (4:59) والثانی الامام ومن فی حکمه قال الله واولی الامر منکم (4:59) والثالث السادات والعلویون قال الله تعالى قل لا اسئلكم علیه اجرا الا المؤدة فی القربی

حاضر بولغای هرچند نفل نمازینده هم بولسه وینه ادب بار دورکیم مخصوص اتاسیغه ترور چنانچه امام بولمسون اوغول اتاسیغه هرچند اتاسندین علمی زیاده بولسه هم اون ادب کیم تعلقی بار تورور تنیگا اول سوزلاشکای الار برلان ملایمت وتواضع لیک برلان ایکنجی بلند قیلماغای آوازی نی الارنینگ آوازییدین اوچونجی کوب سوزلامگای تورتنجی چاقیرمگای الارنینگ آدلارینی توتوب بلکه والد ووالده ومولی ومولات کیم بیلونگای اندین الارنینگ تعظیم واحترام لاری بشنجی الار سوزین ایتیپ تمام بولغاندین سونگ سوزلاسون آلتنجی رد قیلماسون کلام لارینی هرگاه کیم کلام مباحات دین بولسه یتنجی امر ونهی برلان خطاب قیلماسون سکیزنجی منع قیلماسون الارنینگ کلامینی توقوزلانجی الارنی سوکماسون اونلانجی دعا قیلسون (124b) الارنی پنهان وآشکاراده واون ادب کونگول برلان تورور اول اولکیم رحم قیلماغای الارغه ایکنجی دوست توتغای الارنی اوچونجی الارنینگ خوش لیقیغه خوش وقت بولغای تورتنجی الارنینگ رنجورلیقیغه رنجور بولغای بشنجی الار غمگین بولغانده غمگین بولغای آلتنجی زبون کورمگای کوب سوزلاگان لارینی ومنع قیلماغای فعل لارینی یتی لانجی فهم قیلماغای ایتغان لارینی صفا برلان مستمع بولوب معظم بیلبل فرمان بردارلیق برلان مسرور بولغای سکیزلانجی غضب قیلماغای الارنینگ جفا سیغه بلکه خوشوقت بولغای بول سبیلی توقوزلانجی خوف قیلماغای عقوبت لاریندین هرچند یخشی لیک قیلسه بولارغه اونلانجی نیت قیلغای بولارغه یخشی لیقنی همیشه وقصد قیلغای کیم هرگز ایذا وحقارت برماگای من بولارغه هرگز هرچند بولار ایذا برورلار اوغولیقی اوچون وضعیف لیقی اوچون وکم عقل لیقی اوچون

وینه اون ادب بولارغه قیلماق کراک مال برلان ومتاع دنیوی برلان بری اولکیم اول بولارنینگ لباس لارین (125a) درست قیلغای اوزی نینگ لباسیدین اول ایکنجی الارغه طعام برگای اوزیندین اول یخشی طعام لارینی اوچونجی بر دستورخانه اولتوروب طعام یسه لار طعام نینگ یخشی لارین الار نینگ آلدینده قویغای تورتنجی تحصیل علم نی کیم الارنینگ اول علم غه اشتهالاری بسیار بولغای والارنینگ فایده لاری اوچون اوقوغای بشنجی تیار قیلغای ایاق پوشش لارینی مثل کفش مسحی واتوک مناسب الارغه لایق نی آلتنجی عطا قیلغای بولاردین باشقه نقودلارینی گاها تا کیم حاجت لاریغه صرف قیلغای لار یتنجی مالینی الارنینگ قول لاریغه برگای ومضایقه قیلماغای سکیزلانجی الارغه طبخ قیلیب دعوت قیلغای توقوزلانجی یقین قرینداش لاریغه واصدقا لاریغه هم گاها طبخ قیلیب دعوت قیلسون واون لانجی اگر بولار کسل بولسه لار دوا طلب قیلسون وتصدق اوز مالیدین قیلیب برسون شفا طلب قیلماق اوچون

اما قرق ادب کیم اتا انا اولگاندین سونگ تورور اول اولکیم تعجیل قیلماق الارنینگ تجهیز ودفن قیلماق لیقنده (125b) چنانچه سنت تورور ایکنجی یومق لیک الارنی بطریق سنت اوچونجی الارغه کفن قیلغای بطریق سنت تورتنجی احتیاط قیلغای کفن لارنینگ درست ونا درست لیقنده وشبهه لیقنده بشنجی محافظت قیلغای کفن لاری نینگ عدد²²⁹ مسنوبنده تا اصراف وتقصیر غه عاید بولماغای آلتنجی تعجیل قیلغای کفن لار نینگ بهاسین ادا قیلماق غه دفن قیلماقدین اول اگر آغان بولسه انی نسیه یتنجی ادا قیلغای نماز وروزه لاری نینگ فدیة واسقاطینی جنازه دین اول سکیزلانجی الارنینگ جنازه سین اوقوغای بطریق تضرع وخشوع توقوزلانجی دعا قیلغای الارغه شول وقت ده بسیار اون لانجی الارغه نوحه قیلماسون ومنع

²²⁹ BM-1, BM-2 де "едат" деп берілген.

هم مجلس بولغانده سکیزلانجی الارنینگ حضورنده هر طرفگا التفات قیلمسون بلکه باشینی قویی قیلیب نمازده تورغان کبی ادب برلان تورسون توقوزلانجی کوب الارغه التفات قیلماسون ملال خاطر بولوب وکونگل لاری هر یرگا بولاک بولوب تورغان وقت لارینده اونلانجی بولار تورغانده یریندین تورمق لازم تورور اون برلانجی الارنینگ سوال وکلام لاریندین رنجه وکاهش بولمغای اون ایکی لانجی یولده سوز سورامسون تا الار منزلی گا بارماغونچه اون اوچ لانجی الاردین کیشی نی پشوا بیلماسون اون تورت لانجی الارنینگ ایشیک لارین قاقماسون اون بیش لانجی الارنینگ عزت وتواضع لارین برجا قیلسون اون آلتی لانجی ظاهر وباطننده الارنی دعا قیلسون حیات لیق لارینده هم واولگان لاریندین سونگ اون یتی لانجی ساقلامسون مالنی معلمندین اون سکیز لانجی بحسب ظاهر لارین دلت وخطا ایش لارنی کوروب اندین بد گومان بولماسون اسرار علمین الار یخشی بیلورلار تیب (123a) اوزینی جاهل بیلیب حضرت موسی وحضرت خضر علیهما السلام نینگ قصه لاری نی خاطر یغه حاضر قیلسون اون توقوزلانجی بیر امرینی الارغه امر قیلماسون بلکه الارنینگ امری برلان بولسون یگرمه لانجی اختیار قیلسون علم لارنی وکتاب لار نی کیم استاد اختیار قیلغان بولسون واوز راینی الارنینگ رایگا تابع قیلسون اینینگ اوچونکیم مرشدنینگ خطاسی انفع تورور اوزی نینگ صوابندین یگرمه بر لانجی اوزی نینگ مرتبه سی یتمگان علم دین سوال قیلماسون چنانچه اوزی نینگ مرتبه سی مبتدی حالینده علم صرف نی بیلور و علم قرآن وحديث ودقایق دین سورار یگرمه ایکی لانجی افشا قیلمغای الارنینگ سرلارین وطلب قیلمغای الارنینگ سرلاریندین خبردار بولمق لیقتی

ایکنجی قولده اتا انانینگ ادبین وحقین بیان قیلورمیز

بیلنگ ایدوستلار بول سکسان ادب تورور قرقي حیات لیقه وقرقي اولگان لیقندین سونگ اولگی قرق ادب نینگ اون ادبی نینگ فرزندکا تعلقی بار اول خدمت قیلماق الارغه رغبت برلان ایکنجی حرمت (123b) قیلماق الارغه ظاهرده وباطنده چنانچه الارنینگ حضورینده باشینی یلانگ قیلمغای وبر جای غه تکیه قیلماغای وایاقنی اوزاتمگای وارقاسینی بر نمرسه گا تیراب تورمغای وچهار زانو اولتورمغای یعنی بغدادش قوروب اولتورمگای اوچونجی بر نمرسه نی الار امر قیلسه لارانی قیلماق کراک اول امر شریعت غه موافق امر بولسه تورتنجی هر نمرسه نی الار نهی قیلسه لار یعنی ایتما²²⁷ تیسسه لار ایتمگای²²⁸ اگرانی شریعت بویورماسه بشنجی سفر غه بارمغای الار رضالیق برماسه لار هر چند حج ویا غزات بولسه هم آلتنجی تیک تورمق کراک الارنینگ صورتلاری ظاهر بولغاچ وپشواز چیقماق کراک وقایم بولوب تورمق کراک خدمت لارینده هر چند الار اولتورسه هم والار دین بی جواب اولتورمغای یتی لانجی الارنینگ اولتورغان یرلارینده اولتورماسون سکیزلانجی الار برلان یولده یوروسه الگاری یورومگای مگر کیچه بولسه ویا لای بولسه ویا خوف لی یرلار بولسه اندغ صورتلارده الگاری اوتوب یورومک درست تورور (124a) توقوزینجی نظر قیلماق الارغه حرمت ورحمت برلان وعبت یوزیدین ویا قتیق نظر قیلماق ناروا تورور بلکه نظر قیلسه حرمت ورحمت برلان یعنی ترش روی لیق نظر قیلماق کراک اون لانجی الارنینگ خدمتنده بولغاننی دوست توتغای هر گاه الار چاقیرسه لار تأخیر قیلماین قبول قیلیب

²²⁷ БМ-1, БМ-2 де "قیلمه" деп берілген.

²²⁸ БМ-1, БМ-2 де "قیلمغای" деп берілген.

ومغاربها لم يقل فرايت محافظ على هذا الادب وكذلك ادبه ربّه فاحسن تاءدبة²²⁰ فخاطبه بقوله وما رميت اذ رميت ولكن الله رمى (8:17) الآية والثاني ان لا يعظ احدا بما لم يتغط به خوفا منه تعالى والثالث ان لا يشفع ولا يسئل ممن لم يعلم حاله الا بالاذن²²¹ دلالة قال الله تعالى لنوح ع م يا نوح انه ليس من اهلك انه عمل غير صالح فلا تسئلن ما ليس لك به علم (11:46) الآية والرابع ان صبرى²²² ابتعجيل الاستغفار لمن غلب منه بل يتحرز لذلك وقتا واذنا وذحته²²³ كما قال يعقوب ع م لبلىة²²⁴ سوف استغفر لكم ربى (12:98) حيث لم يعجل ولم يجزم قال فى الكشف قيل اخر الاستغفار الى وقت السحر وقيل الى ليلة الجمعة ليعتمد به وقت الاجابة هذا كله من زبدة ما فى المنهاج الحنفى

الباب ثانى فى آداب الصحبة مع الخلق

بيلنگ ايدوستلار ايكنچى باب خلاق برلان همصحت بولماق ليق (121b) نينگ بيانده تورور بول قرق طايفه تورور اونى انينگ اوزيدين بلند مرتبه جماعت تورور اونى اوزيدين پست تورور واونى اوزى برلان برابر تورور واونى اوزيگا خلاف جنس طايفه تورور لا جرم متنوع بولور بول باب تورت نوع برلان بول تورت طايفه نينگ هر طايفه سى برلان خلق قيلماق لازم تورور چنانچه خبرده وحى كىلدى ابراهيم ع م غه اى خليليم خوش خلق ليق بولغىل هر طايفه غه تا عرش نينگ تبينده سايه ده حظيره قدس دا مسكن وماوى قيلغاي سن ومنگا يقين بولوب منينگ جواريم ده بولغاي سن تيب محبت يوزيدين مرحمت قيلدى اول نوع كيم اوزيدين بلند طايفه تورورلار وبولار برلان هم صحبت بولمقى نينگ ادبارى اون تورور اول نبى عليه السلام نينگ ادبى ترور قال الله تعالى اطيعوا الله واطيعوا الرسول (4:59) ايكنجى امام وحكم امام تورور قال الله تعالى اولى الامر منكم (4:59) اوچونجى سادات وعلوى برلان تورور قال الله تعالى قل لا اسئلكم عليه اجرا الا المؤدة فى القربى (42:23) تورتنجى علما برلان تورور حيث اولى²²⁵ العلم وقال الله تعالى فاسئلوا (122a) اهل الذكر ان كنتم لا تعلمون (16:43) بيش لانجى اوستاذلار برلان تورور آلتنجى مشايخ ومرشدلار برلان ترور يتنجى اتا واناسى وبابالارى برلان تورور سكرينجى (عمه لارى نينگ ادب لارين پاس توتماق تورور)²²⁶ توقوزنجى خاله لارى برلان ترور اونونچى خاتون لارى ايرلارى نينگ ادب لارين پاس توتماق تورور

وينه بيلنگ ايدوستلار معلم لار وانا انالارنينگ ادب لارين بيان قيلورميز

اما اول معلم لارنينگ ادبين بيان قيلالى بولارنيك حقى ادب بابنده اتا انا نينگ حقيدين زياده تورور بول ايكي قول برلان ادا بولور اولقى قول ده استاد ومعلم لارنينگ ادب لارين بيان قيلالى بول يگرمه ايكي ادب تورور اول اولدور كيم استاد حقى اتا انا حقندين الكارى توتماق كراك ايكنجى اول الارغه سلام وتحيت قيلماق كراك اوچونجى كم سوزلاگاي الارنينگ حضورينده تورتنجى الاردين بى جواب سوز ايتيب سوزلامگاي بشنجى الارنينگ رأى لاريغه خلاف نمرسه لارنى اشارت قيلمغاي آلتنجى ايتماسون فلان نينگ سوزلارى سيزنينگ سوزينگزگا خلاف بولا تورور تيب يتنجى خوش وقت بولغاي الار (122b) برلان

²²⁰ BM-1, BM-2 де "تأديه" деп дұрыс берілген.

²²¹ BM-1, BM-2 де "باذن" деп дұрыс берілген.

²²² BM-1 де бұл сөз оқылмаған, BM-2 де де "صبرى" деп кәте берілген. Дұрысы "يصر"

²²³ BM-1, BM-2 де бұл сөз "زحة" деп кәте берілген.

²²⁴ BM-2 де "لبلىة" деп берілген.

²²⁵ BM-2 де "ولو" деп дұрыс берілген.

²²⁶ BM-2 де "برادرلارى برلان ترور"

القسم الرابع الادب القول الموقت وفيه ثلاث مقامات المقام الاول فى المناجات والادعية وذلك اربعة عشر ادبا الاول فى مراعات شرائط²¹⁸ الدعاء واركانه خمسة من الحمد والثناء على الله تعالى والصلوة على رسول الله ع م اولا وآخرا والثانى النداء باسم الرب تعالى كقوله حكاية عن انبيائه عليهم السلام اللهم رب اجعلنى مقيم الصلوة (14:40) الآية والثالث حذف حرف النداء كما امر الله تعالى فى قوله وقل رب (119b) زدنى علما (20:114) وقل رب اغفر وارحم (23:118) والرابع تقديم عمل صالح للتوسل عند الشدة كما روى البخارى ومسلم فى صحيحهما عنه صلى الله عليه وسلم انه قال بينما ثلاثة نفر يمشون |يتمشون| اخذهم المطر فأووا الى غار فى جبل فانحطت على فم غارهم صخرة من الجبل فاطبقت |فانطبقت| عليهم فقال بعضهم لبعض انظروا اعمالا عملتموها صالحة لله فادعوا الله بها لعله يفرجها عنكم والخامس الاستدلال بكلامه تعالى لاستجابة كما حكى عن الاوزاعى قال خرج الناس الى الاستسقاء فقام فيهم بلال ابن سعد فحمد الله تعالى واثنى عليه ثم قال يا معشر من حضر الستم مقرين بالاساءة قالوا بلى فهل يكون مغفرتك الا لمتلنا اللهم اغفر لنا وارحمنا واسقنا فرفع يديه ورفعوا ايديهم فسقوا والسادس الاعتراف بالذنوب والاساءة والسابع تقديم السؤال المغفرة كقوله صلى الله عليه وسلم رب اغفر وتب علىّ انك انت التواب الغفور والثامن حسن الطلب بالكناية والرمز وذلك من حسن الادب حيث لا يصرح فيه بلفظ الامر والنهى حيث لم يقل (120a) ارحمنى محافظة على الادب والخطاب وكما قال نوح ع م رب ان ابنى من اهلى وان وعدك الحق وانت احكم الحاكمين (11:45) وكما قال عيسى ع م ان تعذبهم فانهم عبادك وان تغفر لهم فانك انت العزيز الحكيم (5:118) والتاسع اختيار الادعية الصحيحة الدالة على المقاصد والحادى عشر ترك الانبساط وقال الشبلى ره الانبساط بالقول مع الحق ترك الادب وهذا ليس على الاطلاق فان الانبساط بالقول مع الحق اذا كان بالاذن والامر فهو الادب كما امسك موسى ع م اولا عن الانبساط فى طلب الحاجات الدنيوية حتى رفعه الحق سبحانه مقاما فى القرب واذن له فى ذلك وان قال له اطلب منى ولو ملحا لأجيبك والثانى عشر اضافة الذلة والمعصية الى نفسه واطافة الحسنات اليه تعالى كما فعله آدم عليه السلام والخير كله فى يدك والشر ليس اليك فهذا احسن الادب وان كان الكل بالحقيقة من الله تعالى فقد راعى الادب آدم ع م فى هذا المقام (120b) فاجتبه ربه وترك ابليس اللعين والثالث عشر الاتجاء لله تعالى عند الابتلاء بحيث لا يستعين بغيره قط كما كان موسى ع م والرابع عشر التوسل اليه تعالى باستجابة الدعاء كقوله زكريا ع م فيما حكاه الله تعالى عنه قال فى الكشف توسل الى الله بما سلف له²¹⁹ معه من الاستجابة ومن التوسل المرغوب قولك اللهم آل ابراهيم واسماعيل واسرائيل

المقام الثانى فى المحابة وفيه ثلاث آداب الاول ايثار الفقر على الغنى عند الهام التخير كما قال صلى الله عليه وسلم اشبع يوما واجوع يوما والثانى الاعتذار والاعتراف عند المخاطبة والمعاتبة كما قال ع م ربنا ظلمنا انفسنا (7:23) لا الاحتجاج كما قال التحرز عن التصريح بالانكار والاقرار اذا سئل عما لم يفعله والاحالة الى علمه سبحانه وتعالى كما اجاب به عيسى ع م ان كنت قلتة فقد علمته لم يقل لم اقل مراعات لادب الجواب

المقام الثالث فى المخاطبات العادية وفى ذلك اربعة آداب الاول ان لا يسند افعاله المحموده الى نفسه حياء من الله تعالى كقوله صلى الله عليه وسلم (121a) رايت ليلة القدر ثم ايقظنى بعض اهلى فنسيتها وكقوله صلى الله عليه وسلم زوى لى الارض فرايت مشارقتها

²¹⁸ БМ-2 де "الشرائط" деп дұрыс берілген.

²¹⁹ БМ-1, БМ-2 де "به" деп дұрыс берілген.

والورع والتقوى والثامن الشكر الله في السرّاء والضراء والتاسع سكون الجوارح والعاشر ملازمة الفكر في الصفاة والمصنوعات والحادي عشر ايثار الحق في جميع الحالات والثاني عشر الخضوع تحت الهيبت والانكسار تحت الحياء والثالث عشر استفسار تعظيم امر الله تعالى على الاستدامة و في الصحف موسى عنه تعالى انما اكرم من اكرمني واهنت من هان على امرى والرابع عشر على حيل الكسب ثقة بالضمان المبين في القرآن وتوكل عليه تعالى في كل الاوقات والخامس عشر جمع الهم والسادس عشر ترك الاعتراض على القدر والسابع عشر اليأس من جميع الخلائق والثامن عشر الخلق باخلاق الله سبحانه كما ورد في الحديث والتاسع عشر محبة اولياءه تعالى وعداوة اعدائه والعشرون ملاحظة معنى الاحسان برتبة فان لم تكن فبالآخرة والحادي والعشرون اتّهام النفس على الاستمرار وهذا ادب مهم يهتم به المؤدبون فلا يرى عوض ونفسه اهلا لرفع حاجت²¹⁴ ما الى مولاه لئلا يكون (118a) من المفترين فقد قيل ذكرك لحسناتك ولسيئاتك عزة ومع ذلك لا بأس من روح الله طرفة عين ولا يترك الدعاء فقد جاء في القدسيات انا الله لا اله الا انا عند نزول النعمتي تكون نعمتي وعند انتهاء شدتي يكون فرحي وابعد ما يكون العبد منى اقرب ما يكون الى ففى مثلى فليطمع الطامعون والثاني والعشرون ان لا يحب ان يحمد بما لم يفعل والثالث والعشرون تسوية المضرر مع المظهر من الوعد والوعيد والحب والبغض والمدح والذم والعطاء والمنع وغيرها والرابع والعشرون ايثار الصمت الا عن ذكر الله والخامس والعشرون الاخلاص والصدق في جميع الاحوال والسادس والعشرون الصبر والسابع والعشرون الخوف والثامن والعشرون الرجاء

القسم الثاني ادب الفعلى الموقت وذلك تسع آداب الاول مبادرة الامر واجتناب النهى في اركان الشريعة المطهرة بشرائطها واوراقاتها والثاني مراعات اوراد الموقت من غير ترك وتقصير والثالث بشرائط الدعاء واركانه من (118b) الاخلاص واجتناب الحرام والتنظيف والتوضي²¹⁵ واستقبال القبلة والحيشو على الركب وتقديم عمل صالح وبسط اليدين ورفعهما وغير ذلك والرابع الافتراض وهو طلب ازمنته الشريفة والامكنة الفاضلة المعبودة والخامس الوفاء بالعهود والسادس قلة التفاهة الى ما كشف به وشاهد من عجائب الملك والملوك وهذا من سنتى الآداب المتّهم بها والسابع اطراف الطرف عند ورود الواردات والغيبية والفتوحات المعنوية ونعم ما قال بعض المشاهدين اشتاقه فاذا بدا اطرفت من اجلاله ومن النكت اللطيفة في هذا المقام ان ذكر هذا المشاهد ينبغي ان يكون المشاهدة مع الاطراف والاجلال لا غير كما روى في الاحاديث القدسيّة انه سبحانه وتعالى قال اذا رأيته فلا تذكر واذا لم ترني فلا تفارق اسمى والثامن رؤية المنعم على النعمة وقت الاكل والشرب واللبس ونحوها فكل نعمة تصل اليه بكسبه او بواسطة غيره وكذلك كل محنة²¹⁶ فالادب ان يرى المنعم الحقيقي عند الوصول لئلا يذهل عن (119a) دقائق التوحيد والتاسع ان يكون في الخلوة خيرا مما كان في الجلوة ويشير الى هذا الادب ما قال (النبي عيسى ع م)²¹⁷ اذا كان يوم الصوم احذكم فليدهن رءسه ولحيته ويمسح شفتيه لكيلا يرى الناس انه صائم

القسم الثالث الادب القولى الدائم وذلك ذكر الله سبحانه وتعالى بانواعه من التهليل الذى هو افضل الذكر والتسبيح والتحميد فى السراء والضراء والتكبير والتمجيد وغيرها ولما سئل معاذ رض عن النبي ع م اى الاعمال احب الى الله تعالى قال صلى الله عليه وسلم ان تموت ولسانك رطب من ذكر الله تعالى

²¹⁴ БМ-1, БМ-2 де "حاجته" деп дұрыс берілген.

²¹⁵ Үш қолжазбада да осылай кәте берілген. Дұрысы "التوضو"

²¹⁶ БМ-1, БМ-2 де "محبة" деп берілген.

²¹⁷ БМ-1, БМ-2 де "النبي عليه السلام" деп берілген.

م دين صادر بولغان دعاء صحيحه لار برلان دعا قيلمق كراك اون لانجى موجز و عبارت فصيح برلان دعا قيلمق كراك كيم مقاصد غه دلالت قيلغاى (116a) چنانچه اخير سورة بقره ده حق تعالى ايتيب تورور كيم ربنا لا تؤاخذنا (2:286) الآية اون برلانجى دعانى انبساط سيز قيلغاى اگر مأمور بولمغان بولسه واگر مأمور بولغان بولسه انبساط غه مناسب تورور اون ايكي لانجى ذلت و خوار ليفتى و معصيتى اوزيگا نسبت قيليب و حسنات نى حق تعالى غه نسبت قيليب دعا قيلغاى چنانچه آدم عليه السلام ايدى ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا وترحمنا لنكونن من الخاسرين (7:23) ونبي ع م ايتورلار جميع خيرلار سنينگ قدرتينگ ده دور و شر سنينگ طرفينگ ده يوق تورور ادب لارنينگ يخشى سى بول ادب تورور اون اوچ لانى جميع بلالار نازل بولسه خداغه التجا و تملق قيلمق كراك و اندين اوزگا دين استعانت طلب قيلماق ناروا تورور اون تورت لانجى وسيله قيلمق تورور اوزى نينگ دعاسيغه ينه بر كيشى نينگ دعاسينى تا اجابت بولغاى چنانچه اللهم يا آل ابراهيم واسماعيل واسرائل ايكنجى مقام اوچ ادب تورور برى اولكيم ايلگارى تومتق تورور فقيرنى غنا دين الهامنى مخير قيلغان وقتنده (116b) چنانچه ايديلار رسول ع م اشبع يوما واجوع يوما ايكنجى اعتذار و اعتراف قيلمق كراك خطاب و عتاب وقتنده كما قال آدم ع م ربنا ظلمنا (7:23) الآية اوچونجى حواله قيلمق تورور دعانى الله تعالى نينگ علمى طرفيغه چنانچه عيسى ع م جواب ايدى ان كنت قلته فقد علمته (5:116) لم يقل لم اقل جواب نينگ رعايه سين قيلمق اوچون

اوچونجى مقام تورت ادب تورور اول اولكيم اسناد قيلمغاى يخشى فعل لارنى اوز نفسيگا الله تعالى دين حيا قيلغان اوچون ايكنجى وعظ ايتمغاى تا اوزى قبول وعظ قيلماغونچه الله تعالى دين خوف قيليب اوچونجى شفيع بولماسون وسوال قيلماسون اول كيشى دين كيم تا انينگ حالين بيلماغونچه و انينگ اذنى ظاهر بولماغونچه تورتنجى طلب قيلماسون استغفارنى تعجيل و جرئت برلان اول كيشى اوچون كيم طلب قيليب تورور اندين دعا و استغفارنى انينگ اوچون اكابرلار ايتورلا كيم تاخير قيلماق كراك استغفارنى تا وقت سحر ويا تا جمعه كيچه سيغه چه تا كه معتمد بولغاى وقت اجابت

وسنده هذا وفى الفتاوى²¹⁰ المنهاج المتقين (117a) اعلم ان الادب نوعان ادب فعل وادب قول وادب الفعل اولى بالمراعات لانه سبب المحبة قال الله تعالى قل ان كنتم تحبون الله فاتبعونى يحببكم الله (3:31) وقال فى العوارف فمن يقرب الى بادب فعله منخير²¹¹ الله محبة القلوب²¹² وادب القول مع ترك ادب الفعل لا يثمر القرب بل ينتج المقة والبعد نعوذ بالله من ذلك قال سبحانه الله و تعالى لم تقولون ما لا تفعلون كبر مقتا عند الله ان تقولوا ما لا تفعلون (2:61) ثم كل من هذين النوعين ينقسم الى القسمين قسم حب مراعاته على الدوام والاستمرار وقسم وقتا دون وقت فهذه اربعة اقسام

القسم الاول ادب الفعلى الدائمى فالمذكور من ذلك ههنا ثمانية وعشرون ادبا الاول الادب اعتدال القلب والقالب فى الاقبال على الله والاعراض عما سواه وهذه غامضة من غوامض الادب اختص بها رسول الله عليه وسلم وقد اخبر الله تعالى عن ذلك بقوله ما زاع البصر وما طغى (53:17) والثانى طهارة القلب والثالث مراعات السرّ والرابع حفظ الوقت والخامس نفى الخواطر والسادس المعرفة والشفقة²¹³ (117b) فى الدين والسابع الزهد

²¹⁰ BM-1, BM-2 де "فتاوى" деп дұрыс берілген.

²¹¹ BM-1 де "منحه" деп, BM-2 де "منجه" деп қате берілген. Мағынасына қарай "дұрыс келеді."

²¹² Үш қолжазбада да осылай грамматикалық қате кеткен. Мағынасына қарай "қалбе" дұрыс келеді.

²¹³ BM-1, BM-2 де "الثقة" деп дұрыс берілген.

قولى برلان کیم فلا تزکوا انفسکم (53:32) بول آیت بول بابده دلیل و حجت تورور یگرمه ایکی لانجی دوست توتمسون اول ایتکان ایشلارینی کیم انی یخشی ایش قیلور دیرلار یگرمه اوچلانجی برابر بیلسون ظاهر و باطن کردارینی یعنی (114b) وعده و وعید و حب و بغض و مدح و ذم و عطا و منع و غیرها برچه سی نی برابر بیلسون یگرمه تورث لانجی ادب فعلی دایمی اولدور کیم سوزلماس لیکنی دوامت قیلسون مگر ذکر خدانی ایتغای همیشه تا اولگونچه یگرمه بیش لانجی جمیع حالده اخلاص و صدق برلان بولغای یگرمه آلتی لانجی صبر برلان بولغای یگرمه یتى لانجی خوف برلان بولغای یگرمه سکیز لانجی رجا برلان بولغای

ایکی نچی قسم ادب فعلی موقت تورور توقوز ادب تورور اول خدا نینگ امرین توتوب نهی دین اجتناب قیلیمق تورور ایکینجی اوراد موقتتی اوزیگا ورد قیلغان بولسه ترک و تقصیر قیلماين رعایت قیلماق تورور اوچونجی دعانینگ ارکان و شرائطینی اخلاص یوزیدین رعایت قیلغای تورتونجی طلب قیلیمق لیق تورور شرفت لیق زمان لارینی و مکان لارینی عبادت و عبودیت قیلیمق اوچون بش لانجی عهد غه وفا قیلیمق تورور آلتی لانجی آنچه کشف و مشاهده حاصل بولسه فلک²⁰⁹ و ملکوت عجایبات لار انگا بسیار التفات قیلماس لیق تورور یتى لانجی خاموش و سکوت و سوزلماس لیک تورور و ارادت غیبی و فتوحات معنوی وارد بولسه مریدنیک کونگلیگا و بول (115a) حال کیشیگا عارض بولسه ذکر ایتماق ناروا تورور و بول حال بولمسه ذکر دین جدا بولماق ناروا تورور و سکیزنجی منعم نی حاضر کورمک تورور یمک و ایچمک و کیمک و قتنده توقوز لانجی خلوتده بهتر و یخشی بولمق لیق تورور خلوتدین یعنی صحبت و جماعت ایچنده بولغاندین

اوچلانجی قسم ادب قولى دایمی تورور مثل ذکر نیک انواع لاری تسبیح و تهلیل و تحمید و تکبیر و تمجید و موندین اوزگا ذکرلار نچون کیم پروردگار نینگ ذکرى کوب تورور دایم و همیشه قیلیمق کراک چنانچه حدیثه کیلیب تورور کیم تیل لارینگز ذکر خدا برلان بولسون تا اولگونچه

تورتنجی قسم ادب قولى موقت تورور

بول اوچ مقام ده تمام بولور اول مقامنده مناجات و دعا لار بیانی بولور بول اون تورث ادب تورور اول اولکیم دعا قیلیمق کراک شرائط و ارکان لاری برلان چنانچه حمد و ثنا الله تعالی غه و صلوة رسول خدا غه دعانینگ اولنده و آخرینده و طلب قیلیمق جمیع حاجات لارین و آمین تیمک لیک داعی و مستمعین لار غه و اما یمان دعا قیلماق کیم عاید بولسه آثم و گناه غه و یا محال نمرسه لارنى دعا قیلماق خلاف شرع شریف تورور ایکی لانجی الله تعالی نینگ آدنی ندا قیلیب ایتماق (115b) تورور چنانچه اللهم رب اجعلنی مقيم الصلوة (14:40) الایة ورب لا تذرنی فردا (21:89) الایة اوچونجی حرف ندانی حذف قیلیب ایتماق کراک چنانچه و قل ربی زدنی علما (20:114) و قل رب اغفرلی و ارحم (23:118) تورتنجی دعادین اول صالح قیلغای وسیله اوچون شدت و قتنده بش لانجی استدلال قیلیمق تورور کلام الله تعالی نی فی طلب اجابت اوچون چنانچه اللهم انا سمعناک تقول ما احسن علی المحسنین من سبیل واللهم اغفر لنا و ارحمنا آلتنجی دعاده گناه غه اقرار قیلیمق تورور یتنجی طلب قیلغای مغفرتتی کما قال الله تعالی رب اغفرلی و هب لی ملکا (38:35) الایة چنانچه رسول ع م ایتور رب اغفر و تب علی سکیز لانجی طلب قیلیمق کراک یخشی لیقنی کنایه و رمز برلان چنانچه نبی ع م ایتور لار اللهم این ما وعدتتی و نوح ع م ایتور لار وانت احکم الحاکمین و عیسی ع م ایتور لار ان تعذبهم فانهم عبادک وان تغفر لهم فانک انت العزيز الحکیم (5:118) توقوز لانجی رسول ع

²⁰⁹ "ملک" BM-1, BM-2 де

شیخ جنید کیم شیخ مذکور نینگ مریدی ایردی یتیمیش یل ایاق اوز اتماین کچه وکوندوز حق تعالی دین ادب ساقلاپ مجاهده قیلدی
بول فصلده ادب نی تقسیم و تفضیل قیلورمیز

بیلنگ ایدوستلار ادب ایکی نوع تورور بری ادب فعلی وینه بری ادب قولی تورور اما ادب فعلی اولی تورور انینگ اوچون کیم بول سببلی محبت الله تعالی بولوب تورور وینه اکابرلار ایتورلار هر کیم ادب فعلی برله حقغه مقرب بولسه تارتار الله تعالی انینگ کونگلینی محبتی برلان وادب قولی برلان ادب فعل سیز مقرب لیک ثمره سی بولماس بلکه نا امید لیک و آلس لیک نتیجه برور نعوذ بالله من ذلك كما قال الله تعالى لم تقولون ما لا تفعلون کبر مقتا عند الله ان تقولوا ما لا تفعلون (3, 61:2) (113a) بول ایکی نوع ادب نینگ هر بری ایکی قسم بولور ادب فعلی نینگ بر قسمی دایمی تورور و بر قسمی وقتی تورور وقتدا بولور وینه هر وقت ده بولماس ناچار

ادب فعلی دایمی یگرمه سکیز ادب بولدی اولی اولتورور ظاهر و باطنی خداغه توجه قیلماقده و ما سوی دین یوز ایلاننتورماقده برابر کراک و بول ادب مخصوص بنبينا علیه السلام غه تورور انینگ اوچون حق تعالی خبر برور بول قولی برلان کیم ما زاغ البصر و ما طغی (53:17) ایکنجی قلبی پاک کراک اوچونجی سرّنی رعایت قیلغای تورتنجی حفظ وقت کراک یعنی وقت نی محافظت قیلغای بشنجی نفی خواطر کراک یعنی کونگلیگا ما سوی خواطری کیلور انی نفی قیلماق کراک آلتنجی معرفت و نفقه دین کراک یتنجی زهد و ورع و تقوی کراک سکیزینجی ظاهر و باطننده الله تعالی غه شاکر بولغای توقوزینجی مستقیم جوارح کراک یعنی تمام اعضالاری موافق شریعت و طریقت بولغای واونلنجی صفات الله تعالی و مصنوعات لارنینگ فکرینده دایما ملازمت قیلغای اون برلانجی جمیع حالات ده حقغه مالینی ایثار قیلغای اون ایکی لانجی حضور لیق بولغای هیبت (113b) برلان و شکسته بولغای حیا برلان اون اوچلانجی طلب تعظیم الله تعالی نی بطریق شعار دین اوچون همیشه بول صورت ذکر جهرده بولور نچوک کیم جامع العلوم تیکان کتابده ایتورکیم ذکر جهر مثل اذان از جمله شعار دین تورور و بعضی فقه کتابده ایتور مثل تلبیه شعار دین تورور اون تورتلانجی توکل قیلغای الله تعالی غه جمیع وقت ده واون بیشلانجی صاحب همت بولغای اون آلتی لانجی ترک قیلغای اعتراض نی بقدر طاعت اون یتی لانجی جمیع خلائق دین مایوس بولغای یعنی ناامیدلیک کراک اون سکیزلانجی متخلق باخلاق الله تعالی بولغای اون توقوزلانجی اولیاء الله نی دوست توتغای و بول جماعت نی دشمن توتقان خلقنی دشمن توتقای یگرمه لانجی ملاحظه قیلغای احساننی مراتبی برلان ملاحظه احسان اولدور کیم عبادت قیلغای خداغه گویا خدانی کوروب تورغاندیک ادنی مرتبه سی نیت قیلسون کیم خدانی کوره بیلسمام خدا منی کوروب تورور تیپ بلکه عادت ایشلارده هم بول ملاحظه نی قیلماق کراک چنانچه (114a) حرکت و سکون و سوزلامک و سکوت قیلماق ویمک و ایچمک و اوخلماق و بیدار بولماق برچه سینی ملاحظه احسان برلان قیلسون و یگرمه برلانجی اّتهام نفس قیلغای دایما یعنی نظر قیلماق نفس نینگ صلاحیغه و اهلیت لیقیغه بلکه هر وقت نفسی نی اّتهامغه توتوب ایتسون کیم ای نفس نادان حسنا تینکنی یاد قیلورسن و سیّاتینکنی اونوتورسن تیپ عتاب و عقاب و تنبیه قیلغای و اگر طالب اوزینده ظاهرنده و باطننده هیچ عیبین دین مطلع بولماسه بس بیلسون بول طالب کیم اوز عیبی غه جاهل و نادان ایرکان و کیشی اوز عیبی غه جاهل بولسه اندین احمق راق کیشی بولماس جهانده و هیچ عیبی یوق تورور احمق لیق دین زیاده بس کیشی اوزینی کمال پاکده من دیسه کمال گول و نادان و جهل لیک نشانی تورور انینگ اوچون حق تعالی اندین نهی قیلدی بول

III

بیان آداب جمیع المؤمنین

بیلنگ ایدوستلار مریدنینگ آدابین فی الجملة تمام قیلدوق ایمدی جمیع مؤمن لارکیم عوام وخواص دورلار الارنینگ ادبین بیان قیلالی بول ادب کا آداب صحبت و معاشرت مع الخالق والخلق دیرلار بول ایکی باب برلان تمام بولور

اولگی باده ادب حضرت الهیة بیان بولور

بیلنگ ایدوست لار صاحبنگیز انداغ صاحب تورور کیم جدا بولماس سیزلار دین حضورده وسفرده وایقوده ویدارلیقه و حیا لیکده واولگان لیکده واول پروردگارینگیز تورور وخالقنگیز تورور وهرگاه (111b) انی یاد قیلسنکیزلار هم مجلسنگیز تورور چنانچه ایتور وانا جلیس من ذکرنی وهرگاه کونگونکیز سنوق وغمکین بولسه گناه سبیلی اول مصاحبنگیز تورور چنانچه ایتوب تورور وانا عند منکسرة قلوبهم من اجلی بول ادب عزیز ادب تورور خصوصاً اهل صوفیه غه بول ادب لازم تورور چنانچه اکابرلار ایتوب تورورلار التصوف کلها ادب وهر کیشی یتوشور ادب برلان یتوشور مقصدی غه وهر کیشی محروم بولور ادب نی ترک قیلماق برلان محروم بولور ظاهرده هر کیشی یخشی ادب برلان بولسه باطننده هم یخشی ادب لیک نشانی تورور هر کیشی حقغه یخشی ادب لیک بولسه اول از جمله محبت الله دین تورور وبعضی ایتورلار عارف لار دین ادب ترک بولسه اهل هالک لار دین²⁰⁷ بولورلار ذو النون ایتورلار هر مرید ادب دین خارج بولسه مرید لیک نسبتندین چیقار و خارج بولور دایرة اراده دین اکابرلار ایتورلار بنده واصل بولور جنتکا طاعت برلان وادب برلان طاعت قیلسه واصل بولور حقغه واولوغلار ایتورلار هر کیشی ده توحید یوق ایمان یوق وهرکیشی ده ایمان یوق توحید²⁰⁸ یوق ایمان شریعت برلان تورور (112a) وهر کیشی ده شریعت یوق ایمان یوق وتوحید وشریعت ادب برلان بولور وهر کیشی ده ادب یوق شریعت یوق وایمان یوق وتوحید یوق وبعضی اکابرلار ایتورلار هیچ مقام و حال یوق تورور خدای تعالی خدمتده کیم انده شریعت ادبی بولمغای الیه ظاهری نینگ زینتی تورور الله تعالی مباح ایتکان ایرماس تورور کیم جوارح واعضالار ادب محاسنی برلان زینت بریب بزالمغای وینه ایتیب تورورلار کیم ادب برلان علم فهملانور و علم برلان عمل درست بولور و عمل برلان حکمت حاصل بولور و حکمت برلان زهد حاصل بولور وزهد برلان ترک دنیا حاصل بولور وترک دنیا برلان آخرت غه رغبت پیدا بولور ورغبت آخرت برلان خدا خدمتده مرتبه حاصل بولور وینه ایتورلار کیم صحبت مع الله برلان حسن ادب حاصل بولور ودوام هیبت ومراقبه و صحبت مع رسول الله برلان اتباع سنت حاصل بولور ظاهر علمنی التزام قیلماق لیک برلان واولیاء الله لارغه مصاحب بولوب احترام قیلیب الارغه خدمت قیلماق لیک برلان حسن خلق حاصل بولور عزیز ایتورلار کیم یگرمه یل بولدی ایاقیمزنی (112b) اوزاتمادوق خلوتده بس حسن ادب مع الله تورور شیخ سریر ایتورلار بر کچه ایاقیم نی اوزاتم محراب طرفیغه ندا کیلدی کیم یا سریر پادشاه لار کبی اولتورورسن اندین سونگ ایاقیم نی جمع قیلیب ایدیم یا اکرم الاکرمین سنینگ عزتنگ اوچون هرگز ایاقیم نی اوزاتمغای من انینگ اوچون

²⁰⁷ "مالک لار دین" BM-1, BM-2 де

²⁰⁸ "دین" BM-1, BM-2 де

وصف لاريني نظم برلان يا نصر |نثر| برلان الارنى مدح قيلورلار واينچنين دعا قيلورلار
طعام (110a) وشرابدين سونگ دستورخان جمع قيلغاندين سونگ
سندى بول تورور ومما يناسب هذا المقام انه جماعة من اهل الخواص ان يدعوا بعد
اتمام اورادهم للانبياء والاولياء والصلحاء ومشائخ طبقاتهم من الرجال والنساء ويندرجون فى
دعائهم من الآيات والاحاديث واسماء الصالحين لهم نظما ونثرا ويمدحون لهم بكمال المداح
والثناء حتى يكررونهم فى بعض المشائخ السلف من طبقاتهم بحيث حصل رواح المسك
وفيضان الروحانية كما قال اهل الواردات فى وارداتهم فى حق نعمان ره اعد ذكر نعمان لنا ان
ذكره هو المسك ما كررته يتضوع |يتضوع| وقوله تعالى والفجر وليال عشر فذكر هذه الايام فى
ثلاث مواضع لشرفها واطهر فضلها بكثرة تكرارها كما اظهر فضل محمد عليه السلام بكثرة
تكرار اسمه كذا فى باب السبعين من روضة العلماء واستحضوا ذلك من زمان المتقين²⁰⁶ من
اهل الاجتهاد الى يومنا هذا من غير نكير احد من اهل السلف والخلف رضوان الله تعالى عليهم
اجمعين فمن انكر هذا (110b) لزم عليه ان يخرق الاجماع والاستحسان فلزم عليه التوبة
والاستغفار لانه ترك الواجب والتبعية بالاجماع واجب كما قال حاكم الصدر الشهيد فى بعض
مصنفاته ان اتباع ما اشتهر عمل الناس به واجب ومن اتبع ذلك فهو مأجور ومنصور ومقرب
كما فى بحر الفتاوى اعلم ان الدعاء بعد الاطعمة انه جمع الخان اولا ثم دعا بعده كما هو مذهب
اهل السنة وينبغى ان لا يدعوا قبل جمع الخان ليكون مخالفا لمذهب اهل الخلاف الكل فى فتاوى
جامع العلوم وكذا نقل صاحب التحية ذلك عن علامة الشيرازى ره

بيان صلوة ليلة المعراج

بول تورور انى رجب آى نينگ يگرمه يتى لانچى كيچه سنده اوقورلار چنانچه
حضرت نبى ع م معراج كيچه سنده جميع ملائكه وارواح انبيالارغه امام بولوب اون ايكى
ركعت نمازنى بر سلام برلان اوقوب تورورلار
وسنده هذا ومن صلى فى ليلة سبع وعشرين من شهر رجب ليلة المعراج اثنا عشر
ركعة يقرأ فى كل الركعة فاتحة الكتاب وسورة من القرآن (111a) بتشهد فى كل ركعتين ويسلم
فى آخرهن ثم يقول سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر مائة مرة ويستغفر مائة مرة
ويدعو عن نفسه ما شاء من دنياه وآخريته ويصبح صائما فان الله يستجيب دعاءه كله وقد دل
الحديث على جواز صلوة التطوع فى الليل من غير كراهته وان كانت زيادة على ثمان ركعات
بتسليمة واحدة وفى الخلاصة الاصح انه لا يكره

²⁰⁶ "المتقدمين" BM-1, BM-2 де

وسنده هذا وفي العوارف ولا بد للمريد مسلوب الاختيار فالمريد الصادق اذا دخل تحت حكم الشيخ (108b) وصحبته وتأديب بادابه يسرى من باطن الشيخ حال الى باطن المريد كسراج يقتبس من سراج وكلام الشيخ يلقي باطن المريد ويكون مقال الشيخ مستودع يقاسم الحال وينقل الحال الى المريد بواسطة الصحبة وسماع المقال ولا يكون ذلك الا لمريد حصر نفسه مع الشيخ وانسلخ من ارادة نفسه يعنى فى الشيخ بترك اختيار نفسه فبالتأليف الالهى يصير بين صاحب والمصحوب امتزاج وارتباط بالنسبة الروحية والطهارة الفطرية ثم لا يزال المريد مع الشيخ كذلك متأدبا بترك الاختيار حتى لا يرتقى من ترك الاختيار مع الشيخ الى ترك الاختيار مع الله سبحانه ويفهم من الله كما يفهم من الشيخ مبدأ هذا خير كله الصحبة والملازمة للشيوخ فارادة المريد لا يحصل الا بترك اختياره ويسلم اختياره لشيخه الكل فى العوارف بطريق الانتخاب والاختصار

وفى نفاس الفنون هيج امرى از امور بى مراجعت پير وبى اختيار آن نكند چنانچه خوردن و آشامیدن و پوشیدن و گسبیدن و گرفتن و دادن و عبادت نافله و ذكر و تلاوت (109a) و مراغبت بى اجازت پير نكند

الباب العشرون تفويض الامر الى الله تعالى

بيلنگ ايدوستلار مريد هرگاه مجاهده غه مشغول بولسه انداغ كاهشلار آديغه كيلور مصيبت انگا حق تعالى مهربانچيليق قيلور وحسرت دنيا كيتار وحسرت آخرت كيلور وكلفت بى نهايت عارض بولور بول مريد صادق بول بارچه كاهشلارنى حق نينگ مهربانچيليقى دين بيليب اوزين حق غه تابشورور بول حالغه تفويض الامر الى الله ديرلار بول حال سبيلى حق تعالى بول صوفى نينگ بارچه مشكل لارينى آسان قيلور و بلند مقام برور و مقرب لاردين قيلور

وسنده هذا وذكر فى الباب الثانى عشر من روضة العلماء انه قال الله تعالى فى قصة موسى وفرعون ذرونى اقتل موسى عليه السلام وليدع ربّه حتى قال حكاية عن تنبيه موسى ع م وافوض امرى الى الله اخبر الله تعالى نبيه محمدا ع م فقال يا محمد ان موسى لما فوض الى امره عند ذهابه الى فرعون وقال له قومه لا تذهب فانه يؤذيك ويقتلك قال وافوض امرى الى الله أمنت من شرّه ووقيت²⁰⁵ السيّات (109b) التى اراد فرعون ان يفعل بمكانه من القتل وغيره من الهوان وسوء القول واعدت لهم يعنى لفرعون واهل بيته ومن تبعه العذاب والغرق فى الدنيا والحرق فى الآخرة يا محمد كذلك من فوض امره الى من امتهك حفظته من آفات الدنيا واعتقته عن النار فى العقبى يؤيد ذلك حديث يعقوب النبى ع م انه لما فوض امر يوسف ع م الى اخوته ودفعه الله تعالى وكذا فى حديث ابراهيم عليه السلام وغيرهم عليهم السلام خلصوا عن البلايا فى الدنيا والآخرة بسبب تفويض امورهم الى الله سبحانه وتعالى هذا من زبدة ما فى روضة المذكورة من كتب الفقهاء ره

بيان دعا كردن بعد از اوراد وبعد از اطعمه

بيلنگ ايدوستلار اهل خواص جماعت نينگ وردلارى بار تورور وردلارين تمام قيلغاندين سونگ دعا قيلورلار انبياء عليهم السلام لارنى واوليا لارنى وصلحا ومشايخ طبقات لارنى ودرج قيلورلار بول دعاغه آيات واحاديث لارنى واسماء صالحين واهل خواص نينگ

²⁰⁵ БМ-1, БМ-2 де "وقتیه" деп дұрыс берілген.

حق تعالى حضرت موسى عليه السلام غه وحى قيلدى كيم هيچ دعا اجابت بولماس مگر خوش خلق نينگ دعاسى رسول عليه السلام ايتورلار هر گناه ده عند الله توبه بار وقبول بولور مگر گناه كيم انده توبه بولماس (107a) اول بد خلق ليق تورور حسن بصرى ايتورلار كيم هر كيم بد خلق بولسه اوز نفس نى عذاب قيلور حضرت على رضى الله عنه ايتورلار خوش خلقليك گناه نى يوق ايتار چنانچه سو يوق ايتار توزنى رسول عليه السلام ايتورلار كيم وحى قيلدى الله تعالى ابراهيم ع م غه خوب قيلغيل قيلقنگنى هرچند همراهينگ كافر بولسه هم يحيى بن معاذ ايتور خوش خلق ليق حسنه دور ضرر قيلماس انگا كوب گناه وبد خلق سيّه درو فائده قيلماس انگا كوب حسنات ليق وبعض اهل معرفت لار ايتورلار نمرسه بولور نبوتغه برابر اول كونگول پاك ليك برلان خوش خلق ليق تورور بعضى ايتورلار خوش خلق ليق دنياده راحت تورور و آخرت ده جنت تورور وبعضى ايتورلار كيم خوش خلق ليق بارچه غضبى سندورور

وسنده هذا وفى خالصه الحقائق قال رسول الله صلى الله عليه وسلم عليكم بحسن الخلق فان حسن الخلق فى الجنة لا محالة وايك سوء الخلق فان سوء الخلق فى النار ولا محالة اوحى الله تعالى الى موسى عليه السلام ان اردت ان لا تدعونى فى²⁰² ايام حياتك الا احسنك ولا تسئلنى فى القيامة (107b) الا قلت لك نعم فعليك بحسن الخلق وقال النبى ع م ما من ذنب الا وله توبة عند الله الا ما كان من سوء الخلق فانه لا يتوب من ذنب الا وقع فى غيره ما هو شر منه وعن الحسن البصرى انه قال من ساء خلقه عذب نفسه وعن النبى ع م حسن الخلق يذهب²⁰³ الذنب (ما يذهب)²⁰⁴ الماء الملح وعن النبى ع م انه قال اوحى الله تعالى الى ابراهيم الخليل صلواة الله عليه يا خليلي حسن خلقك ولو مع الكفار تدخل الابرار وقال يحيى ابن معاذ حسن الخلق حسنة لا تضر معها كثيرة السيئات وسوء الخلق سيئة لا ينفع معها كثيرة الحسنات وعن ابى بكر الوراق انه قال لو ان شيئاً يعدل بالنبوة لرأيت انه طهارة القلب وحسن الخلق وحكى انه قيل لابي خازم ما الراحه قال الحسن الخلق فى الدنيا والجنة فى الآخرة سئل الثورى عن تمام حسن الخلق قال كف الغضب هذا من زبدة ما فى خالصه الحقائق

الباب تاسع عشر تسليم تصرفات الشيخ وولايته ظاهراً وباطناً

بيلنگ ايدوستلار مريدگا لازم تورور شيخ نينگ امرين توتوب تمامى اختيارين پيرنينگ اختيارىغه (108a) تاشلاب انينگ تسليم وتصرفاتيدين تاشقارى چيقماغاى وهر نمرسه كيم پيرى امر وحكم قيلسه انى تسليم وقبول قيليب جان وجگر برلان انقياد قيليب راضى بولغاى وهيچ وجه دين ظاهر وباطننده مجال اعتراض وخلاف پيرنينگ تصرفاتيغه قيلماغاى وهر وقت ده پيرنينگ بعضى احوالندين انگا معلوم بولماين مشكل وحيران ليق ظاهر بولسه موسى وخضر ع م نينگ قصه لارين خاطريغه مريد تيار ومهيا قيلسون وقصه لارى الارنينگ اول ايردى كيم حضرت خضر ايديلار منگا هم صحبت بولماق ليقدّه وشرط مقتدا بولماقليقمده اولتورور كيم منينگ ايشمگا عيب تابماغيل وخلاف قيلماغيل تيب ايرديلار حضرت موسى انى قبول قيلديلار حضرت خضردين خلاف لار ظاهر وپيدا بولدى چنانچه كيشنى اولتورديلار ومسلمان نينگ ملكيگا تصرف قيلديلار با وجود بول ايشلار صادر بولماق برلان اخلاص قيلدى لار وخلاف واعتراض قيلماديلار مريد تيكان انداغ بولغاى

²⁰² BM-1, BM-3 тегі мәтінде қалып кеткен бұл сөз BM-2 ден алынып қойылды.

²⁰³ BM-2, BM-3 те осылай берілген бұл сөз BM-1 де "يُذِيب" деп берілген.

²⁰⁴ BM-2, BM-3 те осылай қате берілген бұл сөз BM-1 де "كما يذِيب" деп дұрыс берілген.

نمازیغہ ویا ایاقیغہ تیکماسون ویا طہارت قیلا تورغان یرلاریگا طہارت قیلماسون ویا تخصیص ظروف لاریغہ استعمال قیلماسون وشیخ نینگ حضورینده سو ایچماسون و طعام یماسون وهر کیشی برلان سوزلاشماسون وهر طرفیغہ ایاق اوزاتماسون وتوفلاماسون هر چند پیر غایب بولسه هم تا بولار سبب بولمغای رحمت یولی محکم بولماق غه وینه شیخ نینگ خوش خلق بولغانیغہ اعتماد قیلماسون تا بو بسط و مشرب حالین کوروب بی ادب لیک کا (106b-1) قدم قویماسون وینه ادب اولتورور کیم فتح وگشایش پیر خدمتده تورور تیب اعتقاد قیلغای انینگ خاک پاینده جانیمیز بر باد بولسون تا مقصود غه یتکای میز تیب استوار بولغای بول نیت نینگ راست لیقی نینگ نشانی اولدور کیم شیخ نینگ دولت خانه سی نینگ ایشیگی دین اخلاص یوزیدین یوزین ایلانتورمغای وتسلیم ونیازمندلیک یوزیدین استانه سیدین جدا بولمغای هر چند شیخ انی رد قیلسه هم انینگ اوچون کیم شاید که شیخ دین امتحان بولغای بول بابدا مشایخ لارنینگ امتحان لاری کوب تورور وینه ادب اولکیم دوام توجه ومنتظر شیخ جانب دین بولغای لحظه توجه دین خالی وغافل بولمغای انینگ طریق ی اولدور کیم شیخ نینگ ایکی قاشی نینگ اراسی نی نظریغہ الغای همیشه وهمه وقتده شیخی میز حاضر دور تیب انینگ طرفیغہ رابطه برلان مستقیم بولغای وبول کردارکیم توجه ورابطه بولغای شیخنینگ باطنیدین فیض وفتوح آلماقغه کوب فائده سی بار تورور وینه ادب اولتورور کیم شیخ نینگ قبض وبسط حالیدین خبردار بولماق کراک (106a-2) بسط حالینده زیارت قیلیب وقبض حالینده ترک قیلماق کراک وینه ادب اولدورکیم شیخ نینگ اسرارین پنهان قیلماق کراک وینه ادب اولدور کیم شیخ غه منکر ومخلص بولمغان خلقغه همراه وهمنشین بولماغای وینه ادب اولدور کیم کشف وکرامات شیخ دین طلب قیلماسون چنانچه شیخ عبد القادر دین تقل تورور کیم ظاهر وباطننده مریدکا واقعه بولسه انی شیخ غه عرض قیلسون اما انینگ کشفین اظهار قیلماسون نچوک کیم بول کردار سبیلی شیخ نینگ باطنیدین فیض ورحمت ایشکی آچیلیب مرید طرفیغہ نازل بولور ایردی محکم بولور نوادر المعارف نینگ مختصرینده آیتور کیم پیردین خوارق عادات وکرامات طلب قیلماق ناروا تورور هر چند بول طلب بطریق خواطر ووسواس هم بولسه نچوک کیم معجزه نی کافرلار طلب قیلور پیغمبرلاردین وکرامات نی طلب قیلور منکرلار ولی لاردین وینه ادب اولکیم شیخ نینگ اقوال وافعالیغہ اعتراض قیلماسون واگر بول وجه دین انگا مشکل پیدا بولسه حضرت خضر برلان حضرت موسی نینگ قصه لارین خاطر یغہ سالسون خواجه پارسا آیتورلار اعتراض اهل الله دین (106b-2) نامبارک تورور هر گناه بول طایفه دین پیدا بولسه انینگ تدبیری پیدا بولور اما اعتراض شیخ غه پیدا قیلسه انینگ تدارکی یوق تورور بلکه پیردین اوزگا یر یوزی نینگ مشایخ لاری سعی قیلسه لار انینگ تدارکی پیدا بولماس وعاجز قالورلار

وسنده هذا اما بول ادب شریف نینگ تفصیلی بسیار تورور بول رساله غه سیغماس لا جرم آداب اصحاب آتلیغ کتابدین مختصر قیلدوق وتنبیها تالمیردین ده بول مسئله مذکور تورور طالب²⁰¹ بولسه اول کتاب لاردین طلب قیلسون

الباب الثامن عشر حسن الخلق

بیلنگ ایدوستلار مرید|غه| یخشی قیلیق لبق کراک حضرت نبی علیه السلام ایتورلار کیم واجب تورور سیزلارگا خوش خلق لبق انینگ اوچون کیم خوش خلق لبق جنت ده تورور همیشه پر هیز قیلینگلار بد خلق لبق دین انینگ اوچون کیم بد خلق لبق دوزخده تورور همیشه

²⁰¹ "طالبلار غه درکار " BM-1, BM-2 де

شروع قيلماسون وینه ادب اولدور کیم بر پاره ضروریات ایشلار توشسه باشیغه انی پیرکا مشورت قیلسون وشیخدین بیمشورت اراده قيلماسون بول طریق اقویا واصحاب تجرید تورور وینه ادب (104b) اولدور کیم شیخ بعضی امور دنیوی نی انگا مصلحت و مشورت قیلسه انینگ هم تدارک وتدبیرنی شیخ نینگ اختیاریگا قویسون و اگر شیخ بول بابدا کوب مبالغه قیلیب مشورت قیلسه فکر و اندیشه برلان جواب با صواب ادب برلان عرض قیلسون اصل طریقت ده اولدور بی مصلحت و بیمشورت شیخ هیچ امریگا شروع قيلماغای وینه ادب اولکیم شیخ نی تنها خلوت ده کوروب بی ادب لیک قیلیب تیز ملاقات قيلماسون تا طلب قيلماغونچه زیارت اختیار قيلماسون وینه ادب اولدور کیم فراغت قیلیب يتارده پیرگا یقین يتماسون باشقه اویده یاتسون مگر شیخ امر قیلسه انینگ برلان بولسون وینه ادب اولدور کیم شیخ نینگ حضورینده مطایبه قيلماق ناروا تورور شیخ هیبتی کونگلوندین کیتار اخلاصی ضایع بولور و اگر شیخ اوزی بطریق اباحت و بساطت یوزیندین اختیار قیلسه ظاهرده بطریق اطاعت عمل قیلیب باطننده شیخ نینگ هیبتین سقلاغای تا فیض و فتوح ربانی مسدود و محکم بولماغای وینه ادب اولدور کیم اظهار (105a) قيلماسون مرید شیخ نینگ حضورینده افضل و کمالینی شیخ سوزلارده مرید صادق اوز نفسندین باخبر بولسون تا علم و معرفتده اوزی نینگ هست لیقی زیاده کورونمگای صفات جمال و کمال و حسن کلام اوزینده کوروب نسبت وارادتده تواضع و مسکنت لیک اندین جدا بولماغای وینه ادب اولدور کیم تدقیقات و تحقیقات علوم لارنی شیخ دین سوال قيلماسون مگر صورت و ظاهر دین بطریق عرض سوال قیلسون اما سوال ده حد و مرتبه و اوز حالین بیلیب سورسون وینه بر پاره نمرسه لارنینگ احوالی معلوم بولماسه شیخ دین انینگ احوالیندین استکشاف قيلماسون وینه ادب اولکیم اول نمرسه لارکیم نه حالی انینگ ونه مقامی تورور اندین سوال قيلماسون بس ضروریات دین اوزگا نمرسه لاردین سورماق روا ایرماس وینه ادب اولکیم شیخ نینگ مکریندین قورقسون چنانچه مشایخ طریقت نینگ سوزلارین دین و فعل لاریندین مکرلار پیدا بولور طالب صادق و مرید مخلص لارغه واجب تورور کیم باخبر بولغای شیخ نینگ حضورینده (105b) غیبتنده²⁰⁰ ملاحظه انفاس و محافظ جوارح و اعضا قیلیب تلندین یا فعلندین بی ادب لیک صادر بولماغای اگر بی ادب لیک پیدا بولسه شیخ انگا مسامحه و مساهله قیلسه خطاب و عتاب قیلسمه مرید یقین بیلسون کیم بول شیخ نینگ مکری تورور و بیلکاندور بول مرید اراده گا یراماس ایشی انینگ گشاده بولماس انینگ اوچون عتاب و زجر و منع قيلماس و اگر انگا عتاب قیلیب مؤاخذه قیلسه اشارت دور کیم فتوح و گشایش میسر بولغای وینه ادب اولتورور کیم مرید صادق شیخیغه انداغ اعتقاد قیلسون کیم مربی و مرشد ارشاد باینده و مشکل لار حل بولماقده ورهنمالیقده هیچ کیشی بول عزیزغه برابر بولماس دنیا و آخرت ده سعادت مندلیک و کرامت معنوی لیک بول عزیزغه تابع بولماقغه موقوف تورور و حرمان ابدی لیک خسران سرمدی لیک بول عزیزدین جدا و آلوس بولماقدین تورور تیب اعتقاد پاک برلان مستقیم بولغای وینه ادب اولتورور کیم اعتقاد قيلغای دوام شیخ ظاهر و باطنیمزدین (106a-1) باخبر تورور تیب هیچ حالده و هیچ وقتده احوالیمزدین بی خبر بولوب غافل یماس تورور تیب یقین بیلسون کیم هر نمرسه کیم بزدین صادر بولسه شیخیمیز واقف و مطلع تورور تیب شیخ نینگ باطنندین قورقوب تتراب تورغای شیخ نینگ طبعیغه لایق بولمغان ایشلاردین خلا و ملا دا اجتناب قيلماق لازم تورور چنانچه برجایده تورماسون کیم انینگ سایه سی پیرینینگ اعضاسیغه و یا تونیغه و یا سایه سیغه توشماسون هرچند کیم بول سایه چراغ سبیلی و یا غیره بولغای و یا جای

²⁰⁰ BM-1, BM-2 де "غیبتدا" деп дұрыс берілген.

بولسه انده اولتورماق کراک لیکن کوب مقید هم بولماسون اشاق¹⁹⁸ اولتورماقغه وینه خلفا واصحاب لاردین یوقاری اولتورماق ویوقارسنده بولماق لیقتی کونگلیغه هم کیلتورماسون ومنداغ نمرسه لاردین کونگلینی پاک وصفا قیلسون واکر بر برادری تواضع وشکسته لیک یوزیندین اوزینینگ یوقارسنده جای برسه قبول قیلسون بول بابده مبالغه وتکلیف روا یرماس واکر شیخ بعض اولوغ اصحاب لاریندین یوقاری اولتورماقغه امر قیلسه امرین سندورماین بی توقف اوتوب اولتورسون هر چند اول یرکا لایق بولماسه هم وینه شیخ مجلسنده ویا بر یرده اولتورار بولسه تشهده اولتورغاندای اولتورسون وینه شیخ مجلسنده اعضالارین حرکت بریب وبی قرار قیلماسون وینه شیخ بر نمرسه نی امر قیلسه ویا نهی قیلسه انی فکر واندیشه ویا تأخیر قیلیب سست لیک قیلماق قیلسون هرچند (103a) اراده سی نینگ سست لیقی ودغد غه طبیعی سی تقضا قیلور کیم بول امر خطا بولغای تیب زینهار بول ملاحظه لارنی تاشلاب بول امرنی سعادت عظمی وکرامات کبری بیلیب فرمان بردارلیق برلان بول امر شریف غه اخلاص قیلا کورسون وینه مشایخ ارشاد ویا درجه عالیغه یتارلار حضرت رسول ع م نینگ واسطه لاری برلان الارنینگ سوزلاری نفس وهوادین ایرماس چانچه وما ینطق عن الهوی (53:3) بول سوزگه ناطق وهویدا تورور اینچنین شیخ قایم مقام حضرت عیسی علیه السلام تورور وهر امرینی مثل امر حضرت ع م بیلیب سوزلارلار انینگ ظاهریغه حمل قیلیب تأویل غه دخل دار قیلماق قبول قیلماق لازم تورور هرچند تأویل ظاهرده بیلنور اما بحسب حقیقت خطا تورور انینگ اوچون کیم کبرالار ایتورلار کیم مرشد نینگ خطاسی مریدنینگ صوابندین افضل تورور بول مسئله منهاج المتقین ده مبین تورور وینه ادب اولتورور کیم شیخ مجلسنده منتظر ومترصّد بولماق کراک آتا شیخ دین (103b) نه کلام صادر بولغای تیب چنانچه امر ونهی وامر ووعظ ونصایح وغیر آن بولغای کیم ایشوتاکورالی تیب مرشد نینگ کلامی واسطه دور حق کلامیغه تیب اخلاص واعتقاد پاک برلان ایشتماکلیکنی واجب بیلگای ویقین بیلگای کیم کلام شیخ صادر بولسه اول البته هوادین ایرماس تورور حق تعالی کبریاسیدین کیلیب شیخ کونگلیگا فیضان قیلیب بیزگا شیخ واسطه سی برلان مستمع بولور بس هر وقت شیخ سوزلاسه اوزینی کلام الهی ایشتمک کا مستعد قیلیب تمام ظاهر وباطنین اول جناب غه حاضر قیلیب آنچه اوامر ونواهی وحکم وفواید کیم شیخ نینگ تیلنده جاری بولسه انی جانو نینگ ایچنده جای قیلغای وینه ادب اولکیم شیخ نینگ سرقوتین کیشیگا برماسون اوزی یسون وینه ادب اولتورور کیم شیخ غه مرید دنیا معامله سندین سوزلاشور بولسه اول بیلسون شیخ نی طبعی نی سوز ایشوتمک کا قدرتی بولسه سوزینی مختصر قیلیب خیر کلام قلّ ودلّ حکمیگا عمل (104a) قیلیب اوزی نینگ مقصدینی افاده قیلیب عرض قیلسون وینه ادب اولکیم شیخ برلان سوزلاشور بولسه آوازین بلند قیلماسون اکابرلار اراسنده آوازین بلند قیلماق بر (نوع ده)¹⁹⁹ ترک ادب تورور وینه ادب اولتورور کیم سوزلاماس لیک شیخ مجلسنده لازم تورور وینه ادب شیخ دین سوال قیلماق نمرسه لاریکه فایده تمام یوق تورور وادب دین ایرماس یا شیخ تورغان بولسه نمگا توروب سیز تیمک بر یرگه باراوتورغان بولسه نه یرگه باره سیز دیمک بولارغه اوخشاش نمرسه لارنی سوال قیلماق بی ادب لیک تورور وینه ادب اولتورور تمام اختیارین پیرگا برماک تورور وهر امرده کیم دنیاوی واخلوی بولغای مثل یمک وایچمک وآلماق وقویماق وکیمک وجمیع طاعت وعبادت وزیادتی نماز وروزه وجهاد وحج وتلاوت و ذکر ودعا ومراقبه بی رخصت وبی اجازت شیخ

¹⁹⁸ "اشان" де БМ-2¹⁹⁹ деп берілген. БМ-1, БМ-2 де "نوع"

تورور وحق تعالى عقلنى صورت قىليب انگا زينت بردى اون نمرسه برلان باشينى صبر برلان زينت بردى وكوزى نى عبرت برلان زينت بردى يوزينى حيا برلان زينت بردى وقولاقتى خوف ورجا برلان وتيلينى ذكر برلان وكونگلىنى نور برلان وقرينى حكمت برلان وارقاسينى علم برلان وقول لارينى سخاوت برلان واياق لارينى تدبير برلان زينت بردى يحيى بن معاذ ره ايتورلار الله تعالى بنده لارغه (101a) ايكي حجت بريى تورور برى ظاهرده وبرى باطنده ظاهر حجت انبيالار تورور وباطن حجت عقل تورور وحكمالار ايتورلار كيم عقل درخت تورور علم وحلم اينىگ ميوه سى تورور وينه ايتيب تورورلار كيم صاحب عقل كامل قوم نينىگ اراسنده مثل نبى امتى نينىگ اراسنده كى تورور عقل نينىگ خواصى بى نهايت تورور بول نسخه ده موندنن زياده سى كوب بولور تيب مختصر قيلدوق وسنده هذا وفى باب الاول من خالصه الحقائق العقل ما ينجى صاحبه من ملامة الدنيا وندامت الآخرة وقال بعضهم العقل نظام النفس عن الشهوة ونزع القلب عن الامانى والشبهات وفيه ايضا عن النبى ع م يقول الله تعالى لما خلق العقل قال له اقعده فقعده ثم قال له قم فقام ثم قال له اقبل فاقبل ثم قال له ادبر فادبر ثم قال له تكلم فتكلم ثم قال له انصت فانصت ثم قال له انظر فنظر ثم قال له انصرف فانصرف ثم قال له وعزتي وجلالي وعظمتي وكبريائي وسلطاني وجبروتي وعلوي وارتفاع مكاني واستوائي على عرشي وقدرتي (101b) على خلقى ما دخلت خلقا اكرم على منك ولا احب الى منك بك اعرفوا وبك اعبد وبك اطاع وبك اعطى واياك اعتاتب¹⁹⁶ ولك الثواب وعليك العقاب وقال حسن البصرى الشاة السائمة اعقل من اكثر الناس تنزجر بصياح الراعى عن هواها والانسان لا ينزجر باوامر الله وكتبه ورسله وعن بعض الصحابة رض طوبى لمن كان عقله اميرا وهواه اسيرا كان فى الدنيا عزيزا وفى الآخرة شريفا وويل لمن كان عقله اسيرا وهواه اميرا كان فى الدنيا فاجرا وفى الآخرة خاسرا وحكى عن بعض الحكماء انه قال للعقل جوارح وصفاة كما للجسد رءس العقل التواضع وعينه الحياء ولسانه الصدق والقلبه¹⁹⁷ النية ويده الرحمة وقدمه الندامة وسلطانه العدل ومركبه الوفاء صلاحه حسن الخلق وماله الادب وزخيرته اجتناب الذنوب وزاده المعروف ودليله هدى الله تعالى ولما خلق الله تعالى العقل وصوره كما اراده وزينه بعشرة اشياء وجعل رءسه من الصبر وعينه من العبرة ووجهه من الحياء واذنيه (102a) من الخوف والرجاء ولسانه من الذكر وقلبه من النور وبطنه من الحكمة وظهره من العلم ويديه من السخاء ورجليه من التدبير وقال يحيى بن معاذ رض ان الله تعالى على الناس حجتين حجة ظاهرة وحجة باطنة اما الحجة الظاهرة فالرسل صلوات الله عليهم اجمعين واما الحجة الباطنة فالعقل وقال العقل شجرة ثمرته العلم والحلم وصاحب العقل فى قومي كالنبي فى امته هذا من زبدة ما فى خالصه الحقائق واوصاف العقل وشمائله كثيرة واختصرنا بذلك

الباب السابع عشر كان المريد متادبا بالآداب

بيلنگ ايدوستلار مريد وصوفى بولغان طريقته بابنده ادب ليك كراك كيشى گناه قيلماق برلان كافر بولماس اما بى ادب ليك برلان كافر بولور خصوصا مريد شيخ نينىگ اديبن رعايت قيلماق لازم تورور شريعت بيلماين بى ادب ليك صادر بولسه عفو تورور اما طريقته ده بيلماين بى ادب ليك صادر بولسه عفو بولماس روضة العلماده بول مسئله مصرح تورور مريد شيخ نينىگ مجلسيگا بارسه (102b) تواضع برلان بولغاى هرجاى كيم پست راق

¹⁹⁶ "أُعْتَبَ" Үш қолжазбада да дұрыс берілмеген. Мағынасына қарай дұрыс келетін сөз

¹⁹⁷ БМ-1, БМ-2 де "قلبه" деп дұрыс берілген.

وغلط يسترون بلبس الصوفية يعرفا تارة ودعوى اخرى وينتهجون مناهج اهل الاباحة ويزعمون ان ضمايرهم خلصت الى الله تعالى وهذا هو الظفر بالمراد والارتسام بمراسم الشريعة رتبة العوام وقاصر الافهام المتحصرين¹⁹³ فى مضيق الاقتداء تقليدا وهذا هو عين الالحاد والزندقة والابعاد وهذا من زبدة ما فى العوارف وفى شرح الارشاد ان الملاحدة جماعة التى تميلون من الحق الى الباطل وفى صحاح الزنديق من الثنوى وهى بالفارسية لى دين ولا يقبل توبة الزنديق كذا فى الحواشى العقائد النسفية وفى العوارف فمن أولئك قوم يسمون نفوسهم قلندرية تارة وملامتية اخرى وقد ذكرنا حال الملامتى وانه حال شريف ومقام عزيز و تمسك بالسنن والآثار وتحقق بالاخلاص والتصديق وليس مما يزعم المفتونون بشئ وفى تحقیقات امام حافظ الدين والملامتية لا يتميزون من احد فالشريعة كلها هى الاحوال الملامتية وهم اصحاب العلم الصحيح فهم الطبقات العليا (99b) والسادات الطريق المثلى ولهم اليد البيضاء فى سراج الوهاج اكل البنج المصنوع من ورق العنب يعنى شئ يأكله القلندرون واكل الافيون والخشخاش حرام شافى اعلم ان القلندرى هو اقوام ملكهم سكر طيبة القلوب حتى ضربو¹⁹⁴ العادات وطرحوا التقيد بأداب المخالطات والمجالسات وساحوا فى ميادين طيبة قلوبهم وهو رؤوس مالهم فهذه الاحوال مخصوص لهم وللمريدين ايضا غاية انهم لا يطلبون حقائق العزيمة لانهم الافعال والاقوال التى صدرت عنهم متصفة بصفات المعاصى والسيئات بل كان رد الخلائق واقبالهم والدر والذهب عند نظرهم سواء وفى زماننا طائفة يدعون انفسهم قلندرية ويأكلون ورق العنب والافيون والخشخاش وصدرت عنهم الاقوال والافعال التى لا يؤذن بها الشرع فهم مدعى كذاب ولا يكون قلندرية ولا مقلدون بهم العياذ بالله من شرور هذا الطائفة

الباب سادس عشر كامل العقل

بيلىك ايدوستار مريدغه عقل كامل كراك اگر عقلنده نقصان (100a) بولسه اول عقل نفسكا اسير بولور آخرت يولنده مجاهده گا يرامس وعاجز بولور علما ايتورلار كيم عقل كامل اول عقل تورور صاحبنى نجات برگاي دنيا وآخرت نينگ ندامت وحسرتيندين وينه ايتيب تورورلار عقل كامل اولتورور كيم نفس برلان شهوت كا شكست برگاي پيغمبريمز عليه السلام ايتورلار كيم حق سبحانه وتعالى عقلنى يراتدى امر قيلدى كيم اولتور تيب اولتوردى تور تيدي توردى ايلگارى كيل ديدي ايلگارى كيلدى كين تور ديدي كين توردى سوزلاكيل تيدي سوزلادى نظر قيل تيدي نظر قيلدى فهم قيل تيدي فهم قيلدى اندين سونگ ايدي تمام مخلوقات دين سنى عزيز قيلديم تيدي امام حسن بصرى آيتور قوى لارنينگ عقلى بر پاره آدملا نينگ عقلى دين آرتوقراق تورور تيدي انينگ اوچون كيم چوفان اميرن توتوب هواى نفسندين كيچار انينگ حكمى برلان بولور (يا شكار ايتى)¹⁹⁵ صاحبنى نينگ نقاره وصدا وصيحه سى نينگ آوازى برلان عالم بولور واما كوب آدم لار (100b) خدا اميرن توتماسلار نفسيگا اسير بورورلار ودنياده فاجر بولوب آخرت ده خاسر بولورلار وهركيم نينگ عقلى كامل بولسه نفس هواسيغه اسير بولماي دنياده وآخرته عزيز بولور وشريف ترور كبرالار ايتورلار كيم عقل ده جوارح واعضا بار تورور عقل نينگ باشى تواضع تورور كوزى حيا تورور وتيلى صدق وراست ليق تورور وكونگلى نيّت پاك تورور وقولى رحمت تورور وقدمى ندامت تورور وسلطانى عدالت تورور وسواره سى وفا وصلاحى حسن خلق ومالى ادب تورور وزخيره سى گناه دين ساقلانماق تورور توشه سى امر معروف و دليلى هدايت الله

¹⁹³ BM-1, BM-2 де "المتحصرين" деп дұрыс берілген.

¹⁹⁴ BM-1, BM-2 де "خربوا" деп дұрыс берілген.

¹⁹⁵ BM-2 де "باشكار ايتيب"

بالصدق فلا يجب ان يطلع احد على حاله واعماله ولهم مزيد اختصاص بالتمسك بالاخلاص يرون كتم الاحوال والاعمال ويتلذذون بكتمتها حتى لو ظهرت احوالهم واعمالهم لاحد استوحشوا من ذلك كما استوحش العاصي من ظهور معصيته فالملامتى عظم وقع الاخلاص موضعه وتمسك به ومعتدا به والصوفى غاب فى اخلاصه عن اخلاصه فقال شيخ عثمان المغربى الاخلاص لا يكون للنفس فيه حظ بحال فهذا الاخلاص العوام واخلاص الخواص ما يجرى عليهم لانهم فتبدوا منهم الطاعات وهم عنها بمعزل (97b) ولا يقع لهم عليها رواية ولا بها اعتداد فهذا الاخلاص الخواص وهذا الذى فصله الشيخ يفرق بين صوفى والملامتى لان الملامتى اخرج الخلق عن عمله وحاله ولكن اثبت نفسه فهو مخلص والصوفى اخرج نفسه عن حاله وعمله كما اخرج من¹⁹⁰ غيره فهو مخلص وشتان ما بين المخلص والمخلص قال ابو بكر الزقاق نقصان كل مخلص فى اخلاصه رؤية اخلاصه فاذا اراد الله ان يخلص عبده اسقط عن اخلاصه رؤية اخلاصه فيكون مخلصا لا مخلصا فعلى هذا الاخلاص حال الملامتى ومخالصة الاخلاص حال الصوفى والخالصة الكاينة فى المخالصة ثمرة فى مخالصة الاخلاص وهو فناء العبد عن رسومه برؤية قيامه بقيومه بل غيبة عن رؤية قيامه وهو الاستغراق فى العين عن الآثار والتخلص عن لوث الاستتار وهو نقد حال الصوفى والملامة مقيم فى اوطان اخلاصه غير مطلع الى الحقيقة خالصته وهذا فرق واضح بين الملامتى والصوفى وقد يكون اخفاء الملامتى الحال على وجهين فاحد الوجهين لتحقيق الاخلاص والصدق كما بينا والآخر هو الاثم يستتر الحال (98a) عن غيره بنوع غيره فان من خلا بمحبوبه يكره اطلاع الغير عليه بل يبلغ فى صدق المحبة ان يكره اطلاع احد على حبه لمحبوبه وبهذا وان علا فى طريق الصوفى علة ونقص معنى هذا يتقدم الملامتى على المتصوف ويتأخر عن الصوفى وقيل ان من اصول الملامتى ان الذكر على اربعة اقسام ذكر باللسان وذكر بالقلب وذكر بالسِرّ وذكر بالروح هذا من زبدة ما فى العوارف وفيه فى باب التاسع فاما قلندرية¹⁹¹ فهو اشارة الى اقوام ملكهم سكر طيبت القلوب حتى ضربوا العادات وطرحوا التقيد بأداب المخالطات والمجالسات وساحوا فى ميادين طيبة قلوبهم فقلت اعمالهم من الصوم والصلوة الا الفرائض ولم يبالوا يتناول بشيء من لذات الدنيا من كل ما كان مباحا برخصة الشرع وربما اختصروا على رعاية الرخصة ولم يطلبوا حقائق العزيمة ومع ذلك بهم متمسكون بترك الادخار وترك الجمع والاستكثار ولا يترسمون بمراسم المتعشقين والمتزهدين والمتعبددين ويقنعوا بطيبة قلوبهم مع الله واقتصروا (98b) على ذلك وليس عندهم تطلب الى طلب المزيد سوى ما هم عليه من طيبة قلوبهم والفرق بين الملامتى والقلندرى ان الملامتى يعمل فى كتم العبادة والقلندرى يعمل فى تخريب العبادات والملامتى يتمسك بكل الخير ويرى الفضل فيه ولكن يخفى الاعمال والاحوال ويوفق نفسه موافق العوام فى هياته وملبوسه وحركاته واموره سترا للحال وهو مع ذلك مطلع الى طلب المزيد باذل مجهوده فى كل ما يتقرب به العبد والقلندرى لا يتقيد بهياة ولا يبالي بما يعرف من حاله وما لا يعرف ولا ينعطف الا على طيبة القلب وهو رأس ماله والصوفى يضع الاشياء و مواضعها ويدبر الاوقات والاحوال كلها بالعلم يقيم الخلق مقامهم ويقيم امر الحق مقامه ويستتر ما ينبغى ان يستتر ويظهر ما ينبغى ان يظهر ويأتى بالامور فى مواضعها بحضور¹⁹² عقل وصحة توحيد وكمال معرفة ورعاية صدق واخلاص وقوم من المفتونين يسمو انفوسهم ملامتية ولبسوا البسة الصوفية لينسبوا الى الصوفية وما هم من الصوفية فى شئ بلهم (99a) فى غرور

¹⁹⁰ БМ-3 те бұл сөз қалып кеткен. БМ-1, БМ-2 ден алынып қойылды.

¹⁹¹ БМ-1, БМ-2 де "القلندرية" деп дұрыс берілген.

¹⁹² БМ-2 де "بخطر" деп дұрыс берілген.

الباب الخامس عشر ان يكون المريد متصفا بصفات الملامتى¹⁸¹ والقلندرى

بيلنگ ايدوستلار صوفى لار اهل ملامت واهل قلندر صفت ليک کراک اهل ملامت نينگ صفتى اولتورور کيم اخلاص شربتى برلان تمام اعضالارى نينگ تمارلاريني تولتوروب قاندورغان بولغاى کنگليني صدق وصفا برلان مصفى قيلغان بولغاى وبول احوال واعمال لارى برلان لدت تاييب هميشه بو سرلارين خلايقدين پنهان قيلغاى اگر بول سر عيان بولسه هر بر کيمرسه گا اندين قاجارلار مثل عاصى لار معصيتين پنهان (96a) قيليب قچقان کبى بس بول اهل ملامت نينگ بناسى واعتمادى ونظر ظاهرى وباطنى اخلاصى صدقيغه تورور شيخ عثمان مغربى ايتور اخلاص اولتورور کيم انده نفس حظى بولماس انگا اخلاص عوام ديرلار واخللاص خاص اولتورور کيم انينگ نه اخلاصيغه ونه صدقيغه ونه طاعت ونه عبادت غه اعتمادى بولماغاى ودنياغه ميل بولمغاى بس بول شيخ نينگ کلاميدين فرق بولدى ملامتى برلان صوفى اراسنده چنانچه ملامتى اخراج قيلور خلقتى حالى برلان عملدين¹⁸² وضوفى اوزين هم اخراج قيلور عملدين¹⁸³ يعنى نظر قيلماس عمل¹⁸⁴ وحاليغه هم بس مخلص تورور انينگ اوچون اهل معرفت ايتورلار کيم هر مخلص نينگ اخلاصنده نقصان اولتورور کيم اخلاصيني نظريغه کيلتورگاي هرگاه کيم الله تعالى بنده سيگا اخلاص کيم اسرار الله تورور اول نعمتى برسه اسقاط¹⁸⁵ قيلور اندين روايت اخلاصنى بس بو کلام دين معلوم بولدى اخلاص ملامتى نينگ حالى تورور مخالصة الاخلاص صوفى نينگ حالى تورور بو حال صوفيغه فنا وغيب و استنار نينگ تلويتيندين (96b) خلاص بولماق ليقتيندين خبر برور ملامتى حاليني اخفا قيلغانى نينگ بر وجهى اولدور کيم بيگانه دين عبرت¹⁸⁶ قيليب التزام قيلورلار وبول وجه دين صوفى دين مرتبه سى الگارى تورور ايمدى ملامتى برلان قلندريه نينگ فرقين بيان قيلالى ملامتى عمل قيلور عبادتتى پنهان قيلماق برلان وقلندرى (عمل قيلور)¹⁸⁷ عادت لاريني خراب قيلماق برلان ويته ملامتى خير تورور وفضيلتيغه بنا قيلور ليکن احوال واعمال لاريني خلق دين پنهان قيلور وصورت وحرکات ولباس لاريني عوام قطاريندين قيليب رخصت شرع برلان عمل قيلور با وجود قربت وفضل ايش لاريني سعى قيلور اما اهل قلندر بول ايتلغان صورت حرکات ولباس وهيئات ظاهرغه قراماس و آباد قيلماس کيم حال لاريني کيشى بيلور يا بيلماس تيب ومقصودى بولار نينگ قالبنى وباطنى پاک و آراسته قيلماق ليفده تورور دنيا وما فيهادين ونفسانى ايش لاردين بيگانه وبيزار تورورلار وجماعت لار بار دورلار کيم اوزلاريني لباس صوفيه برلان بزاب اهل ملامت دين بيز ديب الارغه نسبت برورلار ولباس خرقة برلان (97a) صوفيه خلقدين بولالنگ¹⁸⁸ تيب آرزو قيلورلار طريقت دعوى وغرور يولين آچيب اهل فتنه دين بولوب غلط يولغه کيتارلار طريق اباحت نى مباح بيليب شريعت نى رسم يوزيدين رتبه عوام توتارلار بولار عين الحاد وزندقه دين بولورلار

وسنده هذا وفى باب التاسع من العوارف قال بعضهم الملامتى هو¹⁸⁹ الذى لا يظهر خيرا ولا يضر شرًا وشرح هذا هو ان الملامتى تشربت عروقه طعام الاخلاص وتحقق

¹⁸¹ BM-1, BM-2 де "الملامة" деп дұрыс берілген.

¹⁸² BM-1, BM-2 де "علمدين" деп берілген.

¹⁸³ BM-1, BM-2 де "علمدين" деп берілген.

¹⁸⁴ BM-1, BM-2 де "علمى" деп берілген.

¹⁸⁵ BM-2 де "افشا" деп дұрыс берілген.

¹⁸⁶ BM-1, BM-2 де "غيرت" деп дұрыс берілген.

¹⁸⁷ BM-3 те бұл сөз қалып кеткен. BM-1 ден алынып қойылды.

¹⁸⁸ BM-1, BM-2 де "بولالى" деп берілген.

¹⁸⁹ BM-2 де "هذا" деп берілген.

نظر شیخ بافتد¹⁷³ وطریق استفاضه از باطن شیخ بروی مسدود گردد و از این جهت مطرود حق و مردود مطلق گردد و باید که هیچ سر از اسرار خود را بر شیخ نپوشد و هر کرامتی و موهبتی که حق سبحانه و تعالی بروی ارزانی دارد بتصریح یا بتعریض بروی¹⁷⁴ شیخ عرضه دارد چه انطوای مرید بسری از اسرار خود که بعلم آن متفرد باشد بسبب عقیده بخود شود در باطن و بدان عقیده طریق فتوح و استمداد از شیخ و استفاضه از باطن وی مسدود کرد و چون شیخ از آن اطلاع یابد فی الحال آن عقیده رفع شود و آن سرش انحلال پذیر دو طریق افاضه و استفاضه میان شیخ و مرید گشاده گردد و باید که در کشف واقعات و حالات اگر در خواب بود یا در بیداری بعلم (94b) شیخ رجوع نماید و باستقلال بصحت آن حکم نکند و بر آن جازم نمیشود چه میتواند بود که منشأ آن واقعه ارادتی¹⁷⁵ بود که پوشیده در نفس مرید و علم آن بدان نرسد و بر صحبتش حکم کند و از آن خللها زاید و سدها و مجاری فیض¹⁷⁶ پدید آید پس چون بر شیخ عرضه کند و شیخ بر سعت¹⁷⁷ علم خود براه¹⁷⁸ اطلاع یابد اگر صحبتی دارد بعد از حکم شیخ از روی یقین آنرا قبول کند و آن شبه از پشین برخیزد و در منتخب نواذر المعارف مسطور¹⁷⁹ است که هر فیضی و فتوحی که برسد آنرا بتوسط پیر نماید و اگر در واقعه بیند که فیضی از مشایخ دیگر باو رسیده است آنرا نیز از پیر داند و فیوض را از غیر پیر دانستن مغالطه عظیم است

و ذکر صاحب جامع البحرین فی بعض مصنفاته اعلم ان الطالب اذا اراد الشیخ و بایعه ینبغی ان یعلم مکر الشیطان و حیله و تزویر و وسواسه و غروره و عرشه و تجلیه و هی فی هذا الباب کثیرة من جملتها ان الاشیاء التي تمیل بها النفس و تبعيتها القاء الشیطان فی خاطر الطالب (95a) المذكور مع کلها لیست من مصالح هذا الطریق و ایضا هی من ممنوعات شیخه و تزین الملعون تلك الاشیاء فی نظر الطالب حسنا و قرر ذلك ذوقا و حالا من عنده و لیس كذلك بل هما ذوق طبیعی و نفسانی و زعم الطالب ذلك ذوقا روحانیا و عز بها ثم صار طبیعة مائلة بالوحدة و العزلة عن مرشده و لا یظهر ذلك لمرشده و کل هذه خطورات و خیالات فاسدة و هی من امارات القاء الشیطان و کمال شقاوة الطالب ان یختار فعلا عند نفسه بل قال قولاً لا یناسب فی خدمة شیخه و لا یشاوره ایضا لا یكون الا من امارة فرار الدولة العظمی و السعادة الكبرى عنه و هو ارتداد عن الشیخ و التزام مقام الشیطان و هذا حسرة التي صارت سائر حسرات القيامة عندها هباء و عبثا و من جملة مکر الشیطان ما صدر خلاف المرید علی مرشده لانه قال فی فتاوی التنبیة انه من خالف شیخه فهو فی مقام الشیطان و الحمار و من تکلم قبل شیخه فهو فی مقام کلب المؤنثة و من تعظم (95b) شیخه فهو فی مقام النبوة و المرسلین و فی شرح الفتاوی و یا ایها الطالب لا تعتمد بالکشف و التجلیات لئلا تدخل فی الغرور و الکبر اللذین هما من معتبرة سبیل الشیطان لان الابلیس¹⁸⁰ و الشیطان عرش |عرش| و تجلیات و لا یخرج الطالب من احاطة تصرف الملعون ما دام فی تجلیات الاسماء الصفاة و من تجاوز عن تجلیاتهما و حصلت له تجلیات الذات فهي محفوظ عن تصرف الملعون و هذا لا یحصل الا فی حق الانبیاء علیهم السلام فقط

¹⁷³ БМ-2 де "بیفتد" деп дұрысырақ берілген.

¹⁷⁴ БМ-1, БМ-2 де "برای" деп дұрыс берілген.

¹⁷⁵ БМ-2 де "اراده" деп дұрыс берілген.

¹⁷⁶ БМ-3 те бұл сөз қалып кеткен. БМ-1, БМ-2 ден алынып қойылды.

¹⁷⁷ БМ-1, БМ-2 де "сіңет" деп дұрыс берілген.

¹⁷⁸ БМ-1, БМ-2 де "بر أن" деп дұрыс берілген.

¹⁷⁹ БМ-1, БМ-2 де "المسطور" деп дұрысырақ берілген.

¹⁸⁰ БМ-1, БМ-2 де "الابليس" деп дұрыс берілген.

نجایش بولوب مریدنینگ کونگلیگا (92b) اورنار کیم عمرینده انداغ بخشایش میسر بولماس ویا پیرنینگ اسراریدین افشا و معلوم قیلماق ناروا تورور مرید اوزی نینگ سرین پیریگا اظهار قیلماقی لازم تورور ویا کرامت وکشوفاتی که بول مریدغه حق تعالی میسر قیلسه بطریق طراحت |طراحی| ویا اشارت برلان پیردستگیرنینگ خدمتیغه معلوم قیلماق لازم تورور بولارنی اظهار قیلسمه ناروا تورور ویا واقعه سنده ویا بیدار لیفته ویا اویقوسنده بر پاره نمرسه لار کورونور بولارنی هم معلوم قیلماق لازم تورور تا شیطانی ورحمانی سندن مرشد جدا قیلیب و آگاه قیلغای و بولارنینگ ذره سین پیردستگیردین پنهان قیلسه بخشایش یولی انگا محکم بولور حقدین کیلا تورغان رحمت انگا کیلماس ویا بی اجازت پیردستگیردین ایشلار قیلسه چنانچه یمک وایچمک و نماز نفل وروزه نفل طاعت قیلماق و سفرغه کتمک ناروا تورور و بول ایتولغان ادب نینگ برچه سینی زیرک و عیار لیق برلان قیلماق کراک و اگر اوز توریگا پیرگا اظهار قیلماق درست تیب اعتقاد قیلیب (93a) عمل قیلسه خدانینگ رحمتی پیر واسطه سی برلان نازل بولا تورغان یولی محکم بولور بول مریدنینگ باطننده گشایش اصلا بولماس و کدورات بشریت اسبابی کونگلیگا قرار قیلیب ریاضت لاری ضایع بولوب اعتقاد و اخلاص پیردستگیردین کم بولوب و سواس یولی شیطان طرفیدین آچولور اندین سونگ غرور و خورسندلیک مریدنینگ کونگلیگا پیدا بولور و غلط یولغه کتار بلکه دعوی لاری بول مریددین صادر بولور کیم فنا مقامی و کشف مقامی و تجلی مقامی منگا حاصل بولدی تیب بیلنگ ایدوستلار بول مقام شیطان مقامی تورور بول مریدنینگ پیریگا اخلاصی کم بولغاندین تورور و هرکیم نینگ پیریگا اخلاصی درست و اعتقادی تمام بولسه اول کیمرسه پیغمبر مقامنده تورور

وسنده هذا در ادب اصحاب مسطور است که باید دانست اوقات و احوال مشایخ طریقت و ارباب حقیقت بحسب اختلاف ظهور تجلیات متقابل و صفات متبانیة مختلف و متفاوت میباشند پس طالب صادق باید که در زمان قبض ایشان خود را از صحبت ایشان دور دارد و در زمان بسط ایشان خود را از صحبت (93b) ایشان لازم گیرد و خود را با¹⁶⁹ ایشان در دهد حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند که دریافت اوقات و احوال اهل الله کار بزرگ است هر که بسعداتی رسید ازینجا رسید و از عنایت حق سبحانه و تعالی در حق این ضعیف آن بود که اوقات ایشان را در می یافتم و به نسبت احوال و صفات ایشان معامله میکردم در مقام قبض ایشان سببی میشد که از ایشان دور می افتادم و در مقام بسط ایشان لطفه¹⁷⁰ دست میداد که با ایشان نزدیک میشدم بس اگر طالب صادق صاحب فطانت و زیرک و فراست که عبارت از عیارست ملاحظه زمان قبض و بسط ایشان کند و در حین بسط ایشان خود را بر بال اقبال ایشان بندد و تواند بود که بیک لحظه از باطن ایشان آن مقدار فتح فیروزی شود که بعمر ابدی میسور و مقدور نوع بشر نتواند شود و باید که هر حال که شیخ آنرا پنهان و راز¹⁷¹ احوال و واقعات و خارق عادات و غیر آن و مرید بفراست خود بر آن اطلاع یابد یا شیخ ویرا مطلع کرداند محرم راز خود سازد و در افشاء آن اجازت (94a) و رخصت نجوید فکیف که بخود افشاء آن کند چه میتواند بود که شیخ در اخفاء آن مصلحت دینی ویا دنیوی ملاحظه کرده باشد که علم و ادراک مرید بحقیقت و کنه آن نرسد و در¹⁷² افشاء آن فساد تولد کند و بدان واسطه از

¹⁶⁹ БМ-1, БМ-2 "بر" деп дұрыс берілген.

¹⁷⁰ "لطیفه ای" деп берілген. Дұрысы "БМ-1, БМ-2 де

¹⁷¹ БМ-3 те бұл сөз қалып кеткен. БМ-1, БМ-2 ден алынып қойылды.

¹⁷² БМ-1, БМ-2 "از" деп дұрыс берілген.

الباب الثالث عشر كان الصوفي فاني الصفة

بيلنگ ايدوستلار صوفي فنا صفت ليک بولغاي صاحب عوارف ارشاد ده ايتورلار کيم بقا برلان فنا ده تفاوت لاری کوب تورور بعضی لاری فانی شهوت تورورلار یعنی شهوت لاری دنيادين باغلانور بعضی لار فانی بولورلار اخلاق ذميمة دين مثل حسد وکبر وبعض عداوت واهل طريقت نينگ اکابرلاری بول مسئله نی خوب ايضاح وروشن قيليب تورورلار چنانچه جهل نينگ (91a) فناسی علم نينگ بقاسيغه تبديل بولغاي وغفلت نينگ فناسی ذکر نينگ بقاسيغه تبديل بولغاي ومعصيت نينگ فناسی طاعت نينگ بقاسيغه تبديل بولغاي وشک نينگ فناسی يقين ليق بقاسيغه تبديل بولغاي رغبته دنيا نينگ فناسی زهد نينگ بقاسيغه تبديل بولغاي وحرص نينگ فناسی قناعت نينگ بقاسيغه تبديل بولغاي وبخل نينگ فناسی سخاوت نينگ بقاسيغه تبديل بولغاي کفران نعمت نينگ فناسی شکر نينگ بقاسيغه تبديل بولغاي وآچليق نينگ فناسی صبر نينگ بقاسيغه تبديل بولغاي وخشم نينگ فناسی رضا بقاسيغه تبديل بولغاي ريانينگ فناسی اخلاص نينگ بقاسيغه تبديل بولغاي وکذب نينگ فناسی صدق نينگ بقاسيغه تبديل بولغاي تکبر نينگ فناسی تواضع نينگ بقاسيغه تبديل بولغاي کل ما سوی الله نينگ فناسی حق تعالی نينگ بقاسيغه تبديل بولغاي وینه معلوم وجزم بولسون کيم بول فنا برلان بقانينگ علمی نينگ مداری وحدانيت ليق نينگ بقاسی اخلاص يغه وعبوديت ليق نينگ صحت ليق يغه موقوف (91b) تورور اگر مرید بو آيتيلغان فنا وبقا معنی سینی حاصل قيليب عمل قيلماسه ومتصف بصفات فنا وبقا بولماسه بلکه اوز آديغه بو آيتيلغان مسلک نينگ علامتيغه¹⁶⁷ سلوک اعتقاد قيليب دعوی قيلسه کيم صاحب فنا وبقا من تيب بول مرید البته غلط يولغه کريب عجب ورياعه وکبر غه گرفتار بولوب القاء شياطين غه سزاوار بولغان تورور العياذ بالله من شروره

وسنده هذا وفي الارشاد والسالكون يتفاوتون في الفناء والبقاء فبعضهم فني عنه شهوته يعني ما يشتهي من الدنيا فاذا فنيت شهوته بقيت فيه نيته واخلاصه في عبوديته ومن فني عنه اخلاق الذميمة كالحسد والكبر والبغض وغير ذلك بقي في الفتوة والصدق وفي خالصة الحقائق قال بعض اهل الطريقة فناء الجهل ببقاء العلم وفناء الغفلة ببقاء الذكر وفناء المعصية ببقاء الطاعة وفناء الشك ببقاء اليقين وفناء الرغبة ببقاء الزهد وفناء الحرص ببقاء القناعة وفناء البخل ببقاء السخاوة وفناء الكفران ببقاء (92a) الشكر وفناء الجوع ببقاء الصبر وفناء السخط ببقاء الرضاء وفناء الرياء ببقاء الاخلاص وفناء الكذب ببقاء الصدق وفناء التكبر ببقاء التواضع وفناء كل ما دون الحق ببقاء مع الحق للحق وعن ابراهيم ابن شيبان انه قال علم الفناء والبقاء يدور على اخلاص¹⁶⁸ والوحدانية وصحة العبودية فما كان غير هذا فهو المغالطة والضلالة

الباب الرابع عشر كان الصوفي متصفا بصفة العيار

بيلنگ ايدوست لار مرید متصف بصفة عيار کراک عيار کوب معنی ده کيليب تورور معتبر معنی سی اولکيم صاحب فراست وصاحب زیرک ودانا وصاحب فطانت بولغاي یعنی مرید زیرک ودانا وفراست ليک برلان پيردستگير نينگ خدمتده بولغاي چنانچه پيريگا عارض بولسه صفت قبض ليک اول وقت ده ملاقات قيلسه کراک واگر عارض بولسه پيريگا صفت بسط ليک اول وقت ده ملاقات قيلسه کراک کيم اول وقت شرافت ولطافت وقت تورور وبول لطافت نظری برلان پيردستگيري نظر قيلسه رحمت حق پير نينگ باطنی دين

¹⁶⁷ BM-1, BM-2 де "خلافيگا" деп дұрыс берілген.

¹⁶⁸ BM-1, BM-2 де "الاخلاص" деп дұрыс берілген.

الحق ومرادنا من كلامنا ثلاثة ايضا عز النفوس وطلب حطام الدنيا ورضاء الخلق قال ابو يزيد ره (89a) اشد المحبوبين حجابا عن الله ثلث بثلاث الزاهد بزهده والعابد بعبادته والعالم بعلمه الناس على ثلاثة مراتب الاولياء وهم الذين باطنهم افضل من ظاهرهم والعلماء وهم الذين سرهم وعلانيتهم سواء والجهال وهم الذين علانيتهم مخالفة لاسرارهم لا ينصفون وهم يطلبون الانصاف من غيرهم وقال ابن المبارك ره مهما بلغت السنة مائتين وعشرين من الهجرة لم يبق على وجه الارض عالم عامل بغير رياء وقال ربيع ابن الحشم¹⁶⁵ من احب ان يعلم الناس ما عنده من العلم فهو اسير ابليس وقال خالد ابن صريح انه قال دخلت على ابي يوسف وهو يبكي فقلت ما تبكي عسى ندمت على ما صنعت قال لا ارجو بذلك البكاء الفردوس الاعلى ولكن بمخالطة هؤلاء السلاطين وحكى ابن ابا يوسف ره لما ولى القضاء جاء اليه الحسن ابن الزيات فتذكره المسائل فراه متأملا فقال يا ابا يوسف ره ان طعام الخليفة افسد عليك ذهنك فارجع الى طعامك بالكوفة ليرجع ذهنك اليك وعن بعض (89b) السلف انه كان فى بنى اسرائيل اذا تقدم الصغير قدام الكبير والجاهل قدام العالم انشقت الارض فابتلعت الصغير والجاهل وقال رجل للحسن البصرى ره اوصنى فقال كفى للمقصر الحياء وقت اللقاء وكفى لتارك الحرمة البكاء يوم الجزاء وكفى بشئ الادب الندامة يوم العطا وكفى للعالم الذى لا يعمل بعلمه الظلمة يوم يسعى اهل العلم فى نور علمهم اذ يقولون انظرونا نقتبس من نوركم وسئل عن عتبة العلم اى الناس اشد الندامة قال اما فى الدنيا فصانع المعروف الى من لا يشكره واما عند الموت فعالم لا يعمل بعلمه واما فى القيامة فملك كذاب وشيخ زان وعامل متكبر وحكى انه قال يحيى بن سعيد اذا انت تكره الحديث ويشق عليك فحدثهم واذا انت تحب وتشهد فلا تحدثهم فى الاول خلاف النفس وفى الثانى اعزازها مدار الحكمة على اربعة حلاوة المعرفة وسرور الخدمة وانس الصحبة وخوف الفرقة قال ابو بكر الوراق الحكمة على ثلاثة منازل حكمة سماوية وهى القرآن ما يستنبط منه وحكمة نبوية (90a) وهى السنة وما يلايمها وحكمة جهدية وهى الملازمة فى الخدمة وقال بعض الحكماء وجدت الحكمة فى البطن الجائع والعلم فى الطلب ونور الاسلام فى صلوة الليل وهيبة الخلق فى هيبة الخالق قيل الحكيم متى تذهب الحكمة والعلم قال اذا طلب الدنيا بهما وقال منصور ابن عمار ره ان¹⁶⁶ الحكمة ينطق فى قلوب العارفين بلسان التصديق وفى قلوب الزاهدين بلسان التفضيل وفى قلوب العباد بلسان التوفيق وفى قلوب المريدين بلسان التفكير وفى قلوب العلماء بلسان التذكير وقال يحيى بن معاذ الحكمة تهوى من السماء الى القلوب فلا تسكن قلبا فيه اربع خصال الركون الى الدنيا وهم غد وحسد اخ وحب شرف وحكى عن على ابن الكاتب انه قال اذا يسمع الرجل الحكمة ولم يقبلها فهو مرتد واذا اقبلها ولم يعمل بها فهو منافق العالم هو المقتصر على السمع والرواية والفقير هو المقتصر على معرفة المعنى والحقيقة والحكيم هو المشتغل على العلم والفقه والحقيقة والعمل وقال سهيل بن عبد الله ره (90b) السنة الحكماء مفتاح خزائن الرب جل جلاله فراغها لعلك تصل الى جواهره وحكى عن عبد الله ابن مرزوق انه قال اتبعوا اقوال وآثار الحكماء استرشدوا باقوالهم وافعالهم ومن شأن الحكماء صدق القول وحسن العمل وكثيرة [كثرة] الحياء وقلة الحرص وحفظ الامانة توفير الانسان واشاعة الاحسان والاقبال الى الطاعة والاعراض عن المعصية وطلب رضاء الرب وكتمان البر لا لاحد عليه عداوة ولا له على احد عداوة الكل من زبدة ما فى خالصة الحقائق

¹⁶⁵ БМ-1 де "الحشم" деп дұрыс берілген.

¹⁶⁶ БМ-3 те бұл сөз қалып кеткен. БМ-1, БМ-2 ден алынып қойылды.

وقال العالم من لين قلبه وحسن خلقه وقيل كل شئ يحتاج الى العلم والعلم يحتاج الى شئيين اى الحلم والادب قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلاثة يستغفر لهم السموات السبع ومن فيهنّ والملائكة المقربون والليل والنهار العلماء والمتعلمون والعاملون وقال عليه السلام الكواكب زينة السماء والعلماء زينة امتى وساعة من عالم يتكى على فراشه ينظر فى علمه خير من عبادة العابد سبعين سنة وقال عليه السلام ايضا العالم الواحد اكرم عند الله تعالى من الف شهيد وقال عليه السلام العالم وكيل الله تعالى يعطى به¹⁶² كل حديث نورا يوم القيامة وكتب الله له عبادة الف سنة والمتعلمون من الرجال والنساء هم خدم الله تعالى فاجزاءهم الا الجنة وقال ع م (87b) جملة العالم فى الدنيا خلف الانبياء وفى الآخرة من الشهداء وقال ع م من صلى خلف عالم فكانما صلى خلف نبي من الانبياء عليهم السلام ومن صلى خلف نبي من الانبياء غفر له ما تقدم من ذنبه وقال النبي ع م انا اجود بنى آدم واجودهم بعدى رجل علم علما فنشره ورجل جاهد فى سبيل الله حتى قتل اوحى الله تعالى الى داود ع م حرام على كل قلب عالم محبة للشهوات ان يجعل اماما للمتقين وقال ع م ان من اشتراط الساعة ان يكون عبادا جهّالا وعلماء فساقا قال ابن عباس العالم الذى يعلم الناس يستغفر له اربعة الملائكة فى السماء والطيور فى الهواء والدواب فى الارض والحيتان فى البحر وعن على رض انه قال قامت الدنيا باربعة بعالم يستعمل علمه وبغنى لا يبخل بماله وبفقر صابر وبجاهل لا يستكبر عن التعليم وعن ابن عباس رض انه قال اذا كان يوم القيامة يجمع الله تعالى العلماء على تل واحد فيقول الله تعالى يا عبادى العلماء انى اريد لكم الخير الكثير بعد ما احتملتم الشدة لاجلى فابشروا انتم احبائى (88a) وافضل خلقى واکرمهم بعد انبيائى ورسلى انا عنكم راض انا لاستحى منكم ان اهتك ستركم وافضحكم فى هذا الجمع اشهدوا الملائكتى انى قد غفرت لهم وروى ان عمر ابن الخطاب نظر الى ابن كعب رض ومعه اناس يتبعون له ويسیرون لهم فعلاه بالدرة فقال ما تصنع يا امير المؤمنين قال انها فتنة للمتبوع ومذلة للتابع عن انس ابن مالك رض انه قال همّة العلماء الرعاية وهمّة السفهاء الرواية وروى ان انس ابن مالك رض لم يكن يحدث حتى يتوضاء ويلبس الثياب الفاخرة ويتطيب اجلالا لخبار رسول الله صلى الله عليه وسلم وآثار الصحابة رض وحكى انه قيل ليحيى بن معاذ رض ما لنا لا ينتفع لموعظة علمائنا قال لان والقاتل خصى والمستمتع عقيم وصارت الاطباء خوانة يعطون مكان الترياق سما وقال حكيم ره ينبغى للرجل ان يزين علمه بنفسه ولا يزين نفسه بعلمه وقد قيل العلم زين من اطاعه وشين من ضيعه قيل زلة العالم كانكسار السفينة تغرق ويغرق معها خلق كثير وعن ابراهيم ابن جنيد ره انه قال اربعة لا ينبغى (88b) للشریف ان يأنف يستنكف منهن وان كان اميرا قيامه عن مجلسه لابيّه وخدمته لضيّفه وخدمته للعالم الذى يتعلم منه والسؤال عما لا يعلم فمن¹⁶³ يعلم وعن يحيى بن معاذ رضى انه قال العلماء ارفق بامت محمد ع م وارحم عليهم من ابائهم وامهاتهم قيل فكيف ذلك قال كان ابائهم وامهاتهم يحفظونهم من النار فى الدنيا وآفاتهما والعلماء يحفظونهم من النار الآخرة وشدائدها وحكى ان رجلا قال للحسن ايها الفقيه فغضب الحسن وقال اين الفقيه ان الفقيه الذى ترك الدنيا واثّر الآخرة وعمل باوامر الله تعالى واجتنب عما نهى الله تعالى وحكى ان رجلا سائل¹⁶⁴ سفيان ابن عيينة يا ابا محمد انى احب ان ارى عالما زاهدا قال فرفع سفيان يده ويحك تلك ضالت لم توجد فى زماننا وحكى انه قيل لابي سعيد البلخى ره لمّ كلام السلف انفع من كلام الخلف قال لانه كان مرادهم من كلامهم ثلاثة اشياء عز الاسلام ونجاة النفوس وطلب رضاء

¹⁶¹ БМ-2 ден алынып қойылды.

¹⁶² БМ-1, БМ-2 де "له" деп дұрыс берілген.

¹⁶³ БМ-1, БМ-2 "ممن" деп дұрыс берілген.

¹⁶⁴ БМ-1, БМ-2 де "سال" деп дұрыс берілген.

احتياج الاشرار الى الاخيار صلاح الطائفتين واحتياج الاخيار الى الاشرار فساد الطائفتين وقال انطاكي اعظم الذنوب العبادة بالجهل فرب عبد يعمل بالجهل فيتولد منه الكفر فيجره ذلك الى النار كابليس عليه اللعنة ورب عبد يذنب ذنبا (85b) ثم يتدارك بالعلم فيتوب ويندم فيجره الجنة كآدم صلواة الله عليه وحكى عن عمر ابن عبد العزيز ره انه كتب الى مكحول الشامي ره بالكوفة تعلمت العلم فصرت عند الناس عزيزا فاستعمله لتصير عند الله عزيزا التزم داود ع م العبادة و فارق الناس فاوحى الله تعالى يا داود اخرج الى الناس وعلمهم العلم فان ذلك افضل من الدنيا وما فيها وقال بعض اهل المعرفة حيوة النفس بالروح وحيوة الروح بالذكر وحيوة القلب بالعقل وحيوة العقل بالعلم وحكى انه قيل لعبد الله ابن المبارك فلو ان الله تعالى اوحى اليك انك تموت العشية فماذا تصنع اليوم قال اقوم واطلب العلم لان الله تعالى اعطى لنبيينا محمد عليه السلام كل شئ ولم يأمره بطلب الزيادة واعطاه العلم وامره بطلب الزيادة قوله تعالى قل رب زدني علما (20:114) وحكى عن السري ره انه قال العلم افضل من كنوز الارض لان المال ينقص مع الانفاق والعلم نمو مع الانفاق والعلم يحفظ اهله من كل آفة وانما مثل العلم كمثل السراج على الطريق يقبس¹⁵⁷ منه الذاهب والجائي وينتفع به ولا ينقص وقال حكيم ان (86a) العلم النافع والادب الصالح كسب لا يغصبه غاصب ولا يسلبه سالب وهو جمالك ووزيرك وقوام دنياك وآخرتك فاجتهد في تعلمها وقال سهل ابن عبد الله تسترى ره الدنيا كلها اموات الا العلم والعلم كله حجة الا العمل والعمل كله هباء الا الاخلاص له خطر عظيم (حتى نختم)¹⁵⁸ به سئل اهل المعرفة عن محمد ابن الفضل البلخي ره ما علامة الشقاوة وقال ثلاث اشياء احدها ان يرزق الانسان العلم ويحرم العمل والثاني ان يرزق العمل ويحرم الاخلاص والثالث ان يرزق صحبت الصالحين ولا تخدمه اعلم ان علم غير النافع على نوعين احدها علم الشرائع الذي لا يعمل به صار بذلك غير نافع وان كان في نفسه علميا¹⁵⁹ شرعيا وثانيها علم النجوم وعلوم الفلاسفة كما في فصل الخطاب وقال احمد ابن حضرويه ذهاب الاسلام من اربعة اولها لا يعملون بما يعلمون والثاني يعملون بما لا يعلمون والثالث لا يتعلمون ما لا يعلمون والرابع يمنعون الناس من التعلم وحكى عن ابي نصر ره انه قال من يسمع كلمة من العلم مرة فلم تكن تعظيمه لآخرها (86b) كتعظيمه الاول مرة فليس باهل العلم وقال حكيم العلم والعمل قرينان كمقارنة الروح والجسد فلا نفع لاحدهما الا بالآخر وحكى عن الفقيه ابي الليث ره انه قال صاحب العلم اجعل علمك سراجا لظلمة قلبك ولا تجعله شمعا لشهوة نفسك ولا تكن كالفتيلة تضئ للناس وهي تحترق وقال الدار في العلم شفيع اذا استعمل خصم اذا ضيع وعن بعض الحكماء انه قال احسن طيب الرجال العلم وافضل الزاد الى الميعاد التقوى واجمل المروة ترك ما لا يعينك واكمل الثروة القناعة وغاية الغناء ترك الفضول ونهاية الراحة الخمول وعن حكيم انه قال العلم ميّت فاحياءه الطلب فاذا احيا بالطلب فهو ضعيف قوة المدارس فاذا قوى بالمدارس فهو محجب اظهاره بالمناظرة فاذا ظهر بالمناظرة فهو عقيم لا ينتج ونتاجه العمل فبذلك يتوالد ويتناسل وقيل العالم يخاف من الحق ويستحي من الخلق وقال بعضهم العالم طبيب وادويته الحق والصدق والعطف والنصح وقال العالم الذي يخلص الناس من ايدي الشياطين وقال بعض اهل الكلام العالم (87a) متخلق بهذه الاخلاق الحلم والحياء والنسك والرشد والصيانة والرزانة والصفاء ولزوم الخير ورفض الشر والنصح والوقار والصدق والتواضع وقال اهل البيان العالم الذي سرّه وعلا نيته سواء و¹⁶⁰ كان¹⁶¹ قوله وعمله من الله والله وفي الله

¹⁵⁷ БМ-1, БМ-2 де "يقتبس" деп дұрыс берілген.

¹⁵⁸ БМ-1, БМ-2 де "فختم" деп дұрыс берілген.

¹⁵⁹ БМ-1, БМ-2 де "علما" деп дұрыс берілген.

¹⁶⁰ БМ-1 ден алынып қойылды.

والآخرة مع الجهل العلم خليل المؤمنين والحلم وزيره والعقل دليله والعمل قائده والرفق والده والبرّ اخوه والصبر امير جنوده وقال النبي ع م ان بابا من العلم يتعلّمه الرجل ولا يعمل به خير له من ان لو كان له ابو قيس من الذهب فانفقّه في سبيل الله وقال عيسى بن مريم صلوات الله عليه من علم علم وعمل فذاك يدعى عظيما في ملكوت السموات (84a) وقال النبي ع م من طلب العلم صلّت عليه الملائكة قال النبي ع م اذا اراد الله بعبده خيرا جعل له من نفسه واعظا من قلبه وفي خبر آخر من كان قلبه واعظا كان عليه من الله حافظا فاهل القلوب يتعظون بلا واعظ من خلق ويزجرون بلا زاجر من ظاهر الكل في العوارف وفي خالصة الحقائق قال النبي ع م تعلّموا العلم فان تعلّمه حسنة ومدارسة تسبيح والبحث عنه جهاد وطلبه عبادة وتعليمه لمن لا يعلم صدقة بذله لاهله قرابة وفي شرح الارشاد وقال النبي ع م تعلّموا اليقين ولا يحصل ذلك الا عند الموقنين وفي خبر آخر الا بمحاسبة¹⁴⁹ الموقنين كذا في قوة القلوب وفي الحقائق المذكورة ايضا وخاصية هذا العلم انه حيوة القلوب من العمى ونور الابصار من الظلم |الظلام| وقوت الابدان من الضعف الفكرة فيه تعدل (بالصيام ومدارسته تعدل)¹⁵⁰ بالقيام وقال النبي ع م من خرج من بيته في طلب العلم لم يزل في سبيل الله تعالى وقال النبي ع م تناصحو في العلم (84b) ولا يكتمن بعضكم بعضا فالله تعالى سائل عنه وقال النبي عليه السلام يأتي زمان على الناس من طلب العلم فيه لوجه الله تعالى كان غريبا وفيه ايضا وفي الحديث ان عيسى عليه ع م قال مثل الذي يتعلم العلم ولا يعمل به كمثّل امرأة¹⁵¹ زنت في السرّ فحملت فظهر حملها فافتضحت فذلك من لا يعمل بعلمه يفضحه الله تعالى يوم القيامة على رؤوس الاشهاد وروى انه اوحى الله الى داود صلوات الله عليه يا داود ولو تأتيني بعد ابق من طريق العلم احب اليّ من عبادة الثقلين وعن النبي ع م انه قال يا اخواني تناصحو في العلم لا يكتّم بعضكم بعضا فان خيانة الرجل في العلم اشدّ من خيانتة في ماله وفي الخبر الجهل اقرب الى الكفر وقال ع م ان لكل شئ طريق وان طريق الجنة العلم وقال ابو الاسود ليس شئ اعز من العلم وذلك لان الملوك حكام على الناس والعلماء حكام على الملوك وعن علي كرم الله وجهه انه قال العلم ثلاثة احرف عينه من العليين ولا مه من اللطف وميمه من الملك يبلغ صاحب¹⁵² الى الدرجات الزلّفى في الدنيا والعقبى والى ملك الآخرة والاولى وعن ابن عباس رض انه قال مذاكرة العلم ساعة من الليلة احبّ الىّ من احياء تلك الليلة وقال حسن البصرى ره العلم خير ميراث والادب ازيّن لباس والتقوى خير زاد والعبادة اربح بضاعة والعمل خير قائد و حسن الخلق خير قرين والحلم خير وزير والقناعة افضل غناء والتوفيق خير عون وذكر الموت خير مؤدب¹⁵³ يا عجباً للالسنّة (تصف والقلب تعرف والاعمال تخالف يا عجباً لاقوام امروا بالزاد)¹⁵⁴ ونودوا راقبهم¹⁵⁵ بالرحيل وهم قعود يلعبون وقال جعفر ابن صادق رض¹⁵⁶ القلوب تربة والعلم غرسها والمذاكرة ماءها فان انقطع عن التربة ماءها جف غرسها وقال علي كرم الله وجهه العلم نهر والحكمة بحر والعلماء حول النهر يطوفون والحكماء في وسط البحر يغوصون والعارفون في سفن النجاة يسيرون وحكى عن بعض اهل معرفة انه قال يقول العلم لصاحبه انا غريب جنّت من عليين فاصبر معي اصيرك الى دارى واعزك على جميع الخلائق

¹⁴⁹ "بمجالسة"

¹⁵⁰ BM-3 те бұл сөздер қалып кеткен. BM-1, BM-2 ден алынып қойылды.

¹⁵¹ "امرأة"

¹⁵² BM-1, BM-2 "صاحب" деп берілген. Бірақ бұл да дұрыс емес. Дұрысы "صاحبه"

¹⁵³ BM-2 де "المؤدب" деп дұрыс берілген.

¹⁵⁴ BM-3 те бұл сөздер қалып кеткен. BM-1, BM-2 ден алынып қойылды.

¹⁵⁵ BM-1, BM-2 де "فيهم" деп дұрыс берілген.

¹⁵⁶ BM-1, BM-2 де "ره" деп дұрыс берілген.

حکمالار آيتورلار هر کيم حکمت سوزين ايشوتسه (82a) و قبول قيلماسه اول کيشى مرتد دين تورور و اگر قبول قيلسه عمل قيلماسه اول کيشى منافق لاردين تورور و بعضى حکما ايتورلار عالم لار اهل سماع و روايت تورور و فقيه لار اهل معنى و معرفت و حقيقت تورورلار و حکما لار اهل علم و فقه و حقيقت بولوب و علميغه مشغول بولورلار سهل ابن عبد الله تسترى ايتور حکمانينگ تيل لارى حق تعالى نينگ خزينه علمى نينگ کلیدی تورور ايدوستلار حکما نينگ قول لاريغه و آثار لاريغه اعتقاد و اخلاص برلان قبول قيليب تبعيت قىلا کورونگ تا کيم مسترشدین لاردين بولوب الارغه محبت برلان خدمت قيليب مرشد مرتبه سيگا يتکاي سيزلار حکمالار نينگ خواص و شمایل لارى اولتورور کيم قول لارى راست ليق و عمل لارى خوب و حيا لارى کوب و حرص دنيا لارى آز و امانت لارى بى خيانت و آدملا رغه توغير ليک احسانى اشاعت ليک طاعتى اقبال ليک معصيت دين اعراض ليک رب نينگ (82b) رضا سيغه طلب ليک و برّ و ايتارغه کتمان ليک هيچ کيشى الارغه عداوت قيلماس لار هم هيچ کيشيگا عداوت قيلماس

وسنده هذا وفي منهاج العابدين قال الله تعالى يا داود علم علم النافع قال داود ع م الهى وما علم النافع قال الله تعالى علم النافع ان تعرف جلالى وعظمتى وكبريائى وكمال قدرتى على كل شئ فان هذا الذى يقربك الىّ وفي فتاوى المنهاج العلم النافع هو الذى يزيد فى خوفك وينقص من ذنبك فى الدنيا فكل علم لا يدعوك من الدنيا الى الآخرة فالجهل اعوذ عليك منه فاستعذ بالله من علم لا ينفع وفى المنهاج¹⁴⁶ العمال علم بالقلب هو علم النافع وفيه ايضا علم الباطن سرّ من اسرار الله عزّ وجل وفى خالصه الحقائق سئل بعض الحكماء عن العلم النافع قال العلم النافع بالله وفيه انه علم فى القلب فذلك علم النافع وقال فيه مرّة اخرى هو علم الحقائق والمعارف وفيه قال الحواريون لعيسى ع م علمنا العلم الاكبر قال ليس هو الا بثلاثة اشياء الخوف من الله تعالى والحياء من الله والرضاء بقضاء الله (83a) هذا من زبدة ما فى خالصه الحقائق وفى قوة القلوب قد امر رسول الله صلى الله عليه وسلم بتعليم علم اليقين وهو من زبدة علم النافع يعنى امر بمجالسة اهل اليقين لان اليقين لا يظهر بذاته وانما يوجد عند الموقنين فقد امر بهم قال يحيى بن معاذ فى الدنيا حسنة من دخلها لم يشتق الى الجنة ولم يستوحش¹⁴⁷ قيل ما هى قال معرفت الله تعالى وفى خالصه الحقائق التزم داود ع م العبادة وفارق عن الخلائق فاوحى الله تعالى اليه السلام يا داود اخرج الى الناس وعلمهم العلم فان ذلك افضل من الدنيا وما فيها وفى شرح الارشاد ويقال ما اتى |أعطى| الله عبدا علما الا عطا معه حلما وتواضعا وحسن خلقا ورفقا فذلك علامة العلم النافع من اتاه الله زهدا وتواضعا وحسن خلق فهو امام المتقين وكان الحسن يقول الحلم وزير العلم والرفق ابوه والتواضع ثوبا له وفى اخبار داود ع م ان الله عزّ وجلّ اوحى الله يا داود لا تسئلنى عنى عالما قد اسكره الدنيا فيسدك عن طريق محبتى اولئك (83b) قطاع الطريق المريدين وفى خالصه الحقائق روى انه اوحى الله تعالى الى داود صلوات الله عليه يا داود تعلم العلم النافع يقربك الىّ حتى تعرف جلالى وجبروتى فانى لا عذب بالجهالة من لقائى وفى شرح الارشاد ان الله تعالى اكرم المؤمنين بان جعل المعرفة سراجهم والمحبة سروره والاسلام طريقه والتوفيق رفيقه واليقين زاده والقرآن امامه ومحمد¹⁴⁸ ع م خاتم الانبياء رسولا له والجنة داره والرضاء فخره والرؤية عامة كرامة وفى خالصه الحقائق والعلم حيات الاسلام وعماد الايمان وقال النبى ع م خير الدنيا والآخرة مع العلم والشر الدنيا

¹⁴⁶ БМ-2 де "منهاج" деп дұрыс берілген.

¹⁴⁷ БМ-1 де "يستوحش منها" деп берілген. Бұл да граматикалық тұрғыдан дұрыс емес. Дұрысы "يستوحش منها"

¹⁴⁸ БМ-1, БМ-2 де "محمدًا" деп дұрыс берілген.

آخرت آفتی دین (80a) حکایت دور کیم امام حسن غه بر آدم ایدی کیم ایها الفقیه امام حسن غضب بر لان ایدی کیم نه یرده دور فقیه کیم دنیانی ترک قلیب آخرت عملیغه مشغول بولسه کراک وبر کیشی امام سفیان دین سوردی که من آرزو قیلورمن کیم کورگای من عالم زاهد نی جوابندا سفیان قول کوتاریب ایدی هیهات بول زمانده موجود بولماس انداغ عالم اهل معرفت نینگ اولوغی ایتور کیم اوچ حجاب قتیق حجاب تورور بری زاهد نینگ زهدی بری عابد نینگ عبادتی بری عالم نینگ علمی اکابرلاردین سوردیلار کیم اولیا وعلما وجهلا کیم دور جوابنده ایدیلار اولیا اولتورور کیم باطنی ظاهریدین افضل بولغای وعلما اولتورور باطنی ظاهری یکسان بولغای وجاهل اولتورور کیم ظاهری باطنی غه مخالف بولغای وابن مبارک ایتور هر وقتی که سنه هجرت دین ایکی یوز یگرمه یل بولغاندین سونگ باقی قالمادی یر یوزینده عالم عامل بی ریا عزیز ایتور کیم نچاقلی علمم بار آنی (80b) خلاق بیلسون تیب دوست توتسه اول کیشی اسیر تورور شیطانغه وبر عزیز ایتور امام ابو یوسف نینگ یانیغه باردیم یغلای تورور سوردیم نچوک یغلارسین ایدی کیم فردوس اعلی اوچون یغلارمن لیکن سلاطین غه همراه بولغانیم اوچون یغلارمن حکایت قیلورلار امام یوسف دین اول وقت کیم قاضی بولدی یانیغه حسن ابن زیاد کیلدی مذاکره مسائل قیلدیلار امام ابو یوسف فکر تأمل قیلدی حسن ایدی یا ابا یوسف خلیفه نینگ طعامی زهنینگ افساد قلیب تورور کوفه طعامیغه رجوع قیلغیل تا زهنینگ اوزیگا کیلگای نقل ایتارلار کیم بنی اسرائیل وقتنده هر وقت کیچیک لار اولوغلارنینگ آلدینده یورورسه لار جاهل لار علمالارنینگ آلدیندا یورسه لار یر یاریلیب الارنی یوتار ایردی حسن بصری ایتور هرکیم عزت وحرمت نی ترک قیلسه یوم الجزاده یغلامقغه گرفتار بولغای وهرکیم بی ادب بولسه یوم العطاده ندامت غه گرفتار (81a) بولغای وهرکیم علمیغه عمل قیلماسه آخرت ده ظلمت غه گرفتار بولغای واهل معرفت ایتورلار کیم قتیق ندامت اولار وقتنده عالمی غه کیم عمل قیلماسه علمیغه واما قیامتده قتیق ندامت لیک پادشاه کذاب تورور وینه ایتورلار کیم کیشیگا سوزلاماک ووعظ ایتماق دشوار وقتیق کیلسه بس لازم تورور حدیث ووعظ ایتماق وهر وقت کیم حدیث ووعظ ایتماق غه خوشی وزوقی بولسه¹⁴⁴ ایتماسون انینگ اوچون کیم اولقی صورتده خلاف نفس تورور وسونقی ده اعزاز احادیث تورور اهل معرفت ایتورلار کیم حکمت نینگ مداری تورت نمرسه تورور بری معرفت دین حلاوت تابماق وبری خدمت دین خوشوقت لیق تابماق وبری صحبت دین انس لیک تابماق وبری فرقت دین قورقماق علم حکمت نی بیان قیلالی ابو بکر وراق ایتور حکمت اوچ تورور حکمت سماوی دیرلار اول قرآن تورور وبری حکمت نبویه دیرلار اول سنت (81b) تورور وبری حکمت جهديه دیرلار اول ملازمت وخدمت دیرلار وبعضی ایتور تابیتیم حکمتی آچ قریندین و علم نی طلبدین ونور اسلامنی کچه نمازیدین وخلق هیبت نی خالق هیبتی دین هرکیم طلب قیلسه دنیانی علم و حکمت برلان اندین علم و حکمت کیتار وبعضی ایتورلار حکمت سوز عارفلار کونگلنده تصدیق تیلی برلان وزاهدلارنینگ کونگلنده تفضیل تیلی برلان وعابدلارنینگ کونگلنده توفیق تیلی برلان ومريدلارنینگ کونگلنده تفکر تیلی برلان علمالارنینگ کونگلنده تذکر تیلی برلان یحی بن معاذ ایتور حکمت آسماندین کونگل لارغه توشار وتورماس اول کونگلده کیم تورت خصلت بولسه حکمت مرفوع بولور بری اولکیم میلی دنیاغه بولسه وبری اولکیم تانگلا نینگ¹⁴⁵ غمین بوکون یسه وبری اولکیم برادر یغه حسد قیلسه وبری اولکیم دوست توتسه شرف ومنزلت نی وبعضی

¹⁴⁴ BM-1, BM-2 де "بولسه" деп берілген.

¹⁴⁵ BM-1, BM-2 де "ایرتنگ نینگ" деп балама мағынасы берілген.

برلان وملائکة مقرب کچه وکوندوز وینه رسول ع م ایتورلار بر ساعت عالم تکیه قیلسه توشاک نینگ اوستینده نظر قیلسه علم غه عابد نینگ یتیمیش یل لایق طاعتیدین افضل تورور وینه ایدیلار عالم مکرم تورور خدا خدمتده مینگ شهیددین عالم غه الله وکیل تورور عطا قیلور انینگ بر سوزیگا نورینی قیامتده وایتور نامه سیده آنینگ مینگ یل لایق طاعت نی رسول ع م ایتورلار عالم لار دنیاده جای نشین انبیا تورور آخرتده از جمله شهدادین تورورلار وینه ایتورلار هرکیم عالم ایزینده نماز اوقوسه پیغمبر ایزینده نماز اوقوغاندیک بولور هرکیم پیغمبر ایزینده نماز اوقوسه همه گناه لارینی خدای تعالی مغفرت قیلور ایرمیش وینه پیغمبرمیز ع م ایتورلار من بنی آدم ایچره سره سی مندین سونگ عالم لار تورور کیم علمی انینگ نشر بولوب تورور وینه بر سره سی مندین سونگ مردی تورور کیم مجاهده قیلیب تورور حق رضاسی اوچون حتی کیم بول مجاهده برلان اولوب ترور وینه پیغمبرمیز ع م ایتورلار عالمی کیم کونگلونده شهاوت (78b) دنیا بولسه انگا حرام تورور متقی لار غه امام بولغای وینه ایتورلار کیم قیامت قایم بولماقی نینگ شرطی اولتورور کیم جهال عابدلار وفساق عالم لار پیدا بولغای لار اکابرلار ایتورلار کیم عالم اگر تعلیم برسه آدم لار غه استغفار ایتور انگا تورت طایفه فرشته لار آسمانده وقوشلار هواده وچهار پای لار یرده وبالیق لار دریاده علی کرم الله وجهه ایتورلار کیم دین نینگ بناسی تورت نمرسه برلان حاصل بولور عالم لار علميغه عمل قیلماق برلان جاهل لار علمدین ناموس قیلماس لایق برلان دولتمندلار خدانینگ حقی نی برماک برلان فقیرلار آخرت نی دنیا غه ساتماس لایق برلان حاصل بولور ابن عباس ایتورلار قیامتده حق تعالی جمع قیلدورور علامالارنی بر بلندنینگ اوستینده وایتور ای علمالار سیزلارگا کوب خیر قیلور بولدوم ودوستلاریم سیزلار نبی ورسول دین سونگ مکرم بنده لاریم سیزلار من سیزلاردین راضی من شرم قیلورمن حرمت قیلماين (79a) عیب لارینگزنی فاش قیلسام بول خلیق ایچنده کریم لیکغه لایق ایرماس ای ملائکه لار گواه بولونگ لارکیم من بولارنی یارلیقادیم تیب مرحمت قیلور ایرمیش عمر رضی الله عنه ابو کعبنی کوردیلار جماعت انگا تابع بولوب بارورلار الارغه درّه کوتاردیلار ابو کعب عرض قیلدی یا عمر نه صنعت کوردینگز عمر رضی الله عنه ایدیلار بول کردار سیزلاردین متبوعغه فتنه وتابعغه خارلیق تورور انس ابن مالک ایدیلار علما همتی رعایت تورور سفها همتی دوايت تورور انس ابن مالک رض حدیث مصطفی علیه السلام دین ایتورلار بولغاندا یخشی لباس کییب خوش بوی لایق قیلیب ایتورایردی تا علم وحدیث مصطفی ع م وآثار صحابه لارنینگ عزتی اوچون بعضی اهل معرفت دین سوردیلار کیم علمالار موعظه سننیدین فایده آلماس میز بو نه سر دور انده جواب ایدیلار کیم وعظ ایتغوچی خصی دور ایشتكوچی عقیم دور لا جرم طبیب لار خیانت غه گرفتار بولوب تریاق وعسل جایغه زهر قاتل برورلار (79b) وبعضی ایتورلار لایق اولتورور کیم علميغه زینت برگای نفس برلان وزینت برماکای نفسیگا علم برلان وینه ایتورلار علم زینت تورور طاعت قیلغان غه وکودورکوچی دور عصیان قیلغانغه علما آلوده گناه غه بولسه مثل کشتی دریاده سنغاندیک بولور اوزی کوب خلیق برلان غرق بولسه کراک بعضی اهل معرفت ایتورلار شریف کیشی تورت ایشنی ناموس قیلماين ایتکای هرچند سلاطین زمان بولسه هم بری تورماق مجلسدین اتاسی واناسی اوچون وبری خدمت قیلماق مهمان اوچون وبری خدمت قیلماق عالمی غه کیم علم نی اندین تعلیم آلیب تورور وبری بیلماگاننی سوره ماق لایق دور بیلگان کیشیدین وینه ایتورلار همه علمالار امت محمد غه مهربان تورورلار اتا وانا لارندین زیاده راق ومرحمت لاری بار تورور انینگ اوچون کیم اتا انالاری الارنی ساقلار دنیا آفتی دین و علمالار الارنی ساقلارلار

ایدی کیم حق تعالی سنگا معلوم قیلسه کیم ایرته آلورسن تا ایرته گا چه نه یش برلان بولورسن جواب بردی کیم طلب قیلورمن علم نی انینگ اوچون کیم حق تعالی عطا قیلیب تورور نبی علیه السلام غه هر نمرسه نی وزیاده طلب قیلماقغه امر قیلمادی اما علم نی عطا قیلدی زیاده سین طلب قیلماق نی چنانچه قرآنده خبر برور کیم قل رب زدنی علما (20:114) تیب کبرالار ایتورلار کیم یر یوزی نینگ کنجندین علم افضل تورور نچوک کیم مال خرج قیلونسه کم بولور اما علم نی خرج قیلسه لار زیاده بولور و علم صاحبی نی هر آفت دین ساقلار و علم نینگ خاصیت لاری کوب تورور چنانچه مثل چراغ تورور خدا یولینده بارور کیلور خلق غه روشن لیک برور (76b) آنی غاصب غصب ایئا الماس اوغری وقرقچی ضرر تیکورمس لار صاحبی غه جمال وکمال تورور وزیری تورور دنیا و آخرت نینگ قوامی و بیناسی تورور بس ایدوستلار طلب قیلماق علم نی لازم تورور معتبر کبرالار ایتورلار کیم جمیع دنیا اولوک تورور مگر علم و جمیع حجت و دلیل تورور مگر علم و جمیع عمل عبث تورور مگر اخلاص اخلاص صدا غه خطر عظیم بار تورور تا انده تمام بولغای اکابرلار ایتورلار کیم شقاوت نشانی اوچ تورور بری اولتورور کیم حق تعالی انگا علم برور و عملنی انگا حرام قیلور وینه بری اولتورور کیم عمل برور اخلاص نی انگا حرام قیلور وبری اولتورور کیم صحبت اهل صالح نی میسر قیلور و انینگ خدمتین انگا حرام قیلور بعضی کبرالار ایتورلار کیم اسلام کیتار تورت نمرسه برلان بری اول کیم عمل قیلماس بیلکانیگا وبری اولکیم عمل قیلور بیلماگانیگا وبری اول کیم تعلیم الماس بیلماگانینی وبری اولکیم منع قیلور آدم لارنی تعلیم علم دین عزیزلار ایتورلار هرکیشی ایشوتسه (77a) بر کلمه علم نی مینگ مرتبه انینگ تعظیمین برجا قیلماسه تا اخیر یغه چه مثل اول مرتبه تعظیم قیلیب ایردی اول کیشیگا اهل علم دیماسلار اکابرلار ایتورلار کیم عمل برلان علم مناسبتی بر بریگا مثل روح برلا جسدتیک تورور بری نینگ فایده سی بولماس مگر ینه بری برلان همراه بولماغونچه بعضی کبرا ایتورلار کیم علمینگی چراغ قیل کونگلونگ نینگ قرانگغو لیقی غه و قیلما انی شمع نفسینگ نینگ شهو تیگا و قیلما انی مثل فتیله کیم خلیق غه روشن لیق برور اوزنی یاقیب کول قیلور و بر باد ایتار بعضی ایتورلار کیم علم شفیع تورور انگا کیم اگر عمل قیلسه و خصم تورور انگا کیم اگر ضایع قیلسه و بعضی ایتورلار یخشی خوش بوی لیق آدم ده علم دور توشه آخرت نینگ افضل تقوی تورور واجمل مروّت ترک مال واکمل دولت مندلیک قناعت تورور و انتهای دولت مندلیک ترک فضولی تورور و نهایت راحت کم سخن لیک تورور بعضی حکما ایتورلار کیم (77b) علم میت و اولگان تورور حیاتی طلب قیلماق تورور طلب دین سونگ عاجز تورور قوتی راست تورور و راست دین سونگ محبوب تورور مناظره برلان حجاب کوتارولوب علم ظاهر بولور ظاهر بولغاندین سونگ عقیم بولور یعنی نتیجه حاصل بولماس نتیجه سی انینگ عمل برلان تولد و تناسل بولور اکابرلار ایتورلار کیم علما اولدور کیم قورقار حقدین و حیا قیلور خلیقدین بعضی ایتور عالم طبیب دور ادوی سی حق و صدق و عطوفت و نصیحت دور و بعضی ایتورلار کیم عالم اولدور کیم آدم لارنی شیطان نینگ قولیدین خلاص قیلغای بعضی ایتورلار کیم عالم اولتورور متخلق بولغای باخلاق و حلم و حیا و طاعت و رشد و صیانت و رزانت و صفاقت و لزوم خیر و رفض شر و نصایح و وقار و صدق و تواضع و بعضی ایتورلار کیم عالم اولدور کیم ظاهر و باطن برابر بولغای و بعضی ایتورلار کیم عالم اولدور کیم ملایم بولغای کونکلی بعضی ایتورلار هر نمرسه محتاج تورور علم غه و علم محتاج تورور ایکی نمرسه گا کیم حلم و ادب تورور رسول علیه السلام ایتورلار کیم اوچ طایفه مخلوق استغفار ایتورلار علما و متعلمین لار غه یتی قت آسمان (78a) و اهل

برادرلارغه نصایح قیلماق کراک و اگر بول علم نی بربرینگزدین پنهان قیلسانگیزلار اهل خیانت دین بولورسیزلار مال خیانتی دین علم خیانتی نینگ جفاسی آخرتده (74b) قتیغ راق تورور خبردا کیلیب تورور کیم عامی کافرغه یقین راق تورور نبی ع م آیتورلار کیم هر نمرسه نینگ یولی بار جنت نینگ یولی علم تورور بعضی اکابرلار آیتورلار کیم علم دین جهانده عزیز نمرسه یوق تورور نچوک کیم پادشاه لار حاکم تورورلار آدم لارغه علمالار حاکم تورورلار پادشاه لارغه بیلنگ ایدوستلار علم اوچ حرف تورور عین علیین دین تورور لام لطف دین ومیم ملک دین تورور هرکیمده بول اوچ صفت بولسه بول صفت لار انی درجات عالیغه دنیا ده و آخرتده یتکورور مقصد اعلی ومطلب اجله واصل قیلور وبول علم نی بر ساعت کیچه ده تذکره قیلسه لار تمامی کیچه طاعت قیلغان نینگ ثوابین تاپارلار وبعضی اکابرلار آیتورلار کیم بول علم میراث لار نینگ افضلی تورور وبول (علم نی اولی)¹⁴⁰ لباس لار نینگ مزینی وتقواسی آخرت آزوقی نینگ یخشی سی تورور وعبادتی آخرت مطاعی نینگ افضلی تورور وانینگ عملی عصاکش لار نینگ معتبری تورور وحسن خلق لیقی (75a) مقرب لار نینگ یخشی سی تورور وحلم لیق وزیرلار نینگ افضلی تورور وقناعت لیقی دولتمندلار نینگ افضلی تورور وتوفیقی یاری برا تورغان رفیق لار نینگ یخشی سی تورور اولوم نی یاد قیلماق آداب لیک جماعت نینگ زبده¹⁴¹ سی تورور اعجبال لاری توصیف ده کونگول لاری معرفت ده واعمال لاری مخالفت ده واعجبال¹⁴² قومی کیم امر قیلورلار (توشه آخرت ده آزوقینی)¹⁴³ ندا قیلورلار الرحیل تیب وحالانکه اولتوروب تورورلار بازی وکولکی برلان بعضی اکابرلار آیتورلار کونگل توربت تورور وعلم انده نهال تورور ومذاکره انده سو تورور هر وقت کیم سو قوروسه نهال لار البته قورورلار علی کرم الله وجهه آیتورلار علم نهر تورور وحکمت بحر تورور وعلمانهر تورور تیکراسنده یورورلار وحکمالار دریا اورتاسندا غواص لیق قیلورلار وعارف لار کشتی نجات ایچره کیریب سیر ایتارلار وبعضی اهل معرفت ایتورلار کیم بول علم صاحبکا آیتورلار کیم من غریب من علیین دین کیلورمن منینگ برلان صبر قیل (75b) تا حولی حرمیغه کیرگونچه انده بارغان سونگ عزت قیلورمن سنی جمیع خلائق دین زیاده راق بیلنگ ایدوست لار اکابرلار ایتورلار کیم بد کردار جماعتلار اهل خیارلارغه محتاج بولسه لار ایکی طایفه نینگ صلاحی ترورور اما اهل خیار اهل اشرارغه محتاج بولسه لار ایکی طایفه نینگ فسادی تورور بول سوزلار معتبر کبرالار نینگ سوزی تورور بیلنگ ایدوستلار اولوغ گناه اولتورور کیم عبادت قیلماق تورور جهالت برلان کوب بنده لار عبادت وعمل غه مشغول بولورلار جهل برلان اندین کفر پیدا بولورانی بو ایکی کردار تارتار دوزخغه مثل ابلیس علیه اللعنة کبی وکوب بنده لار گناه قیلورلار علم برلان انینگ تدراکین قیلیب توبه وندامت قیلورلار بول کردار الارنی بهشت کا تارتار مثل آدم علیه السلام کبی اکابرلار ایتورلار ایدوستلار تعلیم آیینگ لار علم نی بس خلائق اراسنده عزیز بولورسیز اندین سونگ عمل قیلنگ لار تاکه عند الله هم عزیز بولغای سیزلار حضرت داود علیه السلام خلقدین قاجیب حقغه عبادت قیلدی (76a) حق تعالی امر قیلدی کیم یا داود چیق خلائق ایچره علم نی تعلیم برگیل کیم علم تعلیم برماک دنیا وما فیها دین آرتوق تورور بعضی اهل معرفت ایتورلار کیم نفس حیاتی روح برلان تورور عقل حیاتی علم برلان تورور عبد الله مبارک کا بر کیشی

¹⁴⁰ БМ-1, БМ-2 де "علم نینگ ادبی" деп дұрыс берілген.

¹⁴¹ БМ-1, БМ-2 де "زنده" деп берілген.

¹⁴² БМ-1, БМ-2 де "عجا" деп берілген.

¹⁴³ БМ-1, БМ-2 де "توشه آخرت آزوقنی" деп берілген.

خوبراق تورور بعضی لار علم نافع تیب علم قلب غه ایتورورلار اول علم اسرار الله و علم توحید و علم (72b) اکبر و علم باطن و علم بالله و علم حقایق و علم یقین دیرلار حق تعالی امر قیلدی داود علیه السلام غه کیم یا داود علم نافع نی خلیقه تعلیم برگیل الارنی منگا یقین قیلغیل الار هم بیلگایلار منینگ اولوغ و عظمتیم نی هرکیم بول علم غه جاهل بولوب منگا یولوقسه آنی عذاب غه گرفتار قیلورمن بول علم نینگ علامتی نی بیان قیلالی حق تعالی بول علم نی هر بنده گا میسر قیلسه نشانی اولتورور کیم انده تواضع و حلم و حسن خلق و رفق و مواسی پیدا بولور انگا امام متقین دیرلار انینگ اوچون اکابرلار ایتوب تورورلار کیم بو علم نینگ اتاسی رفق و مواسی تورور وزیر ی حلم تورور لباسی تواضع تورور ینه حق تعالی وحی قیلدی داود علیه السلام غه یا داود مندین طلب قیلمه عالم نی کیم الارنی دنیا مست قیلغاندور الار سنکا محکم قیلور محبت یولینی الار غه قطاع طریق مریدین دیرلار بس علم نافع غه عالم بولغان جماعت نی طلب قیلماق (73a) لازم تورور حق تعالی الار غه اکرم قیلیب معرفت چراغی برلان کونگل لارینی روشن قیلیب تورور محبت برلان مسرور قیلیب تورور اسلام یولین الار غه آچیب تورور توفیق نی الار غه رفیق قیلیب تورورلار الار نینگ باطننده و عظمت موهبت قیلیب تورور و عظمت ظاهر الار غه درکار ایرماس بو علم نینگ خواصین بیان قیلالی بو علم بر نوریدور کیم غفلتنی کوتارور بو علم نینگ مذاکره سی کونگول نی حیات قیلور بول علم نینگ عالم لاریغه همنشین بولغان سبیلی بول علم حاصل بولور پیغمبر علیه السلام ایتورلار کیم تعلیم آیینگلار علم یقین نی تعلیم آلماق ثواب عظیم تورور درس آیتماق لیق اندین تسبیح تورور بحث قیلماق اندین جهاد تورور و طلب قیلماق آنی عبادت تورور بیلماگانلارگا تعلیم برماک صدقه تورور بول علم نی اهلیگا آیتماق قربت تورور بو علم لیق عالملار نینگ اوخلاغانی جاهل لار نینگ نماز اوقوغانیدین (73b) افضل تورور بول علم نی فکر قیلماق روزه توتماق برلان برابر تورور بول علم مؤمن نینگ خلیلی تورور و حلم لیق انینگ وزیری تورور عقل لیق انینگ وکیلی¹³⁸ تورور عمل قیلماق انینگ عساکشی تورور رفق و مواسا لیق انینگ اتاسی و اناسی تورور بر و نیکو یعنی یخشی لیق انینگ برادری تورور و صبر انینگ لشکری نینگ پادشاهی تورور و اگر بو علم نی کیشی بیلسه و عمل قیلماسه¹³⁹ ابو قیس طاغی چاقلی زرنی خدا یولیه خیرات قیلغاندین افضل تورور و اگر عمل قیلسه آسمانداقی جماعت لار نینگ اراسنده مشهور بولوب معظم بولور و بول علم نی کیشی طلب قیلسه ملائکلا انگا رحمت ایبارکای لار انینگ معیشتنده برکت بولغای و رزقی انینگ کم بولمغای بول علم انگا مبارک بولغای الله تعالی وحی قیلدی داود علیه السلام غه وایدی یا داود تعلیم آغیل علم نافع نی تا یقین بولغای سن منگا و بلگای سن (74a) منینگ جلال و جبروتیمنی و هر کیشی بول علم غه جاهل بولوب منگا یولوقسه قتیق عذاب قیلورمن و حدیث ده کلیب تورور کیم عیسی علیه السلام ایتورولار کیشی عالم لار دین علم تعلیم آلسه و عمل قیلماسه اول کیشی بر ضعیف غه اوخشار کیم پنهان زنا قیلیب تورور و بوقازلیقی معلوم بولوب دور خلیقه طعنه بولوب ترورور بول عالم قیامتده حق تعالی خدمتده علی رؤوس الاشهاد خلیق اراسنده ملعون بولوب شرمنده شرمسار بولور بیلنگ ایدوستلار بول علم اوچ نمرسه برلان حاصل بولور خدادین قورقماق برلان و اندین حیا قیلماق برلان و اندین رضا بولماق برلان وحی قیلدی الله تعالی داود علیه السلام غه اگر بنده طریق علمدین قاچسه آلیب کیلینگ عبادت ثقلین دین افضل تورور رسول علیه السلام ایتورلار کیم بول علم نی

¹³⁸ БМ-1, БМ-2 де "دیلی" деп дұрыс берілген.

¹³⁹ БМ-1, БМ-2 де "قیлсе" деп берілген.

وباطندا (70b) وبعضى ايتورلار كيم صادق اولتورور كيم هيچ كيم گا حسد قيلماس رسول عليه السلام ايتورلار كيم صدق هدايت قيلور يخشى ليقغه ويخشى ليق هدايت قيلور جنت غه بعضى ايتيب تورور كيم صدق نينگ علامتى اولتورور كيم ظاهر وباطنى يكسان بولغاى اكابرلار ايتورلار صدق همه امورلار نينگ مدارى تورور وانينگ برلان امورلار نينگ نظامى تمام تورور بلكه بول ايكي لانچى درجه نبوت تورور كما قال الله تعالى اولئك الذين انعم الله عليهم من النبيين والصدقيين (4:69) بعضى اكابرلار ايتورلار كيم صادق لار نينگ كونگل لارى روشن تورور نور حقانى برلان كيم الله تعالى شيطان نى اندين خبردار قيلسه البته كويار ويوق بولور عزيزى ايتوركيم توشومدا كوردوم ايكي فرشته آسماندين ايندى مندين سورديلار صدق نه تورور من ايديم عهد كه وفا قيلماق دور وراست ايتورسين (71a) تيديلار شول ساعت يتى آسمانغه چيقديلار اسلام نينگ اركانى تورت دور صدق ويقين ورضا ومحبت بعضى ايتورلار خدا برلان هميشه بولماق صدق برلان حاصل بولور اهل معرفت ايتورلار كيم كيشى فرض دايم نى ادا قيلمسه اندين فرض وقتى قبول¹³⁷ بولماس فرض دايم راست ليق تورور وبعضى اكابرلار ايتورلار كيم صادق لار نينگ نهايتى نينگ اخيرى انبياء ع م احوالى نينگ اولى تورور اما انبياء عليه السلام نينگ نهايتى يوق تورور

وسنده هذا وفى خالصه الحقائق قال ذو النون الصدق سيف الله تعالى فى الارض ما وضع على شئ الا قطعه وقال بعضهم الصدق موافقة الحق فى السر والعلانية وقيل الصادق الذى لا يحسد احدا ويرضى بما قضى الله تعالى قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الصدق يهدى الى البر وان البر يهدى الى الجنة قيل ان من علامة الصدق استواء السر والعلانية (71b) قال ابو عبد الرحمن السلمى الصدق عماد الامر وبه تمامه وفيه نظامه وهو الثانى درجة النبوة قال الله تعالى فالولئك الذين انعم الله عليهم من النبيين والصدقيين (4:69) وقال انطاكى قلوب الصادقين تزها بانوار لو اطلع الله تعالى عليها الشيطان لاحترق وقال ابو سعيد الخيراذ رعت فى المنام كان ملكين نزلا من السماء فقالا لى ما الصدق قلت الوفاء بالعهد قالوا صدقت وعرجا الى السماء وسئل عن اركان الاسلام فقال اركان الاسلام اربعة الصدق واليقين والرضاء والحب من احب ان يكون الله معه فى جميع الاحوال فيلزم الصدق فان الله مع الصادقين وقال بعض اهل المعرفة من لم يؤد الفرض الدائم لا يقبل منه الفرض الموقت قيل ما هو الفرض الدائم قال الصدق قال آخر نهايات الصديقين اول احوال الانبياء وليس نهاية الانبياء عليهم السلام

الباب الثانى عشر لا يشتغل بعلم لا ينفع اصلا

بيلنگ ايدوستلار مريدغه (72a) لازم تورور كيم فايده سيز علم غه شروع قيلمغاى فايده سيز علم بعضى اوچ بعضى ايكي ديب دورلار اما اوچ نينگ برى علم بى عمل وعالم بى عمل شأ نيندا علمنى شروع قيليب عمل قيلونمسه وبرى علم نجوم وعلم فلاسفه ليكن بو مسئله يخشى معلوم بولونماس تا علم نافع نى بيلماگونچه چنانچه حق سبحانه وتعالى داود ع م غه وحى قيلدى كيم يا داود تعليم آغيل علم نافع نى حضرت داود ع م ايدى كيم علم نافع نچوك علم تورور حق تعالى ايدى علم نافع اولتورور كيم منينگ جلال وعظيمتم نى بيلماق وكمال قدرتم نى بيليب منكا يقين بولماق تيدى وبعضى ايديلار كيم علم نافع اول علم تورور كيم زياده بولغاى انكا خوف الله تعالى وآخرة وانينگ دنياغه رغبتي كم بولغاى هر علم كيم آدمنى دنيادين يوز ايلانتوروب آخرتغه ميل قيلدورماسه اول علم ايماس تورور بلكه اندين جهل

¹³⁷ БМ-1, БМ-2 де "ادا" деп берілген.

وهم في لعنة الله والملائكة والناس اجمعين البخيل والمتكبر والاكول يعنى يأكل كثيرا وخصلتان يحبهما الله تعالى حسن الخلق والشجاعة وخصلتان يبغضهما الله تعالى سوء الخلق والبخل وقال بعض اهل الارشاد ابخل الناس (69a) رجلان رجل بخل بمال غيره ورجل ذكر عنده اسم النبي ع م فلم يصل عليه وقال بشير ابن الحارث¹³² البخيل لا غيبة له والنظر اليه يقسى القلب والضحك الى احمق¹³³ يتعب الروح وقال الثوري خمسة قبائح في اصناف الناس (البخيل الشيخ)¹³⁴ في الاغنياء والحدة في السلطان وقلة الحياء في ذوى الاحسان والحرث في القرآن والجود في النساء من تذلل الفقراء وتعز الاغنياء فهو ليس من رحمة الله تعالى هذا من زبدة ما في خالصه الحقائق وفي شرح الارشاد واربع قبائح في اربع اقبح منه الحدة في العلماء والكذب في القضاء¹³⁵ والرقاحة من النساء والبخل في الملوك وقال بعض الزهاد للبخل عندنا ثلاث علامات يحسن قبائح افعاله ويقبح محاسن غيره ويمدح الكاذب ويذم الصادق

الباب العاشر في الفتوة

بيلنگ ايدوستلار مريدغه لازم تورور هميشه خدا ورسول نينگ بوپرويني قيلغاي اهل صوفيه انكا فتوة ديرلار انينگ معنى سنده كوب اختلاف لار بار تورور (69b) معتبر معنى لاريندين بر نمونه بيان قيلالى چنانچه بعضى ايتورلار سخاوت وكرم قيلماق فتوة ديرلار بعضى ايتورلار ايزادين ساقلانماق وبذل قيلماق وشكوه نى ترك قيلماق فتوة تورور وبعضى ايتورلار نفسنى حظوظ ولذات دين قايتارماق ليق نى فتوة ديرلار پيغمبريميز عليه السلام ايتورلار كيم من مبعوث بولدوم تاكيم تمام قيلغايميز مكارم اخلاقنى يعنى خوش خلق نى بعضى ايتورلار كيم فتوت نينگ تمام معنى سى آن حضرت نينگ بو كلام لارينده مندرج تورور وبعضى اهل معرفت ايتورلار اهل فتوة اولتورور كيم هيچ كيشيگا خصم بولمغاي وبعضى ايتورلار كيم صاحب فتوت اولتورور كيم دنيا وآخرت دين يوز قايتارغاي وبعضى ايتورلار كيم اظهار قيلغاي نعمت نى وپنهان قيلغاي محنت نى وبعضى اهل معرفت ايتورلار كيم كيشى يخشى ليق قيلغاي عداوة قيلغانغه وبذل قيلغاي ماليينى يخشى كورمكان كيشى سيگا وخوش صحبت ليك بولغاي كونگل خوش لامگان كيشى گا بول سلوك ليك كيشى نى صاحب فتوة ديرلار

وسنده هذا (70a) وفي خالصه الفتاوى الفتوة كف الاذى وبذل الندى وترك الشكوى وقال اهل الاشارة¹³⁶ الفتوة السخاء والكرم وقال سهل الفتوة رجوع النفس عن طلب حظوظها وقيل الفتوة اظهار النعمة واسرار المحنة وفيه عن النبي ع م انه قال انما بعثت لاتمم مكارم الاخلاق قيل هي الفتوة كلها هذا من زبدة ما في خالصه الحقائق وفي الارشاد الفتى من لا يكون خصما لاحد وقال النصر ابادى المروءة شعبة من الفتوة وهى الاعراض عن الكونين وعن عبد الله ابن محمد ابن احمد المقرئ انه الفتوة حسن الخلق مع من تبغضه وبذل المال لمن تكرهه وحسن الصحبة مع من ينفر قلبك منه هذا من زبدة ما في خالصه الحقائق

الباب الحادى عشر فى الصدق

بيلنگ ايدوستلار صدق الله تعالى نينگ قيليجى تورور ير يوزينده هر نمرسه گا تيكدى ايرسه جدا قيليب كيسار بعضى كبرالار ايتورلار كيم صدق حقه موافق بولماق تورور ظاهر

¹³² БМ-1, БМ-2 де "بشر ابن حارث" деп дұрыс берілген.

¹³³ БМ-1, БМ-2 де "الاحمق" деп дұрыс берілген.

¹³⁴ БМ-2 де "الشيخ البخيل" деп дұрыс берілген.

¹³⁵ БМ-1, БМ-2 де "القضاء" деп дұрыс берілген.

¹³⁶ БМ-1, БМ-2 де "الارشاد" деп дұрыс берілген.

علامت بولور قباحت ايشلارنى دوست توتارلار و خلاق غه احسان قيلماقتى قباحت بيلورلار (67b) يلغانچى لار غه حمد و ثنا ايتورلار صادق و راست گويلارنى يمانلارلار

وسنده هذا فى خالصة الحقائق قال رسول الله صلى الله عليه وسلم علامة المؤمنين بذل المعروف وكف الاذى فمن لم يفعل ذلك فهم الهالكون قال عليه السلام ايضا كذلك ثلاث مرات وفيه ايضا كل نفقة ينفقها المرء على نفسه او على ابويه يحاسب عليها الا نفقة على اخوانه فى الطعام فان الله تعالى يستحى ان يسئله عنه وفيه ايضا وروى عن النبى عليه السلام انه قال الله تعالى ملكا بباب من ابواب السماء ينادى ويقول من يقرض الله اليوم بخير ¹¹⁶ يجز ¹¹⁷ غدا وقال عليه السلام السخاوة من الايمان والايمان من الجنة وقال عليه السلام جزء ¹¹⁸ عن الله تعالى انى ادفع عن السخى عذاب القبر وشدة القيامة وهو يصبح ويمشى مغفورا له وابعثه الى الجنة مع اول زمرة من زمرة الانبياء وفى الخبر اوحى الله تعالى الى النبى عليه السلام يا محمد انى جواد كريم لا يجاورنى فى جنتى لنيم فان اللئيم من الكفر واهل الكفر (68a) فى الجهم والسخاء والجود من الايمان فاهل الايمان فى النعيم وقال عليه السلام سادات الناس فى الدنيا الاسخياء السخى قريب من الله تعالى وقريب من الجنة وبعيد عن النار والجاهل السخى احب الى الله من العابد البخيل وقال عليه السلام ان الله تعالى يحب السخاوة ولو كانت ثمرة ويحب الشجاع ولو كانت على قتل حية وقال النبى عليه السلام الجنة دار الاسخياء والسخاء اصل الايمان وقال عليه السلام السخى فى جوار الله تعالى وانا رفيقه فى الجنة والبخيل فى النار ورفيقه ابليس وروى انه اوحى الله تعالى الى موسى عليه السلام انه ¹¹⁹ لا تقتل السامرى فانه سخى وروى انه اتى ¹²⁰ الى النبى صلى الله عليه وسلم باسارى من بنى الغير ¹²¹ فامر بقتلهم واخر ¹²² منهم رجلا وقال عليه السلام نزل على جبرئيل ع م فقال اقتل هؤلاء وانزل ¹²³ هذا فان الله تعالى شكر له سخاء فيه قيل صار سبب ذلك السلامة فالسخاوة ¹²⁴ جعلت صاحبه عن آفت الدنيا والآخرة وان كافرا هذا من زبدة ما فى روضة والحقائق وفيها ايضا والله تعالى راض عن الاسخياء وقال (68b) ع م السخاوة شجرة من اشجار الجنة هلات ¹²⁵ اغصانها فى الدنيا فمن اخذه بغص ¹²⁶ منها قادت الى الجنة والبخل ايضا شجرة من اشجار النار اغصانها فى الدنيا فمن اخذ بغصن منها قادت الى النار كما فى روضة وشرعنا فى بيان البخيل وفى خالصة الحقائق البخل نتيجة الكفران والكفران مقدمة الكفر وقال عالم ¹²⁷ البخيل طالب الشقاوة وطالب ¹²⁸ العداوة وقال بعضهم من احب ان يطلع الناس على محمله ¹²⁹ فهو مرانىء ¹³⁰ ومن احب ان يطلع الناس على برة ¹³¹ فهو بخيل وقيل البخل متابعة النفس والجود مخالفتها قال النبى ع م خصلتان لا تكونان فى المؤمن البخل وسوء الخلق وقال ع م ثلاثة لا يحبهم الله ورسوله

¹¹⁶ — бұл жерде онша сәйкес келмейді. Ол "жақсылықпен" дегенді білдіргенімен, классикалық нұсқаларда кездеспейді.

¹¹⁷ Иснады толық саналатын хадистегі бұл сөз қолжазбаның үш нұсқасында да берілмеген.

¹¹⁸ БМ-2 де "خير" деп дұрыс берілген.

¹¹⁹ Үш қолжазбада да келетін бұл сөз бұл жерде артық.

¹²⁰ БМ-3 те жазылмаған бұл сөз БМ-1 ден алынды.

¹²¹ Үш қолжазбада да қате берілген бұл сөздің дұрысы "غيرهم" немесе нақты риуаятқа сай "قريظة"

¹²² БМ-1, БМ-2 де "افرد" деп дұрыс берілген.

¹²³ БМ-1, БМ-2 де "اترك" деп дұрыс берілген.

¹²⁴ БМ-3 те қалып кеткен бұл сөз БМ-1, БМ-2 ден алынды.

¹²⁵ БМ-1, БМ-2 де бұл сөз жазылмаған. Әрі мағынасына қарай бұл сөз бұл жерде артық.

¹²⁶ БМ-1, БМ-2 де "بغصن" яғни БМ-3 те бір әріпі қалып кеткен.

¹²⁷ БМ-1, БМ-2 де "عليه السلام" деп дұрыс берілген.

¹²⁸ БМ-1, БМ-2 де "جالب" деп мағынасы үйлесімдірек келеді.

¹²⁹ БМ-1, БМ-2 де "عمله" деп дұрыс берілген.

¹³⁰ БМ-1, БМ-2 де "مرانىء" деп дұрыс берілген.

¹³¹ БМ-1, БМ-2 де "بره" деп дұрыс берілген.

عليه السلام ايتب تورورلار کيم مؤمن نينگ علامتی اولدور کيم مالين بذل قيلغای وکيشيگا ايذا برماکای وبولار بولمسه اول کيشی هالک لاردين بولور تيب اوچ مرتبه ايديلار واهل معرفت آيتورلار کيم هرکيم مالنی اوزيگا واتا اناسيغه صرف قيلسه فردای قيامت محاسبه انگا بولور اما مؤمن لارغه طعام قيليب برسه انينگ حسابی بولماس حق تعالی اندين سوال قيلماقتی روا کورماس ايرميش جنت ايشيگنده بفرشته ندا وزياد قيلور ايرميش کيم هر کيم بو دنياده برسه آخرتده اجرين تيار تيب سخاوت ايماندين تورور ايمان جنت دين تورور حق تعالی خبر برور کيم عذاب قبرنی دفع قيلورمن سخی لاردين وشدة قيامت دين هم الارنی ساقلاب هميشه معفور قيليب وجنت کا ايبارورمن وینه پيغمبريميز عليه السلام ايتورلار کيم حق تعالی من جواد وکريم نی جنت کا کيرکوزورمن ولئيم نی (66a) جنت کا کيرکوزمس من لئيم کفردين تورور اهل کفر جهنم ده تورور سخا وجود ايمان دين تورور اهل ايمان جنات النعيم ده تورور وینه ايتورلار کيم آدم لارنينگ سیدی اهل سخاوت لار تورور سخی يقين تورور خداغه ويقين تورور جنت کا جاهل سخی دوست راق تورور خداغه عابد بخيل دين ينه حق تعالی دوست توتار جوان مردنی هرچند بر خرما خيرات قيلسه ودوست توتار بهادرليقتی هرچند بر يلان اولتورسه وینه ايتورلار سخی لار خدا ياننده تورور من انده الارغه رفيق تورورمن وبخيل دوزخ ده تورور ابليس انگا رفيق تورور حق تعالی موسی عليه السلام غه وحی قيلدی کيم طایفه کيم سامری ديرلار الارنی اولتورمه الار سخی تورور بس معلوم بولدی کيم صاحب سخاوت کافر بولسه هم انينگ سخاوتی انگا دستگیر ليک قيلور ايرکان وینه حق تعالی اهل سخاوت دين راضی تورور وحديث ده کليلب تورور کيم سخاوت بر درختی تورور بهشت دا شاخه لاری دنياده تورور اگر بر (66b) کيمرسه انينگ شاخه سینی توتسه ايلتار اول شاخه انينگ قولين توتوب بهشت کا کيرکوزور

بخيل بيانی تورور

اکابرلار ايتورلار کيم بخيل ليق کفران نينگ نتیجه سی تورور کفران کفرنينگ مقدمه سی تورور ينه بد گمان ليق نينگ گواهی تورور وبعضی ايتورلار کيم هر کيم بخل لاردين بولسه طالب شقاوت تورور وینه ايتورلار کيم هر کيم وردنی آدم لارغه بيلدورسه ودرست توتسه بول حال بخيل تورور ویا هر کيم نفسيگا تابع بولسه هم بخيل تورور سخی اولدور کيم نفسيگا خلاف قيلور وپيغمبريميز عليه السلام ايتورلار کيم ايکی خصلت بولماس مؤمنده بری بخيل ليق وبری بد خلق ليق وینه رسول عليه السلام ايتورلار کيم اوچ طایفه نی خدا ورسول دوست توتماس ولعنت قيلور بولارغه الله تعالی وجميع ملائک وجميع آدم لار بری بخيل وبری متکبر وبری کوب طعام يگان کيشی وایکی طایفه نی الله تعالی دوستوم دير بری خوش خلق ليق وبری بهادر ليق کيشینی اهل بشارت آيتورلار (67a) کيم بخيل لار ايچنده زبونراقی ايکی طایفه تورور بری کيشی نينگ ماليغه بخيل ليق قيلور وبری پيغمبريميزنی یاد قيلغانده صلواة يبارماس وبعضی ايتورلار کيم بخيل نی غيبت قيلماق درست تورور انگا نظر قيلماق سبلی کونگلی قتبق بولور واحمق غه نظر قيلغان اوچون روح کاهش تيار هر کيم عملی برلان احساننی خلایق بيلسون تيب دوست توتسه بخيل لاردين تورور اکابرلار آيتورلار کيم بخيل ليق دولتمندين قبيح تورور وینه تيز فعل ليق سلطاندين قبيح تورور وینه ايتورلار کيم دولتمندغه اعزاز قيليب فقرلارغه اهانت قيلماق حق رحمتندين نا اميد ليک تورور وبعضی ايتورلار کيم تورر نمرسه قبيح تورور تيز فعل ليق علامالاردين يلغانچی ليق قاضی لاردين کسب وسوداگرليق ضعيف لاردين بخيل ليق پادشاه لاردين وینه ايتورلار بخيل لارده اوچ

آجسون واکابرلار آيتورلار کيم نفس نينگ تورت زندانى بار تورور نفس نى اول زندان غه سالماغونچه بول ايتلغان مجاهده درست بولماس اول آچليق ايکنجى بيدارليق اوچونجى سوزلاماس ليک تورتنجى خلوت يعنى خلق دين قاجماقلىق بول تورت دين صنعت حسنه پيدا بولور کونگلنده

وسنده هذا قال فى الارشاد المجاهدة قطع النفس عن مألوفات ومراداتها وفى خالصة الحقائق قال النبى عليه السلام (64a) خير الناس منزلة بعد الانبياء والاصفياء المجاهد فى سبيل الله بنفسه وماله وقال عليه السلام افضل الجهاد جهاد النفس ولهذا قال عليه السلام رجعنا من جهاد الاصغر الى الجهاد الاكبر من زبدة ما فى خالصة الحقائق وفى الارشاد وبناء هذا الامر على ثلاثة اشياء ان لا تأكل الا عند الفاقة يعنى عند شدة الجوع ولا يتكلم الا عند الضرورة ولا ينام الا عند غلبة النوم هذا ادنى مراتب هذا الامر ووسطها ان لا بد من اربعة اشياء هى المناجات والمحاسبة والتفكر فى صنع الله تعالى والاشتغال بالحاجة الانسان بالمطعم والمشرب كما فى خالصة الحقائق واعلى درجة المجاهدة انه لا بد من ستة اشياء قال ابراهيم ابن ادهم لن ينال الرجل درجة الصالحين الا ان يجاوز ويقطع ست عقبات اولها ان يغلق باب النعمة ويفتح باب الشدة والثانى ان يغلق باب العزّة ويفتح باب الذلة والثالث ان يغلق باب الراحة ويفتح باب الجهد والرابع ان يغلق (64b) باب النوم ويفتح باب السهر والخامس ان يغلق باب الغناء ويفتح باب الفقر والسادس ان يغلق باب الامل ويفتح باب الاستعداد الموت وفى القوة واركان المجاهدة اربعة ولكل واحد من الاربع صفة¹¹⁴ حسنة فى القلب اولها الجوع ثم السهر ثم الصمت ثم الخلوة فهذه الاربع سجن النفس

باب الثامن فى الشجاعة

بيلنگ ايدوست لارکيم مريد بهادر کراک يعنى مردانه ودليز بولغاي تا نفس نينگ مکريگا مقاومت قيليب وشيطان حيله سى برله مکريدين قورقماين تورغاي وانديشه وفکر قيلماسون کيم بول يولده جن وشيطان وانس کوب تورور مريدغه لازم تورور کيم الارنينگ شرارت وقهرلاريني بهادرليق برلان تاغديک تورور رياضت برلان ذوق شوق اوقى برلان مجاهده قيليب دوام اوروشغاي بول بابده سند عربى وفارسى کوب تورور مرصاد تيکان کتاب دين طلب قيلسون (65a) هر طالبعه درکار بولسه

الباب التاسع فى البذل

بيلنگ ايدوست لار مريدغه بذل وايتار درکار تورور بخيل ليک بولماغاي کيم اشکال وحجاب عظيم تورور بعضى مقامات وحالات ده دنيا وآخرت نى بذل قيليب کچارلار وبعضى حالده جاندين هم کچيب حق رضا سى اوچون برباد قيلورلار سنده هذا وفى الارشاد وعند القوم السخاء هو المرتبة الاولى ثم الجود ثم الايتار فمن اعطى البعض من ماله فهو صاحب السخاء وبذل الاكثر اى اكثر ماله وابقى لنفسه شيئا فهو صاحب بذل¹¹⁵ ومن اعطى جميع ماله وصبر على الجوع والفاقة فهو صاحب ايتار بول فصل آنينگ بياننده تورور کيم بذل وايتار وسخاوت اوچ حالدين تاشقارى ايرمس اگر صاحب دنياينگ مطاع دنياسى بولسه اگر بعضى مالين خيرات قيلسه انگا سخى دييرلار واگر مالنينگ کوبراين خيرات قيلسه انگا صاحب بذل وجود وكرم دييرلار واگر جميع مالين خيرات قيلسه انگا (65b) صاحب ايتار دييرلار بول مسئله نينگ سندی يوقاريده بتلدى پيغمبر

¹¹⁴ БМ-1, БМ-2 де "صنعت" деп берілген.

¹¹⁵ БМ-1, БМ-2 де "جود" деп балама мағынасы берілген.

تدركون ما تحبون الا بصبركم على ما تكرهون وقال بعض الصحابة رضى الله عنهم ماذا جعل الله تعالى من الشفاء والفضل فى التقوى والصبر وقال على رضى الله الصبر ايضا من الايمان بمنزلة الرءس من الجسد لا جسد لمن لا رءس له ولا ايمان لمن لا صبر له وفيه ان الصبر ينقسم على عمليين احدهما لا صلاح الدين الا به والثانى هو الاصل فساد الدين وروى (معنى) من هذا عن على رضى الله عنه لما سئل عن حسن البصرى عن شيئين فقال اخبرنى ما صلاح الدين وما فساداه وقال فى جوابه صلاحه الورع وفساده الطمع قال صدقت يا فتى تكلم فمثلك صلح ان يتكلم على الناس هذا من زبدة ما فى قوة القلوب ونقل ان الشيخ حسن البصرى وشيخ شقيق البلخى ومالك بن دينار ذهبوا الى عيادة رابعة قال حسن البصرى لرابعة ليس بصادق فى دعواه من لم يصبر على ضرب مولاه وقال شقيق ليس بصادق فى دعواه من لم يشكر على ضرب مولاه وقال مالك ابن دينار ليس بصادق فى دعواه من لم يتلذذ (62b) على ضرب مولاه وقالت رابعة ازد منه ايضا وقالوا انت تكلمت قالت ليس بصادق فى دعواه من لم ينس الضرب فى مشاهدة مولاه ومما يناسب هذا المقام فى كتاب فتاوى ابى ليث سمرقندى ويقال ان الله تعالى يحتج باربعة على اربعة اجناس يوم القيامة يحتج على الاغنياء بسليمان ابن داود عليهما السلام فاذا قال الغنى اشغلنى الغناء عن عبادتك يحتج عليه سليمان عليه السلام ويقول الله تعالى لم تكن اغنى من سليمان ولم يمنعه غناه عن عبادتى ويحتج على العبيد بيوسف عليه السلام فيقول العبد كنت عبدا والرق منعى عن عبادتك فيقول الله تعالى له ان يوسف عليه السلام لم يمنعه رقه عن عبادتى ويحتج على الفقراء بعيسى عليه السلام فيقول الفقراء ان حاجتى منعتنى عن عبادتك فيقول الله انت كنت احوج ام عيسى لم يمنعه عن عبادتى يحتج عن المريض بايوب عليه السلام فيقول المريض منعى المرض عن عبادتك فيقول الله مرضك كان اشد ام مرض ايوب لم يمنعه مرضه عن عبادتى فلا يكون لاحد عند الله عذر يوم القيامة وقال الصالحون يفرحون بالمرض والشدة (63a) لاجل ان فيه كفارة للذنوب وفيه عن النبى عليه السلام انه قال ثلاث من رزقهن فقد رزق خير الدنيا والآخرة الرضاء بالقضاء والصبر على البلاء والدعاء عند الرخاء

الباب سابع فى المجاهدة

بيلنگ ايدوستلار صوفى غه مجاهده لازم تورور يعنى نفسنى قطع وجدا قيلماق هر مرادلاردين ومألوفات لاردين مريد غه لازم وواجب تورور بول باب دا پيغمبريميز عليه السلام ايتيب تورورلار كيم پيغمبرلاردين سونگ منزل ومقام نينگ افضل مجاهده تورور ينه ايتورلار كيم افضل جهاد جهاد نفس تورور وبول جهاد نينگ بناسى اوچ ايش برلان حاصل بولور اول طعام يماس مگر آچ بولغانده سوزلاماس مگر ضرورت دين سوزلار اوقلاماس مگر اويقوسى غلبه قيلسه بول آيتغانلار مجاهده نينگ ادنى مرتبه سى تورور واعلى مرتبه سى اولدور كيم آلتى نمرسه نينگ ايشيكيين قلف¹¹² قيلورلار وآلتى نمرسه نينگ ايشيكيين اچارلار تا مجاهده مقامى انگا حاصل (63b) بولغاى اول نعمت ايشيكيين قفل قيلور شدت وفتيق ليق ايشيكيين اچار ايكنجى عزت ايشيكيين قفل قيلور خارليق وغربت ايشيكيين آچسون اوجونجى راحت ايشيكيين قفل قيلور سعى وقصد ايشيكيين آچسون تورتنجى اوقلاماق ايشيكيين قفل قيلور بيدارليق واکاه ليق ايشيكيين آچسون بشينجى دولت مندليق ايشيكيين قفل قيلور فقرليق ايشيكيين آچسون آلتى لانجى طول امل نينگ ايشيكيين قفل قيلور واولماس ليک¹¹³ ايشيكيين

¹¹² БМ-2 де "құл" деп дұрыс берілген

¹¹³ БМ-1, БМ-2 де "استعداد موت ليک" деп балама мағынасы берілген.

اكابر لار ايتور لار صبر اوچ قسم تورور اول صبر فرايض غه تورور انگا اوچ يوز درجه برور حق تعالى ايكنچي صبر حرامات دين تورور انگا حق تعالى آلتى يوز درجه برور اوچونچي صبر معصيت دين دور انگا يتي يوز درجه برور بر كمرسه عليه السلام غه عرض قيلدى كيم ماليم يوق بولدى تنيم كسل بولدى تيب انده حضرت جواب ايدى لار كيم حق تعالى هر كيم نى دوست توتسه مبتلا قيلور بلاغه واندين سونگ صبر برور درجه صابر لارنى انگا ميسر قيلور وعلى كرم الله وجهه ايتور لار بر كيشينى سلطان ظلم قيلسه واولتور سا شهيد مقامين (60b) حق تعالى انگا برور وينه پيغمبر يمز ايتور لار كيم خدا خدمتدا بر كيشى درجه تابسه كيم اول درجه ومقام ميسر بولماس عمل وطاعت برلان مگر بلاغه مبتلا بولمق برلان حاصل بولور واكابر لار ايتور لار كيم بنده تابماس اختيار¹¹⁰ مقامين مگر صبر برلان تبار وبتحقيق امر قيليب تورور الله تعالى پيغمبر عليه السلام غه صبرنى بس ايتيب تورور فاصبر كما صبر اولو العزم من الرسل (46:35) بس هر بنده گا واجب تورور كيم صبر قيلغاي قتيق بلالار غه واولتكان سلف الصالحين خوشوقت بولوب ايديلار هر كيمگا كسل وقتيق ليق بولسه تا كيم بول سببلى گناهميز غه كفارت بولغاي تيب

وسند هذا وفي الباب الثاني والعشرين من خالصة الحقائق قال اهل العلم الصبر حبس النفس عند ورود المصائب المؤلمة الكريهة وفي بعض الاخبار الفقراء الصبر هم جلساء الله يوم القيامة قال سهيل الصبر انتظار الفرح من الله تعالى وهو افضل من الخدمة واغلبها وفيه ايضا عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال (61a) النصر مع الصبر وان الفرح مع الكرب وقال ايضا الايمان نصفان نصف صبر ونصف شكر وقال ايضا الصبر والحلم والسخاوة من اخلاق الانبياء صلوة الله عليهم فمن اكرمه الله تعالى بكرامة الانبياء ادخله الجنة معهم وقال اديم الصبر ترك الشكوى من العمر¹¹¹ البلوى هذا من زبدة ما فى الحقائق

وفى شرح المنازل يعنى صبر باز داشتن ومنع كردن نفس است با وجود جزع واضطراب در باطن از اظهار شكايه وكله با بيگانه ونا محرم اما شكايه باشنا ومحرم مذموم نيست قال الله تعالى حكايت عن حال يعقوب عليه السلام انما اشكوا بثى وحزنى الى الله (12:86) تعالى وشكايه بدرگاه حق نابودن اگر در نفس جزع پنهان است دعوى تجلد ورعونت است و اگر جزع پنهان نيست رضا است نه صبر

وفى المنازل الصبر على ثلاثة درجات الدرجة الاولى الصبر عن المعصية بمطالعة الوعيد ابقاء على الايمان وحذار من الجزاء واحسن منها الصبر (61b) عن المعصية حياء من الله تعالى الدرجة الثانية الصبر على الطاعة بالمحافظة عليها دواما بتحسينها علما والدرجة الثالثة الصبر فى البلاء بملاحظة حسن الجزاء وانتظار الروح الفرحة وتهوين البلية بعد ابادى المنن وتذكر سوائف النعم وفى هذه الدرجات نزلت اصبروا (3:200) يعنى فى البلاء وصابروا (3:200) يعنى عن المعصية ورابطوا (3:200) يعنى على الطاعات واضعف الصبر الصبر لله وهو الصبر العامة وفوق الصبر بالله وهو صبر المريدين وفوقه الصبر على الله وهو صبر السالكين وفى خالصة الحقائق قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الصبر من الايمان وفى شرح المقام الصبر من قوة القلوب قد جعل الله تعالى الصابرين ائمة المتقين وتمم كلمة الحسنى عليهم فى الدين فقال سبحانه وجعلنا منهم ائمة يهدون بامرنا لما صبروا (32:24) وقال تمت كلمة ربك الحسنى على بنى اسرائيل بما صبروا وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم فان فى الصبر على ما تكره خيرا كثيرا وقال المسيح |روح| الله (62a) عليه السلام انكم لا

¹¹⁰ "اخيار" де BM-1

¹¹¹ "الم" деп дұрыс берілген. BM-1, BM-2

والاحاديث الصحيحة اكثر من ان تحصى على¹⁰⁶ من ان تحدّ وتستقصي ولعمري هي بالآيات والايثار مستغنية¹⁰⁷ عن الحكايات حتى استدل صاحب منهاج المتقين ثلاث وخمسين آية واربعين حديثا في هذا الباب وعذر بعده بان الآيات والاحاديث كثيرة على¹⁰⁸ المطلوب¹⁰⁹ واكتفينا بهذا القدر

الباب السادس في الصبر

بيلنگ ای دوستلار صبر نینگ معنی سی کوب تورور ومعتبر معنی سی اولدور کیم آدمی غه مصیبت وکوب بلالار نازل بولور سانسیز کاهشلار عارض بولور وتنیگا کسل بی نظیر وبی نهایت پیدا بولور وبولار نینگ زحمت وتلخیغه اول بنده صبر قیلیب شکر قیلسه انگا صابر دیرلار الله تعالی اول بنده نی اوزیگا یقین قیلیب مقرب لار دین قیلور پیغمبر علیه السلام ایتورلار عبادت نینگ افضل صبر برلان تورور وخوشوقت لیق (59a) ونصرت لیق صبر برلان بولور ایمان نینگ یارسی صبر و یارسی شکر تورور وینه ایتورلار صبر وحلم وسخاوة جمله سی اخلاق انبیا علیهم السلام تورور بلالار غه مبتلا بولغان سبیلی هر عوام الناس غه شکایت قیلماق ناروا تورور اما محرم جماعت بولسه الار غه اظهار قیلماق درست تورور

صبر اوچ درجه تورور بری اولکیم نفسنی ساقلماق جرم گناه دین قیامت ده عذاب وعید بار تیب وحق تعالی نینگ فرمانیغه خلاف بولور تیب واز برای ایمان بقاسی تیب اما بنده خدادین خوف وعذاب اوچون صبر قیلماق بلکه خدانی حاضر بیلیم وان دین حیا قیلیب نفسین گناه دین ساقلاسه بول افضل تورور انینگ اوچون کیم حیا علامت حضور مع الله تورور وخوف عذاب حفظ نفس تورور وحیا صفت احرار تورور وخوف صفت ابرار تورور ایکنچی درجه صبر طاعت اوچون تورور شرائط وارکانلاری (59b) برلان بطریق دوامت وبرعایت اخلاص برلان اوچونچی درجه صبر بلاغه تورور کیم یخشی جزالار صابرلار غه تورور

واکابرلار ایتورلار کیم صابرلار متقین لار نینگ امامی تورور حضرت علی کرم الله وجهه ایتورلار کیم صبر ایمان نینگ باشی مثل جسد کبی جسد نینگ وتن نینگ باشی بولمسه جسد بولماس وصبر بولماسه ایمان بولماس وینه ایتورلار کیم صبر ایکی نمرسه برلان حاصل بولور بری ورع وتقوی وبری ترک طمع ورع دین نینگ صلاحی دیرلار وطمع دین نینگ فسادی دیرلار بول ایکی مسئله نی بیلیم عمل قیلسه خلاق غه وعظ ایتماقغه لایق دیرلار چنانچه علی کرم الله وجهه بول ایکی مسئله نی شیخ حسن بصری دین سوردیلار جواب برگاندین سونگ وعظ ایتماقغه امر قیلدی لار واوزگا واعظلارینی منع قیلدی لار اکابرلار ایتورلار کیم حق نینگ بلاسی غه صبر قیلماسه اول صادق ایرماس وبعضی لار ایتورلار (60a) هر کیم حق نینگ بلاسیغه شکر قیلماسه اول صادق ایرمس وبعض ایتورلار کیم هر کیم حق نینگ بلاسندین لذت تابماسه اول صادق ایرماس وبعضی ایتورلار کیم هر کیم حق نینگ بلاسی غه هم انس بولماسه اول صادق ایرماس حاصل اولکیم شریعت اهلی بلاغه صبر ایتار طریقت اهلی بلاغه شکر قیلور وحقیقت اهلی بلادین لذت تاپار وطلب قیلور اهل معرفت واهل محبت لار بلالار غه هم انس بولوب هم مجلس بولورلار

¹⁰⁶ БМ-1, БМ-2 де "واعلی" деп дұрыс берілген.

¹⁰⁷ БМ-1, БМ-2 де "مستغنية" деп дұрыс берілген.

¹⁰⁸ Үш қолжазбада да бұл сөз қалып кеткен.

¹⁰⁹ БМ-1, БМ-2 де "المطلوب" деп үш қолжазбада да кәте берілген.

انوارهم من اقتداهم اهتدا⁹⁵ ومن انكرهم ضل واعتدا⁹⁶ وهم المشائخ (57a) من لدن نبينا الى يومنا هذا فيا ايها الطالب لا تغفل مما لا يصح ان يسلك طريق الصوفية الا بعد ان يعرف عقائدهم وادابهم في ظاهرهم وباطنهم ويفهم اطلاقاتهم في محاوراتهم ويعلم اصطلاحاتهم حتى يصلح له ان يجد وحذوهم وتففقوا اثرهم في اقوالهم وافعالهم فانه من كثرة المدعين جهل حال المحققين ولهذا كانوا مبتلا ببلية المغالطة في طريقهم وصارو مرتدين بالقاء الشياطين

باب الخامس في التقوى ولزم على المريد ان يختار التقوى

بيلنگ ايدوستلار دين نينگ مدارى وطاعت نينگ قبولى تقوى وپرهيزدارلىق برلان تورور ونجات تابماقلىق عذاب آخرت دين وجنت دا مخلصى هميشه بولماق ومقرب الله تعالى بولماق ومكرم ومعزز بولماق الله تعالى خدمتدا تقوى سببى برلان تورور بيلنگ محبت الله كيم سعادت سرمدى تقوى برلان حاصل بولور چنانچه حديث نبى صلى الله عليه وسلم ده كيليب تورور كيم بنده طاعت كوب قيلسه قامتى انينگ مثل ياي (57b) كر⁹⁷ شى كى بولسه وايقلارى تا تيزيكا چه قوروسه نتيجه تابماس بلكه قبول بولماس مگر تقوى برلان ايدوستلار بو بابدا آيات واحاديث كوب تورور حتى كه صاحب منهاج المتقين ده اليك اوچ آيات وكوب احاديث صحيحه واقوال مجتهدين برلان اثبات كيليب ينه عذر ايتيب تورور كيم مختصر قيلدوق تيب وتفصيل اقصاسدين عاجزميز تيب

وسنده هذا اعلم ان مدار الدين وقبول الطاعات باسرها بالتقوى كما قال الله تعالى انما يتقبل من المتقين (5:27) والنجاة من عذاب الجهنم فى التقوى وكما قال الله تعالى ثم ننجي الذين اتقوا (19:72) والخلود فى الجنة ايضا تبعته فى التقوى وكما قال الله تعالى اعدت للمتقين (3:133) والعاقبة للمتقين (11:49, 7:128) والقربة مع الله تعالى (واعانة الله تعالى مخصصه لاهل التقوى وكما قال الله تعالى)⁹⁸ ان الله مع الذين اتقوا (16:128) والذين انهم مع المتقين والاكرام والاعزاز مع الله تعالى الى اهل التقوى لا غير كما قال الله تعالى ان اكرمكم عند الله اتقاكم (49:13) بل محبة الله (58a) تعالى التى هى السعادة السرمدى مختصة لاهل التقوى كما قال الله تعالى والذين آمنوا وكانوا يتقون لهم البشرى فى الحياة الدنيا وفى الآخرة (10:63,64) والمرادات والسعادات والكرامات باجمعهم تبعيته⁹⁹ فى التقوى كما قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان العبد اذا صام كثيرا بحيث صار قامته كخيطة السهم وصلى الصلوة متكررة حيث صارت الرجلين الى الركبتين جفا لا يفيد ولا ينفع ولا ينتج بل لا يقبل الا متعبدا بالتقوى والورع والسر العظيم فى ذلك ان الصلوة والصوم كلها دواء لمرض القلب والدواء لا يؤثر شفاء للمرض الا الورع والتقوى وكذلك امر الله تعالى العبادات¹⁰⁰ مع شرط التقوى والورع ينال¹⁰¹ القلب شفاء من¹⁰² العبادات وعبادة المحض مع فقد¹⁰³ ذلك الشرط لا ينفع المرض بل مرضه ازيد من الاول كما فى سائر الادوية لامراض سائر الجسد عند عدم فقدان الشروط التى قرر¹⁰⁴ الاطباء (58b) وتفق¹⁰⁵ المجتهدون فى ذلك السر مع ان الآيات

⁹⁵ БМ-1, БМ-2 де "аһтәдә" деп дұрыс берілген.

⁹⁶ БМ-1 де "ағтәдә" деп дұрыс берілген.

⁹⁷ БМ-1, БМ-2 де "ағ" деп.

⁹⁸ БМ-3 те бұ жақша ішіндегі сөздер қалып кеткен. БМ-1, БМ-2 дегі мәтіннен алынып қойылды.

⁹⁹ БМ-1, БМ-2 де "тәбиғәт" деп дұрыс берілген.

¹⁰⁰ БМ-1, БМ-2 де де "әлі ебадат" деп қате берілген. Дұрысы "бәлібат"

¹⁰¹ БМ-1, БМ-2 де "ләнәл" деп дұрыс берілген.

¹⁰² БМ-1 БМ-2 де "фә" деп дұрысырақ берілген.

¹⁰³ Үш қолжазбада да осылай берілген. Алайда "фәдан" деп берсе мағынасы дұрыс келеді.

¹⁰⁴ БМ-1 де "қәре" деп, БМ-2 де "қәре" деп үш қолжазбада да дұрыс берілмеген. Дұрысы "қәреһа"

¹⁰⁵ БМ-2 де "әтәқ" деп дұрыс берілген

سندھ هذا قال في عدة الوسائل⁸⁷ خطب الله تعالى على موسى بقوله فاخلع نعليك (20:12) اى اخلع من⁸⁸ قلبك اهلك وولدك وكل ما سوى الله وفي الباب التجريد من منازل (55b) السائرین قال الله تعالى فاخلع نعليك (20:12) خلع نعلين عبارت از تجريد حقيقى است از کونين

الباب الرابع ان يكون اعتقاده موافقا لاعتقاد اهل السنة والجماعة

بيلنگ ايدوست لار مريدنينگ اعتقادى اهل سنت وجماعت نينگ اعتقاد لاريغه موافق بولغاى بو اهل سنت غه اهل فقهاء سواد اعظم ديرلار بو ايكي تورور بريكا سواد اعظم شريعت ديرلار وبريكا سواد اعظم طريقت ديرلار چنانچه حضرت پيغمبر عليه السلام بر خط راست مستقيم تارتيب تورورلار وبول خط دين الله تعالى ديب تورورلار كيم اندين سونگ چپ وراستغه كوب خط تارتيب تورورلار ايتيب تورورلار كيم هر بر خط نينگ اوستندا شيطان تورور خلايقغه كيلنگلار تيب چاقورور اما سواد اعظم طريقت طايفه دورلار كيم قايم واستوار دورلار امر الله تعالى غه وسنت رسول الله غه وراه خلفاء الراشدين لارغه وائمه مجتهدين لارغه اقتدا قيلماق ليقتى اوزلاريكا واجب بيلورلار ير يوزى الاردين (56a) خالى ايرماس تا قيامتغه چه هر كيم الارغه اقتدا قيلسه راه راستغه بارور واگر اقتدا قيلمسه و منكر بولسه كيم گمراه بولور مغالطه يولغه توشوب والقاء شيطانغه گرفتار بولوب مريدليك دين جدا بولوب از جمله مرتددين بولوب سواد اعظم طريقت دين چيقيب شيطانغه مريد بولوب لشكر شيطانغه داخل بولوب عرصات دا زقوم ديكان درخت نينگ توبيندا لشكر شيطان برلان اولتورورلار

وسندھ هذا وفي شرح الارشاد اعلم ان السواد الاعظم على قسمين احدها سواد الاعظم فى الشريعة وثانيها سواد الاعظم فى الطريقة اما بيان الاول كما روى عن عبد الله بن مسعود رضى الله عنه قال خط رسول الله صلى الله عليه وسلم خطا مستقيما فقال هذا دين الله ثم خط عن يمينه وشماله خطوطا فقال هذه سبل وعلى (رءس سبيل)⁸⁹ شيطان يدعون اليه ثم تلى قوله تعالى وان هذا صراطى مستقيما فاتبعوه ولا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله (6:153) ثم اهل السواد الاعظم كان رسول الله صلى الله عليه وسلم واصحاب رضى الله عنهم ومن تابعهم من التابعين (56b) وتبع المتابعين ومن المقتدين والمتأخرين ثم تابعهم فقهاء الدين وجماعة من المسلمين الى يومنا هذا من الدين⁹⁰ رسول الله صلى الله عليه وسلم ومن فرق عن الجماعة كانه فارق عن سواد الاعظم وهو خلاف اهل السنة والجماعة وفى الشريعة⁹¹ ويلازم سواد الاعظم ولا يفارق شبرا عنهم ويرى الحق معهم ان كانوا واما سواد الاعظم فى الطريقة هم الطائفة القائمة بامر الله تعالى وسنة رسول الله صلى الله عليه وسلم ومنهج الخلفاء الراشدين وائمة المجتهدين بعده ولا (يخلوا افطر)⁹² منهم ابدا وفى حديث لا يزال طائفة من امتى على الحق الطائيرين⁹³ حتى يأتى امر الله وفى حديث آخر فى كل قرن من امتى سابقون وفى العوارف لا يزال فى كل عصر وزمان منهم علماء وقائمون بالحق داعون للخلق منحو بحسنى المتابعة رتبة الدعوة واجعلوا للمتقين قدوة فلا يزال تظهر فى الخلق آثارهم وتظهروا⁹⁴ فى الافاق

⁸⁷ БМ-2 де "عدة الوسائل" деп дұрыс берілген

⁸⁸ БМ-1, БМ-2 де "عن" деп дұрыс берілген.

⁸⁹ БМ-2 де "رؤوس كل سبل" деп дұрысырақ берілген.

⁹⁰ БМ-1, БМ-2 де "لن" деп дұрыс берілген.

⁹¹ БМ-1, БМ-2 де "الشريعة" деп дұрысырақ берілген.

⁹² БМ-1, БМ-2 де "يخلو كل قطر" деп дұрыс берілген.

⁹³ Өте танымал, сенімді хадис бойынша "ظاهرين" деп келеді.

⁹⁴ БМ-1, БМ-2 де "تظهر" деп дұрыс берілген.

فى القلب الا بارتفاع هذه الظلمة ولا يحصل الارتفاع الا بنار الحسرة والندامة على ما مضى و الخشوع والتضرع بالبكاء فى الاستقبال مستمرا دائما الى آخر عمره ا لا تسمع ان نبيا من الانبياء طلب من الله ان يشفع توبة احد من بنى اسرائيل وقال له تعالى بعزتنا وجلالنا لا اقبل توبته ما دام حلاوة المعصية باقيا فى قلبه واشتهى به وان كان جميع اهل السموات كلهم يشفعون (54a) فى حقه

الباب الثانى فى الزهد

بيلنگ ايدوستلار دنيا تركين قيلغان نى غه زهد ديرلار اكابرلار ايتورلار دنيا زهدى اولتورور كيم دنياى تانيب انى ترك قيلماق تورور ويا ايثار قيلماق تورور وبعضى ايتورلار كيم دنيا نينگ تركين قيليب واهل دنيا نى دوشمن توتماق تورور وعبادت ايچنده افضلى اولتورور خدا اوچون دنيا نى ترك قيلسه حق تعالى انى دوست توتار خلائقين كيشى زهد قيلسه خلائقلار انى دوست توتارلار وبعضى اكابرلار ايتورلار كيم حرامدين پرهيز قيلماق فرض تورور مباحدين پرهيز قيلماق فضيلت تورور وحلال دين پرهيز قيلماق قربت تورور وبعضى اكابرلار ايتورلار كيم زهد اوچ حرف تورور زاه وها وداى بس زاه ترك زينت دنيا تورور ها ترك هوا تورور وداى ترك دنيا تورور

وفى باب الخامس من خالصه الحقائق الزهد معرفت الدنيا والترك لها او الايثار وفيه ايضا ان الزهد فى الدنيا ان (54b) تبغض اهل الدنيا وما فيها قال عليه السلام ما عبد⁸⁴ الله تعالى بشئ افضل من الزهد فى الدنيا وقال عليه السلام اعمل الفرائض تكن عابدا وارض بقسمة الله تكن زاهدا وازهد فى الدنيا يحبك الله وازهد مما فى ايدى الناس يحبك الناس وقال ابو حفص ره الزهد فى الحرام فريضة وفى المباح فضيلة وفى الحلال قرينة وقال ابراهيم ادهم ره الزهد على ثلاثة احرف زاه وهاء وداى فالزاه ترك الزينة فى الدنيا والهاه ترك الهواه والداى ترك الدنيا وسئل عن بشر الحافى ره عن الزهد قال ليس الزهد فى الدنيا وهو ترك الدنيا انما الزهد ايثار محبة الله تعالى على محبة ما سواه وسئل الفضيل بن عياض ره عن الزهد فقال الزهد فعل النبى عليه السلام وفعل خلفاء الراشدين رضى الله عنهم وهو ان لا تفرح بشئ اصبته ولا تحزن بشئ فاتك من الدنيا وتعلم انه ما روى منك⁸⁵ افضل مما اعطيت الكل فى خالصه الحقائق

الباب الثالث فى التجريد

معنى تجريد اولتورور كيم قطع قيلماق (55a) جميع تعلقاتدين كيم نسبى يا سببى بولسون خوب وجه برلان نچون كيم بولار دشمن تورورلار الله تعالى بولارنى قرآندا خبر برور ان من ازواجكم واولادكم عدوا لكم فاحذروهم (64:14) اكابرلار ايتورلار كيم تجريد حقيقى اولدور كيم سالك ايكى دنيادين كونگلى نى پاك وصفا قيلماغونچه لايق عبادت غه يراماس چنانچه الله تعالى بو قولندا خبر بروركيم فاخلع نعليك (20:12) بول آيت دا حضرت موسى غه امر قيلدى كيم يا موسى كونگلونگنى ما سوادين پاك وتجريد قيليب مسجد كا كيريب طاعت وعبادت قيلغيل منازل السائرين تيكان كتابدا بول مسئله مصرح تورور وعدة وسائل⁸⁶ تيكان كتابدا ايتوركيم موسى عليه السلام غه خطاب كيلديكيم فاخلع نعليك (20:12) يعنى چقار كونگلندين اهلنگنى وفرزندينگنى ومندين اوزكانى اندين سونگ عبادت قيل تيب ايدى

⁸⁴ БМ-1, БМ-2 де "عند" деп дұрыс берілген.

⁸⁵ БМ-1, БМ-2 де "عندك" деп дұрыс берілген.

⁸⁶ БМ-2 де "عدة رسائل" деп дұрыс берілген.

المحارم وتوبة السمع ترك (الاصفاء الى)⁷⁰ الباطل وتوبة اليد ترك تناول ما ليس يحل تناوله وتوبة الرجل ترك السعي الى الملاهي وفي تنبيه شيخنا احمد يسوى ره قال ان الندامة في التوبة ركن او شرط لكن الكل⁷¹ حرف منها معنى النون في الندامة مأخوذ من النور والادل من الدولة والالف من الالف والميم من المحبة والهاء⁷² من الهداية يعنى لو وصل⁷³ شعاع نور⁷⁴ الايمان في القلب يريح رياح الهداية ووصل الى فضاء دولة العقبي وقام اثر المحبة ثم ظهر اثر التوبة وفي خالصه الحقائق انه قال من علامت التائب دوام البكاء والحزن على ما يأسف (52b) من جنائت⁷⁵ ويكون ذنوبه بين يديه يندم عليها حتى يحبه مولاه فاذا احبه اداه الى قربه وانساه غيره وفرغه لعبادته ورعى سرّه عن الاشتغال بالاكوان والالتفات اليها وفي فتاوى الارشاد اعظم الذنوب عند الله تعالى استصغار الذنوب وتأخير التوبة وفي القوة وكانت الصغائر عند الخائفين كبائر وهو احد الوجهين في قوله تعالى ذلك ومن يعظم شعائر الله فانها من تقوى القلوب (22:32) قال الشبلي ره تأخير التوبة من عظم المعاصي لانه اذا قال المذنب اتوب الى سنة معناه اني اعصى الله الى سنة في العوارف اذا صحت التوبة صحت الانابة قال ابراهيم بن ادهم اذا صدق العبد في توبة صار منيبا (لان الانابة ثانی درجة التوجه نسمى صاحب التوبة تائبا وصاحب الانابة منيبا)⁷⁶ ويطلقون الانابة بيعة والفرق بين التوبة والانابة ان توبة رجوع عن المخالفة الى موافقة والانابة رجوع عن الخلق الى الحق كذا في شرح المنازل ولا شك ان الانابة والبيعة مقام الوسط للطالبين (53a) لان التوبة الى⁷⁷ ثلاثة اقسام اولها التوبة ووسطها الانابة وآخرها الادبة⁷⁸ فجعل التوبة بداية والادبة⁷⁹ نهاية والانابة اوسطها فكان من تاب خوف⁸⁰ العقوبة فهو صاحب توبة ومن تاب طمعا في الثواب فهو صاحب الانابة ومن تاب لمراعات الامر لا للرغبة في الثواب ولا للرغبة من العقاب فهو صاحب ادبة⁸¹ الكل في كتاب⁸² المسمى بمقام السالكين قال الاستاد ابو على الدقاق ره في بعض مصنفاته ولما كان معنى الانابة رجوع من الخلق الى الله تعالى وهو وقوع في الغربة والسفر في الآخرة وهو عين قدوم على الله تعالى لانه قال في فتاوى الحجة اسعد الخلق حالا في الآخرة اقويهم حب الله فان الآخرة معناها القدوم على الله تعالى ودرك سعادة لقائه ولا شك ان ارادة سفر الدنيا لا يكون الا مع الرفيق وكذلك سفر الآخرة وهو سير الى الله تعالى لا يكون الا مع الرفيق وهو المرشد كما كان موسى عليه السلام مأمورا بذلك فمرشده هو الخضر عليه السلام بامر الله تعالى سبحانه كذا (53b) من كتب علماء الآخرة فوجب ان يعتقد عليه بالخير وان صحبتته منجية من المهالك وانه عالم بالطريق الذي (سيرى اليه)⁸³ فتعقد المرشد هو الارادة الخاص وذكر صاحب الحجة في بعض مصنفاته ان شرائط التوبة واماراتها ان يكون صاحبها مشتغلا بالحسرة والندامة والتأسف دائما ويبكون بالخشوع والخضوع تضرعا وانكسارا متصلا وكلما ازداد نار الحسرة والندامة ازداد اثر الكفارة لمعصيتهم لان بالمعصية حصل ظلمة وكدورة في القلب ولا تكون محبة الله

⁷⁰ "الاسماع" BM-1, BM-2 де

⁷¹ "بكل" BM-1, BM-2 де

⁷² "التاء" BM-1, BM-2 де

⁷³ "حصل" BM-1, BM-2 де

⁷⁴ BM-3 те бұл сөз жазылмай қалып кеткен

⁷⁵ "جنائته" BM-1, BM-2 де

⁷⁶ BM-3 те бұл сөздер жазылмай қалып кеткен. BM-1, BM-2 ден алынып қойылды.

⁷⁷ "على" BM-1, BM-2 де деп дұрыс берілген.

⁷⁸ "الادبة" BM-1 де

⁷⁹ "الادبة" BM-1 де

⁸⁰ "الخوف" BM-1, BM-2 де

⁸¹ "الادبة" BM-1 де

⁸² "الكتاب" BM-1, BM-2 де деп дұрыс берілген.

⁸³ "سير الى الله" BM-2 де деп дұрыс берілген.

تورور تا حق تعالی انی دوست توتغای اندین سونگ انینگ مأوسی قرب مقامی بولغای ما سوانی اونوتغای بیلنگ کیم توبه نی تأخیر قیلماق وگناه نی سهل وینگل بیلماک اولوغ گناه دیرلار بیلنگ ایدوستلار توبه اوچ قسم تورور قسم اول توبه ایکنجی انابت اوچونچی ادبت دیرلار اگر کیشی توبه قیلسه آخرت قورقونجی دین انگا صاحب توبه دیرلار اگر توبه قیلسه ثواب طمع اوچون انگا صاحب انابت دیرلار اگر توبه قیلسه نه رغبت ثواب ونه خوف عقاب اوچون بلکه امر خدا اوچون انگا صاحب ادبت دیرلار معنی انابت و ارادت غریب غه توشوب آخرت سفری نی اختیار قیلماق تورور شک یوق تورور (50b) کیم دنیا سفری رفیق سیز بولماس و آخرت سفری هم رفیق سیز بولماس کیم اول رفیق مرشد کامل تورور و سفر آخرت عین قدم قویماق تورور جاده محبت الله غه کیم انگا سیر الی الله دیرلار و بول مرشدنینگ صحبتی درد و آلم آخرتغه دوا تورور و مهلکات لار غه نجات تورور عالم سیر الی الله تورور و اعتقاد بول شیخ غه قیلماق نی ارادت خاص دیرلار و غفلت دین چیقار غه سبب دیرلار و اعتقاد پاک انگا قیلماق لازم تورور تا عقبات و مهلکات دین تیزراق نجات بولوب مغالطه دین خلاص بولغای اهل طریقت اراسنده اختلاف تورور توبه قیلغاندین سونگ گناه نی اونوتماک لازم بولور مو یا یوق شیخ جنید ره ایتور گناه نی اونوتماسه توبه نادرست تورور و عبد الله تستری ایتور گناه نی اونوتسه توبه نا درست تورور اکابرلار انداغ معنی بریب تورورلار کیم ایکی عزیزنینگ سوزلاری هم بولا تورور جنید کیم گناه نی اونوتسون دیرلار کیلا تورغان زمانده عبد الله تستری (51a) کیم گناه نی اونوتسون دیرلار اوتکان زماندا بولغان گناه تورور چنانچه داود علیه السلام اوتکان خطانی حاضر توتوب نچه یل لار یغلادیلار و آدم علیه السلام اوتکان گناه نی یاد ایتیب اوچ یوز یل یغلادیلار اکابرلار ایتورلار کیم لعنت اول ایماس تورور کیم یوزی قرا بولوب و مالی کم بولغای بلکه لعنت اولتورور کیم گناه غه آلوده بولوب معصیت دین چیقما بیلماکای وینه گناه اوستیغه گناه قیلور بول سبب دین خدادین آلس بولور وینه علما ایتورلار کیم بنده توبه قیلسه انده ثواب اثری بولماسه انینگ توبه سی توبه بولماس وینه ایتورلار کیم توبه قیلسه و خصم لارین رضا قیلماسه تایب ایماس و توبه قیلیب علم تعلیم آلماسه اول تایب ایماس و توبه قیلسه تیلین ساقلامسه تایب ایماس و توبه قیلیب یخشی قیلیغی بولماسه تایب ایماس و توبه قیلیب طول امل کیم دنیا اسبابین اوزاق سر حساب قیلماق تورور اندین کیتماسه تایب ایماس (51b) و توبه قیلیب فضلی زیاده بولماسه تایب ایماس هر وقت کیم بول تایب خصلت حمیده دا بولسه انگا تایب حق دیرلار توبه نینگ خواص لارین بیان قیلالی اگر تایب یگت لیکدا اولسه انی قبرستان مسلمین دا قویسه لار قرق یل غه چاقلی عذاب قبر اول کورستاندین کوتاریلور خالصه الحقایق تیگان کتابدا بول مسئله نی نبی علیه السلام دین نقل قیلیب تورورلار وینه حضرت نبی علیه السلام ایتورلار کیم هر وقت مؤمن توبه قیلسه انینگ بر کونی کیم فاسق لیق و قتندا اوتوب تورور انینگ اوچون الله تعالی یوز یل لیق طاعت نی یزار ایرمیش وینه عطا قیلور ایرمیش انگا مینگ شهید نینگ ثوابین و مینگ تاج برور ایرمیش قیامت کونی دا اچار ایرمیش انگا قبریندین بر ایشیک بهشت طرفندین و تورار ایرمیش قیامت کوننده بر فرشته ساغنده و بر فرشته سولیندا و بر فرشته آلدیندا و بر فرشته ارقاسیندا بولوب ایلتور ایرمیش لار بهشتکا و هر تایب غه نصوح توبه سی میسر (52a) بولسه کیم هرگز اول توبه سناماس انی توبه خاص دیرلار حق تعالی انگا هم انس بولوب گناه دین ساقلار

وسنده هذا وفي باب الخامس والعشرين من خالصه الحقائق قال ذو النون المصري ره على كل جارحة منا توبة فتوبة القلب نية ترك الخطورات وتوبة العين الغمض عن غير

حجرا ثم احرقها ما بلغ حرمة من استخف بولى من الاولياء قال الاعرابى من اولياء الله قال المؤمنون كلهم اولياء الله تعالى من تهاون على مشائخ زمانه حرم آخرته ومن تهاون على سلاطين زمانه حرم دنياه وهذا فى حق مطلق المشائخ لازم واما فى حق مرشده الزم من هذا وفى تحفة ينبغى للمريد بل على سائر المسلمين ان يغتنموهم واذا زارهم ان يحسن ظاهريهم وباطنيهم بنظرهم ويتمكنون انفسهم بقلوبهم باحسن الظن ولا يتحرك بخلاف رضائهم و يسعون ان (48b) يصلوا لنفع فى خاطر هذه الطائفة قال صاحب الطحاوى انه قال انكار على هذه الطائفة عين استخفافهم بل قبحه ازيد من قبح استخفافهم ومن مكر الشيطان ان يتمنى المريد منزلة فوق منزلة الشيخ وهذا القاء الشيطان فى خاطر المريد لان ذلك التمنى خلاف النص كما فى قوله تعالى لا تقدموا بين يدي الله ورسوله (49:1) وفى العوارف ينبغى للمريد ان لا يحدث نفسه بطلب منزلة فوق منزلة شيخه بل يحب للشيخ كل منزلة عالية ويتمنى للشيخ عزيز المنح وغرائب المواهب قوله تعالى اولئك الذين هدى الله فبهداهم اقتده (6:90) فهذه التمنى والمنزلة علامة نقصان الاقتداء وفساد الاقتداء والبيعة بل علامة شقاوة ابد من الابد فوجب على المريد التوبة والاستغفار وان لم يتب وكان قلبه مشغولة بخطورات قبائح المذكورة وجرى على لسانه ايضا لكان مبتلا ببلية القاء الشيطان كما بينا هذا منها وقد يجئ ازيد من هذا من بيانه فى بيان المغالطات ومن جملة مكر الشيطان هو صدور خلاف (49a) المريد على شيخه لانه قال فى فتاوى التنبيه من خالف شيخه فهو من مقام الشيطان والحمار ومن تكلم قبل شيخه فهو فى مقام كلب المؤنثة ومن تعظم شيخه فهو فى مقام النبوة والمرسلين عليهم السلام شرعنا الى بيان توبة الشريعة ومن تاب ثم اتفق نقض توبة ثم تاب قبلت توبته ثانيا وثالثا الى غير النهاية ما دامت التوبة مع الشروط الثلاثة المذكورة ولا شك ان توبة الثانية والثالثة اصلاح نقض المتقدمة الكل فى الروضة وفى فتاوى مفتاح الفتوح انه لو تاب ثم اتفق عوده الى الذنب الذى تاب عنه ثم تاب ثانيا عن الاخلاص قبلت توبته وان اتفق النقض توبة الف الف مرة وفى تفسير البستى فى سورة هود وقال بعض الصالحين الاستغفار من غير اقلع توبة الكذابين لان عدم الاقلع علامة عدم الاخلاص فلزم علينا ان نبين نبذا من الاخلاص ليكون التوبة وسائر الطاعات مقرونة بالاجابة وذكر فى باب الثامن من خالصة الحقائق (49b) الاخلاص ان لا يكون لغير الله فيه نصيب طرفة عين من قول وعمل وضمير وقال الجنيد الاخلاص سر بين الله وبين العبد لا يعلمه ملك فيكتبه ولا هوى فيميله ولا عدوى⁶⁹ يفسده وقال اديم الاخلاص ارتفاع رؤيتك من فعلك وقال الحذيفة الاخلاص ان يستوى افعال العبد فى الظاهر والباطن

بيلنگ ايدوستلار توبه اقسامى كوب تورور هر اعضانينگ توبه سى بار كونگل توبه سى ترك خطورات يعنى حق دين اوزگه نمرسه لارنى كونگل غه كيلتورماس تورور كوزنينگ توبه سى حرامات دين كوزين ساقلاماق تورور قولاق توبه سى باطل سوزلار ايشتماكدين ساقلاماق تورور قولنينگ توبه سى حرام نمرسه لاردين قول نى ساقلاماق تورور اياق توبه سى زبون جايلارغه بارماقدين ساقلاماق تورور وندامتتى توبه نينگ شرطى يا ركنى ديرلار وهر حرفندا برمعى بار تورور چنانچه ندامت نينگ نونى نوردين تورور دالى دولت دين تورور الفى الفت دين تورور ميمى محبت دين تورور تاسى هدايت دين تورور (50a) يعنى هر وقت ايمان نورى شعله اورسه كونگل گا هدايت پلى ايتسه عقبى دولتى نينگ وادى سيغه واصل بولوب محبت اثرى برپا بولور اندين سونگ توبه اثرى ظاهر بولور علامت تايب اولتورور كيم هميشه يغلماق برلان بولوب واوتكان گناه لارغه غمگين بولماق

⁶⁹ "عذو" BM-1, BM-2 де

الشريعة لانه قال فى فتاوى الشريعة⁶⁶ ولا يشتغل العلماء بعد تحصيل علم الظاهر بفتوى الفقه كثيرا لانه حصل به قسوة القلب والقلب القاسى بعيد من الله كذا فى فتاوى الصوفية ومن جملة ترك العزيمة اختيار النساء ازيد من واحد ومن جملة مفسدات التوبة صدور الافعال والاقوال من الصوفى على خلاف رضاء شيخه سواء كان ذلك هو الشيخه والبيعة والنصائح والوعظ وان كان (46b) هذا مأمورا عن شيخه امتحانا او غير امتحان ثم منع الشيخ عنه ذلك الافعال والاقوال بالكلية فلزم على المريد ان يرعى رضاء شيخه لان رضائه عين رضاء الله ورسوله عليه السلام وخلاف رضائه عين خلاف رضائهما وهذا الخلاف من اسباب انسداد باب⁶⁷ الرحمة والفتوحات التى نزلت من الله تعالى برضاء مرشده فاذا انسدت باب الرحمة وانفتح عليه باب اللعنة التى هى من ابواب المعتبرة للشيطان ثم يفتح عليه باب القائه كما بيّنا وهو قرين له ولا يفارق عنه ابدا ثم يعلم الملعون علوم النادرة المذكورة وتندرج الشيطان فى قلب هذا الصوفى مكرا وغرورا وكبرا وعجبا ثم قال هذا الصوفى اقوالا جديدة بالقاء الشيطان بطريق الغضب والعنف استخفافا واستكبارا على العلماء والفضلاء ولا يبالى ذلك على مرشده ايضا فصار هذا الصوفى كافرا مرتدا بحيث لا يميل الى نصائح العلماء حتى لا يقبل وعظ مرشده مرارا ولا تقبل توبته الا القتل (47a) وهذه الاقوال عنه من اسباب قطع الطريق الى الله والعياذ بالله من هذه الافعال والاقوال المرتدين المنقطعين عن طريق الوصول الى الله سبحانه وتعالى الكل فى فتاوى جامع البحرين وفيه ايضا انه لا بد للمريد ان لا يحرك على خلاف رضاء شيخه والا لضاع جميع رياضته ومحتته وجفائه وان طرح المريد من خاطر شيخه فهو باطل وفاسد بحيث لا يصلح له جميع المشائخ من وجه الارض فلا بد للمريد ان ينتزه نفسه من ايصال الايذاء والآلام والمزاحمة الى قلب شيخه وهو اهم من مهمات هذا الباب ولوازم الطريق وفى شرح المصابيح انه من اتعب شيخه فقد افتر واتبر سلوكه ونسبته اليه ولا يصح شيخه ان كان شيخا ولا ارشادته لانه مبتدع بذلك الاتعاب والبدعة يبطل العمل باتفاق⁶⁸ فطرح عن درجة العالية الى اسفل السافلين وهو مأوى الشيطان فلا يصح ان يصحب بذلك الناقص (47b) المبتدع المضل لان اتعاب اهل الله تعالى سبب لاتعاب الله ورسوله ومن كان كذلك فهو عدو الله ورسوله وهو اذا قرين للشيطان لانه عدو الله ايضا فوجب على كافة الناس ان يحارب عدو الله تعالى لان كلما عدو الله يكون عدوا على المسلمين ايضا كما قال الله تعالى ان الشيطان لكم عدو فاتخذوه عدوا (35:6) اى حاربوه فان محاربة الشيطان من فرائض الاسلام كما فى نظم الفقه وفى فتاوى الحجة ان الانسان لا يكون كافرا بسبب المعصية بل كان كافرا بترك الحرمة والادب وفى فتاوى الارشاد وحسن الادب فى الظاهر عنوان حسن الادب فى الباطن من تأدب بادب الله صار من اهل محبة الله اذا ترك ادبه مع معرفة فقد هلك مع الهالكين من لم يتأدب للوقت فوقته مقت العبد يصل بطاعته الى الجنة وبادبه فى طاعته الى الله تعالى ترك الادب يوجب الطرد وان الشريعة توجب الادب فمن لا ادب له لا شريعت له ولا ايمان له ولا توحيد له من تهاون بالادب عوقب بحرمان (48a) السنن ومن تهاون بالسنن عوقب بحرمان الفرائض ومن تهاون بالفرائض عوقب بحرمان المعرفة ونتيجة ترك الادب يوجب الايذاء فان اذيت مسلما فكانما اذيت الله ورسوله ومن اذى الله ورسوله فان السماء والارض ومن فيهن يلعنه كما فى الروضة وفى قوة القلوب فى حديث انس بن مالك رضى الله عنه ان الله تعالى شرف الكعبة وعظمها ولو ان عبدا هدمها حجرا

⁶⁶ Негізі БМ-1, БМ-2 де "الشريعة" деп еңбектің атауы дұрыс берілген.

⁶⁷ БМ-3 те бұл сөз қалып кеткен.

⁶⁸ БМ-1, БМ-2 де "باتفاق" деп.

بنده دين صادر بولسه اخلاص سيز اول توبه كذابدين بولور اما اخلاصنى جاينده بيان قيلورميز انشاء الله تعالى

وسنده هذا اعلم ان مفسدات التوبة كثيرة منها خطورات التى ورد على قلب الصوفى وهى مستحسنيات عند نفسه واختار ذلك باجازت مرشده ام لامثاله انه خطر بباله انه يرى حسن طاعة فى زواية من زوايا ولا يحصل طاعاتنا و عباداتنا عند شيخنا كما هو حقه والتزم ذلك وذهب الى زواية (44b) وجلس فيها واشتغل بطاعته وحصل له حضور وفيوض وكشوف بل حصل له فناء ومقامات وتجليات من احوال الاولياء والصالحين وكل ذلك مغالطة والقاء الشيطان لانه لا شك انها خطورات الشيطان ومقصود الملعون ان يفارق الصوفى بهذه الحيلة عن صحبة شيخه وتدخل فى حرم تزويره وبهذا السبب افسد توبته فاذا صار شيخه هو الشيطان وهذه التزويرات كلها تعليم الشيطان ثم تصرف⁶³ عليه بتعليم علوم النادرة الصادرة من اهل الفلاسفة والنصارى وكشوفات الباطنة التى ظنّه قدر الصوفى بهذا العلم والكشوف استخراج معانى الايات والاحاديث ومعنى كلام اهل التصوف نظما او نثرا ثم اظهر هذا المعنى⁶⁴ باقوال الجديدة عند العوام والخواص وتحيروا العلماء والقضاة من احواله واقواله وظنوا انه يحصل له علم اللدنى واعتقدوا ذلك فيها ايها العلماء وسائر (45a) الناس لا يعتقدوا ذلك حقا بل تقرّوا عن سمع كلامه ومجالسته كما تقرّوا الانبياء عليهم السلام عن مثل هذا الاحمق لانه هو قطاع الطريق الانبياء والاولياء العياذ بالله من شرارة القائه ومن جملة مفسدات التوبة الصوفى يتعيّب شيخه سواء كان بنفسه او لباسه او مصاحبه او كلامه او وصفه او نصائحه او وعظه او طعامه او شرابه او اولاده او امواله وكل ما يتعلق به الشيخ واصله عن كل حكم وآداب وعيوب يتعلق بنبيينا عليه السلام جار فى حق مرشده ايضا كما قال عليه الصلوة والسلام الشيخ بين قومه كالنبي بين امته وهذا النص ناطق بهذا المدعى وكل صوفى اذا نزل من الاحتياط الى الرخصة هو من جملة مفسد التوبة وهذا فيما بين العلماء كثيرة سيما فى حق الامراء كما صرح بذلك امام سفيان الثورى ره وكان هارون الرشيد فى اوائل شبابه ترك مجلس ابيه وهو مصاحب الامام المذكور واخذ عنه (45b) توبة نصوحة وخدمه وترك الدنيا وعلاقته وبعد وفات ابيه المسمى باحمد شاه صار واليا وسلطينا وقعد فى مسند ابيه بالتجاء الامراء والفضلاء والعلماء وجاءوا بتهنية سريره جمع من العلماء والخواص الا امام المذكور وكتب هارون الرشيد كتابا يكتب فيه تملقا والتجاء لوصول قدمه لاتمام تهنيته المذكورة تفوّلا وتيمنا وبعد وصول ذلك كتب السفيان ره فى جوابه انه قال نعوذ بالله من افعالك هذا قد تركت العزيمة واخذت الرخصة فقد نقضت توبتك لان معنى التوبة انه قد تركت الدنيا الى خلفنا وتوجهت المولى الى قدامنا وانت الآن توجهت الدنيا الى قدامك وتركت المولى الى خلفك العياذ بالله من ذلك المفسد ان الله لا يصلح عمل المفسدين الكل فى فتاوى جامع البحرين وفى روضة⁶⁵ امام القشيري ره نقض العهد فى طريق الارادة كالردة لاهل الظاهر وفى الارشاد وليأخذ من اقويل الانمة ما هو اقرب (46a) للتقوى وليترك الرخص ويقصد الابد لخروج من الخلاف فان الرخص فى الشريعة لمستضعفين واصحاب الحوائج والاشتغال وهؤلاء الطائفة ليس لهم الشغل الا القيام بحقه سبحانه ولهذا قيل اذا انحط المرید من درجة الحقيقة الى رخصة الشريعة فقد فسخ عقده مع الله ونقض ما بينه وبين الله تعالى ومن جملة ترك العزيمة شغل العلماء الظاهر بعد التوبة الطريقة بفتوى المسائل

⁶³ "تصدق" BM-1, BM-2 де

⁶⁴ "هذه المعانى" BM-1, BM-2 де

⁶⁵ "وصية" BM-1, BM-2 де деп берілген

حاصل بولماي تورور خوب تورور کیم پیر خدمتتدین (42b) جدراق باریب بر کناره دا طاعتغه مشغول بولالی دیرلار معلوم بولسون کیم بول خطور بی شک و بی شبه القاء شیطان تورور چونکه ملعون همیشه اول فکردا تورور کیم صوفی لارنی پیردین جدا قیلالی با جواب یا بی جواب پیر اگر بول صوفی اندین سونگ باریب بر کناره ده اولتوروب طاعتغه مشغول بولسه توبه فاسد بولور یقین بیل کیم بو کردارنینگ اثری و علامتی اولدور کیم بطریقه القاء شیطانی معلوم و هویدا بولوب پیردین جدا بولوب مرتد بولورلار و اول جماعتیدین بولغای کیم من لا شیخ له فشیخه الشیطان یعنی پیردین جدا بولوب انینگ پیری شیطان بولغای و اندین سونگ شیطان انگا تصرف قیلیب نادر و کم یاب علم لارکیم علوم فلاسفه و نصاری دیرلار تعلیم و تلقین باریب مکر و حيله غه گرفتار قیلیب فنا و سکر و عرش و تجلی و استخراج معانی رکیکه قراءان و احادیث دین معانی و کلام (اهل تصوفدین نظما یا نسرا انگا لایح و مکشوف بولوب ساعت اقوال جدیده و معانی رکیکه نی اظهار قیلا باشلار و بول صوفی بول حاصل بولغان علم لار غه خوشوقت بولوب عجب وریا برلان محافل و مجالس لارده آیات و احداث و کلام)⁶² اهل تصوفغه معنی برا باشلار علما و فضلا و قضات (43a) مسلمین انینگ احوال و اقوالینی کوروب و بیلیب تحسین و حیران قالیب گمان قیلورلارکیم انگا علم لدن حاصل بولدی بولغای و حالانکه بول علم لار بارچه سی القاء شیطان تورور یا ایها الطالب زینهار بول غدار صوفی نینگ احوالیغه و اقوالیغه حق اعتقاد قیلمانگلار و هرگز انگا هم مجلس بولمانگ لار بلکه قاچنگ لار چنانچه حضرت عیسی علیه السلام انداغ مرتد احمق دین قاچیب تورورلار و انینگ صحبتی پیغمبرلار غه ضرر قیلسه و بیز غریب لار غه البته ضرر کلی تورور بلکه زهر قاتل دیرلار بول کردار غه سحر و استدراج آت قویوب تورورلار و ساحرلار دنیا دا شیطان برله تورور نعوذ بالله وینه توبه فساد اولتورور کیم صوفی عیب قیلسه اوز پیرینی ویا صفتتی ویا اصحابنی ویا سوزینی ویا وعظ نصیحتینی ویا طعام ویا مال لارینی نچوک کیم همه بولار انینگ تعلقات لاری تورور وهر آداب و عیب کیم پیغمبرلار غه ناروا تورور البته پیریغه هم ناروا تورور (43b) چنانچه حضرت رسول علیه السلام ایتهب تورورلار کیم الشیخ بین قومه کالنبی بین امته هر صوفی کیم احتیاطدین رخصت غه توشسه توبه فاسد بولور ویا مرید شیخ لیق قیلسا بی اجازت پیر ویا رخصت و اجازت امتحان پیردین بولوب شیخ لیق قیلسا مغالطه غه توشوب توبه سی فاسد بولور و شیخ لیق غه یراماس بلکه مذکور بولغان مرید شیطان القاسیغه گرفتار بولوب پیردین جدا بولغایلار مگر تازه توبه قیلیب اراده غه کیرگای و شیخ لیقنی تاشلاغای و انصاف قیلغای و اگر انصاف قیلماي پیرنینگ ضدیغه باریب باشقه پیرگا انابت قیلیب شیخمن تیسسه اول باطل تورور اول اصلا اصلاحه کیلماس یر یوزی نینگ شیخندین توبه الیب رخصت تابسا اعتبار بولماس و شیخ لیق غه یراماس و القاء شیطانغه گرفتار بولوب شیطانغه تابع بولوب مردود بولغای قیامتدا لشکر شیطان برلان زقوم درختنینگ تحتندا مکانی بولغای مگر حیات لیقدا قدیم پیریگا باریب توبه قیلسه نجات تابقای وینه توبه فاسد بولور اولتورور کیم (44a) طریقت ادب لاریندین بر ادب ترک تابسه فاسد بولور نچون کیم طریقت نینگ احکام لاری و ارکانلاری نینگ همه سی ادب برلان تورور بس صوفی دین ادب کیتی طریقت دین و مذهب صوفیه دین چیقدی تازه توبه لازم بولدی بس کیشی توبه خواص ویا عوام قیلسه ینه افساد قیلسه ینه توبه قیلسه قبول بولور انشاء الله تعالی مادامیکه اوچ شرطی مذکور بولغان پیدا بولغان بولسه هر چند مینگ مرتبه صادر بولسه لیکن

⁶² БМ-3 те бұл сөздер қалып кеткен. БМ-1, БМ-2 дегі мәтіннен алынып қойылды.

الله تعالى وخلقنا الاولياء مقام الانبياء ولا يخلو وجه الارض عنهم وقررت على حالها فيا ايها الاحباء اطلبوا الاولياء واجلسوا معهم وخدموا ايّاهم كما اوحى الله تعالى الى داود عليه السلام اذا رايت لى طالبا فكن له خادما كذا فى العوارف وفى فتاوى جامع البحرين قد غفلوا عن هذه الآداب جماعة من المريدين وصاروا من اصحاب المرتدين وفرقوا عن شيخهم ودخلوا فى جنود الشيطان وصار مرشده اذا هو الشيطان فى الدنيا والآخرة وفى الحجة الانسان لا يكفر بالمعصية انما يكفر بترك الحرمة

II

آداب المريدين

بس مريدنيگ بول ادب لارين باب وفصل برلان بيان قيلالى تا خوب روشن بولسون يگرمه بابتا تمام بولور

اول باب توبه تورور

توبه از جمله فرايض اسلام تورور سالک لارنيگ اول منزلى تورور اگر كيشى فرض ايماس ديسه كافر بولور اگر كيشى بول قول غه راضى بولسه اول هم كافر تورور هرچند گناه صغيره هم بولسه توبه فرض تورور (41b) وتوبه اوچ تورلوک تورور ظاهر گناه دين توبه قيلماق عوام توبه سى ديرلار اخلاق ذميمه باطنيدین توبه قيلماقغه اهل خاص وصالح توبه سى ديرلار خدادين غافل بولماقدين توبه قيلسا خاص الخاص توبه سى ديرلار توبه نينگ شرطى نينگ علامتى اوچ تورور اوتكان گناهلار غه ندامت وپشيمان قيلماق وگناه نى ترك وفى الحال قيلماق وعزم وجزم قيلغای کيم ينه شول گناه غه هر گز قيلماغای مين تيب وبول اوچ شرط طرفيغه توجه قيلماقغه نشان کراک نشانى اول تورور کيم صاحب توبه مشغول بولغای حسرت وندامت وتأسف غه هميشه گريه وناله خشوع وخضوع غه وزارى وتضرع برلان بولغای تا آخر عمريغه چه کيم اوتكان معصيتلارنيگ ظلمتيدین کونگل پاک بولوب حق محبتى اندا اورناغای تا ظلمت ومعصيت کونگلدین پاک بولماسه حق محبتى کيلماس

وسنده هذا فى فتاوى الارشاد والتوبة اول منزل من المنزل (42a) السالکين وفى فتاوى قوة القلوب ليس من الاشياء اوجب على هذا الخلق من التوبة ولا عقوبة اشد عليهم من فقد التوبة وقد جعل الناس علم التوبة فرضا وقال من يقول ان التوبة ليست بفرض فهو كافر ومن رضى بقوله فهو كافر ايضا وذكر فى خالصه الحقائق وهو فرض على جميع المذنبين والعاصين صغير الذنوب او كبيرها وليس لاحد عذر فى ترك التوبة

اما توبه مفسيد بولور كوب جماعت انى بيلماس لار انينگ بيانين قيلالى توبه نينگ مفسيدى كوب تورور برى اولتورور کيم صوفى نينگ کونگلى گا بر پاره ايشلار يتوشور انگا خطورات ديرلار مثل رياضت وطاعت نافله وساير امورلاريکه صوفى نينگ نظريغه خوب کورونور انى اختيار قيلور پير اجازتى برلان ويا اجازت سيز مثالى انينگ اولتورور کيم صوفى نينگ کونگليغه خطورات قيلور کيم طاعت وعبادت پير حضورينده کما حقه

قیلور لار نفس لارنى هلاکت غه يتکوروب وبيلماس لارکیم مشايخ لار قدم لارینى قويدیلار روح لارى برله حق یولیندا مجاهده قیلدیلار بول یولده محبت وعشق برلان تولدورورلار کونگل لارینى توکل و یقین برلان والارنینگ نظرلاریندا توقلوق وآچلیق و خراب وآبادلیق یکسان وبرابر تورور وینه بر قومى اولدور کیم مشغول بولورلار تکلیفات وتلیسات لارغه چنانچه لباس لارینى وخرقه لارینى رنگ به رنگ قیلورلار ورباط مشايخ وصومعات اهل صوفیه ومقبره لاردا اولتورغان تورورلار تا کیم خلایق الارنى اهل صوفیه واهل فقر تیگیلار معلوم تورور کیم بول کردارلار همه سى سهو عظیم تورور بول (39b) روش برلان بول قوم صوفیه لار دین بولماس لار فردای قیامت دا اولوغ حسرت برلان وندامت بی نهایت غه مبتلا بولورلار وینه بر قوم اولتورور طلب قیلورلار دنیانی وجمع قیلورلار متاع نقدینه وغیره نی تولدورورلار خزینه نی وخاطرلارین جمع قیلورلار وروزه نافله نی بعضی وقت لاردا توتارلار وخوف وخشیت ویغلاماقنى ظاهر قیلورلار وبول قوم ایتورلار یخشی عبادت بنده غه حاصل بولماس تا خاطرنی دنیا خاطره دین فارغ قیلماسا وتوهم قیلورکیم بول خاص اهلی نینگ حالی دور تیب وبيلماس لارکیم حقیقت عبادت حاصل بولماس مگر انقطاع علایق وعوايق برلان وینه بر قومى اولتورور کیم ایشیتیب تورورلارکیم فنا وبقا اولوغ ومعتبر مقام تورور انینگ اوچون یماک ویچماکنی ترک قیلیب تورورلار تا کیشی ضعیف ونحیف ونازک وذلیل بولماسا فنا وبقا بابندا معتبر بولماس وبول قوم گمان قیلیب تورور کیم (40a) فنا وبقا قالب صورتدا بولغای تیب بيلماس لارکیم فنا خط روح حق دین تورور توحید سریندا

وسنده هذا اعلم ان ادب المریدین عشرون مرتبا على عشرين بابا الباب الاول التوبة عن جميع المخالفات الشرعية والثانى الزهد اى اعراض من الدنيا والثالث التجريد وهو قطع جميع التعلقات من النسبی والسببی والرابع ان يكون اعتقاده موافقا لاعتقاد اهل السنة والجماعة والخامس التقوى والسادس الصبر والسابع المجاهدة والثامن الشجاعة والتاسع البذل والعاشر الفتوة يعنى اظهار النعمة واسرار المحبة⁵⁹ وقال بعضهم ان الفتوة اى⁶⁰ حسن الخلق مع⁶¹ من يبغضه وبذل المال لمن تكره وحسن الصحبة مع من ينفر قلبك منه والحادى عشر الصدق والثانى عشر لا يشتغل بعلم لا ينفع اصلا والثالث عشر كان فانى الصفة والرابع عشر عيار يعنى كان كاملا فى علم البلاغة والفتانة والخامس عشر كان متصفا بصفات (40b) الملامتية يعنى ينبغى ان يكون الملامة صفة له والقلندرية حالا له لا ان يكون افعاله متصفا بصفات المعاصى والسيئات بل كان رد الخلائق واقباله والذهب والمدر فى نظره سواء والسادس عشر كامل العقل والسابع عشر كان متادبا بالآداب والثامن عشر حسن الخلق والتاسع عشر فى تسليم تصرفات الشيخ وولايته ظاهرا وباطنا ويمح تصرفات النفس كالميت فى تحت تصرفات غساله والعشرون تفويض الامر الى الله تعالى واذا كان المرید صادقا والشيخ حاذقا لوصل قاصد بمقصوده وطالب بمطلوبه ومرید بمراده وعاشق بمعشوقه ولا تظن ان لا يوجد الاولياء فى آخر الزمان لانه ذكر فى التحفة انه لما مات نبينا عليه السلام حركت الارض واضطربت وقال الله تعالى لم اضطربت قالت لا يبقى على ظهري نبي من الانبياء فلا طاقة لنا كنا فى تحت قدم الخلائق الرجسيات وقدم الانبياء سعادت ومبارك لنا فلا نسكن (41a) الى قيام الساعة وقال

⁵⁹ БМ-1, БМ-2 де бұл сөз ғана емес сөйлемнің өзі басқалай берілген. БМ-3 те болса осылай қате берілген. Дұрысы: "المحنة"

⁶⁰ БМ-3 тегі жазу көрінбегендіктен БМ-1, БМ-2 дегі мәтіннен алынып қойылды

⁶¹ БМ-3 те бұл сөз қалып кеткен. БМ-1, БМ-2 дегі мәтін бойынша қойылды.

کیم آخرتتی دنیا برلان حاصل قیلسه بولور تیب شریعت نینگ رخصت یولین توتوب دنیانی طلب قیلیب جمع قیلورلار لذت‌های دنیا و هوا برلان و طبقات⁵⁷ شهوانی برلان دنیانی حاصل قیلورلار و بول طایفه دوام غفلت برلان یوروب بیلماس لارکیم حق تعالی نی تانیماق لیق دنیانی اوزیدین تفرید و تجرید قیلماق برلان حاصل بولور علایق و عوایق برلان حاصل بولماس و بعضی قوم ایشیتب تورورلار مشایخ لار و صوفینی بیلیب تورورلار الارنینگ حق خدمتدا (37b) شرافت و منزلت لارنی و خلق اراسیندا عزّت و حرمتلارینی و بول قوم سعی قیلورلارکیم بیزلارهم مشایخ لاردین بولالی تیب مال و جاه برلان مجاهده کوب قیلورلار باطنلاریندا مشایخلار کبی حق فیضی دین لذت و حلاوت تابماسلار و ظاهردا خلاق اراسندا عزّت و حرمت تابماس لار و بیلماس لارکیم روح عداسی کیم محبت الله تورور اوزلاریندین مسلوب و مفقود تورور بول جهت دین تنگری تعالی بول قوم برله قیامت کونی مخاصمه قیلور وینه بر قومی تورور کیم قصد قیلورلار شهرلارنی سیر قیلماقغه هر نیمه کورگانین و ایشیتکانین خلقغه ایتورلار و بول سبب برلان دنیانی جمع قیلورلار و جاه و احترام لیق بولوب و هواس نفسانی برلان خلیقتی جهنم وادی سیغه سالماقغه سبب بولورلار نعوذ بالله من هذا الطائفین وینه قومی تورور کیم اوزلاریندا ظاهر قیلورلار بذل و سخاوتتی تا که اسم خادم لیق الارنینگ آتیغه قالیب (38a) عزت و جاه و شهوت حاصل بولغای و حالانکه مشایخ لار اختیار قیلیب تورورلار بول بابدا ترک جاه و عزّت و مالنی چونکه اعراض عشاق طریقتدا حرام تورور وینه قومی تورور کیم ایتورلار کیم بیزلار اهل تجریدمیز هر نمرسه قولومیزدا بولسا برورمیز و هر نمرسه تیلی میزدا بولسه ایتورمیز و بول قوم فرق قیلماسلار حق برلان باطلنی حلال حرامنی جدا قیلماس لار و بولارنینگ بول کلامی فتنه برلان شرنینگ کلیدی تورور و اباحت اویگا کرارلار نعوذ بالله وینه بر قوم اولتورور کیم اختیار قیلورلار خوشوقت لیق و هزل و مزاحنی و ایتورلار بول روشنگا انبساط دیرلار و بیلماس کیم انبساط تیگان از جمله عمده ادب تورور و بی ادب لیک کمالی تورور وینه بر قوم ایشیتب تورورلارکیم اولیانینگ کرامات لارینی و مشغول بولوب تورورلار مجاهده و جوع و کم سوزلاماک و ملاحظه قیلیب تورورلارکیم کرامت مجاهده برلان حاصل بولور تیب و بیلماسلارکیم مجاهده هدایت یولی تورور نه کرامت (38b) یولی وینه بر قومی اولتورور کیم مجاهده قیلورلار علم سیز کوب ریاضت برلان ضعیف و ناتوان بولورلار تا که فرایض طاعت لارنینگ اداسی بولاردین ممکن بولماس بولدی و بیلماسلارکیم مشایخ لار مجاهده قیلیب تورورلار درجه به درجه یعنی نفسانینی کم قیلیب تورورلار اول مقدارکیم غذای روحانی زیاده بولغان چاقلی تا که مقصودینگز حاصل بولغای آسانلیق برله وینه بر قومی اولتورور کیم کوه لاردا مسکن قیلیب ریاضت و مجاهده قیلورلار آچلیق برلان مشقت نی التزام قیلورلار و بول قوم گمان قیلیب تورورلار کیم جماعتتی⁵⁸ عزلت و خلوت اختیار قیلیب تورور چول لاردا الوغ ریاضت غه مشغول بولوب تورور لار لیکن بول مکان لاردا کیشی شیطان شری برلان هوادین امان بولماس لار کیم و بول قوم بیلماس لارکیم بول شرارت مذکوره دین کیشی امانده بولماس تا حالت مشایخ غه یتغونچه و الاردین ارشاد بولماغونچه و غذای روحانی (39a) الارغه حاصل بولماغونچه و اگر هرکیم شرائط عزلت و خلوت نی تمام قیلماق بول مکاندا مسکن و مأوی قیلیب خلوت و عزلت اختیار قیلیب اولتورسه انگا علّت و مریض پیدا بولغای کیم اکابرلار انگا مال خولیا دیرلار وینه بر قومی اولتورور کیم توجه قیلورلار کاه قاجیب آزوقه سیز و اختیار

⁵⁷ БМ-1, БМ-2 де "طبیعات" деп дұрыс берілген

⁵⁸ БМ-1, БМ- де "جماعتی" деп дұрыс берілген.

منکر تورورلار اما طلب قيلنگ لار اهل اخلاصنى والارغه اظهار قيليب تاكيد قيلنگ لار الار هم كيشيگا اظهار قيلماسونلار وبول مكر برلان بول طايغه نى اوزيگا مخلص قيليب واولتوروب بول طايغه غه تعليم برور وطريقه زنديقه نى ومذهب اباحتى وتلقين قيلور بدعت وضالنتى تعليم برور علم فلسفه نى واهل هوانى ناچار (35b) اول طايغه ضال ومضل بولورلار تازه سوزلار كيم شيطان تعليم برور ايتا باشلار بول تازه سوزنى علما ايشيتوب متحير بولورلار اندين سونگ بول گمراه لار بول نازوك سوزلارنى على رؤوس الاشهاد ايتا باشلارلار واوزلاريگا فخر قيليب وعجب برله بول سوزنينگ فكريغه مشغول بولوب بول علوم فلاسفه برلان اهل علوم تصوف كلام لارغه معنى برورلار وآيت واحاديث غه معنى بريب علما وصلحا لارغه بطريق استكبار واستعلا برلان معامله قيليب استخراج معانى كلام اهل تصوّفغه دوامت قيليب ابد الابد تفكردا بولورلار وهمه بول مذکور بولغان كلام وافعال بول طايغه لار دين باطل تورور چونكه بول اقوال ومعانى لار بارچه سى القاء شيطان تورور نعوذ بالله من شرور هذه الطائفتين الاحمقين التى يحذرون الانبياء عليهم السلام عن صحبتهم بس اى طالب انداغ جماعت صحبت لاريندين قاچا كورونگ لار چنانچه پيغمبر وانبياء عليهم السلام قاچب تورورلار (36a) صحبتى لارينينگ زهر قاتل تورور بولار خدای يولى نينگ قراقچى سى تورورلار وهر مريدكيم پيرنينگ كونگلين اغريته اول هم القاء شيطانغه گرفتار بولور وبعضى اهل مغالطه نينگ علامتى اولتورور كيم خلاق اراسيغه ومعرکه سيغه كرارلار بر پاره عبث سوز آيتورلار كيم محض تصنيع الاوقات تورور وهيچ كيشى بيلماس لار كيم نه طريقه انى منع ايتكايلاز واگر بر كيشى ايتسه كيم بيلدوك هر نمرسه ايتارلار الار جوابندا ايتورلار كيم بيز خلق نينگ سوزيمزنى ادراك وفهم قيلماس سيزلار مگر جماعتى كيم رياضت شاقه قيلغاي تا فهم قيلغايلاز تيب اوز سوزلاريغه غرور قيلغايلاز بس بول وسواس برلان مبتلا تورورلار وراه راست دين خارج بولوب اهل سنت دين بيگانه بولورلار وبول همه خبائث نشانى وجهل و حماقت خصلتى تورور وينه بر مغالطه اولتورور كيم جمعى ايتورلار كيم اوليا افضل تورور انبيا عليهم السلام دين (36b) بول قول كفر تورور اگر جميع انواع مغالطه مشغول بولساق ادا بولماس وبول رسالغه سيغماس تا بول يرغه چه بيان اصول مغالطه ايردى اما مغالطه فروع بوندين زياده كوبراق تورورلار لازم بولديكيم اندين هم بر نمونه وعلامات بيان بولونسه تا دوستلارغه آسان بولغاي

بول فصل مغالطه فروع نينگ بياننده تورور

بعضى اهل مغالطه صوفيه آيتورلار كيم غنا افضل تورور فقردين وبيلماس كيم الله تعالى سالك لارينينگ فقرينى اغنيادين افضل تيب تورورلار چنانچه بول قولندا خبر قيلوركيم والآخره خير و ابقى (87:17) وبعضى بول طايغه مغالطه اولتورور كيم اوزلارنى ظاهرده فقر علامتى برلان زينت برورلار وبيلماس لاركيم لارينينگ افعال وصفات لارى نه طرز بولغاي بس صورت لارنى رسم يوزيددين ونفسانيت وناموس خلايقدين غيرت قيليب اوزلارنى صلحا صورتليق برله بزارلار بس بولارينينگ صورت ظاهرلارى باشقه بولوب وصورت باطن لارى باشقه بولوب حق غه دشمن تورورلار وبول سبب دين (37a) الله تعالى بولار برله قيامت كونى محشرگاه دا مخاصم وغضب برلان مبتلا قيلور وبارچه سى نينگ مأواسى دوزخ تورور وبعضى بول طايغه دين آيتور كيم كسب توكل دين افضل تورور وبيلماس لاركيم توكل رسول عليه السلام نينگ حال لارى تورور حضرت رسول عليه السلام دُربار تيل لارينين صدر بولدى كيم التوكل للاقواء والكسب للضعفاء وبعضى قوم ايتورلار

وینه مغالطه اولتورور (33b) کیم مرید خاطره سیغه کلیب مقرر قیلور کیم پیر خزمتندا یخشی عبادت حاصل بولمای تورور خوب تورور کیم بر گوشه گا باریب طاعت قیلالی تیب کیتار بر گوشه غه باریب طاعتغه مشغول بولور هر نمرسه کیم نتیجه کوروب وحضور قیلسه شیطانی ونفسانی تورور بول کونگلیگا کیلگان القاء شیطان تورور نچون کیم همیشه بول ملعون مکر وحيله برلان پیر خدمتیدین جدا قیلیب بر گوشه گا چیقاروب یوز مینگ حيله لاری برله آنی پیر دست گیردین جدا قیلماق تورور بس کونگلیگا کیلگان نمرسه شیطان نینگ مکر برلان قیلغان طاعت بولدی اول البته عبث بولور نچون کیم اول شیطان امری برلان بولدی هر چند اندین سونگ پیر جوابی برلان باریب طاعت قیلسه هم فایده قیلماق وینه مغالطه طریقت دا اولتورور کیم یوز آیلان تورغای طالب ذکر الله دین وخیر ونصیحت ووعظ نی قبول قیلماق وطاعتغه میلی وهواسی بولماق اولوغلارنینگ (34a) عزتین برجا قیلماق وکوچیکلارغه رحمی بولماق وکونگلی انینگ صدا ایتکان علت غه گرفتار بولوب کونگلی قرانغو بولوب خدادین آلس بولماق وینه مغالطه اولتورور کیم صادر بولماق اندین خلاف پیردست گیرغه بول باطل تورور شیطان وایشک مقامندا تورور واما هر کیم پیریغه خلاف قیلماق امرین برجا قیلسه پیغمبر مقامندا تورور زینهار پیغمبر مقامندا بولا کورونگ لار مرید هر بر ایش قیلسه یا سوز آیتسه بی اجازت پیردست گیر البته نفس دین تورور وشیطان دین تورور البته آنی رد قیلماق کراک بالآخر نقصان قیلور مکرغه گرفتار قیلور واخلای پیرندین کم بولوب خدا دین آلس بولماق خصوصًا طریقه اهل صوفیه کیم پیریگا صریح ومعارضه قیلسه وانکار قیلسه واوزگا پیریگا بارسا البته انینگ توبه سی نا درست تورور بلکه پیر یوزنینگ مشایخ لاری جمع بولوب انی اصلاحغه کیلتورور آلماس لار تا قدیم پیریگا کلیب توبه قیلماق توبه سی ناروا دیرلار هرچند اول مرید (بولغاندین سونگ اول مریدغه)⁵⁵ اول مرشیددین (34b) انگا رخصت واجازت بولغان بولسه هم توبه سی باطل تورور شیخ لیقی نادرست تورور وینه مغالطه اولتورور کیم پیریگا انابت قیلماق وطریقت غه داخل بولماق وشیخ غه خدمت قیلماق ایتور کیم من شیخ نی تابیتیم وانندین ارشاد آلدیم تیب دعوی برلان یورورلار آری مونونگ ایتغانی راست تورور کیم تابغان شیخی شیطان تورور چنانچه حضرت رسول علیه السلام ایتیب تورورلارکیم من لم یکن له استاذ فاستاذ هو الشیطان فمن لا شیخ له فشیخه الشیطان وینه بعضی مغالطه اولتورور کیم بعضی صوفی ایتورکیم علم شریعت طریقت غه ضرر قیلور تیب علم شریعت نی تعلیم آلماس بلکه تعلیم آلماقنی ناموس قیلور بول صوفی لار اوزی نینگ جاهل لیقی دین غافل تورور ایشتماس علمانینگ سوزلارین لا جرم اوزلارینی ضلالتغه تاشلاب واوزگا طالب لارنی بول ضلالت غه شریک قیلور نعوذ بالله من شرور الظالمین وینه بعضی اهل مغالطه اولتورور کیم کاهل وسست لبق قیلورلار طاعتغه ونوافل واوراد (35a) واوراد شریفه غه وطعن قیلور اهل طاعت لارغه وایتورلار بولار اوزلارین هلاک قیلیب مبتلا قیلیب تورورلار تیب غیبت قیلورلار وبعضی اهل مغالطه نینگ سلوکی اولتورور یرلار ویچارلار حلال وحرام بر دور دیرلار وفرق قیلماق لار کافر بولور لار بول اعتقاد برلان وبول جهل عظیم تورور وبعضی اهل مغالطه نینگ سلوکی اولتورور کیم توبه⁵⁶ قیلورلار بحسب ظاهر باطن لاریندا کمرسه ملاقات قیلور کلامی تعلیم قیلور تأکید قیلورکیم بول کلامنی هیچ کیشیگا اظهار قیلماق لار وبول کلام نینگ قدرین بیلماسلار وعلمالارغه هم اظهار قیلماق لارکیم ملالار بول کلامغه

⁵⁵ БМ-1, БМ-2 де "معارضه قیلغاندین" деп берілген.

⁵⁶ БМ-1, БМ-2 де "توجه" деп дұрыс берілген.

علاجی یوق تورور یگرمه لانجی هر امری بولسه حق تعالی غه تابشور غای هر وقت کیم مرید بول ادب لارنی صادق لبق برلان راست بولسه وشیش حاذق ودانا بولسه هر آینه مرید مرادغه طالب مطلوبغه وقاصد مقصودیغه وعابد معبودیغه ومحب محبوبیغه وعاشق معشوقیغه یتار لار ومقصودلارین قولغه آلور شوق شرابین ایچیب مست وحیران بولوب یوز مینگ حوردین کچار لار بول رحمت وفیض لارنینگ بارچه سی نی مرید پیر دستگیرنینگ شرافتدین بیلگای اگر ذره اوزین اراده⁵⁴ کورسه منگا بول رحمت لار طاعت وعبادت لاریمدین تیب کونگلیغه خطور کیلسه البته (32a) جزم قیلسون کیم بول شیطان لعین نینگ خطوری تورور زینهار بصد زینهار کیم خطورات وسواس شیطانی بو یولدا کوب تورور صوفی لار بول بابدا کوب خطورات غلط وسهو بولوب اوزوم تابیتیم تیب مقرر قیلیب قعر چاه وضالات غه توشوب والقا شیطانی غه گرفتار بولوب پیردستگیردین جدا بولوب فراق اوتیغه بشیب وکویوب همیشه معركة شیطان ولشکریغه داخل بولوب از جمله مرتدلاردین بولوب ضلالتغه سزاوار بولور لار انینگ علامتی اولتورور کیم طالبغه بارچه خلائق لار زبون کورونور ونادان وعبت وغلط وغفلت دا کورار لار واوزین الاردین داناراق توتار بول اول کوناه والوغ معصیت تورور انگا سوء ظن دیر لار انینگ مأوایی کبرایی کیم نفس برلان شیطان نینگ مأوایی تورور ایدوست لار بول عمریمیزده نچه همنشین لارنی کوروب بیلدوک بول بلیه غه گرفتار بولدیلار مغالطه مشغول بولدی لار و اوز کردار لاریغه ممنون بولوب مغرور بولدیلار بلکه از جمله منکرین ومرتددین بولوب نصایحنی قبول قیلماین پیردستگیردین جدا بولدیلار (32b) لا جرم بزهم آیت کریمه کیم هذا فراق بینی وبینک (18:78) مضمونیغه عمل قیلیب انداغ مرتدلاردین قید حیات لیقدا جدا بولدوق الحمد لله ونعوذ بالله من شرور هذه المغرورین المرتدین الی قیام الساعة

بیان مغالطه اهل صوفیه واهل طریقت تورور

ای دوستلار اول مغالطه علمین بیان قیلالی هر نمرسه نینگ ضدین بیلماگونه اول نمرسه خوب معلوم بولماس اهل طریقت مغالطه سی اولتورور کیم ظاهر دا طاعتغه آراسته بولوب باطنیدا مکر وحیله غه گرفتار بولور انینگ علامتی کوب تورور بعضی مغالطه اولتورور کیم طالب مجاهده قیلیب ریاضتغه نچه وقت قدم قویوب طاعتغه مشغول بولسه اندین سونگ باطنیدا حضور ولدت پیدا بولسه وباطنیدا انینگ نتیجه سی حاصل بولسه چنانچه واقعه سندا کشفات وتجلیات کورسه وبعضی اوقات ومشاهده سندا ظاهر وهویدا بولسه اگر طالب کونگلیغه کیلتورسه کیم بولار اوزوم نینگ (33a) فضیلتیم دین بولغای تیب نه شیخیم نینگ برکتیدین تیب خیال قیلسه واندین سونگ باطنیدا غرور وکبر پیدا بولسه کیم بول مندین اوزگا کیمرسه دا حاصل بولغان یوق تورور تیب ایتسه البته بو خیال شیطاندین مکر بولوب وغلط یولغه توشماککا سبب تورور بلکه بعضی وقت دا خیال قیلور کیم پیریمدا هم بول حال یوق تورور تیب بو حیلله برلان شیطان بول مریدنی مرتد قیلیب اوزیگا مرید قیلور پیر معركة سندین چیقارور چنانچه حضرت رسول علیه السلام ایتب تورور لار کیم من لا شیخ له فشیخه الشیطان بس ایمدی انینگ شیخی شیطان بولدی بس ایدوست لار خبردار بولونگ لار کشف وتجلیات غه اعتبار قیلیب وکونگل برمانگ لار چنانچه شیطان دا هم تجلیات وعرش بولور بنده اندین خلاص بولماق مشکل تورور ینه مغالطه اولتورور کیم آرزو قیلور مرید کیم منگا منزلی بولسه کیم پیرنینگ مقامی ومنزلی دین یوقاری راق بول سوز البته القاء شیطان تورور

⁵⁴ "از اده" БМ-1, БМ-2 де

الكامل قال الامام⁴⁶ حجة الاسلام ناقلا عن شيخ ابو الخير وهو مرشده وقال من لم يعلم شيئا لم يعلم الله تعالى ثم قال التائب من الذنب كمن لا ذنب له ثم علم علينا التوبة وبايعت عليه وهذا (30a) اليوم وقد امحى عنا علم الظاهر وظهر علم الباطن بتلقين الشيخ والمعرفة لا يحصل الا محالة⁴⁷ الموقنين وهو الشيخ الكامل وكذا قال النبي عليه السلام الشيخ بين قومه كالنبي بين امته والشيخ ابلغ في هذا الطريق من كل شيء وينبغي للمريد ان يطلب المرشد الآخره⁴⁸ لان محمدا عليه السلام مع كمال رفعة درجاته فطلب⁴⁹ الرفيق ثم يتوجه الى الله تعالى وهو جبرائيل عليه السلام فمن ذهب⁵⁰ الى الله بلا رفيق مرشد او كان له شيخ لكن يتمنى ان يكون شيئا بلا اجازة ورخصة شيخه او له رخصة بالامتحان فهو جهل محض وحماقة بلا رسائل⁵¹ اذا رفيقه هو الشيطان في الدنيا والآخرة واكثر هذه المريدين مطروحين في قعر المغالطة والكبر والضلالة وبهذه الاوضاع المذمومة الدينية تفرقون عن ارادة شيخهم وفسدت توبتهم ودخلوا في ارادة الشيطان الذي هو يعلم على هذه الطائفة علوم اهل الفلاسفة والنظريات والركايات فاحذروا عنهم (30b) ولا تتبعوا عنهم⁵²

بول فصل مريد لارنينگ آداب لارين بيان قيلور

اما آداب لارني بيان قيلماق دركار بولدي كوب موريدلار مرتدلاردين بولورلار بي ادب ليك دين كيشي گناه برلان كافر بولماس اما بي ادب ليك برلان كافر بولور اني بيلماس لار فتاوي حجت دا بو مسئله مصرح تورور واجب دور اني بيلماس اهل طريقت نينگ اكابرلاري بول بابدا يگرمه ادب تعيين قيليب تورورلار اول توبه قيلماق جميع خلاف شرع دين ايكنجي زهد يعني دنيادين يوز قايتارماق اوچونجي جميع تعلقات لاردين يوز قايتارماق يعني قطع نظر قيلماق چنانچه حق تعالى ايتور كلاميندا كيم ان من ازواجكم واولادكم عدوا لكم فاحذروهم (64:14) تورتنجي اعتقادي اهل سنت وجماعت غه موافق بولغاي بشنجي تقوى تورور آلتنجي خير⁵³ قيلغاي رنج وبلا لارغه يتنجي مجاهده نفس وشيطانغه (31a) قيلغاي سكيزلانجي بهادر بولغاي حق يوليدا توقوزلانجي مالي انينگ مبذول بولغاي حق يوليندا اونلانجي فتوت ليق كراك يعني هيچ كيشيگا خصم و دشمن ليق قيلماين خوش خلق ليق قيلغاي اون برلانجي راست بولغاي اون ايكي لانجي بي فايده علم لارغه مشغول بولماغاي يعني علم قلب كيم عمل سيز وعلم معرفت وعلم طريقت ديرلار بولارغه مشغول بولوب موندن اوزگا علم لار ظاهر وعلم رسمي ديرلار الارغه مشغول بولماغاي علم بي فايده ايكي تورور علم شريعت انگا عمل قيلماسا وبري علم نجوم وعلم فلاسفه اون اوچ لانجي فاني صفت بولغاي يعني اوزني بارچه دين كم كورگاي اون تورتلانجي عيار بولغاي يعني دانا وزيرك بولغاي باطن يول لاريغه اون بيش لانجي اهل قلندريه برلان اهل ملامتي نينگ صفات لاري اندا بولغاي يعني نفساني ايشلاردين خلاص بولوب كدورات (31b) بشريه دين هم صاف بولغاي اون آلتى لانجي عقل كامل بولغاي اون يتي لانجي ادب ظاهر وباطن اندا بولغاي اون سكيزلانجي يخشي قيليق ليق بولغاي اون توقوزلانجي پيردستگيرنينگ تصرفاتيغه تسليم بولوب محو بولغاي مثل اولوك كيم غسال نينگ تصرف واختياريدن اوزگا

⁴⁶ БМ-3 тегі мәтіннен қалып кеткен бұл сөз БМ-2 дегі мәтіннен алынып қойылды.

⁴⁷ بمجالسة

⁴⁸ БМ-1, БМ-2 де "الاعزة" деп дұрыс берілген.

⁴⁹ БМ-1, БМ-2 де "يطلب" деп берілген.

⁵⁰ БМ-1, БМ-2 де "توجه" деп берілген.

⁵¹ БМ-1, БМ-2 де "ريب بل" деп берілген.

⁵² БМ-1, БМ-2 де "لهم" деп берілген.

⁵³ БМ-1, БМ-2 де "صبر" деп дұрыс берілген.

ايتورلار كيم فرض على الانسان يطلبون الشيخ الكامل لانه يحصل منه معرفة الله تعالى كما يحصل من النبي عليه السلام بس اول مرشد كراك انينگ برلان ذكر جهر قيلماق لازم تا كونگل حيات بولغونچه اندين سونگ ذكر اخفا قيلماق كراك تا كونگل حيات بولمسا ذكر اخفا ناروا تورور معيار كونگل حيات ليقى اولتورور كيم مقام فنا حاصل بولغاى انينگ اوچون كيم صاحب فتاوى حجت دا ايتورلار كيم حيات القلب علم فاخرة ممات القلب جهل فاجتنبه كونگل حيات شرطى جهر دور بول مقام دين اول طالب اخفا ذكرين آيتسه وسواس علتيله گرفتار بولوب و عداوت وحسد وكبرغه مبتلا بولوب ذكردين ورياضت دين شمه بوى نتيجه تابماس لار (28b) ومنداغ جماعتغه اول جهر فرض تورور تا بول علت لاردين خالص بولوب مقام اخفا وفنا حاصل بولوب صاحب اسرار ومعرفة بولوب كعبه باطن كيم انوار صفات جمال الله مجلا وهويدا بولغاى انينگ اوچون اهل محب لار طريقت محبين حاصل قيلماغونچه كعبه غه بارماديلار صاحب خانه نى تابماغونچه اويگه كيرماك ناروا بولور انينگ اوچون صاحب توضيح الفقه واردات لارينده ايتورلار كيم اوينى كيشى نه قيلسون همخونه بولماغونچه وسنده هذا واما بيان الحج الطريقة فزادة وراحلة اولا الميل الى صاحب الثقلين³⁷ واخذ منه توبة ثم ملازمة الذكر باللسان وملاحظة معناه حتى يحصل حيات القلب له ثم يشتغل بذكر الباطن حتى يصفه بملازمة اسماء الصفات فيظهر كعبة السر بانوار³⁸ صفات الجمال كما امر الله تعالى بابراهيم واسماعيل بتطهير الكعبة اولا وقال الله تعالى واوحينا الى ابراهيم واسماعيل ان طهرا بيتى للطائفين (2:125) وكعبة (29a) الظاهر (تطهير بالاجل)³⁹ الطائفين من المخلوقات وكعبة الباطن تطهير بالنظر الخالق فما احد وهذه⁴⁰ التطهير بما⁴¹ سواه ثم يحرم بنور روح القدس ثم يدخل كعبة القلب الكل فى الاسرار وفى الارشاد وليقلد شيئا فى سلوك طريق الحق فان من لا شيخ له فشيخه الشيطان وقال ابو حنيفة ره فرض على الانسان يطلبون الشيخ الكامل ولو بالصين او فى العجم اوفى الشام لانه يحصل منه معرفة الله تعالى كما يحصل من النبي عليه السلام وقال عليه السلام اطلبوا الشيخ ولو كان بينه وبينك بحر عميق او نار حريق وعلم من هذا ان طلب الشيخ فرض وكذا قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من لا شيخ له فشيخه الشيطان ومن لم يتبع مرشده بل يعرض⁴² عليه وينكره ومع ذلك ان جلس بمنصب البيعة والشيخه⁴³ واخذ يد المريدين او يرخص ان⁴⁴ شيخه بالارشاد وبطريق الامتحان فهو من اهل الضلالة والاحمق مع من تبعه فهو مرید على الشيطان وصار داخلا على جنوده (29b) فى الدنيا والآخرة وهو فى مقام الشيطان ابدا من الابد ومن قلّد شيئا ورضى شيخه عنه فهو فى مقام النبوة وهو محفوظ عن جميع الافات والبلات كلها كما⁴⁵ لا تسمع ان كلبا تابع واعتقد لاصحاب الكهف وفضل الى الله تعالى كما قال الله تعالى ويقولون سبعة وثامنهم كلبهم (18:22) الآية واذا كان الامر كذلك فلا تعجب ان بنى آدم اذا اراد شيئا وبايعه من جهة الاعتقاد والاخلاص والصدق ويخدم لاهل الله تعالى فلا يضيع اجره ووصل الى مقصد الدينى والدنيوى وقال الله تعالى يا عبدى اطلبنى عند شيخ الكامل وفى كشف الاسرار ناقلا عن الله تعالى لا يحصل معرفتى بكثرة القراءة ولا بسير الاقدام ولكن يحصل معرفتى بذكر الدوام وبخدمة الشيخ

³⁷ "التلقين" BM-1, BM-2 ده

³⁸ "بالانوار" BM-1, BM-2 ده

³⁹ "تطهروها لاجل" BM-1, BM-2 ده

⁴⁰ BM-1, BM-2 ده "هذا" деп дұрыс берілген

⁴¹ BM-1, BM-2 ده "مما" деп дұрыс берілген

⁴² BM-1, BM-2 ده يبغض деп дұрыс берілген

⁴³ BM-1, BM-2 ده الشيخية деп дұрыс берілген

⁴⁴ BM-1, BM-2 ده "عن" деп дұрыс берілген.

⁴⁵ BM-3 тегі мәтінде бұл сөз қалып кеткен.

الشريعة مؤقت وصوم الطريقة مؤبد في جميع عمره قال اهل الشريعة المراد من الافطار الاكل والشرب عند غروب الشمس وفرحه...³⁰ روية الهلال في ليلة العيد وقال اهل الطريقة الافطار عند دخول الجنة بالاكل ما³¹ فيها من النعم وفرحة عند رؤية الهلال اى عند لقاء الله يوم القيامة نظر سر المعانية واما صوم الحقيقة فهو امساك الفواد من الجنة ما سوى الله تعالى وامساك السر من محبة مشاهدة غير الله تعالى فاذا وقع في القلب محبة غير الله تعالى فسد صوم (الحقيقة) فله قضاء هذا الصوم وهو انه يرجع الى محبة الله تعالى ولقائه³² وجزاء هذا الصوم الحقيقة لقاء الله تعالى في الآخرة الكل في الاسرار

فصل طريقته زكوة نينگ بيانده تورور

بيلنگ ايدوست لار هر عضو اعضادا زكوة بار چنانچه بشر حافى ايتورلار كوزنينگ زكوتى عبرت برلان باقماق وتيل زكوتى كليمة لا اله الا الله نى آيتماق حلق نينگ زكوتى حرام وشبه دين پرهيز قيلماق ويوزنينگ زكوتى رب العزتغه ادب³³ برله سجده قيلماق وقول نينگ زكوتى خشوع ومسكين (27a) ليق برلان حقدین حاجتين تيلاماك اياق نينگ زكوتى انينگ برلان يوروب طاعتغه بارماق كونگل نينگ زكوتى معرفت نينگ شرائط لاريغه وفا قيلماق وسرنينگ زكوتى محبت نينگ حدودين محافظت قيلماق

وسنده هذا وقال بشر حافى ره فى كل عضو زكوة وزكوة العين النظر بالعبارة وزكوة اللسان كلمة الفطرة يعنى لا اله الا الله وزكوة الحلق ان تنزّه³⁴ عن الحرام والشبهة وزكوة الوجه (يغفر السجدة بين يدي الله تعالى)³⁵ وزكوة اليدين رفعها عند الحاجة حال الود باظهار الخشوع والمسكنة وزكوة الرجلين المشى بها الى الطاعة وزكوة القلب الوفاء بشرائط المعرفة وزكوة السر حفظ حدود المحبة الكل فى خالصه الحقائق

حج ايكى قسم تورور

برى شريعت حجى برى طريقته حجى شريعت حجى معلوم و مشهور تورور واما طريقته حجى نى (27b) بيان قيلماق واجب تورور وانينگ كعبه سيغه سر ديرلار كيم كونگل ايچينده تورور واسرار الله اندا معلوم بولور انينگ اوچون انگا سر آت قويديلار بو كعبه نينگ زاد وراحله سى اول مرتبه صاحب قولين³⁶ كيم انگا مرشد دانا ديرلار طلب قيلماق كراك پيرسيز كيشى صاحب اسرار وصاحب تجلى صفات بولماس وحضرت ابراهيم واسماعيل عليهما السلام نى حق تعالى امر قيلدى كيم پاك قيلنگ لار كعبه نى ايكى طايغه اوچون بول مدعاغه الله تعالى نينگ قولى كيم ان طهر بيتى للطائفين (2:125) ناطق وهويدا تورور بنده خاص لارغه امر قيلدى كيم كونگل واسرارينگرنى پاك قيلنگ ما سواى دين تا منينگ نظرگاهمغه لايق بولغاي وبول پاك ليق ذكر لله وامر مرشد برلان حاصل بولور بس مرشدنى طلب قيلماق ليق لازم بولدى كيم بول مدعاغه نبى عليه السلام امرلارى كيم اطلبو الشيخ الكامل وان كان فى الصين (28a) او فى العجم او فى الشام ناطق وهويدا تورور وينه قول لارى كيم من لا شيخ له فشيخه الشيطان سند وحتت تورور وانينگ اوچون كيم امام اعظم ره

³⁰ БМ-1, БМ-2 де "وعن" деп дұрыс берілген.

³¹ БМ-1, БМ-2 де "عما" деп дұрыс берілген.

³² БМ-3 те бұл жақша ішіндегі сөздер қалып кеткен.

³³ БМ-3 те бұл сөз қалып кеткен. БМ-1 де "مؤدب" деп қате жазылуына байланысты БМ-2 дегі мәтін бойынша жазылды.

³⁴ БМ-1, БМ-2 де "تنزه" деп дұрыс берілген.

³⁵ "سجده المؤدة برب العزة" БМ-1, БМ-2 де

³⁶ "تلوين" БМ-1, БМ-2 де

ومنهاج الحنفى وتنبيه مسائل طريقت احكام ينى هم بيان قليب تورورلار يوقاريدا ايتوق كيم عمل علم سز عبث تورور بس طريقت مسائل لارين بيلماك كراك طريقت اهليغه لازم تورور تا على عبث بولماغاي چنانچه اولوغلار طريقت كتابلارين قراءت قليب حالين بيلا تورورلار چنانچه فتاوى صوفيه دا بو سوزلار معروف تورور چنانچه سلطان العارفين شيخ احمد يسوى فتاوى تنبيه تيگان كتابلاريندا ايتورلار (25a) كيم طريقت غه قدم قويسه علمين بيلماين جهالت برلان طريقت دا من ديسا اول احمق تابع لارى هم احمق بس هر كيشى احمق ونادان بولوب دانامن تيسا اندين زياده كذاب جهاندا بولماس وحالانكه احمقين قاجماق واجب تورور چنانچه پيغمبر لار صلواة الله عليهم اجمعين احمق دين قاجيب تورورلار انينگ اوچون كيم الارنينگ مجلسى شيطان مجلسى تورور پيرلار ومقتدالار الاردين بيزار تورورلار وهر كيشى مقتدالار غه خلاف قيلسه ودعوى ولايت قيلسا شيطان وايشاك مقامندا تورور هر كيشى مقتدالار غه تابع بولسه پيغمبر مقامندا تورور فرداى قيامت بولغاندا اهل طريقت ومقتدالار غه خلاف قيلغان جماعتنى طريقت مجلسندين چيقاروب قولار فرشته لار اوتلى كرزي برلان باشيغه اوروب اهل طريقت دين آلوس قيلارلار خصوصا بول آخر زماندا گمراه لار واهمقلار ومرتدلار پيدا بولوب (25b) تورور پير نصيحتين توتماين وپيردستگيرنينگ ضديغه ايش قليب مرتد بولوب اوزلارى ديك مرتدنينگ يانيغه باريب اندين رخصت آدوق ديب دعواى شيخ ليق قيلورلار فنا مقاميغه بارديم ديب منگا علم لدن حاصل بولدى تيب مشكل بولغان تصوف سوزلارگا بلكه آيتغه واحاديث غه نازك ودقايق²⁷ معنى لار برورلار هر زمان اوزلاريغه طغيان وغرور قليب بول معنى بزگا حاصل بولدى تيب شيطان غرورى برلان وفرعون تيك دعويسى برلان شيطان تختيغه مينيب وعرشغه چيقيب شيخ من تيب تمنا قيلورلار زينهار ايدوستلار دعوى قيلغانلاردين قاجينگ هرچند پيردستگيردين ايشارتى²⁸ بولسه هم نيچون هر كيشى كيم فرعون دين يخشى من ديسا اول البته فرعون دين يمانراق ديرلار اهل طريقت ايتيب تورورلار كيم مسكين ليق بولوب غريب بولسه اول علامت يخشى تورور واگر دعوى (26a) قيلسه باطل تورور ولى حق ده دعوى بولماس شيطان درويشلار غه عامى دين كوبراق وزياده راق وسواس قيلور خصوصا مرتد پيردين رخصت بولغانلار غه زياده تورور نچونكيم مرتد بولدى شيطان انينگ پرى تورور علم فلاسفه نى تعليم والقا قيلور وتصوف معنى لارنى وآيات وحديث غه معنى برماك ليقدده القا قيلور وهر نيمرسة آيتسا شيطان دين ايتور وانينگ تعليمى برلان ايتور زينهار انداغ جماعت دين قاجينگ لار الارنيك صحبتى پيغمبر لار غه ضرر قيلور

وسنده هذا وفى روضة النية فى الصلوة ان توجه الى القبلة وقبلة عند مقام ابراهيم وهى²⁹ الجنة عن يمينى والنار عن يسارى وملك الموت عن قفاء والقبر الضيق قدّامى والصراط تحت قدمى والقراءة يشبه قراءة الكتب بين يدي الله تعالى والميزان على رأسه والاذان يشبه صور الاول والتكبير صور الثانى والسلام يشبه تفريق الخلائق كما قال الله تعالى فريق فى الجنة وفريق فى السعير (42:7)

الصوم فى الطريقة

وامّا الصوم فى الطريقة فهو ان يمسك جميع اعضائه من الحرّمات والمناهى الذمايم مثل (26b) العجب والكبر والبخل وغير ذلك ظاهرا وباطنا والكل يبطل الصوم الطريقة وصوم

²⁷ БМ-2 де "دقيق" деп дұрыс берілген.

²⁸ БМ-1, БМ-2 де "اجازت" деп берілген.

²⁹ БМ-1, БМ-2 де "وادى" деп дұрыс берілген.

الشريعة عمل بالاركان والطريقة عمل بالقلوب وفي فتاوى الارشاد والمراد (بالشريعة بها)²³ امر الله ورسوله من الايمان والوضوء والصلوة والصوم واداء الزكاة والحج وطلب الحلال (23a) وترك الحرام وغير ذلك من الاوامر والنواهي واما الطريقة فالأخذ بالتقوى وما يقربك الى المولى ومعنى الطريقة عمل بالقلب وفي التنبيه الايمان طرفان فعل الله تعالى وهى الهداية والتوفيق وفعل العبد وهو الاقرار والتصديق وفي الروضة الوضوء²⁴ الباطن ان يغسل قلبك بالتوبة والاستغفار من الذنوب ويطهر قلبك من الغش والخيانة والعداوت قال بعض اهل المعرفة اغسلوا اربعا باربع وجوهكم بماء اعينكم والسنتكم بذكر خالقكم وقلوبكم بخوف الله وذنوبكم بالتوبة الى موليكم وقال يحيى بن معاذ رض اغسل نفسك بماء اربعة وجهك بماء الحياء ولسانك بماء المعذرة وبدنك بماء الخدمة وقلبك بماء الندامة حتى يكون طاهرا وصالحا (للهوانسة والمصاحبة)²⁵ وقال بايزيد ره النساء احسن حالة منا ان المرأة تصير كل شهر طاهرة وربما تصير طاهرة كل شهر مرتين ونحن لا نصير طاهرين من²⁶ عمرنا مرة واحدة الكل فى خالصة الحقائق (23b) وعلامة حيض اهل الطريقة ان يكون قلبه مشغولا بحب الدنيا وما فيها من حسن النساء والامارد وغيرها متصف بصفات المذمومة من العجب والكبر والرياء والحسد والنميمة وغيرها وحيض الذى هو مخصوص للنساء ما دام فى مدة حيضها يكون طاعتها حراما وهى الصلوة والصوم واذا تمت مدتها كانت طاهرة ما غسل بماء يخرج واهل حيض الطريقة لا يكون طاهرا بغسل الماء الدنيا و كان اورادهم من الاذكار والتسبيح والتلهيل والتحميد وغيرها من الطاعات والعبادات التى صدرت عنهم صارت حراما محضا

فصل طريقته نمازینینگ نیتین بیان قیلماق لازم بولدی

بیلنگ ایدوستلار طریقت نمازینینگ نیتى بو طریقته بولورکیم ساغ طرفندا بهشت نى طیار بیلورلار وچپ طرفندا دوزخ نى بیلورلار ارقاسندا حضرت عزرائیل نى طیار بیلورلار وایاغ نینگ تکینده پل صراط نى طیار بیلورلار الدیندا قبرنى طیار بیلورلار باشندا (24a) میزان ترازوسین طیار بیلورلار قراءت قراءن نى نامه اعمال اوقوب تورغاندیک بیلورلار عراصت دا ظاهر قبله جهت کعبه باطن قبله احد صمدیت بیلورلار

بیلنگ کیم طریقت روزه سى اولتورور کیم ساقلاغاى اعضاسینی حراماتدین وشبهاتدین وذمايم دين مثل کبر وحسد وبخل بولارنینگ هر قیسی سى طریقت روزه سین بوزار شریعت دا روزه موقت تورور یعنی گاها بولور اما طریقت دا مؤبد تورور یعنی جمع عمریندا بولور اهل شریعت روزه توتماقدین مقصد یماک ایچماک تورور آفتاب باتغاندین سونگ خوشوقت لیق لاری عید کچه آینی کورماک تورور اما اهل طریقت نینگ مرادى روزه دین جنت دا افتار قیلماق تورور وخوشوقت لیق لاری لقاء الله تورور قیامت کونین دا واما اهل حقیقت روزه سى اولتورور کیم ساقلاماق تورور فوادنى ما سواى نینگ محبتى دین وسرین سقلاماق تورور محب شاهد نى غیر الله دین (24b) وبول روزه جزاسى لقاء الله تورور آخرتدا بیلنگ ایدوست لار کیم احکام مسائل دینی شریعت کتاب لاریندان بیان بولوب تورور اول مسائل لارنى مجتهدلار طریقت دا جدا بیان قیلیب تورورلار مثل نماز وروزه وحج وزکوة وبيع وشرا وغيرها نى همه بیان قیلیب تورورلار بول متداوله کتاب لاردا بیانی کم تورور وبعضی معتبر کتابلار کیم روضة العلماء وفتاوى حجت وقوت القلوب وعوارف

²³ "من الشريعة ما" BM-1, BM-2 де

²⁴ "وضوء" BM-1, BM-2 де

²⁵ "للهوانسة والمصاحبة" BM-1, BM-2 де

²⁶ "فى" BM-1, BM-2 де

طريقته الأيش ومبتلا بولغان كيشى بو دنيا سوى برلان پاك بولماس طريقته غه داخل بولغان كيشى دنيانى كونگلى برلان سوسه ومحبت برلان دنياغه مشغول بولسا چنانچه خوش روى ضعيفه غه وامرد لارغه ذوق برلان نظر قيلسا وساير صفت مذمومه لاركيم عجب وريا وكبر وعداوت وحسد ونميمة وكينه وبد كمانليق وغيبه وبهتان وبولارغه اوخشاش نمرسه لار صادر بولسه وبول سبب دين بول كيشى حيض طريقته داخل بولور دنيا سوى برلان پاك بولماس مگر مقتداسى نينگ خدمتده توبه تازه قيلسه لار الارنينگ امرى برلان بول مذکور بولغان مجاهده غه (21b) دوامت قيلغاي ايدوستلار زينهار با خبر بولونگلاركيم شريعت حيزندا نماز وروزه حرام تورور وطريقته حيزندا ذكر خدا حرام تورور

وسنده هذا وفى الارشاد وصول الى الله ثلاث شريعة وطريقة وحقيقة يقال شريعة كالسفينة والطريقة كالبحر والحقيقة كالدرّ فمن اراد الدر ركب السفينة ثم شرع فى البحر ثم وصل فى الدر فمن ترك فى هذا الترتيب لم يصل الى الله تعالى فاول شئ¹⁴ يجب على الطالب الشريعة فلو رعيت احد يطير فى الهواء ويمشى على البحر وياكل النار وغيره مما يشبه الكرامات وهو يترك فرض من فروض الله تعالى او سنة من سنن عامدا اعلم انه كذاب فى دعواه وليس فعله كرامة بل هو سحر فليزى الرجل ظاهره بلباس الشريعة حتى يقع نور ظاهر الشريعة فى قلبه ويزيل عن قلبه ظلمة الانسان فيمكن (الطريقة لنزول)¹⁵ عليه فى قلبه وقال فى شرح الارشاد ومعنى ازالة ظلمة الانسانية ان يعلم الانسان عيوبه وهى صفة العداوة الباطنة من الكلب والخنزير والشيطان (22a) والذمائم الباطنة التى هى ايضا من صفات القلب لان القلب قابل لاتصاف الخير والشر وظلمة القلب ليس الا بسبب صفة القلب وكل هذه من عيوبات الانسان ولا يعلم ذلك اكثر الناس وهم اهل الغفلة وبنور الشريعة يعلم ظلمتها وبعد العلم بها اطلع الانسان بعيوباتها ولكن لا يزول نفس هذه العيوبات بهذه التوابع ان المقصود ازالة نفسها مثاله ان الرجل¹⁶ بيتا مظلمة لا يطلعها¹⁷ ان فيها انواع المضرات فاحضر السراج فيها وليعلم ان ما فيها من اى انواع المضرات فبنوره ويعلم ان فيها كلب وخنزير وحية وعقارب وغيرها مثلا فبنور هذا السراج فيزيل ظلمة البيت وما فيها من ظلمة المضرات ولا يلزم من ذلك ازالة نفس المضرات فيها¹⁸ غاية ان وجود السراج ونوره سبب يعلم به¹⁹ ازالة ظلمة البيت وما فيها كذلك استعمال معاملة الشرع ونوره سبب يعلم ازالة ظلمة قلب الانسان وما فيها فيزيل هذه المضرات التى محلها فى القلب (22b) لا يكون حاصل من نور الشرع بل باسباب آخر من (الملاسة ولباس الغالبة)²⁰ على المضرات والعداوة الا هى عمل الطريقة ومجاهداتها²¹ كما قال فى اساس المريدين انه لا بد للمريد من سجن النفس وضيقها وضرب النفس وقيدها بالاربع اولها الجوع والثانية السهر والثالثة الصمت والاربع هرب عن الخلق بهن يضعف صفات النفس ولكل واحد من الاربع ضيقه فى القلب حسنة وتصفية وصفاته عن كدورات البشرية بالكلية فح يكون باطن الانسان طاهرا ومطهرا وهذا ضياء نور الطريقة²² وللادم ثلث اشياء النفس والقلب والروح وكلف للنفس الشريعة وللقلب الطريقة وللروح الحقيقة كما فى كنز الفتاوى وفى التنبيه

¹⁴ "الشئ" BM-1, BM-2

¹⁵ "للمطريقة النزول" BM-1, BM-2

¹⁶ "للرجل" BM-1, BM-2

¹⁷ "يطلع عليها" BM-1, BM-2

¹⁸ "عليها" BM-2 "عنها" BM-1

¹⁹ BM-3 те бұл сөз қалып кеткен, BM-1, BM-2 дегі мәтін бойынша қойылды.

²⁰ BM-1, BM-2 "السياسة واساس الغالب" деп оқылған.

²¹ BM-1, BM-2 де "مجاهداتها"

²² "الطريق" BM-1, BM-2 де

قیلدوروب وینه بر مرتبه رکوع قیلدورور بیز غفلت برلان بیلماس میز حالا کیشی نینگ عیبین داستان قیلیب بیان قیلورمیز واوز عیبیمیزی نفس میز غالب بولوب غفلت برلان بیلماس میز اما شریعت برلان بیلورمیز باطن اویمیزدا بو ضرر قیلور نمرسه لار بار شریعت اثری چراغ تورور انینگ برلان بو دشمن لارنی |کورأتون| باطن کوزیغه بصارت دیرلار معلوم بولور انداغ کیشی نینگ علامتی اولتورور کیم اوز عیبین کوروب کیشی نینگ عیبین یاپار صاحب نام حق ایتورلار کیم چون بیاری طهارت ظاهر باطنت نیز حق کند طاهر یعنی شریعت برلان ظاهری آراسته بولونسه باطنی هم (19b) پاک و طاهر بولور یعنی باطنی ظلمتی پاک بولور مضر نمرسه کورونور لیکن مضرلار بول شریعت عملی برلان زایل بولوب جدا بولوب کتماس تا سر زور ضرر تابماسه لار اول بر زور ضرر طریقت علمی برلان عملی تورور تا الارنی کیتارگای طریقت علمی برلان عملی نینگ معتبری اولدور نفسی مجاهده غه سالور لار انینگ تورت زندانی بار تورور بو نفسی اول زندانغه سالورلار مجاهد یانین قولغه آلیب ریاضت اوقی برلان اول دشمن لارنی اتارلار ریاضت اوقیغه باطن قیلیچی دیرلار اول ذکر جهر تورور کیم اکابرلار اونی ذکر ارّه دیرلار نفس امّاره نینگ بوی نین انینگ برلان چپارلار انینگ اوچون کیم انی ارّه آت قویدیلار انی ارّه حق تعالی هم دیرلار کونگلی کیشی نینگ حیات بولماقغه جهر شرط تورور جهر بولماسه کونگل حیات بولماس کونگل حیات بولماسه ذکر اخفا میسر بولماس وسواس علتیغه گرفتار بولور بول ایتولغان تورت زندان اولتورور کیم آچلیق و بیدارلیق وسوزلمس لیق وخلق دین (20a) قاچماق بول مسئله لار اساس المریدین تیگان کتابدا مصرّح تورور انشاء الله تعالی عربی سندیندا روشن بولور جایندا بیان بولونور بیلنگ ایدوستلار الله تعالی فرزند آدم دا اوچ نمرسه خلق قیلدی بری نفس و اطراف نفس و بری کونگل و بری روح بول اوچ مخلوقغه اوچ علمی تکلیف قیلدی شریعت نی نفسکا تکلیف قیلدی طریقت نی کونگل گا تکلیف قیلدی و حقیقت نی روحغه تکلیف قیلدی بول اوچ علم فرض بولدی بس بیلنگ ایدوستلار شریعت و طریقت و حقیقت معنی لارین بیلماک درکار بولدی معنی شریعت اولتورور کیم خدا و رسول امر قیلغانیغا ایتورلار چنانچه ایمان و طهارت و نماز و روزه و حج و زکوة و حلال نی طلب قیلماق و حرام دین قاچماق و امر ونهی بولارنینگ بیانی شریعت کتاب لاریندا کوب تورور طالب لار بو مسئله لارنی اول کتاب لار دین طلب قیلسونلار و یا شریعت علما لاریندین سورسونلار و اما معنی (20b) طریقت اولتورور کیم افضل و احتیاط و عزیمت دیرلار بولارنی بیلیب عمل قیلماقغه طریقت دیرلار و اهل معرفت ایتورلار کیم معنی طریقت عمل قیلماق لیک تورور کونگل برلان و حاضرلیق برلان طریقت دا ایمان اولتورور کیم ایمان ایکی طرفی بار بری الله تعالی نینگ فعلی کیم هدایت و توفیق تورور و بری بنده نینگ فعلی و اقرار قیلماق تیلی برلان و اینانماق کونگلی برلان و اهل طریقت طهارتی اولتورور کیم گناه و معصیت نی یوغای توبه و استغفار سوی برلان کونگل نی خیانت دین پاک ایتکای و اما حقیقت و معرفت نینگ طهارتی اولتورور کیم تورت اعضا سین تورت نمرسه برلان یوغای یوزنی کوز یاشی برلان تیلینی ذکر خالق برلان و کونگلنی خوف الله برلان و گناه نی توبه برلان یوغای و بعضی اهل معرفت ایتورلار کیم نفسی تورت سو برلان یوماق کراک یوزینی حیا سوی برلان و تیلینی معذرت سوی برلان و اعضائی خدمت سوی برلان و کونگلنی ندامت (21a) سوی برلان یوماک کراک و بایزید بسطامی ایتورلار کیم نه خوش ضعیف لار هر آیدا بر یا ایکی مرتبه پاک بولورلار بیزلار هیچ عمریمزدا پاک بولماس میز بول سوزدین معلوم بولدی کیم اهل طریقت مذهب لاریندا ارکا کلارغه هم حیض بولغای انی بلماک لازم تورور لیکن حیض

غالب بولوب وخوفی کم بولغان (17b) اوچون بلالارغه گرفتار بولوب بی ادب لیک کوب صادر بولدی انینگ بیانین قیلور بولساق بو نسخغه سیغماس اما خوف تنها محبت سیز هم بو یولغه لایق ایرماس انینگ اوچون تنها خوف فیض علتیغه گرفتار ایتار انینگ اوچون کیم اهل صوفیه لار بو یولدا شریعت و طریقت نی آراسته قیلیب محبت و خوف نی محکم توتوب بو یولغه کیردیلاز حقغه واصل بولدیلاز بیز غریب لارغه هم لازم تورور کیم الارنینگ یولیغه یورگانمیز انشاء الله (تعالی و مخفی قالمسون کیم اولکی فصلده محبت برلان خوفنینگ معناسی بیان قیلندی بول فصلده بولارنینگ فایده لارین بیان قیلدوق تکرار ایرماس)⁸

سنده هذا ینبغی للمريد ان يكون خائفا مع المحبة فهو مخلص عن بليات البسط والقبض كما تسمع ان احوال شيخ منصور ان كمال بساطه التي اثرات المحبة الحقيقية التي صدر عنه انواع سوء الادب في اسرار الله تعالى وكما لا تسمع عن احوال شيخ صنعان (9) صار بكمال العشق والمحبة مبتلا ببساط عشق المجاز كما حققه صاحب جامع البحرين في بعض مصنفاته وذكر في فتاوى الحجة (18a) ناقلا عن بعض العارفين من عبد الله من¹⁰ المحض المحبة من غير خوف هلك بالبسط والاضلال ومن عبده من طريق الخوف من غير محبة انقطع عنه بالبعد والاستيحاش ومن عبده من طريق الخوف والمحبة احبه الله تعالى وقربه ومكنه وعلمه فالمحبة لا يخلوا عن خوف الخائف لا يخلوا عن محبة ولكن الذي غلب عليه المحبة حتى تسنى¹¹ فيها ولم يكن له من خوف الا يسر يقال هو في مقام المحبة وبعد عن¹² المحبين وكان شوب الخوف يسكن قليلا من سكر المحبة فلو غلب الخوف¹³ واستولت المعرفة لم يثبت لها طاقة البشر فانما الخوف يعدله ويخفف وقعه على القلب

بول فصل طريق وصول الى الله نینگ بیاننده تورور

مقصدميز مقتدالار سلوكلارين بيان قيلماق لازم ایردی تا الارغه اقتدامیز درست بولغای اما فی الجملة انی بیان قیلدوق ایمدی طریق وصول الى الله درکار تورور انی بیان قيلماق کراک طریق وصول الى الله (18b) اوچ تورور بری شریعت وبری طریقت وبری حقیقت بولارنینگ علمی و عملی بار تورور هر بری نینگ علمین و عملین بیلماين عمل قيلسه یا علمین بیلایب عمل قيلماسه عبث تورور ایدوستلار شریعت و طریقت و حقیقت نی تمثیل برلان بیان قیلالی شریعت کشتی غه اوخشار طریقت دریاغه اوخشار حقیقت در صدغه اوخشار اگر در کراک بولسه اول کشتی غه منارلار ودریاغه کرارلار ودرنی الورلار بس اول شریعت لباسی برلان اوزینگزنی بزاب و مزین قیلیب آراسته قيلماسانگیزلار طریقت غه قدم قویوب بولماس شریعت سیز کیشی آسمانغه اوچسا یا دریاغه کیرسه و او تغه کیرسا اعتبار قيلمانگ و درویشلیق غه و شیخ لیک غه یرامس اول کیشی ساحر دور واول کرداریغه سحر دیرلار بس شریعت نی بیلایب انگا عمل قيلماق کراک بس شریعت لباسی برلان کما حقه عمل قيلین سا انینگ نوری کونگلیغه اورناب روشن بولوب (19a) باطن عیب لاری ظاهر بولور چنانچه باطنده معصیت و غفلت برلان مضرر نمرسه لار پیدا بولور چنانچه شیر و خرس ویلان وچیان و تورلوک صورتنینگ عیب لاری بار تورور الار شریعت غه عمل قيلماق برلان معلوم وهویدا بولور نفس برلان شیطان الارغه بزنی تابع قيلدورور بر مرتبه سجده

⁸ БМ-3 те бұл сөздер қалып кеткен.

⁹ Бұл жердегі БМ-3 тегі қалып кеткен сөз БМ-1 де – "انه" БМ-2 де – "بانه" деп берілген.

¹⁰ БМ-3 тегі қалып кеткен бұл сөз мағынасына қарай БМ-2 дегі мәтіннен алынып қойылды.

¹¹ БМ-1, БМ-2 де "اتسع" деп берілген.

¹² БМ-1, БМ-2 де "من" деп берілген.

¹³ БМ-1, БМ-2 де "الحب"

ظاهره گره گره قیلدی و شیخ صنعان محبت و عشقی غالب لایق دین مغ بچه غه مبتلا بولدی کوب درویش لارنینگ محبت لاری غالب و خوف لاری کم بولغان اوچون بلالار غه گرفتار بولوب مغالطه یولیغه توشوب و ملت شیاطین غه داخل بولوب و دائره طریقت دین آیریلیب و پیردستگیریدین جدا بولدیلار و بول مسئله نینگ بیانین فهملماق قیلور بولساق بول نسخه سیغماس (بیان نقصان چون محض تورور)⁶ اما خوف تنها هم بو یولغه لایق یرماس انینگ اوچون کیم تنها خوف قبض علتیغه گرفتار قیلار انینگ اوچون یرانلار بو یولده شریعت و طریقت نی آراسته قیلیب محبت و خوف نی محکم توتوب حق یولیغه مجاهده برله کیریب شوق و ذوق برلان حقغه (16a) واصل بولدیلار بز غریبلار غه هم لازم تورور کیم لارنینگ یولیغه یوروکایمیز انشاء الله تعالی

وسنده هذا وفي شرح الارشاد واختلفوا في معنى المحبة الله تعالى وعمدة معناه انه ما ذكر في خالصه الحقائق ان المحبة نار الله تعالى اشعلها⁷ في قلوب اوليائه حتى يحرق ما في قلوبهم من الخواطر المذمومة والارادات الفاسدة وقال حكيم المحبة علة فيها شفاء وفيه انه روى انه اوحى الله تعالى الى داود عليه السلام قد كذب من ادعى محبتى اذا جاء الليل نام عيني ليس كل محب يحب خلوة حبيبه وفي شرح المذكور ايضا قال يحيى بن معاذ من احب الله تعالى ابغض نفسه وفيه انه قال الصديق رض من ذاق خالصه محبة الله شغله ذلك عن طلب الدنيا ووحشه عن جميع البشر وفيه ايضا نقلا عن يحيى بن معاذ رضى الله تعالى عنه ان مثقال خردلة من الحب احب الى من عبادة سبعين سنة بلا حب وفيه ايضا نقلا عن ابي الخير الحب حرفان حاء وباء فالحاء من الروح والباء من البدن (16b) اى من ادعى محبة الله يجب ان يخرج من الروح والبدن سند هذا في خالصه الحقائق قال اهل المعرفة الخوف نار تحرق الوسواس الهوى في القلب وقال ابن الجلا الخوف سوط الله يقوم به نفسا تعودت سوء الادب وحطما اساءت النفس الادب فهو من غفلت الادب وظلمة السر وفيه انه علامة الخائف وفي شرح الارشاد نقلا عن يحيى بن معاذ رضى الله عنه مقام الخائفين تسعة من جملتها حزن الدائم والغم الغالب والخشية المطلقة وكثيرة البكاء وتضرع في الليل والنهار ودائم الهرب من مواطن الراحة وعن الفضيل ره من خاف الله تعالى لم يضره احد ومن خاف غير الله لم ينفعه احد ومن اطاع الله تعالى لم يضره ذنب ومعصية ومن عصى الله لم ينفعه طاعة احد وقال بعضهم علامة الخائف من الله ان يكون معرضا عما سوى الله مقبلا على الله مشتغلا بالله عن خلق الله مستأنسا بذكر الله مستوحشا عن ذكر غير الله (17a) وعن اهل الاشارة انه قال علامة الخائف ان يسبح بنفسه في بحار خدمته ويسبح بقلبه في بحار خشية ويسبح بروحه في بحار المحبة ويسبح بسرّه في بحار المشاهدة ويكون جميع انفاسه الظاهرة والباطنة بالله مع الله دون من سوى الله

بول فصل محبت برلان خوف نینگ فايده سى نینگ بياننده تورور

ایدوست لار محبت برلان خوف بو یولدا لازم تورور واما خوف سیز محبت بو یولغه یراماس بسط علتیغه گرفتار بولور چنانچه شیخ منصور غه محبت و عشق غالب بولوب حق تعالی نینگ سیرین فاش قیلیب و خرق عادت کیم کشف و کرامت بی خوف لایق دین اظهار قیلدی انینگ اوچون حق تعالی منینگ سریمنی فاش قیلدینگ تیب انینگ هم سرین اشکارا قیلیب طالب لار غه تنبیه بولسون ديب شریعت عزتی اوچون تنبیه ظاهره گره گرفتار قیلدی و شیخ صنعان کیم عشقی غالب لیقیدین مغ بچه غه گرفتار بولدی و کوب درویش لار محبتی

⁶ БМ-3 те бұл сөздер қалып кеткен

⁷ شغلها

والخوف معا كما قال الفضيل بن الاعياض رضى الله عنه انه من عرف الله تعالى من طريق المحبة بغير خوف هلك بالبسط والادلال ومن عرفه من طريق الخوف من غير المحبة انقطع عنه بالبعد والاستيحاش ومن عرفه من طريق الخوف والمحبة معا احبه الله تعالى وكرمه وقربه وفهمه وعلمه وكذا فى فتاوى الحجة (14a)

بول فصل محبت وخوف نینگ بياندا تورور

بولارنى بيان قيلماق لازم بولدى بيلنگ اى محب لار محبت نینگ معنى سندا كوب اختلاف قيليب تورور لار معتبر معنى سى اولدور كيم محبت تيكان الله تعالى طرفيدىن بر اوت تورور شغله سى اورار مؤمن لار نینگ كونگليگا يقار اول اوت كونگليندا بولغان خواطر مذمومه لارنى واراده فاسدلارنى وبعضى كبرالار ايتور لار كيم محبت درد وعلتى تورور كيم اندا شفا هم بار تورور وحى قيلدى الله تعالى داود عليه السلام غه كيم يا داود هر كيشى منینگ محبتىم نى دعوى قيلسه كذاب تورور اول كيچه اوقلا سه ويحيى ابن معاذ ايتور كيم هر كيشى دا حق تعالى نینگ محبتى بولسه نفيغيه عداوت قيلور حضرت ابو بكر صديق رضى الله عنه ايتور لار كيم هر كيشى الله تعالى نینگ محبتىن تابسه دنيا طلبندىن كچار وجميع خلايقدن وحشى بولور محبت نینگ خاصيتى اولدور كيم هر كيمده ذره چاقلى محبت بولوب بر كون طاعت قيلسه يتميش يل محبت سيز طاعت قيلغاندىن آرتوق (14b) تورور وبعضى اهل معرفت ايتور لار كيم حب ايكى حرف تورور هر قيسى سندا معنى بار حا وبا حا روحى دين تورور وبا بدن دين تورور يعنى كيشى دعوى قيلسه محبت الله نى واجب تورور كيم خارج بولغاي روح برله بدندين وبعضى كبرا ايتور لار كيم محب لار نینگ مقامى كوب تورور معتبرى اولدور كيم هميشه بيدار ليق وغم اندوه ليق دنيا و آخرتين ترك قيلماق ليق بعضى لار ايتور لار كيم ماداميكه ما سوادىن بالكل كچماسا داخل بولماس محبت خدايغه ومعنى خوف اولدور كيم خوف اوت تورور يقار وسواسنى كونگل دين بعضى اهل معرفت ايتور لار كيم خوف الله تعالى نینگ قمچى سى تورور انینگ برلان نفس راست بولور بى ادب ليكدىن قيتار نفس نینگ بى ادب ليقى غه حطيم وديوار بولوب كونگل نى غفلت دين چيقاروب سرنى ظلمت دين چيقارور خائف لار نینگ مقامندا نچه نمرسه لار بار تورور انى لازم بيان قيلماق كراك حزن وخشوع دايم وغم غالب وكوب يغلاماق وتضرع وزارى برله كچه وكوندوز نى اوتكار (15a) ماك وراحت دين قاچماق تورور خوف نینگ خاصيتى اولتورور كيم حقدىن قورقار هيچ كيم انگا ضرر يتكارماس وهر كيم حقدىن اوزكادين قورقسا هيچ كيم دين انگا فايده يتماس بعضى خائف ايتور لار كيم خوف نشانى اولتورور كيم ما سوادىن يوز قايتاريب وحقغه روى بروى بولور حق ذكر يغه باهم انس بولور حق ذكر يندىن اوزكا ذكر لاردين وحشى بولوب قاچار وبعضى عزيزلار ايتور لار كيم خوف نینگ نشانى اول تورور كيم خدمت درياسىغه نفس برلان كيريب يوزار لار وحزن وخشيت درياسىغه كونگل برلان يوزار لار ومحبت درياسىغه روح برلان كيريب يوزار لار ومشاهده درياسىغه سر برلان كيريب يوزار لار ومنداغ خائف نینگ ظاهر وباطنى حق برلان بولور وما سوا برلان بولماس ايدوسترلار محبت برلان خوف بو يولدا لازم تورور اما خوف سيز محبت تنها بو يولغه يراماس بسط علت يغه گرفتار بولور چنانچه شيخ منصور نینگ محبت وعشقى غالب بولوب حق نینگ سرنى (15b) فاش قيليب وخرق عادت كيم كشف كرامت تورور خوف كمليق دين اظهار قيلدى انینگ اوچون كيم حق تعالى منینگ سرنى پنهان قيلمادىن تيب انینگ هم سيرينى اشكارا قيليب طالب لار غه تنبيه بولسون تيب ظاهر شريعت عزتى اوچون سياست

المولى بعبده وسوء نظره فهذه الاوصاف المذمومة العبد مبتلا بها على تضاد تلك الصفات المحموده التى هى من المنعم بها وهو علامة مقت العباد (12a) فى هذه الباب كثيرة ومن عمدتها ان يكون العبد ذاكرًا لعيوب غيره وناسيا لعيوبه ومحبًا لنفسه على اليقين وترك محاسبة النفس ومراقبة الوقت من طول الغفلة عن الله تعالى والغفلون فى الدنيا هم الخاسرون فى العقبي والقسوة التى قد تهدد الله تعالى عليها بالويل متولدة من طول الغفلة فى قوله تعالى فويل للقاسية قلوبهم من ذكر الله (39:22) تعالى وقد جعل على رضى الله تعالى عنه الغفلة مقاما من مقامات الكفر وقال على كرم الله وجهه ايضا قلب اذا قسى لا يبالي اذا عصى كذا فى جامع العلوم

فصل اهل طريق نينگ سلوكى نينگ بيانينده تورور

بيلنگ ايدوستلار پاره خلق طريقه غه قدم قويارلار جهالت برلان بيلماس لاركيم سلوك مسلك اهل صوفيه نه طريقه بولور ودرست ايرماس طريقته داخل و ميسر ايرماس حقغه واصل بولماق تا اول مرتبه اهل سلوك نينگ روش ورفتارى نى (12b) ظاهر وباطن واعتقاد و اخلاص لارنى وفهم ادراك لارنى ومحاورات واصطلاح لاريندا سيوزلاگانلارنى بيلماگونه تا كيم اعتقاديميز الارغه درست بولوب اقتدا وسرورليقيمز الارغه صحيح بولغاي انينگ اوچون كيم كوب مدعى لار محقق لارنينگ حالين بيلمای مفسدلارنينگ فسادغه جاهل بولوب وقعر ضلالتغه توشوب اهل مفسدلارغه داخل بولوب مغالطه يوليغه كيرديلار هرچند كه بولار بحسب ظاهردها مقتداى وقت بولوب خلق نينگ نظريندا اوزلارنى آراسته قيليب وصلحا افعالى برلان اوزلارنى بيزاب خواص وعوام بولارنى رسم يوزيدين پيشوا ومقتدا بيليب تبعيت قيلور وبيلماس لار كيم كل رسمى دوزخى تورور چنانچه حقايقدا بو مسئله مصرح تورور بول طايفه نينگ جهالت لارى اهل صالح نينگ صلاحيه نه ضرر قيلور عمده اهل معرفت ايتورلار كيم كيشى قدم قويسه طريقته غه جهالت برلان احمق تورور مع تابع (13a) لارى برلان بول جهت دين بول طايفه بو جهالت برلان خداغه واصل بولورميز تيب اهل سنت دين خارج بولورلار اولوغ كتاب كيم امام قلانسى دين تورور اندا ايتور كيم هر كيم طلب قيلسه خدانى كلام برلان اول قوم زنديق دين تورور واگر طلب قيلسه خدانى زهد محض برلان مبتدع قوميندين تورور واگر طلب قيلسه خدانى فقه محض برلان فاسقلاردين بولور واگر طلب قيلسه تفنن اهل الله برلان كيم محبت وخوف تورور بتحقيق خلاص بولور بارچه بدعت لاردين وضالالت لاردين وواصل بولغاي حقغه بيشك وبى شبه بيلنگ اى محب لار تفنن تيگاني حقنى تانيماق تورور محبت وخوف برلان

سند عربى بو تورور هذا ذكر شيخ الاسلام ضياء الدين النجيب السهروردي فى آداب الصوفية انه لا يصح ان يسلك طريق الصوفية الا ان يعرف عقائدهم وادابهم فى ظاهرهم وباطنهم ويفهم اطلاقاتهم (13b) فى محاوراتهم (ويعلم اصطلاحاتهم فى محاوراتهم)⁴ حتى يصلح له ان يحذو حذوهم وتفقه اثرهم فى افعالهم واقوالهم فانه من كثيرة⁵ المدعيين جهل حال المحققين وفساد الفاسدين اليهم يعود فلا يقدر هذا فى صلاح الصالحين ترجوا النجاة ولم تسلك سالكها مسالكها ان السفينة لا تجرى على اليبس وقال الامام القلانسي فى فتاوى ارشاده نقلا عن حاتم الاصم انه قال من طلب الله تعالى بالكلام دون الزهد والفقه يتزندق ومن طلب الله تعالى بالزهد دون الكلام والفقه يبتدع ومن طلب الله تعالى بالفقه دون الكلام والزهد يتفسق ومن طلب الله تعالى بتفنن تخلص كذا فى الشرعة واعلم ان التفنن هو معرفة الله تعالى من طريق المحبة

³ اتيان

⁴ БМ-3 те бұл сөздер қалып кеткен

⁵ БМ-2 де – "кثر" деп берілген.

[آداب الطريقة]

فصل بیان مهلكات وحجابات

بیلنگ ایدوستلار حقغه بارور یولده ضدلار و بیان مهلكات لار بار تورور اول الارنی بیلماک لازم تورور الار حجاب تورور حق برلان بنده نینگ اراسنده حجاب کوب تورور یعنی یتیمیش دیرلار بعضی یوز دیرلار بعضی مینگ دیرلار و بعضی یتیمیش مینگ حجاب دیرلار بعضی تورت یوز مینگ حجاب دیرلار بولاردین کونگول قتیقلی حاصل بولور و بول حال لار حق نینگ عنایتی کم بولماقغه وینه حق تعالی نینگ عتاب نظری بولماق غه علامت تورور ونا امید لیک بنده دین بول سببیدن تورور و بول نقصانات لار بارچه سی معرفتغه جاهل بولماق دین تورور و بول جهالت غفلت دین تورور و غفلت حب دنیا دین تورور و حب دنیا (10b) هوا و هواست نینگ قوتیدین تورور و بول قوت هوا نفسنیک قوتیدین تورور نفس نینگ قوتی یقینی خداغه عاجز بولغان دین تورور و بول عاجز لیک حقدین آلوس بولغاندین تورور و حقدین آلوس لیک معصیت دین تورور و حقدین آلوس بولماق نا امید بولماق نینگ اسبابی تورور انینگ معتبری اول تورور کیم کیشی نینگ عینی کورار اوز عینی کورماس اوز عینی بیان قیلماس اوزگالارنینگ عینی بیان قیلور و نفس نی محاسبه غه توتماس چنانچه کچه بولسه اوزیکا آیتسه کیم ای نادان بول کون عمرینگنی قایسی طاعت برله اوتکاردینگ وکوندوز بولسه آیتسه کیم ای نادان بو کچه عمرینگنی قایسی طاعت برله اوتکاردینگ تیب نفس نی آگاه قیلیب و نفسی نی ساناب کیم بر کچه کوندوزدا آدمی زاد یگرمه تورت مینگ نفس آلور ایرمیش آنی حساب (11a) قیلیب اوزینی آخرت حسابیغه قایماین شول دنیاده نفسین ساناب نفسین آگاه لیک برله اوتکارکای و منداغ بولماسه هر بر کچه کوندوز نفسی میز اوچون یگرمه مینگ سوال قیلیب جواب استلار مرد اولدور کیم غفلت دین چیقیب آگاه برلان آخرتغه بارغای و بعضی لار وقتینی غنیمت بیلماين عمرلارین غفلت برله اوتکاریب ضایع قیلورلار و بیلماس لارکیم دنیاده غافل بولغانلار آخرت ده حسرات لیک بولورلار وینه بیلماس لارکیم کونگل قتیع بولغانلارنینگ ماوسی آخرتدا ویل تیکان دوزخ تورور قال الله تعالی فویل للقاسية قلوبهم (39:22) بول مدعاغه ناطق و هویدا تورور و علی کرم الله وجهه ایتورلار کیم غفلت کفرنینگ مقامی تورور و بول جهت دین طریقت اکابرلاری آیتورلار کیم حاضری مؤمنی غافلی کافری

سند حجابات و مهلكات سنده هذا قال الشيخ الامام الشهاب الدين السهروردي في ارشاده ان المقام والحجابات بين الحق والعبد مختلفة وقال في شرحه ناقلا عن امام ابی بكر الكثانی ان ما بین (11b) العبد والحق الف مقام من نور وظلمة وقال بعضهم الف مقام وقال بعضهم مائة مقام وقال بعضهم سبعين مقام وقال بعضهم سبعين الف حجاب واربع مائة آلاف حال في فتاوى القوت اعلم ان نصب كل عبد من الجهل على قدر نصيبه من الغفلة ونصيبه من الغفلة على حسب حب الدنيا وحب الدنيا على قدر قوة الهوى وقوته في الهوى على قدر غلبة سلطان النفس ونشر صفاتها عليه وقوة صفای النفس على قدر ضعف اليقين وضعف يقينه عن كسافة الحجاب وبعد العبد بينه وبين الله تعالى والحجاب والبعيد ميراث الكبر وقسوة القلب والقسوة يورث لانهما له² في المعاصي واديان³ المعاصي عن الاعراض والمقت والاعراض من قلة عنایت

² BM-1, BM-2 – الانهماك

[مقدمة]

بسم الله الرحمن الرحيم
وعليك عمادنا يا كريم

یخشی یاد قیلماق اول پروردگار عظیم ایشان غه لایق تورور کیم انینگ ذکرى کونگلنى پرنور قیلور سرنى مسرور قیلور طاعت نى مبرور قیلور گناه نى مغفور قیلور هرکیم نینگ کونگلنده شوق الله بولسه خوش عظیم بنده تورور کیم تیلنده ذکر الله بولسه بزرگ لار ایتیب تورورلار کیم هر کیم بو دنیاده حق نینگ کلامى برله راحت تابسه بهشت ده حق سلامى برله لذت تاپار بزرگ لار مناجات قیلغانده ایتورلار کیم الهى هر نمرسه کیم بول دنیاده منگا نصیب قیلغان بولسانگ کافر لار غه برگیل وهرنمرسه کیم آخرت ده نصیب قیلغان بولسنگ مؤمن لار غه برگیل منگا بو جهاندا یادینگ بس تورور اول جهاندا دیدارینگ و سلامنگ بس تورور انینگ یادى عزیز وعظیم تورور (9a) انعامى قدیم تورور انینگ کلامى شیرین تورور انینگ خبرى وپیغامى هر ذره ذرة عالمغه دلیل تورور انینگ اکرامیغه هر یرده پادشاه وشهانشاه بولسه بنده لیک تغماسى انینگ پشانه سندا هویدا تورور هر یردا درویش بولسه مولی عز وجل نینگ ذوقى وشوقى انینگ کونگلندا حسرت برلان مجلا وروشن تورور ورحمت ودرود حضرت نبى ورسولیمیز غه کیم حق تعالى الارنى برچه خلاق دین ممتاز وجدا قلیب محمد مصطفى اد قویوب کرم و وفا نینگ کانی قلیب صدق وصفانینگ معدنى قلیب قاعده جود وسخا قلیب قانون خلق وحیا قلیب مایه نور وضیا قلیب زینت دنیا و آخرت قیلدى واینچنین رحمت آل واصحاب لار غه کیم هر برلاری حق یولین باشلاماقغه نجوم واهندا تورورلار اما حمد خدا دین سونگ ودرود مصطفى دین سونگ (9b) معلوم بولسون کیم بعضی دوستلار آرزو قیلورلار کیم بر نسخه بولسه کیم اندا بیان بولونسه حقغه بارور یول لیکین¹ طریقت بیان بولغای کیم مبتدى غه آسان ومنتهى غه حاجت بولغای وینه اندا بیان بولغای کیم علم اصطلاح ورسوم وفتون اهل صوفیه علم سلوک ومعاملات لاری کیم مثل ذکر وتسبیح واوراد وینه اندا بیان بولغای علم طریقت وبدعت وضاللت ومغالطات اهل صوفیه بس لا جرم از برای شفقه للمؤمنین یوزیدین حق تعالى نینگ رضاسى اوچون قبول قیلدوق هرچند بول امر شریف غه عاجز بولساق هم حق تعالى نینگ لطف ومرحمتیغه یابوشوب چنانچه دعاء ماءثوره دا نبی علیه السلام ایتیب تورورلار حتی نثبت بادیا لطفک تورور تیب عمل قلیب قدم قویدوق امید تورور کیم بول نسخه (10a) مریدلار نینگ طلب لاریغه موافق بولوب وجامع نینگ مقصدیغه لایق بولمق غه حق تعالى میسر قیلغای دیب بو نسخه نى بوستان المحبین آت قویدوق

¹ БМ-1, БМ-2 де لیکن деп дұрыс берілген.

هم بار تورور وینه مسائل مهمه اولدور کیم خلاق مسواکنی نه یرینده ساقلاماق بيلماس لار انینگ بیانین (7.1a) قيلماق لازم تورور ومعمول بول بابده اعزاز اوچون غلاف قیلیب بیلیکا محکم قیلغای و بول مسواک نینگ بدعتی کوب تورور برچه سی نینگ سندی بیان بولور ان شاء الله تعالی وینه مسایل مهمه اولدور کیم پیاز و سرمساق نی خام یمک درست تورور هرچند طعامغه قوشماین یسه هم سندی مصرح تورور وینه مسائل مهمه اولدور کیم بیت و بورگه نی اولتورمک لیک روا تورور هرچند ایذا برماسه هم سندی بار تورور وینه مسائل مهمه اولدور لفظ مبارک الله نی بطریق تفخیم کیم عبارت اماله دین و او طرفغه لام نینگ فتحه سی دین تورور تلفظ قیلسه احسن تلفظ اذکار الله ده ترور اول تلفظ اوّاه تورور بول تلفظ برلان مصلی اوّاه اکبر تیب نماز غه شروع قیلیب ادا قیلسه بول نماز درست ومعتبر تورور وفاسد بولماس سندی کوب تورور وینه مسائل (7.1b) مهمه اولدور کیم مصلی الفاظ مشترک الله تعالی دین کیم مثل اوّاه اکبر تورور تکبیر تحریمه غه همراه قیلیب الرحیم اکبر ویا اوّاه اکبر تیب نماز غه شروع قیلسه ذات پروردگاری اندین قصد قیلغان دین سونگ بول نماز بول مصلی دین درست بولور سندی بار تورور وینه مسئله مهمه اولدور کیم ملائک لار نه دین مخلوق تورور واولماک الارغه عارض بولور مو ومونینگ سندی هم مذکور بولدی وینه مسائل مهمه اول دورکیم مسلمانی چولده خاک ویا لباس خشک پیدا بولمسه یغمور سبیلی همه ایب بولغان بولسه لای غه تیمم قیلیب نماز اوقومق درست تورور سندی برله وینه مسائل مهمه اولدور کیم چولده سو میسر بولماین تیمم قیلسه قورقارکیم قولین ینگیدین چیقارسه ضرر قیلور تیب ینگ نینگ اوستیدین مسح قیلسه درست بولور اگر بول صورت ده قوی نینگ تا بندیکا چه مسح تارتماق لیقغه (8a) تیممدا اکتفا قیلسه هم درست دیرلار سندی بار تورور وینه مسئله مهمه اولدور کیم ادای فرایض دین سونگ کلیمه طّیبه نی ایتسه درست تورور مع سنده وینه مسئله مهمه اولدور کیم پاره جماعه مدعی لار دعوی قیلور لارکیم بز لار اول کیشی لاردین میز بز لارکا مرشد نینگ ارشادی حاجت ایرماس و بول قول بول مدعی لاردین باطل تورور نچه وجه دین سندی بار تورور وینه مسئله مهمه اولدور کیم اطوار سبعة نینگ بابنده تورور مع سنده وینه مسئله مهمه اولدور کیم بیان خواص آدمی نینگ عمری تورور قرق غه یتکان سونگ مع سنده

ختم کتاب هم بولدی والله اعلم

(8b)

سونگ سنت کا تورماق افضل تورور وینه مسائل مهمه نینگ بری قراءۃ قیلماق لبق الحمد نی مهمات دنیاوی و دینی اوچون درست تورور هر فرض دین سونگ وبا سایر اوقات ده هم افضل تورور کراهیت سیز وینه مسائل مهمه اولدور که نمازلارنی اولتوروب اوقور بولسه نه طریقه اوقور انی بیان قیلماق کراک وینه مسائل مهمه اولدور کیم وتردین سونگ ایکی رکعت نماز نافله اولتوروب اوقومقغه دلیل کوب تورور (6a) سندی برله وینه مسائل مهمه اولدور کیم اوچ مرتبه ایتماق کراک سبحان الملک القدس تیب وتردین سونگ اوچلانچی مرتبه ده جهر ایتماق مشروع و مستحب تورور سندی هم بار تورور وینه مسائل مهمه اولدور کیم مسح قیلماق کراک مسبحه تیکان بارماق نی ایکی کوزیگا اذاندا محمد رسول الله تیکانددین سونگ بعضی نادان لار و سفهالار مونی منع قیلورلار سندی بار تورور مسح قیلماق غه وینه مسائل مهمه تصویب کیم اهل شرع انگا اعلام بعد الاعلام دیرلار هر شهرده بر طریقه تعامل بار تورور انی بیلماک لازم تورور سندی برله وینه مسائل مهمه اولدور کیم تکرار جماعت درست لیقغه سند کوب تورور کراهت سیز وینه مسائل مهمه سجدہ قیلماق درست تورور انگا سجدۂ تحیت و شکر دیرلار سندی بو تورور وینه مسائل مهمه اولدور کیم فش نی ارسال قیلیب نماز اوقوماق تورور سندی هم بار تورور بیان جمع کردن (6b) تیب عمامه وینه مسائل مهمه اولدور لباس تقوی و عمامه تورور سندی بار تورور وینه مسائل مهمه قول لارینی یاییب تورمق دعاده کوتاریب تورمق کوکراکی نینگ برابرینده واندین سونگ یوزیکا سورتیمک کراک سندی برله وینه مسائل مهمه ورد اوراد نینگ فضیلتی تورور سندی برله وینه مسائل مهمه اولدور کیم بعضی سنت لار فرض برله ترک بولسه انینگ قضاسینی قیلماق کراک سندی بار تورور وینه مسائل مهمه اولدور سنت پشین ویا بامداد دین سونگ فرض دین اول مؤذن مسجد دین چیقیب صلوة ویا قامت دیسه سنتی بوزولماس سندی بار تورور وینه مسائل مهمه اولدور کیم کسل بنده لارنی ذکر جهر حلقه سیغه کیرکوزمک تورور سندی بار تورور وسایر من الفوائد المهمه وینه مسائل مهمه اولدور استاد و مرشد نینگ و دین اسلام نینگ تعظیم و تواضعی برچه مسلمانلار غه واجب تورور سندی بول باب ده مصرح تورور وینه مسائل مهمه ایکی قولینی جنازه ده (7a) قوشتوروب تورمق لبق تورور تا تمام بولغونچه سندی مصرح تورور وینه مسائل مهمه جنازه دین سونگ دعا قیلماق تورور خواه التوروب ویا تیک توروب و اگر اولوک نی کوتارکانددین سونگ تیریک خلق اولوک نی یخشی کیشی ایردی تیسه لار ثواب عظیم تورور بلکه سبب مغفرت ایرمیش انینگ سندی کوب تورور وینه مسائل مهمه طریقه خواجه گان علیه الرحمه نینگ سلوک نینگ بیانی تورور انینگ سندی هم مذکور تورور وینه مسائل مهمه اولدور مسلمانی باشینی یلانگاچ قیلسه ذکر مجلسینده ویا اولوغ کشیکا ملاقات قیلورده ویا بول کیشیدین وداع قیلورده ثواب عظیم تورور سندی بول بابده مصرح تورور وینه مسائل مهمه اولدور کیم علامات خشوع نمازده ایکی قدم نینگ اره سنی اچیق توتماق قولینی نینگ تورت بارمق لاری چقلی وضعیفلاز قدمین یاپیشتروب توتماق سنت تورور ایرکاک یا ضعیف لار بول مسئله خلافیغه عمل قیلسه مکروه تورور سندی معتبر بول باب ده موجود تورور وینه مسائل مهمه اولدور هرگاه امام نمازدین فارغ بولسه فرض نمازیدین سونگ قومغه قراب دعا قیلسون فرض دین سونگ سنت بولسون ویا بولمسون و هر چند قوم برکیشی هم بولسه قبله غه توجه قیلیب اولتورسون سندی کوب تورور وینه مسائل مهمه اولدور کیم بر پاره دوالار جمع قیلیب و میده قیلیب بورونغه تارتارلار وانگا ناس و اوپریشکا دیرلار بول شریعتده حرام و غیر مباح تورور سندی مصرح تورور وینه مسائل مهمه اولدور کیم تاماکونینگ دودنی تارتمق لبق حرام لیقی تورور و سندی

بيان آداب مخالف بو تورور بيان اصناف عشرة اسافيل بو تورور بيان اصناف عشرة مخالف بو تورور بو فصلدا مسجدنينگ آداب لاری بيان بولور بول بيش فصل برلان تمام بولور

فصل اولدا مسجدنينگ ادابی بيان بولور

فصل ثانيدا مسجدنينگ مستحب لاری بيان بولور

فصل ثالث دا مسجدنينگ ايچيدا تجويز بولغان نمرسه لار بيان بولور فصل خامس دا

مسجددا حرام بولغان نمرسه لار بيان بولور [38]

اکنون مسجد نینگ آداب لارنينگ بيان نغه شروع قيلدوق انی تورت مصباح دا بيان

قيلورميز مصباح اول مصباح دويم مصباح سيوم مصباح چهارم بو ترور بو فصلدا بيش وقت نمازنينگ ادب لارين بيان قيلورميز

اول ايرتانيگ نمازنيگ ادب لاری بيان بولور مع سنده وبيان اربع حالات بو ترور حالة

اول وحالت ثاني وحالت الثالث وحالت رابع بو ترور بو فصلدا پيشين نمازنينگ ادابين بيان

قيلورميز مع سنده بول فصلدا نماز ديگرنينگ ادابين بيان قيلورميز سندی برلان بو فصلدا

نماز شام نينگ ادابين بيان قيلورميز سندی برلان بو فصلدا خفتان نمازنينگ ادابين بيان

قيلورميز سندی برلان بول فصلدا نماز تهجدنينگ ادابين بيان قيلورميز سندی برلان بول

فصلدا اهل خلوت وعزلت نينگ ادابين بيان قيلورميز سندی برلان بول فصلدا بيان خلوت

باطن وبيان صلوة تسبيح بو ترور سندی برله بيان تمثيلات جهر واخفا ومبتدى ومنتهى

ومرشد ومريد بو ترور بو مع سندها

فصل ذکر ظاهر وباطن نينگ بيانی وسندی بو ترور بو فصل ذکرنينگ اقساملاری

انينگ بيانندا ترور وسندی برلان فصل ذکرنينگ ثوابی ودرجاتی نينگ بيانندا ترور وسندی

برله فصل ذکرنينگ خواص نينگ بيانندا ترور سندی برلان بيان خواص جلوس في حلقة

الذكر بو ترور سندی برله فصل بدترین مجلس نينگ بيانندا ترور وسندی برله فصل ذکر

حقیقی نينگ نشانی بو ترور بول مقام دا مسلمان طریقی هم بيان بولونور ذکر تورت ارکان

برلان حاصل بولور بو ذکر نينگ سندلاری عوارف برلان فصل الخطاب تيگان کتاب لاردا

مبرهين ومصرح ترور فصل ذکر ارّه نينگ بياننده ترور هو ذکرنينگ بيانی بو فصل دا

ترور كوب سندلاری برلان بيان بولونور انبيا واوليالار واهل معرفت لاردين نقل برلان بيان

بولونور خواص ذکر ارّه بو ترور بيان اثبات ذکر ارّه باجماع المجتهدين [39] في عصر

سلطان خواجه احمد يسوى ره فصل بعضی جماعه قاصرین بياننده (5a) تورور بولارنينگ

کلام لاری نينگ مردودليقيغه دلايل كوب تورور همه سی بيان بولونور ذکر جهرنينگ اقوی

ليقيغه قضاة ماضی نينگ حکمی بولوب تورور فضل خدا نينگ محبت وعشقی کيم اره ذکرى

نينگ ميوه سی تورور وخوش خان حافظ لار کيم الارنينگ اوازلاری آتشکاوای محبت

وعشق تورور تلقين وعشقيات هم ديرلار اسباب محرکات ذوق تورور وشوق زياده بولور

اصحاب خير واصحاب شر هم بول فصلده بيان بولونور فصل ذاکرلار ذکر اره نی باشلارده

الله برلان باشلاب نچه مرتبه لفظ حق نی حاق ديب بالف ايتورلار درست تورور ويا حافظ

لار ترکی تیلی برلان تلقين ايتورده يارم يارم ويا جان الله ويا جان الا الله ديرلار بولارنينگ

مجموعی از جمله ذکر الله تورور سندی بولارنينگ (5b) شرع لاردا بی عدد تورور

وحرکات ذاکرين ده ثواب كوب تورور فصل بيان مسائل مهمه متفرقه بو تورور باب شريعت

وطريقت والارنينگ بيان لازم وواجب تورور انينگ بعضی سی اولور کيم فرض

نمازلارکيم اندین سونگ سنتی بولسه ونماز گذارنينگ وردی بولسه اول ورددين اوقوب اندین

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرس

بیان مهلكات وحجابات نینگ بیاننده ترور فصل سلوك نینگ بیاننده ترور فصل محبت
 برلان خوف نینگ فایده سی بیاننده ترور فصل وصول الى الله نینگ بیاننده ترور فصل
 طریقت نماز نینگ بیاننده ترور مونده روزة طریقت و حقیقت هم بیانی بولونور
 فصل زکوتی بیان بولونور مونده طریقت حجی هم بیانی بولونور فصل مریدر لار نینگ
 ادابی بیان بولونور فصل مغالطه بیانی بولونور
 الباب الاول توبه وانینگ شرایط و فسادین بیان قیلونور و بیان مکر شیطان و بیان توبه
 شریعت خواص توبه هم بیان بولونور
 الباب الثانی فی (زهد بیاننده ترور) \الزاهد\
 الباب الثالث فی التجريد
 الباب الرابع اعتقاد اهل السنة والجماعة بیان سواد اعظم شریعت و طریقت
 الباب الخامس فی التقوى
 الباب السادس فی الصبر
 الباب السابع فی المجاهدة
 الباب الثامن فی الشجاعة
 الباب التاسع فی البذل [فضل] وسخاوت اوچ حالدين زياده ایرمس بیان البخل یعنی
 بخيل ليق نی بیان قلورمیز
 الباب العاشر فی البخل و الفتوة
 الباب الحادی عشر فی الصدق
 الباب الثانی عشر لا يشتغل بالعلم لا ینفع اصلا و مونده ینه علم نافع و علم حکمت بیان
 قیلونور بیانی احتیاج اشرار الى الاخيار وانینگ عکسی بیان قیلونور الناس على ثلاث مراتب
 بیان مدار حکمت [37]
 الباب الثالث عشر کان الصوفی فان الصفة
 الباب الرابع عشر متصفا بصفاته العیار در بیان آداب اصحاب
 الباب الخامس عشر ان يكون المرید متصفا بصفات الملامتی والقلندری و بیان قوم من
 الفتوتین
 الباب السادس عشر فی کامل العقل یعنی کامل المعقل کراک
 الباب السابع عشر کان المرید متأدبا بآداب الطريقة
 الباب الثامن عشر فی حسن الخلق
 الباب التاسع عشر کان المرید فی تسلیم تصرفات شیخه
 الباب عشرون فی تفویض الامر الى الله تعالى بیان اوراد دین سونگ دعا قیلماق ليق
 و طعام دین سونگ دعا قیلماق ليق نینگ ادابی ترور جمیع مؤمن لار کیم عوام و خواص
 دیرلار الار نینگ ادابین بیان قیلورمیز بول فصلدا ادب نینگ تقسیم و تفصیلی بیان بولونور
 الباب الثانی فی آداب الصحبة مع الخلق القول الاولی فی آداب المعاشرة مع الاستاد
 والمعلمین وهی اثنان وعشرون ادبا القول الثانی فی آداب مع الوالدين وهی ثمانون ادبا بیان
 معارف ادابلاری بیان آداب جاهل و عوام بو ترور بیان آداب ایثار اهل صحبت بو ترور بیان
 صنف ثلاث بو ترور

الباب العشرون تفويض الامر الى الله تعالى.....	65
بيان دعا کردن بعد از اوراد وبعد از اطعمه.....	65
بيان صلوة ليلة المعراج.....	66
III.....	67
بيان آداب جميع المؤمنين.....	67
اولگی بابده ادب حضرت الهیة بیان بولور.....	67
الباب ثانى فى آداب الصحبة مع الخلق.....	73
وينه بيلنگ ايدوستلار معلم لار واتا انالارنينگ ادب لارين بيان قيلورميز.....	73
ايکنجی قولده اتا انانينگ ادبين وحقين بيان قيلورميز.....	74
بيلنگ ايدوستلار خلاق برلان هم صحبت بولمق ليق تورتون نوع برلان تمام بولور.....	80
IV.....	89
مسجدنينگ ادب لارى.....	89
بش وقت نمازنينگ ادب لارى.....	99
V.....	110
[الباب في الذكر].....	110
بول فصل اهل خلوة وعزلت نينگ آدابى نينگ بياننده تورور.....	110
باطن ذکرى برلان ظاهر ذکرنى بيان قيلورميز فصل.....	116
فصل ذکرنينگ اقسام لارى بيان بولونور.....	119
فصل ذکرنينگ ثوابى ودرجاتى نى بيان قيلورميز.....	120
فصل ذکرنينگ خواص وفضيلتى نينگ بيانينده تورور.....	121
فصل بدترین مجلس قيسى دور انى بلماک لازم تورور.....	123
فصل ذکر حقيقى نينگ نشانى.....	124
فصل ذکر ارّه نينگ بيانينده تورور.....	125
فصل خدانينگ محبت و عشقى کيم ارّه ذکرنينگ ميوه سى تورور.....	131
VI.....	134
فصل مسائل متفرقة مهمه.....	134

فهرس

فهرس.....	4
I	8
[مقدمة].....	8
[آداب الطريقة].....	9
فصل بيان مهلكات وحجبات.....	9
فصل اهل طريق نینگ سلوكى نینگ بياننده تورور.....	10
بول فصل محبت وخوف نینگ بيانندا تورور.....	11
بول فصل محبت برلان خوف نینگ فايده سى نینگ بياننده تورور.....	12
بول فصل طريق وصول الى الله نینگ بياننده تورور.....	13
فصل طريقت نمازينينگ نيتين بيان قيلماق لازم بولدى.....	16
الصوم فى الطريقة.....	17
فصل طريقت زكوة نینگ بياننده تورور.....	18
حج ايكى قسم تورور.....	18
بول فصل مرید لارنينگ آداب لارين بيان قيلور.....	20
بيان مغالطه اهل صوفيه واهل طريقت تورور.....	21
بول فصل مغالطه فروع نینگ بياننده تورور.....	23
II.....	26
آداب المريدين.....	26
اول باب توبه تورور.....	26
الباب الثانى فى الزهد.....	33
الباب الثالث فى التجريد.....	33
الباب الرابع ان يكون اعتقاده موافقا لاعتقاد اهل السنة والجماعة.....	34
باب الخامس فى التقوى ولزم على المرید ان يختار التقوى.....	35
الباب السادس فى الصبر.....	36
الباب سابع فى المجاهدة.....	38
باب الثامن فى الشجاعة.....	39
الباب التاسع فى البذل.....	39
بخيل بيانى تورور.....	40
الباب العاشر فى الفتوة.....	42
الباب الحادى عشر فى الصدق.....	42
الباب الثانى عشر لا يشتغل بعلم لا ينفع اصلا.....	43
الباب الثالث عشر كان الصوفى فانى الصفة.....	54
الباب الرابع عشر كان الصوفى متصفا بصفة العيار.....	54
الباب الخامس عشر ان يكون المرید متصفا بصفات الملامتى والقلندرى.....	57
الباب سادس عشر كامل العقل.....	59
الباب السابع عشر كان المرید متأدبا بالآداب.....	60
الباب الثامن عشر حسن الخلق.....	63
الباب تاسع عشر تسليم تصرفات الشيخ وولايته ظاهرا وباطنا.....	64

خدايداد بن تاش محمد البخاري

بستان المحبين

الإعداد للنشر والترجمة إلى اللغة الكازاخية:
يونس بابيف أولوغبك
تركستان
٢٠٢٥

خدايداد بن تاش محمد البخاري

بستان الحسين

